

För kampen internationellt!

Holger Weiss

För kampen internationellt!

Transportarbetarnas globala
kampinternational och dess
verksamhet i Nordeuropa
under 1930-talet

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2019

© Holger Weiss och THPTS

Taitto: Raimo Parikka

Kansi: Holger Weiss

Kannen kuva: The Negro Worker 2:4, April 1932

ISBN 978-952-5976-71-7 (hft.)

ISBN 978-952-5976-72-4 (PDF)

Hansaprint Turenki 2019

Tackord

Idén med att skriva en bok om en obskyr och bortglömd organisation fick jag 2011 när jag höll på att arbeta med boken om Komintern och den radikala afrikanska Atlanten. Aktörerna som försökte att bygga upp ett nätverk i den atlantiska världen verkade på adressen Roothesoodstrasse 8 i Hamburg. De satt i ett bakrum till internationella sjömansklubben. Bredvid deras kontor hade sekretariatet för Internationalen för sjömän och hamnarbetare sina utrymmen. Det visade sig snart att det fanns ett samband mellan aktörerna som representerade International Trade Union Committee of Negro Workers och Internationalen för sjömän och hamnarbetare. Båda hade grundats av och utgjorde enheter inom Röda fackföreningsinternationalen. Mer än så, enligt direktiven från Moskva skulle de två organisationerna samarbeta. Jag bestämde mig därför för att ta en närmare titt på relationen mellan dessa organisationer och beställde fram handlingarna om Internationalen vid mitt nästa besök i Kominternarkivet i Moskva. Materialet som jag fick fram bekräftade mitt antagande om ett nära samarbete mellan de två organisationerna. Jag bestämde mig dock att först slutföra projekt om en av Kominterns många okända och likaväl suspekta organisationsier innan – eller om alls – jag skulle börja på ett nytt grundforskningsprojekt. Jag hade dock öppnat en dörr som förde mig till ett nytt rum som jag bestämde mig för att utforska. I detta skede trodde jag att jag snabbt skulle skriva ihop en text om Sjömansinternationalen och dess globala verksamhet. Jag borde ha vetat bättre... Som alltid blev mitt skrivprojekt en utdragen historia med otaliga besök till arkiven och biblioteken i Berlin, Hamburg, Köpenhamn, Moskva, Oslo, Schleswig och Stockholm.

En avgörande händelse för tillblivelsen av denna bok inträffade 2015 när jag blev gästprofessor i historia vid Högskolan Dalarna och Globalhistoriska forskarseminariet (GLOS). GLOS utgör en samlande plattform för en rad fallstudier som kretsar kring frågan om hur globala strömningar yttras och hur det lokala omformar det globala. Jag bestämde mig för att mitt projekt skulle bli Sjömansinternationalen och dess verksamhet i Nordeuropa. Under årens lopp har kollegerna och vännerna Lars Folke Berge, Lars Båtefalk, Hanna Hodacs, Lars Pettersson, Peter Reinholdsson och Christina Romlid gett kritiska och värdefulla kommentarer och kommit med insiktsfulla förslag och råd om material och infallsvinklar som kunde integreras i de olika kapitlen. Ett stort tack och eloge går till GLOSisterna – utan er insats, hjälp och inspiration skulle inte boken ha blivit av!

Lika avgörande för slutresultatet har varit den närläsning av manuskriptet som vännerna Lars Berggren, Håkan Blomqvist, Erik Domines, Jesper Jørgensen, Bengt Kristensson Ugglå, Hasse Moring, Fredrik Petersson, Tauno Saarela, Susanna Lovén och Jan-Erik Svensson frivilligt åtog sig. Tack för era både kritiska och positiva kommentarer och synpunkter, i mångt och mycket fick ni mig att tänka om och tänka på nytt, ändra och förtydliga min text och min argumentation. Lika avgörande var Minna Sarantola-Weiss kritiska läsning av mitt manuskript. Ifall texten nu är läsbar och tankegångarna någorlunda klara är det er förtjänst, ifall någonting är dunkelt eller oförståeligt är det författaren som inte klarat av att ta hänsyn till era ändringsförslag.

Det finns ytterligare en grupp osynliga och synliga aktörer som varit samtalspartner och inspiratörer under skrivprocessen och med vilka jag har kunna utbyta tankar kring de radikala sjömännen och mellankrigstidens subversiva rum: Bernhard H. Bayerlein, Kasper Braskén, Silke Neunsinger, Kimmo Rentola, Ole Rønning och Nils Erik Villstrand. Medresenärerna i mina två forskargrupper i Åbo har sporrat mig och gett mig energi att driva fram mitt eget bokprojekt. Ett stort tack till Patrik Hettula och Martins Kwazema i Globalhistoriska laboratoriet (GHL) samt Jonas Ahlskog, Matias Kaihovirta, Yasmin Nyqvist, Anna

Sundelin och Mats Wickström i forskningsprojektet Klasskamp på svenska (KPS).

Vissa av bokens kapitel bygger på engelska texter som jag presenterat på workshops och internationella konferenser. Kommentarer som jag fick av deltagarna i workshopen Nordic Antifascism in the Nordic Countries i Stockholm 2017, i konferensen Communism beyond Eurocentrism i Leipzig 2017 och vid ESSHC-konferensen i Belfast 2018 har varit givande och har integrerats i bokens kapitel. Lika avgörande för min forskning har varit den utmärkta betjäning som jag har fått av personalen vid Lettlands nationalbibliotek, Kungliga biblioteket i Stockholm, Arbetarrörelsens bibliotek och arkiv i Flemingsberg och Arbejderrørelsens arkiv i Köpenhamn. Ett stort tack även till Finska Vetenskaps-Societeten, Rektor för Åbo Akademi och Jubileumsfonden för Åbo Akademi som under årens lopp beviljat resestipendier som möjliggjort mina arkivresor utomlands.

För att få ett manuskript till en färdig bok behövs det kunniga och kompetenta experter och välvilligt inställda förläggare. Victor Wilson har ritat kartorna och figurerna. Raimo Parikka och Työväen historian ja tutkimuksen seura (Sällskapet för arbetarhistoria och arbetartradition) är värt ett stort tack för att boken ser dagens ljus.

Sist, men inte minst, så går mitt tack till de seglande medlemmarna i min familj som jag även tillägnar denna bok.

Busholmen, 26.10.2018

Holger Weiss

Innehåll

Förkortningar (organisationer och partier) ... 13

Förord: Ett titthål på mellankrigstidens globalhistoria ...15

I. Introduktion ... 21

Den negativa bilden: En subversiv organisation för
världsrevolutionen ... 28

Rekonstruktionens dilemma – arkiven som inte finns ... 36

Källkritiska iakttagelser – identifieringen av tacknamn,
avsändare och mottagare ... 44

Källornas begränsningar – frånvaron av kvinnor
och enskilda individers röster ... 51

Om denna bok – kontext, perspektiv och upplägg ...54

II. Transportarbetarnas kampinternational ...67

Transportarbetarnas internationella propaganda-
kommitté ...68

Propagandakommittén blir en global aktör ...73

Skandinaviska sekretariatet ...86

Celler och kommittéer: Riktlinjer och implementering ...100

Klass mot klass – inrättandet av RFO och TIPAK ...109

Visionen – Sjötransportarbetarnas kampinternational ...118

Sjömännenas och hamnarbetarnas internationella konferens ...122

*Kampinternationalens provisoriska statuter och RFI:s
bindande riktlinjer ...122*

ISH:s parallellstruktur: Sekretariatet och interklubbarna samt
de nationella sektionerna ...135

ISH:s sekretariat och RFI:s Berlinbyrå ...140

Pengarna från Moskva ...146

ISH:s sektioner och enheter ...150

Mellanbokslut: RFI:s kritik, självkritik och nya riktlinjer ...168

Kampinternationalen manifesterar sig och blir en
global aktör ...175

Reorganiseringen för att stärka det "speciella arbetet" ...179

*Donaukommitténs konferens i skuggan av den
japanska imperialismen ...184*

*Uppdrag att sammankalla världens sjötransportarbetare
till enhetskonferens ...180*

Sjötransportarbetarnas världskongress ...193

Avpolletteringen av George Hardy och kräftgången i England ...201

Ödesåret 1933 ...204

Firman A. Selvo et Co ...208

Köpenhamnssekretariatet och kamraterna Schmidt och Jensen ...212

*Nya bakslag: Reduceringen av ISH:s budget och
en krympande organisation ...217*

Helomvändning i Moskva ...223

Mot en upplösning ...226

Försök till gemensam front med ITF ...230

Drömmen om en ny världskongress ...239

Söndervittringen ...240

Likvideringen ...243

III. Sektioner och aktörer – ISH:s nätverk i Nordeuropa ...249

Synliga och osynliga aktörer på ISH:s nordeuropeiska arena ...254

ISH:s nordeuropeiska nätverk: legala och illegala organisationer ...264

*Danmark: Søfolkenes og Havnearbejdernes revolutionære
fagopposition ...267*

Sjøfolkens Revolusjonære Fagopposition – ISH:s sektion i Norge ...275

*Sjötransportarbetarnas RFO, ISH:s sektion i Sverige:
uppbyggnad och struktur ...280*

*Maktkampen mellan kommunister och vänstersocialister
i Finland ...294*

Hamburg och omorganiseringen av kontakterna
till Skandinavien ...303

”Ut ur ITF, in i ISH” ...309

*Mellanspel – Svenska polisen slår larm om interklubben
i Stockholm ...316*

Första (och enda) samlingen: den skandinaviska
konferensen i januari 1933 ...318

Nationella strejker och hemlig strejkledning ...324

Svenska sjöfartsstrejken 1933 ...329

De finska och lettiska sjömansstrejkerna ...353

*Mot tystnaden – sjömansstrejkerna i Danmark 1934
och Estland 1935 ...377*

ISH och upplösningen av sektionerna i Sverige och Danmark ...382

IV. Interklubbarna – globala rum i skandinaviska hamnstäder ...401

Interklubbarna – lokala förbindelselänkar i ett globalt nätverk ...404

Interklubbarna i och utanför Sovjetunionen ...408

*Interklubben och sjöfolkets kulturella, fackliga och
politiska medvetenhet ...412*

Noder i ett globalt nätverk ...414

Interklubben som föreställt rum ...416

Den centrala noden: Hamburg, Rothesoodstrasse 8 ...423

Den skandinaviska sektionen vid interklubben i Hamburg ...429

Den skandinaviska sektionen vid interklubben i Leningrad ...433

Interklubbarna i de skandinaviska länderna: en topografisk
framställning ...440

Interklubbarna som öppna rum och motrum ...464

Politiska, sociala och kulturella rum ...466

Subversiva agitationsrum ...470

Syndiga frizoner ...476

Transnationella motrum ...479

Minnesrum ...483

Interklubbar: från tredje rum till icke-rum ...485

V. ISH:s globala kampanjer och aktionerna i Norden ...495

Antikrigskommittéerna och kampanjen mot transport
av krigsmaterial ...499

”Händerna bort från Kina” ...502

Kampanjen mot den japanska imperialismen i Manchuriet ...506

Mot rasism, kolonialism och vit chauvinism ...517

Lika lön för lika arbete ...521

Interklubbarna och arbetet bland de koloniala sjömännen 523

Antifascism och kampen mot Hitler-Tyskland ...528

Den långa vägen till den europeiska antifascistiska enhetskongressen ...530

Kampanjen mot hakkorsflaggan ...536

Kommunistisk litteratur till Nazityskland ...548

Frige Albert Walter! ...551

Försvara Sovjet-Kina! ...554

Etiopienkrisen och ”Händerna bort från Abessinien”557

Tystnaden i Moskva ...559

ISH och ”Händerna bort från Abessinien”-kampanjen ...564

”Spaniens sak är vår” ...573

Upptakten: Jansson-Mineur-kommittén ...577

Sjömän till den internationella brigaden ...580

VI. Utblick: En radikaliserings som kom av sig ...589

Bilaga 1. Existerande och planerade internationella
sjömansklubbar, 1922–1937 ...601

Lista på figurer, illustrationer, kartor och tabeller ...605

Käll- och litteraturförteckning ...611

Förkortningar

Organisationer

ADGB	Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund
CGT	Confédération Générale du Travail
CGTU	Confédération Générale du Travail Unitaire
CMPLA	Comite Marítimo y Portuario Latino Americana
CSLA	Confederacion Sindical Latino-Americana; RFI:s byrå för Latinamerika i Montevideo
EKKI	Kominterns exekutivkommitté
EV	Einheitsverband der Seeleute, Hafenarbeiter und Binnenschiffer Deutschlands, ISH:s sektion i Tyskland
EV Danzig	Einheitsverband der Seeleute und Hafenarbeiter Danzigs, ISH:s sektion i fristaden Danzig
FILM	Federazione Italiana dei Lavatori del Mare
FUMP	Federation Unitaire des Marins et Pêcheurs, ISH:s sektion i Frankrike
IAH	Internationella arbetarhjälp
IFTU	Internationella fackföreningsfederationen, Amsterdaminternationalen
Interklubb	Internationell sjömansklubb
ILO	Internationella arbetarorganisationen
IRH	Internationella röda hjälpen (i Sovjetunionen: MOPR)
ISH	Sjömännens och hamnarbetarnas international (International of Seamen and Harbour Workers)
ITF	Internationella transportarbetarfederationen
ITUCNW	International Trade Union Committee of Negro Workers
IWW	Industrial Workers of the World
Komintern	Kommunistiska internationalen; Tredje (kommunistiska) internationalen
MWIU	Marine Workers' Industrial Union, ISH:s sektion i USA
MWL	Marine Workers' League

NAACP	National Association for the Advancement of Colored People
NF	Nationernas förbund
NMM	National Minority Movement
NUS	National Union of Seamen
PPTUS	Pan-Pacific Trade Union Secretariat, RFI:s Stilla-havsbyrå i Shanghai
RFI	Röda fackföreningsinternationalen (Profintern)
RFO	Röda fackföreningsoppositionen
RFF	Röda frontförbundet
SAI	Socialistiska arbetarinternationalen
SAJ	Suomen ammattijärjestö, Finlands Landsorganisation
SMM	Seamen's Minority Movement
STF	Skandinaviska transportarbetarfederationen
TIPK	Transportarbetarnas internationella propagandakommitté
TIPAK	Transportarbetarnas internationella aktions- och propaganda-kommitté
TUC	Trade Union Congress
TUUL	Trade Union Unity League

Partier

CPUSA	USA:s kommunistiska parti
DKP	Danmarks kommunistiska parti
FKP	Finlands kommunistiska parti
KPD	Tysklands kommunistiska parti
NKP	Norges kommunistiska parti
PCF	Frankrikes kommunistiska parti
SKP	(Sektion av Komintern)Sveriges kommunistiska parti, sektion av Komintern; Sillénkommunisterna; Minoritetskommunisterna
SKP	Sveriges kommunistiska parti; Kilbomkommunisterna; Majoritetskommunisterna

Förord: Ett titthål på mellankrigstidens globalhistoria

'Gå i strejk!' uppmanar bildkollaget. Tre personer, den första av asiatisk, den andra av afrikansk, den tredje av europeiskt påbrå, pekar mot slagordet som svävar ovanför en hamnscen. Halva sidan är täckt av en röd fana med bokstäverna I – S – H inskrivna i logotypen som avbildar en jordglob som omges av ett ankare. Nedanför bildkollaget följer en rad slagord: 'Inte ett vapen för de imperialistiska krigshetsarna! Händerna bort från Kina! Försvara Sovjetunionen!' En närmare granskning på fotografiet visar att det är fråga om Hamburgs hamn där Michaelkyrkans karakteristiska kyrktorn höjer sig över hamnen.

Bildkollaget pryder pärmen på tidskriften *The Negro Worker* från april 1932. Dess budskap var dock inte riktat till en snäv läsekrets eller bestämd grupp i den atlantiska världen utan till sjömän och hamnarbetare runtom i världen. Budskapet har nämligen såväl en avsändare som en mottagare. Avsändaren är den radikala takorganisationen för sjötransportarbetarna eller Internationalen för sjömän och hamnarbetare (ISH; International of Seamen and Harbour Workers). Mottagarna var världens sjötransportarbetare oberoende av ras eller hudfärg – såväl de som arbetade på land som de som arbetade på havet.

Slagorden under bildkollaget visar att uppropet – 'Strike!' – var politiskt framom fackligt. Sjötransportarbetarna uppmanades att 'slå till', 'slå mot', 'hugga till', 'upptäcka', 'avslöja', och 'protestera' mot militär upprustning, transporten av vapen och militära förnödenheter. Uppropet var ett ställningstagande i samband med eskaleringen av krisen i Fjärran Östern. Japan hade invaderat Manchuriet hösten 1931 vilket tolkades av uppdragsgivarna

bakom bildkollaget som upptakten till en global kris och ett hot mot världsfreden.

Kollaget var ett ställningstagande som sammanfattade ett politiskt handlingsprogram som återspeglade arbetarrörelsens uppspjälkning i ett flertal rivaliserande läger under mellankrigsperioden. Med bolsjevikernas revolution i Ryssland i november 1917 öppnades ett nytt kapitel i arbetarrörelsens globala historia. Dess tudelning i en moderat (socialdemokratisk) majoritet och radikal (socialistisk/yttervänster) minoritet under kriget fördjupades som en följd av interna splittringar av olika nationella arbetarpartier i frågan om opposition mot kriget och huruvida klasskamp kunde förenas med parlamentarism. Genomförandet av proletariats diktatur i Ryssland väckte förhoppningarna om att revolutionen framom parlamentariska reformer var vägen till verklig grundläggande samhällelig förändring.¹ De misslyckade revolutionerna bland annat i Finland, Tyskland och Ungern 1918 och 1919 dämpade iveren hos den socialdemokratiska majoriteten och gav upphov till en djuprotad bitterhet hos minoriteten gentemot de socialdemokratiska ledarna som anklagades för att ha förrått revolutionen och lierat sig med den borgerliga statsmakten.²

Arbetarrörelsens globala splittring var ett faktum 1919 och manifesterades genom grundandet av den Tredje (kommunistiska) internationalen eller Komintern med säte i Moskva. Avsikten med organisationen var att samla olika radikala och revolutionära grupperingar under ett och samma tak. Vid dess andra kongress 1920 antogs de '21 villkoren' eller krav för anslutning till Komintern vilket i praktiken innebar att organisationen omvandlades till en toppstyrd hierarkisk enhet där de enskilda nationella

1 Se vidare Zara Steiner, *The Lights that Failed. European International History 1919–1933*, Oxford: Oxford University Press, 2005; Karin Jonsson, *Fångna i begreppen? Revolution, tid och politik i svensk socialistisk press 1917–1924*, Södertörn: Södertörn Doctoral Dissertations, 2017.

2 Werner Schmidt, *Kommunismens rötter i första världskrigets historiska rum. En studie kring arbetarrörelsens historiska misslyckande*, Stockholm: B. Östlings bokförlag Symposion, 1996; Heinrich August Winkler, *Geschichte des Westens. Die Zeit der Weltkriege 1914–1945*, München: C.H.Beck, 2011.

kommunistiska partierna blev sektioner av Komintern. Framstöten mot fackföreningarna påbörjades i och med bildandet av Röda fackföreningsinternationalen eller Profintern 1921 med säte i Moskva. Officiellt framställdes Röda fackföreningsinternationalen som en självständig organisation men i utlandet fastställde säkerhetsmyndigheterna tämligen snart att organisationen var en enhet inom Komintern. Den självständiga positionen framhävdes framför allt under perioden 1922 till 1928 då Röda fackföreningsinternationalen gick in för den så kallade enhetsfront-taktiken. Grundtanken var att förena kommunistiska, socialdemokratiska, syndikalistiska och partilösa arbetare till gemensamma fackliga och politiska aktioner, såsom i kampen mot strejkbryteriet, militära rustningar och för sociala krav. Vändpunkten för både Komintern och Röda fackföreningsinternationalen inträffade vid organisationernas världskongresser 1928 där båda antog 'klassmot-klass'-strategin och 'enhetsfronten underifrån'. Under denna 'tredje period' gick organisationerna in för en ultravänsterlinje som gick ut på att bryta all kontakt med socialdemokratin vilken svartmålades som 'socialfascistisk' och socialdemokratiska parti- och fackföreningsledare och -funktionärer anklagades för att gå i borgerskapets och kapitalisternas ledband och därmed bereda vägen för fascisterna.³

För många aktör utanför Europa började 1919 med stora förhoppningar om en total förändring av den rådande världsordningen på fredlig väg. Wilsons deklaration om nationernas självbestämmande fick nationalister i Asien, Mellanöstern och Afrika

3 Om Komintern, dess uppbyggnad och struktur, se vidare Kevin McDermott & Jeremy Agnew (eds.), *The Comintern. A history of International Communism from Lenin to Stalin*, Houndsmills: MacMillan Press, 1996; Bernhard H. Bayerlein, 'Das neue Babylon. Strukturen und Netzwerke der kommunistischen Internationale und ihre Klassifizierung', *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung* 2004, 181–270. Om Kominterns historiografi, se Fredrik Petersson, 'Historical Trends and the Comintern: The Communist International (Comintern) and how it has been interpreted', *Comintern Working Papers (CoWoPa)* 8, 2007. Om 1928 som vändpunkten i Kominterns historia, se Kevin McDermott, 'Stalin and the Comintern during the "Third Period", 1928–33', *European History Quarterly* 25, 1995, 409–429.

att hoppas på att den europeiska koloniala imperierna skulle gå i graven. Förhoppningarna grusades under samma höst när förhandlingarna i Versailles fördes bakom lyckta dörrar för de koloniala folkens representanter.⁴ Något större gehör för kraven på de koloniala folkens självbestämmanderätt och frigörelse fick man inte heller från socialdemokratiskt håll. I stället vände man sig till Komintern och kommunisterna som hade antagit en kompromisslös position mot den koloniala världsordningen.⁵

'Klass-mot-klass'-strategin innebar i praktiken att splittringen inom arbetarrörelsen hotade att bli total. I vissa länder såsom i Tyskland resulterade konfrontationstaktiken till splittringen av fackförbunden och grundandet av självständiga, kommunistiska fackförbund. Annorstädes, såsom i Storbritannien eller i Skandinavien, riktade sig kommunisternas angrepp mot fackföreningsledningen och den ickekommunistiska fackliga funktionärskåren. Målet var att ta över fackföreningsledningen, taktiken gick ut på att framställa den att gå i arbetsgivarnas ledband och motsätta sig den proletära internationalismen och den proletära solidariteten, inte minst under arbetskonflikter.⁶

"Kampen föres trots reformisternas förbud. Samtliga dessa strejker som i dag föres av sjömän och hamnarbetare stå under ledning av ISH, Sjömans- och Hamnarbetar Internationalens sektioner."⁷ Citatet sammanfattar perioden och tematiken som står i

4 Erez Manela, *The Wilsonian Moment. Self-determination and the international origins of anticolonial nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 2007; Tony Ballantyne & Antoinette Burton, 'Imperien und Globalität', Emily S. Rosenberg, *Geschichte der Welt. 1870–1945, Weltmärkte und Weltkriege*, München: C. H. Beck, 2012, 417–431; Emily S. Rosenberg, 'Transnationale Strömungen in einer Welt, die zusammenrückt', Emily S. Rosenberg, *Geschichte der Welt. 1870–1945, Weltmärkte und Weltkriege*, München: C. H. Beck, 2012, 857–864.

5 Robert J. C. Young, *Postcolonialism. An historical introduction*, Oxford: Blackwell Publishing, 2001; Neil Redfern, 'The Comintern and Imperialism: A Balance Sheet', *Journal of Labor and Society* 20, 2017, 43–60.

6 Geoff Eley, *Forging Democracy: The history of the left in Europe, 1850–2000*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2002.

7 'Från den internationella fronten', *Hamn- och sjöproletären* 2:2–3/1932, 6.

fokus i denna bok. Det är fråga om strejker som i tidigare framställningar endast har tolkats utgående från ett nationellt perspektiv. På ett sätt återspeglar det tolkningen om 1920- och 1930-talet som en avglobaliseringsfas, en period då USA och de europeiska staterna vände sig inåt och som kännetecknas av starka nationalistiska krafter som verkade på den politiska arenan. Ser man perioden ur ett politiskt arbetarhistoriskt perspektiv framstår samma period som intensifiering av den förkrigstida globaliseringen med den skillnaden att lokala och nationella arbetsstrider skulle stödas internationellt i enlighet med idén om den proletära internationella solidariteten – en nationell sjömans- eller hamnarbetarstrejk skulle stödas internationellt medelst stödaktioner samt blockader och bojkotter av strejkande fartyg.⁸ Samma taktik kom sedermera att även tillämpas inom transnationella antikoloniala kampanjer.⁹

Berättelsen om Sjömännens och hamnarbetarnas internationella belyser arbetarrörelsens splittring under 1920- och 1930-talet. Liksom många andra av Kominterns organisationer och enheter som grundats för att förverkliga 'klass-mot-klass'-strategin försvann organisationen spårlöst efter den politisk-taktiska helomvändningen i Moskva 1935. Samtida socialdemokratiska observatörer nedvärderade organisationen som en "kristidsföreteelse" som byggdes på en "dynghög",¹⁰ vilket vittnar om den

8 Marcel van der Linden, *Transnational Labour History: Explorations*, Abingdon, Oxon & New York: Ashgate, 2003; Jan Lucassen (ed.), *Global Labour History: A State of the Art*, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 2006; Marcel van der Linden, *Workers of the World: Essays Toward a Global Labor History*, Leiden: Brill, 2008; Andreas Bieler and Ingemar Lindberg (eds.), *Global Restructuring, Labour and the Challenges for Transnational Solidarity*, London and New York: Routledge, 2011.

9 Heather Goodall, 'Port Politics: Indian Seamen, Australian Unions and Indonesian Independence, 1945–47', *Labour History* 94, 2008, 43–68; Lynn Schler, 'Transnationalism and nationalism in the Nigerian Seamen's Union', *African Identities* 7:3, 2009, 387–398; Jonathan Hyslop, 'The Politics of Disembarkation: Empire, Shipping and Labor in the Port of Durban, 1897–1947', *International Labor and Working-Class History* 93, 2018, 176–200.

10 'Vänd splittrarna ryggen', *Sjömannen* 4 (april) 1932, 97–98.

djupa klyfta som gick tvärs igenom arbetarklassen. Detta, om något, kännetecknar inte enbart mellankrigstidens globalhistoria utan 1900-talets globalhistoria som helhet.

I. Introduktion

De finska säkerhetsmyndigheterna mottog i september 1937 en utredning om Sjömännens och hamnarbetarnas international (ISH) som sammanställts av de tyska säkerhetsmyndigheterna. Organisation utmålades av de tyska myndigheterna som en internationell sabotageorganisation med säte i Köpenhamn som sysslade med subversiv agitation och spred kommunistisk propaganda bland sjöfolk och hamnarbetare. Enligt rapporten hade organisationen omkring 300 000 medlemmar i Sovjetunionen och omkring 100 000 i den övriga världen år 1934, "siffrorna torde idag vara högre". I sexton länder hade ISH egna "röda enhetsförband", i ytterligare tolv länder var ISH:s landssektion representerad i RFO-organisationen. Med de förra enheterna avsågs kommunistiska sjöfack medan den senare var den så kallade röda fackföreningsoppositionen eller RFO (Röd Facklig Opposition). Enligt rapporten fanns det RFO-enheter i alla skandinaviska länder. Vidare utpekade den tyska rapporten organisationen som ansvarig för en rad terrordåd mot tyska, italienska och japanska fartyg.¹

Vid samma tidpunkt sammanträdde en av tyskarna samman kallad hemlig internationell poliskonferens i Berlin. Ledningen för den finländska säkerhetspolisen deltog och det är möjligt att promemorian överräcktes till finnarna under mötet. Någon

1 Die Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter. ISH, überreicht im September 1937, EK-Valpo AMP I L 1 (2404), FRA. Den finska säkerhetspolisen eller Detektiva centralpolisen (DC; på finska Estivä keskuspoliisi, EK) hade inrättats 1919 och hade som sin främsta uppgift att bevaka vänster- och högerradikala organisationer och aktörer. Enheten ombildades i december 1937 under namnet Statspolisen (Stapo; på finska Valtiollinen poliisi, Valpo).

representant från de övriga nordiska länderna deltog dock inte i konferensen och det är oklart huruvida åtgärder mot fartygssabotage diskuterades.² Frågan var dock brännande aktuell och den tyska säkerhetspolisen misstänkte att en kommunistisk sabotageorganisation stod bakom attackerna. Dess medlemmar placerade dynamitladdningar med klockinställda utlösare ombord på ett fartyg. Avsikten var att sprängningen skulle utlösas efter att fartyget hade lämnat hamnen, åstadkomma maximal skada men ändå inte äventyra sjömäns eller passagerares liv. En rad uppseendeväckande explosioner på öppet hav följde: det italienska fartyget *Felice* sjönk i Tarantobukten medan det japanska fartyget *Tajima Maru* sjönk på väg mot Tyskland kort efter att det hade lämnat Rotterdam. Därutöver skadades tyska *Claus Böge*, nederländska *Westplein*, japanska *Kazi Maru* och rumänska *Bessarabia*. Tyskarna såg mycket allvarligt på incidenterna och misstänkte att det rörde sig om en terrororganisation med celler i Hamburg, Bremen, Danzig, Rotterdam, Amsterdam, Köpenhamn, Oslo, Tallinn och Riga. Dynamiten för sabotageaktionerna hade grupperna erhållit från Sverige. Sammanlagt 16 tyska, tre italienska och två japanska fartyg hade blivit föremål för terrorattacker.³

De tyska säkerhetsmyndigheterna uppmanade såväl de nederländska och belgiska som de nordiska polismyndigheterna att samarbeta för att komma det förmenta kommunistiska terrornätverket på spåren. Tyskarna var vid denna tidpunkt övertygade om att Sjömännens och hamnarbetarnas international stod bakom sabotageorganisationen. Den tyska rapporten om organisationen hade även sänts till de svenska säkerhetsmyndigheterna, vilket visar att de tyska säkerhetsmyndigheterna var måna om att dels varna sina nordiska kolleger om kommunisternas agitation bland

-
- 2 Lars Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, doktorsavhandling i historie ved Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, 1995, 206.
 - 3 Rajmund Szubanski, *Sabotage Operations of the Prewar Anti-fascist League*, translation of the article "Ships are Sinking" in the Polish periodical *Morze* No. 3, March 1960, Warsaw, page 7, U.S. Joint Publications Research Service, New York, 2–3.

sjöfolket, dels uppmana till samordnad verksamhet mot det förmenta terrornätverket.⁴ Under de följande två åren framställde såväl de norska som de finska polismyndigheter promemorior om ISH:s verksamhet och utveckling.⁵

Sjömännens och hamnarbetarnas international var inte någon okänd aktör i Norden. Både i Finland och i Sverige hade organisationen väckt säkerhetsmyndigheternas intresse redan under tidigt 1930-tal, i Finland inte minst efter att riksdagen antagit de s.k. kommunistlagarna 1930 varigenom kommunisternas offentliga verksamhet förklarades illegal. Organisationen hade grundats samma höst och lanserades som sjötransportarbetarnas kampinternational med ambitionen att etablera sig som en radikal motpol till den Internationella transportarbetarfederationen ITF. I de skandinaviska länderna, där kommunisterna kunde verka legalt och i offentligheten, utgjorde sjötransportarbetarnas

4 Die Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter. ISH, überreicht im September 1937, samt Översättning från tyska. Sjömännens och hamnarbetarnas international. ISH. Överlämnat i september 1937, svensk översättning 1947, Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 476–500, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3, SRA. I Sverige fungerade Stockholmspolisens kriminalavdelning som central civil säkerhetstjänst med hela landet som verksamhetsområde. Enheten omorganiserades under 1930-talet och är föregångaren till Säkerhetspolisen (Säpo). I Norge innehade politiska avdelningen i Oslos poliskammare, ombildad 1935 som Efterforskningskontoret (EF), samma uppgifter; i Danmark innehades den av Köpenhamns polis avdelning D, från 1939 Rigspolitichefens sikkerhedspoliti. I alla nordiska länderna riktade sig säkerhetsmyndigheternas huvudsakliga intresse övervakningen av yttervänsterns och kommunisternas agerande. Se vidare Arnt-Erik Selliaas, 'Politisk politi i Norge 1914–1937', *Tidskrift for arbeiderbevegelsens historie* 2, 1982, 53–92; Torben Jano, 'På sporet af kommunisterne. Politiets overvågning af DKP 1932–1941', *Arbejderhistorie* 1, 1996, 1–20; Ulf Eliasson, *Övervakning i försvarets intresse. Säkerhetspolisens övervakning och registrering av ytterlighetspartier 1917–1945*, Lund: Nordic Academic Press, 2006.

5 Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktigärenden och säkerhetstjänst. II. Betänkande angående utlämnande av uppgifter om flyktingar. Statens offentliga utredningar 1946:93, Stockholm: Socialdepartementet, 1947, 65–66; Viktor Rantala, Den gemensamma kampen. Samarbetet mellan den finska och svenska säkerhetspolisen åren 1938–1941, avhandling pro gradu i historia, Helsingfors universitet, 2013.

röda fackföreningsopposition internationalens nationella sektioner vilka ansvarade för genomförandet av nationella och internationella aktioner, såsom strejker och blockader av fartyg. De mest uppseendeväckande aktionerna inträffade under de olika nationella sjöfartstrejkerna, i Sverige, Finland och Lettland 1933, i Danmark 1934 och i Estland 1935. Därutöver kom sektionerna att engagera sig i ISH:s globala aktioner under första hälften av 1930-talet, i främsta hand de internationella kampanjerna mot den japanska imperialismen i Manchuriet och Kina, den tyska hakkorsflaggan och den italienska imperialismen i Etiopien. Mest kända blev dock sektionerna för sitt agerande inom de etablerade sjömans- och hamnarbetarförbunden där de sökte utmanövrera den sittande socialdemokratiska och vänstersocialistiska förbundsledningen. Det förvånar därför inte att ISH och dess nationella sektioner var en nagel i ögat för fackföreningsledningen, myndigheterna och redarna. Under en kort period hotade den röda fackföreningsoppositionen till och med att ta över olika nationella sjömansförbund i Skandinavien vilket dock avväjades av förbundsledningen i de olika sjötransportarbetarfacken. I och med att kommunisterna i sista hand eftersträvade att bibehålla sin legala status i de skandinaviska länderna kom den radikala fackföreningsverksamheten att ha sina begränsningar. Däremot blev bland annat de svenska säkerhetsmyndigheterna ytterst oroliga när det visade sig att kommunisterna spred antimilitär propaganda inom den svenska flottan. I maj 1934 varnade en rapport till Kommittén för statsfientlig verksamhet att Sjötransportarbetarnas RFO, d.v.s. ISH:s sektion i Sverige, och de internationella sjömansklubbarna eller interklubbarna bedrev propaganda bland såväl militärt som civilt sjöfolk.⁶ Med stor oro registrerades även att kommunistiska flottister bildat en egen enhet, den så kallade Röda Marinen, som befarades idka subversiv verksamhet och stöda de radikala sjömännens aktioner.⁷

6 PM angående den antimilitära propagandan (3.5.1934), s. 14, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 1, RA 320676, SRA.

7 Johan Algot Erikssons rapport till Charles Cunningham (19.10.1933), HP vol 1460, Den bolsjevikiska rörelsen i Sverige och utlandet, Vol. XI, UD

I Finland, liksom i Estland och Lettland där kommunisternas verksamhet var förbjuden, var säkerhetsmyndigheterna måna om att avvärja all kommunistisk subversiv verksamhet. Sjötransportarbetarna uppfattades som en speciellt problematisk grupp i och med att de kom i kontakt med kommunistisk propaganda under sina utlandsresor. Den finska sjömans- och eldarunionens vänstersocialistiska och socialdemokratiska ledning motsatte sig därför allt samröre med ISH.⁸

Lika snabbt som ISH dök upp försvann den ur säkerhetsmyndigheternas horisont under andra hälften av 1930-talet. Talande är de finska myndigheternas kommentar till den tyska rapporten: "Vi har för lite och endast gammal information om organisationen och om dess aktioner mot Finland."⁹ Interklubbarna, som hade funnits i flera skandinaviska hamnstäder, försvann vid samma tidpunkt medan de olika röda fackföreningsoppositiionerna hade upplösts eller sammangått med de existerande fackföreningarna. I korthet: efter att ha varit synliga i det radikala politiska rummet under 1930-talets första hälft, lämnade varken Sjötransportarbetarnas kampinternational eller dess nationella sektioner några synliga avtryck i de globala, nationella eller lokala minneslandskapen. I mångt och mycket berodde detta på att de inblandade aktörerna var måna om att sopa undan spåren av komprometterande kommunistisk subversiv verksamhet i slutet av 1930- och början av 1940-talet. Lika mycket var det dock en följd av att organisationens upplösning var ett resultat av beslut som fattades av externa aktörer och var en följd av den genomgripande linjeändringen som den Röda fackföreningsinternationalen genomgick år 1934. Medan grundandet av ISH var förknippat med den Röda fackföreningsinternationalens strävan att inrätta externa, officiellt självständiga enheter för den kommunistiska

1920 års dossiersystem, SRA.

8 *Merimies-Sjömannen* 8, 1932.

9 Handskriven kommentar ("Meillä on liian vähän ja vain vanhaa tietoa ISH:n Suomea vastaan kohdistetusta toiminnasta, nimenomaan Kööpenhaminasta.") till rapporten Die Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, überreicht im September 1937, EK-Valpo AMP I L 1, FRA.

fackföreningsoppositionen, var ISH:s upplösning en följd av att den kommunistiska konfrontationsstrategin gått i graven i och med Kominterns eller den Kommunistiska internationals beslut om att den röda fackföreningsoppositionen skulle återgå till att vara oppositionsgrupper inom industrifackföreningarna. Kursändringen stadfästes slutligen vid Kominterns sjunde världskongress 1935.

De tyska säkerhetsmyndigheternas rapport om ISH förbisåg dock att organisationen inte mera existerade i september 1937 då rapporten sammanställdes. Bombdåden mot fartygen hade varken planerats av organisationen eller genomförts av dess medlemmar, såsom den tyska rapporten framhävde. I stället visade det sig att anslagen hade utförts av en regelrätt sabotageorganisation som hade inrättats år 1935 och som leddes av tysken Ernst Wollweber. I och för sig var kopplingen mellan Wollweberorganisationen och ISH inte långsökt; Wollweber hade innehaft en ledande position inom ISH fram till år 1934 och kärnan av hans organisation bestod av tidigare medlemmar i ISH.¹⁰

I fokus för denna bok står ISH och dess aktioner i Nordeuropa. Forskningen om ISH, dess globala och nordeuropeiska nätverk är mycket rudimentär. De nationella sektionernas uppbyggnad och aktioner har varit relativt okända förutom deras inblandning i de förutnämnda sjöfartsstrejkerna. Analysen av organisationens

10 Borgersrud, *Wollweber-organisasjonen*, 222. För en samtida tendentiös framställning av kopplingen mellan ISH och Wollweberligan, se Erich Kern, *Verrat an Deutschland: Spione und Sabotage gegen das eigene Vaterland*, Pr. Oldendorf: Verlag K.W. Schütz KG, 1965, 99–100. Den första kritiska framställningen av organisationen som framhäver skillnaden mellan ISH och Wollweberligan och tillika den första och banbrytande undersökningen av organisationens verksamhet i Nordeuropa är Lars Borgersruds doktorsavhandling från 1995. Vissa kapitel av avhandlingen hemligstämplades av den norska säkerhetstjänsten, dock inte de som behandlade verksamheten under 1930-talet. Först tjugo år senare fick Borgersrud tillstånd att även publicera hela avhandlingen. En fullständig version av avhandlingen finns numera tillgänglig på adressen http://www.larsborgersrud.no/boker/wollweber_komplett_b5.pdf (hämtad 1.8.2018). Se även Wilhelm Agrell, *Stora sabotageligan. Komintern och Sovjetunionens underjordiska nätverk i Sverige*, Stockholm: Atlantis, 2016.

relativt kortvariga verksamhet försvåras av att de nationella sektionerna inte lämnat några egna arkiv. En lika stor utmaning för rekonstruktionen är att ISH:s internationella sekretariats arkiv inte heller har bevarats. Till en del kan det dock rekonstrueras genom det befintliga materialet som finns i Kominternarkivet i Moskva. I de tyska och brittiska säkerhetsmyndigheternas arkiv finns även avskrifter av brevkorrespondens till och från ISH:s sekretariat. Det befintliga källmaterialet ger dock en tillräcklig grund för att kunna teckna konturerna av organisationens nordeuropeiska nätverk och verksamhetsformer.

Källmaterialet om ISH och dess sektioners verksamhetsformer ger en fingervisning om både organisationens och forskningens karaktär. Organisationen eftersträvade en global räckvidd men skulle verka på ett lokalt och nationellt plan. De nationella sektionerna utgjorde grenarna i ISH:s globala nätverk på samma sätt som de olika nationella kommunistpartierna var "satelliter" i Kominterns "solsystem". Liksom Komintern var även ISH hierarkiskt uppbyggt där kärnan utgjordes av organisationens internationella sekretariat och dess parallella, hemliga eller illegala sekretariat. En central fråga som ställdes redan under 1930-talet var i hur hög grad det internationella sekretariatet försökte styra de enskilda nationella sektionerna. Samtida säkerhetsrapporter liksom undersökningar från 1950-talet och därefter tecknade bilden av en hierarkisk och toppstyrd organisation. Nyare kritiska studier om Komintern, Röda fackföreningsinternationalen och olika kommunistiska massorganisationerna har omvärderat denna bild och i stället framhävt de nationella aktörernas egenvilja och möjlighet till ett (begränsat) självständigt agerande.¹¹ Hur skall

11 Se framställningen i Kevin Morgan, 'The Trouble with Revisionism: or Communist History with the History Left In', *Labour/Le Travail* 63, 2009, 131–155, samt exempelvis Geoff Andrews, Nina Fisherman and Kevin Morgan (eds.), *Opening the Books: Essays on the social and cultural history of British communism*, London: Pluto Press, 1995; Kevin McDermott and Jeremy Agnew (eds.), *The Comintern: A history of international communism from Lenin to Stalin*, Houndmills: MacMillan Press, 1996; Tauno Saarela & Kimmo Rentola (eds.), *Communism: National & international*, Helsinki: Finnish Historical Society, 1998; Tim Rees and Andrew Thorpe (eds.),

ISH och dess verksamhet i Nordeuropa bedömas? Är det lokala och nationella stridsfrågor såsom kampen om löneuppgörelser i de olika länderna som dominerar bilden utan inblandning från ”högre ort” eller går det att finna belägg på att ISH försökte styra de olika strejkerna och kampaktionerna? Vilket manöverutrymme hade aktörerna inom de nationella sektionerna och på ett lokalt plan? Eller var det fråga om en asymmetrisk och ojämn men trots allt befintlig form av växelverkan mellan aktörer som befanns sig på olika plan inom organisationen? Sist, men inte minst, vilken plats och vilket manöverutrymme hade enskilda aktörer inom organisationen och dess sektioner?

Den negativa bilden: En subversiv organisation för världsrevolutionen

De tyska säkerhetsmyndigheterna framställde sjömännens och hamnarbetarnas international som en subversiv organisation som eftersträvade en våldsam omstörtning av den rådande samhällsordningen. Bilden hade mejslats fram efter nazisternas maktövertagande och bannlysningen av kommunisterna i Tyskland 1933. En intern promemoria för Geheime Staatspolizei (Gestapo) stämplade organisationen som synnerligen farlig. Dess huvuduppgift var enligt rapporten att omvända sjömän och hamnarbetare till kommunismen och att organisera dem enligt kommunis-

International Communism and the Communist International, 1919–43, Manchester and New York: Manchester University Press, 1998; Matthew Worley, *Class Against Class: The Communist Party in Britain between the wars*, London: Tauris, 2002; Norman LaPorte, Kevin Morgan and Matthew Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern: Perspectives on Stalinization, 1917–53*, Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2008; Harvey Klehr and John Earl Haynes, 'Revising Revisionism: A New Look at American Communism', *Academic Questions* 22:4, 2009, 457–461; Jacob Zumoff, *Communist International and US Communism, 1919–1929*, Leiden: Brill, 2014; Brigitte Studer, *The Transnational World of the Cominternians*, Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2015; Norman LaPorte and Ralf Hoffrogge (eds.), *Weimar Communism as Mass Movement, 1918–1933*, London: Lawrence and Wishart, 2017.

tisk – läs: samhällsomstörtande – manér. Ett lika viktigt uppdrag var att samla in information om transport av krigsmaterial som dels skulle användas i propagandasyften, dels skulle vidarebefordras till den sovjetiska säkerhetstjänsten. En tredje central uppgift var att uppvigla sjötransportarbetarna till att förhindra transporter av krigsmaterial som skulle användas mot Sovjetunionen eller för ett imperialistiskt krig, vilket i sista hand alltid riktade sig mot sovjetstaten. För det fjärde skulle organisationen upprätthålla ett nätverk av hemliga förtroendemän ombord på fartyg så att subversivt propagandamaterial kunde spridas över hela världen och smugglas in i länder där kommunisternas verksamhet var illegal. För att säkerställa det globala nätverkets kontroll och effektivitet var organisationen hierarkiskt uppbyggt med en internationell central och ett antal regionala byråer. Centralen hade före 1933 funnits i Hamburg, därefter i Köpenhamn, sedan i Antwerpen och slutligen i Paris; de regionala byråerna fanns i Rotterdam, i Köpenhamn, i Odessa samt i Vladivostok och San Francisco. Under centralen och de regionala byråerna fanns ett tätt nätverk av lokala verksamhetspunkter, de så kallade Internationella sjömansklubbarna eller interklubbarna, som fanns i alla viktiga hamnar på jorden.¹²

Den tyska säkerhetspolisens lägesanalys byggde på uppgifter som man sammanställt från ISH:s publicerade material. Några hemligstämplade dokument torde polisen inte ha haft tillgång till. Visserligen hade polisen ett antal gånger genomstörtat huset vid Rothesoodstrasse 8 i Hamburg som inhyste såväl interklubben som ISH:s sekretariat före 1933 men det konfiskerade materialet måste ha gett en mager utdelning. När myndigheterna stängde verksamheten i Hamburg i mars 1933 hade ISH:s internationella sekretariat redan flyttat sitt arkiv till en säker ort. Därför var säkerhetsmyndigheterna angelägna om att uppdatera och precisera uppgifterna om ISH:s verksamhet. För detta ändamål använde man sig av tjallare och informanter som säkerhetsmyn-

12 Behrends, *Betrifft Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter*, Berlin 20.8.1936, 458/9/135, 56–57, RGASPI.

digheterna sökte – och delvis lyckades – nästla in i organisationen vars ledning befann sig i exil i Köpenhamn.

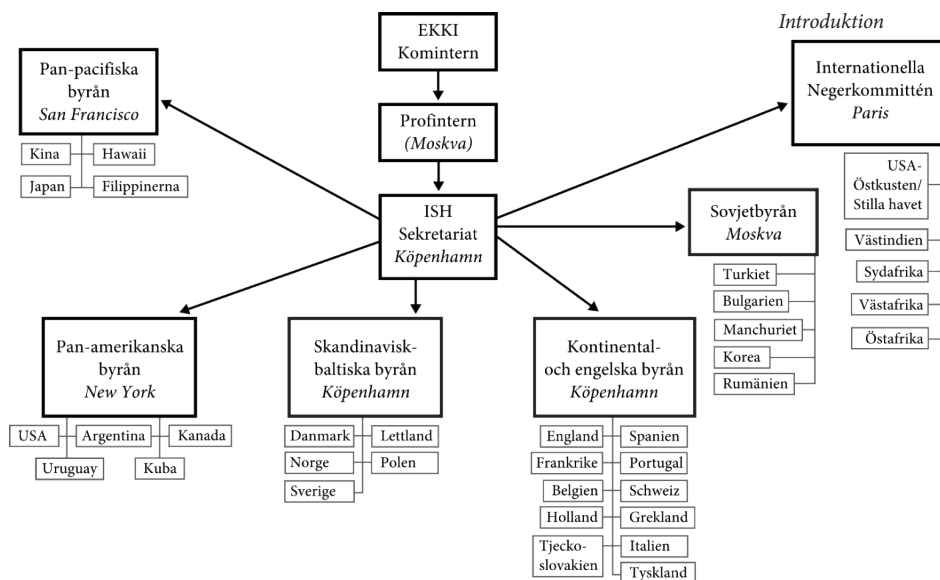
Gestapos viktigaste informant var tysken Richard Krebs. Han hade arbetat för ISH före nazisternas maktövertagande och kände väl till interklubbarnas verksamhet; han hade varit i ledningen för interklubben i såväl Bremen som Hamburg samt verkat som ISH:s instruktör i England och i Skandinavien. Däremot hörde han inte till den inre kretsen i ISH:s ledning.¹³ Enligt Dieter Nelles byggde 1937-års rapport huvudsakligen på de uppgifter som Krebs lämnade åt de tyska säkerhetsmyndigheterna. Dock var hans information av föga värde hösten 1937 och huvudsakligen återspeglade situationen tre år tidigare då han hade fängslats av statspolisen i Hamburg. Han satt därefter ett par år i koncentrationsläger och blev därefter dubbelspion innan han efterlyst av både nazisterna och kommunisterna flydde till USA där han publicerade sin autobiografi under pseudonymen Jan Valtin.¹⁴

Valtins alias Krebs vittnesmål kom att lägga grunden för den negativa bilden av ISH och dess verksamhet. I mångt och mycket handlar det om en fantombild och ett tankefoster. Den världsomfattande aktions- och propagandaorganisation som Krebs frammanade 1936/37 existerade inte mera när den tyska säkerhetspolisen utpekade ISH som en terror- och sabotageorganisation och efterlyste internationella motåtgärder. I själva verket återspeglar framställningen situationen hösten 1934 när organisationen sökte att bygga upp sin exilstruktur, se Figur 1.

Krebs fortsatte att måla upp fantombilden över ISH som en subversiv organisation i sin autobiografi och i senare förhör med den amerikanska arméns säkerhetstjänst, US Army Counter Intelligence Corps. Autobiografin *Out of the Night* publicerades 1941 och blev genast en bestseller och bedömdes av historiker

13 'Valtin, Jan (Krebs, Richard)', *Deutsche Kommunisten. Biographisches Handbuch 1918 bis 1945*, Hrsg. Hermann Weber/Andreas Herbst, überarbeitete und stark erweiterte Auflage, Berlin: Dietz-Verlag, 2008, 963.

14 Dieter Nelles, 'Die Rehabilitation eines Gestapo-Agenten: Richard Krebs/Jan Valtin', *Sozial.Geschichte* 18:3, 2003, 148–158.

Figur 1. ISH:s organisation enligt Gestapo 1937, ritad av Victor Wilson. Figuren är modifierad version av originalet som ingick i den tyska säkerhetspolisen rapport *Die International der Seeleute und Hafenarbeiter – ISH*, som överräcktes till de nordiska polismyndigheterna i september 1937. En kopia jämte en svensk översättning av rapporten finns i SÄPOs arkiv (VIII 3 Interclub och Röd Marin Pärm 5, 476–500, SRA), samma figur finns även i det beslagtagna tyska arkivmaterialet i Kominternarkivet (458/9/130, 9, RGASPI). Den tyska säkerhetspolisens framställning av ISH som en hierarkisk organisation med en central i Köpenhamn och byråer på olika orter motsvarar dock inte mera verkligheten 1937 – om den alls gjorde det. I det närmaste föreställde figuren situationen hösten 1933/våren 1934 då ISH:s sekretariat fanns i Köpenhamn; detta flyttades senast under våren 1934 till Antwerpen. Förutom byrån i Moskva, den så kallade sovjetiska byrån eller Sovjetbyrån (Sowbyrå), kom ISH aldrig att grunda särskilda regionala enheter som skulle koordinera i sina respektive nationella sektioner. Den 'Internationella Negerkommittén' existerade visserligen men det var fråga om en självständig organisation – *International Trade Union Committee of Negro Workers* – som var underställd Röda fackföreningsinternationalen. Den Pan-pacifiska byrån var i det närmaste identisk med Pan-pacifiska sekretariates enhet i San Francisco vars kopplingar till ISH var mycket oklara. I de länder som räknas upp under de olika byråerna hade ISH under kortare eller längre perioder egna sektioner eller legala/illegala organisationer som var knutna till ISH. Listan framstår dock som ofullständig – år 1933/1934 räknade ISH bland annat med illegala sektioner i både Finland och Estland.

under kalla kriget att ge en autentisk bild av organisationen.¹⁵ Således förlitade sig Günther Nollau i sitt standardverk om Komintern helt på Valtin/Krebs beskrivningar om ISH liksom även Michael Rohrwasser i sitt standardverk om renegaternas avslöjanden om Kominterns och stalinismens inre väsen.¹⁶ Grundtonen i *Out of the Night* var negativ och framhävde den förgiftade atmosfären i organisationen och de ljusskygga aktionerna som man genomförde. Autobiografin utpekar framför allt ISH-ledaren Ernst Wollweber som en skrupelfri taktiker som skydde inga medel och offrade människoliv för att uppnå sina mål.

En som tidigt försökte korrigera Valtins/Krebs fantombild var den danske kommunisten Richard Jensen. Han hade varit i ledningen för det danska eldarförbundet och tillhört under 1930-talet ISH:s inre krets. I motskriften *Frem i lyset* hävdade Jensen att Krebs de facto varit en Gestapo-agent och att hans avslöjanden om ISH var tankefoster.¹⁷ Jensens pamflett liksom hans egen självbiografi *En omtumlet tilværelse* kom dock att förbli obemärkta för de få historiker som sysselsatte sig med de radikala sjötransportarbetarna under mellankrigsperioden. En av de få som gjorde det var den danske journalisten Erik Nørgaard som i sitt fyrbandsverk om ISH och Wollweberligans aktioner i Danmark sökte att kombinera Valtins/Krebs och Jensens böcker, danskt arkivmaterial

15 Jan Valtin, *Out of the Night*, New York: Alliance Book Corporation, 1941. Boken översattes bl.a. till danska, *Ud af mørkret*, København: Prior, 1946.

16 Günther Nollau, *International Communism and World Revolution: History & Methods*, New York: Praeger, 1961; Michael Rohrwasser, *Der Stalinismus und die Renegaten. Die Literatur der Exkommunisten*, Stuttgart: Metzler, 1991. Se vidare John V. Fleming, *The Anti-Communist Manifestos. Four books that shaped the Cold War*, New York: W.W. Norton, 2009.

17 Richard Jensen, *Frem i lyset. Jan Valtin Gestapo Agent Nr. 51*, København: Prior, 1946; Richard Jensen, *En omtumlet tilværelse*, København: Fremad, 1957, 107.

och intervjuer med Richard Jensen.¹⁸ Så gjorde även Per Madsen i sin uppsats om Wollweberligans aktioner i Norge.¹⁹

En svensk översättning av Krebs autobiografi publicerades redan 1942.²⁰ Ett år tidigare hade *Vecko-Journalen* publicerat ett utdrag ur boken som skildrade sjömansstrejken 1933 i Göteborg. Den svenska säkerhetspolisen var dock föga imponerad över Krebs vittnesmål och konstaterade att den var full med felaktigheter.²¹ Diskussionen hettade dock till ett par år senare när författaren för svenska landsorganisationen LO:s 50-årshistorik pekade på att Krebs roll varit mycket mera omfattande än vad han gett sken av i sin autobiografi.²² Medan den kommunistiska pressen ifrågasatte Krebs vittnesmål och hänvisade till Jensens avslöjanden om att han varit Gestapoagent, kontrade *Aftontidningen* med att sarkastiskt undra om en Gestapoagent varit aktiv för kommunisterna redan 1933?²³ I och för sig var detta ett överslag i debatten. Den amerikanska polisen hade häktat Krebs i mars 1941 som icke önskvärd och under utvisningslagen hemfallen utlänning. Visserligen blev han inte utvisad men den amerikanska immigrationsdomstolen förklarade i sitt utlåtande att Krebs med stor san-

18 Erik Nørgaard, *Revolutionen der udeblev. Kominterns virksomhed med Ernst Wollweber og Richard Jensen i forgrunden*, København: Fremad, 1975; Erik Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen: Komintern og de revolutionære søfolk*, Lyng: Bogan, 1985; Erik Nørgaard, *Truslen om krig. Komintern, Folkefront og 5. Kolonne*, Lyng: Bogan, 1985; Erik Nørgaard, *Krigen før krigen. Wollweber-organisationen og skibssabotagerne*, Lyng: Bogan, 1986; och Erik Nørgaard, *Krig og slutspil. Gestapo og dansk politi mod Kominterns »bombefolk«*, Lyng: Bogan, 1986.

19 Per Madsen, 'Nøytralitet og ettergivenhet', *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 2, 1982, 121–136.

20 Jan Valtin, *Ur nattens djup*. Svensk översättning av Nils Homberg, Stockholm: Bonnier, 1942.

21 Th. Söderström, P.M. beträffande den av *Vecko-Journalen* översända skildringen av sjömansstrejken 1933, SÄPO Volym 118 III B 3 Sjömansstrejken 1933 Pärm 2, SRA.

22 Ragnar Casparsson, *LO under fem årtionden. Del 2, 1924–1947*, Stockholm: Landsorganisationen i Sverige, 1948.

23 'En dimridå', *Aftontidningen* 2.8.1948; 'Djupt besvärad', *Aftontidningen* 3.8.1948.

nolikhet agerat som tysk agent sedan andra hälften av 1930-talet. Avslöjandet fick föga publicitet och Krebs bok kvarstod som den officiella versionen om ISH:s subversiva verksamhet.²⁴

Det var först i och med ”arkivrevolutionen” eller öppnandet av Kominternarkivet för forskare från Västvärlden i början av 1990-talet som Valtins/Krebs beskrivning av ISH kom att ifrågasättas. Den första kritiska genomgången av *Out of the Night* företogs av Dieter Nelles som utifrån en källkritisk analys av Gestapomaterialet påvisar att Krebs lämnat uppgifter till Gestapo åren 1937 och 1938 och troligtvis samarbetat med de tyska säkerhetsmyndigheterna sedan 1934. Hans bedömning var att Krebs autobiografi i det närmaste måste klassificeras som fiktion.²⁵ Nelles slutsatser kritiserades dock av Ernst von Waldenfels som utifrån amerikanska, tyska, brittiska och ryska källor skrev en biografi över Krebs.²⁶ Waldenfels har i sin tur kritiserats av Nelles för en okritisk läsning av det tyska och ryska källmaterialet.²⁷ Kritiska slutsatser gällande Krebs autobiografi drar även den norska historikern Lars Borgersrud som i sin doktorsavhandling utnyttjar belgiskt, holländskt, norskt, ryskt, svenskt och tyskt arkivmaterial och ger den första – och hittills enda – kritiska studien av Wollweberligans aktioner i Nordeuropa under 1930-talet. Borgersrud visar med all tydlighet att Valtins/Krebs beskrivningar om sina egna insatser är mera fiktiva än bygger på faktagrund.²⁸ Senare har även Guillaume Bourgeois dragit samma slutsatser

24 Michael Sayers och Albert E. Kahn, *Den stora sammansvärjningen mot Sovjetunionen*. Med förord av senator Claude Pepper. Översättning till svenska av Arthur Magnusson, Stockholm: Arbetarkulturs förlag, 1951, 350–352.

25 Dieter Nelles, 'Jan Valtins „Tagebuch der Hölle“ – Legende und Wirklichkeit eines Schlüsselromans der Totalitarismustheorie', 1999 *Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. und 21. Jahrhunderts* 9:1, 1994, 11–45.

26 Ernst von Waldenfels, *Der Spion der aus Deutschland kam. Das geheime Leben des Seemanns Richard Krebs*, Berlin: Aufbau-Verlag, 2002.

27 Dieter Nelles, 'Die Rehabilitation eines Gestapo-Agenten', 148–158.

28 Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, 2–5, 15–16.

om att *Out of the Night* är subjektivt, opålitligt och ställvis rena rama fiktionen.²⁹

I och för sig bekräftar avslöjanden om Krebs autobiografi som ett fiktivt verk det som författaren själv framhöll i sitt förhör med den amerikanska arméns säkerhetstjänst. Krebs underströk att boken var i det närmaste en äventyrsroman och att den innehöll medvetna förvrängningar och desinformation.³⁰ Såväl Krebs som hans levnadstecknare von Waldenfels fokuserade på organisationens ljusskygga verksamhet och aktioner, de fackliga aktiviteterna kom helt i skymundan. Härmed kodifierades fantombilden av en organisation vars huvudsakliga uppgift hade varit att underminera den kapitalistiska samhällsordningen, låta oliktankare inom organisationen försvinna eller sända dem på dödsuppdrag samt i sista hand finnas till för att försvara Sovjetunionens säkerhetspolitiska intressen.

Nørgaards och framför allt Nelles och Borgersruds studier öppnar för en omvärdering av ISH. Alla tre har med all tydlighet gjort en skillnad mellan ISH och Wollweberligan. Medan den förra var en takorganisation för sjötransportarbetarnas nationella röda fackföreningsoppositioner och den revolutionära oppositionen i de nationella sjötransportarbetarfacken var den senare uttryckligen och enbart en militant antifascistisk sabotageorganisation. Båda organisationerna var förvisso politiska aktörer dock utan att vara organisatoriskt kopplade till varandra vilket vissa framställningar ännu vill framhävda. Den förra organisationen hade sitt ursprung i Transportarbetarnas internationella propagandakommitté eller TIPK. ISH hade grundats i oktober 1930 för att driva den fackliga konfrontationstaktiken och existerade fram till 1937 då den likviderades av Kominterns ledning. Den senare koncipierades hösten 1935 som en absolut hemlig och från Komintern och kommunistpartierna avkopplad organisation och var

29 Guillaume Bourgeois, 'Sans patrie ni frontières de Jan Valtin: l'affaire de presse et le secret bien gardé des services spéciaux', *Le temps des médias* 16:1, 2011, 19–51.

30 CIC (Army Counter Intelligence Corps) FO 10501 Report R-G44-50, 2, RG 319 IRR, Personal File; Box 124 BB, National Archive (USA).

aktiv fram till 1939/1940 då tyska, danska och svenska myndigheter kom organisationen på spåren och lyckades häkta merparten av dess aktörer inklusive dess ledare Ernst Wollweber. Vad som förbinder de två organisationerna var aktörerna: alla ledande medlemmar i Wollwebers organisation var sjömän och hade en bakgrund i ISH.

Rekonstruktionens dilemma – arkiven som inte finns

En grundlig undersökning av Sjömännens och hamnarbetarnas international och dess sektioners aktiviteter i Skandinavien ter sig vid en första anblick som en enkel uppgift. I Danmark, Norge och Sverige var kommunistpartiet legalt och kommunisterna fick verka fritt även om det under 1930-talet förekom ständiga hot att förbjuda partiet.³¹ De kommunistiska fraktionerna inom fackförbunden och kommunisternas försök att organisera den röda fackoppositionen var synliga både inom facken och i samhället och har bemärkts i olika samtida och senare akademiska nationella fackföreningshistoriker.³² Sjötransportarbetarnas röda

31 En åskådlig översikt av kommunistiska partiernas och organisationernas verksamhet i Norden samt översikt över forskningen om kommunismen i de nordiska länderna ges i Åsmund Egge och Svend Rybner (eds.), *Red Star in the North. Communism in the Nordic Countries*, Stamsund: Okana Akademisk, 2015.

32 För Sverige, se Harald Hjern, *Svenskt sjöfolk. Fackligt värv under 25 år*, Stockholm: Svenska sjöfolksförbundet, 1939; O. Danielsson, *Några särdrag i förbundets historia*, Göteborg: Svenska sjöfolksförbundet, 1939. För Danmark, se Harry Rasmussen, *Søfyrbødernes forbund 1897–1947: jubileumsskrift udarbejdet over de vigtigste begivenheder i de forløbne 50 aar*, [København: Søfyrbødernes forbund 1947]; Thomas Laurssen, *Sømændenes forbund i Danmark 1857–1947*, København: Sømændenes forbund, 1947; Sv. From Andersen, *Sømændenes forbund i Danmark 60 års dagen*, Festnummer af ”Ny Tid”, København, 1957; Christian Tortzen, *En sømand han maa lide, Sømændenes Forbund 1897–1997*, København: Sømændenes Forbund, 2001; För Norge, se Finn Olstad, *Vår skjebne i vår hand*, Oslo: Pax, 2006. För Finland, se N[iilo] Wälläri, *Myrskyssä ja myötätuulessa – I storm och medvind*, Helsinki: Suomen Merimies-Unioni, 1951; Tapio Berg-

fackopposition kom att anta en fast organisation med egen riksledning och sekretariat samt lokala avdelningar i flera hamnstäder i alla tre länder. Riksledningen korresponderade inte bara med de lokala avdelningarna utan även med ISH:s internationella sekretariat; både riksledningen i de enskilda länderna och ISH:s internationella sekretariat framstår därför som potentiella arkivbildare. I olika samtida dokument framgår tydligt att så var fallet. Det finns dock ett problem: inget av arkiven finns mera tillhanda. Det är oklart hur mycket av ISH:s arkiv som förstördes av kommunisterna själva när de stängde verksamheten i Hamburg i början av mars 1933. Enligt Hermann Knüfken, personen som var ansvarig för operationen att flytta ISH:s arkiv till en säker förvaringsort, skulle den tyska polisen ha beslagtagit två paket innehållande brev till och från ISH:s sektioner när de genomskötte hans lägenhet. De mest centrala handlingarna lyckades dock Knüfken flytta till Köpenhamn under våren 1933.³³ Oklart är dock vad som hände med detta material därefter – sändes det till Moskva eller blev det i Köpenhamn? Eller flyttades det vidare till Antwerpen eller Paris där ISH:s sekretariat verkade mellan 1934 och 1937?

Ifall ISH-arkivet blev i Köpenhamn är det troligt att det gick samma öde till mötes som den danska sektionens arkiv. Dess mångårige ledare Richard Jensen berättar nämligen i sina memoarer att han i samband med den tyska invasionen av Danmark den 9 april 1940 skyndsamt tog sig till sitt kontor och brände upp alla handlingar som han kom åt. Upp i rök gick arkivmaterial genom vilket en noggrann rekonstruktion av ISH:s nordeuropeiska verksamhet och aktioner skulle ha varit möjlig, framför allt efter 1933 då ISH:s illegala sekretariat verkade i den danska huvudstaden och försökte styra sjömansstrejkerna i Danmark, Finland, Irland,

holm, *Halpatyövoimasta hyvinvointiin – Suomen merimiesten ammattiyhdistysoiminta 1916–1996*, Helsinki: Suomen Merimies-Unioni, 1996; Timo Soukola, *Riistorauhaa rikkomassa. Suomen Merimies-Uniinin ja sen edeltäjien vaiheita, 1905–2000*, Helsinki: Otava, 2003.

33 Brev från Hermann Knüfken till Edo Fimmen, Antwerpen 24.4.1936, tryckt i Hermann Knüfken, *Von Kiel bis Leningrad. Erinnerungen eines revolutionären Matrosen 1917 bis 1930*, Berlin: BasisDruck Verlag 2008, 330.

Lettland och Sverige åren 1933 och 1934. De enda spåren av konflikterna var de skrifter som ISH:s nationella sektioner i Danmark och Sverige samt den finländska avdelningen i ISH:s baltiska sektion publicerade efter strejkerna där man gick till angrepp mot fackförbundsledningen och dess ”nederlagstaktik”, d.v.s. anklagelserna om att den vänstersocialistiska och socialdemokratiska fackföreningsledningen hade fört en inställsam linje gentemot redarna och vägrat ta i hårdhandskarna för att motarbeta strejkbryteriet.³⁴

Oklart är däremot vad som hände med de norska och svenska sektionernas arkiv. I Lars Borgersruds minutiösa doktorsavhandling över Wollweberorganisationens aktiviteter i Skandinavien behandlar författaren ISH:s och RFO:s verksamhet i Norge. Vad gäller den norska ISH-sektionen refererar Borgersrud endast till en lägesrapport från 1932 skriven av den dåvarande norska ISH-ledaren Arthur Samsing. Vad hände med sektionens och de lokala gruppernas arkiv? Infogades de till kommunistpartiets arkiv när RFO-verksamheten avvecklades 1935 och ISH-sektionen upplöstes? I Sverige tycks så ha varit fallet: när den kommunistiska fackoppositionstaktiken gick i graven ombildades Sjötransportarbetarnas RFO till sjöcellen inom svenska kommunistpartiet och alla handlingar överfördes till partiets arkiv. Men inte heller det svenska arkivet finns till handa. Endast ett fåtal flygblad som Sjötransportarbetarnas RFO tryckte upp under slutet av 1920- och början av 1930-talet finns bevarande i Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Flemingsberg. Flera flygblad och småskrifter samt en hittills ouppmärksam rapport om en konferens i samband med sjömansstrejken 1933 finns bland Richard Jensens kvarlåtenskap i det danska arbetararkivet. Det

34 Sjötransportarbetarnas R.F.O. (utg.), *Sjömansstrejkens lärdomar – R.F.O. i kamp*, Stockholm: Sjötransportarbetarnas R.F.O., 1933; Søfolkenes R.F.O., sektion af I.S.H. (utg.), *Søfolkenes Strejke 1934*, København: Søfolkenes R.F.O., sektion af I.S.H., 1934; Suomen Merimiesten Vallankumouksellinen Ammatillinen Oppositiooryhmä, *Merimieslakko: Miksi siitä tuli tappio?*, [Kööpenhamina: Merimiesten ja Satamatyöläisten Internationalen (ISH:n) suomalainen osasto, 1933, F Merimieslakko 1933, Suomen Punainen Ammattijärjestö 1930–1935, KA (Kansan arkisto).

svenska kommunistpartiets arkiv finns dock huvudsakligen i Kominternarkivet i Moskva.³⁵ Vid min genomgång av det kvarvarande SKP-materialet i Flemingsberg visade det sig dock att både RFO och ISH lämnat spår efter sig även om det inte framkommer i katalogen. I de bevarade politbyråns protokoll från 1933 och 1934 finns referenser till arbetet bland sjömän och ISH:s instruktioner till Sjötransportarbetarnas RFO. Ett verkligt fynd är att originalbrev från ISH:s sekretariat till politbyrån angående upplösningen av Sjötransportarbetarnas RFO år 1935 samt utkastet till SKP:s anhållan till Komintern om att upplösa organisationen finns arkiverade bland partiets handlingar rörande fackliga frågor och kompletterar därmed de handlingar som finns i Wilhelm Florins sekretariat (Fond 495 Opis 15 Delo 204, förkortat 495/15/204) i Kominternarkivet i Moskva; i den senare enheten finns bl.a. SKP:s anhållan men endast en hänvisning till breven från ISH:s sekretariat. I samma samling ingår även originalbrevväxling mellan Leif O. Foss och Sven Linderot från 1928; de var vid denna tidpunkt ansvarig för det norska respektive svenska partiets fackliga frågor. Foss ledde dessutom Transportarbetarnas internationella propagandakommittés skandinaviska sekretariat som var föregångaren till ISH:s motsvarande enhet och ger därmed en möjlighet att teckna konturerna av dess verksamhet.

Rekonstruktionen av ISH:s verksamhet i Skandinavien måste därför bygga dels på material som publicerats av de nationella sektionerna, såsom tidskrifter, upprop, pamfletter och övriga publikationer. Dessa skrifter och alster var antingen riktade till den egna medlemskåren eller var menat som agitations- och propagandamaterial för att värva nya medlemmar. Vissa av publikationerna var partsinlagor där oppositionens position i en arbetskonflikt klargjordes och där den av fackföreningsledningen bedrivna taktiken och ståndpunkten nedsablades. Gemensamt för detta material är att ISH:s försök att styra och dirigera verksamheten i de olika länderna aldrig framgår.

35 Se vidare Lars Björlin och Helene Carlbäck (red.), *Sverige i ryska arkiv: Guide till ryska källor om svensk historia under 1900-talet*, volym 2, Stockholm: Riksarkivet, 1999.

En annan typ av material utgör dokument och publikationer som producerats av de nationella sjömansfacken. I alla skandinaviska länder sökte kommunisterna genom sin konfrontationstaktik att ta över sjötransportarbetarfacken och kräva en anslutning till ISH. I nästan alla fall misslyckades taktiken, förutom i Danmark där först sjömansunionen och sedan eldarunionen var anslutna till ISH. Striden om inflytandet och kontrollen över de olika sjöfacken fördes huvudsakligen i deras medlems-tidningar, som uteslutande kontrollerades av fackförbundens ledning. Röster och vittnesmål om ISH:s styrningsförsök hittas dock inte i dessa tidningar, däremot kritiska attityder gentemot ISH och RFO-grupperna samt tidvis rentav svartmålande bidrag om kommunisternas ”splittringstaktik”.

Spår som leder till ISH hittas däremot i de nationella säkerhetsmyndigheternas arkiv. I och med att Borgersruds och Nørgaards undersökningar redan har utrett ISH:s och RFO-gruppernas verksamhet i Norge och Danmark koncentrerade jag mina efterforskningar till den svenska säkerhetspolisens arkiv. Mycket riktigt visade det sig finnas ett omfattande arkivmaterial rörande ISH och Sjötransportarbetarnas RFO. Dels rör det sig om ett klipparkiv där säkerhetspolisen samlade tidningsartiklar som berörde verksamheten i Sverige, dels är det fråga om material som beslagtogs av polisen när den stormade interklubbarna i Göteborg 1933 och i Stockholm 1934. Speciellt i samband med den förra aktionen kom polisen över dokument som entydigt visar kopplingen mellan ISH:s internationella sekretariat och riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO. I Sverige tillsattes även två kommissioner som granskade kommunisternas aktiviteter och säkerhetsmyndigheternas åtgärder, Kommittén angående statsfientlig verksamhet och Parlamentariska undersökningskommittén angående flyktingärenden och säkerhetstjänst (Sandlerkommissionen). Den förra kommittén sammanfattade en utförlig promemoria om den röda fackliga oppositionens organisation och verksamhet i Sverige 1934 som delvis bygger på polisens beslagtagna dokument från razzian mot interklubben i Göteborg. Den senare kommitténs arkiv innehåller material som

huvudsakligen tangerar Wollweberorganisationen och de skandinaviska och tyska säkerhetsmyndigheternas samarbete för att komma sabotageorganisationen på spåren.

Vad gäller ISH:s ansträngningar att få fotfäste i Finland och i de baltiska staterna är källmaterialet ännu mer obefintligt. Kommunisternas verksamhet var illegalt i dessa stater vilket innebar att det inte fanns några organisationer som öppet deklarerade sig vara underavdelningar eller enheter inom ISH. Några organisationsarkiv har därför aldrig existerat i och med att verksamheten i Finland och de baltiska staterna var underjordisk. Tryckalster och tidskrifter som publicerades på finska, estniska eller lettiska trycktes i ISH:s internationella sekretariats regi, först i Hamburg, sedan i Köpenhamn. Både Finlands Sjömansunion och de finska säkerhetsmyndigheterna gjorde sitt yttersta med att avvärja kommunistiska infiltrationsförsök. I såväl Sjömansunionens legendariska ordförandes Niilo Wälläris samlingar i finska arbetararkivet som i Detektiva centralpolisens arkiv i finska riksarkivet finns ISH:s och dess täckorganisationers flygblad och strejkupprop bevarade. Dessutom finns det i den Detektiva centralpolisens arkiv lägesrapporter om kommunisternas agitations- och propagandaverksamhet i samt om deras kurirverksamhet till Finland. De estniska och lettiska säkerhetsmyndigheternas arkiv har inte kunnat konsulteras för denna studie men i den bevarande korrespondensen mellan de finska och estniska säkerhetsmyndigheterna framgår att de baltiska staternas säkerhetspolis försökte hålla ett vakande öga över förtäckta kommunistiska aktioner.

Rekonstruktionen av ISH:s och dess sektioners verksamhet i Nordeuropa vilar till stora delar på arkivmaterial som finns i Berlin, Hamburg, London, Moskva och Schleswig. Kommunisternas, Kominterns och den Röda fackföreningsinternationalens historia är såväl global som transnationell. Såväl Komintern och dess nationella sektioner, d.v.s. kommunistpartierna, som Röda fackföreningsinternationalen och dess olika underavdelningar, parallellorganisationer och nationella sektioner var hierarkiskt uppbyggda och skulle i princip följa och förverkliga de direktiv och riktlinjer som utarbetades i Moskva och förmedlades till de

nationella enheterna via olika regionala byråer. Sjömännens och hamnarbetarnas international var inget undantag från detta även om dess organisation aldrig kom att bli lika hierarkiskt uppbyggt och förgrenat som det eventuellt var tänkt när internationalen grundades i oktober 1930.

Kominternarkivet är egentligen en benämning för handlingar som finns bevarade i Ryska centret för bevarande och studium av samtidshistoriska dokument, internationellt förkortat RGASPI, i Moskva. När Kominternarkivet öppnades för historiker från västvärlden i början av 1990-talet fanns det stora förhoppningar på att hitta material och dokument som skulle möjliggöra en omtolkning av 1920- och 1930-talets historia. I främsta hand gällde detta förhållandet mellan Komintern och de nationella kommunistpartierna vilket har resulterat i en uppsjö av kritiska nytolkningar.³⁶ De röda fackföreningarna kom därefter i turen och sist de olika "sympatiserande massorganisationerna" såsom Internationella arbetarhjälpen (Internationale Arbeiterhilfe) eller Förbundet mot imperialism (Liga gegen Imperialismus). För såväl partierna som massorganisationerna och fackföreningarna finns egna arkiv i Kominternarkivet. Vid en första anblick framstår ISH-materialet som finns i Kominternarkivet, d.v.s. fond/opis/delo 534/5/216–534/5/247, som de enheter av internationella sekretariatets material som efter 1933 via omvägar hamnat i Moskva. I samband med min kritiska genomläsning av detta materialet i kombination med handlingarna och korrespondensen av Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå har jag dock kommit till slutsatsen att det inte existerar något egentligt ISH-arkiv i Moskva. I stället kan ISH-materialet indelas i två grupper. De handlingar som är daterade före februari 1933 är till stora delar skapade/författade av ISH:s internationella sekretariat men det är nästan uteslutande fråga om signerade kopior eller verksamhetsrapporter som sänts till Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå. Efter flytten till Köpenhamn i mars 1933 är det bevarade materialets såväl

36 Se vidare Brigitte Studer & Berthold Unfried, 'The Beginning of a History: Visions of the Comintern After the Opening of the Archives', *International Review of Social History* 42, 1997, 419–446.

mindre till omfång som mera osystematiskt till sitt innehåll vilket sannolikt berodde dels på en omläggning av ISH:s arbete, dels på omstruktureringar i Moskva (se kapitel II). Min slutsats är att arkivskaparen är Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå, inte ISH, men att handlingarna av allt att döma omorganiserats och slutligen arkiverats när det anlönt till Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Moskva.

En stor del av korrespondensen mellan ISH:s internationella sekretariat och de nationella sektionerna finns inte i Moskva. De månatliga rapporterna som ISH:s internationella sekretariat sände till Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå antyder dock att den måste ha varit såväl kontinuerlig som omfångsrik. Högst antagligen förstördes hemliga dokument och kodade telegram genast när de mottagits. Det tillgängliga materialet är dock tillräckligt omfångsrikt för att teckna konturerna av såväl ISH:s globala ambitioner som kontakterna till de nationella sektionerna. I och med att ISH:s grundidé var att alla nationella lönekamper skulle föras internationellt sökte även stormakternas polis- och säkerhetsmyndigheterna att övervaka kommunisternas agerande, framför allt när det gällde att uppdaga subversiva trans- och internationella förbindelser mellan de olika enheterna.

I min rekonstruktion av ISH:s globala verksamhet har jag konsulterat national- och landsarkiv i Tyskland och Storbritannien. Stats- och stadsarkivet i Hamburg var en besvikelse; största delen av polismaterialet som berör ISH:s verksamhet i staden förstördes under bombkriget. I landsarkivet i Schleswig (LAS) finns dock ett material om såväl ISH:s grundande konferens 1930 som ISH:s världskongress 1932 bevarade och vilket kompletterar handlingarna om tillställningarna som finns arkiverade i Moskva.³⁷ Detta beror på att staden Altona där världskongressen gick

37 I bl.a. stadsarkivet i Emden finns även handlingar rörande ISH och den lokala interklubben, se vidare Hans-Gerd Wendt, Kurzer historischer Abriss der Entwicklung des "Einheitsverbandes der Seeleute, Hafenarbeiter und Binnenschiffer" unter besonderer Berücksichtigung des Wirkens der Hafenarbeiter und Seeleute in Emden, utan datum, <http://www.ubboemmius-gesellschaft.de/seeleute.pdf> (hämtad 7.6.2018).

av stapeln var en del av preussiska delstaten Schleswig och sonderade under de preussiska polismyndigheterna. I Bundesarchiv i Berlin-Lichterfelde (BArchB) finns det tyska inrikesministeriets handlingar rörande övervakningen av den offentliga ordningen (Nachrichtenstelle im Reichsministerium des Inneren); detta material berör dock huvudsakligen ISH:s tyska sektions verksamhet. Däremot finns det bland de brittiska säkerhetsmyndigheternas handlingar över kommunistisk verksamhet i Storbritannien i de s.k. KV-samlingarna i det brittiska nationalarkivet (National Archives, TNA) material som ytterligare öppnar centrala ISH-aktörers agerande, såsom Albert Walter som ledde ISH fram till 1933, Ernst Wollweber som fanns i ISH:s ledning 1933/34 och dansken Richard Jensen som såväl under 1920- som 1930-talet spelade en central roll inom organisationen. Dessutom finns det ett omfångsrikt material om Richard Krebs agerande som ISH:s instruktör i England 1932.

Källkritiska iakttagelser – identifieringen av täcknamn, avsändare och mottagare

Det tillgängliga ISH-materialet har vissa källkritiska utmaningar. Röda fackföreningsinternationalens arkivmaterial inklusive ISH-dokumenterna som finns i Kominternarkivet i Moskva är inte fysiskt tillgängliga utan finns enbart på mikrofilm. Detta omöjliggör en yttre källkritisk granskning av handlingarna, inte minst för att vissa av rullarna är av dålig kvalitet. Dessutom är det oklart om en rulle innehåller alla dokument som fysiskt finns i en mapp eller om det har gallrats innan det mikrofilmades. En annan utmaning är att enskilda dokument kan ha flera sidnumreringar vilket innebär att de har sammanfogats under olika tider och kan ha ingått i andra handlingar eller enheter.

Den största utmaningen är dock att flera dokument saknar avsändare och mottagare, oftast även datering. I en del fall rör det sig om maskinskrivna rapporter eller brev som innehåller författarens/författarnas namnteckningar eller initialer och som

har adresserats till 'Werter Genosse' (Bästa kamrat) eller 'Liebe Freunde' (Bästa/kära vänner). Vissa av breven innehåller även tillägget 'Für Alexander' (till Alexander), d.v.s. Röda fackföreningsinternationalens generalsekreterare Alexander Losovskij. En yttre källkritisk granskning pekar dock mot att själva dokumentet inte adresserats direkt till Losovskij utan att den mottagande enheten – av allt att döma Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå – gjort anteckningen och sänt dokumentet vidare till kännedom för Losovskij.

En systematisk genomgång av ISH-materialet mellan 1930 och 1936 som finns arkiverat i Kominternarkivet visar att det rör sig om en begränsad grupp av avsändare. En del av dem är lätta att identifiera: Albert Walter använde sig av initialerna AW när han undertecknade sina rapporter medan Adolf Shelley undertecknade sina brev och rapporter antingen med Adolf eller initialen Ad. Mera utmanande är initialen J som undertecknade internationella hamnbyråns månadsrapporter 1930–1931, en möjlighet är att den står för en viss Jahnke som vid denna tidpunkt verkade i ledningen för interklubben i Hamburg. Möjligtvis hade initialen skrivits på i efterhand på rapporten – pennan som användes har stor likhet med den som initialen AW använde.

En större utmaning är dock identifieringen av pseudonymerna Henri/Henry, Leo och André. Enligt Constance Margain, som nyligen disputerat på en gedigen avhandling om ISH och dess tyska sektion, var Henry eller Maurice Henry täcknamnet som den franske kommunisten Octave Rabaté (1899–1964) använde när han tillhörde ISH:s ledning. Rabaté verkade i Röda fackföreningsinternationalen i Moskva från 1928 till 1932, var dess instruktör i Spanien (1928) och Sydamerika (1932) och ansvarig – under täcknamnen Augustine och Centurion – för kontakterna till den spansktalande världen. Att en person använde sig av ett många pseudonymer och täcknamn var i och för sig inte ovanligt inom Komintern. Till sitt yrke var Rabaté mekaniker och var aktiv inom metallarbetarfackförbundet i Frankrike både innan han åkte till Sovjetunionen och även när han återvände till

Frankrike 1933.³⁸ Margains tolkning är visserligen möjlig men måste ifrågasättas i och med att hennes identifiering av de andra nyckelpersonerna verkar föga sannolik.

Margain – som enbart använder sig av ryskt och tyskt källmaterial samt förlitar sig på Krebs utsagor – identifierar pseudonymen Leo med viss Léon Purman som dog 1933.³⁹ Detta verkar dock osannolikt i och med att pseudonymen Leo undertecknar brev och rapporter ännu 1934. Ej heller är det fråga om två olika personer – Leo var fram till 1933 en ledande aktör inom Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå och var – av allt att döma – Albert Walters kontaktperson och den som var ansvarig för övervakningen av ISH:s verksamhet. Efter flyttningen till 1933 kom han att ingå i ISH:s ledning men återfinns från och med 1934 i Röda fackföreningsinternationalens Parisbyrå, dock fortsättningsvis kopplad till ISH. Samtida brittiska och tyska underrättelserapporter hävdar att Leo var täcknamnet för Leo Smolianski alias Leo Pechmann.⁴⁰ Margain för sin del menar att täcknamnet Pechmann användes av en viss Hermann Schubert (1886–1938).⁴¹ Detta håller jag för osannolikt; någon sådan person har jag inte påträffat i handlingar som berör Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå.

38 Constance Micalef Margain, *L'Internationale des gens de la mer (1930–1937). Activités, parcours militants et résistance au nazisme d'un syndicat communisme de marins et dockers*. Thèse pour obtenir le grade de docteur de l' université du Havre, discipline: Histoire, 2015 (HAL id: tel-01676981; submitted 7.1.2018), 56, 79, 194, 313.

39 Margain, *L'Internationale des gens de la mer*, 101.

40 Brittiska säkerhetstjänstens anteckningar 20.6.1934, KV 2/2158 Richard Jensen personfil, TNA; Schedule of the Principal Revolutionary Organizations Controlled by Moscow (end 1935), 20.4.1936, KV 3/128 International Organisations of Communist Parties, TNA. Se även utredningen av personer som arbetat för Berlinbyrån, Leow Smolianski, alias Pechmann, med pseudonymen 'Leow', [Handling IVA.] Komintern. Schematisk uppställning av organisationen och dess underavdelningar, odaterad rapport [registrerad 20.12.1941], 12, SÄPO Äldre Aktsystemet, IV A 2 – IV A 4, volym 169, SRA. Möjligtvis rör det sig om en översättning av en tysk sammanställning.

41 Margain, *L'Internationale des gens de la mer*, 79, 266.

Lika kritisk ställer jag mig till Margains slutsats att pseudonymen André användes av en tyska kommunisten Etkar André (1894–1936).⁴² Denna hade visserligen varit enligt Richard Krebs aktiv inom ISH men hade fängslats av den tyska polisen i samband med förföljelserna av kommunisterna 1933 och satt därefter fängslad i koncentrationsläger och avrättades efter en skenrättegång 1935. Det som talar mot denna identifiering är att pseudonymen André tillhörde ISH:s ledning från 1933 till 1937. I stället framgår det entydigt i Kominterns personappar att den tyske kommunisten Alfred Deter använde sig av pseudonymen André när han verkade inom ISH.⁴³ Margain hävdar däremot med rätta att Deter använde sig av pseudonymen Rudolf.⁴⁴ I själva verket hade Deter blivit invald i ISH:s exekutivkommitté 1933 under pseudonymen André Rudolf!⁴⁵ Det är även sannolikt att Deter använde sig av skilda täcknamn beroende på i vilken egenskap han skrev under en rapport. Som medlem i ISH:s sekretariat figurerade han under täcknamnet André, bland annat när han besökte Sverige 1935.⁴⁶ Däremot undertecknade han brev och rapporter som sekreterare i Röda fackföreningsinternationalens byrå i Köpenhamn med täcknamnet Rudolf/Rudolph.⁴⁷

Problemet med identifieringen av pseudonymen Henri/Henry oklarheten huruvida det om det rör sig om en eller två personer. Enligt en lägesrapport från 1934 framhåller ISH-ledarna Adolf Shelley och Alfred Deter (André) att kamrat Henry Maurice hade blivit invalda i sekretariatet ”i vår firma” vid världskongressen

42 Margain, *L'Internationale des gens de la mer*, 79.

43 Se Adolf Deters personappar i Kominternarkivet, 495/205/188 och 495/205/5434, RGASPI. Även *Biographisches Handbuch zur Geschichte der Kommunistischen Internationale* (2007).

44 Margain, *L'Internationale des gens de la mer*, 102.

45 Rapport av Adolf & André till 'Komfraktion des Vollzugsbüro der RGI', 26.10.1934, 534/5/241, 253–266, RGASPI.

46 Rapport av Georges & André till 'Komfraktion der RGI' angående 'Differenz mit dem ZK der KP Schweden', 19.2.1935, 534/5/242, 47–48, RGASPI.

47 Rapport av Leo & Rudolf till 'Liebe Freunde', 6.12.1933, 534/4/460, 237–241, RGASPI.

1932 och samma Henry Maurice ingick därefter i ISH:s exekutivkommitté.⁴⁸ Enligt brittiska underrättelserapporter användes pseudonymen Henry av den italienska kommunisten Luigi Polano.⁴⁹ Enligt Polanos personfil i Moskva hade han varit instruktör för interklubbarna i Odessa, Novorossijsk och Batumi på 1920-talet innan han flyttades till Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Moskva. Från och med 1932 började han arbeta för ISH som instruktör under täcknamnet Henri i olika europeiska länder, bland annat i Spanien och Portugal våren 1932,⁵⁰ och från och med 1935/36 i ISH:s sovjetiska byrå ("Sowbüro") i Moskva.⁵¹ I Margains avhandling hamnar dock Polano i skymundan och förknippas inte med ISH:s aktiviteter i Europa.

Svårigheten med att säkerställa identifieringen av pseudonymen Henri/Henry med Luigi Polano är dock att de samtida källorna ger en något motstridig bild. De flesta brev eller rapporter undertecknas av Henri och sannolikt rör det sig då om Luigi Polano. I vissa rapporter hänvisas dock till pseudonymen Henry,⁵² i en del fall till och med till såväl Henri som Henry.⁵³ I det förra fallet kan det vara fråga om att skribenten avsett Polano men använt sig av en engelsk/tysk version av pseudonymen;⁵⁴

48 Rapport av Adolf & André till 'Komfrakton des Vollzugsbüro der RGI', 26.10.1934, 534/5/241, 253–266, RGASPI.

49 Schedule of the Principal Revolutionary Organisations Controlled by Moscow (end 1935), 20.4.1936, KV 3/128 International Organisations of Communist Parties, TNA.

50 Uppgift i [Garan] Kouyatés rapport till franska kommunistpartiets (PCF) politbyrå, Paris 18.5.1932, 517/1/1306, 56, RGASPI.

51 Biographica Luigi Polano, 26.7.1939, Luigi Polano, personmapp, 495/221/425, RGASPI. Se även *Biographisches Handbuch zur Geschichte der Kommunistischen Internationale* (2007).

52 Rapport av Albert Walter, 16.6.1931, 534/5/220, 176–190.

53 Rapport om ISH:s exekutivkommittés andra plenum, september 1931, 534/5/224.

54 Brev från Ad[olf Shelley] och Henry [Luigi Polano?] till André [Alfred Deter], 23.8.1934, 534/5/241, 230–231. Att det här rör sig sannolikt om Polano framgår i nästa dokument, brev från Henri till Alexander [Losovskij], 3.9.1934, 534/5/241, 232–236, RGASPI.

bl.a. tycks Adolf Shelley i sina brev ha skrivit Henry men avsett Henri,⁵⁵ liksom även Alfred Deter.⁵⁶ I andra brev är det dock otvivelaktigt fråga om två skilda personer.⁵⁷ Vem som var denna ”andra” Henry har jag dock inte lyckats säkerställa.

Huruvida Octave Rabaté verkligen döljer sig bakom pseudonymen Henry är dock osäkert. En möjlighet är att det var Etkar André som använde sig av pseudonymen när han arbetade som funktionär i interklubben i Hamburg. Enligt uppgifter som han gav när han förhörde av polisen var han ansvarig för interklubbens internationella arbete från 1929 tills han häktades den 5 mars 1933. I denna egenskap reste han ofta till Belgien och Frankrike; i det senare landet var han ansvarig för organisering av sjömännen ibland annat i Marseilles och Le Havre. Hans sista uppdrag i Frankrike fick dock ett abrupt slut när han utvisades av de franska myndigheterna i december 1932.⁵⁸ Om och vilket tacknamn André använde sig av framgår inte i handlingarna. Däremot korrelerar hans vistelser i Belgien och Frankrike med de uppdrag som Henry enligt Walter och Shelley utförde (eller klandrades för att ha låtit bli att utföra).⁵⁹ Ifall André var Henry kunde det även förklara varför Henry/André uttalade sig om interklubbens verksamhet vid ISH:s exekutivkommittés plenum i september 1931: Octave Rabaté hade definitivt inte insyn i verksamheten i Hamburg. Å andra sidan häktades inte Henry utan Henri av de franska myndigheterna i september 1932 och

55 Brev från Adolf [Shelley] till Alexander [Losovskij], 5.10.1935, 534/5/243, 115, RGASPI. I brevet rapporterar Shelley att Henry anlät till Paris för att arbeta i ISH:s sekretariat men att det måste ha varit Henri/Polano framgår att ett antal rapporter därefter undertecknats av både Adolf och Henri, såsom 24.10.1935 och 6.11.1935, 534/5/243, 123, 149–151, RGASPI.

56 Jmf André [Deter] till Henri [Polano], 24.5.1937 och André till Bruder Henry, 21.6.1937, båda i 534/5/247, RGASPI.

57 Rapport av Adolf Shelley, 24.11.1931, 534/5/223, 84–98, RGASPI; brev från Henri till George Padmore, 3.8.1932, 534/5/231, 4, RGASPI.

58 Anklageschrift gegen Etkar André wegen Vorbereitung zum Hochverrat (9.2.1936–11.2.1936), 621–1/90_7, Staatsarchiv Hamburg.

59 Rapport av Albert Walter, 16.6.1931, 534/5/220, 176–190, RGASPI.

utvisades ett par månader senare,⁶⁰ anklagad för innehav av ett förfalskat pass. Däremot figurerar Henry i Hamburg i december 1932. Dock är det fullt möjligt att såväl Polano som André häktades och utvisades. Problemet med hypotesen att Henry = André är dock att pseudonymen Henry även är i användning efter att André häktades.

Identifieringen av täcknamn och pseudonymer är å ena sidan avgörande ifall en undersökning anlägger ett aktörsperspektiv. Ifall en studie enbart koncentrerar sig på att rekonstruera en organisations strukturer och verksamhetsformer ligger å andra sidan tyngdpunkten på de kollektiva aktionerna och de ideologiska målsättningarna som organisationen in corpore säger sig stå för eller vill åstadkomma. I detta fall skulle ISH och dess nationella sektioner utgöra studieobjektet och individerna faller i bakgrunden. Sjömän går i strejk, strejkledningen styr, ISH:s sekretariat ger order och publicerar riktlinjer och pamfletter. Källmaterialet för denna undersökning ger dock en möjlighet att tränga bakom den kollektiva fasaden och följa med olika aktörers ageranden. I ISH:s internationella sekretariat och ledning finns ett begränsat antal individer, de mottar instruktioner från förbindelsemän i Berlin eller direkt från Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Moskva. ISH:s ledning fattar beslut om att sända en instruktör till ett land för att ingripa i en nationell sektioners verksamhet eller organisera ledningen under en strejk. Aktören skriver brev och rapporter, kan man identifiera aktören och mottagaren är detta en central utgångspunkt i att rekonstruera aktörens nätverk. Är aktören en del av en organisations inre krets spelar det en roll var aktören befinner sig: är rapporten eller brevet skriven i Hamburg, Paris eller Moskva? Vem träffar personen – och var? Identifieringen av individen bakom ett täcknamn möjliggör slutligen i bästa fall en lokalisering och positionering av en person i en historisk kontext.

Användningen av pseudonymer och täcknamn var en försiktighetsåtgärd som vidtogs för att lägga dimridåer för myndigheterna, framför allt ifall personen var engagerad i illegal verksam-

60 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', 5.9.1932, 534/4/405, 44–45, RGASPI.

het eller reste med ett förfalskat pass. Blev en person inskriven i Moskva vid någon av Kominterns högre läroanstalter såsom Leninskolan, fick han eller hon ett tacknamn. Oftast bytte man tacknamn beroende på uppdraget eller passet man använde sig av. Exempelvis använde sig den surinamesiska kommunisten Otto Huiswoud tacknamnet Charles Woodson när han var sekreterare för International Trade Union Committee of Negro Workers eller ITUCNW, Röda fackföreningsinternationalens underorganisation för agitation och propaganda bland den svarta arbetarklassen i den atlantiska världen som hade sitt illegala kontor i Antwerpen 1934. Samtidigt bar han dock på ett pass utfärdat på Edward Mason. I sin korrespondens med Röda fackföreningsinternationalens sekretariat använde han sig av pseudonymen Edward.⁶¹ Den holländske före detta RFO- och ISH-aktivisten Joseph Schaap använde sig av pseudonymerna Fritz och Friman när han verkade som andra man i Wollweberorganisation under senare hälften av 1930-talet.⁶² I och för sig var det ingen hemlighet att ledande kommunister använde sig av tacknamn och bland annat de tyska säkerhetsmyndigheterna cirkulerade långa listor på kända och misstänkta tacknamn och pseudonymer som man lyckats komma över och koppla ihop med mera och mindre (ö-) kända kommunister på 1930-talet.

Källornas begränsningar – frånvaron av kvinnor och enskilda individers röster

Sjömännens och hamnarbetarnas international och dess verksamhet i Nordeuropa är en historia av samtidigheter och överlappningar, flöden och nätverk, aktörer och rum. Aktioner pla-

61 Holger Weiss, *Framing a Radical African Atlantic: African American Agency, West African Intellectuals and the International Trade Union Committee of Negro Workers*, Leiden & Boston: Brill, 2014.

62 'Joseph Schaap', *Le Maitron. Dictionnaire Biographique, Mouvement Ouvrier Mouvement Social*, <http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73650>.

nerades och projekterades, vissa genomfördes, andra stannade på pappret. Utkast till direktiv och riktlinjer skissades upp i centralen, diskuterades bakom lyckta dörrar i mindre kretsar och spreds till nationella ledningsgrupper, dessa i sin tur rapporterade om lyckade och misslyckade aktioner till centralen. Lokala förbindelsemän fick från den nationella ledningen order som de förväntades genomföra men i praktiken kanske aldrig gjorde. En del aktörer är synliga, många förblev osynliga i de skriftliga kvarlevorna.

De källor som denna undersökning bygger på är skriva av män och handlar om män. Ändå är det inte ett medvetet val eller ett bestämt försök att negligera ett genus- eller kvinnoperspektiv. Kvinnor arbetade ombord på fartyg, de fanns i hamnarna, många av sjömännen och hamnarbetarna var gifta, interklubbarna besöktes av kvinnor. Men de kommer inte till synes i arkivkällorna, däremot nog i det samtida tidskriftsmaterialet.

Sjötransportarbetarnas organisationer, såväl de internationella som de nationella, var manliga domäner under mellankrigsperioden. ISH-materialet är ”manligt-könlöst”: skrivet av män, adresserat till män men innehållet gällde klasskampen och konfrontationen med fackföreningsledarna. Ändå är det uppenbart att det fanns en kvinna bredvid (nästan) alla manliga aktörer som figurerar i denna bok. Någon gång omtalas de i en bimening som då när Henri [Luigi Polano] reste till Frankrike tillsammans med sin hustru och sina barn. Eller när Albert Walter vägrade att gå i politisk exil 1934 för att han inte ville lämna sin gamla mor ensam i Hamburg. Ernst Wollweber gifte sig med den norska kommunisten Ragnhild Wiik; hon liksom systemen Gudrun Wiik kom att spela en aktiv roll som kurir i hans sabotageliga. Adolf Shelley sällskapade med danskan Hildegard Volkersen Thingstrup, Richard Jensen var gift med Anna Kathrine Ludovica Hein, Arthur Samsing med Aagot Wiik, syster till Ragnhild och Gudrun Wiik. Kvinnorna träder fram i Nørgaards och Børgersruds framställningar, framför allt i deras identifiering av personerna som ingick i Wollweberorganisationen. Däremot finns det inga spår av några kvinnor i källmaterialet som ISH eller dess natio-

nella sektioner har lämnat efter sig. Troligt är att det bland den tekniska personalen inom såväl ISH:s som de nationella sekretariatet fanns kvinnor, såsom stenografister och sekreterare, men de varken omtalas eller framträder i ISH:s handlingar. Däremot samlade säkerhetsmyndigheterna uppgifter om kvinnor som var funktionärer i kommunistiska organisationer. En av dem var Gertrud Gläser som var anställd i redaktionen för tidningen *Norddeutsches Echo* i Hamburg och arbetade i ISH:s sekretariat under kvällarna. Efter flytten av ISH:s sekretariat till Köpenhamn arbetade hon och hennes man Richard Rast på heltid för ISH.⁶³ Andra kvinnor deltog i utformningen av tryckalster – Hermine Krebs ritade karikatyrer till tyska (och danska?) pamfletter och tidskrifter som utgavs av interklubben i Hamburg och senare ISH:s illegala sekretariat i Köpenhamn. Svårigheten med att identifiera henne är att hon inte signerade sina teckningar.

Lika svårt som det är att hitta kvinnors röster i texterna är det att hitta den vanliga sjötransportarbetarens yttringar. Denne arbetade ombord på fartyg och i hamnen, den enas arbetsplats fanns på haven utanför de nationella gränserna, den andra lastade och lossade olika nationers handelsfartyg med inhemska och/eller utländska varor. I och för sig är det fråga om två skilda yrkeskårer vars intressen tillvaratagits av en uppsjö av kollektiva sammanslutningar och fackförbund. Detta utgör även en utmaning för en studie av politiseringen av sjötransportarbetarna under mellankrigsperioden. Ett mikroperspektiv lägger fokus på individen och hans eller hennes agerande i hans eller hennes närmiljö och omvärld. Sjöfolk och hamnarbetare kommer eventuellt kortvarigt i kontakt med varandra när ett fartyg ligger i hamnen men ändå skiljer sig deras situation markant vid denna tidpunkt: sjöfolket har då ledigt medan hamnarbetarna arbetar. Den omvända situationen gäller när fartyget lämnar hamnen. Sjöfolkets och hamnarbetarnas möten på land präglas av obalans och är asymmetriska. En främmande sjöman, d.v.s. en som inte är

63 [Handling IVA.] Komintern. Schematisk uppställning av organisationen och dess underavdelningar, odaterad rapport [registrerad 20.12.1941], 16, SÄPO Äldre Aktsystemet, IV A 2 – IV A 4, volym 169, SRA.

bosatt på orten, vistas på land antingen för att fördriva sin lediga tid och återvända till samma fartyg eller för att han har avmönstrat och väntar på att ta hyra ombord på ett nytt fartyg. Har den avmönstrade sjömannen tur är väntetiden på land kort, har han otur blir den lång och han är arbetslös. En sjöman som är bosatt på orten kanske väljer att uppsöka sin familj och stanna en period hemma men detta val kan likaväl vara påtvingat ifall det inte finns arbetstillfällen ombord på fartygen. För sjöfolket är således tiden på land en mellantid eller period av väntan. För hamnarbetaren är det tvärtom; han bor på orten och hans mellantid är tiden när det inte finns någon efterfråga på hans arbete i hamnen.

Om denna bok – kontext, perspektiv och upplägg

Framväxten av kollektiva sammanslutningar för att bevara de olika yrkesgruppernas intressen under slutet av 1800-talet kom att präglas av de lokala förhållandena. ”Transportrevolutionen” som ångkraften möjliggjort under 1800-talet innebar en markant ökning av högsjösjöfarten. Världstonnaget ökade exponentiellt, turtätheten likaså, transporttiderna krympte och förbindelserna blev regelbundna och följde tidsplaner. Sjötransportväsendet var under kraftig förändring i och med införandet av ångfartyg vilket tillförde en helt ny yrkeskategori, nämligen maskinbemanningen under däck. Besättningarna ovan och under däck på de brittiska, franska, tyska, norska och nordamerikanska handelsfartyg var mångnationella och samtidigt strikt hierarkiska och segregerade – högst uppe vita sjömän och eldare som var medlemmar i ett nationellt sjömans- och eldarförbund, sämst betalda och utan medlemskap i fackföreningarna var den ickevita lågavlönade hjälppersonalen under däck. Den svenska redaktören och författaren till Sjöfolksförbundets 25-års historik Harald Hjern underströk att denna förändring kom att få vittgående konsekvenser för den sociala sammansättningen ombord på ångfartygen. Medan däcksfolket ombord på såväl segel- som ångfartyg rekryterades huvudsakligen från kustbefolkningen kom manskapet under däck

att rekryteras från städernas och industrisamhällens lägre skikt. Livet ombord reglerades av sjölagar, i praktiken styrdes ett fartyg av dess kapten och manskapet var hans underordnade. Befälhavaren var ansvarig inför redarna, hans uppgift var att garantera att fartyget och dess frakt fördes från punkt A till punkt B. Sjöfolket var ersättnings- och rättslöst, de hade inte rätt att avlägsna sig från fartyget utan befälets tillstånd och vägran att lyda ombord tolkades och straffades som myteri.

Transportrevolutionen följdes av den kollektiva mobiliseringen av sjöfolket och inrättandet av yrkesfackföreningar för de olika manskapsgrupperna ombord, vanligtvis ett som sökte fånga upp ångfartygens sjömän, d.v.s. manskapet ovan däck, och eldarna, d.v.s. manskapet under däck. Senare tillkom även fackliga sammanslutningar för andra personalgrupper som arbetade ombord ett fartyg, såsom däck- och kökspersonalen. Föga förvånande var samarbetet mellan sjöfolkens olika fackliga sammanslutningar trevande. Deras egentliga uppgift var att förbättra och/eller försvara de egna medlemmarnas förhållanden ombord; frågan om den "proletära solidariteten" eller samarbetet över yrkesgränserna och mellan olika fackförbund prövades vid varje arbetskonflikt.

Lika mycket som ångrevolutionen hade förändrat livet till sjöss kom den även att omstöpa livet på land. Den expansiva frakt- och persontrafiken över haven lika mycket som städernas tillväxt och urbaniseringen ledde till att de allmänna hamnområdena växte och diversifierades genom uppkomsten av avskilda territorier för fri-, passagerar-, styckegods-, massgods-, kol-, export-, upplags-, olje- och industrihamnar. Därtill fanns de privata lastageplatserna. Diversifieringen i de olika hamnarna följdes av uppkomsten av olika stuveri-, frakt- och hanteringsbolag som anställde stuvare som lastade och lossade fartygen. I andra delar av hamnområden fanns varven och dockorna med dess olika yrkesgrupper; en del av varven byggde nya fartyg, andra reparerade eller högg upp gamla eller uttjänta. Stuvorna och andra som arbetade med lastningen och lossningen av handelsfartyg plockades från den ständigt växande arbetsreserv som utgjordes av människor

som kommit till hamnstaden i hopp om ett bättre liv. De anställdes på ackord, samlades på morgonen vid utrotningskontoren och tävlade sinsemellan om att få ett uppdrag. Några gemensamma intressen mellan dessa grupper och de som arbetade i reparationsverkstäderna i varven eller på varven fanns inte.

En bok om den fackliga kampen bland sjöfolket eller hamnarbetarna under 1900-talets första hälft kan ta avstamp i hamnen eller ombord på fartygen och sedan följa med yrkeskårens kamp, via strejker, låg- och högkonjunkturer, krigsår och fredskriser, fram- och motgångar. Perspektivet är nationellt: hur den fackliga kampen resulterat i framväxten av de olika nationella fackförbunden och hur deras kamp resulterat i förbättrade arbetsförhållanden och löner, införandet av 8-timmars arbetsdag och avlönad semester, sjukersättning och ålderspension. Fackföreningarnas historia är intimt kopplade till den västerländska välfärdsstatens framväxt i dess olika schatteringar – den nordiska, tyska, brittiska eller franska. En socialhistorisk framställning fångar upp strukturer, förändringar och processer samt hur dessa påverkade individerna, lokalt, regionalt eller nationellt. Organisationer och individer belyses genom ett underifrånperspektiv i ett territoriellt avgränsat rum som utgörs av nationalstaten. Kampen om bättre levnads- och arbetsvillkor förs på två arenor – lokalt och nationellt. Strejker är lokala eller nationella, lösningarna lokala eller nationella. Enskilda rederier eller företag försätts under bojkott, förhandlingar förs med arbetsgivarna som i regel sammanslutit sig. Ramverket, lagstiftningen, är nationell och stöts och blöts i de nationella parlamenten. Den nationella berättelsen är i fokus.

Det nationella ramverket utmanas av en trans- och internationell parallellberättelse i och med uppkomsten av internationella sammanslutningar för fackförbunden såsom Internationella sekretariatet för de nationella fackföreningarna (grundat 1901) och dess efterföljare Internationella fackföreningsfederationen eller Amsterdaminternationalen (IFTU; grundat 1919) och dess olika underorganisationer, däribland Internationella Transportarbetarfederationen eller ITF som grundades 1896 som en sammanslutning för fackförbund inom transportnäringarna. Som

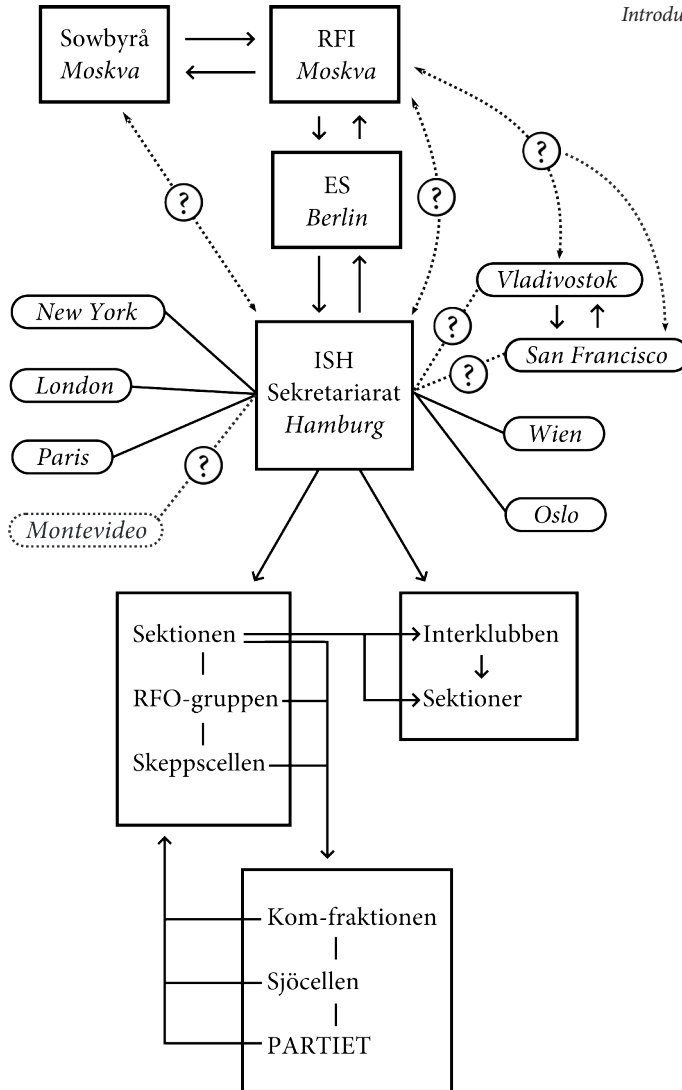
en regional underavdelning till ITF grundades 1907 Skandinaviska Transportarbetarfederationen eller STF. Kännetecknande för såväl ITF:s som STF:s agerande under mellankrigsperioden var dock att de inte sökte att utmana det nationella ramverket för facklig verksamhet utan verkade i främsta hand som trans- och internationella forum för nationella fackliga ledare.

ITF:s och STF:s möjligheter att ingripa i lokala och nationella konflikter var begränsat under mellankrigsperioden. I främsta hand berodde detta på att organisationerna var sammanlutningar av nationella förbund vars eget handlingsutrymme begränsades av det nationella territoriet och lagstiftningen. Samordnade aktiviteter och stödåtgärder stupade som oftast på konflikter mellan de olika nationella förbundens intressen. Mest utmärkande var dock ITF:s och STF:s inställning till huruvida kampen om bättre levnads- och lönevillkor var enbart en facklig eller om det även var en politisk fråga. Denna fråga hade redan splittrat de nationella fackföreningarna. I den ena ändan fanns syndikalisterna som helt fokuserade på fackföreningen som det enda medlet att driva klasskampen för att i slutändan avskaffa den kapitalistiska staten. I den andra ändan fanns socialdemokraterna som bestämt skilde mellan fackligt och partipolitiskt arbete: facket skulle fokusera på sina medlemmars intressen, samhället förändring mot ett socialistiskt skulle partiet uppnå på parlamentarisk väg. Kommunisterna intog en mellanposition: all facklig kamp var även politisk och partiet skulle sträva efter avskaffandet av den kapitalistiska ordningen och staten på inom- och utomparlamentarisk väg.

Under kalla kriget och framför allt efter 1989/1991 kom den socialdemokratiska berättelsen om den fackliga kampen att bli hegemonisk. Anarkisternas, syndikalisternas och kommunisternas berättelse utgör kanske en fotnot i denna men såväl ur ett nationellt underifrånperspektiv som ur det fackliga ovanifrånperspektivet är det den socialdemokratiska bakåtblickande berättelsen som ges företräde för att förklara uppkomsten av den (nordiska) välfärdsstaten. Vänder man blickpunkten och anlägger ett framåtblickandeperspektiv med utgångspunkt kring 1919

framträder dock en annan berättelse, en som tidvis utmanar den hegemoniska till den grad att det under ett kort ögonblick ser ut som om utmanarna kunde ha skrivit en alternativ historia.

Denna bok eftersträvar att teckna konturerna av en alternativ historia för sjötransportarbetarnas fackliga agerande under mellankrigsperioden. Framställningen spränger med nödvång det nationella ramverket i och med att huvudaktören – Sjömännens och hamnarbetarnas international – hade en global agenda och var hierarkiskt uppbyggt med ett centrum och underordnade nationella sektioner. De nationella sektionerna bestod i sin tur av lokala grupper som var underställda den nationella ledningen vilken i sin tur var underställda det internationella sekretariatet. Organisationens enkla hierarkiska struktur kompliceras dock av två olika samtida parallella och tvärgående strukturer och kopplingar. Å ena sidan existerade det i en rad hamnar runt jorden så kallade internationella sjömansklubbar eller interklubbar som i princip inte var kopplade till de nationella sektionerna utan i det närmaste kan ses som extraterritoriella enklaver som var underställda det internationella sekretariatet och vars huvudsakliga uppgift var att fånga upp besättningen ombord på handelsfartyg som besökte en hamn. Å andra sidan utgjordes de lokala grupperna av såväl medlemmar i kommunistpartiet som partiobundna eller tillhörande andra partier; de kommunistiska medlemmarna ingick i partiets sjöcell eller enhet för sjömännen vilket kontrollerades av partiet. Det kommunistiska partiet var i sin tur en sektion i en hierarkisk organisation, nämligen Kommunistiska internationalen vars ledning och centrum fanns i Moskva med byråer i bl.a. Berlin – den Västeuropeiska byrån (WEB) – som skulle övervaka partiernas verksamhet. Sjömännens och hamnarbetarnas international var i sin tur officiellt partipolitisk obunden men de facto hade den grundats som en yrkesinternational som var underställd Röda fackföreningsinternationalen vars ledning och sekretariat fanns i Moskva. Röda fackföreningsinternationalen i sin tur hade en rad byråer för att koordinera och övervaka verksamheten, bl.a. i Berlin – det (Väst)europiska sekretariatet, se vidare figur 2.

Figur 2. ISH:s organisation ca 1932, ritad av Victor Wilson. Figuren visar å ena sidan ISH:s placering i Röda fackföreningsinternationalens hierarki, å andra sidan ISH:s uppbyggnad och relation till de nationella kommunistiska partierna. Röda fackföreningsinternationalens (RFI) centrala kontakt- och kontrollorgan i Väst- och Centraleuropa var dess europeiska sekretariat (ES) med säte i Berlin. Kontakterna mellan ISH:s sekretariat

i Hamburg och RFI:s sekretariat i Moskva och omvänt gick utan undantag via enheten i Berlin. ISH:s enhet i Moskva, Sovjetbyrå (Sowbyrå), fick en central position som mellanlänk mellan RFI och ISH senast 1935; oklart är huruvida det existerade en sådan byrå redan efter att ISH grundades hösten 1930. Lika oklart är huruvida det fanns direkta kontakter mellan ISH:s sekretariat och RFI:s sekretariat. Vissa av ISH:s sektioner och deras ledande aktörer fick en specialstatus inom ISH med uppgift att koordinera den regionala verksamheten, såsom den franska (Paris), engelska (London), amerikanska (New York), österrikiska (Wien) och norska (Oslo) sektionerna. I en del fall fanns dt tidvis regelrätta regionala sekretariat i dessa städer, bland annat det skandinaviska sekretariatet i Oslo. Oklart är dock huruvida ISH:s sekretariat hade direkta kontakter med de regionala enheterna i Montevideo, Vladivostok och San Francisco eller om dessa enheter var underställda Moskva (RFI:s sekretariat eller möjligtvis ISH:s Sowbyrå). De olika nationella enheterna eller sektionerna var underställda ISH:s sekretariat; dessa bestod i sin tur av lokala grupper av röda fackföreningsoppositionen (RFO). En sektions RFO-grupper leddes av en riksledning vilken stod i kontakt med ISH:s sekretariat. Parallellt med och i princip oberoende av de nationella sektionerna fanns de olika internationella sjömansklubbarna eller interklubbarna som i princip men oftast inte i praktiken var direkt underställda ISH:s sekretariat. Interklubbarna var för sin del indelade i olika nationella sektioner. De kommunistiska sjömännen bildade ombord på ett fartyg en skeppscell. På land var de kommunistiska sjömännen medlemmar i kommunistpartiets enhet för arbetet bland sjömän eller sjöcellen, inom RFO bildade de kommunistiska sjömännen den kommunistiska fraktionen (kom-fraktion).

Sjömännens och hamnarbetarnas international var ett 'ovanifrånprojekt'. Organisationen hade tillkommit för att vara en takorganisation för nationella sektioner vars uppgift var att samla oppositionen inom de etablerade fackförbunden. Grundtanken var enhetsförbundet vilket fick sitt uttryck genom att i den nationella sektionen skulle alla sjötransportarbetare vara samlade, inklusive sjöfolket, hamnarbetarna, högsjöfiskarna och flodskjeparna. En annan grundtanke var att sjötransportarbetarnas kamp alltid var internationell: en nationell strejk krävde internationella stödåtgärder i form av sympatyttringar genom hamnarbetarnas bojkotter och sjömännens vägran att ta hyra ombord strejkande

fartyg. I klartext var det fråga om att söka förverkliga den proletära internationella solidariteten på ett lokalt plan.

Historien om Sjömännens och hamnarbetarnas international och dess verksamhet i Nordeuropa under 1930-talet är summan av såväl det internationella sekretariatets som de nationella sektionernas agerande. Organisationen etablerade och upprättade ett mångförgrenat nätverk i vilket olika aktörer sökte att dirigera och kontrollera verksamheten, förmedlade direktiv, författade riktlinjer och pamfletter. Endast ett fåtal av dem agerade under eget namn, vanligen var upprop och tryckalster undertecknade av "sekretariatet" eller "riksledningen". Vissa var synliga talesmän för organisationen på de orter och i de länder där man kunde verka legalt, andra var osynliga och lämnade endast spår efter sig i interna rapporter eller säkerhetsmyndigheternas arkiv. Summan av den bevarade och för denna bok tillgängliga dokumentationen möjliggör dock att se aktörerna bakom organisationen, nysta upp och rekonstruera deras nätverk och ageranden samt teckna en bild av det rum som de både skapade och verkade i och vars begränsningar de sökte att utmana.

Lika väl handlar denna bok även om transnationella aktörer och frågan om lokalt, nationellt och globalt aktörskap. Sjömansyrket var (och är) per definition gränsöverskridande, sjömän var och är translokala och transnationella globetrotters med multipla identiteter. En stor del av året var en sjöman borta från sin hemort; under sina resor kom sjömannen i kontakt med andra människor, kulturer och idéer. Fackföreningsfunktionären och fackföreningens aktiviteter var däremot plats- och kontextbundna. Detta ställde stora utmaningar för det fackliga arbetet bland sjömän – när de var på land väntade de på att ta anställning på ett fartyg, oftast var de arbetslösa och kunde inte betala medlemsavgiften till facket. Fackligt arbete var däremot mer eller mindre omöjligt ombord, i stället skulle det ske i land. Men hur göra sjömän politiskt medvetna och få dem att ansluta sig till fackets lokala avdelning om de endast för kortare perioder var hemma?

I blickpunkten på denna bok står en speciell typ av sjömän, nämligen de som radikaliserats på sjön och som försökte orga-

nisera dem fackligt. Sjömännen som kollektiv är målgruppen för deras aktioner. Dessa radikala aktörer hade sin bakgrund i sjömansyrket men verkade på landbacken. Under sin tid på sjön hade de kommit i kontakt med politiska idéer och anslutit sig till olika vänsterradikala organisationer som kämpade för bättre arbetsförhållanden och löner för sjötransportarbetarna. De kom att ha multipla identiteter, en som knöt dem till sjömännen, en annan som knöt dem till organisationen. I kölvattnet på arbetarklassens splittring under första världskriget kom de att bejaka den kommunistiska tolkningen om klasskampens nödvändighet för att uppnå målet om proletariats befrielse från kapitalisternas och kapitalismens exploatering.⁶⁴

Denna bok har fyra tematiska ingångar genom vilka aktörska-pets nivåer, möjligheter och begränsningar undersöks och klar-läggs i tid och rum. Den första ingången – kapitel två – riktar blicken på aktörerna i det internationella sekretariatet för Sjö-männens och hamnarbetarnas international. Här tecknas såväl organisationens som dess föregångares, Transportarbetarnas internationella propagandakommittés, struktur och nätverk. Ansatsen är globalhistorisk och ställer frågan hur organisationen var uppbyggd, var den verkade, vilka verksamhetsformer som utarbetades och hur sekretariatet försökte att vara i kontakt med och kontrollera sektionerna. Det som framträder är en skör glo-bal organisation där kontrollen över sektionerna var i hög grad beroende av aktörernas möjlighet att påverka lokala förhållan-den. Likaväl är det fråga om en organisation som var bunden till en bestämd politisk kontext: den tillkom som ett led i Röda fackföreningsinternationalens genomförande av klass-mot-klass-doktrinen och gick i graven när Moskva gick in för folkfrontspo-litiken.

Den andra ingången – kapitel tre – är en jämförande studie av organisationens legala och illegala nationella sektioner i Nordeu-ropa. I de skandinaviska länderna är det fråga om sjötransport-

64 David Featherstone, 'The spatial politics of the past unbound: transnational networks and the making of political identities', *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs* 7:4, 2007, 430–452.

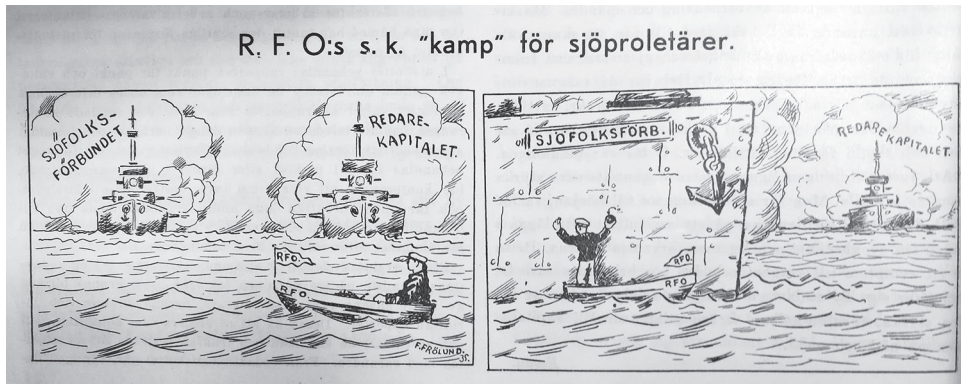

Illustration 1. R.F.O:s "kamp" för sjöproletärer – karikatyr publicerad i Svenska sjöfolksförbundets organ *Sjömannen*. Källa: *Sjömannen* 4, 1935, 122.

arbetarnas röda fackföreningsopposition – RFO – och dess försök att utmana ledningen i de reformistiska fackföreningarna. I mångt och mycket är det fråga om "splittrarnas" historia: båda-dera parterna svartmålade och anklagade varandra för att endast se efter sina egna intressen och endast vara ute efter att splittra fackföreningarna (se illustration 1). Det som framträder är en tid av motsättningar som Peter Weiss insiktsfullt beskrivit i den andra boken i *Motståndets estetik*. Förhållandet mellan organisationens internationella sekretariat och de nationella sektionerna var hierarkiskt men likaväl begränsat vilket tydligt framgår i sjömansstrejkerna i Sverige, Finland och Lettland 1933, Danmark 1934 och Estland 1935. Likaså är upplösningen av de danska och svenska sektionerna inte en nationell process utan förknippat med överläggningar, misstolkningar och beslut som fattas i Moskva och Paris.

Den tredje ingången – kapitel fyra – anlägger en rumslig läsning av interklubbarna. Talande är att knappt någon av dessa enheter har lämnat några spår av sig och idag i det närmaste framstår som ickeorter. Perspektivet som jag anlägger i detta kapitel är inspirerat av Karl Schlögels rumsliga läsning av Berlin och Moskva. Interklubbarna placeras topografiskt och avläses rums-

ligt. Olika föreställningar om interklubbarna framträder. För de radikala och revolutionära sjömännen var de positiva handlings- och minnesrum, politiska frizoner under deras egen kontroll. För myndigheterna och fackföreningsledarna var de subversiva rum, frisläppta och amoraliska zoner.

Den fjärde ingången – kapitel fem – fokuserar på det globala i det lokala, nämligen olika internationella solidaritetskampanjer och deras lokala artikuleringar. Sjomännen och hamnarbetarnas international tog aktivt ställning för den antikoloniala och antiimperialistiska kampen, mot rasism och vit chauvinism under en tid då de reformistiska fackförbunden kännetecknades av inåtvändhet. Den röda fackföreningsoppositionens uppdrag var att vara inkluderande: man skulle kämpa för såväl medlemmarnas som ickemedlemmarnas och de arbetslösa sjötransportarbetarnas rättigheter. Budskapet var radikalt och gick stick i stäv med fackföreningarnas linje: lika lön för lika arbete oberoende av hudfärg eller ras. Ett huvuduppdrag var att bekämpa det imperialistiska kriget och förhindra transporter av krigsmaterial; dessa tolkades i sista hand att alltid vara riktade mot Sovjetunionen. Organisationen, sektionerna och dess aktörer tog ställning mot Japans invasion av Manchuriet och Kina, mot hakkorsflaggan och mot den italienska invasionen av Etiopien. Med internationaliseringen och den 'globala blicken' följde en radikaliserings och en aktiv tolkning av den proletära solidariteten som fick sitt uttryck under det spanska inbördeskrigets första år när merparten av de frivilliga från Skandinavien som sökte sig till de Internationella brigaderna var sjömän och de flesta av dem hade en bakgrund i den röda fackföreningsoppositionen. Sjomännens radikaliserings är ett utslag av den alternativa, glömda historien: Röda fackföreningsoppositionen misslyckades visserligen men den kompromisslösa radikala internationella solidariteten kom att förändra aktörernas liv.

Officiellt var Sjomännens och hamnarbetarnas international och dess verksamhet i Nordeuropa ett avslutat kapitel redan våren 1936. De tyska säkerhetsmyndigheterna såg spöken när de varnade sina kolleger för att organisationen stod bakom sabotage

mot tyska, italienska och japanska fartyg. Det oaktat finns det en koppling mellan organisationen och sabotagehändelserna – de personer som planerade och utförde dåden hade alla en bakgrund i Sjömannens och hamnarbetarnas international. Bokens sammanfattning är således både utblick och efterskrift. Wollweberorganisationen hade officiellt ingen koppling till Sjömannens och hamnarbetarnas international, Röda fackföreningsinternationalen, de nationella partierna eller Kommunistiska internationalen. Wollweber handplockade sina medhjälpare, alla medlemmar i organisationen skulle lämna tillbaka sin partibok och utträda ur partiet. Enligt Wollweber var det fråga om militant antifascism. Huruvida uppdragsgivaren i Moskva såg det på samma sätt är en annan fråga – de tidigare antifascistiska och antiimperialistiska kampanjerna stöddes inte av den sovjetiska utrikespolitiken.

II. Transportarbetarnas kampinternational

Bolsjevikerna och den Tredje (kommunistiska) internationalen eller Komintern strävade att exportera världsrevolutionen till olika delar av Europa i början av 1920-talet. Alla försöken misslyckades, i stället splittrades arbetarklassen i två motsatta läger som misstänksamt, om inte fientligt, beraktade varandra. På den ena sidan stod den moderata majoriteten bestående av socialdemokrater och socialister som efter Första världskriget gick in för att uppnå sina politiska mål på parlamentarisk väg. På den andra sidan stod en radikal minoritet där kommunisterna var de tongivande och som förespråkade en konfrontationspolitik och kompromisslös klasskamp. Följden var att myndigheterna i både Europa och USA stämplade den bolsjevikiska staten, Ryska rådsrepublikernas union (fr.o.m. 1922 Socialistiska rådsrepublikernas union eller Sovjetunionen) samt kommunisternas internationella samordningsorgan, Komintern och den Röda fackföreningsinternationalen (RFI) som samhällsfientliga och subversiva. Kommunisternas intentioner och aktioner uppfattades av myndigheterna som öppna eller förtäckta försök till att omstörta den rådande samhällsordningen vilket det gällde att avslöja och motverka på alla plan och med alla tillstående medel.

Kommunisternas dilemma var deras pariastatus runt om i Europa. Förutom i Tyskland hade de flesta kommunistpartierna endast ett begränsat antal medlemmar. Ännu svagare var kommunisternas positioner inom de nationella fackföreningarna och de internationella fackliga takorganisationerna. Anarko-syndikalistiska sammanslutningar såsom Industrial Workers of the World (IWW) ställde sig utanför Röda fackföreningsinternatio-

nalen. De av socialdemokraterna eller socialisterna dominerade fackförbundena och nationella landsorganisationerna, såsom det tyska Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund (ADGB), det brittiska Trades Union Congress (TUC) eller det franska Confédération générale du travail (CGT), liksom de olika fackliga takorganisationerna för olika näringsgrenar, däribland den Internationella transportarbetarfederationen ITE, bestämde sig för att avvisa Moskvas inbiter på att ansluta sig till Röda fackinternationalen och återknöt i stället sina kontakter med den år 1919 reorganiserade Internationella fackföreningsfederationen (IFTU), även kallad Amsterdaminternationalen.¹

Röda fackföreningsinternationalens målsättning var att bli de kommunistisktledade fackförbundens takorganisation och därmed framstå som Amsterdaminternationalens radikala motpol. En annan plan som diskuterades vid tiderna kring RFI:s grundande var inrättandet av så kallade Internationella propaganda-kommittéer. Visserligen tynade de flesta av dessa bort i slutet av 1920-talet men Transportarbetarnas internationella propaganda-kommitté kom att omvandlas till Sjötransportarbetarnas international 1930 och existerade på pappret fram till 1937.

Transportarbetarnas internationella propagandakommitté

Kommunisternas fackliga strategi eftersträvade att inrätta plattformar som skulle sammanföra olika yrkesfack som verkade inom närliggande områden. Enligt denna organisationsprincip sammanfördes alla yrkesgrupper inom en industrisektor under särskilda enheter för att kunna koordinera gemensamma aktioner. Således etablerades i samband med RFI:s grundande en

1 Reiner Tosstorff, *Die Profintern. Die Rote Gewerkschaftsinternationale 1920–1937*, Paderborn: Schöningh, 2004, 299–311. Även Reiner Tosstorff, 'Moscow' or 'Amsterdam'? The Red International of Labour Unions, 1920/21–1937', *Communist History Network Newsletter Online* 8, July 2000, <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/chnn/CHNN08AOM.html> (hämtad 28.12.2012).

rad internationella propagandakommittéer, däribland kommittéer för gruv-, metall- och textilarbetarna. Grundprincipen var att propagandakommittéerna skulle vara i kontakt och vägleda de kommunistiska fraktionerna inom de olika fackförbunden. De kommunistiska fraktionerna uppmanades att bilda radikala celler på arbetsplatserna där kommunisterna skulle vara cellens kärnenhet och ledning. Cellens kommunistiska partimedlemmar skulle i sin tur vara underställda de nationella kommunistpartierna. De kommunistiska fraktionerna och cellerna skulle dock inte utvecklas till självständiga enheter utanför facken utan skulle utgöra den 'revolutionära oppositionen' inom facket. Denna 'enhetsfront underifrån' byggde på principen att kommunisterna skulle visserligen söka att utmana den ickekommunistiska fackföreningsledningen men samtidigt samarbeta med socialistiska, syndikalistiska eller till och med kristna fackföreningsanslutna eller obundna arbetare.²

En strategisk grupp var sjötransportarbetarna. Dessa var fackligt organsierade i olika fackföreningar för hamnarbetare, stuvare, eldare, sjömän, och däckspersonal och RFI:s avsikt var att skapa en gemensam plattform för dessa yrkesförbund. Kännetecknande för dessa yrkesfack var dock att de syndikalistiska tendenserna i regel dominerade och de kommunistiska fraktionerna tenderade att vara i minoritet. Efter första världskriget splittrades dessutom en rad nationella sjöfack i reformistiska och oberoende radikala enheter såsom var fallet i Tyskland och Frankrike. I Nordamerika framväxte syndikalisternas Industrial Workers of the World (IWW) som en radikal motpol till de etablerade sjöfacken. Till en början stod två organisationsprinciper mot varandra i Moskva. Kommunisterna och den nyinrättade Röda fackföreningsinternationalens ledande aktörer pläderade för att inrätta särskilda propagandakommittéer som skulle koordinera den revolutionära oppositionens verksamhet inom de nationella sjöfacken och Internationella transportarbetarförbundet (ITF). Mot denna ståndpunkt stod syndikalisternas förslag på att grunda en särskild yrkesinternational för de radikala sjötransportarbetarfacken.

2 Tosstorff, *Die Profintern*, 310, 370.

Visionen var att skapa en paraplyorganisation för dessa inklusive flodtransportarbetarfacken och högsjöfiskarna. Denna Röda sjötransportarbetarinternational skulle utgöra en gren av Röda fackföreningsinternationalen och var tänkt som en motpol till det socialdemokratiska Internationella transportarbetarförbundet. Frågan diskuterades vid en konferens för sjötransportarbetare i Moskva i augusti 1921 men planen stötte på patrull i och med att den gick emot Röda fackföreningsinternationalens och Kominterns föreställning om enhetsfronten underifrån.³ I stället bestämdes det att verksamheten bland sjötransportarbetarna sammanordnas med järnvägsarbetarnas och för detta ändamål inrättades Transportarbetarnas internationella propagandakommitté (TIPK).

TIPK hade två ändamål. För det första skulle det understöda bildandet av celler på arbetsplatserna där såväl radikala kommunistiska, socialistiska, socialdemokratiska och syndikalistiska som politiskt obundna arbetare skulle ingå. Transportarbetarnas celler skulle inrättas ombord på fartygen, i hamnarna och bland järnvägsarbetarna. Cellerna utgjorde kärnenheten för verksamheten; här diskuterades såväl fackliga som politiska frågor. För det andra skulle TIPK i sin tur producera och publicera fackligt och politiskt propagandamaterial, såsom manifest och pamfletter. Dessa skulle spridas genom propagandakommitténs nationella enheter.

Den fackliga och politiska verksamheten var en särskild utmaning för alla sjöfack. Medan arbetarna i fabriken, i gruvorna, på järnvägsdepåerna eller i hamnarna var lätta att nå i och med att produktionsenheten eller arbetsplatsen var landsbunden och platsspecifik var detta inte fallet för sjömännen. Hade en sjöman anställning fanns han ombord på ett fartyg som befann sig utanför fackförbundets räckvidd. Endast arbetslösa sjömän befann sig i land och om de inte hade råd att betala sin fackför-

3 Report of the meeting of the Provisional Council concerned with the organisation of a Red International of Water Transport Workers' Unions, held in Moscow, Hotel Lux, 28.4.1921, 534/5/149, 11, RGASPI. Se vidare Tosstorff, *Die Profintern*, 371–373.

eningsavgift hade de ingen rösträtt i facket. Dessutom uppfattades arbetslösa sjömän under efterkrigstidens depression som konkurrenter till de sjömän som hade anställning varför sjöfacken tenderade i allmänhet att ställa sig avogt till arbetslösa sjömän.

Även om TIPK:s ansvarsområde var såväl land- som sjöbase-rade transportarbetare kom enheten att rikta sin tyndpunkt på arbetet bland sjöfolket. För detta ändamål inrättades de så kallade hamnbyråerna. En planritning för dessa enheters verksamhet framkastades redan i intitialskedet för propagandakommitténs verksamhet år 1921.⁴ Hamnbyråerna koncipierades som TIPK:s globala kommunikations- och informationscentra och planerades att inrättas i de hamnstäder där kommunisterna kunde verka legalt, nämligen Buenos Aires, Hamburg, Liverpool, Marseilles, New York, San Francisco och Sydney. Av taktiska grunder ålades hamnbyråerna att strikt särskilja mellan legalt och illegalt arbete – det senare var visserligen ett lika viktigt uppdrag som skulle försiggå parallellt men osynligt med den tillåtna fackliga och politiska agitations- och propagandaverksamheten. Dessutom beordrades hamnbyråerna att vara i kontakt med varandra så att allt material som producerades av såväl TIPK som de enskilda nationella hamnbyråerna skulle spridas inom nätverket. Avsikten med detta var att kunna tillhandahålla propagandamaterial på olika språk i de enskilda hamnbyråerna och på detta sätt nå olika nationella sjömän utomlands. Särskild uppmärksamhet lades vid detta skede redan på arbetet bland de norska sjömännen vilket ålades hamnbyråerna i Liverpool och Hamburg. Detta förundrar inte. Den norska handelsflottan var vid denna tidpunkt en av de största i världen. Kruket var dock att norska fartyg sällan besökte sina hemmahamnar utan vistades långa tider utanför Norge. De norska sjöfacken hade därför avdelningar i både Liverpool och Hamburg och TIPK:s avsikt var att via hamnbyråerna i dessa städer kunna nå såväl de norska facken som norska sjömän.⁵

4 The Most Urgent Tasks of the International Committee of Propaganda of the Transport Workers (inget datum [ca. 1921], 534/5/149, 61–63, RGASPI.

5 Tom Barker, Proposition for Marine Transport Bureaus (utan datum [ca. 1921]), 534/5/149, 96–97, RGASPI.

Av strategiska skäl placerades huvudkvarteret för TIPK i hamnbyrån i Hamburg. Avsikten med detta var att framställa TIPK som en radikal organisation som inte var Sovjetunionens utan Röda fackföreningsinternationalens förlängda arm. Dessutom var staden en av världens största hamnstäder och en viktig knutpunkt i det globala sjötransportnätverket. Beslutet att förlägga huvudkvarteret till Tyskland följde även Kominterns och RFI:s strävan att inrätta parallella centra utanför Sovjetunionen för att därigenom kunna leda och samordna de kommunistiska politiska och fackliga organisationernas operativa verksamhet. För att möjliggöra detta krävdes att myndigheterna inte förklarat det nationella kommunistpartiet som illegalt, att landet upprätthöll officiella kontakter till Sovjetunionen och att kommunisterna hade en relativt stark uppslutning bland befolkningen. I början av 1920-talet fanns det endast ett land som därför kom i fråga: Tyskland. Här fanns det största kommunistpartiet utanför Sovjetunionen och landet upprättade genom Rapallofördraget 1922 diplomatiska samt militär- och handelspolitiska förbindelser med Sovjetunionen.

Det är oklart när TIPK:s huvudkvarter etablerades i Hamburg, när verksamheten kom igång eller vem som placerades i den operativa ledningen. I maj 1923 anlände den brittiska sjömannen och fackföreningsaktivisten George Hardy (1884–1966) till Hamburg med uppdrag att ta över hamnbyrån och verka som huvudkvarterets operativa ledare. Hardy hade sedan andra hälften av 1922 ingått i staben för Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå med uppdrag att stärka kontakterna till syndikaliterna.⁶ Hardys sejour i Hamburg blev dock kortvarig. Samma höst hyste det tyska kommunistpartiet förhoppningar om att initiera en revolution i landet; planerna avblåstes dock – förutom i Hamburg där kommunisterna utkämpade under ett par dagars tid gatustrider med polisen och militären. Upproret i Hamburg slogs dock ned och kommunistpartiet förklarades illegalt för ett par månader. Hardy stannade visserligen kvar i Hamburg under upproret men

6 Reiner Tosstorff, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920–1937*, Leiden and New York: Brill, 2016, 505.

förutsättningarna för TIPK:s och hamnbyrån verksamhet kom till sin ände i och med förbudet mot kommunisterna. Av denna anledning lämnade Hardy staden kort efter upproret – för att återkomma 1930 i ledningen för Sjötransportarbetarnas international.⁷

Av allt att döma kom TIPK:s verksamhet igång på allvar år 1924. Kommunisterna fick detta år åter verka legalt i Tyskland och därmed fanns det förutsättningar för en nyetablering av TIPK:s huvudkvarter i Hamburg. Den som kom att bli den ledande gestalten var den tyska sjömannen och kommunistiska fackföreningsaktivisten Albert Walter. Ett år tidigare hade han inrättat hamnbyrån i Hamburg och 1924 köpte han huset vid Rothesoodstrasse 8 som kom att inhysa både hamnbyrån, den internationella sjömansklubben och TIPK:s huvudkvarter; alla tre enheter leddes av honom.

Propagandakommittén blir en global aktör

De revolutionära transportarbetarnas fjärde konferens organiserades hösten 1924 i Hamburg. Konferensen kan ses som en nystart för verksamheten och avsikten var att stärka det internationella samarbetet bland de radikala transportarbetarna. Vid denna tidpunkt var TIPK aktivt i ett tjugotal länder men vid konferensen deltog endast representanter från England, Finland, Frankrike, Holland, Italien, Java, Kina, Spanien, Tjeckoslovakien och Tyskland.⁸ Liksom de tre tidigare konferenserna tycks mötet inte ha resulterat i någon särskild publikation och föga är känt om vem som deltog eller vad som avhandlades. Däremot ger sam-

7 George Hardy, *Those Stormy Years: Memories of the Fight for Freedom on Five Continents*, London: Lawrence & Wishart, 1956, 168, 170–171, 177.

8 'Vorwort', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz der Revolutionären Transportarbeiter Abgehalten in Moskau im April 1928*, Moskau: Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter, 1928, 5.

mansättningen av deltagarna en fingervisning om konferensens karaktär. Någon representant från Sovjet-Ryssland deltog inte vilket kan bero på att de sovjetiska transportarbetarnas organisation inte var underordnade TIPK. I stället tycks TIPK tilldelats uppgiften att bli en global aktör. Huruvida enheten vid denna tidpunkt redan hade sträckt ut sina tentakler till de sju världshaven är oklart; det att man lyckats samla representanter från Java och Kina kan lika väl tolkas som att någon kinensisk och javanesisk sjöman som bodde i Europa deltog i konferensen.

Fyra år senare ordnade TIPK sin femte konferens i Moskva. Arrangörerna var hoppfulla: organisationen sade sig ha verksamhet i 43 länder och den revolutionära oppositionen inom transportarbetarfacken omfattade enligt egen utsaga närmare två miljoner medlemmar. Dessutom hade man lyckats bli en global aktör av rang och etablerat kontakt med organisationer i Latinamerika, Asien och Afrika. Eller så ville man framställa sig själv: vid konferensen i Moskva deltog representanter från Antillerna, Argentina, Australien, Bulgarien, Danmark, Ecuador, England, Frankrike, Grekland, Holland, Indien, Indonesien, Italien, Japan, Jugoslavien, Kanada, Kina, Korea, Kuba, Mexiko, Norge, Peru, Polen, Portugal, Rumänien, Schweiz, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Turkiet, Tyskland, Uruguay och USA. Budskapet var entydigt: TIPK samlade den revolutionära oppositionen inom transportfacken som stod för den globala kampen mot imperialism, kolonial exploatering och förtryck samt för folkens självbestämmanderätt och rätt till nationell självständighet såväl som kampen mot rasism och vit chauvinism inom facken.⁹

Konferensen varade i tre dagar i början av april 1928 och samlade 71 delegater från 37 länder; någon deltagarlista publicerades aldrig. Öppningstalet hölls av TIPK:s generalsekreterare Grigori Atchkanov (1887–1939) som prisade den positiva utvecklingen och TIPK:s globala expansion. Tanken om enhetsfronten underifrån hade vunnit allt flera anhängare konstaterade han och noterade med belåtenhet att nya internationella sjömansklubbar eller

9 'Vorwort', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 5–6.

interklubbar hade inrättats i Köpenhamn, Marseilles och New York. Dock fanns det även motgångar – fascismen växte sig allt starkare och i vissa länder hade kommunisternas verksamhet noterat bakslag, såsom i Grekland och Bulgarien där myndigheterna slagit sönder järnvägsarbetarnas och sjömännens fackförbund och överlätit kontrollen över dem till fascisterna. Lika bitter var nyheten från Indonesien där myndigheterna hade krossat ett kommunistiskt upprorsförsök.¹⁰

Om Hamburgkonferensen lade grunden för TIPK:s globala verksamhet skulle Moskvakonferensen skapa förutsättningarna för dess intensifiering och befestande. En central punkt var en korrigering av arbetet bland transportarbetarna: i stället för att fokusera på enskilda transportgrupper såsom järnvägsarbetare, hamnarbetare och sjömän skulle TIPK:s nationella sektioner eftersträva att skapa enhetsorganisationer som ålades att samla de revolutionära oppositionsgrupperna under ett tak. Lika viktigt var det dock att den revolutionära opposition skulle verka inom fackförbunden: enhetsfronten skulle skapas inom facket i opposition mot den reformistiska eller syndikalistiska fackföreningsledningen, inte utanför det.¹¹

Under åren mellan Hamburg- och Moskvakonferensen hade TIPK huvudsakligen inriktat sig på bearbeta transportarbetarna inom de respektive nationella facken. Propagandaarbetet omfattade tre huvudsyften, nämligen att efterlysa internationell enhet och understöd till klasskampen samt att understryka transportarbetarnas kamp mot krigsfaran. Det sistnämnda inbegrep såväl aktioner mot förment mobilisering för ett angrepp mot Sovjet-

10 'Eröffnungsrede von Kamerat Atschkanow', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 7–8.

11 'Eröffnungsrede von Kamerat Atschkanow', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 8.

unionen som mot imperialistiska aktioner för att underkuva koloniala resningar eller militär inblandning i neutrala stater.¹²

Verksamhetsberättelsen för åren 1924–1927 visar att TIPK under denna period lyckats etablera sig som global aktör – eller i varje fall gav skenet av att vara en sådan. I Europa inriktade sig kommunisternas agitation och propagandaverksamhet huvudsakligen mot landbaserade transportarbetare, inklusive järnvägs-, spårvagns- och lastbiltransportfacken. Detta var fallet i både Polen och Tjeckoslovakien liksom även Frankrike där varken TIPK eller den kommunistiskdominerade radikala landsorganisationen *Confédération générale du travail unitaire* (CGTU, grundat 1922) visade något intresse att arbeta bland sjöfolket fram till 1926. I England hade det däremot inom *National Minority Movement* (NMM, grundat 1924), den kommunistiska landsorganisationen för minoritetsrörelsen inom fackförbunden, bildats en enhet för arbetet bland sjömän och transportarbetare. Sitt eld-dop fick enheten 1925 i samband med att utlysa och organsiera en 'vild' strejk bland sjömännen men förde därefter en tynande tillvaro.¹³

I Tyskland registrerade TIPK dock framgångar och enhetsfrontpolitiken såg ut att kunna förverkligas. Efter ITF:s och det ryska transportarbetarfackets konferens i Berlin i maj 1923 sökte det radikala *Deutscher Schiffahrtsbund* att förena sig med det socialdemokratiska och dominerande transportarbetarfacket, *Deutscher Verkehrsbund*. Efter många om och men resulterade förhandlingarna i ett sammangående varefter *Schiffahrtsbund* upplöstes i januari 1926.¹⁴ Dess omkring 800 medlemmar ingick därefter i *Verkehrsbund* och bildade en revolutionär opposition

12 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 14.

13 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 15–17, 26.

14 Dieter Nelles, *Widerstand und internationale Solidarität. Die Internationale Transportarbeiter-Föderation (ITF) im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Essen: Klartext-Verlag, 2001, 121–125.

inom facket som leddes av Albert Walter och interklubben i Hamburg. Den kommunistiska agitationen inom Verkehrsbund ledde dock snart till allvarliga friktioner vilket i sin tur resulterade i att ett flertal kommunister uteslöts ur förbundet.¹⁵

Såväl i Grekland som i Italien registrerades motgångar. I det senare landet hade fascisterna efter sitt maktövertagande 1922 slagit sönder de gamla transport- och sjöfacken och grundat nya statligt kontrollerade fackförbund. Som en följd härav hade de flesta politiskt aktiva sjömännen emigrerat till Nord- och Sydamerika. 1925 inleddes det illegala fackliga arbetet när de gamla transportarbetarfacken reorganiserades med verksamhet både i in- och utlandet. Bland sjöfolket utgjorde sjöcellen grundenheten medan hamnarbetarna anslöts till sjöfolkförbundet som en egen sektion. 1927 grundades det radikala sjöfacket Federazione Italiana Lavatori del Mare (FILM) på nytt med huvudkvarter i Marseilles och verksamhet i hamnstäder utanför Italien. I Grekland hade fascisternas angrepp mot facken utnyttjats av reformisterna för att stärka sina ställningar inom transportarbetarfacken. Enligt TIPK:s lägesanalys pågick kampen framför allt inom järnvägsarbetarfacket där kommunisterna hade en stark ställning vilket föranledde den reformistiska ledningen att kalla fascisterna till hjälp såväl 1927 som 1928 för att förhindra sammankomsten av förbundsmötet.¹⁶

Oklarare var situationen i Nordeuropa. I Norge hade oppositionen inom sjöfacket organiserat sig 1926 med mål att bryta fackledningens ”reformistiska undfallenhetspolitik”.¹⁷ Visserligen fanns det delegater från Danmark, Estland, Lettland och Norge på plats i Moskva men i TIPK:s verksamhetsberättelse omnämns

15 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 15–16. En uppskattning om medlemsantalet i Deutscher Schifffahrtsbund finns i den brittiska underrättelsetjänstens anteckningar från 29.3.1927, KV 2/1799, TNA.

16 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 27.

17 Olstad, *Vår skjebne i vår hand*, 208.

Det er Kommunisternes Opgave at gøre alt for at organisere og skærpe den udenomparlamentariske Klassekamp, øge Trykket paa Kapitalistklassens Positioner, søge at slaa den ene Bresche i Muren efter den anden, sætte en Bom for den fascistiske Bevægelse, og fra Rigsdagstribunen, gennem Pressen, og gennem et intenst Agitations- og Oplysningsarbejde blandt de arbejdende Masser, sørge for at den danske Arbejderklasses Interesser bliver varetaget.

Vor Politik er den Politik, hvis Resultater vi fejrer ved 10-Aars Jubilæet for Novemberrevolutionen: Den kommunistiske Politik.

Den, som undervurderer denne Politik, og det Parti, som driver den, afslører blot sin naive Kulsviertro paa Kapitalismen, og dets Skygge: Socialdemokratiet.

Den danske Arbejderklasse gaar en ideologisk Brydningstid i Møde. Blandt de Illusioner, der kommer til at bryde er ogsaa Troen paa, at Socialdemokratiet i 1927 repræsenterer andet og mere end Borgerskabets Interesser mod Arbejderklassen.

D. K. P.

ARBEJDER BLADET

Udgivet af Danmarks kommunistiske Parti.
(Sektion af kommunistisk Intern.).

Bringer hver Uge autentiske Beretninger om den intern. Arbejderbevægelses Liv og Kamp. Alle Arbejdere læser og støtter dette, de forurettedes skaanselsløse Talerør.

Virk overalt for det Udbredelse.
Udkommer hver Fredag.

Koster 1,50 Kr. pr. Kvartal, 10 Øre i Løssalg.

STØT „LANTERNEN“

Ønsker du at støtte „Lanternen“ og det revolutionære Oplysningsarbejde vi udfører, da send et Beløb, stort eller lille, ind til Klubben: Toldbodgade 15.

Bidrag dit til at gøre Bladet større og stærkere.

Du styrker derved Kampen for Forbedring af Sømænds Kaar.

Illustration 2. Upprop till facklig enhedsfront i de danska sjötransportarbetarförbunden. Källa: Laternen 2:7, 1927, 11.

endast existensen av en revolutionär fackföreningsopposition inom järnvägs-, transportarbetar- och sjöfolksfacken i Norge och att en interklubb hade grundats i Köpenhamn (se även illustration 2). Någon information om verksamhet i Sverige eller Finland hade man inte vilket även kritiskt påtalades under konferensen. Överlag beklagade man att kontakterna mellan de olika enheterna i Nordeuropa inte fungerade och man hade få uppgifter om vad som pågick i de enskilda länderna.¹⁸

TIPK:s verksamhet utanför Europa uppvisade blandade resultat. I USA hade man stora svårigheter att komma igång. Detta förklarade den amerikanske delegaten George Mink med den amerikanska traditionen av låg politisk-facklig organisering. En nystart utlovades dock genom den av honom inrättade interklubben i New York som började sin verksamhet 1927. Interklubben, menade han, skulle till skillnad från de övriga interklubbarna bli ett centrum för det organisatoriska arbetet bland de amerikanska sjömännen för att på sikt kunna inrätta ett revolutionärt förbund för sjöfolket.¹⁹ I Sydamerika hyste TIPK till en början stora förhoppningar som inte heller infriades. TIPK:s representant deltog i den av IWW sammankallade och organiserade sjötransportarbetarkonferensen i Montevideo 1926. Kort därefter bröts dock kontakterna mellan TIPK och de radikala sjöfacken i Sydamerika vilket resulterade i att arbetet försumrades och det organiserade kommunistiska inslaget förde en tynande tillvaro i regionen.²⁰ En lika stor utmaning var situationen i Karibien. Delegaten från Guadeloupe, kamrat Ducados, hälsade konferensen att det fanns 12 000 sjömän och fiskare samt 5 000 hamnarbetare enbart på Guadeloupe men att såväl imperialisterna – d.v.s. de franska

18 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 17, 26.

19 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 43.

20 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 18–19, 31.

kolonialmyndigheterna – och reformisterna gjorde sitt yttersta med att förhindra att den revolutionära oppositionen skulle vinna gehör bland dem.²¹

I Kina registrerades dock vissa framgångar. Sjöfolkets landskonferens i januari 1928 hade resulterat i en sammanslagning av samtliga fackförbund och organisationer för sjöfolket. Riktlinjerna och statuterna för det nya enhetsförbundet hade utarbetats av TIPK. Situationen i Kina var dock allt annat än gynnsamt för kommunisterna. Ett kommunistiskt parti hade organiserats 1921 och dess medlemmar fick 1924 tillstånd att ansluta sig till nationalistpartiet Kuomintang (Guomindang). Den senare understöddes även av Sovjet-Ryssland som sände rådgivare, krigsförnödenheter och arméinstruktörer till Kina. Situationen tillspetsades dock när Kuomintang under Chiang Kai-sheks ledning bröt med kommunisterna 1927. De ryska rådgivarna liksom de kinesiska kommunisterna uteslöts ur Kuomintang, tusentals kinesiska kommunister avrättades i Shanghai och ett kommunistiskt uppror i Kanton slogs ned med våld (se illustration 3). Öppen kommunistisk agitation och propagandaverksamhet var därefter omöjlig varför den revolutionära oppositionen inom sjöfacket tvingades att agera illegalt.²²

En annan utmaning var de dåliga förbindelserna mellan TIPK och de kinesiska sjöfacken. Kinesiska delegater hade visserligen deltagit i TIPK:s två tidigare konferenser men den ena delegaten hade inte fått något material med sig och den andra hade blivit arresterad på väg hem och myndigheterna hade konfiskerat allt propagandamaterial. Följden var att de kinesiska sjömännen inte hade fått någon som helst information om de två tidigare konferenserna. Därför föreslog den kinesiska delegaten Sutsautsen vid Moskvakonferensen att TIPK härnäst skulle publicera sitt pro-

21 Hälsningsord Ducados, Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 11.

22 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 19.

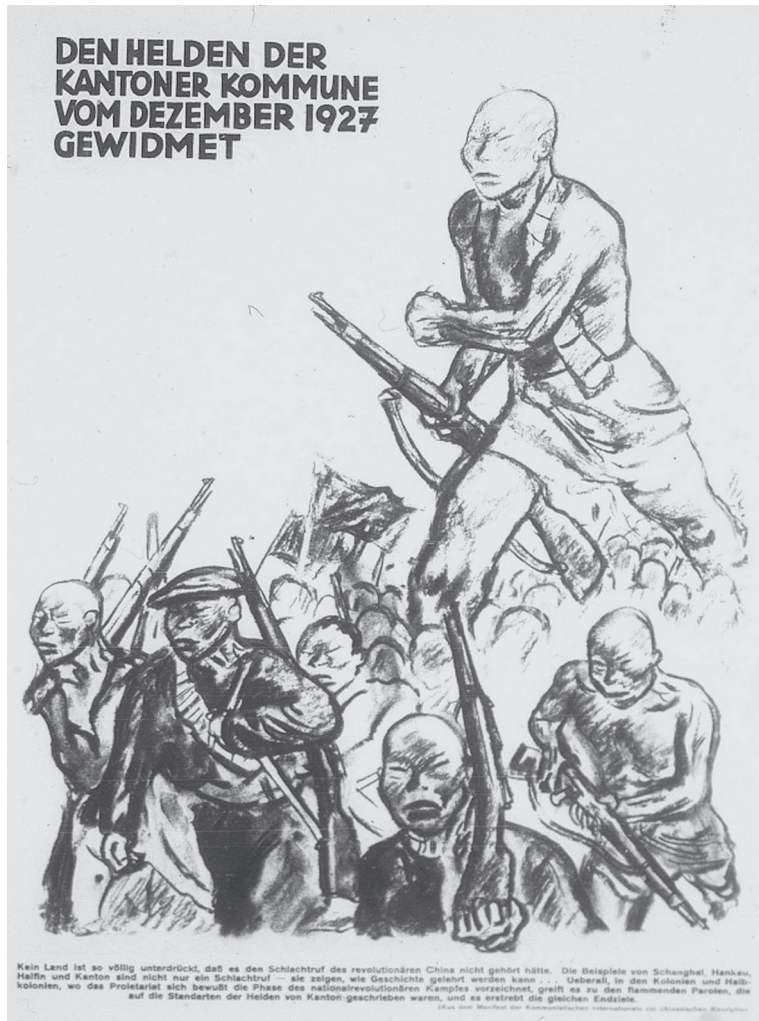

Illustration 3. Minns hjältarna i Kantons arbetarkommun och deras kamp mot övermakten! Källa: Arbeiter-Illustrierte Zeitung IX: 49, 1930.

pagandamaterial på indiska, kinesiska och malaysiska språk och sprida det bland de koloniala sjömännen i hamnarna i Europa – de flesta av dem behärskade nämligen inget annat än sitt modersmål. Dessutom efterlyste han ett aktivare och mera medvetet internationellt engagemang för att stöda nationella strejkaktioner och för att motverka imperialisterna och det internationella redarkapitalet att utnyttja främmande sjömän som strejkbrytare vilket bl.a. hade inträffat under sjömansstrejkerna i Kina 1922 och 1925. Sist men inte minst underströk han vikten av att intensifiera arbetet bland de kinesiska sjömännen runtom i världen (se illustration 4).²³

Arbetet bland de koloniala sjömännen och i kolonierna samt i Sydamerika och Asien kom att bli en av Moskvakonferensens centrala frågor. Delegaterna från Korea och Japan framhävde att det å ena sidan fanns en stor potential, å andra sidan stora utmaningar för kommunistisk agitation och propaganda i dessa länder. Av de omkring 400 000 koreanska transportarbetarna var endast tio procent fackligt organiserade; av 923 000 japanska transportarbetare var knappt 100 000 organiserade. I båda länderna var kommunisternas inflytande bland transportarbetarna försumbart och betydelselöst. Dessutom var Korea ockuperat av Japan vilket ytterligare försvårade kommunisternas arbete där. I Indonesien hade de nederländska säkerhetsstyrkorna kväst ett kommunistiskt uppror 1926 varefter all revolutionär facklig agitation och propaganda var illegal. Trots detta hade transportarbetarna organiserat lokala strejker både 1927 och 1928. Myndigheterna hade även lyckats blockera förbindelserna till TIPK och Röda fackföreningsinternationalen. Den indonesiske delegaten Mussa vädjade därför till konferensen att TIPK idkade internationell påtryckning så att de radikala transportfacken åter kunde verka legalt samt bygga upp kontakter mellan dessa och de revolutionära transportfacken och dess takorganisationer. Vidare understödde han förslaget om att översätta och sprida revolutionära skrifter på

23 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 30–31.

Illustration 4. Arbetslösa kinesiska eldare i Hamburgs hamn. Källa: 'Der Arbeiter auf dem Schiff', Arbeiter-Illustrierte Zeitung VII:6, 1928.

de indonesiska sjömännens modersmål. Lika stora utmaningar förelåg i Indien där det inte existerade någon revolutionär opposition bland de olika transportfacken. Detta berodde enligt den indiska delegaten Sugra dels på att de indiska transportarbetarna var analfabeter och inte hade samma rättigheter som sina likar i västvärlden, dels på att de indiska transportfacken leddes av småborgare och för att de brittiska imperialisterna gjorde sitt yttersta med att isolera de indiska transportarbetarna.²⁴ Av allt att döma lyckades Albert Walter sedermera upprätta en direkt förbindelse mellan Hamburg och Bombay; denna avslöjades av den brittiska underrättelsetjänsten i mars 1929.²⁵

24 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 33, 37, 43, 48.

25 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar, 18.3.1929, KV 2/1799, TNA.

Den kraftigaste kritiken gentemot TIPK:s verksamhet kom dock från Auguste Dumay från Frankrike. Denne var en av TIPK:s centrala aktörer och ledde det latinska sekretariatet vilket var namnet på TIPK:s byrå i Paris med ansvar att koordinera verksamheten i den fransk-, spansk- och portugisiktalande världen samt i Medelhavsregionen. Han anklagade Röda fackföreningsinternationalen för att inte i tillräckligt hög grad ägnat sig åt den koloniala frågan vilken framför allt inom sjötransportbranschen var av central betydelse. Han framhöll att det exempelvis inom den franska sjöfarten fanns en allt kraftigare strävan av redarna och kaptenerna att ersätta franska med koloniala sjömän vilket resulterat i svåra slitningar och spänningar inom facken. I Frankrike, påpekade han, utgjorde sjömän från Afrika och Karibien majoriteten av de koloniala sjömännen men dessa var huvudsakligen organiserade i den "gula" fackföreningen *Fédération Nationale des Laboueurs de la Mer* där kommunisterna inte hade något inflytande alls. En ljuspunkt var dock att arbetet bland de färgade sjömännen hade kommit igång i Marseilles efter att interklubben organiserats där 1927. Dumay riktade därför en breddside till konferensarrangörerna: varför hade de inte inbjudit representanter för sjömännen från Afrika eller Karibien? Tillika kritiserade han frånvaron av representanter för arabiska sjömän. Dessa utgjorde en tredjedel av manskapet på de franska fartygslinjerna till Asien. Enligt Dumay utnyttjades de grovt av redarna och kaptenerna, tvingades arbeta 12–20 timmar när fartyget var i hamn och var tvungna att betala en del av sin lön som avgifter åt arbetsförmedlarna och kaptenerna när de tog hyra ombord.²⁶

Dumays kritik fångades upp av konferensens organisationskommitté. Denna slog fast att frågan om de färgade (koloniala) transportarbetarna var central för TIPK och att deras organisering var en fråga av första rang. TIPK:s och den revolutionära oppositionens ståndpunkt skulle vara entydig gentemot fackföreningsledningen och redarna: organiseringen av arbetarna skulle

26 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 39.

ske enligt klasstillhörighet, inte enligt ras eller nation. På samma sätt skulle transportarbetare som emigrerat eller invandrat till ett land anslutas till de nationella facken i enlighet med principen av likaberättigande och jämställdhet. De koloniala transportarbetarnas fackliga organisering och inlemmande i den revolutionära oppositionen var även central med tanke på arbetarrörelsens enhet – oorganiserade skulle de vara ett vapen för företagen och den fackföreningsledningen som skulle spela ut dem mot de fackanslutna arbetarna.²⁷

En annan central fråga som berördes på Moskvakonferensen var internationella aktioner och kampanjer i samband med strejker och mot krigsfaran. Här registrerades vissa framgångar. Den sydamerikanske delegaten Gomez meddelade att sjömännen i Argentina, Chile och Uruguay hade stor erfarenhet av att lamslå trafiken och arbetet i hamnarna i regionen; utmaningen var att samordna deras aktioner med järnvägsarbetarnas. I Kina hade de revolutionära transportarbetarna tidvis lyckats störa och förhindra imperialisternas och militaristernas planer.²⁸ TIPK hade för sin del uppmanat till internationella stödaktioner i samband med sjömannens strejker i England, Australien och Sverige 1925 samt i samband med den brittiska gruv- och generalstrejken 1926.²⁹ Det mest omfattande stödet under internationella kampanjer var dock penninginsamlingarna som de ryska transportfacken gjorde för att visa sin internationella proletära solidaritet. Således understödde de ryska flodskepparnas fackförbund de engelska gruvarbetarna med nästan 110 000 rubel, strejkande hamnarbetare i Dunkerque och strejkande sjömän i Alger samma år med 1000 respektive 400 rubel medan de ryska järnvägsarbe-

27 'Bericht des Organisationskomittes', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 55–56.

28 Hälsningsord Gomez och Chen, Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 9, 11.

29 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 22–23.

tarnas förbund understödde den engelska generalstrejken med 40 000 rubel, hamnstrejken i Dunkerque med 4 000 rubel och järnvägsstrejken i Mexiko 1927 med 50 000 rubel.³⁰

Albert Walter påtalade dock bristerna av samordningen under de internationella aktionerna. Framför allt hade TIPK försummat arbetet bland hamnarbetarna i samband med bojkotterna av utförseln av krigsmaterial till Kina. I Hamburg, där man insett denna brist, underströk han att arbetet hade börjat bära frukt och att inga vapentransporter mera gick via hamnen. I stället tog de vägen över norska och andra hamnar vilket enligt honom visade nödvändigheten för samordnade aktioner i de olika länderna som berördes. Leif Foss, som koordinerade TIPK:s verksamhet i Skandinavien, påpekade dock att svårigheten inte var samordningen i sig utan det bristande intresse att delta i en politisk aktion. Detta var fallet i Norge där Foss hade visserligen uppmanat transportfacken att ansluta sig till bojkotten men inte vunnit något gehör bland fackföreingsledningen.³¹

Skandinaviska sekretariatet

Uppbyggnaden av Transportarbetarnas internationella propagandakommitté pekar mot en klart hierarkisk organisationsstruktur. Svårigheten med att rekonstruera den är det bristande källmaterialet. Det befintliga materialet möjliggör dock uppteckningen av dess konturer. I toppen var Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Moskva och det verkar troligt att det fanns en särskild byrå som handhade TIPK:s ärenden. Någon direkt dokumentation om dess verksamhet och sammansättning har jag dock inte ännu lyckats påträffa i Kominternarkivet. Klart är dock

30 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 20–21.

31 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 32–34.

Tabell 1 TIPK:s sekretariat.

Ort	Byrå	Underställda länder
Hamburg [?]	Centraleuropeiska sekretariatet [Mitteleuropa]	Tyskland, Tjeckoslovakien, Polen, Nederländerna, Österrike, Schweiz, Ungern
Paris [?]	Romanska sekretariatet inklusive med dessa länder tillhörande kolo- nier [Latinska sekretariatet]	Frankrike, Spanien, Portugal, Italien, Belgien, Algeriet, Suezkanalen, Syrien, Palestina, Antillerna, Indokina
Oslo	Skandinaviska sekretariatet	Sverige, Norge, Danmark, Finland, Island
London [?]	Engelska sekretariatet	Storbritannien, Irland, Brittiska kolonierna
New York [?]	Nordamerikanska sekretariatet	USA, Kanada
Montevideo [?]	Sydamerikanska sekretariatet [Lati- namerikanska sekretariatet]	Bolivien, Chile, Peru, Brasilien, Argentina, Uruguay, Paraguay
Hamburg/Moskva [?]	Baltiska undersekretariatet	Estland, Lettland, Litauen
Hamburg/Moskva [?]	Balkanländernas undersekretariat	Jugoslavien, Grekland, Rumänien, Bulgarien, Turkiet, Albanien
Hamburg/Moskva /Vladivostok [?]	Fjärran Östern-ländernas undersek- retariat	Japan, Kina, Korea, Filippinerna, Indonesien, Indien
Montevideo [?]	Centralamerikanska sekretariatet	Venezuela, Mexiko, Kuba, Nicaragua, Kolombien, Ecuador
London [?]	Australien och Stillahavsregionens undersekretariat	Australien, Nya Zeeland, USA:s västkust

Källa: Die 5. Internationale Konferenz der revolutionären Transportarbeiter, abgehalten in Moskau April 1928, Moskau: Internationales Propaganda- und Aktionskomitée der revolutionären Transportarbeiter 1928, 74.

att hamnbyrån och interklubben i Hamburg officiellt framstod som TIPK:s huvudkvarter men dess verksamhet övervakades av Röda fackföreningsinternationalens byrå i Berlin vilken i sin tur var i kontakt med Moskva.

Vid sidan om enheten i Hamburg fanns det ett antal sekretariat som hade som uppgift att koordinera och leda TIPK:s verksamhet i olika länder, se tabell 1. Oklart är dock sekretariatens antal under 1920-talet. I de befintliga handlingar omnämns både ett latinskt och ett skandinaviskt sekretariat. Det latinska sekretariatets byrå fanns i Paris och leddes av Auguste Dumay. Dess uppgifter var att organisera och samverka med de revolutionära oppositionsenheterna i Belgien, Frankrike, Grekland, Italien, Jugoslavien Portugal och Spanien. Till dess ansvarsområden hörde även kontakterna till de belgiska och franska kolonierna. Något engelskt eller tyskt sekretariat tycks inte ha funnits, enheten i Hamburg ansvarade tydligen för koordineringen av arbetet i Tyskland. Oklart är dock vem som dirigerade och samordnade TIPK:s verksamhet i Storbritannien, Polen och Tjeckoslovakien. En möjlighet är att enheten i Hamburg kan ha spelat rollen som relä- eller återsändningsstation, en annan är att RFI:s byrå i Berlin innehade denna funktion, en tredje är att den kommunistiska agitationen bland transportfacken i dessa länder koordinerades från RFI:s sekretariat i Moskva och dess representanter i respektive länder. Lika oklara är hur kontakterna till de baltiska länderna och Finland organiserades och operationaliserades.

För Norges och Sveriges samt troligtvis även för Danmarks del var situationen en annan. Här sökte TIPK:s skandinaviska sekretariat i Oslo samordna verksamheten och stödja den revolutionära oppositionen i de nationella transportfacken. För en begränsad period finns korrespondensen bevarad mellan Leif Foss och Sven Linderot vilket möjliggör en rekonstruktion av sekretariatets aktiviteter och dess tillkortakommanden under andra hälften av 1920-talet. Foss var facklige sekreterare för Norges kommunistparti 1928–1930 och ledde TIPK:s skandinaviska sekretariat medan Linderot innehade samma position inom Svenska kommunistpartiet (Sektion av Komintern) vid samma tidpunkt.

TIPK:s skandinaviska sekretariat hade grundats i samband med en konferens i Göteborg 1925. Någon mer information föreligger inte om detta möte, ej heller om mötets agenda och beslut eller om riktlinjerna för Skandinaviska sekretariatets uppgifter

Illustration 5. Logotyp och symbol för TIPK:s skandinaviska sekretariat. Källa: brev från Leif Foss till Sven Linderöth, Oslo 2.7.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

och befogenheter. Av allt att döma förde sekretariatet en tynande tillvaro under de första åren vilket bekräftas av Foss som beklagade att förbindelserna mellan de nationella enheterna och sekretariatet varit obefintliga och att sekretariatet kom igång på allvar med sitt arbete först 1928 (se illustration 5).³²

Mycket tyder på att skandinaviska sekretariatets omstart diskuterades under våren 1928 när Foss var på besök i Moskva. Under sin vistelse sammanställde nämligen Foss en handlingsplan för verksamheten. En viktig punkt var att befästa det redan befintliga propagandaarbetet bland transportarbetarna. Detta skulle genomföras i form av studiecirklar i vilka fackliga och teo-

³² Protokoll fört vid interskandinavisk konferens i Stockholm, lördagen den 16 november 1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 7. Mapp med diverse handlingar (Norge), R/7/F/3, ARAB.

retiska frågor skulle ventileras. Vid sidan om studiecirklar skulle man upprätta diskussionsklubbar inom de olika fackförbundens lokala avdelningar. Avsikten med diskussionsklubbarna var att ta upp dagsaktuella spörsmål och locka till sig sympatiserande men politiskt obundna och ickeorganiserade arbetare. Upprätthållandet av kontakterna till interklubbarna och de respektive fackförbund där den revolutionära oppositionen hade fått fotfäste var av betydelse för arbetet bland sjömännen. Dessutom skulle man fortsätta med att ge ut sina tidningar i Norge (*Den Internasjonale Transportarbeider*, se illustration 6) och Danmark (*Laternen*). Någon motsvarande tidning publicerades vid denna tidpunkt inte i Sverige och arbetsplanen låter förstå att det inte heller fanns några planer att ge ut en sådan under den närmaste tiden.³³

Foss konstaterade i arbetsplanen att det förekommit agitation och propaganda bland transportarbetarna i Skandinavien mellan 1925 och 1928 men att det organisatoriska ännu var i sin linda. Därför skulle de kommunistiska partiernas centralledning utse en person som skulle vara ansvarig för arbetet bland transportfacken i de respektive länderna. De utsedda kamraterna var förpliktade att vara i kontakt med Skandinaviska sekretariat och mötas minst två gånger om året. Sekretariatets praktiska arbete handhades av dess skreterare. Denna person skulle vara den kamrat som vid den kommande TIPK-konferensen i Moskva väljs in i TIPK:s exekutivkommitté; det visade sig sedermera att personen var Foss själv.³⁴

Ledningen för arbetet inom de enskilda skandinaviska länderna låg i händerna på ett landsutskott som bestod av en transportarbetare, en järnvägsfunktionär, en funktionär från järnvägskontoret, en representant för sjöfolket samt partiledningens represen-

33 Utkast til arbeidsplan for 1928, Moskva, sign. Leif O. Foss, Moskva 27.3.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar (Oslo, 19–20.5.1928), R/7/F/3, ARAB.

34 Utkast til arbeidsplan for 1928, Moskva, sign. Leif O. Foss, Moskva 27.3.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar (Oslo, 19–20.5.1928), R/7/F/3, ARAB.

Pris 10 øre.

Arbeidere i alle land foren dere!

Den Internationale Transportarbeider

Spezialnummer

Nr. 9 - AUG. 1928 - 3. årg.

Transportarbeidernes Internasjonale Propagandakomites Organ

Beslutninger på I. P. K.s 5te verdenskonferanse.

De revolusjonære transportarbeideres oppgaver og arbeidsprogram.

1) I de siste år har kapitalistene uforlignelig forøkt angrupp på transportarbeidernes lønninger. Arbeidernes stilling er stadig blitt verre og dette fremgår tydelig av det faktum at de amerikanske sjømennene bestirmer seg i den samme stilling som de var i for mange år tilbake. De britiske sjømennenes stilling har også stadig forverret seg og det samme kan konstateres også for de tyske, franske og andre sjømennenes velkommen. Omvendt på fartsene som er kjennetegnende i de kapitalistiske land skilte i virkeligheten ingen kjennetegn, men 12-15-timersdag ikke er noen sjeldenhet og man kan at det er blitt gjennomsnitt i U. S. A. I alle land går kapitalistene til angrep på sjømennenes hyrer og lignende angrep blir foretatt på jernbanemennenes lønninger både i Tyskland, England, Polen, Italia, U. S. A. og mange andre land for ikke å tale om belønning og belønningene hvor kapitalistene benytter seg av transportarbeidernes lønns- og levestandard. På samme måte som sjømennenes og jernbanemennenes lønninger blir angrepet av kapitalistene går det også ut over handelsarbeiderne og de som arbeider i lufttransporten. Deres lønninger blir senket og arbeidsdagen forlenges både i Tyskland, Danmark, Italia, Frankrike og en hel rekke andre land.

På grunn av denne situasjonen i transportarbeidernes er det en rekke alvorlige oppgaver som mot transportarbeidere i alle land og som de må kjempe for over hele verden.

2) De revolusjonære transportarbeidere må oppta en internasjonal kampanje blandt transportarbeiderne for å motvirke deres lønns- og levestandard.

3) De revolusjonære transportarbeidere må oppta en internasjonal kampanje blandt transportarbeiderne for å motvirke deres lønns- og levestandard.

4) Det må kjempes for å gjennomføre arbeidsdag og spesiell hjelp for transportarbeiderne, sjømennene og jernbanemennene og deres familier. Ulystene som er forårsaket hermed utvirket av arbeidsforverring og staten på samme måte som det er gjennomført i Sovjet-Unionen.

5) Det må innføres fellesregler til arbeidstidsbegrensning for kvinner som arbeider uansett i farlige og i farlige arbeid som driver med lufttransport. Dette gjennomføres også på arbeidstidsbegrensning og statens bekymring over de samme kvinner som gjelder i Sovjet-Unionen.

6) For å skaffe ansettelse til en bestemt prosentdel av befolkningen i et rimelig forhold til antallet av voksne arbeidere skal denne prosentdel fastsettes av fagforeningene og medtas ved fastsettelsen av de kollektive avtaler. Det må forhindres at det blir ansett befolkningen er under 16 år og det må fastsettes ikke over 6 timers arbeidsdag for ungdommer mellom 16 og 18 år.

7) I alle land må det oppta en kampanje for lønnsforbedring for alle transportarbeidere, jernbanemenn og sjømenn. Lønnene for både gamle arbeidere og ungdommer må fastsettes av fagforeningene overensstemmende med forholdene innen hvert land. Kollektive avtaler ikke ansettes for lengre tid enn ett år ad gangen. I de tilfelle hvor ungdommer utøver det samme arbeid som eldre folk, skal de også ha de voksne arbeidernes lønnsforhold medlems gende og små arbeidernes lønns skal fastsettes i forhold til deres arbeidstid.

8) Det må organiseres en kampanje mot arbeidstidsbegrensning blandt transportarbeiderne ved at det innføres kortere arbeidstid, naktarbeid av overtid og skiftarbeid og ved å bevis innsettelse for all slags transportarbeide i alle land.

9) Det må organiseres en internasjonal solidarisk støtte til jernbanemennene, sjømennene og transportarbeiderne i Kina, India, Italia og de Ryd- og Mellem-

amerikanske land under deres kamp for bedre lønns- og arbeidsforhold, og tilbedes støtte transportarbeiderne og de undertrykte folk i andre land.

10) Jernbanemenn, sjømenn og transportarbeidere i alle land må fortsette sin kampanje for åpenhet av den internasjonale faglige enhet og en felles proletarisk kampfront.

11) Det må gjennomføres at det innføres spesielle arbeidsforhold for sjømenn, jernbanemenn og transportarbeidere og at uligheten som er forårsaket hermed behandles arbeidstidsbegrensning og at foreningene fastsetter hvilke særlige arbeidsforhold det behøves for hver gren i transportindustrien.

Sjømennenes krav.

12) En rekke må følgende krav reises av sjømenn i alle land.

a) Kamp for strøking av 8 timerdagen. Det må kreves 7 timer dag for sjømenn av alledags og 6 timer dag for fyrstener (oppgitt hvor det fyres med olje) og for sjømenn som står i tungt arbeid eller arbeider under vanskelige forhold (sø, sterk frost, hård storm o. s. v.) og tilbedes 6-timers dag for maskinbetjening på dampere som farer på tropene.

b) På de store ocean dampere som gjør langreiser må det ordnes med sjømenn og fyrstener som skal erstatte sjømenn som blir syk under reisen.

c) Sjømenn med samme kvalifikasjoner og som arbeider i samme ruter skal ha samme hyrer og de samme gjeldende for alle skilt som

Illustration 6. Den Internationale Transportarbeider: Transportarbeidernes Internasjonale Propagandakomites Organ.

tant för arbetet bland samtliga transportfack. Inom de enskilda förbunden var planen att etablera ett landsutskott bestående av tre personer. De kommunistiska fraktionerna i transportfackens lokalavdelningar var i sin tur förpliktade att vara i ständig kontakt med fackets landsutskott som i sin tur var i direkt förbindelse med partiets centralledning. Bland sjömännen skulle arbetet med att upprätta skeppsceller intensifieras och ifall sådana bildades på skandinaviska fartyg i utrikes hamn skulle Skandinaviska sekretariatet genast meddelas därom.³⁵

Viktigast av allt var dock genomförandet av en rad kampanjer under det kommande året. Vid sidan om kampen för åtta-timmars arbetsdag och mot lönesänkningar samt mot krigsfaran och utförseln av krigsmaterial från skandinaviska hamnar stod det internationella samarbetet högt på agendan, framför allt i form av en ”aktiv kamp” för genomförandet av de beslut av konferensen som hade hållits i Köpenhamn i oktober 1927.³⁶ Denna konferens hade sammankallats på initiativ av de norska sjöfolksförbunden och resulterat i en skandinavisk-finsk-rysk enhetskommitté. Samtidigt hade man i Moskva fört förhandlingar med representanter från Irland, England och Frankrike som resulterade i en resolution om nödvändigheten att skapa en enhetlig international för transportarbetarna.³⁷

En viktig uppgift för Skandinaviska sekretariatet var anordnandet av en konferens som skulle dryfta arbetet bland transportarbetarna i Nordeuropa. Dagordningen för konferensen fastställdes av Röda fackföreningsinternationalen i Moskva och sändes till

35 Utkast til arbeidsplan for 1928, Moskva, sign. Leif O. Foss, Moskva 27.3.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar (Oslo, 19–20.5.1928), R/7/F/3, ARAB.

36 Utkast til arbeidsplan for 1928, Moskva, sign. Leif O. Foss, Moskva 27.3.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar (Oslo, 19–20.5.1928), R/7/F/3, ARAB.

37 'Tätigkeitsbericht des IPAK', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 17–18.

Sven Linderot i slutet av april 1928. Detta visar att Skandinaviska sekretariatet snarare var underställt Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Moskva än enheterna i Berlin eller Hamburg. Konferensen anordnades att ta ställning till protokollet från Röda fackföreningsinternationalens fjärde världskongress och dryfta hur besluten skulle omsättas i de skandinaviska länderna. En annan viktig punkt var uppföljningen av enhetskonferensen i Köpenhamn och partiernas uppgifter i samband med dess beslut. Därutöver stod det inomskandinaviska samarbetet på dagordningen liksom kontakterna till Finland, Estland och Lettland.³⁸ Orsaken till att Linderot och inte Foss var mottagaren av direktivet från Moskva kan ha berott på att den senare då ännu befann sig i Sovjetunionen; Linderot för sin del hade utnämnts av SKP till dess fackliga sekreterare under senvåren/sommaren.³⁹

Den skandinaviska fackliga partikonferensen hölls den 21 maj 1928 med 14 delegater från Danmark, Norge och Sverige, bland annat deltog Foss, Linderot och Richard Jensen. I enlighet med Röda fackföreningsinternationalens direktiv behandlades punkterna på den i Moskva fastställda dagordningen. En intressant fråga var det organisatoriska samarbetet i Nordeuropa. Röda fackföreningsinternationalen hade nämligen hyst planer på att upprätta ett skandinaviskt-baltiskt sekretariat men funnit den opraktisk och skrinlagt den. Däremot hade man gett konferensen i uppdrag att utreda möjligheten att inkludera Finland inom det Skandinaviska sekretariatet i och med att man därigenom hoppades kunna etablera en förbindelse med de baltiska länderna. Tyvärr är dokumentationen från konferensen bristfällig och det är oklart vad man kom fram till.⁴⁰

38 Heckert/Profintern und Remmele/Komintern an den Genossen Swen Linderot, Moskau 30.4.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 1. Skandinaviska konferensen, R/7/F/3, ARAB.

39 Foss till Linderot, Oslo 2.7.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

40 Den skandinaviske faglige partikonferance, 21.5.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med

Bland Skandinaviska sekretariatets viktigaste uppgifter var samordningen av aktioner och kampanjer. Hösten 1928 strejkade finska hamnarbetare och Skandinaviska sekretariatet manade till stödaktioner i september 1928. Aktionen misslyckades dock i Norge: hamnarbetarfacket hade med tio rösters marginal röstat emot att hörsamma uppropet beklagade Foss och uppmanade samtidigt Linderot att agitera för att de svenska hamnarbetarna och sjömännen vid sina möten skulle rösta för en bojkott.⁴¹ Linderot meddelade att han skulle vidta de åtgärder "som är möjliga" för att stödja blockaden mot finländska fartyg men ursäktade sig i samma veva med att han inte hunnit ägna sig åt arbetet med transportfacken i och med att han varit utkommenderad på valkamp i norra Sverige och tidigare varit uppbunden av pappersarbetarnas kongress. "Det är beklagligt men jag har inte kunnat göra något åt saken, då det hela beror på vår utomordentliga brist på krafter i SKP," ursäktade sig Linderot.⁴²

Linderots hänvisning till SKP:s begränsade möjligheter att arbeta bland transportfacken är i sin tur ett svar på Foss kritiska konstaterande att det varit svårt för Skandinaviska sekretariatet att komma i kontakt med de kommunistiska fraktionerna och den revolutionära oppositionen inom de svenska transportfacken. Faktum är att Foss inte hade några som helst uppgifter om de svenska transportfackens medlemsantal, huruvida det fanns några kommunistiska fraktioner bland dessa och vilka skandinaviska organisationer facken var anslutna till.⁴³ Oklart är huruvida

diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB. Om försöken att skapa en plattform för norskt-fisnkt-ryskt fackföreningssamarbete 1928, se vidare Tauno Saarela, *Finnish Communism Visited*, Helsinki: The Finnish Society for Labour History, 2015, 99–101. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153855>.

41 Foss till Sven Linderot, Oslo 25.9.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

42 NN [troligtvis Sven Linderot] till Foss, 26.9.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

43 Foss till Linderot, Oslo 2.7.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse hand-

Foss någonsin fick något svar på sin förfrågan, något sådant finns inte i den tillgängliga korrespondensen.

I och för sig var informationsutbytet med och kontakterna till fraktionsledningen i de nationella transportfacken Skandinaviska sekretariatets akilleshäl. Frågan tycks ha vållat Foss mycket huvudbry och i oktober 1928 sände han därför ett manande rundbrev till alla fraktionsledare där han underströk vikten av att de tillhandahöll sekretariatet med uppgifter om strejker och löneuppgörelser, kongresser och konferenser eller överenskommelser mellan olika transportfack. Det enda sättet att få reda på vad som pågick i de enskilda länderna var genom pressen och det ansåg Foss att var oändamålsenligt.⁴⁴

En annan uppgift för Skandinaviska sekretariatet var att sammanställa förteckningar över skeppsceller. En antydning härom finns i ett brev från Foss till Linderot. Vad denna sammanställning skulle användas till framgår dock inte men det är troligt att det rör sig om att skapa en översyn över vilka fartyg som hade kommunistiska celler och förbindelsemän som i sin tur kunde utnyttjas av såväl TIPK:s som Röda fackföreningsinternationals och Kominterns kommunikationsapparat. Huruvida dessa förteckningar även sändes till huvudkvarteret i Hamburg är dock okänt.⁴⁵

Tidvis gav Skandinaviska sekretariatet även finansiellt understöd till olika verksamhetsformer. Bland annat sände Foss 200 kronor till Linderot för att bekosta anordnandet av den skandinaviska konferensen i november 1928.⁴⁶ Möjligen bekostade sekre-

lingar, R/7/F/3, ARAB.

44 Foss till fraksjonslederne innen transportorgasasjonene i Skandinavien, Oslo, 20.10.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

45 Foss till Linderot, Oslo, 31.10.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

46 Foss till Linderot, Oslo, 31.10.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

tariatet även den rysk-skandinaviska sjömanskonferensen som planerades att hållas i Köpenhamn i början av december 1928.⁴⁷ Sekretariatet hade dock inga egna finansiella resurser som kunde bekosta denna typ av verksamhet utan pengarna kom antingen från TIPK:s huvudkvarter i Hamburg eller från Röda fackför- eningsinternationalen i Moskva och/eller dess byrå i Berlin.⁴⁸

Foss deltog i den interskandinaviska konferensen som hölls i Stockholm den 16 november 1928. I och för sig var det mera fråga om ett möte mellan den svenska ledningen och Skandina- viska sekretariatet och Foss fick nu svar på sina tidigare spörsmål. Sammanlagt fanns det 16 skeppsceller med tre till åtta medlem- mar var medan det fanns på bortåt 50 fartyg medlemmar orga- niserade i Stockholms kommunistiska sjömannscell. Denna i sin tur sades vara stadd i utveckling men i och med att den var relativt ny så hade den inte ännu hunnit åstadkomma särdeles mycket. Av svenska eldareunionens (SEU) sju ombudsmän var tre kommunister; svenska sjömansunionen (SSU) hade likale- des sju ombudsmän av vilka två var kommunister. Inom Svenska Järnvägsmannaförbundets tolv distrikt fanns en fraktionsledare medan kommunisterna sades vara i majoritet i ett tjugotal av Svenska Transportarbetarförbundets 184 avdelningar. Foss i sin tur visste att berätta att kommunisternas ställning i de danska transportfacken var synnerligen svag. Sämst var det bland järn- vägsförbundet där det endast fanns åtta medlemmar. Inom sjö- mansorganisationerna menade han att situationen var bättre; där hade kommunisterna större inflytande och man hoppades att erhålla majoritet vid nästa kongress.⁴⁹

47 Foss till Linderot, Oslo 6.11.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänster- partiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse hand- lingar, R/7/F/3, ARAB.

48 Foss till Linderot, Oslo 9.11.2017, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänster- partiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse hand- lingar, R/7/F/3, ARAB. Om finansieringen av de nordiska kommunistpar- tierna, se vidare Morten Thing (red.), *Guldet fra Moskva: finansieringen af de nordiske kommunistpartier 1917–1990*, København: Forum, 2001.

49 Protokoll fört vid interskandinavisk konferens i Stockholm, lördagen den 16 november 1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Hand-

Konferensen i Stockholm avrundades med en rad beslut och en del vidlyftiga framtidsplaner. För det första beslöt man att svensken Gunnar Carlsson skulle ingå i det Skandinaviska sekretariatet och utsågs samtidigt till svensk representant inom TIPK. För det andra vidhöll man vikten av att inrätta en interklubb i Stockholm.⁵⁰ Medan den förra beslutet realiserades med det samma kom det att ta ytterligare tre år innan en interklubb öppnades i Stockholm.

Någon svensk delegation till den skandinavisk-ryska sjömanskonferensen i Köpenhamn förverkligades däremot inte. Till Linderots förträt röstade Svenska eldareunionen emot förslaget att sända två representanter till konferensen.⁵¹ I Finland reagerade den borgerliga pressen med skepsis på evenemangen men, såsom *Hufvudstadsbladet* konstaterade lakoniskt, ”ändamålet är rent fackligt” även om mötet skulle undersöka möjligheterna för att etablera ett närmare samarbete mellan danska, svenska, norska, finska och ryska sjömansorganisationer.⁵² Konferensen hölls 5–6 december och firades av kommunisterna som en milstopple för enhetsfronten (se illustration 7).⁵³ Ett konkret resultat av konferensen var ett avtal om utökat samarbete mellan de nordiska och ryska sjöfacken som kort därefter ratifierades av det norska och ryska sjöfacken samt av det danska eldarförbundet. I Finland väntades den av kommunisterna dominerade Sjömans- och elda-

lingar rörande fackliga frågor, 7. Mapp med diverse handlingar (Norge), R/7/F/3, ARAB.

50 Protokoll fört vid interskandinavisk konferens i Stockholm, lördagen den 16 november 1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 7. Mapp med diverse handlingar (Norge), R/7/F/3, ARAB.

51 Bäste kamrat Leif, 7.11.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

52 'Sjömanskonferens med ryskt inslag. Även Finland representerat', *Hufvudstadsbladet* 8.12.1928.

53 'Den skandinavisk-russiske Sømandskonference', *Laternen* 4:1, 1929, 1.

reunionen ställa sig positivt till avtalet.⁵⁴ Jublet blev dock kortvarigt i och med att ledningen för de övriga skandinaviska transportförbunden avvisade ratifieringen ett samarbetsavtal med det ryska sjötransportarbetarfacket.⁵⁵ I Finland stötte ratifieringen av avtalet även på patrull när Sjömans- och eldareunionens Helsingforsavdelning röstade emot ett godkännande.⁵⁶ Frågan resulterade i en skism inom förbundet i och med att Åboavdelningen röstade för ett godkännande.⁵⁷ Förbundsledningen ställde sig bakom det negativa beslutet med hänvisning till att arbetsgivarna intagit en ytterst fientlig inställning till vilka som helst avtal som förbunden ingått med ryssarna: hade förbundet godkänt Köpenhamnsavtalet skulle redarna inte mera godkänna unionen som förhandlingspartner och unionen skulle med säkerhet ha utesluts ur både Skandinaviska och Internationella transportarbetarfederationen.⁵⁸

Dessförinnan hade dock Skandinaviska sekretariatet hunnit reorganiseras. I slutet av december 1928 meddelade nämligen Foss att planen var sekretariatet skulle omvandlas till RFI:s skandinaviska byrå och placeras i Stockholm. Verksamheten skulle professionaliseras, planen var att anställa avlönad och kvalificerad arbetskraft.⁵⁹ Om den fortsatta verksamheten i Oslo och i Stockholm finns det sparsamt med uppgifter. Oklart är vad som hände med TIPK:s skandinaviska sekretariat under de följande åren. Foss deltog i varje fall vid RFI:s femte världskongress i

54 'Neuvostoliiton ja Skandinavian meriväki yhteistyössä', *Tiedonantaja* 6.3.1929.

55 'Skal Samarbejdet med Russerne saboteres!', *Laternen* 5:1, 1930, 1.

56 'Merimiehet eivät hyväksy Kööpenhaminan sopimusta', *Suomen Sosiaalidemokraatti* 15.1.1930.

57 'Turun merimiehet kansainvälisen yhtenäisyyden kannalla', *Työ* 21.1.1930.

58 [Meddelande] SKL:n Suomen Merimiesten ja Lämmittäjien r.y. Unionin johtokunta, 'Merimiehet. Mitä on Unioni ja mitä sen tulee olla?', 2641 Merimiesten ja Lämmittäjien Unioni, V H 15 EK-VALPO, FRA.

59 Linderot till Foss, Stockholm 31.12.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 9. Mapp med diverse handlingar (Norge), R/7/F/3, ARAB.

Bibliotek og Arkiv

LANTERNEN

JANUAR 1929

NR. 1 UDGIVET AF INTERNATIONAL SØMANDSKLUB 4. AARG

Den skandinavisk-russiske Sømandskonference.

Paa Billedet ses:

<p>1. Rusland: Bystroff. 2. Rusland: Krukloff. 3. Birkeland, Norge, 4. Erik Jacobsen, Danmark. 5. Peter Bach, Danmark. 6. Ahorn, Finland. 7. Westermann, Sverrig. 8. Didriksen, Nor-</p>	<p>ge. 9. Mikkelsen, Norge. 10. Rich. Jensen, Danmark.</p>	<p>København hvor der opnaaedes Enighed om et Forslag til Samarbejde, der nu er til Ratificering i de respektive Organisationer. Ovenfor bringer vi et Billede af Konferencens Deltagere.</p>
--	--	---

Som vi forleden meddelte afholdtes der omkring den 5. December en skandinavisk-russisk Sømandskonference i

Illustration 7. Fotografi över deltagarna i den skandinavisk-ryska sjömanskonferensen i Köpenhamn, december 1928. Källa: 'Den skandinavisk-russiske sømandskonference', Laternen 4:1, 1929, 1.

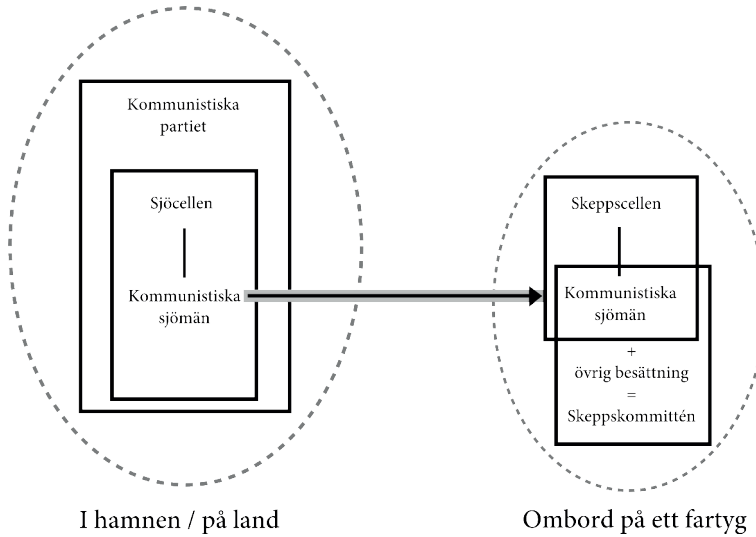
Moskva i augusti 1930, invaldes i Röda fackföreningsinternationals exekutivkommitté och stannade kvar i Moskva. Skandinaviska sekretariatet i Oslo leddes därefter av Arthur Samsing. Om Röda fackföreningsinternationalen skandinaviska byrå föreligger inga uppgifter.

Celler och kommittéer: Riktlinjer och implementering

Basenheten för TIPK:s verksamhet var cellen. Dess verksamhet var tudelad. I land samlades de kommunistiska sjömännen inom kommunistiska partiets sjöcell. Dess medlemmar utgjorde den kommunistiska fraktionen inom fackets lokalavdelning. Sjöcellen hade verksamhet i de hamnar som de partianslutna sjömännen befann sig i när de inte var på sjön. Sjöcellens uppgift var att ge ut en – oftast handskriven, i bästa fall stencilerad – skeppstidning för sjömännen. Ett annat viktigt åliggande var att samla och organisera de arbetslösa sjömännen i samarbete med det lokala partietskottet för arbetet bland de arbetslösa. De lokala sjöcellernas viktigaste uppdrag var dock att inrätta skeppsceller ombord på fartygen som regelbundet besökte hamnen och förse dessa med litteratur och propagandamaterial. Med jämna mellanrum skulle sjöcellen sammankalla alla skeppsceller på de fartyg som låg i hamnen för gemensamma överläggningar och för att överlägga om politiskt och fackligt arbete samt om frågor rörande skeppstidningen och skolningen av partimedlemmarna (se vidare figur 3).⁶⁰

Skeppscellen samlade alla partianslutna besättningsmedlemmar ombord på ett handelsfartyg. När en sådan hade inrättats valde den en ledning för cellen. Dess livslängd var dock beroende på hur länge besättningens medlemmar följde med en resa, i regel avmönstrade de nämligen senast när fartyget återvänt till

60 Die organisatorischen Richtlinien zum Aufbau von Schiffs- u. Bordzellen, ingår i Max Barek, Jahresbericht der Zelle Schifffahrt Hamburg. Jahr 1928, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, 95, BArchB-SAPMO.

Figur 3. Sjöcellen, skeppscellen och skeppskommittén, ritad av Victor Wilson.

sin hemmahamn varefter skeppscellen upplöstes. Detta innebar att antalet skeppsceller aldrig var konstant utan berodde i hög grad på huruvida partianslutna sjömän hade lyckats mönstra på ett fartyg. Skeppscellens mest centrala uppgift var att genast då fartyget lämnat hamnen yrka på att en skeppskommitté valdes som representerade hela manskapet och se till att skeppscellens medlemmar placerades i ledande ställningar inom skeppskommittén.⁶¹

Till skeppskommitténs uppgifter hörde att kontrollera besättningens fackanslutning. Ifall en besättningsmedlem inte hörde till ett sjöfack skulle denne uppmanas att ansluta sig till sjöfacket. Kommittén förutsattes vara insatt i avtalen mellan facket och redarna, övervaka att den avtalade hyran utbetalades och att

61 Die organisatorischen Richtlinien zum Aufbau von Schiffsahrts- u. Bordzellen, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, fol. 95, BArchB-SAPMO.

arbetstiden enligt gällande kollektivavtal respekterades. Dessutom skulle den kontrollera att besättningens levnadsförhållanden ombord var drägliga och att fartyget följde de internationella och nationella bestämmelserna angående lastningsföreskrifter, sjöduglighet, räddningsutrustning och förebyggande av olycksfall.⁶²

I och för sig var skeppskommittén ingen nyhet, ej heller hade den introducerats av kommunisterna ombord på fartygen. Där emot var skeppscellen en politisk-organisatorisk nyhet som hade koncipierats för att idka regelbunden agitation och propaganda angående arbetarfrågor när hela manskapet samlades till sina veckomöten. Innan mötet skulle cellen sammankomma för att sammanställa samlingens dagorder samt överlägga om taktiska frågor. Skeppscellen skulle samarbeta intimt med sjöcellen som försåg den med anvisningar och allt nödvändigt propaganda-material och litteratur som skeppscellens medlemmar förväntades att sprida ombord på fartyget. Närhelst ett fartyg anlöpte en hamn förutsattes att skeppscellens ledning tog kontakt med kommunistpartiets lokalavdelning samt upprättade förbindelser med skeppscellerna på andra fartyg som befann sig i hamnen. På detta sätt skulle ett radikalt enhetligt rum upprättas i hamnen bestående av de olika skeppscellerna, den lokala sjöcellen, den kommunistiska fraktionen inom fackens lokalavdelningar och partiets lokalavdelning. När fartyget slutligen återvänt till sin hemmahamn och besättningen avmönstrades var det celledningens plikt att avlägga rapport till sjöcellen.⁶³

Specifikt för kommunisterna och TIPK var kampen mot krigsfaran som även ålades skeppscellerna. Dessa förpliktades att kontrollera lasten av ett fartyg. Ifall det var fråga om vapen, ammunition eller andra militära förnödenheter som var på väg till ”impe-

62 Die organisatorischen Richtlinien zum Aufbau von Schiffsahrts- u. Bordzellen, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, fol. 95, BArchB-SAPMO.

63 Die organisatorischen Richtlinien zum Aufbau von Schiffsahrts- u. Bordzellen, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, fol. 95, BArchB-SAPMO.

rialistiska makter” – d.v.s. västmakterna som stämplades för att planera ett angrepp mot Sovjet-Ryssland – var skeppscellen nödgad att omedelbart varsko därom till sjöcellen, kommunistpartiet eller den kommunistiska fraktionen inom sjöfacken. Om och när det var möjligt skulle man söka förhindra att vapenlasten lossades.⁶⁴

Huruvida riktlinjerna för sjö- och skeppscellernas arbete uppföljdes är svårt att säga. Källmaterialet är i det närmaste obefintligt och endast ett fåtal rapporter finns bevarade från 1920-talet. En av dessa berättar om sjöcellen i Hamburg och dess verksamhet under 1928. Vid denna tidpunkt meddelade sjöcellen att dess medlemsantal hade ökat från 125 i januari till 267 i december 1928.⁶⁵ Från årets sista kvartal återfinns även en mera detaljerad sammanställning av medlemskåren, se tabell 2.

Sammanställningen visar att sjöcellen i Hamburg hade lyckats etablera ett världsomfattande nätverk. Dock var det ett bräckligt sådant. Av sjöcellens medlemmar befann sig omkring 40 procent antingen opåmönstrade i land (11 procent), på okänd destination (”auf wilder Fahrt”; 15 procent) eller inte hade anmält sig till sjöcellen efter att de avmönstrat (15 procent).⁶⁶

En utmaning för sjöcellens effektiva arbete bland sina medlemmar utgjorde sjömansarbetets specifika omständigheter. När en sjöman hade arbete fanns han ombord och därmed utanför sjöcellens räckhåll. I regel var vistelserna i hemmahamnen korta och omfattade i medeltal endast fyra till sex veckor. Sjöcellen i Hamburg kontrade detta genom att arrangera kortkurser för sjömännen men beklagade samtidigt att de återkommande politiska kampanjerna under år 1928 hade resulterat i att man endast hun-

64 Die organisatorischen Richtlinien zum Aufbau von Schiffahrts- u. Bordzellen, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, 95, BArchB-SAPMO.

65 Mitgliedsstand der Zelle Schiffahrt Hamburg im Jahre 1928, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, ingår i Max Barek, Jahresbericht der Zelle Schiffahrt Hamburg, Jahr 1928, RY 1/I 2/708/54, 96, BArchB-SAPMO.

66 Mitgliedsstand der Zelle Schiffahrt Hamburg im Jahre 1928, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, 98, BArchB-SAPMO.

Tabell 2. Zelle Hamburg 1928.

Fartygsrutt (från Hamburg till NN)	Medlemmar
Nordamerikas ostkust (New York, Philadelphia, Baltimore, Boston, etc.)	17
Nordamerikas västkust (San Francisco, Portland, Seattle, etc.)	5
Centralamerika och Karibien (Puerto Rico, Havanna, Vera Cruz, etc.)	19
Sydamerikas ostkust (Rio de Janeiro, Montevideo, Buenos Aires, etc.)	15
Sydamerikas västkust (Kolumbien, Ecuador, Peru och Chile)	9
Väst-, Syd- och Ostafrika (Dakar, Kapstaden, Mombasa)	10
Australien och Nya Seeland (Melbourne, Sydney, Newcastle, Adelaide)	4
Ostasien (Kina, Japan)	15
Medelhavet och Svarta havet	26
Nord- och Östersjön (Holland, Frankrike, Skandinavien, Finland, Sovjet-R.)	20
På okänd destination ("Auf wilder Fahrt")	40
Högsjöfiskeflottan (Vita havet, Grönland, Nordsjön)	18
Okänd eller icke anmäld	40
I land	30
Sammalagt	268

Källa: *Mitgliedsstand der Zelle Schiffahrt Hamburg im Jahre 1928, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, 98, BArchB-SAPMO.*

nit ordna en specialkurs under året. Denna behandlade temat 'Vad vill kommunisterna?' och hade besökts av endast tolv deltagare. I stället hade bildningsarbetet förlagts ombord på fartygen och skeppscellerna hade ålagts att upprätthålla medlemmarnas politiska och fackliga utbildning.⁶⁷

Hur bildningsarbetet organiserades ombord framgår ur rapporten från skeppscellen på fartyget *Gera*. När fartyget låg i Antwerpen besökte skeppscellens medlemmar övriga fartyg

67 Bericht über die Schulungsarbeit der Genossen in der Zelle Schiffahrt Hamburgs und den Bordzellen, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, 101, BArchB-SAPMO.

i hamnen för att idka agitation och dela ut propagandamaterial bland besättningarna. På vägen ned till Sydafrika ordnade skeppscellen en diskussionsafton kring temat 'Varför det finns en opposition inom fackförbunden' där tio besättningsmedlemmar deltog. Vid sammankomsten bestämde man sig även för att fira första maj. Festligheten pågick i två timmar och samlade nio sjömän, sex eldare och en steward. Gruppen inledde med att sjunga den socialistiska kampsången *Brüder zur Sonne zur Freiheit*, den tyska versionen av den ryska arbetarhymnen *Bröder, mot solen och friheten*, därefter följde recitationer av tre dikter (*Die Weber; Wahlesel; Die Ratten*). Höjdpunkten var festtalet med tema 'Första maj och dess betydelse'. Tillställningen avslutades med att man sjöng Internationalen, spelade Rödgardisternas marsch och reciterade Karl Liebknechts text *Wir beugen uns nicht* (Vi böjer oss inte). Därutöver ordnade skeppscellen två samlingar för hela besättningen där man diskuterade relationen mellan KPD och SPD samt förhållandena i Sovjetunionen. När fartyget slutligen anlänt till East London i Sydafrika besökte skeppscellen brittiska ångfartyg som låg i hamnen och delade ut engelskspråkigt propagandamaterial bland besättningen.⁶⁸

Gera fortsatte därefter till Durban i Sydafrika där man blev ligande ett par veckor. Under denna tid organiserade skeppscellen högtidlighållandet av den ryska revolutionen där 21 personer deltog. Dessutom ordnades fem samlingar där man föreläste om den amerikanska arbetarrörelsen, dryftade frågan kring pacifism och världsfred samt skolade deltagarna i agitation och fördelning av propagandamaterial. Överlag tycks skeppscellen ombord på *Gera* ha varit synnerligen aktiv och dominerande. Man lyckades nämligen inreda ett Rött hörn ombord och tillverka en egen flagga för skeppscellen. Höjdpunkten var den högtidliga minnestunden i åminnelse av de som dött under revolutionen; fartygets förskepp hade dekorerats, de 45 deltagarna sjöng låten *Russischer Trauer-*

68 Bericht über die Schulungsarbeit der Genossen in der Zelle Schifffahrt Hamburgs und den Bordzellen, ingår i Max Barek, Jahresbericht der Zelle Schifffahrt Hamburg. Jahr 1928, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, 101, BArchB-SAPMO.

marsch eller den tyska versionen av den ryska sorgmarschen *Вы жертвою пали* (Unsterbliche Opfer; på svenska Revolutionärer-nas sorgemarsch), höll ett tal till åminnelse av de döda, gjorde en utflykt till land där skeppscellens fana högtidligt invigdes och medlemmarna svor den röda faneden. Fanan planerades att vid återkomsten överräckas till de revolutionära sjömännen i Hamburg. Vid en senare tidpunkt ordnade man en gemensam överläggning med skeppscellen ombord på den tyska Woermannrederiets fartyg *Urundi* samt marscherade genom Durbans gator i takt av Internationalen.⁶⁹

Sjöcellernas arbete var mest effektivt i de hamnar där det fanns en av TIPK inrättad internationell sjömansklubb eller interklubb. Under 1920-talet fanns det sådana i endast en handfull hamnar utanför Sovjetunionen (se vidare kapitel IV). I de flesta fallen var det dock partiet lokalavdelning och dess sjöcell som hade ansvar för verksamheten (se illustration 8). Detta var fallet i Kiel där interklubben först inrättades i början på 1930-talet. Dessförinnan hade den lokala sjöcellen fått i uppdrag av partiets centralledning att placera en partimedlem ombord på varje fartyg som anlöpte hamnen. Ifall det inte fanns någon skeppscell ombord var sjöcellen ålagd att på ett eller annat sätt få en partimedlem via förmedlingsbyrån ombord på fartyget. Denna var förpliktad att etablera en skeppscell och idka propaganda för partiet. De lokala polismyndigheterna hade kännedom om denna praxis men var osäkra över huruvida denna plan hade utarbetats av interklubben i Leningrad – som man misstänkte var tankesmedjan för denna taktik – och om den bekostade verksamheten. Å andra sidan kom myndigheterna med lugnande besked: någon specifik finansiering från partiets sida för denna verksamhet tycktes inte föreligga, ej heller att kommunisterna lyckats muta förmedlingsbyråns funktionärer. Dessutom verkade sjöcellens arbete vara tämligen begränsat – partiet upprätthöll inte någon särskild byrå för arbetet bland sjömän och sjöcellens försök att sprida kommunistisk

69 Bericht über die Schulungsarbeit der Genossen in der Zelle Schifffahrt Hamburgs und den Bordzellen, Internat. Hafenbüro für Seeleute Hamburg, RY 1/I 2/708/54, 101, BArchB-SAPMO.

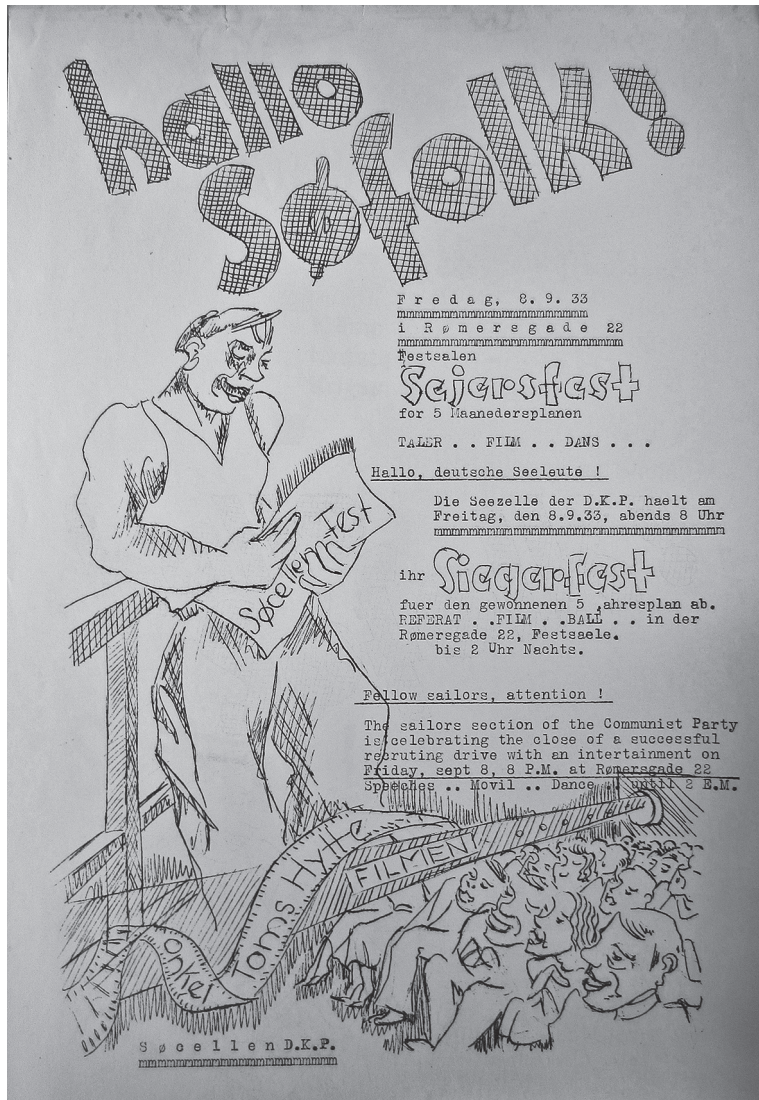

Illustration 8. Flygblad från Söcellen DKP med inbjudan till 'segerfest' 8.9.1933. Källa: Richard Jensen Arkiv, ARA.

propaganda på sjömanshemmet kännetecknades av tafatta försök att sticka kommunistiska flygblad och skrifter mellan tidningarna som låg framme i sjömanshemmets läsesal.⁷⁰

Större framgångar registrerade interklubben i Hamburg. Under år 1929 hade interklubben 134 föreläsningstillställningar för sjömän under vilka 43 teman behandlades, varav de flesta ett flertal gånger under året. Därutöver hade man ordnat regelbundna diskussionsaftnar och inrättat 365 fartygsbibliotek. Sammanlagt hade interklubben bildat 104 nya skeppsceller, de flesta av dem omfattande två till åtta medlemmar. Dock hade ett antal av dem upplösts under året så att det aktiva antalet skeppsceller fluktuerade under året mellan 160 och 180. Medlemsantalet i sjöcellen i Hamburg steg långsamt och uppgick till 512 i början av juli 1930. Svårigheten med att vinna inflytande bland sjömännen ansågs bero på polisens, redarnas och 'fascisternas' aktioner för att motverka den revolutionära oppositionens agitation ombord på fartygen och i hamnen, varför det i en intern lägesanalys framkastades behovet av att förbereda sig för att börja arbeta illegalt. Därtill utpekade rapportören att samarbetet med kommunistpartiet var allt annat än smidigt och att partiet saknade lämpliga funktionärer för arbetet bland sjömännena. Än värre var att partiets funktionärer uppfattade interklubben att vara deras domän och att partiet inte behövde betala hyra för sina tillställningar. Detta rimmade illa med interklubbens ursprungliga idé om att vara en frizon för radikala sjömän. Således underströk rapportören att interklubbens partiobundenhet skulle synliggöras tydligt i det offentliga medan dess ledning samtidigt skulle knytas närmare till partiledningen. Dessutom ställdes krav på en omorganisering av interklubbens verksamhet så att den i fortsättningen även skulle fånga upp de lokala radikala hamnarbetarna. Sist men inte minst underströk rapportören nödvändigheten av att bygga upp ett fungerande internationellt kommunikationsnätverk mel-

70 Regierungsrat Muttray, Betr. Den internationalen Seemannsklub, Schleswig, 5.8.1929, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4530 (1928-1929), LAS.

lan de olika interklubbarna så att de bättre var i stånd med att vidta åtgärder under olika krissituationer.⁷¹

Klass mot klass – inrättandet av RFO och TIPAK

Kommunisternas taktik att upprätta en enhetsfront inom fackförbunden visade sig svår att genomföra i praktiken. Kollisionskursen mellan den kommunistiska fraktionen inom facken och den reformistiska majoriteten och fackförbundsledningen resulterade under 1920-talet till att oppositionen nästan uteslutande förblev en minoritet inom transportarbetarfacken. Kritiken uteblev inte från Röda fackföreningsinternationalens ledning – TIPK hade liksom de övriga internationella propagandakommittéerna försummat att befästa sina positioner inom facken. Visserligen kunde man uppvisa framgångar när det gällde propagandaarbetet men dess resultat hade inte blivit organisatoriskt förankrat av vilket följde att den revolutionära oppositionen förde en tynande tillvaro i facken.⁷²

Kritiken i Moskva resulterade i omläggning av taktiken från och med 1927. En central orsak till kursändringen var händelseutvecklingen i Kina där Kuomintang bröt med kommunisterna och inledde en massiv förföljelse av partiet. Kominterns exekutivkommitté (EKKI) möttes i slutet av 1927 och pläderade för en intensifierad klasskamp och en radikalisering av arbetarklassen. Under det följande året befästes den nya taktiken som byggde på tesen att den tidigare borgerliga stabilitetspolitiken stod inför en global kris som skulle utmynna i kapitalismens kollaps. Under denna så kallade 'tredje period' av klasskampen utpekades socialdemokratien och den moderata vänstern som kommunisternas

71 Bericht der eingesetzten Untersuchungs-Kommission zur Kontrolle der Arbeit und aller damit zusammenhängenden Aufgaben des Hafenbüros Hamburg, 28.7.1930, 534/5/216, 40–51, RGASPI.

72 'Eröffnungsrede von Kamerat Atschkanow', i Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 11.

huvudfiende och anklagades för att gå i borgarnas och kapitalisternas ledband. Socialdemokratin stämplades som en form av fascism och definierades som socialfascism. I det dagliga politiska och fackliga arbetet gällde från och med nu klass-mot-klass politiken; denna sanktionerades vid Röda fackföreningsinternationalens 4:e världskongress och Kominterns 6:e världskongress som båda hölls i Moskva 1928, vid Röda fackföreningsinternationalens kongress i Strassburg i januari 1929 och slutligen vid EKKI:s tionde plenum i juli 1929.⁷³ (Se illustration 9.)

För TIPK:s del innebar såväl kritiken om dess tillkortakommanden som kursändringen mot klass-mot-klass politiken att enheten genomgick en rad taktiska förändringar. En tydlig signal om den ändrade taktiken var namnbytet på organisationen – från och med april 1928 var det Transportarbetarnas internationella propaganda- och aktionskommitté, TIPAK. Dess huvudsakliga uppgift var att arbeta för att den nya politiken skulle befästas inom transportfacken. En central uppgift blev att förbättra kommunikationen inom organisationen. Bristen på funktionerande kontakter mellan interklubbarna var dock ett ständigt huvudbry för TIPAK. Lika stor var informationsbristen mellan de enskilda interklubbarna, TIPAK:s huvudkvarter i Hamburg och sekretariat i Moskva vilket slutligen resulterade i en skarp not från Röda fackföreningsinternationalens sida i mars 1930. Hädanefter var de enskilda interklubbarna förpliktade att månatligen delge TIPAK uppgifter om hur många fartyg som besökte hamnen, under vilken flagg de seglade samt hur många sjömän och av vilken nationalitet som besökte interklubben. Vidare manades interklubbarna att rapportera om hur många demonstrationer och möten man hade ordnat under månaden och hur många som deltog i dem och vilka teman som hade behandlats, hur många fartyg som man besökt och om hur många skeppsbibliotek man inrättat. Dessutom efterlystes uppgifter om hur många skeppsceller som hade inrättats, hur många av dem som fungerade och hur

73 [NN,] 'Resultatet av kominternexekutivens tionde plenum', *Kommunistisk tidskrift. Månadsskrift för marxistisk-leninistisk teori och praktik*, utgiven av Sverges Kommunistiska parti (sektion av K.I.), Årgång 1, september 1929.

Illustration 9. Klass mot klass: För kommunismen – mot socialfascismen.
Källa: Laternen 5:4, Maj 1930, 1.

många som hade upplösts samt hur många av dess medlemmar var partimedlemmar och hur många som tillhörde den revolutionära oppositionen. Förklaringen till varför man efterlyste dessa uppgifter var att man måste ha koll på statistiken så att uppgifterna för olika tryckalster korrelerade efterfrågan och att sekretariatet kunde producera sådant propagandamaterial som behövdes vid diskussionsaftnarna och föredragstillställningarna.⁷⁴

I praktiken innebar den nya politiken att den tidigare revolutionära oppositionen inom facken skulle få fastare former och utvecklas till en röd facklig opposition, RFO. I princip skulle den röda fackliga oppositionen arbeta inom fackförbunden. Från kommunistisk sida framställdes kollisionskursen att vara framtvungad av den reformistiska fackföreningsledningen. Exempelvis i ett hemligt utkast för RFO:s uppbyggande som cirkulerade i Sverige i slutet av 1920-talet klargjordes att den största svagheten i kampen mot den ”reformistiska fackföreningsbyråkratins splitters- och skadegörelseverksamhet” var att den revolutionära oppositionen inte utgjorde en organisatorisk kraft som systema-

74 Rundbrev från TIPAK, [Moskva] 21.3.1930, 534/5/217, 28, RGASPI. Innehållet i rundbrevet pekar mot att det hade författats i Moskva.

tiskt inriktade sig på sin centrala uppgift: ”att organsiera, utlösa och leda arbetarmassornas kamp.” För att råda bot på detta skulle oppositionen organiseras inom den röda fackliga oppositionen vars huvuduppgift var: ”att föra en hårdnackad och oförsonlig kamp mot reformismen. För att krossa och förintä dess inflytande inom fackföreningsrörelsen och arbetarklassen.”⁷⁵ (Se illustration 10)

Den röda fackliga oppositionens grundenhet var RFO-gruppen på arbetsplatserna och inom fackförföreningarna vilka sammanfattades enligt förbunds- och industrilinjén. RFO-grupperna skulle i första hand fortsättningsvis verka inom facken emedan det inte var fråga om självständiga organisationer eller enheter med stadgar och medlemsregister. I stället förpliktades alla medlemmar att abonnera på oppositionens fackliga tidskrift för vilken ett register skulle upprätthållas. RFO-gruppen var skyldig att hålla regelbundna sammanträden, minst två gånger i månaden. Dessutom skulle RFO-gruppen välja en ledning som stod i kontakt med RFO:s rikskommitté.⁷⁶

Kommunisterna var väl medvetna om att oppositionens konfrontationstaktik inom facken skulle leda till motåtgärder från såväl fackföreningsledningen som från arbetsgivarnas och myndigheternas sida. För att gardera sig mot att oppositionen skulle frysas ut om inte utestängas ur facken skulle RFO i sitt dagliga arbete använda ”halvlegala metoder, såsom att genomföra sina möten under namn av studiecirkel, radioföreningar, speciella kommittéer och liknande som kan anses vara ändamålsenligt.” Liknande försiktighetsåtgärder gällde det att upprätthålla när man kallade till offentliga möten; dessa kunde exempelvis arrangeras av särskilda stödföreningar eller kommittéer som kunde grundas som täckmantel för RFO. På arbetsplatsen gällde det därför att

75 Utkast till instruktion för RFO:s uppbyggande (maskinskriven promemoria, odaterad), Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB. Av innehållet att döma torde promemorian vara författad i slutet av 1920- eller början av 1930-talet.

76 Utkast till instruktion för RFO:s uppbyggande (maskinskriven promemoria, odaterad), Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB.

Illustration 10. Den Röda Oppositionen slår till mot kapitalisterna. Källa: Hamn- och sjöproletären 2:4, 1932, 10.

vara särskilt uppmärksam på att inte agera otaktiskt. Det gällde att först att lära känna sina arbetskamrater. ”Tala med dem om allmänna saker först, försök att utröna var de har sina sympatier, sälj aldrig öppet tidningar och broschyrer, sprid aldrig flygblad öppet och fritt på arbetsplatsen”, manade RFO sina medlemmar. ”Utför agitationsarbetet i skymundan och då ingen ser det. Placera flygbladen vid maskiner, i matsalen eller på de platser där arbetarna intar sina måltider, stick dem i fickorna på kläderna som arbetarna har hängt ifrån sig på arbetet. Sök på vägen till och

från arbetet kontakt med sådana arbetare som du vet är oppositionellt inställda, sök att vinna deras vänskap och förtoende så att de i framtiden blir aktiva medarbetare för RFO”.⁷⁷

Trots att de halvlegala metoderna var av nöden när det gällde arbetet på lokalt plan var det ingalunda meningen att RFO inte skulle framträda i det offentliga. Tvärtemot: RFO skulle anges som organisatör av möten, utge flygblad, paroller och framstå som arbetarklassens radikala talförare. Inom facken skulle RFO uppträda som en enhetlig grupp. Gruppen hade som uppgift att diskutera och förbereda innan ett fackföreningsmöte de förslag som man ville föra fram på mötet och allra helst förankra förslaget bland medlemskåren innan föreningsmötet skulle ta ställning till det. På själva mötet skulle RFO-gruppens medlemmar placera sig nära varandra så att de lätt kunde komma i kontakt med varandra. Vid val var det oppositionens plikt att söka erövra varje valbar post inom fackföreningarna.⁷⁸

Slutligen underströk instruktionen att en av RFO:s och dess anhängares viktigaste uppgifter var att organisera och leda kampen för de arbetslösa. RFO-anhängare bör överta ledningen för de arbetslösas aktionskommittéer eller utskott; inom den lokala RFO-ledningen skulle en kamrat utses med speciellt ansvar för arbetet bland de arbetslösa. ”Sammansvetsandet av de arbetande och arbetslösa för genomförandet av de arbetslösas krav är en viktig uppgift,” deklarerade RFO-instruktionen och uppmanade RFO-grupperna att arbeta aktivt inom fackförbunden för att stöda de arbetslösas krav.⁷⁹ (Se illustration 11.)

Klass-mot-klass taktiken samt Röda fackföreningsinternationals krav på upprättandet av den Röda fackliga oppositionen innebar att konfrontationen mellan den moderata majoriteten och den radikala minoriteten hårdnade inom fackförbunden. En

77 Utkast till instruktion för RFO:s uppbyggande (maskinskriven promemoria, odaterad), Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB.

78 Utkast till instruktion för RFO:s uppbyggande (maskinskriven promemoria, odaterad), Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB.

79 Utkast till instruktion för RFO:s uppbyggande (maskinskriven promemoria, odaterad), Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB.

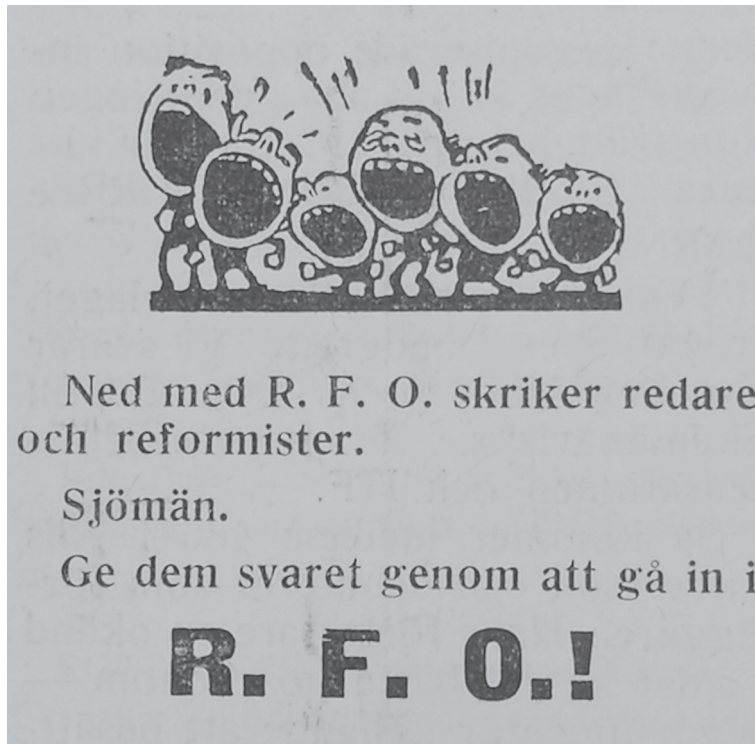

Illustration 11. Gå med i den Röda Fackliga Oppositionen! Källa: Hamn- och sjöproletären 2:6, 1932, 8.

central punkt i den nya taktiken var att kommunisterna skulle erövra och leda strejkrörelserna trots och mot fackföreningsbyråkratin samt att de skulle mobilisera de oorganiserade. Slutmålet var att självständigt leda de organiserade och oorganiserade arbetarna genom att upprätta kampladningar och driftsråd som inte var underställda de fackföreningsledningen. Dessa fick inte tillsättas ovanifrån av fackföreningarna utan måste väljas på delegatmöten. Vid EKKI:s tionde plenum i juli 1929 fastslogs dessutom att kampladningarna skulle vara provisoriska organ vilka skulle upphöra att existera när en strejk eller massaktion var förbi. ”Detta utesluter icke att ’kampladningen’ för att befästa kampens

resultat kan och måste påtaga sig initiativet till avslutande av ett löneavtal, tillsättande av en tariffkommission och organiserande av kontrollen över avtalets tillämpning,” angav EKKI och tillade att om situationen så kräver kunde kampledningen förvandla sig till permanent fungerande revolutionära driftsråd eller förtroendemannakår. Driftsråden, å sin sidan, var premanenta organ och skulle förvandlas till revolutionära sådana och skulle stå i förbindelse med den revolutionära oppositionen inom fackföreningarna. Slutligen underströk EKKI att kommunisternas uppgift var att erövra fackföreningarna genom att erövra de fackligt organiserade massorna, kampen skulle ske inom fackförbunden och inte i första hand genom att utträda ur de reformistiska facken och bilda nya fackföreningar. Endast i de fall där den politiska situationen möjliggjorde det och massorna ”objektivt” ansågs stödja grundandet av nya fackföreningar skulle man få bilda sådana.⁸⁰

Omställningen till RFO-taktiken fick olika konsekvenser beroende på kommunisternas ställning inom facken. I Tyskland resulterade taktiken i upprättandet av självständiga kommunistisktleda fackförbund i början av 1930-talet. Kommunisterna vädrade morgonluft när världsdepressionen slog till under andra hälften av 1929. Tusentals hamnarbetare blev sysslösa i Hamburg när ut- och införseln minskade markant; 1929 jobbade ännu över 20 000 i hamnen, ett år senare var de 15 500 och 1931 räknades deras antal till knappt 13 300.⁸¹ Den tyska handelsflottan drabbades hårt av nedgången av det internationella handelsutbytet och i början av 1930 var redan 6 500 av de kring 50 000 tyska sjömän arbetslösa, vid årets slut uppgick deras antal till 12 500; se även illustration 12. Kommunisternas taktik var att inrikta sina värvningsinitiativ huvudsakligen på dessa arbetslösa för bildandet av en RFO för sjömännen. Arbetet bar frukt och i slutet av året räknade sjöcellen i Hamburg 630 medlemmar, ungdomscellen därutöver 30 medlemmar. Dessutom hade en sektion för sjömän

80 [NN,] ’Resultatet av kominternexekutivens tionde plenum’.

81 ’Der Hamburger Hafen stirbt – nur wo die Fahne der Sowjetunion weht – ist Arbeit und Brot!’, *Arbeiter-Illustrierte Zeitung* XI:47, 1932, 1116–1117.

Illustration 12. "De döda fartygen" – upplagda fartyg i Hamburgs hamn. Källa: 'Die toten Schiffe', Arbeiter-Illustrierte Zeitung X:35, 1931.

inom den lokala RFO-avdelningen inrättats vilken räknade 714 medlemmar varav 250 var partimedlemmar.⁸²

I de flesta länder var dock kommunisternas ställning svag inom facken och några 'objektiva' förutsättningar för skapandet av radikala fackförbund fanns inte. Under sådana förutsättningar gällde därför tesen om att erövra facken inifrån. Detta gällde inte minst sjötransportarbetarnas fackföreningar. Talande för omläggningen är beskrivningen av det hårdnande klimatet inom de svenska sjöfacken 1929. Fram tills kursomläggningen hem-sökte varken svenska sjömansunionen eller eldareförbundet av större inre stridigheter, ej heller hade det fackliga arbetet politiserats. "Man var socialdemokrat eller tillhörde radikala vänsterfalangen, och inte trätte man särskilt om den saken", påpekade Harald Hjern. Borgfreden upphävdes i och med skapandet av den röda fackoppositionen inom förbunden 1929. Enligt majoriteten

⁸² Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht Jahresbericht 1930, 534/5/216, 77–82, RGASPI.

var det fråga om bråkstakar som sökte att splittra förbunden: ”[Dessa] ställde några i allmänna ordalag hållna dimmiga krav om radikalisering av unionernas ledning och försökte särskilt under den tid, då omröstningarna pågingo om avtalen att ställa till diverse ohägn”.⁸³

Visionen – Sjötransportarbetarnas kampinternational

I samband med omvandlingen av TIPK till TIPAK under våren 1928 diskuterades även idén om att sammankalla en världskongress för transportarbetarna. Dessutom framkastades visionen om att bilda en enhetlig international för transportarbetarna. Ett uttåg om detta hade redan publicerats i en resolution i samband med respresentanter för irländska, engelska, franska och sovjetiska transportarbetare i Moskva i oktober 1927.⁸⁴ Omställningen till RFO-taktiken innebar dock att det praktiska genomförandet av arbetet för att organisera en världskonferens hamnade i skymundan under de följande åren och återupptogs först i början av 1930 och då med helt andra företecken: nu var det inte mera fråga om att samla alla transportarbetare utan enbart rikta sig mot de radikala sjötransportarbetarna. Frågan hade diskuterats vid sjätte sessionen av Röda fackföreningsinternationalens centralråd i januari 1930 och utmynnat i en plan att utveckla de största internationella propagandakommittéerna till regelrätta internationaler. Detta gällde framför allt TIPAK och Albert Walter uppmanades att tillsammans med Leif Foss inleda förberedelserna för detta projekt. Realiseringen skulle genomföras stegvis. Masskampanjer efterlystes för att slå an tonen för behovet av att inrätta en kampinternational för transportarbetarna och frågan skulle tas upp på dagordningen vid de olika transportfackens sammanträden under våren och sommaren. TIPAK:s huvudkon-

83 Hjern, *Svenskt sjöfolk*, 124.

84 ’Tätigkeitsbericht des IPAK’, i Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 18.

tor i Moskva skulle ge ut en broschyr som underströk behovet av en kampinternational medan Walter ombads utarbeta en plan för det praktiska propagandaarbetet. En central punkt var att avslöja socialdemokraternas och de reformistiska fackförbundens samt Internationella transportarbetarfederationens inställning till strejkfrågan, inte minst genom att anklaga dem för att förorda användningen av strejkbrytare och för att gå i kapitalisternas ledband. Som en sista punkt i meddelandet upplystes Walter om att man i Moskva blivit uppmärksammas på att ledande aktivister inom sjöfacken planerade att skapa en egen kampinternational för sjömännen. Tanken förkastades inte; i stället uppmanades Walter att diskutera frågan när TIPAK:s sekretariat nästa gång skulle sammanträffa.⁸⁵

Noden för TIPAK:s verksamhet 1930 var hamnbyrån och interklubben i Hamburg. För att utveckla och intensifiera arbetet bland de utländska sjömännen hade en norsk och en kinesisk sjöman anställts vid interklubben i januari 1930. Dessutom hade arbetet bland manskaper på brittiska och amerikanska fartyg intensifierats vilket resulterat i att nya celler hade bildats i London, Oslo och New York. I linje med TIPAK:s och RFO:s riktlinjer hade interklubben även riktat sig mot de arbetslösa sjömännen och börjat ordna veckomöten för dem på klubben.⁸⁶ Interklubbens ökade aktivitet uppmärksammades inte enbart av sjömännen utan även av redarna, fackförbunden och säkerhetsmyndigheterna. De senare började genomsöka fartyg för att avlägsna kommunistiska funktionärer. Den 1 februari genomförde polisen en raid mot interklubben och arresterade 40 sjömän;⁸⁷ se även illustration 13. De av redarna kontrollerade sjömansmissionerna svarade på kommunisternas aktioner med att arrangera före-

85 Brev på tyska från okänd avsändare till 'Lieber Freund', 20.1.1930, 534/5/216, 3, RGASPI. Av innehållet att döma är brevet författat av någon vid RFI:s sekretariat i Moskva; dess mottagare är troligtvis Albert Walter.

86 Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht Januar 1930, 534/5/216, 10–12, RGASPI.

87 Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht Februar 1930, 534/5/216, 14–15, RGASPI.

dragsaftnar med fotografier – Walter konstaterade i sin rapport att fotoföreställningar tycks vara ett utmärkt propagandaverktyg och att interklubben i fortsättningen även skulle göra det. Även sjömansfacken torpederade – föga förvånande – den revolutionära oppositionens krav på att inrätta en kampinternational.⁸⁸ Att en sådan skulle grundas för sjötransportarbetarna var dock klart: beslut om detta hade fattats i Moskva i mars 1930.⁸⁹

Arbetet i Hamburg gick på högryck under våren 1930. Dock inte utan motgångar. Oppositionens position i sjöfacket hade försvagats om inte marginaliserats. Interklubbens internationella arbete var dessutom i motvind: dess norska funktionär hade utvisats av myndigheterna, den kinesiska var efterlyst och tre förbindelsemän hade anhållits av polisen.⁹⁰ Samtidigt pågick förberedelserna av två internationella konferenser som skulle hållas samma år. I mitten av februari hade Walter fått ett meddelande av George Padmore som var ordförande för RFI:s Negro Bureau om att man planerade att hålla en internationell konferens för de svarta arbetarna i den atlantiska världen, International Conference of Negro Toilers, i London 1930. Walter lovade att bistå förberelserna så gott han kunde men beklagade samtidigt att hamnbyrån endast hade enstaka kontakter med sjömän från Karibien och Liberia.⁹¹ Det visade sig dock att de brittiska myndigheterna ställde sig negativa till idén om att hysa en anti-imperialistisk konferens i London vilket resulterade i att den på kort varsel flyttades till Hamburg där den hölls i början av juli 1930.⁹²

88 Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht März 1930, 534/5/216, 17–18, RGASPI.

89 Alexander till 'Lieber M.', 9.3.1930, 534/4/304, 12, RGASPI. Brevets avsändare är RFI:s generalsekreterare Alexander Losovskij, mottaren är troligtvis Max Ziese som ledde RFI:s byrå i Berlin.

90 Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht April 1930, 534/5/216, 21, RGASPI; Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht Mai 1930, 534/5/216, 25–26, RGASPI; Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht Juni 1930, 534/5/216, 38–39, RGASPI.

91 Walter till Padmore, Hamburg 26.2.1930, 534/5/216, 13, RGASPI.

92 Se vidare Weiss, *Framing a Radical African Atlantic*.

Illustration 13. Socialfascisternas blodhundar angriper interklubben i Hamburg. Källa: *Laternen* 5:2, 1930, 1.

Den praktiska organisationen av konferensen ålades hamnbyrån och interklubben.⁹³ Hamburgkonferensen resulterade i grundandet av *International Trade Union Committee of Negro Workers* (ITUCNW). Officiellt deklarerade organisationen att det var en radikal oberoende enhet som arbetade för att samla de radikala svarta arbetarna i den atlantiska världen; i verkligheten var det en täckorganisation för RFI:s Negro Bureau och framstod som Röda fackföreningsinternationalens enhet för agitation och propaganda bland de arbetarna i Afrika och Karibien.⁹⁴

Samtidigt stegrades aktiviteterna i Hamburg under sommaren 1930. Den 23 juli välsignade Kominterns exekutivkommitté planerna om att grunda en international för sjötransportarbetarna.⁹⁵

93 Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht Juli 1930, 534/5/216, 64, RGASPI.

94 Se vidare Weiss, *Framing a Radical African Atlantic*.

95 Protokoll Nr 89 der Sitzung des Politischen Sekretariats des EKKI am 23.7.1930, 495/3/170, RGASPI.

Massdemonstrationer hölls den 9:e och 10:e augusti för att fira Röda fackföreningsinternationalens femte världskongress och TIPAK:s sjätte konferens som båda samtidigt pågick i Moskva. Vid den första tillställningen uppskattade Walter att omkring 2 800 sjömän deltog, vid den andra uppemot 10 000. Tillställningen utmynnade i en internationellt sammankomst med 1 600 deltagande sjömän; mötet avslutades med en deklaration om att sjötransportarbetarnas kampinternational skulle sjösättas den första oktober, se illustration 14.⁹⁶

Sjömännens och hamnarbetarnas internationella konferens

Grundandet av sjötransportarbetarnas kampinternational inträffade inte den utlovade dagen utan i samband med en internationell konferens för sjömän och hamnarbetare som hölls i Hamburg den 3 oktober 1930. Enligt George Hardy närvarade 38 delegater vid konferensen som representerade 26 länder, oklart är dock vem dessa var och vilka alla länder som de representerade. Enligt konferensrapporten kom de närvarande delegaterna från "Arabien", Belgien, England, Frankrike, Grekland, Holland, Italien, Kina, Norge, Paraguay, Peru, Sverige, Uruguay, Tyskland och USA.⁹⁷ I ett upprop som publicerades i samband med konferensen påtalades dock att det därutöver skulle ha funnits delegater från "Alger", Argentina, Brasilien, Chile, Finland, Indien, Indonesien, Japan, Kanada, Korea, Polen, och Sovjetunionen som skulle ha närvarat när sjötransportarbetarnas kampinternational grun-

96 Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht August-September 1930, 534/5/216, 67-69, RGASPI.

97 Bericht über die internationale Konferenz der Seeleute und Hafenarbeiter am 3. Oktober 1930 in Hamburg, odaterad, 534/5/219, 2-5, RGASPI, referensen till Hardys tal finns på s. 4. Rapporten tillhör en sammanställning som sändes från hamnbyrån i Hamburg till RFI:s byrå i Berlin och därifrån vidare till RFI:s sekretariat i Moskva, se brev från 'Paul' till Herrn Alexander, [Berlin] 14.10.1930, 534/5/219, 1, RGASPI. Paul är pseudonymen för Max Ziese som var sekreteraren för RFI:s byrå i Berlin medan Herr Alexander är RFI:s generalsekreterare Losovskij.

Illustration 14. Sjömännens demonstration i Hamburg den 9.8.1930 under parollen "Inrätta sjömännens kampinternational". Källa: Arbeiter-Illustrierte Zeitung IX:33, 1930.

dades.⁹⁸ Däremot finns det uppgifter om vilka som var de tongivande personerna på konferensen – föga förvånande tillhörde de alla TIPAK:s ledande kretsar och valdes till konferensens presidium: Albert Walter från Tyskland, George Hardy från England, George Mink från USA, Auguste Dumay från Frankrike och en viss Centurion från 'Latinamerika', d.v.s. Octavé Rabaté. Konferensen började med Hardys rapport om det trängda politiska

98 Upprop: Seeleute und Hafenarbeiter! Proletarier aus den Häfen und von den Schiffen!, 1930, 534/5/219,12–16, RGASPI. Uppropet publicerades sedermera i *Hamburger Volkszeitung* Nr 233, 7.10.1930: Beilage zu Nummer 233: An alle Seeleute und Hafenarbeiter! To all seamen and harbour workers! Proletarier aus den Häfen und von den Schiffen!

och ekonomiska läget i världen samt om nödvändigheten av att inrätta en kampinternational för sjötransportarbetarna. ITF och Amsterdaminternationalen hade svikit proletariatet och understödde imperialisterna i deras kamp mot arbetarna i kolonierna, inte minst i Indien och i Kina. Därför, underströk han, bör och skulle den nya kampinternationalen upprätta fasta förbindelser med de koloniala folken för att understödja dem i deras befrielsekamp. Efter Hardys en och en halvtimmeslånga anförande steg de amerikanska sjömännens representant Ray upp och anhöll på de amerikanska, engelska, franska, kinesiska och tyska delegationernas vägnar att konferensen skulle anta en resolution om grundandet av sjötransportarbetarnas kampinternational eller Sjomännens och hamnarbetarnas international (ISH). Församlingen svarade med ett stormigt bifall. Den italienska delegaten påpekade att resolutionen dessutom borde med det bestämdaste brännmärkta fascismen. Även detta förslag understöddes av församlingen. Därefter steg en delegat från Kina upp och läste på den franska, kinesiska och skandinaviska delegationens vägnar upp kampinternationalens statuter. På nytt ett entusiastiskt bifall och så hade man antagit statuterna. Sedan följde valet av 21 medlemmar till internationalens exekutivkommitté vilka representerade de arabiska länderna, England, Filippinerna, Frankrike, Grekland, Indien, Italien, Japan, Kina, Latinamerika, Skandinavien, Sovjetunionen, Tyskland, och USA. Slutligen utsågs en arbetsbyrå som hade ansvar för internationalens löpande ärenden och utgjorde samtidigt dess internationella ledning och sekretariat. Konferensen avslutades med att alla närvarande stämde upp i Internationalen⁹⁹ (se även illustration 15).

Mycket tyder på att texterna till såväl resolutionen som statuterna samt förslagen till exekutivkommittén hade föreberetts på förhand och hade godkänts av TIPAK:s om inte RFI:s sekretariat i Moskva. Resolutionstexten hade med säkerhet utarbetats på

99 Bericht über die internationale Konferenz der Seeleute und Hafenarbeiter am 3. Oktober 1930 in Hamburg, odaterad, 534/5/219, 2–5, RGASPI. Namnen på medlemmarna i ISH:s arbetsbyrå finns uppräknade i 'Til alle Søfolk og Havnearbejdere', *Laternen* 5:7, 1930, 1.

Illustration 15. Sjömännens och hamnarbetarnas international har grundats! Källa: *Laternen* 5:7, Oktober 1930, 1.

förväg i och med att det tyska kommunistiska fackorganet *Rote Fahne* redan samma dag publicerade den – med uppgifter om att konferensen redan hade hållits den 2.10.¹⁰⁰ Enligt en dansk framställning skulle initiativet för grundandet av internationalen ha tagits vid instiftandet av den amerikanska sjötransportarbetaroppositionen Marine Workers Industrial Union i april 1930 och officiellt ha framställts av den amerikanska delegationen på konferensen i Hamburg.¹⁰¹ Det verkar dock mera troligt att ärendet hade förberetts i Moskva men genom att det kom från amerikanskt håll kunde man ge sken av att internationalen var ett politiskt oberoende företag. I och med att det inte existerar

100 *Die Rote Fahne* No 201/3 Okt. 1930, Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannklubs, Jan. 1930 – Nov. 1933, R1501/20224, 14, BArchB.

101 'Til alle Søfolk og Havnearbejdere', *Laternen* 5:7, 1930, 1.

någon deltagarlista för konferensen förblir de flesta enskilda delegaternas identitet anonym och okänt. Arthur Samsing från Norge och troligtvis även Richard Jensen från Danmark deltog i konferensen, däremot finns det inga uppgifter om vem som kom från Finland eller Sverige. Lika oklart är fallet för de utomeuropeiska delegationerna – kom representanterna alls från de olika länderna eller var det sjömän från dessa länder som anlänt till Hamburg ombord på något fartyg och mer eller mindre av en slump hamnat på konferensen?

Efter konferensen samlades ISH:s exekutivkommitté till sitt första möte för att överlägga om riktlinjerna för det fortsatta arbetet. Sex punkter förelåg på dagordningen. Den första gällde vilka olika propagandaskrifter och flygblad som man skulle ge ut. Efter Hardys inrådan enades man om att ge ut ett allmänt uppprop till sjömännen om ISH:s grundande, ett annat om kampen för att införa åttatimmars arbetsdag ombord på fartygen, ett tredje för att brännmärka ITF:s roll i de koloniala länderna. Dessutom skulle man publicera ISH:s statuter samt ge ut en broschyr som skulle innehålla Hardys tal jämte ISH:s uppprop och statuter. Avsikten var att flygbladen i varje fall skulle publiceras på fem språk: engelska, franska, ”skandinaviska”, spanska och tyska. Den kinesiska medlemmen Li underströk dock nödvändigheten att även ge ut tryckalster på kinesiska medan Artur Samsing yrkade på att exekutivkommittén även bör upprätta kontakt med Finland och Island. Walter kontrade dock Lis förslag med att påpeka att det inte för tillfället kunde genomföras menade Mink med hänvisning till Samsings förslag att dylika frågor skulle åläggas ISH:s sekretariat som skulle väljas senare vid mötet.¹⁰²

Den andra frågan på agendan gällde sammankallandet av en världskonferens för sjötransportarbetarna. Här påpekade Hardy att man skulle skynda långsamt i och med att det först gällde att sprida information om kampinternationalen bland sjömännen och att bygga upp revolutionära organisationer i England, Spanien, Italien, Frankrike och Indien. Frågan var i och för sig viktig

102 Bericht über die Exekutive-Sitzung der internationalen Seeleute und Hafenarbeiter, 3.10.1930, 534/5/219, 6–7, RGASPI.

i och med att internationalens egentliga grundande skulle ske vid denna kommande konferens; fram till dess var både statuterna och exekutivkommittéen provisoriska. Den tredje punkten på agendan gällde utgivandet av en egen tidning och man beslöt att det första numret skulle komma ut i början av januari 1931.¹⁰³

Omfattande debatt fördes kring frågan om inrättandet av nya interklubbar i London och Rotterdam. Medan den förra orten väckte föga diskussion påpekade Dumay att förhållandena i Rotterdam talade emot att inrätta en interklubb där och föreslog att den i stället skulle grundas i Antwerpen vilket understöddes av Fred Thompson. Vidare framhöll representanten för RFI:s Berlinbyrå att det var av strategiskt vikt att inrätta en interklubb i Danzig för att motverka de imperialistiska krigsrustningarna mot Sovjetunionen. Arthur Samsing yrkade på att man skulle ge finansiellt understöd för att grunda interklubbar i de skandinaviska länderna medan kamrat Li med enfass framhöll nödvändigheten av att inrätta interklubbar i kinesiska hamnar. Något beslut fattades inte. Som sista punkt på dagordningen beslöt man om sammansättningen av ISH:s arbetsbyrå. Detta kom att bestå av Hardy (ordförande), Walter (sekreterare), Dumay, Mink och Samsing. Hardy själv skulle vara placerad i London medan Walter skulle leda ISH:s sekretariat som skulle placeras i Hamburg.¹⁰⁴

Utåt verkade det som om konferensen och exekutivkommitténs första möte gick mer eller mindre på räls. Den 7 oktober publicerade *Hamburger Volkszeitung* en bilaga innehållande uppropet om det historiska beslutet om ISH:s grundande:

Die Schaffung einer Kampfinternationale der Seeleute und Hafenarbeiter ist die Antwort auf die Forderung von Hunderttausenden von Proletarier aus den Häfen und von den Schiffen, die den aktiven und entschlossenen Kampf gegen die wahnwitzige Kapitaloffensive, gegen die masslosen Angriffe der Unterneh-

103 Bericht über die Exekutive-Sitzung der internationalen Seeleute und Hafenarbeiter, 3.10.1930, 534/5/219, 7–8, RGASPI.

104 Bericht über die Exekutive-Sitzung der internationalen Seeleute und Hafenarbeiter, 3.10.1930, 534/5/219, 8–9, RGASPI.

mer auf die Lebenshaltung der Arbeitermassen, gegen das blutige Treiben des Faschismus, gegen den unerhörten Verrat der sozialdemokratischen Gewerkschaftbürokratie verlangen.¹⁰⁵

Budskapet var entydigt. Den nyinrättade kampinternationalen hade grundats som svar på hundratusentals sjö- och hamnproletärers rop om hjälp; den skulle leda sjötransportarbetarnas kamp mot redarna, fascisterna och den socialdemokratiska fackföreningsledningen. Senast följande dag hade nyheten spridit sig till andra länder. I Sverige basunerade *Kalmardemokraten* att en konferens hade hållits i Hamburg med ombud från alla sjöfarande länder: "Tiotusentals sjömän och hamnarbetare var representerade. Denna konferens beslöt att bilda en sjömans- och hamnarbetarinternational... Uppmaningen till bildandet av denna kampinternational med sjömän och hamnarbetare har i alla länder funnit ett livligt gensvar..."¹⁰⁶ Den officiella proklamationen om inrättandet av Sjötransportarbetarnas international delgavs slutligen i Kominterns officiella språkrör *Internationale Presse-Korrespondenz* den 14 oktober 1930.¹⁰⁷

Trots den positiva rapporteringen i den kommunistiska pressen över den internationella sjömanskonferensen visar en kritisk intern rapport att tillställningen och exekutivkommitténs efterföljande möte varit tämligen improviserade tillställningar. I och med att konferensen redan skulle börja den 1 oktober hade en del delegater redan anlänt i god tid inför mötet. Vid sidan om konferensen skulle massdemonstrationer organiseras och man hade för detta ändamål hyrt en tillräckligt stor sal. I slutet av september framstod det dock som uppenbart att de flesta delegationerna inte skulle anlända till Hamburg till den planerade tid-

105 *Hamburger Volkszeitung* Nr 233, 7.10.1930: Beilage zu Nummer 233, Vereinigung für freie Wirtschaft, R8051/207/1-2, BArchB.

106 'Kampinternational för sjöfolk bildad', *Kalmard[emokraten]* 8.10.1930, SÄPO Äldre Aktsystemet VIII B1 Volym 279/28, SRA.

107 *Inprekorr* 86/14.10.1930, Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannklubs, Jan. 1930–Nov. 1933, R1501/20224, 17, BArchB.

punkten utan vara tidigast framme den 2 oktober. I och med att programmet för massdemonstrationen inte kunde ändras hölls den ändå med närvarande delegationer från England, Holland, Skandinavien och Tyskland som vid detta tillfälle tog ställning för grundandet av den nya kampinternationalen. Själva konferensen krympte således till en endagstillställning vilket innebar att diskussionerna blev korta. Dagen efter konferensen sammankom exekutivkommittén där en del medlemmar talade i kritiska ordalag över att konferensen varit för kort. Framför allt de engelska, franska, italienska och kinesiska delegaterna hänvisade till att konferensen borde ha lagts över flera dagar för att grundligt diskutera alla frågor. Walter, som skrev rapporten, påpekade i sin tur att han diskuterat efteråt denna fråga ingående med de närvarande delegaterna och underströk härvid att det helt enkelt inte hade varit praktiskt genomförbart att dra ut konferensen över flera dagar. Sist och slutligen var det en kostnadsfråga – ingen av konferensdeltagarna hade tillräckliga medel för att bekosta sin hemresa och Walter nödgades i mån av möjlighet bidra till deras reskassa vilket i sin tur resulterade i att hamnbyråns finansiella tillgångar var mer eller mindre förbrukade efter konferensen.¹⁰⁸

Kampinternationalens provisoriska statuter och RFI:s bindande riktlinjer

Det viktigaste resultatet för sjötransportarbetarnas konferens var godkännandet av den nya kampinternationalens provisoriska statuter. Dessa slog fast att organisationens namn var Sjömännens och hamnarbetarnas international, förkortat ISH, med säte i Hamburg. Målsättningen för internationalen var 1) att förena sjömännen, flodskepparna och hamnarbetarna i revolutionära

108 [Walter], Sonderbericht zu der internationalen Konferenz der Seeleute und Hafenarbeiter am 3. Okt. 1930 in Hamburg, 534/5/219, 22–24, RGASPI. Innehållet i rapporten pekar mot att den författats av Walter. Oklart är dock vad initialerna LF som finns på rapportens första sista skall antyda – är det mottagaren och var det i så fall Leif Foss?

förbund, minoriteter och oppositionsgrupper för att befria arbetarna från kapitalisternas exploatering och för att omvandla fackförbunden i enlighet med socialistiska principer, 2) att organisera och leda sjötransportarbetarnas kamp om löneförhöjningar, arbetstidsförkortningar och socialförsäkringar liksom att skapa en enhetsfront bestående av såväl de organiserade som oorganiserade, arbetande och arbetslösa mot arbetsgivarnas, den borgerliga statsapparaten och socialfascisternas förenade krafter, samt 3) att förena sjötransportarbetarnas krafter i kampen mot undantagstillstånd som riktade sig mot sjömännen, klassgemenskapen och den sociala freden, mot Nationernas förbunds internationella arbetsbyrå (d.v.s. Internationella arbetsorganisationen eller ILO), mot rashat, mot fascism, samt mot ITF som gick i borgarnas och redarnas ledband.¹⁰⁹

För att uppnå sina målsättningar skulle den nya internationalen upprätta täta kontakter med de fackförbund som anslöt sig till organisationen och utgjorde dess sektioner så att den var i stånd att leda deras verksamhet. Vidare skulle organisationen initiera, koordinera och leda internationella kampåtgärder under nationella strejker och solidaritetskampanjer. Internationalen skulle kontinuerligt förse sektionerna med propagandamaterial och information om metoder och taktisk uppbyggnad av sjötransportarbetarnas fackliga arbete samt om arbets- och löneförhållanden i de olika länderna och om erfarenheterna i kampåtgärder i de olika länderna. Av största vikt var även inrättandet av nya interklubbar; dessa skulle vara underställda internationalen och inte de nationella sektionerna.¹¹⁰

109 'Seeleute und Hafenarbeiter hissen die rote Fahne!', *Rotes Gewerkschafts-Bulletin* (Red Labour Unions Bulletin – Bulletin Syndical Rouge), Sondernummer, Nr. 68, 18. Oktober 1930, Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannklubs, Jan. 1930 – Nov. 1933, R1501/20224, 19, BArchB.

110 'Seeleute und Hafenarbeiter hissen die rote Fahne!', *Rotes Gewerkschafts-Bulletin* (Red Labour Unions Bulletin – Bulletin Syndical Rouge), Sondernummer, Nr. 68, 18. Oktober 1930, Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannklubs, Jan. 1930–Nov. 1933, R1501/20224, 19, BArchB.

I enlighet med Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens statuter utgjorde världskongressen internationalens högsta organ. Kongressen hade fullmakt att bestämma över organisationens riktlinjer, program och taktik samt bekräftade dess statuter och att tillsätta dess ledande organ. Under tiden mellan kongresserna bestämde exekutivkommittén över organisationens ärenden samt innehade ledningen över interklubbarna; den skulle sammankallas till plenum en gång i året. Fram tills den första världskongressen skulle en provisorisk 21-manna exekutivkommitté tillsättas som valde ur sina led en femmanna byrå. Denna byrås uppgift var att handha det dagliga strategiska och praktiska arbetet i uppbyggnaden av internationalen och framställningen av informations- och propagandamaterial för sektionerna och interklubbarna. Sist men inte minst: alla beslut som den provisoriska exekutivkommittén fattade var bindande för alla sektioner.¹¹¹

I jämförelse med den nya organisationens statuter som förelåg inför konferensen och offentliggjordes mer eller mindre omgående fanns det inte ännu någon fastslagen plan för den nya organisationens strategiska och taktiska målsättningar och dess verksamhetsområden. Ett dokument härom hade troligtvis utarbetats vid Röda fackföreningsinternationalens sekretariat före konferensen under hösten 1930. Avsikten med ISH:s inrättande var enligt Röda fackföreningsinternationalen inte att sammanföra de olika nationella fackförbunden för sjöfolk och hamnarbetare under ett nationellt gemensamt sjötransportarbetarfack; Röda fackföreningsinternationalen skulle i sinom tid ta ställning till denna fråga från fall till fall och var helt beroende på huruvida det förelåg ”objektiva” möjligheter till ett sådant förfarande i varje land. Vidare slog man fast att ISH:s medlemsorganisationer kunde vara såväl revolutionära fackförbund som revolutionära

111 'Seeleute und Hafenarbeiter hissen die rote Fahne!', *Rotes Gewerkschafts-Bulletin* (Red Labour Unions Bulletin – Bulletin Syndical Rouge), Sondernummer, Nr. 68, 18. Oktober 1930, Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannklubs, Jan. 1930 – Nov. 1933, R1501/20224, 19, BArchB.

oppositioner inom de existerande sjöfacken. En central punkt var dock att ISH skulle vara ansluten till Röda fackföreningsinternationalen och att dess apparat i sista hand godkände ISH:s statuter, program och alla framtida beslut som ISH:s exekutivkommitté och byrå fattade. Vidare slog Röda fackföreningsinternationalen fast att ISH:s exekutivkommitté skulle ha en representant i Moskva för att vara tillhands för konsultationer och rådpläging samt att den nya organisationen skulle ta över kontrollen över interklubbarna utanför Sovjetunionen. Gällande förhållandet mellan TIPAK och den nya organisationen slog man fast att TIPAK:s representant skulle delta i planeringen av konferensen i Hamburg men att TIPAK därefter enbart skulle inrikta sig på arbetet med järnvägs- och landtransportarbetarna medan ISH var ansvarig för arbetet bland sjötransportarbetarna.¹¹²

Enligt Röda fackföreningsinternationalens vision skulle interklubbarna bli de centrala noderna för ISH:s agitations- och propagandaarbete. För att lyckas med detta framhöll man att interklubbarna bör förses med nya funktionärer samt att nya klubbar omgående inrättas i Antwerpen, London, Montevideo, Rotterdam, Saloniki och Singapore. ISH och interklubbarna ålades att specifikt inrikta sig på arbetet bland de koloniala och färgade sjömännen samt unga sjötransportarbetare, såsom skeppspojkar och jungmän; dessa grupper hade under TIPAK:s regi fallit i skymundan men den nya organisationen förpliktades att värna om dem.¹¹³

Trots att ISH till en början försökte framstå i det offentliga som en radikal och revolutionär men oberoende organisation så visar Röda fackföreningsinternationalens styrdokument att organisationen från första början var tänkt som en av dess avdelningar. På samma sätt förhöll sig det även med den vid samma tidpunkt grundade International Trade Union Committee of Negro Wor-

112 Basic Principles (Draft Decision), utan datum, 534/5/219, 81–82, RGASPI. Det är oklart när och vem som författade dokumentet. Av innehållet att döma torde det ha tillkommit före konferensen i Hamburg, möjligtvis i augusti eller september 1930.

113 Basic Principles (Draft Decision), utan datum, 534/5/219, 83–84, RGASPI.

ker (ITUCNW). Även denna enhet skulle i det offentliga framstå som en oberoende radikal organisation medan den i verkligheten hade planlagts i Moskva, var underställd Röda fackföreningsinternationalen och leddes av dess "Negro Bureau", d.v.s. byrån för arbetet bland svarta arbetare i den atlantiska världen. Frågan är dock om någon annan än kommunisterna trodde på denna skenmanöver. För utomstående torde saken ha varit synnerligen klar från första början: den nya organisationen hade nämligen basurerat ut att dess huvudsakliga antagonist var den Internationella transportarbetarfederationen ITF. Att inrätta en takorganisation för oppositionen inom fackförbunden var således inget annat än Moskvas försök att omsätta klass-mot-klass-politiken i praktiken.

ISH:s propaganda eftersträvade dock i det längsta ge ett sken av att vara en oberoende takorganisation vars nationella sektioner vände sig till alla radikala och revolutionära sjötransportarbetare. Detta innebar i praktiken att parallellstrukturerna inom facken och partiet fortsatte, d.v.s. kommunisterna bildade en egen fraktion inom den revolutionära oppositionen alternativt den röda fackföreningsoppositionen inom ett fackförbund medan partiet upprätthöll sin sjöcell. Avsikten med denna parallellstruktur var att framställa ISH och dess nationella sektioner som radikala fackföreningsenheter vilka även räknade ickekommunister och partiobundna bland sina medlemmar.

För både ISH och Röda fackföreningsinternationalen var det av största vikt att förbindelsen mellan de två enheterna förblev så osynlig som möjlig. Beslut som fattades av ISH:s byrå och sekretariat i Hamburg skulle framstå i det offentliga som självständiga men i enlighet med styrdokumentet skulle de dessförinnan underställas granskning av Röda fackföreningsinternationalens sekretariat. Moskva svarade i form av resolutioner och riktlinjer som sändes till ISH:s ledning men som i övrigt aldrig publicerades. Det första av dessa styrdokument godkändes i februari 1931 och gällde ISH:s verksamhet under våren samt innehöll en rad preciseringsuppgifter på vilka uppgifter som organisationen i främsta hand skulle inrikta sig på. Bland annat godkände Röda fackföreningsinternationalens sekretariat planerna på nya interklubbar

i Danzig, Dunkerque, Le Havre och London samt välkomnade öppnandet av interklubbarna i Antwerpen och Rotterdam.¹¹⁴

Samtidigt klandrade man ISH:s byrå och sekretariat för att verksamhetsplanen innehöll alldeles för många vaga punkter. Den största kritiken var att det inte fanns några som helst konkreta planer för utvecklandet av det organisatoriska arbetet. Det var inte meningen att ISH skulle duplicera och fortsätta med TIPAK:s arbete utan i stället gällde det att bygga upp egna sektioner runt om i världen. I och med att krigsfaran, d.v.s. det förmenta hotet mot ett angrepp mot Sovjetunionen, bedömdes att ha eskalerat ålades ISH att bli den centrala kuggen i kampen mot (det förestående) kriget. Därför fick ISH order om att med det snaraste återupprätta kontakterna med TIPAK:s forna revolutionära och radikala sjötransportgrupper samt att stärka den franska sjötransportarbetarfederationen, påskynda etableringen av ett självständigt radikalt sjöfack i England, återuppta kontakten med det italienska sjöfacket FILM, reorganisera det amerikanska och återuppbygga det grekiska sjöfacket. Därutöver uppmanades ISH att utarbeta en plan om hur den röda fackföreningsoppositionen inom de existerande facken kunde stärkas samt hur ITF:s inflytande bland sjöfacken i Latinamerika samt i Nära och Fjärran Östern bäst skulle bemötas. Ytterligare fick ISH:s sekretariat i Hamburg i uppdrag att ordna kort- och intensivkurser för att skola nya funktionärer. Sist men inte minst förordnades ISH att inrätta en speciell instruktörapparat, d.v.s. sändebud med specialuppdrag som stod ovanför de nationella sektionernas ledning vilka hade som uppgift att ordna upp eller reorganisera verksamheten inom sektionen.¹¹⁵

114 Resolution on Work of the Seamen's and Docker's International, 17.2.1931, 534/5/220, 75-76, RGASPI.

115 Resolution on Work of the Seamen's and Docker's International, 17.2.1931, 534/5/220, 75-76, RGASPI.

ISH:s parallellstruktur: Sekretariatet och interklubbarna samt de nationella sektionerna

Inrättandet av sjötransportarbetarnas kampinternational var inte kulminationen av en process som drivits fram på gräsrotsnivå. Ej heller var det ett resultat av att representanter för existerande organisationer skulle ha sammankommit och beslutat om att skapa en överbyggnad för att samordna verksamheten. Tågordningen var den rakt motsatta. Först skapades en överbyggnad som därefter hade som uppgift att samla under sig så många organisationer som möjligt. Detta var dock ett tvåeggat svärd. Å ena sidan gällde det för sekretariatet i Hamburg att hitta sina egna verksamhetsformer och skapa strukturer och rutiner för den nya organisationen, å andra sidan gällde det att så fort som möjligt bli en global aktör med förgreningar runt om i världen.

Enligt ISH:s statuter och Röda fackföreningsinternationalens riktlinjer placerades internationalens huvudkvarter eller internationella sekretariat i Hamburg i samma byggnad som hamnbyrån och interklubben vid Rothesoodstrasse 8. Huset, som officiellt ägdes av Albert Walter, hade genomgått en omfattande renovering och ombyggnad; bland annat hade tillkommit större församlingssalar samt även kontorsutrymmen för både interklubbens ledning och ISH:s sekretariat.¹¹⁶ I huset placerades även sekretariat för International Trade Union Committee of Negro Workers som förestods av den afroamerikanske kommunistiska fackföreningsaktivisten James W. Ford. Denne hade anlänt till Hamburg i november 1930 och kom därefter att tillsammans med den kinesiske fackföreningsaktivisten Liao Chengzhi ansvara för ISH:s och interklubbens arbete bland de koloniala sjömännen (se vidare kapitel V).

Under det första halvåret av sin existens var den nya organisationens strukturer något oklara. Exekutivkommittén hade vid sitt första möte tillsatt både en byrå och ett sekretariat, den senare

116 Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht November 1930, 534/5/216, 72, RGASPI; Internationales Hafenbüro für Seeleute Hamburg, Monatsbericht Dezember 1930, 534/5/216, 76, RGASPI.

motsvarade mera en sorts politbyrå i och med att den bestod av de fem mest inflytelserika personer inom TIPAK och kom att leda verksamheten inom ISH:s olika regionala sekretariat. Där- emot är det oklart vilka och hur många regionala sekretariat som existerade hösten 1930. Albert Walter hade utnämnts till ISH:s generalsekreterare och ledde internationella sekretariatet i Ham- burg. Något särskilt tyskt sekretariat fanns dock inte utan Walter sökte även att dirigera aktiviteterna i Tyskland, inklusive inter- klubbarna i Hamburg, Bremen och Bremerhaven. Till hans första uppgifter hörde att sprida nyheten om den nyinrättade kampin- ternationalen, dess statuter och de av konferensen avgivna reso- lutioner till den lokala och nationella kommunistiska pressen (se illustration 16).¹¹⁷ Hans stora utmaning var dock samarbe- tet med parti- och RFO-apparaten i Hamburg. Speciellt arbetet bland hamnarbetarna var allt annat än tillfredsställande och hade hittills försummats av RFO-ledningen. En annan uppgift var att etablera kontakt med Rhenflodskepparnas förening och stärka den revolutionära oppositionen bland dem; för detta ändamål planerade Walter att inrätta en ny interklubb i Duisburg. Ytter- ligare hörde till Walters arbetsuppgifter att handha arbetet i fri- staden Danzig genom vilken man försökte etablera ett brohuvud till den polska hamnstaden Gdynia; i den förra orten planerade Walter att inrätta en interklubb.¹¹⁸

George Hardy var ISH:s ordförande men bodde under hösten 1930 i London och förestod det engelska sekretariatet. När denna enhet grundades eller vad som ingick i dess verksamhetsområ- den är dock oklart. Möjligtvis betecknade det Hardys byrå i och med att det inte var fråga om något regionalt sekretariat. Hardys huvudsakliga uppgift var att få fart i grundandet av en revolu- tionär sjömansopposition, Seamen Minority Movement, som skulle underordnas National Minority Movement eller den brit- tiska röda fackföreningsoppositionen samtidigt som den skulle

117 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Oktober 1930, 534/5/219, 32, RGASPI.

118 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Novem- ber 1930, 534/5/219, 45–46, RGASPI.

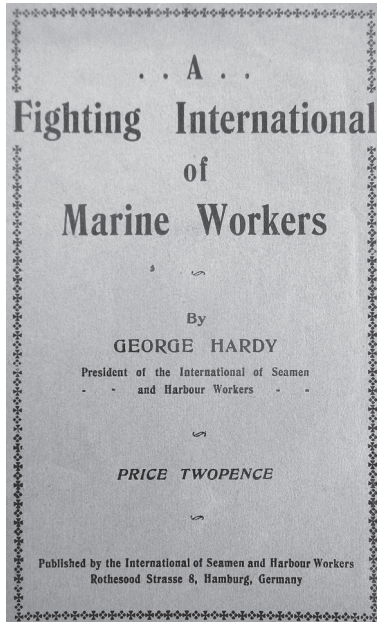

Illustration 16. ISH:s första propagandaskrift. George Hardys publikation presenterade den radikala kampinternationalens syfte, målsättning och program.

utgöra ISH:s sektion i Storbritannien. Hardy hade dock svårigheter med att komma i gång med sitt arbete inom ISH:s ledning, dels för att det praktiska fackföreningsarbetet i hamnarna i England upptog all hans tid, dels för att han i november 1930 fick en kallelse att infinna sig i Moskva och var påtänkt att tilldelas nya internationella arbetsuppdrag. Walter och Röda fackföreningsinternationalens förbindelseman i Berlin, Leo Pechmann, lyckades dock avstyra Moskvas planer; i stället fattade man ett beslut om att Hardy skulle placeras i Hamburg och helt koncentrera sig på arbetet med att bygga upp ISH.¹¹⁹

Den tredje medlemman i politbyrån, Auguste Dumay hade förestått TIPAK:s latinska sekretariat i Paris vilket – av allt att döma – omstöptes till ISH:s regionala sekretariat med ansvar

¹¹⁹ Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Oktober 1930, 534/5/219, 32, RGASPI; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für November 1930, 534/5/219, 45, RGASPI.

för de 'latinska' länderna, d.v.s. Belgien, Frankrike, Grekland, Italien, Portugal och Spanien inklusive arbetet i de franska och belgiska kolonierna.¹²⁰ Dumay uppgavs även vara kontaktpersonen mellan ISH:s sekretariat i Hamburg och det s.k. latinamerikanska sekretariatet i Montevideo. Av allt att döma var det fråga om Röda fackföreningsinternationalens enhet i Sydamerika med vilken TIPAK och sedermera ISH förväntades samarbeta. Kontakterna till latinamerikanska sekretariatet var dock för det mesta sporadiska om inte bräckliga och Walter klagade ett flertal gånger under hösten 1930 att han inte hade fått någon som helst information från Montevideo om vad som var på gång. Därför avsåg han att tillhandahålla sekretariatet finansiella medel för att inrätta en interklubb i Buenos Aires så att arbetet bland sjömännen skulle få fastare strukturer.¹²¹

Den fjärde medlemmen i politbyrå var Arthur Samsing som ledde ISH:s Skandinaviska sekretariat i Oslo. Även denne hade varit aktiv i att sprida nyheten om ISH:s grundande i Norge, bl.a. genom att trycka upp ett flygblad samt publicera material från konferensen i TIPK:s skandinaviska organ *Den Internasjonale Transportarbeideren*, se illustration 17. Likaså meddelade Samsing att man hade för avsikt att öppna en interklubb i Oslo i början av december.¹²²

Politbyråns femte medlem var George Mink. Denne hade vid RFI:s fjärde världskongress 1928 blivit utsedd till TIPAK:s representant i USA med uppdrag att organisera de nordamerikanska sjötransportarbetarna.¹²³ För detta ändamål hade han grundat Marine Workers' Progressive League, reorganiserat som Marine

120 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Oktober 1930, 534/5/219, 33, RGASPI.

121 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für November 1930, 534/5/219, 46, RGASPI.

122 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Oktober 1930, 534/5/219, 33, RGASPI; 'Besøk de Internasjonale sømannsklubber! Ny klubb i Oslo!', *Den Internasjonale Transportarbeider* 5:15, (november) 1930, 4.

123 Vernon L. Pedersen, 'George Mink, the Marine Workers Industrial Union, and the Comintern in America', *Labor History* 41:3, 2000, 310.

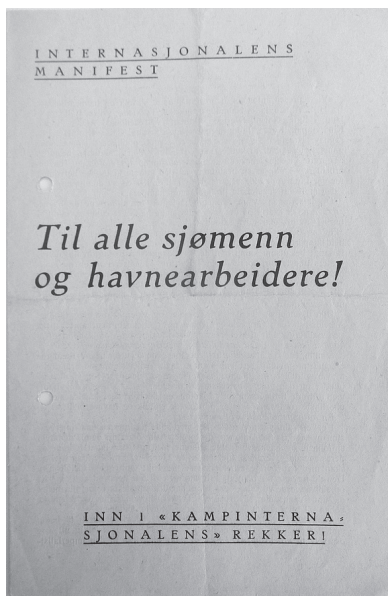

Illustration 17. Kampinternationals manifest för de skandinaviska sjömännen. Pamflett på fyra sidor som författades av Albert Walter och George Hardy och översattes av Arthur Samsing till norska senhösten 1930. Källa: Grå Guld Fagopposition 33.136 Mapp 1. RFO Diverse, ARA.

Workers' League 1929, med huvudkvarter i New York vilken sedermera kom att bli ISH:s sektion i USA.¹²⁴ Mink hade visserligen deltagit i konferensen i Hamburg men därefter återvänt till USA. Kontakterna med Mink vållade Walter även stort huvudbry. Dels var informationsgången oregelbunden, dels var nyheterna från USA allt annat än hoppinvgående och tillståndet inom Marine Workers' League kännetecknades av inre slitningar.¹²⁵

ISH:s sekretariat och RFI:s Berlinbyrå

Uppbyggnaden med en politbyrå och ett sekretariat visade sig inte fungera. Detta föranledde en reorganisering av arbetet i bör-

124 Bruce Nelson, *Workers on the Waterfront: Seamen, longshoremen, and unionism in the 1930s*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1990, 72–73.

125 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für November 1930, 534/5/219, 47, RGASPI.

jan av december 1930. Den operativa verksamheten koncentrerades hädanefter till internationella sekretariatet i Hamburg dit även Hardy stationerades. Hans ansvarsområden var utgivningen av internationalens medlemsblad samt koordineringen av verksamheten i de engelskspråkiga länderna och i Fjärran Östern. Walter förestod sekretariatets tekniska apparat samt koordinerade verksamheten i Baltikum, Belgien, Finland, Holland, Polen, Skandinavien och de tyskspråkiga länderna. Dumay, som fortsättningsvis var stationerad i Paris, utsågs till ISH:s andra sekreterare med uppdrag att se över verksamheten i Balkanländerna och Svarta havet samt att leda det latinska sekretariatet.¹²⁶

Sekretariatets placering i både Hamburg och Paris visade sig vara otympligt vilket resulterade i att IHS:s ledning beslöt i mars 1931 att helt koncentrera internationella sekretariat till Hamburg. Planen var att utse en tredje medlem som skulle ta över förbindelserna med Frankrike, Jugoslavien, Portugal och Spanien, de franska, portugisiska och spanska kolonierna i Afrika och Mellanöstern samt upprätthålla kontakterna med Sydamerika och Röda fackföreningsinternationalens latinamerikanska sekretariat. Vidare skulle ISH:s ordförande vara referent (d.v.s. huvudansvarig rapportör till Röda fackföreningsinternationalens sekretariat) för arbetet bland sjömännen, medan generalsekreteraren var referent för arbetet i interklubbarna och bland sjömännen och flodskepparna medan den andra sekreteraren var referent för hamnarbetarna. I Moskva insåg man dock att reorganisationen krävde en utökning av sekretariatets tekniska personal med en person som bemästrade i varje fall engelska, franska och tyska och helst även spanska i såväl tal som skrift.¹²⁷

126 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, 534/5/219, 71, RGASPI.

127 Confidential. Duties and tasks of secretariat members, utan datum, 534/5/220, 128–129, RGASPI. En intern analys av dokumentet visar att det var skrivet i Hamburg men sänts till Moskva för godkännande i mars 1930. Dokumentet har två stämplat, 17.3.1931 som indikerar ankomstdatumet och 20.3.1931 då det torde ha behandlats av RFI:s sekretariat.

Hardy var dock inte nöjd med denna reorganisering och gav luft för sitt missnöje i ett privat brev till Röda fackföreningsinternationalens generalsekreterare Alexander Losovskij. Hamburg var inte den idealiska orten för internationella sekretariatet, förbindelserna till sektionerna var dåliga och uppbyggnaden av internationalen stampade på stället. ”I don’t want to remain the chairman of the International without leadership. This is a position I would regard as very unsatisfactory,” beklagade han och yrkade på att ISH:s sekretariat borde flyttas till London för att vara bättre placerad för att bistå uppbyggnaden av de olika nationella sektionerna, framför allt den i Storbritannien. Hardy föreslog vidare att den nya enheten i London skulle bestå av honom själv, Albert Walter och Auguste Dumay samt av en medlem från amerikanska kommunistpartiet (CPUSA) och en representant från Röda fackföreningsinternationalens Berlinbyrå, Harry Hynes från amerikanska Marine Workers Industrial Union (MWIU, efterföljaren till Marine Workers’ League, se nedan), Fred Thompson från brittiska Seamen’s Minority Movement (SMM, se nedan) samt James W. Ford som tillsammans med Walter skulle vara ansvariga för ISH:s arbete bland de koloniala sjömännen i Hamburg.¹²⁸

En central punkt i Hardys kritik var svårigheten att etablera fungerande kommunikationer mellan huvudkvarteret och sektionerna. Walter hade redan påtalat denna brist i oktober 1930 och meddelat att han försökt engagera sina befintliga förbindelsemän ombord på fartygen.¹²⁹ Detta visade sig dock vara helt otillräckligt och enligt Hardy fungerade det dåligt: ”There was heavy criticism [av brittiska kommunistpartiet, CPGB] revealing the fact that the connections are still to be created to guarantee an immediate transfer of letters by seamen. I am aware of the other special apparatus existing, but as far as we are concerned we have

128 Brev från George [Hardy] till Comrade [Alexander Losovskij]. Very Confidential, Hamburg, 30.3.1931, 534/5/220, 143–148, RGASPI.

129 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für November 1930, 534/5/219, 46, RGASPI.

to build up our own.”¹³⁰ Hardys hänvisning till existensen om ett hemligt kommunikationsnätverk visar att Kominterns hemliga förbindelseapparat inte använde sig av TIPAK:s eller ISH:s kanaler. Dessutom tycks TIPAK:s nätverk ha varit tämligen glest och av allt att döma huvudsakligen ha opererat via tyska handelsfartyg. Hardys kritik lämnades dock obesvarad och ISH:s sekretariat förblev i Hamburg. Fördelen med detta måste från RFI:s sida ha varit uppenbara: medan kommunisternas verksamhet bland sjötransportarbetarna i Tyskland hade antagit fastare strukturer var deras ställning mer eller mindre obefintlig i England.

Till ISH:s andra sekreterare med ansvarsområde för arbetet i de latinska länderna utsågs italienaren Luigi Polano som anlände till Hamburg i april 1931. Han hade en gedigen bakgrund i propagandaarbetet med sjömän. År 1925 verkade han som instruktör vid interklubben i Odessa med ansvar för de italienska sjömännen, ett år senare flyttades han till interklubben i Novorossijsk där han arbetade bland franska, italienska och spanska sjömän för att 1929 flyttas till interklubben i Batumi där han verkade fram till sin kommendering till Hamburg. Under sin tid som ISH:s andra sekreterare kom Polano att använda sig av pseudonymen Henry Maurice (jmf diskussionen i kapitel I).¹³¹

Hardys sejour i Hamburg blev dock kortvarig. Redan i mars 1930 beklagade han att hans 'semilegala' tillstånd i staden gjorde det svårt för honom att agera offentligt. När polisen en gång frågade honom vad han gjorde och vem som bekostade hans uppehåll undkom han med att uppge att han var frilansjournalist.¹³² I början på maj förhördes han av polisen i Hamburg som anklagade honom för statsfientliga aktiviteter och förbjöd honom att vistas i staden varefter Hardy flyttade med sin familj tillbaka till

130 Brev från George [Hardy] till Comrade [Alexander Losovskij]. Very Confidential, Hamburg, 30.3.1931, 534/5/220, 143–148, RGASPI.

131 Biografia Luigi Polano, 26.7.1939, 495/221/425, 63–66, RGASPI.

132 Brev från Hardy till Alexander [Losovskij], Hamburg 15.3.1931, 534/5/220, 119, RGASPI.

England.¹³³ Dessförinnan hade dock RFI sänt sin egen instruktör till Hamburg i april. Denna var polacken Alfred Stolarski alias Alfred Bem.¹³⁴ Hans uppdrag var att bistå ISH:s sekretariat men han skulle verka i skymundan från offentligheten. I Hamburg etablerade han ISH:s 'illegala sekretariat' vilket var inrymt på en okänd adress i staden (och aldrig avslöjades i någon rapport). Efter Hardys utvisning kom det således att finnas två centralenheter för ISH i Hamburg, nämligen sekretariatet som leddes av Albert Walter och det illegala sekretariatet som leddes av Stolarski/Bem som inom ISH-kretsar kom att bli känd under pseudonymen Adolf Shelley.¹³⁵

Radarparet Hardy-Walter hade svårt att dra jämt och snart kom deras inbördes olika syn på taktik och strategisk planering att resultera i en dragkamp som skulle lamslå arbetet i ISH:s sekretariat och kan ha varit huvudorsaken till Shelleys kommandering till Hamburg. Även om den officiella rapporteringen från Hamburg är tyst om grälet så finns det antydningar därom i den brittiska underrättelsetjänstens interna analyser. Det brittiska materialet är dock svårttytt och mycket tyder på att det blandar ihop krisen i Hamburg 1931 och avpolletteringen av George Hardy som ISH:s president 1932 (se nedan). Grälet mellan Walter och Hardy under våren 1931 gällde Johannes (Hans) Krause och hans lämplighet som ledare för interklubben i Hamburg: Walter stödde Krause medan Hardy ville få honom bortpetad från posten.¹³⁶ Det hela urartade till en intern maktkamp som splittrade ISH:s sekretariat i två läger där Hardy understöddes av Polano

133 Polizeibehörde Hamburg an das Reichsministerium des Inneren, Hamburg 12.6.1931, Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannsklubs, Jan. 1930 – Nov. 1933, fol. 71, R1501/20224, BAArchB; Hardy, *Those Stormy Years*, 217.

134 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 176, RGASPI. I rapporten finns det första omnämnandet av Gen[osse] Ad[olf] d.v.s. Adolf Shelley vilket var Stolarskis/Bems täcknamn inom ISH.

135 Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 112–116.

136 Protokoll der Sitzung der Parteifraktion der ISH, Hamburg 30.4.1931, 534/5/221, 45–56, RGASPI.

och TIPAK:s ordförande Fein. Hardylägrät räknade dock inte med att Walter åtnjöt fullt stöd av både Losovskij och Kominterns starke man Osip Piatnitskij ”on account of his [d.v.s. Walter] secret work.”¹³⁷ Hänvisningen till Walters specialuppdrag är i och för sig en av de få samtida antydningar om Kominterns och OMS:s hemliga apparat samt om Walters koppling till den.¹³⁸

ISH:s sekretariat var mer eller mindre dysfunktionellt medan maktkampen pågick. Bland annat rann planerna på att ordna en internationell konferens för hamnarbetarna i april i Hamburg ut i sanden.¹³⁹ Moskva såg med stort allvar på detta. Enligt Shelleys utsaga hade maktkampen lamslagit sekretariatet till den grad att ”any practical work [was] impossible” men att han och Walter tillsammans lyckades få verksamheten på nytt igång. Hardy fick en reprimand från Moskva och kaoset i Hamburg kan ha bidragit till hans förflyttning till England. Föga förvånande var förhållandet mellan Hardy och sekretariatet i Hamburg därefter spänt.¹⁴⁰ Däremot medförde Shelleys ingrepp att sekretariatets arbetsformer ändrades. De utdragna, oftast veckolånga diskussionerna för att dryfta ISH:s strategi- och taktikupplägg under olika lokala och nationella arbetskonflikter avskaffades och ersattes av korta sammankomster för att så snabbt som möjligt kunna ta ställning

137 Anteckningar 10.10.1932 och 17.10.1932, KV2/1799, TNA. Rapporterna är daterade i oktober 1932 men beskriver delvis förhållanden 1931 i och med att det i ISH-materialet entydigt framgår att Shelley var i Hamburg redan fr.o.m. andra hälften av 1931.

138 Om Kominterns och OMS:s hemliga apparat, se vidare Niels Erik Rosenfelt, *The "Special" World: Stalin's Power Apparatus and the Soviet System's Secret Structures of Communication 1–2*, Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2009; Peter Huber, 'The Cadre department, the OMS and the 'Dimitrov' and 'Manuilsky' Secretariats during the phase of the Terror', Mikhail Narinsky och Jürgen Rojahn (eds.), *Center and Periphery: The history of the Comintern in the lights of new documents*, Amsterdam: International Institute of Social History, 1996, 122–152.

139 Call for International Conference of Dockers, Hamburg 5.2.1931, 534/5/220, 64–65, RGASPI, samt Hardy till Provisional Executive Committee Members, Hamburg 5.2.1931, 534/5/220, 61–62, RGASPI.

140 Anteckningar 10.10.1932 och 17.10.1932, KV2/1799, TNA.

till en konflikt när den kom på dagordningen.¹⁴¹ Dessutom började sekretariatet ge ut ett eget informationsblad, *ISH-bulletin*, på engelska och tyska vilken tjänade som sekretariatets informationskanal till sektionerna. Därutöver publicerades ISH:s första småskrift, *Der Internationale Seemannsklub – Euer Heim, die ISH – Eure Kampfinternationale*, vars syfte var att spridas bland sjömännen och värva för såväl interklubbarna som internationalen. Sekretariatets akilleshäl var dock dess begränsade möjligheter att publicera på några andra språk än engelska och tyska. Visserligen hade de koloniala sektionerna i interklubbarna i Hamburg och Rotterdam lyckats distribuera flygblad på kinesiska och indonesiska men ett ständigt klagomål från fältet var att det saknades litteratur på grekiska, italienska, portugisiska, rumänska och spanska.¹⁴²

Polano lyckades däremot rida ut stormen och kom att stanna kvar inom ISH:s ledning. I mitten av oktober 1931 sändes han till Paris för att i egenskap som ISH:s instruktör reda ut förhållanden i Frankrike samt för att ta över latinska sekretariatet. I och med detta gick dock ISH:s internationella sekretariat miste om sin enda språkkunniga expert för de romanska språken. Av detta följde att internationella sekretariatet återgick till att vara språkligt handikappat i och med att det endast verkade på tyska och engelska vilket Shelley beklagade till Moskva. Dessutom dignade både han och Walter under arbetsbördan med att hålla verksamheten i gång. I regel arbetade de 14 till 15 timmar per dag med att förse interklubbarna med material, sköta om korrespondensen till och övervakningen av ISH:s olika sektioner, samt författa, redigera och trycka flygblad, instruktioner, resolutioner, bulletiner, artiklar och broschyrer. Därför uppmanade Shelley – förgäves – att Röda fackföreningsinternationalen skulle tillstå dem medel så att

141 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 176, RGASPI.

142 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Juni–August 1931, 534/5/222, 65, RGASPI.

sekretariatet kunde anställa ytterligare personal, framför allt en översättare till och från franska.¹⁴³

ISH:s enheter i Hamburg var underställda Röda fackför- eningsinternationalens och dess Centraleuropeiska sekretariats eller Berlinbyråns kontroll. Kontaktpersonen var i första hand byråns ledare Max Ziese alias 'Paul'. Denna var huvudsakligen i kontakt med Albert Walter och handhade överföringen av pen- ningtransaktioner från Moskva till Hamburg.¹⁴⁴ Enligt den tyska säkerhetspolisen var Ziese även förbindelseman till de ryska OMS-agenterna i den sovjetiska handelsrepresentationen i Ber- lin samt för Komintern.¹⁴⁵ Den andra kontaktpersonen var Leo Pechmann som med tiden kom att ingå i ISH:s illegala sekretariat och utgjorde därefter tillsammans med Adolf Shelley och Henry Maurice alias Luigi Polano ISH:s hemliga styrgrupp.

Pengarna från Moskva

En av de centrala uppgifterna för ISH:s internationella sekre- tariat var att bygga upp livskraftiga och finansiellt oberoende medlemsorganisationer. Likaså skulle de av ISH kontrollerade interklubbarna eftersträva att bekosta sin egen verksamhet. Det visade sig dock från början att ytterst få sektioner eller interklub- bar lyckades fullfölja detta uppdrag. I stället var de beroende av månatligt penningunderstöd från ISH:s internationella sekreta- riat. Även avlöningen av sekretariatets personal var beroende av utomstående finansiering – i klartext understöd från Röda fack- föreningsinternationalens sekretariat. I princip skulle ISH:s utgif- ter, inklusive understöden till sektionerna och interklubbarna,

143 Brev från Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931, 534/5/223, 88–89, RGASPI.

144 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar, 25.1.1933, KV 2/1799, TNA; Tosstorf, *The Red International of Labour Unions (RILU)*, 314, 505.

145 [Handling IVA.] Komintern. Schematisk uppställning av organisationen och dess underavdelningar, odaterad rapport [registrerad 20.12.1941], 11, SÄPO Äldre Aktsystemet, IV A 2 – IV A 4, volym 169, SRA.

täckas genom månatliga penningtransaktioner från Moskva via Berlin till Hamburg, se tabell 3.

I praktiken räckte understödet från Moskva inte till för att täcka sektionernas och interklubbarnas utgifter. Sekretariatets utgifter inklusive lönerna för två sekreterare, två instruktörer och två tekniska funktionärer uppgick till 1 364 USD medan stödet

Tabell 3. ISH:s budget 1/1931–3/1933

Månad/år	Summa (USD)
1/1931	500
2/1931	500
3/1931	500
4/1931	500
5/1931	500
6/1931	500
[...]	[...]
3/1932	300
4/1932	373
5/1932	373
6/1932	173
7/1932	75
8/1932	2200
[.]	[.]
10/1932	2200
11/1932	1900
12/1932	2200
1/1933	1828
2/1933	1828
3/1933	1828

Källa: 1–6/1931 = 534/8/177, RGASPI;
 3–5/1932 = 534/8/216, 61+116, RGASPI;
 6/1932 = 534/8/216, 168+116, RGASPI;
 7/1932 = 534/8/216, 200, RGASPI;
 8/1932 = 534/8/216, 227, RGASPI;
 10/1932 = 534/8/216, 283, RGASPI;
 11–12/1932 = 534/8/216, 306–307, RGASPI;
 1–3/1933 = 534/8/216, 375–376, RGASPI.

till sektionerna beräknades till 1 950 USD.¹⁴⁶ ISH:s budget visade sig från första början att vara orealistisk och något omfattande stöd till sektionerna och interklubbarna kom därför inte i fråga. Visserligen erhöll ISH i förhållande till de övriga Internationella propagandakommittéerna ett ansevärt understöd från Moskva – medan ISH allena anslogs sammanlagt 3 000 USD under det första halvåret av 1931 öronmärktes för de övriga propagandakommittéerna under samma period sammanlagt 2 000 USD. Däremot tilldelades RFI:s europeiska sekretariat i Berlin 5 500 USD och det är troligt att delar av denna summa kom att kanaliseras vidare till olika enheter för att finansiera specialuppdrag.¹⁴⁷ Ett dylikt moment var påslaget för finansieringen av kolonialt arbete som tilldelades ISH; under förra hälften av 1932 uppgick det till 73 USD per månad.¹⁴⁸

Pengar samt övriga försändelser överfördes från Moskva genom specialarrangemang antingen via Berlin eller direkt till Hamburg. I det senare fallet använde man sig av både den sovjetiska handelsflottan och bolaget Knie et Co. Den förra hade fördelen av att det tyska stuveribolaget Einheit hade ensamrätt på att sköta om lastandet och lossandet av sovjetiska handelsfartyg i Hamburg. Stuveribolaget kontrollerades dessutom av Walter och dess anställda var nästan uteslutande kommunister. Från 1926 fram till slutet av 1931 var det stuveribolaget som utbetalade de månatliga bidragen till verksamheten i Hamburg.¹⁴⁹ Även därefter kunde sekretariatet vid trängande behov erhålla medel från bolagets konto.¹⁵⁰ För försändelser genom Knie et Co gällde en specifik procedur. Vid ankomsten av ett fartyg skulle ISH:s specialsändebud hälsa förbindelsepersonen med ”Hallo Luther” och

146 ISH:s budget, utan datum, 534/8/156, 131, RGASPI.

147 Budget för månatliga transaktioner mellan januari och juni 1931, 534/8/177, RGASPI.

148 Beslut om anslag till enheten L/03 [ISH] för kolonialt arbete, 534/8/216, 116, RGASPI.

149 Brev från Walter till ’Werte Freunde’, Hamburg 26.9.1932, 534/5/231, 34, RGASPI.

150 Brittiska underrättelsetjänstens anteckning, 13.1.1933, KV 2/1799, TNA.

denne skulle svara "Sei gegrüsst Siegfried". Därefter skulle sändebudet överrätta ett specifikt visitkort som gällde som igenkänningstecken; utan visitkortet kunde inte försändelsen överräckas.¹⁵¹

Överföringen av pengar till utlandet måste delvis ombesörjas via omvägar, speciellt vid situationer när direkta kontakter mellan Hamburg och mottagaren var osäkra. Detta gällde bland annat försändelserna till England. De brittiska myndigheterna fick nys om detta i november 1931 när de upptäckte att Seamen's Minority Movement erhållit 175 pund från Amsterdam vilket föranledde en febril undersökning om vad som pågick. En månad senare stod det klart att Walter använde sig av interklubben i Amsterdam som mellanhand för transaktionen: "Owing to the special embargo on the sending out of capital from Germany arrangements were made to send the money on this occasion from Amsterdam."¹⁵²

ISH och dess sektioner hade visserligen rätt att organisera sin egen medelinsamling men denna visade sig i regel utfalla dåligt eller inbringa endast begränsade intäkter emedan de flesta sektioner hade endast en liten betalande medlemskår. De begränsade finansiella resurserna kom föga förvånande att bli ett av de centrala temana som kom att vålla en och annan schism mellan ISH:s sekretariat och sektionernas och interklubbarnas ledning samt hämmade kampinternationalens effektiva arbete. För att skapa klarhet i frågan om ISH:s finanser bestämde ISH:s exekutivkommitté vid sitt andra plenum i september 1931 om ett nytt regelverk för hur finanserna skulle skötas om i framtiden. Sektionerna och interklubbarna ålades att se till att bekosta sin egen verksamhet och i samrådet med Röda fackföreningsinternationalens representant Pechmann beslöt man att ISH:s sekretariat endast ger tillskott för utgivandet av litteratur och övriga tryckalster samt ett begränsat stöd till interklubbarna. Däremot täckte man inte mera lönerna för sektionernas ledningsgrupp eller för interklubbarnas

151 RFI:s instruktioner, 14.10.1932, 534/8/216, 276, RGASPI.

152 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar 14.11.1931 och 19.12.1931, KV 2/1799, TNA.

funktionärer. Å andra sidan ålades alla sektioner att månatligen sända 1,5 procent av sina inkomster till ISH:s internationella sekretariat för att bekosta dess verksamhet.¹⁵³

ISH:s sektioner och enheter

Den av Röda fackföreningsinternationalen fastslagna organisationsplanen hade slagit fast att såväl självständiga röda fackföreningar som röda fackföreningsoppositioner och revolutionära oppositionsgrupper kunde bli medlemmar i ISH. I princip innebar det att det kunde finnas ett flertal grupper i ett land som potentiellt skulle lockas att ansluta sig till ISH. Dessutom eftersträvade såväl Röda fackföreningsinternationalen som ISH att genomföra enhetsprincipen, d.v.s. att sammanföra de olika oppositionsgrupperna inom sjömans-, eldar-, flodskeppare-, hamnarbetar- och högsjöfiskarförbunden till en nationell enhetsorganisation eller RFO-grupp för sjötransportarbetarna. I praktiken var det dock TIPAK:s existerande grupper som kom att utgöra ISH:s sektioner.

I regel var TIPAK:s grupper små enheter vilket innebar att ISH stod inför utmaning att bygga ut och utveckla dessa grupper till massorganisationer. Detta skulle ta tid och kosta mycket besvär, konstaterade George Hardy och vidhöll en realistisk inställning till vad som är möjligt och vilka utmaningar som förelåg:

We are weak organizationally in almost every country. Our task is to turn these organisations into mass organisations. This can only be done by energetic efforts in each country, by building a base at every port, starting with the most important ones first, placing a union delegate on every dock and ship as a step to form ship and dock committees, issuing programmes of immediate demands after thorough discussion by the rank and file as a means to keep down bureaucracy, making every struggle, no matter how small, a means of rallying the masses to wider action, cultivating

153 Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931, 534/5/223, 86–87, RGASPI.

a wider interest by drawing into the leadership new elements in every country, training cadres and carrying systematic education aiming the masses etc etc. But this will be done by individual attention being given to each country.¹⁵⁴

Det som Hardy knappast kunde ana var att arbetet med att bygga upp massorganisationer från intet skulle visa sig vara mycket svårt och fyllt av motgångar. Internationella sekretariatets arbetsfält omfattade hela världen och snart stod man i regelbunden korrespondens med sina förbindelsemän i Belgien, Danmark, Danzig, England, Frankrike, Kanada, Kina, Nederländerna, Norge och USA. Dessutom kommunicerade man med grupper i Australien, Danmark, Filippinerna, Island, Sverige och Uruguay samt hade öppnat kontakt med grupper i Brasilien, Donauländerna, Mexiko och Peru. ”It is true [that] many of these communications are not very strong, but to some countries we have contacts both open and confidential,” framhävde Hardy till Losovskij.¹⁵⁵ Uppdelningen mellan länder där ISH hade täta kontakter och mellan andra länder med lösa eller sporadiska återspeglar även den gradvisa uppbyggnaden av ISH:s nationella sektioner – dessa existerade våren 1931 endast i de förstnämnda länderna.

I Hardys lista saknas kontakterna till Sovjetunionen. I en intern sammanställning av Röda fackföreningsinternationalens sekretariat över organisationer som var anslutna till ISH upptas däremot det sovjetiska sjötransportarbetarfacket. Det är dock fullständigt oklart om och när det sovjetiska facket anslöt sig ISH i och med att det inte hade varit en medlem av TIPAK. Ej heller var det sovjetiska sjöfacket underställt ISH:s kontroll eller ålagt att följa de riktlinjer och upprop som ISH:s sekretariat sände till sina sektioner. Lika litet var de sovjetiska interklubbarna underställda ISH. I månadsrapporterna fram till 1932 saknas dessutom uppgifter

154 George [Hardy] till Alexander [Lozovsky], Hamburg 15.3.1931, 534/5/220, 119, RGASPI.

155 George [Hardy] till Alexander [Lozovsky], Hamburg 15.3.1931, 534/5/220, 118, RGASPI.

om det sovjetiska sjötransportarbetarfacket vilket tyder på att det anslöt sig till internationalen i tiderna kring ISH:s världskongress i maj 1932 och fortsatte därefter som självständig enhet. För ISH:s propaganda utåt var det dock viktigt att kunna påvisa att internationalen representerade miljontals arbetare och med det sovjetiska förbundets 300 000 medlemmar framstod ISH på pappret som lika stort som sin motståndare ITF.¹⁵⁶

I stället var det den tyska sektionen som utgjorde ISH:s kärn-enhet. Walters huvudsakliga uppgift inriktade sig på att stärka de olika RFO-grupperna i de tyska hamnstäderna och bland de tyska sjömännen och flodskepparna under senhösten 1930. Arbetet gick dock trögt framåt, framför allt visade sig hamnarbetarna att vara svåra att mobilisera inom RFO.¹⁵⁷ Bättre utsikter hade man bland Rhenflodskepparna där ISH eftersträvade att bilda ett transnationellt nätverk bestående av representanter från det belgiska, franska, holländska, schweiziska och tyska RFO samt ISH som skulle leda propagandaarbetet bland flodskepparna.¹⁵⁸ Walter hade dock uppenbara svårigheter med att dra jämt med partiledningen för det tyska kommunistpartiet KPD och stod på kant med den så kallade Thälmann-fraktionen, d.v.s. yttervänstern kring partiledaren Ernst Thälmann. Partiledningen var mer eller mindre emot Walter men man kunde inte skjuta honom åt sidan emedan han hölls om ryggen av Kominterns och Röda fackför-eningsinternationalens centrala personer i Moskva.¹⁵⁹

Arbetet bland de tyska sjötransportarbetarna intensifierades under vårvintern 1931. Den 10 och 11 januari 1931 ordnades

156 Materials on the work of the International Committees, utan datum, 534/2/92, 86, RGASPI. Uppgifterna i dokumentet pekar mot att det sammanstälts under sommaren 1931.

157 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, 534/5/219, 71–72, RGASPI.

158 Zur Bewegung der internationalen Transportarbeiter, utan datum, 534/5/219, 85–88, RGASPI. Rapporten är skriven efter en konferens i Duisburg som hölls 12.10.1930.

159 [Handling IVA.] Komintern. Schematisk uppställning av organisationen och dess underavdelningar, odaterad rapport [registrerad 20.12.1941], 13, SÄPO Äldre Aktsystemet, IV A 2 – IV A 4, volym 169, SRA.

en konferens i Altona för de tyska sjötransportarbetarnas RFO där man för första gången valde en riksledning.¹⁶⁰ I och för sig måste själva tillställningen ha framstått som en ISH-konferens i och med att två av tre punkter på dagordningen gällde ISH och dess uppgifter men dessvärre ventilerade konferensdeltagarna huvudsakligen de lokala förhållandena i Tyskland.¹⁶¹ Lika förbryllad över tillställningens syfte var den preussiska polisen. I en första lägesanalys utgick man ifrån att det i själva verket var fråga om en internationell konferens som samlat 800 deltagare och resulterat i grundandet av ISH;¹⁶² felbedömningen korrigerades först i mars.¹⁶³ Först när de första uppgifterna sipprade ut om konferensen i februari stod det klart att den i själva verket hade resulterat i grundandet av enhetsförbundet för sjötransportarbetarna, *Einheitsverband der Seeleute, Hafenarbeiter und Binnenschiffer Deutschlands*.¹⁶⁴ Interklubbarna hade varit den pådrivande kraften bakom upprättandet av Einheitsverband.¹⁶⁵ Dessa fanns i Hamburg, Bremen, Bremerhaven, Duisburg och Stettin

160 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Januar 1931, 534/5/220, 13, RGASPI.

161 Brev från Hardy till Alexander [Losovskij], [Hamburg] 20.1.1931, 534/5/220, 14, RGASPI.

162 Beträffar: R.G.O., Schleswig, 16.1.1931 Regierungsrat von Rappard an den Herrn Oberpräsidenten in Kiel, Anlage I, Bericht von C.3 und C.4. über Internationale Konferenz der RGO, Altona 12.1.1931, samt Anlage II, Kriminalassistenten Gabriel + NN, Bericht über Internationales Hafenmeeting, Altona, 12.1.1931, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4532, LAS.

163 Schöner, Preuss. Ministerium des Inneren an Oberpräsidenten in Kiel, Berlin, 5.3.1931, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4532, LAS.

164 Anlage b. Reichsminister des Inneren, Btr. Reichskonferenz der Hafen- und Wassertransportarbeiter, Berlin, 5. März 1931, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4532, LAS.

165 Kommentar av Albert Walter, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, 77, RGASPI.

och var inte underställda det tyska förbundet utan ISH.¹⁶⁶ Einheitsverbands första ledare var Johannes (Hans) Koschnik. Målsättningen för det nya förbundet – som därefter utgjorde ISH:s tyska sektion – var att värva mellan 9 000 och 10 000 medlemmar fram till juni 1931. ”Die Erreichung dieses Zieles liegt absolut im Bereich der Möglichkeit,” försäkrade Walter.¹⁶⁷

Einheitsverband var ett självständigt fackförbund som bildats genom en sammanslagning av sjötransportarbetarnas olika RFO-grupper vilka därefter inte mera var underställda den tyska RFO-ledningen utan ISH. De stora förhoppningarna om en massorganisation infriades dock inte. Redan i mars 1930 klandrade ISH-ledningen Einheitsverband för att försumma sina organisatoriska och sitt praktiska politiska arbete. Enhetens kritiserades för att ha en funktionsduglig ledning, för att förbindelserna till lokalgrupperna var bristfällig och för att arbetet bland hamnarbetarna och flodskepparna var mer eller mindre obefintligt.¹⁶⁸ Lika motigt var värvningen av nya medlemmar; i mitten av april räknade Einheitsverband med sammanlagt 3 577 medlemmar varav knappt 1 770 hamnarbetare och 1 620 sjömän.¹⁶⁹ Framåt hösten fick dock kommunisterna medvind och Einheitsverband räknade kring 11 000 medlemmar i november 1931. Majoriteten av medlemmarna var sjömän och flodskeppare, vilket i främsta hand återspeglade radikaliseringen bland de förra i samband med den tyska sjöfartsstrejken i oktober 1931. Sämre framgång hade man

166 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, 534/5/221, 60, RGASPI.

167 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Februar 1931, 534/5/220, 84, RGASPI.

168 Resolution zur Tätigkeit des Einheitsverbandes der Seeleute, Hafenarbeiter und Binneschiffer Deutschlands, utan datum, 534/5/220, 162–165, RGASPI. Dokumentet registrerades i Moskva som anlänt den 31.3.1931.

169 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, 534/5/221, 60, RGASPI.

bland hamnarbetarna som till 90 procent uppgavs vara organiserade inom reformistiska enheter.¹⁷⁰

Bättre framgång hade Walter i fristaden Danzig där oppositionen inom hamnarbetsfacket eftersträvade att bilda ett självständigt förbund. Efter ISH:s inrådan grundades den 18 januari 1931 ett enhetsförbund för sjömännen och hamnarbetarna, *Einheitsverband der Seeleute und Hafenarbeiter Danzigs* (Einheitsverband Danzig), som med sina 270 medlemmar blev en sektion i ISH. I förhållandet till den sammanlagda arbetsstyrkan i Danzig utgjorde det revolutionära facket dock en minoritet: av de omkring 1 800 hamnarbetarna var 800 organiserade inom det reformistiska facket.¹⁷¹ Kommunisterna hade dock medvind: tre månader senare hade medlemsantalet i Einheitsverband Danzig stigit till 450 av vilka 80 var sjömän, resten var hamnarbetare.¹⁷² Sektionen i Danzig var av strategisk betydelse för ISH, dess huvudsakliga uppgift var att etablera en interklubb i staden vars uppgift var att bli noden i ISH:s arbete bland de polska sjötransportarbetarna och ålades att upprätta förbindelser med de radikala elementen bland hamnarbetarna i Gdynia. Uppdraget kom dock att dra ut på tiden och interklubben inrättades först under sommaren 1931.¹⁷³

Situationen i Frankrike och Storbritannien vållade stora bekymmer. Interklubbarna i Marseilles och Bordeaux var ett minne blott, den förra befann sig i ett kaotiskt tillstånd i början av 1930, den andra hade upphört att existera. Auguste Dumay hade därför fått order från högre ort att reda upp situationen och

170 Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931, 534/5/223, 89–90, RGASPI.

171 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, 534/5/219, 72, RGASPI; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Januar 1931, 534/5/220, 10, RGASPI.

172 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International der Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 71, RGASPI.

173 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Juni–August 1931, 534/5/222, 64, RGASPI.

få verksamheten i Marseilles på fötter igen.¹⁷⁴ Det franska hamnarbetarfacket låg i händerna på "trotskisterna" vilket förhindrade de kominternrogna kommunisternas agitation inom facket.¹⁷⁵ Följaktligen kom hamnarbetarfacket inte att ansluta sig till ISH trots att det var anslutet till den radikala franska landsorganisationen CGTU. Däremot kom den radikala franska sjömansunionen, *Federation Unitaire des Marines et Pêcheurs* (FUMP), med sina 6 000 medlemmar att ansluta sig till ISH. Dock uppvisade FUMP stora brister.¹⁷⁶

Dumay verkade dock ha haft svårigheter med att få någonting gjort vilket föranledde George Hardy att genomföra en inspektionsresa till Frankrike i början av januari 1931. Interklubben i Marseilles fungerade dåligt, konstaterade Hardy; man hade försummat arbetet ombord på fartygen, i hamnarna förekom ingen massagitation och FUMP saknade en kollektiv ledning. Läget verkade ytterst bekymmersamt och Hardy kritiserade såväl partiet som landorganisationen CGTU att inte ta arbetet bland sjötransportarbetarna på allvar. Än värre, partiet hade inte gett något stöd för Dumays arbete i hamnarna; i stället hade partiets lokalavdelning lagt beslag på interklubbens utrymmen i Marseilles.¹⁷⁷ Av Dumays egna rapporter framgår att FUMP led av kronisk penningbrist och att verksamheten låg nära nollpunkten. Verksamhetspunkterna i Le Havre och Bordeaux hade man varit tvungen att ge upp i brist på funktionärer, några medel fanns inte att ge ut sin tidning *Cri du Marin* och ordern om att bygga upp nya interklubbar var orealistisk. Dessutom ifrågasatte Dumay överhuvudtaget idén med att bearbeta sjömännen via interklubbarna: billigare och mera effektivt blev det om man använde de

174 NN till 'Cher ami', 2.2.1930, 534/5/217, 7–8, RGASPI.

175 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, 534/5/219, 73, RGASPI.

176 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 71, RGASPI.

177 Brev från Hardy till Losovskij, 20.1.1931, 534/5/220, 14, RGASPI.

knappa medlen på olika specialsatsningar.¹⁷⁸ Situationen fortsatte att vara låst under våren vilket föranledde ISH att sända kamrat Thomsen som instruktör till Paris i april 1931 för att reda upp situationen där.¹⁷⁹

Thomsens rapporter tecknade upp en tröstlös bild av situationen i Frankrike. Som en första åtgärd reorganiserade han verksamheten i interklubben i Marseilles.¹⁸⁰ Det praktiska arbetet i klubben ålades sudanesen och aktivisten Garan Kouyaté. Denne hade besökt Hamburg och samarbetat med James W. Ford samt författat en rapport om arbetet bland de koloniala sjömännen i Frankrike. Kouyatés analys gjorde ett mycket positivt intryck på ISH:s ledning och man beslöt att sända honom som inofficiell tredje sekreterare till Marseilles med uppdrag att blåsa nytt liv i arbetet i interklubben samt starta upp arbetet bland de koloniala och färgade hamnarbetarna och sjömännen.¹⁸¹ Därefter gällde det att ordna upp förhållandena inom FUMP. Föga förvånande uppskattades inte ingreppet av ISH:s instruktör och Thomsen meddelade efter ett par månader att förhållandet mellan honom och den franska parti- och fackföreningskadern närmade sig fryspunkten. Dumay påstods lida av en "nervsjukdom" vilket gjorde honom arbetsoförmögen. I hans ställe hade partiet utsett Auguste Hercllet till ställföreträdande ledare för FUMP. Thomsen bedömning av Hercllet var föga smickrande; när denne upplystes av Thomsen om behovet av att interklubben och FUMP skulle vara självfinansierande verkade han inte förstå innebörden av

178 Brev från Dumay till 'Liebe Genossen', Paris 15.1.1931, 534/5/228, 2–6, RGASPI.

179 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, 534/5/221, 60–61, RGASPI.

180 Ts [Thomsen] till 'Dear Friends', inget datum [stämpel: II/VI/1931], 534/5/228, 50–54, RGASPI.

181 NN [troligtvis Shelley] till Pechmann, [Hamburg] 13.6.1931, 534/5/221, 155–161, RGASPI; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 183, RGASPI.

detta.¹⁸² Förslaget om att flytta FUMP:s landssekreteriat till Marseilles tillbakavisades dessutom av Dumay.¹⁸³ Situationen nådde lågvattensmärke sommaren 1931 då Dumay meddelade att han ville avsäga sig alla uppgifter p.g.a. sin sjukdom. Samtidigt hade Kouyaté råkat i trångmål med både polisen och partiet – de förra hade häktat honom i samband med en demonstration, det senare låtsades vara omedvetet om att man förbundit sig att täcka Kouyatés utgifter i samband med hans insatser i Marseilles.¹⁸⁴

Kommunisternas kräftgång fortsatte under hösten och i november räknade FUMP endast 2 600 medlemmar. Av dessa fanns 1 200 i det av kommunisterna kontrollerade lokalförbundet i Dunkerque. Större grupper fanns även i Boulogne (480 medlemmar), Rouen (250) och Marseilles (200). På den senare orten hade dock Kouyatés arbete bland de färgade sjömännen börjat bära frukt; visserligen var endast ett fåtal anslutna till FUMP men de räknades som potentiella krafter. En annan framgång var öppnandet av en ny interklubb i Rouen samt att Dumay och CGTU godkände att FUMP:s landssekreteriat flyttades till staden. Adolf Shelley försvarade flyttningen med att landssekreteriatet var närmare sjömännen och hamnarbetarna i en hamnstad än i Paris. För att ytterligare stärka ISH:s arbete sände man även kamrat Marcel som instruktör till Frankrike.¹⁸⁵ Vem som stod bakom denna pseudonym är okänt.

Något bättre var situationen i England. Här gällde det att bygga upp verksamheten från början i och med att den revolutionära fackföreningsoppositionen knappt existerade bland sjötransportarbetarna. Visserligen hade man inom National Minority Move-

182 Ts [Thomsen] till W[erte] G[enossen], Bericht Nr 12, Paris 13.8.1931, 534/5/228, 163–165, RGASPI.

183 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Juni–August 1931, 534/5/222, 69, RGASPI.

184 Ts [Thomsen] till Werte Freunde, Bericht Nr 9, Paris 20.7.1931, 534/5/228, 168, RGASPI; Ts [Thomsen] till Liebe Freunde, Bericht Nr 13, Paris 16.8.1931, 534/5/228, 166–167, RGASPI.

185 Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931, 534/5/223, 95, RGASPI.

ment grundat 1929 en avdelning för sjömännen, *Seamen Minority Movement* (SMM), men den existerade mer eller mindre endast på pappret. SMM, som blev ISH:s sektion i Storbritannien, och dess ledare Fred Thompson fick i uppdrag att starta en riksomfattande värvningskampanj. Början såg lovande ut: i december 1930 meddelade Minority Movement att de räknade med omkring 2 000 sjömän i deras led.¹⁸⁶ Snart visade det sig dock att det fanns ett utbrett motstånd inom Minority Movement till att ombilda SMM till en egentlig röd fackförening vilket föranledde en sarkastisk kommentar av Hardy: "There is far too much talk of 'preparing the basis' etc. instead of telling the seamen that every member who joins the SMM does so as a definite act of forming the new union."¹⁸⁷

Frågan om omstöpdandet av SMM till ett regelrätt rött sjöfack kom att stötas och blötas under hela våren utan att något beslut någonsin fattades. Minority Movement motsatte sig förslaget med ISH anklagade dem för att ignorera RFI:s beslut om saken.¹⁸⁸ Däremot fortsatte värvningskampanjen för SMM och i februari 1931 meddelade Thompson att man lyckats bilda lokala kommittéer i nästa alla större brittiska hamnar.¹⁸⁹ Antalet medlemmar hade stigit till 3 000 samtidigt som utbyggnaden av interklubbarna tog fart och i slutet av april hade sådana inrättats i Hull, Liverpool, London, Newcastle och South Shields. Läget var dock inte problemfritt; något arbete bland hamnarbetarna förekom knappt alls.¹⁹⁰ Dessutom visade det sig att uppgifterna om inter-

186 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, 534/5/219, 72–73, RGASPI.

187 Brev från Hardy till Losovskij, 20.1.1931, 534/5/220, 15, RGASPI.

188 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 72, RGASPI.

189 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Februar 1931, 534/5/220, 86, RGASPI.

190 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 72, 75, RGASPI.

klubbarna var överdrivna, snarare var det 'anlöpningsställen' (Anlaufstellen) vilka existerade i Avonmouth (Bristol), Cardiff, London och North Shields.¹⁹¹

Upprättandet av ett regelrätt rött fackförbund för de engelska sjötransportarbetarna visade sig vara en svår nöt att knäcka. Så länge som Hardy verkade som ISH:s president hade han understött detta förslag men kom att inta en diametralt motsatt åsikt när han återvände till England i början av juni 1931.¹⁹² Ledningen för Minority Movement hade avvisat förslaget, de ansåg att det inte ännu fanns några som helst förutsättningar för att förverkliga planen. Först skulle en tillräckligt bred bas skapas i hamnarna, därefter kunde om möjligt frågan dryftas på nytt. ISH:s ledning var dock av en helt annan åsikt. För att driva på frågan hade Hardy skrivit en skarp resolution i slutet av april men ISH:s ledning förkastade den och bad honom omformulera den. Även hans andra version mötte kritik varefter ett tredje utkast skrevs av Ford, Polano och Shelley. Inte heller denna text kom någonsin att sändas iväg till England i och med att Pechmann avrådde från att göra det.¹⁹³

Nyheter från England fortsatte att vara föga hoppningivande under hösten. Både engelska och tyska sjömän upplyste nämligen Walter om att varken SMM eller interklubben i London fungerade särdeles bra – om den förra fick man information endast när man besökte Hamburg medan interklubbens funktionärer aldrig besökte några fartyg när de låg i London.¹⁹⁴ Det var således med en viss besvikelse som Adolf Shelley rapporterade till Moskva om att SMM endast räknade med 350 kontinuerligt betalande med-

191 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für September–Oktober 1931, 534/5/223, 24, RGASPI.

192 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 176, RGASPI.

193 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 185, RGASPI.

194 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Juni–August 1931, 534/5/222, 66, RGASPI.

lemmar men påpekade samtidigt att fluktuationen varit stor och att upp till 3 600 sjömän endast hade betalat en månadsavgift.¹⁹⁵

I Belgien och Nederländerna existerade till en början inga sektioner utan dessa kom att etableras och byggas upp under våren 1931. Båda länderna var dock av strategisk vikt för ISH i och med att såväl Antwerpen som Rotterdam räknades till de mera betydelsefulla europeiska hamnarna som anlöptes av internationella besättningar. Dessutom fanns det framför allt i Rotterdam en betydande grupp med kinesiska sjömän som ISH ville rikta sig in på och värva till det radikala kinesiska sjömansförbundet. För att blåsa nytt liv i verksamheten besökte därför Walter de två orterna i december 1930.¹⁹⁶

En av Walters första åtgärder var att frånta Dumay och latinska sekretariatet koordineringen av verksamheten i Belgien. I stället skulle man med hjälp av den lettiske sjömannen Ernst Lambert ta itu med att bygga upp de lokala organisationerna.¹⁹⁷ Lambert var en central, om inte ledande gestalt inom interklubben och SMM:s lokalavdelning i Antwerpen och hade deltagit i Hamburgkonferensen.¹⁹⁸ SMM:s lokalavdelning publicerade vid denna tidpunkt propagandabladet *The International Seafarer* som gick i hårt angrepp mot den brittiska sjömansunionen, National Union of Seamen, och propagerade för ISH:s krav på inrättandet av en självständig röd union: "The Seamen Minority Movement itself is not a trade union, but will become as such in the nearest future, it consists of militant members of existing trade unions and unorganised seamen who aim at making a fighting trade union, a real

195 Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931, 534/5/223, 91, RGASPI.

196 [Walter], Bericht über die Lage in Antwerpen, Belgien, utan datum, 534/5/220, 120–123, RGASPI; Walter, Bericht über die Lage in Rotterdam, 13.12.1930, 534/5/221, 175, RGASPI. Mötet i Antwerpen hölls den 10.12.1930.

197 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar, 16.12.1930, KV 2/1799, TNA.

198 NN till Walter, introduktionsbrev gällande Lambert, 26.9.1930, 534/5/232, 66, RGASPI.

militant organ in the class struggle.”¹⁹⁹ Föga förvånande reagerade inte bara National Union of Seamen utan även de brittiska säkerhetsmyndigheternas på Lamberts agerande i Antwerpen och han förklarades persona non grata i England. När han besökte England i februari 1931 blev han häktad av polisen och utvisades två månader senare. Hans verksamhet i Antwerpen slutade med att myndigheterna utvisade honom i slutet av juni, därefter vistades han illegalt (och arbetslös) ömsom i Hamburg, ömsom i Antwerpen fram till slutet av september för att därefter bege sig till Rotterdam.²⁰⁰

Bättre framgång hade de belgiska kamraterna. Nya utrymmen hittades för interklubben i Antwerpen i slutet av december 1930. Klubben leddes från och med våren 1931 av kamrat Verkeest som sedermera kom att bli ledaren för ISH:s sektion i Belgien.²⁰¹ Den första RFO-gruppen bildades inom den belgiska sjömansunionen i januari 1931. Hamnarbetarförbundet visade sig dock vara svårare att bearbeta emedan det var i händerna på ’trotskisterna’.²⁰² Uppbyggnaden av verksamheten gick långsamt framåt och fram till slutet av maj hade Verkeest lyckats organisera en grupp på 125 sjömän.²⁰³

Lika dystert var situationen för kommunisterna inom de nederländska sjötransportarbetarfacken.²⁰⁴ Interklubben i Rotterdam fungerade inte mera och något arbete bland sjömän-

199 *The International Seafarer*. Organ of the SMM Antwerpen group, 2:2, February 1931, KV 2/3729, TNA.

200 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar samt uppgifter i beslagtagna brev, 30.3.1931, 25.6.1931, 3.8.1931, 1.10.1931, KV 2/3729, TNA.

201 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 74, RGASPI; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 183, RGASPI.

202 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Januar 1931, 534/5/220, 12, RGASPI.

203 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 183, RGASPI.

204 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Februar 1931, 534/5/220, 86, RGASPI.

nen förekom inte alls. Den centrala gestalten i återuppbyggnaden av interklubben och propagandaarbetet bland de nederländska sjötransportarbetarna var medlemmen i det nederländska partiets sekretariat Joseph Schaap som närvarade vid mötet med Albert Walter i december 1930.²⁰⁵ Genombrottet kom i april 1931 då en ny interklubb öppnades i Rotterdam vilken öppnade möjligheterna till ett systematiskt arbete. Vid samma tidpunkt sändes även Liao Chengzhi som instruktör till Nederländerna för att organisera arbetet bland de kinesiska sjömännen.²⁰⁶ Resultatet lät inte vänta på sig. I slutet av maj räknade den nederländska RFO-gruppen omkring 275 medlemmar varav merparten i Rotterdam. Kommunisterna hade dock en lång väg att gå för att göra sin röst hörd inom sjötransportfacken där de reformistiska räknade med 13 000, de nationalistiska med 1 750 och de katolska med 2 090 medlemmar.²⁰⁷

Ett annat sorgebarn var kontakterna till och verksamheten i Baltikum, Finland och Skandinavien. Till en början sökte Walter att samarbeta med skandinaviska sekretariatet i Oslo men det visade sig snart att Samsing inte hade några kontakter med varken Sverige eller Danmark. Visserligen hoppades Walter att läget skulle förbättras men då det inte förelåg någon ändring i sikte beslöt man att upplösa enheten i april 1931 och i stället uppta direkta kontakter med ledningen för RFO-grupperna i de skandinaviska länderna.²⁰⁸ En ljuspunkt var dock att ISH:s sekretariat hade lyckats etablera kontakt med Island.²⁰⁹ Förbindelserna till

205 Bericht über die Lage in Rotterdam, Holland. Aussprache mit der Leitung der Holländischen Partei, Hamburg 13.12.1930, 534/5/221, 175, RGASPI.

206 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, 534/5/221, 62–63, RGASPI.

207 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 181–182, RGASPI.

208 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, 534/5/221, 73, RGASPI.

209 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Juni-August 1931, 534/5/222, 64, RGASPI.

Finland, Estland och Lettland var fram till sensommaren i det närmaste obefintliga,²¹⁰ se vidare kapitel III.

Bättre framgångar hoppades ISH:s sekretariat på att uppnå i Sydeuropa. Största utmaningen gällde återuppbyggnaden av det av fascisterna sönderslagna FILM i Italien. Röda fackföreningsinternationalens ledning hade redan i januari 1930 bestämt om att FILM skulle reorganiseras och inrikta sig på att bearbeta italienska emigrantgrupper i utlandet, framför allt i Amerika. Enligt Röda fackföreningsinternationalen hade över 40 000 italienska sjömän flytt undan det fascistiska oket och arbetade ombord på olika nationers fartyg. I och med att FILM:s agitations- och propagandaverksamhet inte hade kommit igång trots uppmaningar ålade TIPAK kommittén för FILM:s reorganisering att samarbeta med interklubbarna för att bereda mark för illegal verksamhet i Italien.²¹¹

Kontakterna till Medelhavsländerna sköttes i princip av Dumay och latinska sekretariatet i Paris men de var allt annat än fungerande. Luigi Polanos aktiviteter ändrade dock på situationen och ISH fick på nytt kontakt med sjötransportarbetarfacken i Grekland och Portugal. I Grekland existerade det en reformistisk sjömansunion med omkring 4 500 medlemmar samt ett revolutionärt sjöfack som var anslutet till ISH och räknade med knappa 2 000 medlemmar varav 800 i Pireus och 400 i Saloniki. Kommunisterna arbetade dock i motvind: under våren hade hela ledningen fängslats och kontakten från Hamburg till Grekland kunde endast ombesörjas via grekiska sjömän.²¹² En (icke namn-given) instruktör stationerades i Grekland för att stöda den illegala interklubbens verksamhet i Pireus och under hösten höjdes

210 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für September–Oktober 1931, 534/5/223, 26, RGASPI.

211 NN till Comité de reorganisation et de reconstitution de la FILM, 2.2.1930, 534/5/217, 10, RGASPI; Theses sur l'activité de la FILM, 16.2.1930, 534/5/217, 11–15, RGASPI; NN till 'Werte Genossen', 14.6.1930, 534/5/216, 31, RGASPI.

212 Tysk översättning av Maurice [Luigi Polano], rapport över situationen i Grekland, 23.8.1931, 534/5/222, 72–73, RGASPI.

även förhoppningar om att ytterligare öppna en till i Saloniki.²¹³ I Portugal uppskattades att sjötransportarbetarfacket hade upp till 15 000 medlemmar, facket dominerades dock av anarkosyndikalisterna. Från Spanien inkom däremot inga rapporter. Polano sökte även att reorganisera verksamheten inom det italienska FILM vars ledning befann sig i landsflykt i Paris. Någon illegal verksamhet i Italien förekom inte, FILM:s största grupp hade organiserats av de sovjetiska interklubbarna i Svarta havet.²¹⁴

En annan region som Walter hoppades mycket på var Donauländerna. Han hade nämligen kontaktats av representanter för RFO-grupper i Österrike som hyste planer på att öppna en interklubb i Linz.²¹⁵ Initiativet väckte positiv genklang i Hamburg för att den möjliggjorde ett systematiskt propagandaarbete bland flodskepparna på Donau och i förlängningen inrättandet av revolutionära oppositionsgrupper i Donauländernas skepparförbund. För att koordinera verksamheten fattade ISH:s sekretariat beslutet om att grunda en särskild Donaukommitté i april 1931 med uppgift att koordinera verksamheten i Tyskland, Österrike, Tjeckoslovakien och Rumänien.²¹⁶ Mot slutet av sommaren såg situationen relativt hoppningivande ut. I Österrike hade RFO-grupper bland flodskepparna bildats i Linz och i Wien, agitation förekom bland hamnarbetarna i Rumänien och ISH:s sekretariat hyste planer om att inrätta en interklubb i Wien, möjligtvis även i Bratislava.²¹⁷

213 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für September–Oktober 1931, 534/5/223, 24, RGASPI.

214 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, 534/5/221, 61, RGASPI; Kurze Übersicht der Tätigkeit der Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 72, RGASPI.

215 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Januar 1931, 534/5/220, 12, RGASPI.

216 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 73, RGASPI.

217 Walter, Arbeitsbericht der ISH, Hamburg 21.8.1931, 534/5/222, 67, RGASPI.

Likadana svårigheter som i Europa hade ISH:s sekretariat även med att etablera och upprätthålla kontakten med olika organisationer och grupper utanför Europa. Nyheterna från ISH:s sektion i USA var länge oroväckande. Arbetet inom Marine Workers' League (MWL) hade lamslagits och organisationen hotades av splittring. Informationen som nådde Hamburg berättade om att 'trotskisterna' hotade att ta över MWL och George Mink verkade vara mera engagerad inom partiet än att hinna ägna sig åt det fackliga arbetet. Efter ingrepp av Trade Union Unity League (TUUL), takorganisationen för den revolutionära fackföreningsoppositionen i USA, fick man dock ordning på situationen under våren 1931. Dock inte utan att MWL hade lidit allvarliga skador: av dess tidigare 6 000 medlemmar fanns endast 1 200 kvar och verksamheten begränsades till hamnarbetarna i New York, Norfolk och New Orleans. Krisen resulterade även till att MWL:s verksamhet reorganiserades; nu skulle tyngdpunkten läggas på arbetet bland sjömännen.²¹⁸ Nystarten symboliserades med att MWL bytte namn till *Marine Workers' Industrial Union* (MWIU) vid en kongress i New York i slutet på april 1930.²¹⁹ Uppbyggnaden av den nya organisationen fortskred dock långsamt vilket föranledde ISH:s sekretariat att föreslå en rad radikala ingrepp inom MWIU:s ledning: Harry Hynes skulle ersätta Mink, den senare fick som uppdrag att leda interklubben i New Orleans. Dessutom skulle MWIU koncentrera sig på arbete bland sjömännen, begränsa sin verksamhet till de fyra viktigaste hamnarna, nämligen New York, Chicago, New Orleans och San Francisco, samt ålades att regelbundet publicera sin tidskrift *The Marine Worker's Voice*.²²⁰

218 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, RGASPI 534/5/219, 73; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Februar 1931, RGASPI 534/5/220, 86; Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, RGASPI 534/5/221, 72.

219 Nelson, *Workers on the Waterfront*, 73.

220 Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931, 534/5/223, 97, RGASPI.

ISH:s internationella sekretariat i Hamburg hade till en början endast indirekta och sporadiska kontakter med organisationer i Sydamerika och Asien. I princip var det meningen att RFI:s regionala enheter, latinamerikanska fackföreningsfederationen eller Conferderacion Sindical Latino-Americana (CSLA) samt TIPAK:s enhet, Comite Maritimo y Portuario Latino Americana (CMPLA) i Montevideo och Panpacificiska Sekretariatet i Vladivostok samt skulle utgöra ISH:s mellanhänder och dirigera verksamheten bland de revolutionära oppositionsgrupperna i de olika nationella sjötransportarbetarfacken. Oklart är CMPLA:s status: utgjorde den ISH:s latinamerikanska sekretariat eller var den fortsättningsvis underställd TIPAK? Referenserna i ISH:s rapporter är oklara på denna punkt, i en del handlingar hänvisas till "vårt sekretariat" medan andra dokument låter förstå att CMPLA inte var direkt underställd ISH:s internationella sekretariat. Ett handikapp var att förbindelserna mellan Hamburg och Montevideo fungerade länge inte alls och först i april 1931 fick ISH:s sekretariat de första underrättelserna om läget i Sydamerika.²²¹ Informationsutbytet mellan Hamburg och Sydamerika försvårades dock av att det inte fanns någon i ISH:s sekretariat som kunde spanska. Däremot hade man lyckats etablera regelbundna förbindelser med brasilianska sjömän som besökte interklubben i Hamburg.²²²

Förbindelserna med Vladivostok fungerade däremot bättre och med oppositionen i den japanska sektionen upprätthölls tidvis direkta förbindelser via telegram.²²³ Av största vikt var kontakterna till Kina och arbetet bland de kinesiska sjömännen. Den radikala kinesiska sjömansunionen räknade med 1 000 medlemmar, därutöver fanns det tiotusentals kinesiska sjömän som vistades i olika hamnar i Europa. En interklubb inrättades i Shang-

221 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, RGASPI 534/5/221, 62.

222 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für September–Oktober 1931, 534/5/223, 25, RGASPI.

223 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Januar 1931, 534/5/220, 12, RGASPI.

hai som kom att verka "semi-legalt" från och med april 1931. I maj beslöt ISH vidare att inrätta ett västeuropeiskt sekretariat för den kinesiska sjömansunionen med mandat att verka i Belgien, Frankrike, Nederländerna, Storbritannien och Tyskland.²²⁴ Vid samma tidpunkt hade ISH:s sekretariat även lyckats etablera direkta kontakter med den revolutionära oppositionen i Australien och en interklubb öppnades i Sydney.²²⁵

Mellanbokslut: RFI:s kritik, självkritik och nya riktlinjer

Sjötransportarbetarnas international hade sjösatts av Röda fackföreningsinternationalen med stora förväntningar om att den nya organisationen skulle innebära en nytändning för den revolutionära oppositionen bland sjöfolket och hamnarbetarna. Utvecklingen under kampinternationalens första halvår var dock en besvikelse för Moskva. Visserligen hade ISH lyckats bygga upp ett världsomfattande nätverk men organisationen framstod dock inte som någon allvarlig motpol till Internationella transportarbetarfederationen som via sina medlemsorganisationer representerade hundratusentals sjötransportarbetare. För ISH:s del gällde raka motsatsen: förutom det sovjetiska sjötransportfacket var de flesta av ISH:s medlemsorganisationer pyttesmå, se vidare tabell 4.

Bedömningen i Röda fackföreningsinternationalens sekretariat över ISH:s utveckling och sätt att utnyttja krisen inom handelssjöfarten under den tilltagande världsdepressionen var inte nådig. Medan det upplagda tonnaget ökade för varje månad beställde redarna nya fartyg som man i Moskva ansåg att med

224 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 74, RGASPI; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai 1931, 534/5/221, 177, RGASPI.

225 Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 74, RGASPI.

Tabell 4. ISH:s anslutna och sympatiserande organisationer, sommaren 1931

ISH: Anslutna organisationer	Medlemsantal
USSR: Water Workers' Union	300 000
Tyskland: Einheitsverein	9 760
Frankrike: FUMP	4 675
England: SMM	3 000
Skotland: Scottish Seamen's Group (Glasgow)	61
Danzig: Einheitsverein	450
USA: MWIU	1 200
Grekland: Oppositionen inom sjömansunionen	2 000
Italy: FILM	450
Kina	1 000
Holland	Inga uppgifter
Sverige	Inga uppgifter
Norge	Inga uppgifter
Danmark	Inga uppgifter
Österrike	Inga uppgifter
Comite Maritimo y Portuario Latino Americana	5 000
Uruguay: Oppositionen inom sjömansunionen	800
Argentina: "Enhetskommittén"	100
ISH: sympatiserande förbund	
Rumänien	Inga uppgifter
England: Indian Seamen's Union, London	1 800
Australien: Seamen's and Docker's Federation	1 500
Nya Zeeland: oppositionen inom Seamen's Union	2 700
Spanien: Förbundet för sjömän och fiskare i Andalusien	2 700

Källa: *Materials on the Work of the International Committees*, inget datum, 534/2/92, 86–87, RGASPI. Uppgifterna i dokumentet pekar mot att det hade sammanställts under sommaren 1931.

lätthet kunde omvandlas till hjälpkryssare och sålunda användas i det kommande anfallet mot Sovjetunionen. Samtidigt hade redarna infört rationaliseringar ombord vilket drabbade sjömännen i form av minskad bemanning, pressade löner och utökad arbetslöshet. De socialdemokratiska och socialistiska – ”socialfascistiska” i Röda fackföreningsinternationalens vokabulär – fackföreningarna förespråkade rasistiska och chauvinistiska reglementen som uteslöt färgade och koloniala sjömän ur deras led samt påskrev att endast medlemmar i de nationella facken fick anställas ombord ett fartyg. Det fanns således en klar efterfråga på en radikal kampinternational – men vad hade den fått till stånd? Förvisso, deklarerade Röda fackföreningsinternationalen, begränsade framgångar kunde skönjas i Tyskland, Danzig och i England men ISH hade samtidigt missat en rad möjligheter till att mobilisera sjötransportarbetarna, inte minst genom att aktivt engagera sig i organiseringen och ledningen av nationella strejker samt att systematiskt bygga upp de revolutionära oppositionsgrupperna. ”The fundamental weakness of the ISH is the absence of live connection with and the instruction of the local organisations,” framhöll man och kritiserade ISH:s sekretariat vidare för att inte ha lyckats utveckla interklubbar till fixpunkten för inrättandet av skeppsceller och värvningscenter för nya medlemmar: ”Their most important shortcomings consists in the absence of concreteness in the approach to seamen of the various countries, also in the inability of connecting the questions of a general political nature with those questions which interest and touch the immediate needs of the seamen.”²²⁶

Kritiken i Moskva utmynnade i en ny resolution som förtydligade riktlinjerna för ISH:s uppdrag. Organisationen förpliktades att delta i alla manifestationer som uttryckte sjötransportarbetarnas missnöje, ständigt anklaga ledarna för de reformistiska sjöfacken för att de sålde ut sjöproletariatet till kapitalisterna och redarna samt konstant avslöja och bekämpa krigsförberedelserna mot Sovjetunionen. Arbetet skulle hädanefter koncentrera sig på

226 The Situation, the Work and the Tasks of the International of Seamen and Harbour Workers, [Moskva] 12.6.1931, 534/5/221, 114–116, RGASPI.

bygga upp organisationerna underifrån: "It is necessary to unite the members of the revolutionary trade unions working on one ship and in one particular port, etc., in trade union groups or trade union sections at the place of industry." Dessa lokala enheters uppgift var att föra den dagliga kampen mot lönenedsättningar, förlängningen av arbetstiden eller avskedandet på olaga grunder av besättningsmedlemmar. Ett viktigt uppdrag var även arbetet bland de oorganiserade och arbetslösa sjömännen och hamnarbetarna. Båda grupper utpekades som potentiella medlemmar i den revolutionära oppositionen och endast genom deras mobilisering skulle ISH och dess sektioner utvecklas till verkliga massorganisationer.²²⁷

Resolutionen innehöll även direktiv om arbetet i Tyskland (utveckla Einheitsverein till en massorganisation), Storbritannien (bygg upp lokalgrupper som utgör basen för en nationell union som utropas vid en landskongress senast i slutet av 1931), Frankrike (organisera hamnarbetarna), Italien (bygg upp det illegala arbetet i landet), Spanien (etablera kontakt med sjöproletariatets organisationer i de olika hamnstäderna) och USA (reorganisera verksamheten och börja fästa uppmärksamhet på arbetet bland de svarta hamnarbetarna och sjömännen). Framför allt ålades ISH:s sekretariat att stärka sin närvaro i Latinamerika och i Asien. Internationalen förpliktades att uppta kontakten med sjömansförbunden i Kuba, Mexiko, Paraguay, Peru och Uruguay samt med sjöproletariatets organisationer i hamnarna i Argentina och Brasilien. I Asien skulle direkta förbindelser upprättas med sektionerna i Kina och Japan samt med de revolutionära elementen bland sjötransportarbetarna i Indien, Filippinerna, Singapore, Indokina och Indonesien. Ett tredje uppdrag var intensifieringen av arbetet bland de koloniala och färgade sjömännen där ISH och dess sektioner förpliktades att arbeta för likställningen av lönerna

227 The Situation, the Work and the Tasks of the International of Seamen and Harbour Workers, [Moskva] 12.6.1931, 534/5/221, 117–118, RGASPI.

för vita och färgade besättningsmedlemmar enligt devisen "equal pay for equal work".²²⁸

Kritiken och de nya riktlinjerna från Moskva föranledde att ISH:s exekutivkommitté sammankallades på inrådan av RFI:s Berlinbyrå till sitt andra plenum i Hamburg i september 1931.²²⁹ Endast representanterna för de europeiska sektionerna hade möjlighet att infinna sig, nämligen kamraterna Christensen (Danmark), Koschnik (Tyskland), Persson (Sverige), Samsing (Norge), Schaap (Holland), Stoeger (Österrike) och Thompson (England). Under den andra mötesdagen anlände även en (icke namngiven) representant från Grekland. Från ISH:s sekretariats sida deltog Ford, Liao, Polano, Shelley och Walter medan Pechmann representerade RFI:s europeiska sekretariat. En viss kritik väckte frånvaron av Dumay, Hardy och Mink på mötet; Hardy hade visserligen på kort varsel meddelat att han inte ämnar delta medan de två andra kamraterna inte överhuvudtaget svarat på kallelsen.²³⁰ Mötets agenda omfattade sex punkter varav de mest centrala gällde läget inom ISH:s sektioner, omorganiseringen av interklubbarnas verksamhet samt arbetet bland de koloniala sjömännen. Lägesrapporterna visade att arbetet inom de flesta sektionerna hade börjat anta fastare former och arbetet med att bygga upp lokala organisationer hade kommit igång. Stor diskussion väckte frågan om SMM:s ombildning till ett självständigt förbund samt om ISH:s taktik under löneförhandlingarna som hade varslats om i bland annat Tyskland, Danmark och Norge. Gällande den senare beslöt man att vidta kampåtgärder med att utropa parollen 'strejk ombord alla fartyg vart än de må befinna sig' i stället för att endast strejka på land.²³¹ För både interklub-

228 The Situation, the Work and the Tasks of the International of Seamen and Harbour Workers, [Moskva] 12.6.1931, 534/5/221, 119–122, RGASPI.

229 Walter, Arbeitsbericht der ISH, Hamburg 21.8.1931, 534/5/222, 66, RGASPI.

230 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', [Berlin] 21.11.1931, 534/4/353, 81, RGASPI.

231 Zweite Plenarsitzung der Exekutive der ISH, 10-12.9.1931, 534/5/224, 1–47, RGASPI; Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931,

barna och arbetet bland de koloniala sjömännen hade sekretariatet på förhand utarbetat var sin resolution som lästes upp och antogs vid mötet, se vidare kapitel IV och V.

Frågan om interklubbarnas reorganisering och verksamhetsformer föranledde en rad kritiska kommentarer från mötesdeltagarna. Nästan ingen av klubbarna hade en kollektiv ledning, få av dem hade funktionärer som bemästrade främmande språk vilket innebar att bearbetningen av utländska fartyg var dålig eller förekom inte alls. Dessutom var kontakterna mellan de olika interklubbarna i det närmaste sporadiskt och någon typ av 'socialistisk inbördes tävlan' mellan olika klubbar i antalet nya värvade medlemmar förekom knappast alls. Det största problemet var dock frågan om vem som i sista hand skulle ha ansvar för interklubbarna och bekosta deras verksamhet. Ett flertal mötesdeltagare, däribland Persson, Samsing och Thompson, klagade över de höga hyreskostnaderna samt bristen på pengar för att täcka de löpande utgifterna och den oklara ansvarsfördelningen mellan sektionerna och ISH:s sekretariat. Kritiken tillbakavisades dock av Walter, Shelley och Pechmann som slog fast att interklubbarna förvisso stod under sekretariatets ledning men att deras verksamhet skulle stödas av sektionerna och partiernas lokalavdelningar. Klart var även att interklubbarna – liksom sektionerna – skulle eftersträva att vara ekonomiskt självbärande och inte vara beroende av finansiella tillskott från sekretariatet. Mycket munterhet väckte däremot Thompsons påpekande att interklubbarna i England borde avhålla sig från att driva en öppen antireligiös kampanj såsom interklubben i Hamburg gjorde för att inte väcka anstöt bland det katolska sjöproletariatet i Liverpool och Glasgow. Walter kontrade med att påpeka att det gällde att komma ifrån den förlegade föreställningen att man inte kan göra en revolution på söndagen, det gällde helt enkelt för SMM att komma på att utforma den rätta propagandan medan Pechmann sekunderade och påminde om att det antireligiösa arbetet inte kunde skiljas från det vanliga arbetet. Självklart dock inte med sådana

metoder som avskräcker massorna men nog som en del av interklubbarnas vardagliga arbetsformer, replikerade han.²³²

Även frågan om arbetet bland de koloniala sjömännen samt interklubbarnas och sektionernas uppdrag ventilerades ingående. Stora brister förekom bland de sektioner som i främsta hand berördes, nämligen Einheitsverein och SMM, konstaterade Liao i sin översikt. Framförallt hade man missat att understöda och bygga på den revolutionära stämningen som rådde i Kina och bland de kinesiska sjömännen. Ford i sin tur kritiserade det ringa intresse bland SMM att försöka organisera de indiska och svarta sjömännen medan Shelley konstaterade att ISH:s resolution om arbetet bland de koloniala sjömännen som publicerats i början av året visade sig innehålla en rad politiska fel varför sekretariatet gett Liao och Ford i uppdrag att skriva ett nytt utkast.²³³

Den sista punkten på mötets dagordning var tidpunkten för ISH:s världskongress. Alla deltagare var eniga om att exekutivkommittén nu skulle slå fast ett slutgiltigt datum så att förberedelserna och propagandaarbetet inför kongressen kunde inledas. Dessutom var kongressen av politisk betydelse: ISH:s officiella grundande skulle då proklameras och dess provisoriska ledning skulle ersättas med en ordinarie. Slutligen enades man om att kongressen skulle hållas i maj 1932 under parollen ”Sjömännens, hamnarbetarnas, flodskepparnas och högsjöfiskarnas enhetsfront mot det internationella redarkapitalets offensiv”.²³⁴

232 Zweite Plenarsitzung der Exekutive der ISH, 10-12.9.1931, 534/5/224, 48-82, RGASPI.

233 Zweite Plenarsitzung der Exekutive der ISH, 10-12.9.1931, 534/5/224, 82-87+65-66, RGASPI. Den avvikande sidnumreringen beror på att det tydligen fanns två stenografister på plats, den ena skrev sin rapport på tyska medan den andra översatte sina anteckningar från engelska till tyska.

234 ISH, Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs (September 1931), 534/5/224, 202, RGASPI.

Kampinternationalen manifesterar sig och blir en global aktör

Världsdepressionen gick in på sitt tredje år och krisen inom handelssjöfarten fortsatte med oförminskad fart. Redarna sade upp arbetsavtal och aviserade om lönesänkningar och rationaliseringsåtgärder. De sjöfackens ledning försökte hålla emot men valde som sin huvudsakliga taktik att försöka minska skadorna genom förhandlingar och kompromisser, något som stod i bjärt kontrast till kraven som ställdes av den revolutionära oppositionen. ISH:s och RFO:s grundprincip var att förespråka en kompromisslös ståndpunkt: hellre rusta till arbetskamp än gå med på redarnas krav, se illustration 18. Resultatet av denna linje lät inte vänta på sig. Följden var turbulens inom sjöfarten och hamnarna där oppositionen gång på gång utlyste strejker för att framtinga sina krav. I regel brännmärkte fackföreningsledningen och redarna strejkerna som "vilda", d.v.s. brytande mot gällande arbetsavtal. RFO:s och ISH:s position var den rakt motsatta, för dem var såväl de legala som illegala strejkerna uttrycket för massornas vilja och resoluta kamp mot kapitalisternas och fackföreningsledningens exploatering och "fascistiska" metoder.

Redarnas, fackföreningsledningens och myndigheternas motdrag var att förbjuda illegala arbetsk konflikter vilket bland annat lyckades i Tyskland genom Brüningregeringens nödförordning i december 1931. I oktober samma år hade Einheitsverein organiserat en strejk bland sjömännen vilken tidvis lamslog den tyska exporten. Myndigheterna svarade dock med samma mynt, genomförde raiderna mot Einheitsvereins och ISH:s kontor och arresterade såväl strejkledningen som hela ISH:s stab. Strejken avbröts efter en vecka då det reformistiska transportarbetarförbundet gick med på en kompromiss (som innebar en lönesänkning); Einheitsvereins beslut om att fortsätta med strejken till det bittra slutet fick inget gehör.²³⁵ Lärdomen som ISH:s ledning drog av strejken var dock att misslyckandet i främsta hand berodde på

235 Constance Margain, 'The German section of the International of Sailors and Harbour Workers', Ralf Hoffrogge and Norman LaPorte (eds.), *Weimar*

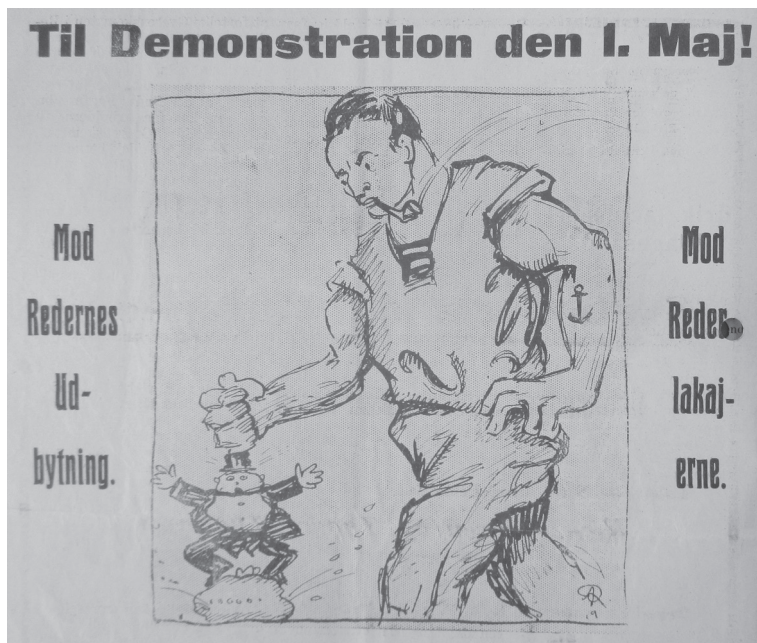

Illustration 18. ISH står emot redarnas utpressning! Källa: Laternen 5:4, Maj 1930, 4.

att man inte lyckades upprätta en enhetsfront och på att reformisterna förrådde de strejkande, inte på grund av att den egna konfrontationstaktiken från början var dömt till att misslyckas. I stället för att kritiskt begrunda läget och dryfta en ändring i den fastslagna strategin fortsatte ISH, dess nationella sektioner och de olika RFO-grupperna att vidhålla konfrontationstaktiken vilket Ernst Wollweber i en självkritisk efterhandsanalys konstaterade som ett fatalt tunnelseende inom ledningen för ISH och RFO-grupperna. Shelley och ISH-ledningen pläderade för en offensiv strejktaktik, Wollweber och den tyska partichefen Thälmann för en rörlig:

Communism as Mass Movement 1918–1933, London: Lawrence & Wishart, 2017, 170–186.

Wir hatten 1931/32 viele Streiks ausgelöst, aber dann versanden lassen. Einen Streik muss man auch aus der Offensivstellung abbrechen, wenn noch Steigerungsmöglichkeiten vorhanden und die Unternehmer zum Nachgeben bereit sind, so dass ein Teilerfolg zu erringen ist. Wir hatten das bei den Weserschiffen und Hochseefischern praktiziert. Ernst Thälmann war für eine bewegliche Streiktaktik und wandte sich gegen die Sturheit, Streiks nicht abubrechen, weil man befürchtete, es könnte als ein Zurückweichen angesehen werden. Durch sein Eingreifen war es überhaupt erst möglich geworden, eine solche Streiktaktik anzuwenden, die uns Erfolge brachte. Durch dieses immer wiederkehrende "Kein Zurückweichen!" war es dem Gegner oft möglich, den Streik von sich aus zu liquidieren, weil wir nicht bereit waren, die Taktik zur rechten Zeit zu ändern.²³⁶

Den blinda tron på konfrontationstaktikens effektivitet och den revolutionära oppositionens möjligheter att därigenom vinna sjöproletariatets understöd utgjorde dock grundbulten för ISH:s ledning under dessa år. Nyheterna från sektionerna gav dock en annan bild men föranledde inte någon kursändring. I Tyskland avisade sjömännen Einheitsverbands försök att utlysa en ny strejk mot aviserade lönesänkningar i januari 1932. I England misslyckades SMM att ta över strejkledningen för hamnarbetarna i London när dessa gick i strejk samma månad. Bättre genomslag fick man i samband med arbetsnedläggningen ombord på brittiska handelsfartyg i februari 1932 i protest mot att National Union of Seamen (NUS) gick med på en sänkning av hyrorna. Någon landsomfattande strejk lyckades SMM däremot inte organisera men ISH:s ledning påyrkade dem att utnyttja läget till att bygga upp sin organisation med sikte på att äntligen kunna genomföra Röda fackföreningsinternationalens och ISH:s kungstanke på ett självständigt radikalt sjöfack.²³⁷

236 Lebenslauf, 183–184, Nachlass Ernst Wollweber, NY 4327/10, BArchB.

237 ISH, Situationsbericht 1.1.–15.2.1932, 534/5/230, 42–43, RGASPI.

I Nederländerna vädrade däremot den revolutionära oppositionen morgonluft efter att den holländska sjötransportarbetarnas RFO lyckades parera sjöfackets kompromiss på en lönesänkning. Redarna backade vilket de även gjorde i Frankrike där FUMP lyckades organisera strejker bland sjömännen i Dunkerque och Rouen i januari 1932.²³⁸

Intressanta nyheter hördes även från Island där sjömännen ombord på fiskeflottan gick i strejk i slutet av januari 1932. ISH:s ledning hade fram till dess inte haft någon direkt kontakt med oppositionsgrupper i landet. Detta ändrades dock under strejken. Strejkleddningen hade nämligen sänt en appell till ISH:s sekretariat och väddat om internationellt understöd vilket omgående organiserades.²³⁹

För ISH:s del gällde det att fortsätta med att bygga upp organisationen. I USA hade reorganiseringen av Marine Workers' Industrial Union (MWIU) avslutats och en ny kollektiv ledning bestående av Hudson och Hynes hade tillsatts. I Kanada hade oppositionen framgångar bland hamnarbetarna och sjömännen i Vancouver och ISH gav order till MWIU om att understöda verksamheten där. I Frankrike hade ISH:s instruktör Marcel fått uppdraget att genomföra en total reorganisering av FUMP. Även inom Einheitsverband i Tyskland övervägde ISH:s ledning att genomföra förändringar – medlemsantalet hade visserligen vuxit till över 10 000 men förbundets ledning betecknades som svag.²⁴⁰

En positiv ljuspunkt var att det illegala arbetet bland sjötransportarbetarna i Italien hade börjat bära frukt. I fem städer, däribland Neapel, Livorno och Trieste, hade FILM lyckats etablera grupper bland hamnarbetare, man hade förbindelsemän ombord på 80 fartyg och räknade 600 medlemmar i förbundet. Därutöver inbegrep FILM:s grupp i Marseilles omkring 100 sjömän.²⁴¹ I Spanien hade ISH:s instruktör Henry (Luigi Polano) lyckats med

238 ISH, Situationsbericht 1.1.–15.2.1932, 43–44, 534/5/230, RGASPI.

239 ISH, Situationsbericht 1.1.–15.2.1932, 44, 534/5/230, RGASPI.

240 ISH, Situationsbericht 1.1.–15.2.1932, 534/5/230, 44–46. RGASPI.

241 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', [Berlin] 21.11.1931, 534/4/353, 82, RGASPI.

sin värvningskampanj och meddelade att de lokala förbunden för hamnarbetarna och sjömännen i Barcelona samt sjömännen i Sevilla var beredda att ansluta sig till ISH. Mera allvarliga nyheter inkom däremot från Portugal, Grekland och Sydamerika. I de två förstnämnda länderna var kommunisternas arbete illegalt. Med Portugal lyckades man upprätthålla kontakt genom portugisiska förbindelsemän medan all kontakt var avbruten till sektionen i Grekland. I Uruguay tillspetsades läget efter att regeringen fick igenom ett lagförslag för att motarbeta kommunisterna och de revolutionära organisationerna. I farozonen låg framför allt latin-amerikanska sekretariat i Montevideo som tvingades gå under jorden. För ISH:s del innebar detta ett svårt bakslag i och med att kontakterna till dess sektioner i Sydamerika försvårades avsevärt. Den enda ljuspunkten var att kontakterna till de brasilianska förbindelsemännen fungerade.²⁴²

Reorganiseringen för att stärka det ”speciella arbetet”

Redan i samband med ISH:s exekutivkommittés möte hade det yttrats tydliga krav på att stärka organisationens strukturer med sikte på att bli en global aktör. För att uppnå detta skulle ISH:s apparat utökas med ett flertal instruktörer. Avsikten var att på detta sätt få bukt på svagheter inom de lokala och nationella enheterna samt att utföra agitation och propaganda med sikte på att skapa nya revolutionära celler bland sjötransportarbetarna runt om i världen. En första plan utarbetades av Adolf Shelley i november 1931. I denna version skulle Johannes Koschnik utses som instruktör med ansvarsområde för Holland, Nederländerna, Nordeuropa och Polen. Kamrat Kodrnja – som Shelley påpekade att i det närmaste var idealisk för ändamålet i och med att han talade bulgariska, kroatiska, serbiska, tjeckiska och tyska – skulle ha ansvar för Donauländerna och Grekland. Liao Chengzhi som byggt upp ISH:s arbete bland de kinesiska sjömännen i Belgien, Nederländerna, Storbritannien och Tyskland, skulle sändas till

242 ISH, Situationsbericht 1.1.–15.2.1932, 534/5/230, 44–46, RGASPI.

Fjärran Östern, medan Foster Jones, en sjöman från Sierra Leone, skulle sändas till Västafrika och kamrat Contreras skulle sändas från Moskva till Sydamerika.²⁴³

Shelleys plan förverkligades dock inte varför ISH:s ledning utarbetade ett nytt förslag i början av mars 1932. Grundidén var en total omstrukturering av internationella sekretariatet. Enheten skulle utökas med två nya instruktörer, varav den ena skulle sändas till San Francisco för att bygga upp ISH:s byrå på orten och ha ansvar för arbetet bland de japanska sjömännen. Den andra hade som sitt specialområde översynen över interklubbarnas verksamhet. Av sekretariatets övriga medlemmar skulle endast två bli kvar i centralen i Hamburg, de övriga avsågs att sändas till olika länder för att stärka arbetet i sektionerna. Noden för verksamheten skulle fortsättningsvis vara enheten i Hamburg vars uppgift var att utarbeta riktlinjerna för olika aktioner, framställa aktions- och propagandamaterial i form av flygblad, plakat, upprop och pressmaterial samt publicera en egen ISH-bulletin på engelska, franska och tyska. Vidare ålades interklubben i Hamburg att ordna 4-veckors specialkurser för att skola upp förbindelsemän bland de anglo-amerikanska, latinska, skandinaviska och svarta sjömännen.²⁴⁴

Effektiveringen och expansionen av ISH:s verksamhet krävde även ingrepp i de olika sektionerna. I England skulle SMM koncentrera sitt arbete till de fem viktigaste hamnarna, interklubben i London uppmanades att genomgå en total omorganisering och SMM fick i uppdrag att inrätta nya interklubbar i Cardiff, Liverpool och Southampton. Blickpunkten var framför allt fäst på Cardiff där den lokala gruppen fick ett specialansvar att arbeta bland de svarta sjömännen för att genom dem etablera kontakt med sjömän i Västafrika. I Belgien, där reorganiseringen av interklubben i Antwerpen redan var i gång, hade en speciell sektion för arbetet

243 Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg 24.11.1931, 534/5/223, 88, RGASPI.

244 Adolf [Shelley], [Albert] Walter, [?] Stein, Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, [Hamburg] 1.3.1932, 534/5/230, 52, RGASPI.

bland sjömän från belgiska Kongo inrättats. Vid interklubben i Rotterdam fanns en sektion för arbetet bland de indonesiska sjömännen; denna ålades att arrangera specialkurser för dessa.²⁴⁵

Ingreppet i Einheitsverband riktade sig dels till att förnya organisationens ledning, dels till att inrätta kommunistiska fraktioner inom förbundet. Idén var att tillsätta Ernst Wollweber som förbundets nya ledare.²⁴⁶ Denne hade visserligen en bakgrund som matros i den tyska marinen under första världskriget men hade under 1920-talet verkat inom olika partiuppdrag och hade ingen bakgrund i fackföreningsarbetet. Wollweber var okänd för att eftersträva osynlighet och arbeta bakom kulisserna; enligt egen utsago var han även specialist i M[ilitär]-frågor och fått sin skolning för detta i Moskva.²⁴⁷

Gällande situationen i Frankrike hade RFI:s sekretariat gett klartecken för Shelleys planer redan i oktober 1931. Dock krävde man att ISH diskuterade med ledningen för både CGTU och franska kommunistpartiet om avpolletteringen av Auguste Dumay och Garan Kouyatés befodran till FUMP:s tredje sekreterare.²⁴⁸ Luigi Polano sändes därför till Frankrike som ISH:s instruktör med uppgift att helt omorganisera FUMP samt tillsätta en ny förbundsledning där Kouyaté skulle ingå med placeringsort Marseilles. Uppdraget i Frankrike var omfattande och inbegrep inrättandet av revolutionära oppositioner i de reformistiska och autonoma fackförbunden samt att grunda en ny interklubb i Dunkerque. I Portugal och Spanien hade ISH:s instruktör i uppdrag att dels stärka ISH:s sektion och interklubben i Barcelona, dels sammanföra de spanska revolutionära, de anarkosyndika-

245 Adolf [Shelley], [Albert] Walter, [?] Stein, Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, [Hamburg] 1.3.1932, 534/5/230, 53, RGASPI.

246 Adolf [Shelley], [Albert] Walter, [?] Stein, Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, [Hamburg] 1.3.1932, 534/5/230, 53, RGASPI.

247 Ernst Behrend, Formular (1934), 495/205/8628, 4–5, RGASPI. Behrends var en av Wollwebers många pseudonymer.

248 Richtlinien an das europäische Sekretariat, 8.10.1931, 534/4/347, 115, RGASPI.

listiska och de reformerta förbunden till ett enhetsförbund för sjötransportarbetarna. I Lissabon hade han i uppdrag att bygga upp en legal eller ”halv-legal” interklubb.²⁴⁹

I vissa länder krävde arbetet bland sjötransportarbetarna att partiet och Röda fackföreningsinternationalen kom till ISH:s hjälp. Detta var utmaningen ibland annat i de baltiska länderna, Finland, Grekland, Polen och Rumänien där öppen kommunistisk verksamhet inklusive den revolutionära oppositionen var illegal. Arbetet i dessa länder skulle dessutom stödjas av interklubbarna i Danzig (Polen), Stockholm (Finland och de baltiska länderna) och Wien (Rumänien, Grekland). Dock hade man för avsikt att sända en instruktör till Grekland och Rumänien för att organisera/återuppbygga den illegala verksamheten i hamnstäderna samt etablera en (illegal) interklubb i Pireus. Interklubben i Marseilles ålades ett liknande transnationellt uppdrag med hänseende till det illegala arbetet i Italien och Jugoslavien samt fick i uppdrag att stöda uppbyggnaden av en interklubb i Oran.²⁵⁰

Den centrala enheten för propagandaarbetet i Östersjöregionen blev interklubben i Hamburg där särskilda sektioner för finska och baltiska sjömän kom att inrättas under våren 1932. I Hamburg verkade även de finska och estniska sjötransportarbetarfackens illegala avdelningar som i sina medlemsblad, det finska *Majakka* och det estniska *Majakas*, utgav sig för att vara språkrören för ISH:s sektioner i länderna. Ett halvt år senare kom Ernst Lambert under pseudonymen L. Avotin att leda den baltiska sektionen och utge de lettiska revolutionära sjötransportarbetarnas tidskrift *Baka*, se illustration 19.²⁵¹ I verkligheten existerade dock inte några sektioner eller någon (legal) revolutionär opposition

249 Adolf [Shelley], [Albert] Walter, [?] Stein, Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, [Hamburg] 1.3.1932, 534/5/230, 53–54, RGASPI.

250 Adolf [Shelley], [Albert] Walter, [?] Stein, Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, [Hamburg] 1.3.1932, 534/5/230, 53–55, RGASPI.

251 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar, 23.9.1932, 29.10.1932, 26.11.1932, 6.12.1932, KV 2/3729, TNA.

Illustration 19. Den lettiska sektionens organ *Baka*. Tidskriftens namn betyder 'fyren' på lettiska.

i länderna; i Finland liksom i de baltiska staterna hade myndigheterna förbjudit kommunisternas aktiviteter. Dessutom är det oklart om tidskrifterna överhuvudtaget redigerades och trycktes i Hamburg, enligt det lettiska nationalbiblioteket skulle i varje fall *Baka* ha publicerats i Moskva och smugglats via interklubbarna till Lettland.²⁵²

Målsättningen var att upprätta ett världsomfattande nätverk. Tillsammans med International Trade Union Committee of Negro Workers hade man för avsikt att organisera sjömännen i Sierra Leone och på sikt inrätta en interklubb i Freetown. Idén var inte långsökt; merparten av de västafrikanska sjömännen rekryterades nämligen bland krufolket i Sierra Leone. För arbetet

²⁵² Kataloguppgifter i Lettlands nationalbibliotek, 'Baka', https://kopkatalogs.lv/F/4Q5XHYJ1PUNXRQVP3D6HPNNE4BK7GVATKRFNK6RGEKMR23FFG-00607?func=full-set-set&set_number=008495&set_entry=000010&format=999 (hämtat 8.8.2018).

bland sjötransportarbetarna i Karibien fanns planer på en interklubb i Havanna; denna tillsammans med interklubben i New Orleans hade i uppdrag att upprätta kontakter med grupper och förbund i hamnstäderna i regionen, inklusive organiseringen av de svarta hamnarbetarna i franska, brittiska och nederländska Guyana.²⁵³ Därutöver hystes planer på att tillsammans med MWIU och latinamerikanska fackföreningsfederationen inrätta en gemensam stödpoint i New York för arbetet i Karibien. Avsikten var att denna på sikt skulle omvandlas till en subkommitté för ISH:s latinamerikanska sekretariat.²⁵⁴ Den (illegala) interklubben i Montevideo samt ISH:s latinamerikanska sekretariat var i sin tur ansvariga för arbetet bland de argentinska, brasilianska och chilenska sjömännen; för att ytterligare stärka detta skulle interklubbar inrättas i Buenos Aires och i Santos. Planen föreskrev även att sjö- och hamnarbetarfacken i Australien och Nya Zeeland bearbetades så att de på sikt skulle ansluta sig till ISH och underställas Röda fackföreningsinternationalens panpacificiska sekretariat samt att ISH:s byrå i San Francisco understödde Satshinkaai [Saahinkai], ISH:s (illegala) sektion i Japan.²⁵⁵

Donaukommiténs konferens i skuggan av den japanska imperialismen

Riktlinjerna för ISH:s globala verksamhet saknade direkta anspelningar på det världspolitiska läget. Japans anfall mot Manchuriet hösten 1931 ökade dock spänningarna i Fjärran Östern och den

253 Adolf [Shelley], [Albert] Walter, [?] Stein, Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, [Hamburg] 1.3.1932, 534/5/230, 55, RGASPI.

254 Confederacion Sindical Latino-Americana, Sub-Comité del Caribe, New York, Resolution of the Work of the Sub-Committee Amongst the Marine and Port Workers in the Caribbean, utan datum [ca feb/mar 1932], 534/4/427, 9–10, RGASPI.

255 Adolf [Shelley], [Albert] Walter, [?] Stein, Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, [Hamburg] 1.3.1932, 534/5/230, 55, RGASPI.

japanska imperialismen tolkades i Komintern och Röda fackför-
eningsinternationalens högkvarter som ett förspel till det före-
stående imperialistiska angreppet mot Sovjetunionen. Arbetet
mot krigsrustningarna fick ny fart och ISH kom att gå i bräsch
för kampanjen för en bojkott av vapen- och krigstransporter till
krigsskådeplatsen i Manchuriet, se vidare kapitel V. I skuggan av
denna kampanj hade ISH sammankallat till en konferens för att
dryfta arbetet längsmed Donau. Om själva konferensen föreligger
inga andra uppgifter än att den sammankom i april 1932, antingen
i Hamburg eller i Wien.²⁵⁶

På Donaukonferensens dagordning fanns både organisato-
risk och taktisk frågor. Konferensens resolution följde ett för
ISH och Röda fackföreningsinternationalen sedvanligt upplägg.
I inledningen frammanades världsdepressionens konsekvenser
för flodtransporterna på Donau, skeppsredarnas försök att sänka
lönerna och försämra arbetsförhållandena samt de reformistiska
och fascistiska fackföreningsledarnas samt Internationella trans-
portarbetarförbundets roll i exploateringen av sjötransportarbe-
tarna. Den enda som kunde motarbeta detta var ISH, deklarerade
resolutionen, genom att kanalisera motståndet genom grunda-
det av revolutionära oppositionsgrupper inom facken och ansluta
sig till ISH.²⁵⁷

Den pådrivande kraften för utvecklingen var ISH:s Donaukom-
mitté som upprättades i samband med konferensen. Kommittén
bestod av representanter från ISH, Centraleuropeiska sekreta-
riatet samt de röda förbunden i Tyskland, Österrike, Tjeckoslova-
kien, Ungern, Jugoslavien, Rumänien och Bulgarien; dess sekre-
tariat placerades i Wien. Kommitténs huvudsakliga uppgift var att
verkställa agitations- och propagandaarbetet bland sjötransport-
arbetarna inom respektive länder genom att publicera regelbun-

256 Referensen till tidpunkten för konferens finns i brevet från Walter till
'Werte Genossen', [Hamburg], 2.12.1932, 534/5/231, 83, RGASPI.

257 Resolution der I. internationalen Donaukonferenz zur Lage der Was-
sertransportarbeiter der Donau und den Aufgaben der revolutionären
Gewerkschaftsbewegung im Kampf gegen die Ausbeuter und den imperia-
listischen Krieg, utan datum, 534/5/231, 91–95, RGASPI.

det en egen tidskrift, *Donauwacht*, på sex språk, organisera sammankomster och demonstrationer samt förbereda flodarbetarna på kommande solidaritets- och understödsaktioner. En central målsättning var den organisatoriska uppbyggnaden av ISH:s – ej ännu existerande – sektioner samt att inrätta legala eller illegala interklubbar i Wien, Komorn (Tjeckoslovakien), Budapest och i de rumänska hamnstäderna Braila, Sulina och Konstanz. Arbetet var utmanande. Flodskepparna i Ungern, Rumänien och Bulgarien var nästan uteslutande oorganiserade; här gällde det att först grunda oberoende förbund. I Ungern gällde det att bygga upp en revolutionär opposition inom det reformistiska hamnarbetarförbundet och (den illegala) interklubben i Budapest skulle kamoufleras genom att kalla den 'Skeppsbibliotek' eller 'Understöds-kassa för flodskeppare'. Arbetet i Jugoslavien visste man att skulle bli en utmaning. Myndigheterna hade slagit sönder de existerande förbunden och uppgiften var att inrätta nya, illegala sådana bland såväl flodskepparna som sjömännen. Lika utmanande var dock partiernas och den nationella RFO-ledningens likgiltiga inställning till Donauarbetet – det jugoslaviska partiet vägrade att avdela en funktionär för arbetet i interklubben i Wien, Röda fackföreningsinternationalens tjeckiska sektion svarade inte på ISH:s förfrågningar om samarbete medan de tyska parti- och RFO-enheterna visade inget intresse för bearbetning av Donauflodskepparna.²⁵⁸

Uppdrag att sammankalla världens sjötransportarbetare till enhetskonferens

Sjömännens och hamnarbetarnas konferens i Hamburg i oktober 1930 var visserligen startskottet för Röda fackföreningsinternationalen plan att upprätta en takorganisation för den revolutionära oppositionen inom sjötransportfacken men den officiella sjösättningen av kampinternationalen skulle först ske i samband

258 Vertrauliche Beschlüsse zur Resolution der I. Donaukonferenz der Schiffer und Hafenarbeiter, utan datum, 534/5/231, 85–90.

med en världskongress. Den existerande kampinternationalen och dess exekutivkommitté var endast provisoriska; den officiella organisationen och dess ledning skulle väljas vid kongressen. På ISH:s förslag godkände Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i oktober 1931 att världskongressen skulle ordnas i Hamburg den 20 maj 1932. Kongressen var projekterad som en global manifestation för sjöproletariatets enhetsfront. Sekretariatets, interklubbarnas och sektionernas mest centrala propagandauppgift blev därför att propagera i tal och skrift för att sjömans- och hamnarbetarfacken skulle rösta för att delta i kongressen och utse officiella delegationer.²⁵⁹ Budskapet var dock minst sagt kluvet: i samma veva som man uppmanade facken att ta ställning för världskongressen och ISH gick man till angrepp mot Internationella transportarbetarfederationen och svartmålade den för att gå i redarnas ledband och vara oförmögen till att organisera kampen mot kapitalismen.²⁶⁰

Värningskampanjen inför världskongressen inskränktes i det närmaste till den kommunistiska pressen som publicerade såväl ISH:s som dess sektioners upprop, se illustration 20. Föga förvånande avvisade ledningen i de olika nationella sjötransportarbetarfacken ISH:s inbjudan till att delta i kongressen, om de alls tog någon notis av kallelsen. Detta resulterade i sin tur i fräna angrepp från kommunisternas och den revolutionära oppositionens sida som anklagade Internationella transportarbetarfederationen för sabotageförsök och de nationella facken för att tiga ihjäl kallelsen med följd att klyftan mellan de två lägren ytterligare vidgades.²⁶¹

Själva kampanjen inleddes med att allmänna ordalag informera om den förestående kongressen. För detta ändamål tryckte ISH:s sekretariat upp en broschyr där man svartmålade ITF och ledningen i de reformistiska fackförbunden och framhöll att endast ISH försvarade sjötransportarbetarnas sak i kampen mot

259 Richtlinien an das Europäische Sekretariat, 18.10.1931, 534/4/347, 126, RGASPI.

260 'Världskongress', *Hamn- och sjöproletären* 1, 1932. Uppropet var troligtvis skrivet av ISH:s sekretariat i Hamburg.

261 'Världskongressen', *Hamn- och sjöproletären* 4, 1932.

Illustration 20. "International kampfront". Källa: Rød Kurs 2: Maj 1932.

redarkapitalets angrepp.²⁶² I Sverige manade Sjötransportarbetarnas RFO i *Norrskensflamman* i februari 1932 till mönstring inför kongressen:

Den ännu unga Sjömans- och Hamnarbetarinternationalen (ISH) har sökt att, och många gånger även lyckats, internationellt mobilisera sjötransportarbetarna till solidaritetsaktioner för ett lands sjötransportarbetare. Till exempel när de polska sjömännen vann sin segerrika strejk sommaren 1931 etc. Redarkapitalisterna är numera så organiserade att de nationella gränserna ej spelar någon roll, utan de kan efter behov vid konflikter och dylikt, dirigera sina fartyg var hälst [sic] de önskar. Därav förstår vi även betydelsen av att sjötransportarbetarna för sin kamp mot redarkapitalet internationellt. ISH har, för att internationellt sammanföra

262 [ISH,] *Kleine Bibliothek der ISH, 20. Mai 1932 in Hamburg. Einheitskongress des Wassertransportproletariats der Welt*, Hamburg: International of Seamen and Harbour Workers, utan årtal [1931/32].

alla sjötransportarbetare till gemensam kamp mot redarkapitalisterna, inkallat en världskongress den 20 maj detta år.²⁶³

Syftet med kongressen var att skapa en gemensam global front mot redarnas försök att pressa lönerna och försämra arbetsvillkoren, underströk kallelsen. Kongressen hade för avsikt att ventiler kapitalismens kris och följderna för sjömän, hamnarbetare, kanalfarare och fiskare. Den andra punkten på dagordningen var kampen mot den internationella krigsfaran, den tredje kampen för sjötransportarbetarna i de koloniala länderna.²⁶⁴ För att ytterligare understryka att det var fråga om en världskongress som hade sammankallats av en internationell kommitté publicerade ISH en appell som undertecknades av dess medlemmar:

A. Walter för ISH; Hardy, Thompson, England; Hudson, Hink [sic; Mink], USA; Woll Weber [sic; Wollweber], Volkman, Tyskland; Kouyate, Blanckaert, Olivier, Frankrike; Kobayashi, Japan; Alvarino, Sydamerika; Kommissarenko, UWTW i Sovjet-Unionen; Ratti, Italien; Raoul Martinez, Portugal; Nunez, Spanien; Schaap, Holland; Verkeest, Belgien; Samsing, Norge; Jensen, Danmark; Persson, Sverige; J. Shuba, Sydafrika; Liao, Kina; Bart [sic; Barth], Donauländerna.²⁶⁵

För en vanlig sjötransportarbetare torde listan på namn inte ha betytt något annat än att kommittén hade lyckats samla representanter från hela världen. För säkerhetsmyndigheterna måste listan ha varit guld värt: det var första gången som personerna bakom ISH:s kollektiva ledning dök upp.

Nästa fas var att värva delegater och sektionernas uppgift var att ställa upp delegater som de avsåg att sända till kongressen.

263 'Till sjömän och hamnarbetare. Organisera kampen mot redarkapitalet. Upprop från Sjötransportarbetarnas R.F.O., *Norrskensflamman* 13.2.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 280 VIII B 2 Pärn VIII B 2 1, SRA.

264 'Vad är världskongressens syfte?', *Hamn- och sjöproletären* 2:2-3, 1932, 7.

265 'Appell till sjötransportarbetarna inför sjötransportarbetarnas första världskongress', *Ny Dag* 26.4.1932.

Till exempel i Sverige fördes kampanjen under parollen ”Minst en delegat från varje svensk hamn”.²⁶⁶ Fritt uppehåll under kongressen, upplyste *Hamn- och sjöproletären*,²⁶⁷ medan flygblad försökte locka arbetande och arbetslösa sjötransportarbetare till att delta i valen av ombud för den svenska ISH sektionen.²⁶⁸ (Se även illustration 21.) Så även i Finland och de övriga nordiska länderna; i oppositionens eller ISH:s tidskrifter fanns en inbjudan till att delta i ”sjötransportarbetarnas enhetskongress”.²⁶⁹

I mars 1932 kunde Pechmann rapportera till Moskva att förberedelserna inför kongressen var i full gång. Positiva signaler kom från de flesta sektionerna men arbetet i England och Frankrike väckte bekymmer. I England tycktes kamraterna inte alls ha kommit igång med värvningskampanjen vilket föranledde Albert Walter att resa till London för att diskutera läget med Seamen's Minority Movement.²⁷⁰ I Frankrike gällde det att slutföra reorganiseringen inom FUMP. Slutresultatet var att den tidigare ledaren Auguste Dumay helt fränkopplades allt fackligt arbete, i stället tog en kollektiv ledning över FUMP.²⁷¹ Dåliga nyheter inkom även från Vladivostok där ISH:s representant inte hade lyckats med att få kontakt med den japanska sektionen och det visade sig vara svårt att få ihop en delegation till kongressen.²⁷²

Det som få visste under senvåren 1932 var att det i ett skede såg ut som att kongressen inte alls skulle bli av. Myndigheterna i Hamburg hade i slutet av april avslagit organisatörernas anhållan om att ordna kongressen inom stadens territorium. Pechmann

266 'Världskongress för sjötransportarbetarna', *Ny Dag* 3.2.1932.

267 'Vad är världskongressens syfte?', *Hamn- och sjöproletären* 2:2–3, 1932, 7.

268 Flygblad, Sjötransportarbetarnas RFO, 1932, Biographica – organisationer [samling]: Sjömännens kommunistiska riksfraktion, R/38/C/2, ARAB.

269 Se exempelvis *Majakka* 1, (april) 1932.

270 Leo [Pechmann] till 'Cher Camarades', [Berlin] 22.3.1932, 534/4/405, 167–168, RGASPI.

271 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', [Berlin] 19.4.1932, 534/4/405, 184–186, RGASPI.

272 Rapport av Kennedy till Johnson, [Vladivostok] 14.2.1932, 534/4/415, 29, RGASPI.

Illustration 21. "Välj delegater till ISH:s världskongress." ISH:s inbjudan till världskongressen 1932 spreds i form av en pamflett som innehöll kongressens agenda och målsättningar.

misstänkte att franska påtryckningar hade fått hansestadens myndigheter att fatta det negativa beslutet. Det gällde därför att på kort tid hitta en ersättande ort för kongressen. Walter åkte omgående till Köpenhamn för att rådpläga med Richard Jensen och undersöka möjligheten att flytta kongressen till den danska huvudstaden. Pechmanns anvisning var att inte gå ut i offentligheten med de ändrade planerna: officiellt skulle Hamburg kvarstå som kongressort. Ifall organisationskommittén sist och slutligen var tvungen att på kort varsel ändra orten skulle det delges två till

tre dagar på förhand så att inte myndigheterna skulle ges möjligheter att ingripa.²⁷³

Röda fackföreningsinternationalens sekretariat reagerade prompt och godkände förslaget att förlägga kongressen till Köpenhamn. Samtidigt tog man ställning till ISH:s kostnadsförslag för kongressen. Utgifterna för att bekosta uppehållet för 250 delegater under fem dagar samt för ytterligare 100 delegater för åtta dagar beräknades uppgå till 20 000 amerikanska dollar.²⁷⁴ Hur stor del av summan som slutligen bekostades av Moskva är oklart och enligt den officiella slutrapporten hade delegaternas utgifter bekostats av deras organisationer eller genom insamlingar ombord på fartygen och i hamnarna.²⁷⁵ Organisationskommittén i Hamburg fick även i uppdrag att utarbeta en reservplan ifall de danska myndigheterna i sin tur ställde sig negativa till förfrågan om att ordna konferensen i Köpenhamn. Det viktigaste, framhöll Moskva, var att kongressen skulle ha karaktären av en legal tillställning; en illegal samling kunde under inga omständigheter förordas.²⁷⁶

I Hamburg arbetade organisationskommittén samtidigt på högtryck med att tillgodose sektionerna med material inför kongressen. En broschyr med kongressens målsättning och dagordning trycktes upp på tyska, engelska, franska, spanska och norska och spreds i 57 000 exemplar.²⁷⁷ Den mest kritiska punkten var direktiven från Moskva. Röda fackföreningsinternationalens sekretariat hade utarbetat ett utkast till en resolution för

273 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', [Berlin] 22.4.1932, 534/4/405, 201–213, RGASPI.

274 Kostenvorschlag zum 1. Weltkongress der ISH, 534/8/157, 192, RGASPI.

275 ISH, *The World Unity Congress of the International Water Transport Workers and its Decisions* (Hamburg: International of Seamen and Harbour Workers, utan datum [ca 1932]), 2.

276 Se §19, Instruktionen für die Kommission zur Leitung des Internationalen Kongresses der ISH, 11.5.1932, 534/5/232, 35, RGASPI.

277 Bericht Polizeipräsident Berlin, 15.6.1932, Berichtserstatter Regierungsassessor Dr. Arian, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS.

sjötransportarbetarinternationalen som var avsedd att godkännas av kongressen. Texten innehöll riktlinjerna för det fortsatta arbetet och ISH:s ledning överlade om deras förverkligande och genomförbarhet. Det som definitivt verkade orealistiskt var kravet på en genomgående reorganisering av interklubbarnas verksamhet fram till den första juni.²⁷⁸

Sjötransportarbetarnas världskongress

Föga förvånande gav de danska myndigheterna inget tillstånd för ISH att lägga sin världskongress till Köpenhamn. I stället lyckades organisationskommittén i sista stund få grönt ljus av polismyndigheterna för att ordna kongressen i Hamburgs förort Altona som lydde administrativt under Preussen. Den kommunistiska pressen jublade: man hade dragit den socialdemokratiska fackföreningsledningen och dess hejdukar inom Hamburgs polisledning vid näsan och gett dem en välförtjänt näsbränna i och med att kommunisterna tolkade förbudet som enbart en följd av socialdemokraternas och redarnas påtryckning.²⁷⁹ Rapportören från Centraleuropeiska sekretariatet var euforisk: 173 delegater från 31 länder hade anlänt och nästan hälften av dem representerade reformistiska eller syndikalistiska förbund. Än bättre – en rad av Internationella transportarbetarfederationens medlemsförbund deltog genom ombud på kongressen och ett av dem, den danska sjömansunionen, meddelade till och med att man hade röstat för att ansluta sig till ISH.²⁸⁰ Dessutom meddelade representanterna för såväl det danska eldarförbundet som de revolutio-

278 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', [Berlin] 22.4.1932, 534/4/405, 201–213, RGASPI.

279 'Internationaler Kampfkongress gegen Krieg', *Arbeiter-Illustrierte Zeitung*, XI:24, 1932, 568.

280 RFI:s Berlinbyrå, Rapport om ISH-kongressen, 534/5/232, 75, RGASPI.

nära sjötransportarbetarna i Sevilla att deras förbund inom kort ämnar ansluta sig till ISH.²⁸¹

Världskongressen sammanträdde mellan den 21 och 24 maj 1932. En del deltagare hade anlänt som officiella representanter för sina fackförbund, andra hade trotsat myndigheternas och fackföreningarnas förbud. Hela världen tycktes vara samlad i Hamburg för att markera den internationella proletariska solidariteten: "In complete unanimity the delegates of all races and nationalities participated in the discussion of the problems in regard to the organization of economic struggles, the fight against imperialist war, the support of the doubly exploited and suppressed colonial comrades standing before the Congress."²⁸² Liknande euforiska toner anslog den kommunistiska pressen: "Kampenhet över hav och raser! Sjötransportarbetarnas världskongress i Hamburg. Över 1 miljon sjöproletärer har sänt delegater," lovsjög exempelvis den kommunistiska tidningen *Ny Dag*.²⁸³ Av diametralt motsatt åsikt var den preussiska polisledningen i Berlin som skällde ut kollegerna i Altona för att ha gjort en helt felaktig lägesbedömning när man gett sitt tillstånd: "Es handelte sich um den ersten Weltkongress einer Sparte der revolutionären Gewerkschaften, die auch dem Polizeipräsidenten in Altona als einer der radikalsten und aktivsten internationalen Träger sowjetrussischer bzw. kommunistischer Propaganda bekannt sein musste." Hur kunde polisledningen i Altona ha missat att denna organisation var ökad för sitt radikala budskap i såväl Tyskland som i utlandet?²⁸⁴

281 ISH, *The World Unity Congress of the International Water Transport Workers*, 4.

282 ISH, *The World Unity Congress of the International Water Transport Workers*, 4.

283 *Ny Dag*, 26.5.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

284 Dr. Klaussner, Preuss. Ministerium des Inneren an d. Herrn Regierungspräsidenten in Schleswig, Berlin, 27. Juni 1932, Zum Bericht vom 1. Juni 1932 betr. ISH Kongress, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS.

Hur många personer som sist och slutligen deltog i kongressen är okänt. Polisen i Altona räknade att 242 personer var närvarande vid kongressen varav 186 utländska delegater medan polisen i Berlin hade uppgifter om 189 delegater varav 79 kom från utlandet. Stor oklarhet gällde frågan om antalet deltagare som sist och slutligen närvarade från Sovjetunionen; enligt polisen i Altona var det endast det sovjetiska transportfackets ordförande Kommissarenko som var närvarande medan kollegerna i Berlin hade uppgifter om en sovjetisk 25-manna delegation.²⁸⁵ Uppgifterna om den förmenta sovjetiska delegationen korrigerades snabbt och det visade sig att Altonapolisens uppgifter stämde. En liknande motstridighet framgår även i ISH:s olika rapporter. Medan den officiella publikationen anger 174 närvarande som bygger på uppgifter från kongressens mandatkommission,²⁸⁶ hänvisar slutrapporten för ungdomssektionen till sammanlagt 189 kongressdelegater medan en intern sammanställning som Altonapolisen kommit över låter gälla att deltagarantalet uppgick till 156.²⁸⁷ Det föreligger således en uppenbar diskrepans även i de interna framställningarna om antalet deltagare vid konferensen, se tabell 5.

Någon förklaring till de motstridiga uppgifterna i de olika delegationernas antal föreligger inte. En möjlighet är att de olika sammanställningarna gjordes under olika tidpunkter vid kongressen. En annan är att en rad personer som bevisligen var närvarande vid kongressen fattas i den första sammanställningen.

285 Dr. Klaussner, Preuss. Ministerium des Inneren an d. Herrn Regierungspräsidenten in Schleswig, Berlin, 27. Juni 1932, Zum Bericht vom 1. Juni 1932 betr. ISH Kongress, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS.

286 Protokoll des 1. Welt-Einheits-Kongresses der revolutionären Wassertransportarbeiter, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS.

287 Bericht vom Einheitskongress der Wassertransportarbeiter, utan datum [1932], 534/5/231, 187, RGASPI; Abschrift. Vertreten sind Delegierte aus folgenden Ländern, Material des Kongresses der ISH vom 21–24.5.1932, Polizeipräsident Altona-Wandsbek, 1.7.1932, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS.

Tabell 5. Delegater vid ISH:s världskongress

Land	LAS1	LAS2
Algeriet	[.]	1
Belgien	6	6
Danmark	21	22
Danzig	1	1
Grekland	1	1
Estland	2	1
Finland	1	1
Frankrike	8	9
Indokina	1	[.]
Indonesien	1	1
Island	1	1
Italien	2	3
Japan	2	2
Jugoslavien	[.]	1
Kina	2	3
Kongo	1	[.]
Lettland	2	3
Nederländerna	6	6
Norge	11	11
Polen	1	1
Portugal	3	3
Rumänien	1	1
Schweiz	1	1
Somaliland	1	[.]
Spanien	1	1
Sovjetunionen	1	[.]
Storbritannien	8	7
Sverige	12	15
Tjeckoslovakien	1	1
Tyskland	45	56
USA	9	8
Österrike	2	3
Sammanlagt	156	171

Källa:

LAS1 = Abschrift. Vertreten sind Delegierte aus folgenden Ländern, Material des Kongresses der ISH vom 21–24.5.1932, Polizeipräsident Altona-Wandsbek, 1.7.1932, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS;
 LAS2 = Mandatsprüfungskommission, Protokoll des 1. Welt-Einheits-Kongresses der revolutionären Wassertransportarbeiter, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS.)

Denna innehåller nämligen namnuppgifter på alla uppräknade delegater medan mandatkommissionens rapport endast är en sammanställning på det slutliga bekräftade antalet medlemmar i de närvarande delegationerna. Således fattas bl.a. medlemmarna för ISH:s legala och illegala sekretariat (Walter, Polano, Shelley) samt sekreteraren för ITUCNW George Padmore i den första sammanställningen. Padmores frånvaro kunde förklaras med att han inte representerade sjötransportarbetarna men i så fall är det lika oförklarligt varför Louis Engdahl räknades som medlem i den amerikanska delegationen. Engdahl var ordförande för International Labor Defense som var Internationella Röda Hjälpens amerikanska systerorganisation och befann sig på Europaturné tillsammans med Ada Wright. Wright och Engdahl deltog i kongressen på inbjudan av ITUCNW och ISH i ett led av Röda Hjälpens internationella kampanj till försvar av nio svarta pojkar som anklagades för att ha våldtagit en vit kvinna; Wright var mor till en av pojkarna.²⁸⁸

Diskrepansen i de olika uppgifterna kan förklaras av att deltagarantalet fluktuerade under kongressen. Enligt Pechmanns utsaga bestod exempelvis den amerikanska delegationen av endast sex personer som leddes av George Mink. Den senares närvaro ansåg Pechmann att var helt överflödigt och Mink kritiserades för att endast ha försvårat kongressens arbete. Å andra sidan förvånar Minks agerande inte med tanke på att ISH aktivt verkat för hans avlägsnande från MWIU:s ledning. Pechmann meddelade vidare att det fanns en delegation från Sydafrika på plats medan den australiensiska anlänt först efter kongressen.²⁸⁹ Den sovjetiske dele-

288 Se vidare James A. Miller, Susan D. Pennybacker and Eve Rosenhaft, 'Mother Ada Wright and the International Campaign to Free the Scottsboro Boys, 1931-1934', *The American Historical Review* 106:2, 2001, 387-430.

289 Leo Braun, 'Über den Kongress der Seeleute, 2.6.1932, 534/5/405, 242, RGASPI. Indentifieringen av rapportens författare med Pechmann är inte entydig. Det finns visserligen hänvisningar i Berlinbyråns rapporter till en medarbetare med namn Braun men denne tycks inte ha varit involverat i byråns samarbete med ISH:s sekretariat vilket var Pechmanns ansvarsområde. Vissa av byråns rapporter är även signerade Leo, Braun (även Brown)

Illustration 22. ISH:s världskongress samlades i Altona i maj 1932. Källa: [ISH,] *The World Unity Congress of the International of Water Transport Workers and its Decisions* [Hamburg: International of Seamen and Harbour Workers, 1932], 10.

gatens frånvaro i mandatkommissionens lista kan däremot bero på att Kommissarenko höll ett bejublat hälsningstal i början av kongressen men inte var en delegat vid kongressen i och med att det sovjetiska sjötransportarbetarfacket inte var medlem i ISH, se illustration 22. Vad som däremot tydligt framgår ur tabell 5 är att merparten av kongressens deltagare kom ifrån Nordeuropa och de danska, svenska och norska delegationerna tillhörde vid sidan om den tyska till kongressens manstarka grupper.

Kongressens viktigaste uppgift var att välja en exekutivkommitté med 35 medlemmar samt bekräfta ISH:s statuter och organisationsprinciper. För bådaddera fanns förberedda förslag vilka

vilket kann tyda på att dessa rapporter skrivits av såväl Leo [Pechmann] som Braun. Det är således möjligt att även denna rapport undertecknats av båda personerna.

kongressen godkände enhälligt. Medan organisationsprinciperna publicerades i form av en resolution som ingick i kongresspublikationen offentliggjordes aldrig namnen på vem som ingick i exekutivkommittén. Ej heller gjorde man något stort nummer av att ledningen för ISH hade bytts ut och att posten som ISH:s president hade avskaffats. I klartext innebar detta att George Hardy inte mera var ISH:s ordförare (se nedan) utan att organisationen officiellt leddes av dess sekreterare Albert Walter. Några hänvisningar till de övriga medlemmarna i ISH:s kollektiva ledning gjordes aldrig i offentligheten. Av den interna dokumentationen framgår dock att ISH:s exekutivkommitté i varje fall bestod av Ernst Wollweber (Tyskland), Joseph Schaap (Nederländerna), Garan Kouyaté och Wymiens (Frankrike), Robson och Keenan (Storbritannien), Nunez (Spanien), Barth (Österrike/representant för Donauländerna), Richard Jensen och Borglund (Danmark), samt tre icke identifierade medlemmar från Sverige, Norge och USA var.²⁹⁰

Kongressen behandlade tre på förhand fastslagna teman. Varje tema inleddes med ett längre anförande. Albert Walter rapporterade om krisen inom sjöfarten och nödvändigheten för sjötransportarbetarnas enhetsfront, kamrat Rey från USA talade om kampen mot den japanska invasionen i Manchuriet och mot det förestående imperialistiska anfallet mot Sovjetunionen, medan Garan Kouyaté underströk nödvändigheten om att organisera de koloniala sjötransportarbetarna. Föredragen åtföljdes av debattinlägg och avslutades med att man antog de på förhand utarbetade resolutionstexterna.²⁹¹ I centrum för diskussionerna var de (oftast) miserabla arbetsförhållandena ombord på fartygen och de förestående hoten om lönesänkningar som redarna hotade

290 Walter till 'Werte Genossen', Hamburg 2.12.1932, 534/5/231, 78, RGASPI.

291 Texterna till [Resolution on] 'The Situation of the Water Transport Workers and the Creation of the International Unity Front for Struggle against Shipping Capital', [Resolution on the] 'Struggle against Imperialist War', samt 'Resolution on the situation and struggles of the seamen and harbor workers in the colonial and semi-colonial countries and the tasks of the sections of the ISH', finns publicerade i ISH, *The World Unity Congress of the International Water Transport Workers*.

med runt om i världen. Specificerade krav med listor som innehöll tiotals punkter på förbättringar i arbetsförhållanden ombord och i hamnarna samt lönekrav i de förestående förhandlingarna ventilerades,²⁹² dessa trycktes sedermera i kongresspublikationen för att tjäna som hållpunkter och målsättningar i RFO-gruppernas och den revolutionära oppositionens praktiska och politiska propagandaarbete.

I samband med kongressen ordnades även en rad slutna sammanträden för ISH:s olika specialavdelningar, såsom kommittén för arbetet i Storbritannien (se nedan), den baltiska kommittén (se vidare kapitel III) samt kommittén för arbetet bland de koloniala sjötransportarbetarna (se vidare kapitel V). Medan dessa avdelningars tycktes ha sammanträtt bakom lyckta dörrar och dryftade strategiska och politiska frågor, samlade avdelningen för ungdomsarbetet de närvarande tolv ungdomsdelegaterna till ett eget möte som pågick samtidigt som kongressen. ISH:s uttryckliga vilja var att öppna för politiskt och fackligt arbete bland unga sjötransportarbetare vilket hittills försumrats av såväl de reformistiska facken som den revolutionära oppositionen. Resultatet lät inte vänta på sig. Mötet beslöt att etablera en särskild kommission för ungdomsarbetet samt antog en resolution om riktlinjerna för arbetet bland ungdomarna inom ISH och dess sektioner.²⁹³ Det som lämnade allra minst spår var de hemliga överläggning-

292 Kravprogrammen som cirkulerade under kongressen var 'Internationales Förderungsprogramm der Binnenschiffer', 'Kampfprogramm der Partikulier-Schiffer', 'Kampfforderungen der Wasserbauarbeiter', 'Internationales Forderungsprogramm der Hochseefischer', 'Internationales Forderungsprogramm der Hafenarbeiter', 'Internationales Forderungsprogramm der ISH für die Seeleute', och 'Vorschläge für ein Kampfprogramm der Küstenfischer', utkastet medföljde som bilagor i Polizeipräsident Altona-Wandsbek, 1.7.1932, Material des Kongresses der ISH vom 21-24.5.1932, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4534, LAS.

293 Entwurf über die Lage der jugendlichen Wassertransportarbeiter und die Aufgaben der IS Hund ihrer Sektionen, utan datum [1932], 534/5/231, 179-186; 'Resolution of the Youth Commission of the Unity Congress of the International Water Transport Workers', publicerad i ISH, *The World Unity Congress of the International Water Transport Workers*.

arna för de ledande kamraterna för att analysera det världspolitiska läget och överlägga om taktiska frågor.²⁹⁴

Avpolletteringen av George Hardy och kräftgången i England

En av frågorna som behandlades bakom lyckta dörrar i samband med världskongressen var läget i England. Omvandlingen av Seamen's Minority Movement (SMM) till ett regelrätt radikalt sjöfack stampade på stället vilket väckte irritation både inom ISH:s ledning som i RFI:s Berlinbyrå.²⁹⁵ Redan under hösten 1931 hade George Hardy uttryckt sin reservation till dessa planer och framhållit att de var orealistiska att genomföra så länge som SMM saknade såväl en bred bas som kapabla funktionärer och kader.²⁹⁶ Hardy ställde sig därmed bakom ledningen för Minority Movement som öppet trotsade RFI:s riktlinjer om att forcera upprättandet av ett radikalt fackförbund för sjötransportarbetarna.²⁹⁷

Än värre var att beslut som hade fattats under våren för att få fart på verksamheten inte hade resulterat i en lösning av den konflikt som utspelade sig inom SMM:s ledning där George Hardy och Fred Thompson stod för diametralt olika ståndpunkter om riktlinjerna för arbetet. Krisen eskalerade till den grad att uppgifter om att det förekom regelrätta handgemäng mellan de två kontrahenterna i SMM:s byrå fick ledaren för Centraleuropeiska sekretariat Fritz Heckert att ingripa. Hardy och Minority Movements representant Mahon kallades till Berlin för överläggningar i mars 1932. Resultatet var att SMM:s ledning skulle ersättas av en kollektiv ledning i vilken Hardy och Thompson ingick som sekreterare och att SMM:s verksamhet skulle koncentreras till

294 Nørgaard, *Revolutionen der udeblev*, 94–95; Eiber, *Arbeiter und Arbeiterbewegung*, 183–184.

295 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', [Berlin] 21.11.1931, 534/4/353, 81, RGASPI.

296 George Hardy till ISH Hamburg, London 1.9.1931, 534/4/379, 24–25, RGASPI.

297 NMM till ISH Hamburg, London 4.9.1931, 534/4/379, 21, RGASPI.

Harwich, Liverpool, London, North Shields och South Shields.²⁹⁸ Någon förbättring i arbetet blev det dock inte varför Albert Walter åkte till London i slutet av april för att rådgöra med Hardy om läget.²⁹⁹

Inom ISH:s ledning tolkades det låsta läget i England som en följd av vissa pesoners egensinnighet och motsträvighet. Än värre – Hardys ifrågasättande av ISH:s riktlinjer innebar att han i allt högre grad uppfattades i Hamburg att vara en bromskloss och därmed oacceptabel som ledare för ISH. Hardy måste ha vädrat detta misstroende redan hösten 1931 när han ställde ISH:s ledning mot väggen och hur han skulle tolka formuleringen "When you were President of the ISH" i Albert Walters brev till honom. Om han hade blivit avsatt kunde man vänligen meddela honom om detta samt berätta när och varför detta beslut hade fattats.³⁰⁰ Något sådant beslut hade man dock inte fattat i Hamburg och Hardy fortsatte därför att officiellt framstå som ISH:s president fram till världskongressen.

Bakom kulisserna hade dock redan beslut fattats i Hamburg och Berlin om en avpollettering av Hardy. Det första steget var att han inte invaldes i ISH:s exekutivkommitté vid världskongressen. Nästa steg var att enlediga honom från alla uppdrag inom SMM och ISH. Beslutet meddelades till Minority Movements ledning den 11 juni 1932: "we are instructed to let you know that with the end of the month of June the work of comrade Hardy for the I.S.H. expires."³⁰¹ Föga förvånande ifrågasatte Hardy det enväldiga meddelandet vilket paralyserade verksamheten inom SMM. Walter sökte att råda bot på dödläget genom att sända över en instruktör till England i början av juli samt att själv åka över för att överlägga om läget med Minority Movements och SMM:s

298 Fritz Heckert till Alexander [Losovskij], Berlin 9.3.1932, 534/4/405, 148–149, RGASPI.

299 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar 30.4.1932, KV2/1799, TNA.

300 George Hardy till ISH Hamburg, London 1.9.1931, 534/4/379, 24–25, RGASPI.

301 Albert Walter till 'Werte Genossen', [Hamburg] 18.10.1932, 534/5/231, 44, RGASPI.

ledning. Walter gick triumferande ut ur mötet, han ansåg att mötet bekräftade ISH:s beslut varefter han sände ett meddelande till Hardy där han redogjorde för grunderna till dennes entledigande, nämligen 1) att ett fruktbart samarbetet mellan Hardy och ISH inte mera var möjligt, 2) de diametralt olika ståndpunkterna i hur organisationen i Storbritannien skulle ledas och utvecklas, 3) att Hardys arbete bland sjötransportarbetarna i England i själva verket undergrävt möjligheterna för en revolutionär opposition, och 4) att krisen i den engelska rörelsen inte kommer att kunna övervinnas så länge som Hardy är i ledningen för SMM.³⁰² Förnöjt meddelade Pechmann RFI:s sekretariat i Moskva att läget i England nu hade retts ut.³⁰³

Omorganiseringen av verksamheten i Storbritannien föll i händerna på ISH:s instruktör Richard Krebs som använde täcknamnet James Anderson under sin sejour i riket. Krebs uppdrag var att tillsätta en helt ny ledning för såväl SMM som lokalavdelningarna i Cardiff, Glasgow, Hull, Liverpool och London.³⁰⁴ I klartext innebar det att Hardys anhängare skulle bytas ut med personer som stödde ISH:s linje om en forcerad uppbyggnad av ett radikalt fackförbund. Stor uppståndelse väckte hans ingripande i Cardiff där han genomtrumfade åsidosättandet av Harry O'Connell som ledare för den lokala enheten, i stället ålades denne att ta över ansvaret för arbetet bland de färgade sjömännen (se kapitel V). Hardys anhängare motsatte sig dock Krebs ingripanden, Hardy själv ifrågasatte ISH:s beslut och hotade med att föra hela ärendet till Kominterns behandling.³⁰⁵ Krebs i sin tur var säker på sin sak. Han hade lyckats genomtrumfa den forcerade tidtabellen vid två konferenser i Cardiff och Liverpool och målet var inställt på att hålla en nationell konferens i slutet av september då det nya för-

302 To comrade Hardy, [Hamburg] 23.7.1932, 534/5/231, 45, RGASPI.

303 Leo [Pechmann] till 'Werte Genossen', 534/4/405, 45, RGASPI.

304 Anderson [Krebs] till 'Lieber Freund', 9.8.1932, KV2/1102, TNA.

305 Anderson [Krebs] till 'Lieber Freund', 23.8.1932, KV2/1102, TNA.

bundet under namnet *Unity Movement of Seamen, Port-Workers and Fishermen* skulle sjösättas.³⁰⁶

Krebs vidlyftiga planer förverkligades aldrig. Efter reorganiseringen av lokalavdelningarna i England begav han sig till Glasgow men anhölls av polisen den 3 september 1931. När det visade sig att han vistats med förfalskade personhandlingar utvisades han på stående fot.³⁰⁷ Planerna för den nationella konferensen fick skrinläggas, något nytt förbund kom aldrig att grundas och kräftgången inom SMM fortsatte.

Ödesåret 1933

Världskongressen var de radikala sjötransportarbetarnas synliga manifestation. Nu gällde det att sluta leden bakom ISH och dess nationella sektioner för att bemöta redarkapitalets angrepp. Målet var inställt på att upprätta en internationell enhetsfront ombord på fartygen och i hamnarna mot de fackföreningsledarna i de nationella förbunden. Internationella transportarbetarfederationen fördömdes att vara oförmögen att leda kampen mot redarkapitalet liksom den inte gjort något i kampen mot den ökande krigsfaran och den japanska aggressionen i Fjärran Östern. Erfarenheterna visade att kampen måste föras utan de fackföreningsledarna och mot deras vilja, målet var en ”enhetsfront utan och mot reformisterna” och en kollektivanslutning av sjöfacken till Sjömans- och hamnarbetarinternationalen (se vidare kapitel V).³⁰⁸

Hösten 1932 kännetecknades av ett febrilt arbete inom ISH:s sekretariat för att stärka den organisatoriska basen inom de olika sektionerna. Luigi Polano sändes därför till Frankrike i augusti men arbetet kom aldrig igång eftersom den franska polisen arresterade honom kort efter sin ankomst för innehav av förfalskade

306 Anderson [Krebs] till 'Lieber Freund', 3.9.1932, KV2/1102, TNA.

307 Telegram 4.9.1932, KV2/1102, TNA.

308 'Upprop till Sverges sjötransportarbetare från svenska delegationen till enhetskongressen i Hamburg den 20 maj 1932', *Norrskensflamman* 2.6.1932.

identitetshandlingar.³⁰⁹ Polano återvände till Tyskland men det fanns varken behov eller pengar för en tredje sekreterare i Hamburg. ISH:s ledning föreslog därför att sända honom som instruktör till antingen Nord- och Sydamerika eller iberiska halvön i och med att hans fortsatta verksamhet i Frankrike var utesluten. Ett tredje alternativ var att Polano skulle ta över ledningen för ISH:s byrå i Moskva.³¹⁰ Förslaget dryftades i Berlin och Pechmann förordade det tredje alternativet.³¹¹

Ett annat bakslag var budskapet om att den danska sjömansunionen återkallat sitt beslut om att ansluta sig till ISH. Meddelandet väckte en kraftig reaktion i ISH:s ledning och föranledde en reprimand till de danska kamraterna. Tydligen hade de beskrivit ISH som en kommunistisk organisation vilket väckte skarp kritik i Hamburg. Dessutom hade de missat att angripa den reformistiska ledningens och Internationella Transportarbetarfederationens propaganda som krävde förbundets utträde ur ISH. Ledningen för de danska sjötransportarbetarnas RFO fick därför i uppdrag att dra igång en motkampanj, dock inte i eget namn. Officiellt skulle flygbladen undertecknas av "ISH:s anhängare". I uppropen skulle ISH presenteras som en självständig international som inte var ansluten till Komintern eller Röda fackföreningsinternationalen medan ITF skulle utmålas som oförmöget att försvara sjötransportarbetarnas intressen. Följaktligen skulle man kräva en ny omröstning om förbundets utträde ur ISH (se vidare kapitel III).³¹²

Lika motigt gick arbetet i Stillahavsområdet. ISH:s största utmaning var att säkerställa kontinuerliga kontakter mellan Hamburg och Indokina, Japan, Kina och Korea. Interklubbarna och sektionerna fick därför i uppdrag att värva tillförlitliga förbindel-

309 Leo till 'Werte Genossen', 5.9.1932, 534/4/405, 45, RGASPI.

310 Walter till 'Werte Genossen', [Hamburg] 9.11.1932, 534/5/231, 71, RGASPI; [Shelley, Walter och Polano] till 'Werte Genossen', utan datum [december 1932], 534/5/231, 82, RGASPI.

311 Leo till 'Werte Genossen', 25.12.1932, 534/4/405, 77, RGASPI.

312 ISH till centralkommittén för danska kommunistpartiet, 16.12.1932, 534/5/231, 117–119, RGASPI.

semän ombord på fartyg som anlöpte hamnarna i Fjärran Östern.³¹³ Röda fackföreningsinternationalens pan-pacifiska sekretariat hade i juni öppnat en verksamhetspunkt i San Francisco som hade i uppgift att även stöda ISH:s arbete bland de japanska och kinesiska sjömännen, inklusive publiceringen av tidskriften *The Pan-Pacific Seaman* på japanska och kinesiska.³¹⁴ De höga förhoppningarna kom dock på skam och först under hösten kom propagandaarbete bland sjömännen igång.³¹⁵ Än värre: enheten i San Francisco förklarade att man inte var en filial till ISH vilket väckte kritik i Hamburg.³¹⁶ Byrån i San Francisco uppmanades att stärka sitt arbete bland de japanska och kinesiska sjömännen samt konsolidera verksamheten vid den nordamerikanska västkusten genom att inrätta interklubbar i Seattle och Vancouver.³¹⁷

Expansionen och befastandet av den radikala oppositionen inom de reformistiska sjöfacken hade ävenledes stött på patrull. Visserligen kunde Albert Walter rapportera om framgångar i Sydafrika där en interklubb hade grundats i Durban men i övrigt fortsatte kräftgången. Därför bestämde han sig för att sammankalla medlemmarna i ISH:s exekutivkommitté till ett krismöte i januari 1933. Avsikten var att sammankomma i Köpenhamn den 7–8 januari. Orsaken till att mötet förlades till den danska huvudstaden var att ISH:s ledning bestämt sig för att fokusera på arbetet i Skandinavien eftersom kollektivavtalen i Danmark, Norge och Sverige upphörde vid årsskiftet (se vidare kapitel III). ISH:s sektioner i Skandinavien vädrade morgonluft och rappor-

313 ISH Sekretariat till Sekretär des Interklubbs und Leiter der Sektion der ISH, Hamburg 18.11.1932, 534/5/235, 131–133, RGASPI.

314 Report on Pan-Pacific Trade Union Secretariat, 8.6.1932, 534/4/423, 8–10, RGASPI; Brev från Eddy till 'Dear Alex' gällande omkostnaderna för *The Pan-Pacific Seaman*, 11.6.1932, 534/4/423, 11–12, RGASPI.

315 Brev från Eddy till Alex, 1.9.1932, 534/4/423, 35, RGASPI.

316 American Bureau of the Pan-Pacific Trade Union Secretariat till ISH, 23.10.1932, 534/4/423, 42–43, RGASPI.

317 Walter till The American Bureau, Pan-Pacific Trade Union Secretariat, San Francisco, Hamburg 9.11.1932, 534/5/235, 107, RGASPI; Plan for Work among the Pacific Marine Transport Workers, utan datum, [senhösten 1932], 534/4/423, 85–87, RGASPI.

Illustration 23. Inför löne-
striderna i Skandinavien
1933. ISH:s exekutivkom-
mitté spred inför den skan-
dinaviska sjömanskonfe-
rensen i januari 1933 en
fyrasidors pamflett. Källa:
Grå Guld Fagoposition
33.136 Mapp 1. RFO
Diverse, ARA.

terade om ett utbrett missnöje inom sjöfacken med den reformis-
tiska ledningen.³¹⁸ För att överlägga om taktiken i de kommande
avtalsförhandlingarna sammankallades därför en skandinavisk
sjötransportarbetarkonferens till Köpenhamn den 10 januari (se
illustration 23).³¹⁹

Exekutivkommitténs hemliga möte tycks aldrig ha blivit av
eller så lämnade överläggningarna inga spår efter sig. Däremot
deltog Walter, Shelley och Pechmann i den skandinaviska kon-
ferensen som hölls den 22 januari 1933. Uppgifterna om mötets
utgång är dock sparsamma annat än att konferensen hade samlat
ett par hundra deltagare. Av dessa var omkring 100 delegater som
deltog i själva konferensen.³²⁰ Merparten av dem utgjordes av led-

318 Walter till 'Werte Genossen', [Hamburg] 2.12.1932, 534/5/231, 78–81, RGASPI. Tidpunkten för sammankomsten ändrades senare till 6–7 janu-
ari, se Leo till 'Werte Genossen', 25.12.1932, 534/4/405, 77, RGASPI.

319 Leo till 'Werte Genossen', 26.12.1932, 534/4/405, 84, RGASPI.

320 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar, 22.1.1933, KV 2/1799, TNA.

ningen för de skandinaviska RFO-enheterna vilket väckte kritik inom ISH:s ledning – avsikten hade varit att presentera konferensen som en bred samling och inte som en RFO-manifestation.³²¹ Som utlovat tog konferensen ställning till kollektivavtalen i de enskilda skandinaviska länderna samt avfyrade en bredsida mot ITF:s och takförbundet för de nordiska sjöfacken, den Skandinaviska transportfederationen STF.³²²

Även i Moskva gjordes en lägesbedömning i slutet av 1932. Uppgifterna från Hamburg och Berlin visade med all tydlighet att omorganiseringen av ISH:s verksamhet inte tagit skruv. I de viktigaste sjöfararnationerna var ISH:s sektioner svaga och arbetet inom de reformistiska sjötransportarbetarfacken hade försummats. För att råda bot på situationen utarbetade Röda fackförbundsinternationals sekretariat en detaljerad handlingsplan för arbetet ombord på fartygen och i hamnarna, för uppbyggnaden av ISH:s sektioner, för den revolutionära oppositionens arbete inom sjömans- och hamnarbetarfacken, för arbetet bland de arbetslösa och för utbildningen av och uppgifterna för funktionärer och medlemskåren. Handlingsplanen förblev dock ett utkast; det sändes visserligen till Albert Walter men ISH:s ledning hann aldrig ta ställning till den.³²³

Firman A. Selvo et Co

I efterhand är det något överraskande att den ökade politiska spänningen i Tyskland aldrig skymtade fram i den interna korrespondensen mellan Hamburg, Berlin och Moskva. ISH:s ledning hade siktat inställt på agitationen och propagandan mot ITF och de reformistiska ledarna i sjötransportarbetarfackförbunden. Antifascismen stod i hög kurs i ISH men med denna avsågs i

321 Leo till 'Werte Genossen', 3.2.1933, 534/4/460, 8–9, RGASPI.

322 Shelley till 'Die führenden Genossen der Sektionen der ISH und Interklubs', [Hamburg], 30.1.1933, 534/5/236, 9, RGASPI.

323 Die organisatorischen Aufgaben der ISH, 21.12.1932, 534/5/231, 125–130, RGASPI.

första hand kampen mot 'socialfascisterna', d.v.s. den socialistiska och socialdemokratiska parti- och fackföreningsledningen, inte den framväxande nationalsocialismen. Nazisternas frammarsch i valet 1932, den politiska och samhälleliga tillspetsningen under hösten 1932 som kulminerade med Hitlers maktövertagande i januari 1933 kommenterades inte. För såväl det tyska kommunistpartiet som Komintern var klass-mot-klass-linjen den rätta: när väl socialfascisterna hade avslöjats skulle arbetarklassen ställa sig bakom kommunisterna. Något samarbete med socialdemokraterna för att avvärja Hitler och nazisterna stod inte på agendan.³²⁴

Det politiska kaoset i Tyskland kulminerade i februari 1933 efter att president Hindenburg upplöst riksdagen och utlyst nyval till den 5 mars. Den tyska polisen var dock inte mera neutral utan stod under den nazistiska inrikesministern kontroll och tillsammans med de nazistiska Stormavdelningarna (SA) började man slå ned på kommunisternas verksamhet. Ett antal ledande kommunister blev häktade, andra gick under jorden. Den 23 februari anföll polisen partiets högborg Karl-Liebknecht-Haus i Berlin. Dagen efter riksdagsbranden den 27 februari utlyste Hitler undantagstillstånd och inledde en systematisk förföljelse av kommunisterna. Trots att kommunistpartiet förklarats som olagligt ställde man upp i riksdagsvalet men dess 81 invalda förvägrades att fullfölja sitt mandat. Vid denna tidpunkt hade den tyska polisen tillsammans med SA – som erhållit status som hjälpordningsmakt – slagit sönder såväl partiets som de kommunistiska organisationernas apparat i Tyskland. Partiets ledning, däribland partiordförande Ernst Thälmann, var häktade, andra hade flytt till utlandet.

Den tyska kollapsen drabbade även RFI:s verksamhet i Berlin och ISH:s sekretariat i Hamburg. Polisens angrepp mot parti-

324 Se vidare Bernhard H. Bayerlein, 'Deutscher Kommunismus und transnationaler Stalinismus – Komintern, KPD und Sowjetunion 1929–1943', Hermann Weber, Jakov Drabkin, Bernhard H. Bayerlein, Aleksandr Galkin, *Deutschland, Russland, Komintern. I. Überblick, Analysen, Diskussionen*, Berlin/Boston: De Gruyter, 2014, 225–400.

enheterna den 23 februari riktade sig även mot andra omtalade kommunistiska byråer i Berlin, såsom Förbundet mot imperialism (Liga gegen Imperialismus) och Röda fackföreningsinternationalens europeiska sekretariat. Den 5 mars stormade SA lokaliteterna på Rothesoodstrasse i Hamburg, den 16 mars stängde myndigheterna såväl interklubben som ISH:s internationella sekretariat. Ledande aktörer inom ISH och Einheitsverein, däribland Albert Walter och Edgar André, hade fängslats. Myndigheterna jublade: moderna för såväl Kominterns som Röda fackföreningsinternationalens globala nätverk i Tyskland hade utraderats.³²⁵

Myndigheternas och nazisternas aktioner hade visserligen lamslagit men inte raserat basen för kommunisternas verksamhet. I Tyskland kom man snabbt igång med att bygga upp en illegal apparat.³²⁶ Parallellt med den illegala apparaten i Tyskland etablerade man stödenheter i utlandet, däribland i Saarbrücken, Prag, Paris och Köpenhamn. Röda fackföreningsinternationalens Berlinenhet delades upp och omorganiserades till två nya enheter, det latineuropeiska sekretariatet under ledning av en viss Willi med säte i Paris samt det centraleuropeiska sekretariatet under ledning av Pechmann med säte i Köpenhamn.³²⁷ Den sistnämnda enheten skulle vara i regelbunden kontakt med byrån i Paris som kom att bli relästationen för penningförsändelserna och instruktionerna från Moskva.³²⁸ Trots vissa svårigheter lyckades Köpenhamnenheten att få kontakt med alla sina förbindel-

325 *Vossische Zeitung*, 17.3.1933.

326 Willi till 'Werte Genossen', rapport daterad 31.2.1933 [sic!], misstänker att det är ett tryckfel = 31.3.1933], 534/4/460, 52, RGASPI. Dessutom hänvisar författaren till att Pechmann infunnit sig i Köpenhamn vilket inte var fallet i februari 1932; Eiber, *Arbeiter und Arbeiterbewegung*, 582–584.

327 Reorganiseringen av RFI:s apparat, inget datum, ingen författare, 534/4/459, 10–11, RGASPI.

328 Willi till 'Werte Genossen', rapport daterad 31.2.1933 [sic!, 31.3.1933], 534/4/460, 58, RGASPI.

semän vilket säkerställdes genom en regelrätt kurirtjänst som inrättades i april.³²⁹

Både Adolf Shelley och Leo Pechmann lyckades undgå att bli häktade och flydde till Köpenhamn i början av mars. Den stora utmaningen för båda var att de var politiska flyktingar och inte hade något tillstånd för att etablera någon byrå i Köpenhamn. Verksamheten måste därför kamoufleras; för ISH:s del blev det firman A. Selvo et co.³³⁰

Överflyttningen av ISH:s sekretariat kom att bli en utdragen process. Oklart är huruvida det fanns en plan för detta såsom Richard Jensen hävdar. Enligt honom skulle ISH:s inre krets ha haft överläggningar om den politiska krisen i Tyskland och hotet om ett nazistiskt maktövertagande redan i samband med världskongressen i maj 1932.³³¹ Även den danska ISH-aktivisten Gustav Långfors uppger att rådpläggningar och taktikupplägg hade förekommit bakom lykta dörrar i samband med kongressen.³³² Enligt deras framställning skulle ISH:s inre krets ha fattat ett beslut om att flytta över sekretariatet till Köpenhamn ifall läget blev ohållbart i Hamburg. Möjligen diskuterades denna fråga även under Köpenhamnkonferensen i januari 1933 i och med att alla inblandade parter deltog i den. Mycket tyder på att så kan ha varit fallet; enligt Ernst Wollweber verkade ISH:s sekretariat från och med slutet av februari i Köpenhamn.³³³

Det är uppenbart att ISH:s och interklubbens ledning hade vidtagit åtgärder för att möjliggöra en illegal existens ifall myndigheterna hade infört ett – förväntat – förbud mot all kommunistisk verksamhet. Under februari hade ISH:s kansli packats ned och förts till ett hemligt lager medan interklubbens tryckmaskiner gömdes undan i hamnområdet. När polisen stormade

329 Leo till 'Liebe Freunde', 25.4.1933, 534/4/460, 97, RGASPI.

330 Brev från Hermann Knüfken till Edo Fimmen, Antwerpen 24.4.1936, tryckt i Hermann Knüfken, *Von Kiel bis Leningrad*, 331.

331 Nørgaard, *Revolutionen der udeblev*, 95, 97.

332 Rapport fra Københavns Opdagelsepolit, 11.2.1941, Politiets Efterretningstjeneste, Wollwebersagen, Pakke 2, DRA.

333 Ernst Wollweber, *Lebenslauf*, s. 175, NY 4327/10, BArchB.

huset vid Rothesoodstrasse 8 den 5 mars hade dess hyresgäster för länge sedan flytt sin kos och både interklubben och kansliutrymmena stod tomma. Överflyttningen av ISH:s material till Köpenhamn verkställdes av Herman Knüfken och Max Barek med hjälp av besättningar på danska och svenska fartyg i mars och april.³³⁴ I Köpenhamn hade Richard Jensen hyrt utrymmen för ISH:s illegala sekretariat i kontorshuset Vesterport vid Vesterbrogade. I samma utrymme var även Pechmanns byrå. Helt obemärkt hade dock inte flytten varit och såväl de danska som utländska myndigheterna visste ett par månader senare vem som stod bakom den obskyra firman: "The illegal office of the I.S.H. is at Room 289, Trommesalen 4, Copenhagen, under the name of a firm styled "Selvo Co". The camouflage is very bad and it is quite obviously the H.Q. of the I.S.H. The entrance is in the middle room where the records are kept."³³⁵

Köpenhamnsekretariatet och kamraterna Schmidt och Jensen

Överflyttningen till Köpenhamn medförde en rad utmaningar för Adolf Shelley. ISH:s ledare Albert Walter satt i fängelse, ISH:s internationella sekretariat verkade illegalt i Danmark och det gällde att så fort som möjligt upprätta kontakterna med sektionerna. För att hantera situationen och kringgå illegaliteten användes adressen för Köpenhamns interklubb, Toldbodgade 16, som ISH:s officiella brevlåda. Högst på agendan stod inrättandet av en enhetsfront mot fascismen och nazismen samt organiseringen av en europeisk antifascistisk arbetarkongress som sammankallats till Köpenhamn för att protestera mot utvecklingen i

334 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar 19.4.1933, KV 2/2158, TNA; Jensen, *En omtumlet tilvaerelse*, 104; Eiber, *Arbeiter und Arbeiterbewegung*, 581; Brev från Hermann Knüfken till Edo Fimmen, Antwerpen 24.4.1936, tryckt i Knüfken, *Von Kiel bis Leningrad*, 329–330; Weiss, *Framing a Radical African Atlantic*, 577; Weiss, 'The International of Seamen and Harbour Workers', 300–302.

335 M.I.I.c. report, 26.7.33, KV 2/3054, TNA.

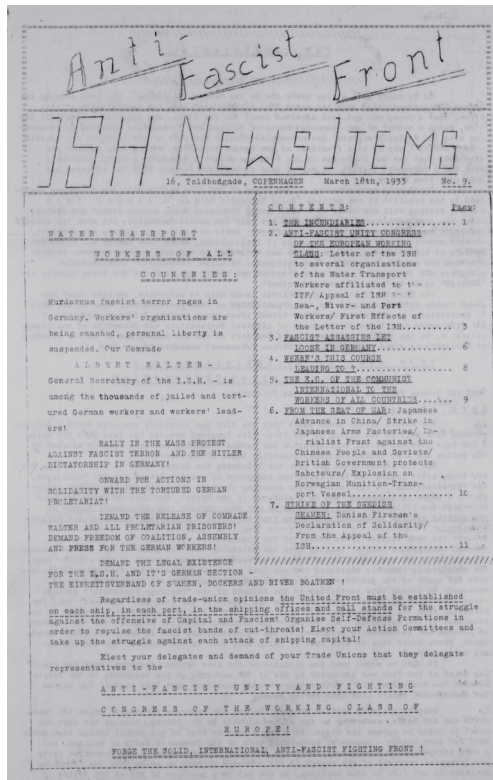

Illustration 24.
Anti-Fascist Front
ISH News Items 9,
18.3.1933.
Källa: HO 144/20657,
TNA.

Tyskland, se illustration 24.³³⁶ Den senare kom sedermera i något förändrad form att arrangeras av Världskommittén för fred och antifascism i Paris (se kapitel V). En annan fråga gällde organiseringen av det praktiska arbetet i sekretariatet vilket löstes genom att Shelley, Pechmann och en representant för den danska sektionen (Richard Jensen) bildade en kollektiv ledning för ISH. Den svåraste frågan var dock att hitta en ersättare för Albert Walter

336 ISH, Toldbodgade 16, Kopenhagen; Kopenhagen 26.3.1933: Erklring des Sekretariats der ISH an die internationalen Wassertransportarbeiter und alle ihre Organisationen... zur jetzigen Lage, R1501/20224, 177–180, BArchB.

som ISH:s sekreterare och Pechmann föreslog att man skulle utse en internationellt känd person som ISH:s nominella ledare.³³⁷

Utåt framstod Richard Jensen som sekreterare för ISH. Jensen var en ökad person för de brittiska säkerhetsmyndigheterna som misstänkte att han var spindeln i nätet för Kominterns hemliga passförfalskningsapparat. Ytterligare bekräftelse om Jensens centrala position inom ISH-apparaten uppdagades när den brittiska säkerhetstjänsten fick uppgifter om att Jensen mottagit 4 500 amerikanska dollar i understöd från Moskva och sänt 1 000 amerikanska dollar till både Helsingfors och Riga.³³⁸ Vad som inte framgår ur handlingarna är att det högst antagligen var fråga om understöd till den pågående finska sjömansstrejken och den planerade dito i Lettland (se kapitel III). Tillsammans med Shelley och Pechmann reste Jensen i juni till Paris, officiellt för att delta i den europeiska antifascistiska kongressen.³³⁹ Den egentliga avsikten var dock att hålla ett hemligt möte för att dra upp riktlinjerna för den kommande verksamheten tillsammans med medlemmarna ur ISH:s exekutivkommitté och Röda fackföreningsinternationalens centraleuropeiska sekretariat.

Moskva placerade vid denna tidpunkt kamrat Schmidt i ledningen för ISH:s illegala sekretariat. Denna var ingen annan än Ernst Wollweber som hade hållit sig under jorden i Tyskland under våren och återuppbyggt Einheitsverbands lokalgrupper och apparat. I april hade Shelley lyckats etablera fungerande förbindelser med honom och Einheitsvereins enheter i Tyskland, bland annat genom att anlita förtroendemän ombord på amerikanska, brittiska, danska och norska fartyg som anlöpte Hamburg.³⁴⁰ Gällande Wollwebers överflyttning till Köpenhamn föreligger det olika versioner. Enligt den brittiska underrättel-

337 Leo till 'Liebe Freunde', K[öpenhamn], 15.5.1933, 534/4/460, 130, RGASPI.

338 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar 2.6.1933, 9.6.1933, KV 2/2158, TNA.

339 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar 17.6.1933, KV 2/2158, TNA.

340 Kopia av brev från Shelley till Wollweber, Cross-Reference to original report dated 30.5.33, KV 2/3054, TNA.

setjänsten hade Shelley bestämt att Wollweber skulle delta i den antifascistiska kongressen i Paris och sänt honom ett danskt pass men Wollweber hade avböjt att åka. Enligt brittiska uppgifter skulle beslutet att tillsätta Wollweber som ISH:s ledare ha fattats av ISH:s sekretariat i början av maj och den danske ISH-aktivisten Georg Hegner skulle ha sänts till Hamburg för att beordra Wollweber att antingen flytta över till Köpenhamn eller bli avskedad.³⁴¹

I Wollwebers minnesanteckningar står det ingenting om en möjlig intressekonflikt mellan honom och Shelley. I stället anger han att Hegner kommit till honom med bud från Röda fackförbundsinternationals generalsekreterare Losovskij om att man tillsammans med centralkommittén för det tyska partiet kommit överens om att han skulle flytta till Köpenhamn.³⁴²

I mitten av juni anlände Wollweber slutligen till Köpenhamn.³⁴³ Vid denna tidpunkt ingick i ISH:s (illegala) sekretariat förutom Shelley, Wollweber, Pechmann och Jensen även Richard Rast som teknisk sekreterare, Gustav Långfors och en stenograf. Rasts identitet har inte kunnat fastställas, enligt den brittiska underrättelsetjänsten var det fråga om en viss Paul Richards som liksom de övriga utlänningarna befann sig illegalt i Danmark. Enligt de tyska säkerhetsmyndigheterna var Rast möjligtvis bulgar; han sades tala bra tyska, engelska och ryska och hade redan innan flytten till Köpenhamn arbetat för ISH. Långfors var en dansk sjöman med ett långt förflutet inom interklubben i Hamburg.³⁴⁴

Den brittiska underrättelsetjänsten var påtagligt oroad över att Wollweber tagit över ISH. Enligt deras bedömningar hyste han

341 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar 30.5.1933, 13.6.1933, 28.6.1933, KV 2/3054, TNA.

342 Wollweber, Lebenslauf, 179, NY 4327/10, BArchB.

343 Leo till 'Liebe Freunde', 19.6.1933, 534/4/460, 144, RGASPI.

344 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar 13.7.1933, 26.7.1933 och 3.10.1933, 2/2158, TNA; [Handling IVA.] Komintern. Schematisk uppställning av organisationen och dess underavdelningar, odaterad rapport [registrerad 20.12.1941], 16, SÄPO Äldre Aktsystemet, IV A 2 – IV A 4, volym 169, SRA.

ambitioner att få fart på verksamheten i England och planerade att bege sig på en inspektionsresa runt om i Europa i augusti.³⁴⁵ Oklart är om Wollweber någonsin var på väg till England. I sin självbiografi nämnde Wollweber att han åkte tillbaka till Hamburg endast tre veckor efter att han hade anlänt till Köpenhamn. Orsaken till att han återvände till Hamburg var att organiseringen av det illegala arbetet i staden ännu var på hälft. Utrustad med ett luxemburgiskt pass färdades han från Esbjerg till Antwerpen. Där bytte han pass, denna gång till ett danskt som utpekade honom att vara styrman och född i Sönderborg. Enligt pappren skulle hans rederi ha sänt honom till Köpenhamn för att delta i en haveriutredning. Wollweber stannade en månad i Hamburg och återvände därefter till Köpenhamn, troligtvis i början av augusti 1933.³⁴⁶

I stället var det Shelley och Pechmann som åkte över till England i juli där de förhandlade med Minority Movements ledning om det fortsatta arbetet. ISH:s sekretariat hade redan i april sänt en handlingsplan till Minority Movement för att blåsa nytt liv i SMM. Grundidén var att tillsätta en ny ledning för organisationen och inrikta sig på arbetet i hamnarna i Shields och Liverpool samt på arbetet bland de indiska sjömännen i London. Dessutom skulle man sända Pat Murphy till Irland för att leda verksamheten där.³⁴⁷ Murphy skulle agera i ISH:s och inte i SMM:s namn, understök man, och hans uppdrag var att inrätta en 'Action Committee of Irish Seamen' och kalla till strejk.³⁴⁸ Planen misslyckades dock och Murphys agerande under den irländska strejken väckte hård kritik i Köpenhamn.³⁴⁹ Överläggningarna i England resulterade dels i att interklubben i Liverpool skulle organiseras av en

345 Brittiska underrättelsetjänstens anteckningar 13.7.1933, KV 2/3054, TNA

346 Wollweber, Lebenserinnerung, 185, NY 4327/10, BArchB.

347 Sekretariat ISH to Sekretariat NMM Comrade J. Mahon, 19.4.1933, 534/6/20, 4–5, RGASPI.

348 ISH Sekretariat till 'Dear Comrade Murphy', 17.6.1933, 534/6/20, 10, RGASPI.

349 Murphy till Jensen, 28.6.1933, KV 2/2158, TNA; ISH Sekretariat till 'Dear Comrade Murphy', 29.6.1933; Shelley till Central Committee of the CPGB,

lokal grupp i ISH:s namn medan den i London skulle tas över av Minority Movement,³⁵⁰ dels att Minority Movement fick ta över det praktiska ansvaret för agitations- och propagandaarbetet bland de irländska sjömännen med uppdrag att låta trycka upp en pamflett i namn av irländska anhängare till ISH och sprida den i Dublin.³⁵¹

Nya bakslag: Reduceringen av ISH:s budget och en krympande organisation

Den största utmaningen som ISH:s internationella sekretariat ställdes inför var frågan om finansieringen av organisationens olika aktiviteter. Så länge som de månatliga bidragen från Moskva gick via Berlin till Hamburg var detta inte något problem. Kollapsen av enheterna i Tyskland i februari och mars 1933 krävde nya förbindelselänkar och säkra relästationer men lika idealiska förhållanden som de i Weimartyskland existerade varken i Frankrike eller Danmark. I klartext innebar det att Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Paris och Köpenhamn verkade illegalt och tilldelningen av de månatliga subventionerna från Moskva drastiskt kringskars. För ISH:s del innebar det en kraftig reduktion av de tillstående finansiella medlen, se tabell 6.

I slutet av juni var ISH:s illegala sekretariat paralyserat. Det månatliga understödet från Moskva hade uteblivit, sekretariatets medlemmar var utan pengar och Jensen tvingades att tigga medel från olika arbetarorganisationer för att täcka de mest nödvändiga utgifterna.³⁵²

30.6.1933; 534/6/20, 14–17, RGASPI; Murphy till Jensen, 21.7.1933 och 29.7.1933, KV 2/2158, TNA.

350 Decisions of meeting of representatives of NMM, European Secretariat and ISH, inget datum, 534/5/236, 88, RGASPI.

351 Shelley till NMM, 20.7.1933, 534/6/20, 24, RGASPI.

352 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar 14.7.1933, KV 2/2158, TNA.

Tabell 6. ISH:s budget 1933–1934

Månad 1933	Summa USD	Summa FFr
januari	1828	
februari	1828	
mars	1828	
april		29 995
[...]		
juni	1800	
juli	650	
augusti	650+645	
september	745	
[...]		
Månad 1934		
mars		10 000
april		29 995
[...]		
september		10 320
oktober		10 320

Källa: kontoupställning i 534/8/216, 375 (januari–mars 1933); 534/8/285, 7 (april 1933); 534/4/461, 184 (juni 1933); 534/4/461, 191 (juli – augusti 1933); 534/4/461, 193 (september 1933); 534/4/494, 32 (mars 1934); 534/4/494, 33 (april 1934); 534/4/494, 48 (september 1934); 534/4/494, 67 (oktober 1934), RGASPI.

Minskningen av de tillstående medlen föranledde en radikal omstrukturering av ISH:s budget. Från en månatlig budget på 3000 amerikanska dollar i början av 1932 hade den reducerats med nästan hälften ett år senare för att ytterligare sänkas till fjuttiga 650 amerikanska dollar i augusti 1933. I tilldelningen fanns endast medel reserverade för två sekreterare, en instruktör och en översättare vid sidan om diverse kontorsutgifter och tryckningskostnader. Därutöver fick man 645 amerikanska dollar för att

täcka utgifter för olika kampanjer och medlemsorganisationer, varav de största summorna (183, 61 respektive 50 USD) reserverades för Einheitsverein, FILM och som understöd till strejkande lettiska sjömän.³⁵³ Hela instruktörsapparaten avskaffades, sekretariatets löner sänktes och dess löpande utgifter för postning och kontor reducerades kraftigt. Understöden till ISH:s sektioner avskaffades förutom bidragen till att upprätthålla den illegala verksamheten i Tyskland. Likaså avskaffades bidragen till strejk-kassorna. Jensen och Shelley var förkrossade – sekretariatets tekniska personal jobbade i regel tio till elva timmar om dagen och hade föga förståelse för att deras löner kringskars.³⁵⁴

Wollweber försökte lösa budgetkrisen genom att resa till Rotterdam för att utreda om partiet och RFO-enheten i Nederländerna kunde stöda sekretariatets verksamhet men fick kalla handen av dem.³⁵⁵ Följderna av nedskärningarna var att arbetsklimatet i Köpenhamnssekretariatet försämrades drastiskt. Wollweber var irriterad på Pechmann och hade även ett spänt förhållande till Shelley. I främsta hand berodde det dock på att de tre hade olika åsikter om det antifascistiska arbetet och kampen mot naziterrorn i Tyskland – Wollweber propagerade för mera flexibilitet medan Shelley och Pechmann vidhöll hårdnackat den gällande taktiken som uteslöt ett samarbete med socialdemokraterna.³⁵⁶ Alla var dock irriterade över att förbindelserna med Paris och Moskva var allt annat än fungerande. Värst var att man inte hade fått några som helst försändelser med broschyrer och litteratur för att tilldelas interklubbarna under flera månader vilket hotade att spoliera två års arbete.³⁵⁷ Kritiken var dock ömsesidig: Köpen-

353 ISH budget augusti 1933, 534/8/285, 18, 24, RGASPI. Vissa utgiftsposter innehöll endast futtiga summor, såsom 0,55 USD till MWIU eller 0,12 USD till den kinesiska sjömansunionen.

354 R[ichard] J[ensen] och Ad[olf Shelley], Umstellung des ISH-Budgets, utan datum [augusti 1933], 534/5/236, 81–85, RGASPI.

355 S.I. Form 0.6. Extract from original report dated 1.9.33, KV 2/3054, TNA.

356 Wollweber, Lebenserinnerung, 175, 183–184, 186, NY 4327/10, BArchB.

357 Adolf [Shelley] och Schmidt [Wollweber] till 'Liebe Freunde', 14.10.1933, 534/5/236, 120, RGASPI.

hamnsekretariatet klandrades för att inte ha varit i kontakt med MWIU i USA under det senaste halvåret.³⁵⁸ Det sista bakslaget under senhösten inträffade när Wollwebers specialsändebud Richard Krebs häktades av polisen i Hamburg. Pechmann rapporterade uppgivet att arbetsförhållandena i Köpenhamn hade blivit mycket svåra.³⁵⁹

Enda ljuspunkten var att enheten i Köpenhamn kom att tilldelas en ny arbetskraft. Denna var Adolf Deter som använde pseudonymen André Rudolf när han arbetade för ISH och i Röda fackföreningsinternationalens illegala apparat. Han hade beordrats av tyska partiledningen att emigrera till Danmark för att ta över Fritz Heckerts arbetsuppgifter i RFI:s Köpenhamnsekretariat. Senhösten 1933 beslöt ledningen för Röda fackföreningsinternationalen att överflytta honom till ISH:s sekretariat.³⁶⁰

ISH befann sig visserligen i ett trängt läge vid slutet av 1933 men situationen var inte helt hopplös. I Frankrike hade det kommunistiskkontrollerade hamnarbetarfacket *Unitaire des Ports, Docks et Beteliers* med sina 12 000 medlemmar röstat för att ansluta sig till ISH.³⁶¹ Framtidsplaner fanns och sekretariatet såg med tillförsikt på att ta ny fart nästa år även om antalet medlemsorganisationer stagnerat om inte minskat i antal, se tabell 7.

De strukturella förutsättningarna för att kunna arbeta bland sjömännen hade inte förändrats. Om uppbyggnaden av den revolutionära oppositionen stampade på stället i de flesta länderna så var den andra pelaren, interklubbarna och de förtäckta kontoren ("Anlaufstellen"), intakt och utgjorde basen för i ISH:s globala nätverk, se tabell 8.

Det som man däremot inte var medvetna om i Köpenhamn var att diskussionerna i Moskva under senhösten 1933 kom att omkullkasta verksamhetsplanerna.

358 NN till Jensen, utan datum [november 1933], 534/5/236, 126, RGASPI.

359 Leo och Rudolf till 'Liebe Freunde', 534/4/460, 239–240, RGASPI.

360 Lebenslauf Gustav Adolf Deter, Berlin 1.6.1949, 495/205/188, 63–64, RGASPI.

361 'Ny sektion af ISH', *Rød Kurs* 3:10, 1933, 2.

Tabell 7. Organisationer anslutna till ISH i januari 1934

Land/Organisation	Medlemsantal
England: SMM, huvudsakligen Liverpool	600
USA: MWIU	3 000
Japan: Sasinkai	Okänt
Frankrike: FUMP	4 500 (1 800 betalande)
Tyskland: Einheitsverein (illegal)	(tidigare 10 000), 2 800 betalande
Spanien: Sevilla	3 600
Spanien: övriga (Vera Cruz de Las Palmas, Iijon, San Sebastian, Barcelona)	[...]
Italien: FILM (illegal)	[...]
Grekland	[...]
Danzig	[...]
Latinamerika	[...]
Sydafrika: Durban	[...]
Sydvästrafriska: fiskarförbundet i Lüderitzbucht	[...]
Kina: europeiska byrån i Rotterdam	400
Polen: majoriteten av sjömansunionen inkl. ledning	[...]
Lettland: majoriteten av sjömansunionen inkl. ledning	[...]
Danmark: en tredjedel av matrosförbundet	[...]
Sverige: Sjötransportarbetarnas RFO	1 200
Norge: RFO/6 ortsavdelningar	[...]
Australien	

Källa: Material über die ISH und über Arbeit unter den Seeleuten und Hafenarbeiter, 20.1.1934, 534/5/241, 70–88, RGASPI.

Tabell 8. Interklubbar, januari 1934

Land	Ort
A. Interklubbar	
Danmark	Köpenhamn
	Esbjerg
	Aalborg
Norge	Bergen
	Oslo
	Tromsø
	Haugesund
Sverige	Stockholm
	Stugsund
	Gävle
	Sundsvall
	Malmö
Nederländerna	Rotterdam
Spanien	Sevilla
Uruguay	Montevideo
USA	New York
	Philadelphia
	Baltimore
	Boston
	New Orleans
	San Francisco
	Portland
	Seattle
Sovjetunionen	"i alla hamnar"

B "Anlaufstellen"	
Belgien	Antwerpen
	Gent
Storbritannien	North Shields
	South Shields
	Liverpool
	Belfast
Frankrike	Strasbourg
	Marseilles
	Rouen
	Dunkerque
Schweiz	Basel
Spanien	Barcelona
Sydafrika	Durban
Australien	Sydney

Källa: Informationsbulletin der I.S.H. Deutsche Ausgabe, 4:1 (Januar 1934), 495/20/858, 31, RGASPI.

Helomvändning i Moskva

Adolf Shelley och Ernst Wollweber åkte iväg till Moskva för att rapportera om ISH:s verksamhet vid trettonde plenum för exekutivkommittén för Komintern (EKKI) senhösten 1933. Det som de inte anade var att man inom Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens ledning börjat ifrågasätta den fackliga konfrontationspolitiken och kravet på att utveckla den revolutionära oppositionen till regelrätta fackförbund. Budskapet i Moskva var dock kluvet. Medan EKKI slog fast att konfrontations- och klass-mot-klass-politiken hade varit helt riktigt i kampen mot nazismen och socialdemokratiska parti- och fackledningen i Tyskland,³⁶² tog diskussionen en annan vändning när det gällde arbetet bland sjötransportarbetarna. Röda fackföreningsinternationalens generalsekreterare deklarerade visserligen att socialdemokratin fortsättningsvis var arbetarklassens huvudfiende i Tyskland men att man missat den historiska öppningen att stärka den revolutionära oppositionen och de röda fackföreningarna.³⁶³ Däremot visade inläggen vid EKKI:s plenum i december 1933 att kommunisterna inte kommit någon vart med konfrontationspolitiken när det gällde agitationen och propagandan bland sjötransportarbetarna. Slutligen godkändes en resolution som lade grunden för en helomvändning i taktiken. Medan de tidigare riktlinjerna inriktade sig i sista hand på att slå sönder Internationella transportarbetarfederationen ITF lade de nya direktiven tyngdpunkten på att stärka den revolutionära oppositionen inom ITF.³⁶⁴ ISH:s roll blev med detta oklar: skulle organisationen bestå eller på sikt upplösas?

362 Bayerlein, 'Deutscher Kommunismus und transnationaler Stalinismus', 294.

363 'Dok. 344. Rede Lozovskijs in der Roten Gewerkschafts-Internationale, Moskau 17.12.1933', i Hermann Weber, Jakov Drabkin, Bernhard H. Bayerlein, Aleksandr Galkin, *Deutschland, Russland, Komintern. II. Dokumente*, Berlin/Boston: De Gruyter, 2014, 1063.

364 Protokoll (A) Nr 346 der ausserordentlichen Sitzung der Politkommission des Pol.Sekr. des EKKI am 5.12.1933, 495/4/272, 3, RGASPI.

Den nya resolutionen lade tyngdpunkten på arbetet bland sjötransportarbetarna på partierna och de kommunistiska fraktionerna inom fackföreningarna. Stor uppmärksamhet fästes på antikrigsarbetet som på det praktiska planet ålades lokala kontrollkommissioner i hamnarna. ISH spelade en undanskymd roll i såväl dokumentet som i det praktiska arbetet. Tydligt hade man tänkt sig att organisationen skulle kvarstå som en sorts propagandacentral och fortsätta att uppvigla till antifascistiska aktioner mot italienska, japanska och tyska fartyg.³⁶⁵

I klartext signalerade de nya riktlinjerna en återgång till 'enhetsfront underifrån'-taktiken. Visserligen hade detta även varit ISH:s gällande mantra men man hade tänkt sig att denna skulle upprättas i ISH:s regi och inte ITF:s. Wollwebers tolkning var att ISH inte mera fyllde någon uppgift och att Shelley fick i uppdrag att utveckla en plan på att avveckla verksamheten och inleda förhandlingar med ITF om en samgång.³⁶⁶ Resultatet blev en handlingsplan som endast delvis gick i par med EKKI-resolutionen i och med att den i vissa fall propagerade ett stärkande av ISH:s sektioner och de revolutionära oppositionerna, se nedan Tabell 9.³⁶⁷

Grundbulten i Shelleys plan för ISH:s reaktivering utgjorde interklubbarna. Förutom de tilltänkta nyetableringarna skulle nya enheter inrättas i Antwerpen, Barcelona, Bratislava, Danzig, Durban, Konstanz, Narvik, New Orleans, Pireus, Saloniki, Shanghai och Sydney med hjälp av extra anslag från Röda fackföreningsinternationalen.³⁶⁸

Tyngdpunkten för ISH:s arbete låg dock i att stärka oppositionen inom de i ITF-anslutna fackförbunden. För detta ändamål föreskrev Röda fackföreningsinternationalens exekutivkommitté

365 Resolution on work among Seamen and Harbour Workers, 15.12.1933, 495/4/272, 58–60, RGASPI.

366 Wollweber, *Lebenserinnerungen*, 153, 155, NY4327/10 Nachlass Ernst Wollweber, BArchB.

367 Utkast för arbetet bland sjötransportarbetarna, februari 1934, 534/5/236, 172–180, RGASPI.

368 Stolarski [Shelley] till RFI:s sekretariat, 2.1.1934, 534/5/241, 6–7, RGASPI.

Tabell 9. Plan för omorganiseringen och utvecklingen av ISH, februari 1934.

Kanada	stärkandet av ledningen inom ISH:s sektion Marine Workers' League samt etablera en interklubb i Vancouver för arbetet bland de japanska och utländska sjömännen
Australien	anslutning av sjömans- och hamnarbetarfacket till ISH
Nya Zeeland	anslutning av sjömansunionen till ISH och uppbyggnad av en revolutionär opposition inom det ITF-anslutna hamnarbetarfacket
England	stärkandet av den revolutionära oppositionen inom den nationella sjömansunionen NUS; stärkandet av arbetet bland de koloniala sjömännen inom interklubben i Liverpool samt etablering av nya interklubbar i London och Cardiff samt i North och South Shields; interklubbarna ställs under såväl partiets som ISH:s kontroll
Skottland	anslutning av hamnarbetarfacket i Glasgow till ISH
Frankrike	interklubben i Marseilles omorganiseras samt nya interklubbar etableras med partiets hjälp i Dunkerque, Le Havre och Oran
USA	fokus på att stärka oppositionen inom International Association of Harbor Workers och inom International Seamen's Union
Brasilien	stärkande av oppositionen inom fackförbunden samt etablering av en (illegal) interklubb i Santos
Chile	upprop till alla sjötransportarbetarfack till en konferens för att grunda en nationell takorganisation samt inrättande av en interklubb i Valparaiso
Argentina	anslutning av sjötransportarbetarfacken till ISH samt etablering av interklubb i Rosario
Uruguay	upprop till att skapa en nationell takorganisation
Kuba	grundande av en revolutionär opposition inom sjötransportarbetarfacken samt inrättande av en interklubb i Havanna
Mexiko	stärkande av den revolutionära oppositionen inom sjötransportarbetarfacken samt inrättande av en interklubb i Vera Cruz
Indonesien	stärkandet av arbetet bland de indonesiska sjömännen i Rotterdam
Irland	stärkandet av den revolutionära oppositionen inom sjötransportarbetarfacken

Källa: Utkast för arbetet bland sjötransportarbetarna, februari 1934,) 534/5/236, 172–180, RGASPI.

inrättandet av en särskild initiativkommitté vars uppgift var att sammankalla till en internationell konferens för ITF till sommaren 1934 där även järnvägsarbetarfacken skulle delta. Dess sammansättning bestod av representanter för det danska eldarförbundet, den lettiska sjömansunionen, den svenska sjömansunionens avdelningar i Stockholm och Göteborg, olika lokalavdelningar av det engelska järnvägsmannaförbundet, det tjeckoslovakiska och irländska järnvägsmannaförbundet samt det tyska transportarbetarförbundet. Initiativkommitténs uppdrag var att sätta igång med en bred kampanj inom de ITF-anslutna förbunden i vilken den rådande ”lönesäknings- och strejkbrytartaktiken” inom ITF-ledningen ifrågasattes. Röda fackföreningsinternationalens ledning påskrev slutligen en borgfred: medan kampanjen pågick fick varken ISH eller järnvägsarbetarnas internationella propaganda- och aktionskommitté och deras nationella sektioner gå till angrepp mot ITF eller eftersträva att utvidga sin bas. I stället fick man order om att hålla låg profil så att missnöjet skulle kanaliseras mot ITF:s ledning.³⁶⁹

Mot en upplösning

Köpenhamnsekretariatets uppgift var att verkställa de nya riktlinjerna. I klartext innebar det att man dämpade angreppen mot ITF. Tvärt emot sina tidigare upprop förkunnade man i det första numret av ISH-bulletinen att arbetet nu låg i organiseringen av en bred opposition inom fackförbunden. Dock med ett visst förbehåll: de självständiga röda fackförbunden skulle fortsättningsvis bestå men utvecklas till massorganisationer.³⁷⁰

De nya riktlinjerna krävde att byrån i Köpenhamn omorganiserade sitt arbete. Relationerna med ITF och kampanjen för den

369 Einberufung einer internationalen Konferenz der der ITF angeschlossenen oppositionellen Verbände, 31.12.1933, 534/5/236, 207–212.

370 'Organisiert die innergewerkschaftliche Massen-Oppositions-Bewegung', *Informations-Bulletin der ISH*, Deutsche Ausgabe, 1:4 (Januar 1934), 4–6, 495/20/858, RGASPI.

planerade internationella konferensen ålades initiativkommittén under ledning av Richard Jensen. Denna kom att bilda en legal enhet och blev ISH:s ansikte utåt. ISH:s illegala sekretariat stod fortsättningsvis under Alfred Deters och Adolf Shelleys ledning medan Erich Wollweber officiellt var ISH:s sekreterare och Luigi Polano ingick som extern medlem i ISH:s ledningsgrupp. En av de mera beklämnande frågorna som sekretariatet blev tvungen att ta ställning till var Albert Walters beteende under våren 1934.³⁷¹

ISH:s sekretariat hade efter Walters häktande kört igång en internationell kampanj för att få honom frigiven och kommit att stegra den när rykten började cirkulera om att Walter torterades i fängelse (se vidare kapitel V). Till kamraternas stora förvåning gick dock Walter ut med en officiell dementi där han tillbakavisade påståendena om att han utsatts för tortyr. Mera obskyrt var att hade vägrat att delta i en kollektiv hungerstrejk medan han satt i fängelset och att han hade avstått från att emigrera efter att han blivit frisläppt i januari 1934.³⁷² Lika litet kunde kamraterna förklara hans beteende när han vittnade i rättegången mot Richard Krebs. Mot slutet av sommaren stod det klart att Walter distanserat sig från såväl kommunisterna som ISH och Shelley beklagade att man nu blir tvungen att utesluta honom ur 'firman'.³⁷³

En mera bekymmersam utmaning var arbetsförhållandena för det illegala sekretariatet i Köpenhamn. De danska myndigheterna såg med oblida ögon på de tyska kommunisternas verksamhet i staden. Än värre var att även de tyska säkerhetsmyndigheterna var på alerten och strävade efter att oskadliggöra kommunistpartiets illegala enheter i staden. Detta framtvängde en omplacering av såväl Röda fackföreningsinternationalens som ISH:s illegala apparat. Shelley och Deter flyttade på våren till Antwerpen medan Pechmann placerades i Röda fackföreningsinternationala-

371 André till 'Lieber Freund', 16.5.1934, 534/5/241, 110, RGASPI.

372 Bericht von 'Berndt'. Angelegenheit Albert Walter, 2.8.1934, 495/205/2917, RGASPI; se även Zur Angelegenheit Albert Walter, 2.8.1934, 534/5/241, 212–213, RGASPI.

373 Utdrag ur brev från A. Shelley, 14.8.1934, 534/5/241, 207, RGASPI; även René, rapport daterad 21.7.1934, 534/4/493, 180, RGASPI.

lens enhet i Paris.³⁷⁴ Kvar i Köpenhamn blev Wollweber som hade i uppdrag att dirigera i bakgrunden den danska sjöfartsstrejken. Wollwebers sejour i Danmark blev dock denna gång kortvarig. När han tillsammans med Richard Jensen och Leif Foss var på väg för att delta i ISH:s exekutivkommittémöte i Antwerpen i början av juni 1934 stoppades Foss och han av den engelska gränspolisén i Harwich för innehav av ogiltiga pass och de måste återvända till Esbjerg. Visserligen undgick de att bli anhållna av de väntande danska myndigheterna men Wollweber drog dock slutsatsen att det inte mera fanns några möjligheter för honom att verka i Danmark och flydde till Sverige. Samma slutsatser drog man även i Moskva varför han kallades till Sovjetunionen i oktober 1934 och placerades i ledningen för den tyska sektionen i Leningrads interklubb.³⁷⁵

Exekutivkommitténs möte i Antwerpen ger en fingervisning om sammansättningen av ISH:s inre krets. Förutom Shelley och Deter deltog nämligen även Jensen, Pechmann, Schaap och Lambert.³⁷⁶ Arbetsförhållandena för det illegala sekretariatet var dock allt annat än idealiska i Antwerpen. Shelley klagade över att han var slutkörd efter att ha varit på turné i Frankrike för att understöda initiativkommitténs kampanj och bad om att bli befriad från sitt arbete,³⁷⁷ vilket dock inte beviljades. En annan kritisk punkt var frånvaron av ett legalt sekretariat varför man föreslog att ett sådant skulle inrättas och bestå av Charles Tillon från Frankrike,

374 Det är oklart när flyttningen ägde rum men det illegala sekretariatet fanns i Antwerpen senast i slutet av maj 1934, se Leo, Fiedler, Georges till 'Alexander', 7.5.1934, 534/4/493, 105, RGASPI. Enligt den brittiska underrättelsetjänstens uppgifter skulle flytten av RFI:s Centraleuropeiska byrå från Köpenhamn till Paris ha inträffat den 8.5.1934, Removal of International Committees to Paris, odaterad sammanställning, KV 3/127, TNA.

375 Brittiska säkerhetstjänstens rapporter 8.6.1934, 29.8.1934, KV 2/3054, TNA.

376 Brittiska säkerhetstjänstens rapporter 8.6.1934, 20.6.1934, KV 2/3054, TNA.

377 Shelley till 'Sehr geehrter Herr', 14.7.1934, 534/5/241, 200–206, RGASPI.

Jensen från Danmark och Schaap från Holland.³⁷⁸ Beslutet i framställningen drog ut på tiden varför Shelley och Deter sände ett detaljerat förslag om sammansättningen av de olika organen till Moskva i oktober. Den nya organisationen skulle bibehålla uppdelningen av ett legalt och ett illegalt sekretariat. I den förra skulle förutom Tillon, Jensen, Schaap även Wollweber samt ledaren för det sovjetiska sjötransportarbetarfacket Jusefovitiij och ledaren för MWIU Hudson ingå medan Shelley och Deter vid sidan om ledaren för interklubben i Antwerpen Verkeest skulle utgöra det illegala sekretariatet. Det illegala sekretariatet var dessutom i stort behov av både teknisk arbetskraft och instruktörer. Vidare föreslog man att exekutivkommittén skulle utgöras av Deter, Hudson, Jensen, Jusefovitiij, Polano, Schaap, Shelley, Verkeest och Wollweber.³⁷⁹

Kritiska kommentarer väckte däremot Röda fackföreningsinternationalens beslut om att placera Wollweber i Leningrad. Beslutet kan delvis ha påskyndats av en ytterst kritisk rapport av RFI:s funktionär "Georg" som ifrågasatte att Wollweber överhuvudtaget ledde ISH; i stället pläderade han att Deter skulle överta ledningen för organisationen.³⁸⁰ Wollweber själv omnämner inte detta i sin självbiografi; enligt honom var det Röda fackföreningsinternationalen som i september 1934 fattade beslutet om att kalla honom till Leningrad.³⁸¹

Placeringsorten för det illegala sekretariatet var en central fråga. Förutsättningarna för dess verksamhet i Antwerpen var dåliga upplyste man från Röda fackföreningsinternationalens byrå i Paris varför det borde flyttas antingen till Frankrike eller Nederländerna.³⁸² Även Deter och Shelley ansåg att Antwerpen var för osäkert och pläderade för att placera såväl det legala som

378 Entwurf. Vorschläge zur Diskussion über die Aufgaben der ISH, 19.8.1934, 534/5/241, 222, RGASPI.

379 Adolf [Shelley] och André [Deter] till RFI, 26.10.1934, 534/5/241, 253–266, RGASPI.

380 Georg till 'Liebe Freunde', utan datum, 534/4/493, 184, RGASPI.

381 Wollweber, Lebenslauf, Moskau 4.3.1945, 495/205/8628, RGASPI.

382 Rapport från René, 22.10.1934, 534/4/493, 261, RGASPI.

det illegala sekretariatet i Frankrike.³⁸³ Förslaget godkändes och i slutet av året inleddes flyttningen av det illegala sekretariatet till Paris medan en officiell byrå inrättades i Rouen med Tillon som dess officiella sekreterare.³⁸⁴ Det blev dock en utdragen process och först i mars 1935 hade byrån i Antwerpen avvecklats.³⁸⁵

Försök till gemensam front med ITF

De nya riktlinjerna för ISH framhöll att organisationen eftersträfvade att bilda en enhetsfront tillsammans med Internationella transportarbetarfederationen mot redarkapitalet. ISH skulle vara den pådrivande kraften och planen var att kunna dirigera radikaliseringen som visionärerna i Moskva menade att var påtaglig bland de fackligt anslutna sjötransportarbetarna. Målsättningen ställdes högt: ITF uppmanades att bilda en enhets- och aktionsgemenskap med sin tidigare värsta belackare. I ett utkast till ett gemensamt program uppmanade man till kamp för högre löner och full bemanning ombord på fartygen, 3-vaktskifte och 8-timmars arbetsdag samt 48-timmars veckoarbete, full sysselsättning i hamnskiften med 7-timmars arbetsdag och 40-timmars arbetsvecka, samt full ersättning vid arbetslöshet. Vidare föreslog man internationellt stöd under strejker oberoende av om sjömännen eller hamnarbetarna var fackligt organiserade, utlysande av internationella bojkotter samt uppställandet av gemensamma kontrollutskott och kampledningar.³⁸⁶

383 Adolf [Shelley] och André [Deter] till RFI, 26.10.1934, 534/5/241, 253–266, RGASPI.

384 Rapport från René, 29.12.1934, 534/4/493, 79, RGASPI.

385 ISH:s tekniska avdelning till RFI:s pressavdelning, 20.3.1935, 534/5/242, 96, RGASPI. Enligt den brittiska säkerhetstjänsten flyttade ISH:s byrå från Antwerpen till Paris den 20 februari 1935, Removal of International Committees to Paris, odaterad sammanställning, KV 3/127, TNA.

386 Entwurf (nicht abgeschickt) An das Sekretariat der ITF zu Händen des Generalsekretärs Edo Fimmen, 19.1.1934, 534/5/241, 325–326, RGASPI.

Någon i Moskva måste ha insett att uppmaningen inte följde den rätta politiska linjen varför den aldrig sändes iväg. I stället flyttades tyngdpunkten till initiativkommittén i Köpenhamn som fick i uppdrag att inleda kampanjen för att kalla till en internationell konferens för ITF-oppositionen. Officiellt stod det danska eldarförbundets ordförande Georg Hegner bakom uppropet som trycktes upp på olika språk.³⁸⁷ I början av juni samlades initiativkommittén till sitt första (och enda) möte i Köpenhamn för att dryfta läget. Tongångarna bland mötesdeltagarna visade att den tidigare konfrontationsmentaliteten fortfarande fanns kvar hos oppositionens representanter: ITF:s reformistiska ledning liksom den Skandinaviska transportfederationen STF:s reformistiska ledning hade böjt sig inför redarkapitalet och de borgerliga/socialdemokratiska regeringarna och gett avkall på klasskampen när de gått med på "fascistifieringen" av arbetslagarna som inneburit strejkförbud och lagar om förlikning. Dessutom hade deras ställningstagande mot transporten av krigsmaterial varit tomma ord. Än värre: varken ITF eller den socialdemokratiska och vänster-socialistiska fackförbundsledningen i de olika länderna hade svarat på oppositionens krav på att inkalla en konferens. Tvärtemot, fackförbundsledningen hade förbjudit att någon sådan diskussion överhuvudtaget fördes i deras fackorgan. Trots detta var man inte missmodig utan deltagarna stödde mangrant nödvändigheten att oppositionsarbetet skulle föras inom facken och inom ITF. Eller, som kommitténs ordförande Richard Jensen deklarerade: "vi skall inte väcka några illusioner om att erövra apparaten men massorna finns där och deras ledare måste avslöjas."³⁸⁸

387 En finsk version av uppropet, Avoin kirje kaikille I.T.F alaisille järjestöille. Kaikille merimiehille, satamatyöläisille, rautatyöläisille ja kaikille kuljetustyöläisille, var undertecknat av Initiativkommittén til Indkaldelse af international oppositionskonference for Organisationer tilsluttede ITF c/o Georg Hegner, Toldbodgade 10, København, och försett med finska säkerhetsmyndigheternas anteckningar: "upphittat i juli 1934 av estländaren Aug. Alberg", 2404 L Kansainvälinen kommunistinen toiminta (sekalaista), EK-VALPO, FRA.

388 Sitzung des Initiativkomitees am 2. Juli in Kopenhagen, 534/5/241, 164-170, RGASPI.

Huruvida initiativkommitténs medlemmar verkligen hade gjort avbön från konfrontationstaktiken kan ifrågasättas. Eventuellt insåg man dock svårigheten med att få igen sitt krav på att sammankalla konferensen till sommaren varför man beslöt att omvandla sig till en utökad organisationskommitté med representanter från engelska, franska, tjeckiska, och österrikiska transportarbetarfack. Den nya kommittén tog som sin uppgift att propagera för att den internationella konferensen skulle hållas senast i november.³⁸⁹

Initiativkommitténs förslag stötte dock på patrull i Röda fackföreningsinternationalen som klandrade det för att innehålla politiska fel och svagheter. Framför allt var inte initiativkommitténs agerande i samklang med Röda fackföreningsinternationalens beslut om ett närmande till ITF. Inom Röda fackföreningsinternationalen befarade man dessutom att initiativkommitténs agerande i värsta fall skulle ytterligare splittra fackföreningarna i stället för att stärka oppositionens ställning inom facken. Initiativkommittén förklarades vara avsatt och kampanjen för att sammankalla en internationell konferens avblåstes. I stället ombildades initiativkommittén till en kampkommitté med uppgift att leda kampanjen för att upprätta en enhetsfront inom fackföreningarna. I samma veva uppmanades ISH:s internationella sekretariat att rikta en appell till ITF om fackföreningsenheten samt förbereda ett anbud om samgång med ITF.³⁹⁰

Enhetskampanjen var den ena punkten på ISH:s exekutivkommittés möte i Paris i juni 1934. Den andra punkten var kampanjen för full sysselsättning och bättre arbetsvillkor ombord och i hamnarna samt inrättande av kontrollutskott för övervakning av detta i hamnarna. En deklaration utarbetades med detaljerade förslag om enhetsfrontens utformande. Texten vände sig till alla fackförbund för sjötransportarbetarna, inte ett ord ingick om den

389 Sitzung des Initiativkomitees am 2. Juli in Kopenhagen, 534/5/241, 170, RGASPI.

390 Beschluss des Sekretariats über das Initiativkomitee und über die Einheits-taktik, 17.5.1934, 534/5/241, 328, RGASPI; RFI till Europeiska sekretariatet, 7.8.1934, 534/4/491, 31–35, RGASPI.

revolutionära oppositionen utan endast ett leve för den internationella militanta enhetsfronten.³⁹¹ Avsikten var att sända den till ITF:s sekreterare Edo Fimmen med en uppmaning att inleda dialogen.³⁹² Utkasten till kampanjernas deklarationer, brevutkastet till Fimmen jämte en detaljerad handlingsplan sändes till Moskva för översyn och kommentarer – men något svar hördes aldrig från Röda fackföreningsinternationalens sekretariat.³⁹³ Luigi Polano, som på nytt verkade i ISH:s sekretariat samt Deter och Shelley försökte på var sitt håll propagera för kampanjerna: Deter i Tjeckoslovakien och Österrike, Polano i England och Frankrike samt Shelley i Danmark men med föga framgång.³⁹⁴ I november sände man ett rundbrev till alla ISH-funktionärer där man uppmanade dem att inleda förberedelserna för enhetsfronten.³⁹⁵ Båda kampanjerna stannade upp, några inviter om enhetsfronten förekom inte och Deter var bekymrad. I stället nåddes han i januari 1935 av ryktet att hela frågan förts till behandling i EKKI:s politiskommission. Deter protesterade mot detta förfarande och fram-

391 Texten finns i olika versioner: Statement of the I.S.H. in connection with the manifestations of seamen and harbour workers for employment, inget datum, mottagen i Moskva 29.2.1934, 534/5/242, 87–92, RGASPI; Deklaration der I.S.H. zur Arbeitsbeschaffungsaktion der Seeleute und Hafenarbeiter, inget datum, arkivstämpel 23.12.1934, 534/5/241, 317–323, RGASPI; Deklaration der ISH zu Arbeitsbeschaffungsaktion der Seeleute und Hafenarbeiter, inget datum, arkivstämpel 26.3.1935, 534/5/242, 97–102, RGASPI. Deklarationen är undertecknad ISH, Gotersgade, 16, Copenhagen, Danmark, vilket tyder på att det är fråga om den text som skrevs sommaren/hösten 1934 och sändes till Moskva för kommentarer.

392 Entwurf (nicht abgesendet). An das Sekretariat der ITF zu Händen des Generalsekretärs Edo Fimmen, inget datum, 534/5/241, 324, RGASPI.

393 Vorschläge zur Diskussion über die Aufgaben der ISH, 19.8.1934, 534/5/241, 220–223, RGASPI; Henri [Polano] till 'Gen[osse] Alexander', 3.9.1934, 534/5/241, 234, RGASPI.

394 Henri [Polano] till 'Gen[osse] Alexander', 3.9.1934, 534/5/241, 233, 235, RGASPI.

395 Confidential! To the leading functionaries of the ISH-sections only!, 8.11.1934, 534/5/241, 271–274, RGASPI.

höll att det inte var EKKI utan ISH:s plenum som i sista hand bestämde om textens ordalydelse.³⁹⁶

Dessförinnan hade man kunskap om att ITF avböjt tre inviter om samarbete av Världskommittén för fred och mot fascism.³⁹⁷ I stället för att slås ned av dessa negativa besked bestämde sig ISH:s ledning för att ändra taktik. "Köpenhamnrörelsen", d.v.s. initiativ- eller kampkommittén fick i uppdrag att bredda kampanjen för aktions- och fackföreningsenheten och rikta den till alla ITF-organisationer. I Frankrike, Saarland och Spanien skulle man söka kontakt med de nationella fackförbunden.³⁹⁸

Tystnaden i Moskva gjorde inte ISH:s ledning helt handlingsförlamad. Shelley kritiserade otympligheten med att alla handlingar måste sändas till ISH:s byrå i Moskva (Sowbüro der ISH³⁹⁹) för godkännande och föreslog att illegala sekretariatet borde leda det operativa arbetet.⁴⁰⁰ I väntan på ett svar från Moskva bestämde man sig för att agera på egen hand och sände därför iväg en trevare till ITF:s sekretariat i Amsterdam i början av februari 1935. Brevet var skrivet i försonlig ton och vädjade till gemensamma aktioner för att bemöta de nordeuropeiska redarnas planer på att

396 Georges och André till RFI, 21.1.1935, 534/5/242, 4–6, RGASPI.

397 Leo, Ulrich, René, Rudolf och Georges till RFI, 12.12.1934, 534/5/241, 300, RGASPI.

398 René, Leo, Georges och André till RFI, 12.12.1934, 534/5/241, 299, RGASPI.

399 Detta är första gången som "Sowbüro der ISH" eller ISH:s byrå i Moskva omnämns i de källor som jag konsulterat. Mycket tyder på att det kan ha funnits en enhet inom Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Moskva som innehaft denna uppgift tidigare. Å andra sidan finns det inga tecken på att ISH:s sekretariat skulle ha sänt sina handlingar till Moskva för godkännande före flytten till och illegaliteten i Köpenhamn. Det verkar mera troligt att ISH:s byrå i Moskva inrättades i samband med att Jusofovitij, representanten för det sovjetiska sjötransportarbetarfacket, kom med i ISH:s exekutivkommitté sommaren 1934. Det verkar sannolikt att Sowbüro der ISH var ett led att underställa ISH:s sekretariat Moskvass, d.v.s. Röda fackföreningsinternationalens, Kominterns och Kremls, kontroll. Frågan kräver dock ytterligare arkivforskning i Moskva.

400 Adolf [Shelley] och René till 'Lieber Freund', 14.11.1934, 534/5/241, 281–282, RGASPI.

lägga upp en fjärdedel av sitt tonnage. Grundidén var ITF:s och ISH:s 'enhetsfront och aktionsenhet' som skulle bygga på ISH:s deklaration om full sysselsättning ombord och i hamnarna samt om gemensamma kontrollutskott i hamnarna och om utlysandet av internationell bojkott i samband med strejker och arbetskonflikter.⁴⁰¹

Varken Amsterdam eller Moskva hörde av sig. Att den förra var tyst var visserligen förargligt men visade endast att den reformistiska fackledningen i sin tur inte var beredd till att öppna dialogen. Dessutom hade Moskva inte hade kommenterat ISH:s juni-deklaration om full sysselsättning och bättre arbetsvillkor eller förslaget om att omorganisera Köpenhamnrörelsen. Åter sände ISH:s sekretariat en vädjan till Röda fackföreningsinternationalens ledning om att omgående ta ställning till dessa frågor emedan man inte kunde trycka den aviserade deklarationen ifall inte Moskva gav grönt ljus. Än värre – så länge som ISH:s sekretariat inte kunde gå ut i offentligheten med sin ståndpunkt kunde inte heller dess sektioner och oppositionen inom de reformistiska förbunden föra vidare kampanjen om enhetsfront.⁴⁰² I slutet på mars blev man orolig i Paris och sände iväg ett telegram till Losovskij: varför reagerade inte Moskva?⁴⁰³

Tystnaden bröts i början av april då Moskva slutligen gav ett livstecken ifrån sig. ISH:s ledning i Paris måste ha varit förbluffade över anvisningarna de fick. Inte ett ord om deras egna deklarationer eller förslag, i stället manades ISH att bygga upp sin fortsatta kampanj för enhetsfronten utgående från Röda fackföreningsinternationalens eget brev till Amsterdaminternationalen. Någon separat kampanj från ISH:s sida skulle det inte mera vara fråga om, i stället manades ISH – som officiellt självständig organisation – att i en av sekretariatet eller exekutivkommittén författad deklaration ställa sig bakom Röda fackföreningsinter-

401 ISH, An das Sekretariat der I.T.F., inget datum, utkast ankommen i Moskva 19.2.1935, 534/5/242, 31–32, RGASPI.

402 Georges till RFI, 26.3.1935, 534/5/242, 94, RGASPI.

403 Telegram av Georges till Alexander [Losovskij], 26.3.1935, 534/5/242, 103, RGASPI.

nationalens invit till Amsterdaminternationalen. Den centrala punkten var att de sovjetiska fackföreningarna ställde sig bakom Röda fackföreningsinternationalens invit och därmed ingick i enhetsfronten, något som det inte tidigare hade varit tal om. Med andra ord: ISH uppmanades att lobba för Röda fackföreningsinternationalens version av enhetsfronten bland sina anhängare inom sjötransportarbetarfacken.⁴⁰⁴

Det slutliga beslutet om ISH:s deklaration om full sysselsättning fattades av ISH:s byrå i Moskva den 9 april som förordade dess tryckning i form av en broschyr på danska, engelska, franska, grekiska, italienska, japanska, norska, spanska och tyska med en upplaga på 100 000 exemplar.⁴⁰⁵

Broschyren trycktes aldrig. Till en början berodde detta på att texten hade tillfogats så många ändringar att ursprungstexten i det närmaste blev oläslig; Deter klagade över att de omskrivningar som gjorts i Moskva krävde att hela texten måste omarbetas på nytt av ISH:s och Röda fackföreningsinternationalens byråer i Paris.⁴⁰⁶ Det var även meningen att deklarationen därefter skulle välsignas av ISH:s exekutivkommitté som sammanträdde i slutet av maj 1935. Frågan komplicerades dock av ISH:s byrå i Moskva beslöt att omvandla Köpenhamnrörelsen från en oppositions- till en enhetsrörelse med uppdrag att sammankalla till en internationell konferens för att driva enhetsfronten (d.v.s., ”enhet underifrån”).⁴⁰⁷ Beslutet väckte dock kritik bland exekutivkommitténs medlemmar som ansåg att det inte fanns tillräckligt stor uppbackning för planen. Till dess skulle ISH:s kampanj om full sysselsättning och för enhetsfronten riktas framför allt till grupper och organisationer som varken var anslutna till ISH

404 [RFI] till ISH:s sekretariat, inget datum, arkivstämpel 7.4.1935, 534/5/242, 114–116, RGASPI.

405 Protokoll der geschlossenen Sitzung des Sowbüros der ISH vom 9. April 1935, 534/5/242, 133–134, RGASPI.

406 Georges och André till RFI, 24.4.1935, 534/5/242, 120, RGASPI.

407 Protokoll der geschlossenen Sitzung des Sowbüros der ISH vom 9. April 1935, 534/5/242, 133, RGASPI.

eller ITF. I sista hand, vidhöll man, var målet med kampanjen en sammansmältning av ISH och ITF.⁴⁰⁸

Avsikten var att trappa upp kampanjerna för enhetsfronten och full sysselsättning under sommaren och hösten 1935 men båda avbröts på grund av eskaleringen i konflikten mellan Italien och Etiopien, se illustration 25. Denna hade pågått sedan senhösten 1934 och resulterat i en italiensk militär upprustning i Afrikas horn och diplomatisk konflikt som huvudsakligen utspelade sig i Nationernas förbund. ISH:s sekretariat hade i ett tidigt skede kört i gång en egen kampanj i Etiopienkonflikten och vädjat till sjötransportarbetarnas enhetsfront och gemensamma aktioner med ITF och de reformistiska fackförbunden, dock utan att få något gehör (se vidare kapitel V). När situationen tillspetsades i september 1935 gick ISH:s sekretariat på nytt ut till ITF med en vädjan om gemensam kampanj mot Italien, uppmaningen upprepades i början av oktober när Italien invaderade Etiopien. Svaret från ITF måste ha varit en kalldusch: ”vi är beredda att inleda direkta förhandlingar med representanterna för de sovjetiska fackförbunden, inte med ISH.” Den enda ljuspunkten, förklarade Tillon, var att ITF för första gången bemödat sig att överhuvudtaget svara på en invit från ISH.⁴⁰⁹ I Moskva reagerade man på beskedet genom att sända ett telegram till Paris i vilket man försäkrade att även de sovjetiska sjötransportarbetarförbunden står bakom en gemensam aktion av ISH och ITF vilket vidarebefordrades i en ny framstöt till Amsterdam.⁴¹⁰ Den 13 november fick man svar av Edo Fimmen: vi förhandlar inte med ISH, endast med representanter för de sovjetiska sjötransportarbetarnas fackförbund.⁴¹¹ Fimmens svar var den slutliga punkteringen av ISH:s enhetskampanj.

408 André [Deter], Adolf [Shelley] och Henri [Polano] till RFI, 3.7.1935, 534/5/243, 15–16, RGASPI.

409 Tillon till Jusofovitj (tysk översättning), 11.10.1935 och 12.10.1935, 534/5/243, 116–118, originalbrev på franska i 495/12/155, 6–7, RGASPI.

410 Adolf [Shelley], Henri [Polano] och André [Deter] till RFI, 24.10.1935, 534/5/243, 123, RGASPI.

411 Telegram från Adolf [Shelley], 13.11.1935, 534/5/243, 137.

Information and Press Service of the I. S. H.

INTERNATIONAL OF SEAMEN AND HARBOUR WORKERS

15 1 Gothersgade
COPENHAGEN (Denmark)

7*, Wilhelmskade
ROTTERDAM (Holland)

33, Rue de la Vicomté
ROUEN (France)

Editorial address:

TILLON, 33, Rue de la Grange-aux-Belles, Paris (10*) France

No. 20.

Flgasa Faxint

August 10th, 1935.

FRENCH DOCKERS REPLY WITH STRIKE TO ATTACK ON THEIR WAGES/

The Crews of the "Champlain", "Normandie", "Columbi" and "Lafayette"

Carry their Sea-Bags Ashore in Le Havre

Ships' Officers Rally to the Fighting Front

Protest Action Spreading to San Nazaire, Bordeaux, Rouen and Marseille

(ISH) In the forenoon of August 7th 400 members of the crew of the passenger liner "Champlain" of the French CIE. GENERALE TRANSATLANTIQUE (Transat) brought their sea-bags ashore as a protest against a 10 per cent. wage-cut which the owners wanted to put across. By their action the seamen prevented the "Champlain" being dispatched at 2 p.m. the same day for New York as scheduled. The crews of three other passenger liners of the same shipping company - "Normandie", "Columbi" and "Lafayette" have joined the strike.

This movement expresses the protest of the seamen against the attack on their wages. The shipowners want to enforce this wage-cut on the basis of the "emergency decrees" which allegedly are to serve the purpose the "reconstruction of public finance" and the "defense of the franc" - decrees worked out by the Laval Government and coming into force on July 17th, of this year.

The French workers launched a wide protest movement against these decrees. The workers in the naval yards placed themselves at the head of this movement. Workers of the naval yards in Brest and Toulon went on strike and demonstrated. Attacked by the police they defended themselves heroically. Three workers were killed, hundreds wounded and many strikers arrested. The movement is spreading to the naval yards in Cherbourg, Lorient and others.

The seamen in the merchant marine have now rallied to the fighting front against "decreed" misery.

HOW THE STRIKE OF THE SEAMEN STARTED.

It is necessary to refer to the development of events prior to this important strike. The engineers of the "Champlain", seeing that the wagecut decreed by the Laval Government had been taken into account, refused to accept their wages.

The officers of the passenger ships "Normandie", "Lafayette" and "Columbi" in Le Havre, those of the "Flandre" and "Mexico" in San Nazaire and of the "Marrakesh" in Bordeaux and the "Ardennes" in Rouen also refused to accept their wages for the same reasons. In a letter sent to the management of the Transat, the engineers protested against the 10 per cent. cut, this on the grounds that their wages are covered by a private agreement which has nothing to do with the emergency decrees of the Government.

Very shortly after all members of the crew joined the officers' protest. The first to decide for strike action was the crew of the "Champlain". On August 6th and 7th several meetings of the seamen took place. A demonstration of the seamen, 1500 strong, went to the Inscription Maritime (Port Authority), and an elected delegation was mandated to represent the demands of the crews. In a meeting called for the afternoon of August 7th it was decided to continue the strike.

This is the second time within less than three months that the seamen in Le Havre carry through a big strike movement which results in the stoppage of French passenger vessels. At the end of May last the crews of these ships struck in order to enforce an agreement - the so-called Statute - providing for better working conditions as well as for "titularisation", i.e. permanent employment for the crews of the Transat.

Illustration 25. Information and Press-Service of the ISH 20, 10.8.1935.
Källa: HO 144/20657, TNA.

Drömmen om en ny världskongress

Den tredje punkten på ISH:s exekutivkommittés möte i juni 1934 var förslaget om att ordna en ny världskongress våren 1935. En officiell kallelse krävde att Röda fackföreningsinternationalen gav sitt godkännande samt beviljade medel för att arrangera kongressen. Arrangemangen krävde minst ett halvt år men liksom i frågan om deklarationerna för enhetskampanjen reagerade ingen i Moskva på denna fråga under hela hösten.⁴¹²

Drömmen om att sammankalla en ny världskongress smulades dock sönder ackompanjerad av tystnaden och svängningarna i Moskva. I mars 1935 hyste ISH-ledningen ännu förhoppningar om att kongressen skulle bli av om än med en helt annan sammansättning än den förra i Altona 1932. I takt med att ISH:s sektioner minskade i antal och ett flertal RFO-enheter hade upplösts uppstod visionen om att tilldela alla deltagande organisationer full rösträtt, inte enbart rådgivande såsom varit fallet 1932. Dessutom avsåg man att rikta sin inbjudan till såväl ITF och dess medlemsorganisationer som icke-ITF-anslutna anarkosyndikalistiska, autonoma och kristliga förbund.⁴¹³

ISH:s byrå i Moskva ställde sig kritisk till planerna om en ny ISH-kongress. I stället slog man fast att kongressen ordnas som ett led i kampanjen för enhetsfronten i enlighet med Röda fackföreningsinternationalens invitation till Amsterdaminternationalen. I och för sig ändrade det inte på de ursprungliga planerna på att ordna en bred kongress där alla deltagande organisationer hade full rösträtt. Det praktiska arrangemanget för kongressen ålades ISH:s exekutivkommitté.⁴¹⁴ Så långt kom man dock aldrig. ISH:s exekutivkommitté förkastade planerna på att ordna en regelrätt världskongress vid sitt plenum i slutet av maj 1935. I stället förordade man att sammankalla en internationell konfe-

412 Henri [Polano] till 'Gen[osse] Alexander', 3.9.1934, 534/5/241, 234, RGASPI.

413 Georges och André, Paris 21.1.1935, 534/5/242, 4-5; Georges till RFI, 26.3.1935, 534/5/242, 95, RGASPI.

414 Protokoll Sowbüro ISH, 9.4.1935, 534/5/242, 132, RGASPI.

rens som i första hand skulle rikta sig till sjötransportarbetarnas fackförbund.⁴¹⁵ Även denna plan kom att skrinläggas – efter sonderingar med kontaktpersonerna i de olika länderna i september visade det sig att det inte fanns några som helst förutsättningar att genomföra en sådan konferens inom en nära framtid utan kunde tidigaste sammankallas i februari 1936. I samband med konferensen kunde man även ordna ett möte – ”kongress” – för delegaterna från ISH:s sektioner.⁴¹⁶

Söndervittringen

Det blev aldrig någon ny mönstring för ISH:s sektioner utan exekutivkommitténs möte i maj 1935 blev den sista sammankomsten som återspeglade ISH:s organisatoriska omfattning. Sammanlagt 25 delegater infann sig i Paris, av dessa representerade Deter, Polano och Shelley sekretariatet. Huruvida resten av delegaterna representerade ISH:s sektioner kan ifrågasättas. Varken MWIU i USA eller SMM i England existerade mera och i de flesta länderna hade RFO-enheterna försvunnit eller var på god väg att upplösas. Exekutivkommitténs medlemmar var i det närmaste representanter för oppositionen inom de nationella legala och illegala sjötransportfacken: Barneto (Spanien), Erikson (Norge), Jensen (Danmark), Hudson (USA), Lambert (Lettland), Robson (England), Rydstedt (Sverige), Schaap (Nederländerna), Silverio (Italien), Tillon och Le Minter (Frankrike), och Verkeest (Belgien). Jusefovitch och Wollweber deltog inte i mötet.⁴¹⁷

Upplösningen av ISH var ett resultat av att Röda fackföreningsinternationalen redan 1934 hade börjat ge avkall på den radikala konfrontations- och klass-mot-klass-politiken. Med början i Frankrike och Spanien hade Moskva gett grönt ljus för folkfront- och enhetsfrontpolitiken vilket drog undan mattan för idén med

415 André [Deter], Adolf [Shelley] och Henri [Polano] till RFI, 3.7.1935, 534/5/243, 15, RGASPI.

416 NN till 'Liebe Freunde', 5.10.1935, 534/5/243, 112–113, RGASPI.

417 Henry till RFI, 15.6.1935, 534/5/242, 188–194, RGASPI.

RFO-grupper och självständiga röda fackförbund. I USA kom såväl partiet som Röda fackföreningsinternationalen att dra slutsatsen att MWIU spelat ut sin roll; lärdomen av strejkerna på väst- och östkusten 1934 var att framtiden låg i oppositionsarbetet inom de existerande sjöfacken. I december 1934 kom ordern från Moskva att MWIU skulle sammanslås med International Seamen's Union ISU medan dess tidning *The Marine Worker's Voice* skulle fortsätta som ISU-oppositionens språkrör.⁴¹⁸ Avvecklingen och självupplösningen av RFO-apparaten och/eller illegala sektioner ökade mot slutet av året och fortsatte under följande år, däribland i Finland, Sverige och Danzig (se vidare kapitel III). I oktober 1935 räknade ISH med att det endast fanns en legal sektion i Danmark vid sidan om de illegala sektionerna i Grekland och Italien.⁴¹⁹

Slutmålet var en sammanslagning av ISH och ITF. Tanken var att ISH skulle bli oppositionens språkrör inom ITF och dess medlemsförbund. Att avskaffa sekretariatet kom inte i fråga utan dess arbetsfält skulle bli globalt. En vision framkastades där ISH framstod som språkröret för alla icke-ITF-anslutna förbund i Afrika, Asien, Australien och Latinamerika och sekretariatets uppgift var att samordna legala och illegala aktiviteter och aktioner. Åter fanns det högtflygande planer: varför inte ordna regionala konferenser?⁴²⁰ Men även dessa idéer visade sig inte var något annat än luftslott. I oktober 1935 började ISH:s sekretariat vara mer eller mindre funktionsoduglig – Deter hade tillförordats att arbeta för det tyska partiets illegala byrå i Paris, sekretariatets engelska funktionär hade kallats hem, Shelley klagade över att han var helt slutkörd och Polano stod i beredskap att bege sig till Sydameri-

418 Vernon L. Pedersen, 'It's Hard to be Popular: The Marine Workers Industrial Union and the Coming of the Popular Front', *American Communist History* 11:3, 2012, 285–293.

419 NN till 'Liebe Freunde', 5.10.1935, 534/5/243, 112, RGASPI.

420 Memorandum über die Arten der internationalen Arbeit unter den Wassertransportarbeitern, besonders im Zusammenhang mit dem geplanten Weltseinheitskongress, und über die Perspektiven der ISH, 1.9.1935, 534/5/243, 83–88; NN till 'Liebe Freunde', 5.10.1935, 534/5/243, 112, RGASPI.

ka.⁴²¹ I början av november sände trojkan Deter-Polano-Shelley en uppgiven lägesrapport: några egentliga sektioner existerade inte mera, de gamla RFO-enheterna hade gått i graven och partierna hade tagit över arbetet bland sjötransportarbetarna med följd att ISH:s inflytande minskade för varje dag. Det enda som fanns kvar var interklubbarna och trojkan föreslog därför att koncentrera hela sin uppmärksamhet på att upprätthålla dem som funktionsdugliga revolutionära enheter.⁴²²

ISH upphörde att vara en takorganisation för revolutionära oppositionsgrupper och röda fackförbund kring årsskiftet 1935/36. Därefter försökte ISH:s sekretariat driva två internationella antikrigskampanjer och uppmana till bojkott mot transport av krigsmaterial till Italien och Japan. Utfallet av kampanjerna begränsade sig dock till de hamnar i vilka det fortsättningsvis existerade interklubbar, nämligen Dunkerque, Esbjerg, Köpenhamn, Marseilles, New York, Rotterdam, Rouen och Stockholm, eller där det fanns förbindelsemän, såsom Antwerpen, Bergen, Calais, Karlshamn, London, Luleå, Narvik, Sundsvall och Trondheim (se kapitel V). Högsta prioritet hade man lagt på arbetet i de franska och skandinaviska hamnarna i och med de bedömdes ha den största strategiska betydelsen. Därutöver hyste man förhoppningar om att sända instruktörer till Barcelona och Cardiff för att sondera möjligheten till att återuppta verksamheten i hamnarna.⁴²³

I mars 1936 var det dock uppenbart för ISH-ledningen att även denna stöttepelare hade urholkats och att det inte fanns förutsättningar för att i fortsättningen finansiera, stöda eller styra verksamheten. Visserligen fanns interklubbarna kvar och därtill fanns det 'stödjepunkter' i Antwerpen, Göteborg, Liverpool, Malmö, Montreal, Oslo, San Francisco, Sydney och Vancouver, men

421 Adolf [Shelley] till 'Sehr geehrter Herr Alexander', 5.10.1935, 534/5/243, 115, RGASPI.

422 Adolf [Shelley], Henri [Polano], André [Deter] till RFI, 6.11.1935, 534/5/243, 149–150.

423 Henri [Polano], André [Deter] och Ad [Shelley], till 'Cher camarade', rapport över aktiviteter 1935/36, 534/5/245, 12–34, RGASPI.

enheterna hade antingen övertagits eller höll på att övertas av radikala grupper som brutit med kommunistpartiet och agerade under ITF, såsom Hermann Knüffkens enhet i Antwerpen,⁴²⁴ eller verkade inom de respektive sjöfackens partiobundna opposition. Trots detta hade interklubbarna utgjort ovärderliga fixpunkter i ISH:s antifascistiska kampanjer och utgjort den avgörande förbindelselänken i förmedlingen av antifascistisk litteratur till tyska och italienska sjömän.⁴²⁵

Likvideringen

Det är oklart när ISH slutade upp att existera. Av allt att döma avvecklades det legala sekretariatet i Rouen under våren 1936 alternativt att det slogs ihop med det illegala sekretariatet i Paris där verksamheten gick på sparlåga fram till årets slut. Funktionsnärskåren skars ned till ett minimum. Shelley fick order om att flytta till Moskva i början av 1936. Någon dokumentation om detta eller om orsakerna därtill finns inte i den kvarvarande korrespondensen eller i hans personmapp. Mycket tyder på att han till en början placerades i ISH:s byrå i Moskva men efter mars 1936 försvinner han från scenen.⁴²⁶ Samtida vänner som kände honom väl hade ingen aning om vad som hade hänt med honom. Först under andra världskriget visste en tysk översiktsrapport berätta om hans öde: han hade blivit ett offer för Stalins utrens-

424 Se vidare Dieter Nelles, *Widerstand und internationale Solidarität. Die Internationale Transportarbeiter-Föderation (ITF) im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Essen: Klartext-Verlag, 2001.

425 Bericht über die Internationalen Seemannsklubs und einige Vorschläge zu ihrer weiteren Tätigkeit, 31.3.1936, 534/5/245, 107–117.

426 Min hypotes om Shelleys placering i ISH:s Sowbüro bygger på två brev som var adresserade till honom. I det första varnade Deter att den i Antwerpen grundade kommittén för arbetslösa i själva verket var genomsyrad av fascistiska element, se André till Alexander med handskrivet tillägg: Für Adolf, 9.1.1936, 534/5/245, 10. Det andra brevet var en rapport om Hermann Knüffkens agerande i Antwerpen, se Für Adolf, inget datum, arkivstämpel 13.3.1936, 534/5/245, 60–61, RGASPI.

ningar. Anklagad för att ha ett borgerligt förflutet och för att ha varit polsk spion i början av 1920-talet gick han samma öde till mötes som medlemmarna i det polska kommunistpartiet när det förintades på order av Stalin 1936 – han fängslades av NKVD den 25 juli 1937, dömdes till döden den 25 december 1937 och avrättades samma dag, troligtvis i Ljublankafängelsets källare i Moskva.⁴²⁷

Kvar i Paris var Adolf Deter och Luigi Polano. Av de övriga medlemmarna i ISH:s inre krets fanns Ernst Lambert i Antwerpen, Richard Jensen i Köpenhamn och Joseph Schaap i Rotterdam vid årets början. Ernst Wollweber hade försvunnit från scenen redan i maj 1935 (vilket förklarar varför han inte deltog i exekutivkommitténs möte i juni 1935), Lambert och Schaap blev inaktiva kring årsskiftet 1935/36. Jensen fortsatte att vara en färgstark ledare inom danska eldarförbundet som 1936 anslöt sig till ITF. Alla fyra kom att övergå till vad Wollweber senare definierade som ”praktisk antifascism” och blev efterlysta av Gestapo i slutet av 1930-talet.⁴²⁸ Polano kallades i slutet av 1936 tillbaka till Moskva, därefter vittjade endast Deter ISH:s postlåda i Paris.

Någon egentlig facklig verksamhet hade inte mera förekommit under hela året. Helt i graven hade organisationen dock inte gått. Interklubbarna fanns kvar och genom dem försökte ISH-aktivisterna att driva en kampanj till stöd för den republikanska sidan i det spanska inbördeskriget (se kapitel V). Det som fanns kvar var konturerna av ett internationellt nätverk av förbindelsemän i 20 hamnstäder runt om på jorden, se karta 1.

427 Wladislaw Hedeler, 'Möglichkeiten und Grenzen bei der Erstellung von Kollektivbiographien', Michael Buckmüller und Klaus Meschkat (Hrsg.), *Biographisches Handbuch zur Geschichte der Kommunistischen Internationale. Ein deutsch-russisches Forschungsprojekt*, Berlin: Akademie-Verlag, 2007, 416. Om utrensningen i samband med den stora terror, se Arch Getty and Oleg V. Naumov, *The Road to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932–1939*, Yale: Yale University Press, updated and abridged version 2010 [1999].

428 Se vidare Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge; Verhoeven, "De zaak Block en Celis"; Lindemans, 'Terreur' in Antwerpen.

Karta 1. ISH:s nätverk omkring 1936, sammanställd av Victor Wilson. Kartan bygger på uppgifter som finns i en odaterad handskriven lista på ISH:s kontaktpersoner i ISH:s handlingar i Kominternarkivet, 534/5/247, 248–253, RGASPI. Listan finns i en mapp med handlingar från 1936 och vissa av personernas verksamhetsorter pekar mot att listan är uppgjord under första hälften av 1936. Tyngdpunkten på verksamheten finns i Nord- och Västeuropa. Huruvida ISH:s sekretariat, som då befann sig i Rouen i Frankrike, stod i kontakt med personer i Kanada, USA, Chile eller Sydafrika är dock oklart och ovisst. Källa: Handskriven lista med orter och namn, inget datum [ca. 1936/37], 534/5/247, 248–253, RGASPI.

Sista akten skrevs i Moskva. Konfrontations- och klass-mot-klass-politiken gick officiellt i graven i samband med Kominterns femte världskongress i augusti 1935. Den nya linjen anammade folkfronts- och enhetsfrontpolitiken och kommunisterna uppmanades att söka samarbete med socialdemokraterna och socialisterna. Med detta beseglades Röda fackföreningsinternationalens och dess organisationers öde. Röda fackföreningsinternationalens apparat i Moskva kördes succesivt ned 1936.⁴²⁹

I början av 1937 började även nedräkningen för ISH. Polano fick i uppdrag att göra en sammanställning av ISH:s aktiviteter som diskuterades av Kominternledningen. Rapporten talade sitt tydliga språk: ISH var numera ingenting annat än sekretariatet i Paris plus verksamhetspunkter och kontaktpersoner på 25 orter runt om i världen. Några sektioner fanns inte mera i de kapitalistiska länderna.⁴³⁰ Kominternledningen drog den uppenbara slutsatsen: organisationen hade upphört att existera och Losovskij fick i slutet av mars i uppdrag att utarbeta ett memorandum om ISH:s framtid.⁴³¹

Losovskijs förslag var att likvidera ISH men att inte publicera något beslut om detta. I stället skulle organisationen återuppstå i form av en 'Informationsbyrå för stöd till sjötransportarbetarnas kultur- och bildningsaktiviteter' (Bureau for the Support of the Culture and Educational Activities of Among Marine Workers). Byrån var tänkt att arbeta under EKKI:s omedelbara ledning. Dess tilltänkta arbetsuppgifter var att stödja partiernas och fackföreningarnas arbete bland sjömän inom interklubbarna och ITF samt att stödja partiernas skolning av kader bland sjömän.⁴³²

429 Tosstorff, *Profintern*, 693–700.

430 Polano, L.I.M.D. et l'Unité Syndicale, inget datum, arkivstämpel 13.4.1937, 534/5/247, 145–180, RGASPI.

431 Protokoll Nr 5 der Sitzung der Gewerkschaftsdreierkommission des Sekretariats des EKKI am 21.3.1937, 495/18/499, 29, RGASPI.

432 Protokoll Nr 6 der Sitzung der Gewerkschaftsdreierkommission des Sekretariats des EKKI am 15.5.1937, 495/18/499, 1. Internal memorandum by the ECCI Secretariat on work among the seamen, 23.6.1937, 495/18/1206, 10–14, RGASPI.

Idén begravdes dock lika snabbt som den hade uppkommit. Den 23 juni behandlade Kominterns ledning Losovskijs förslag,⁴³³ två dagar senare röstade ledningsgruppen bestående av Florin, Gottwald, Kuusinen, Marty och Pieck för att likvidera ISH.⁴³⁴ Beslutet bekräftades av EKKI den 27 juni 1937.⁴³⁵ Att det stred mot ISH:s statuter som Röda fackföreningsinternationalen i tiderna själv hade utarbetat brydde sig ingen om: som oberoende organisation kunde enbart dess världskongress ha fattat ett beslut om självupplösning. Något officiellt meddelande eller en deklaration om saken gjordes aldrig, ingen höll några begravningstal eller beklagade beslutet. Någon byrå för arbetet bland sjömän inrättades inte heller.

433 Internal memorandum by the ECCI Secretariat on work among the seamen, 23.6.1937, 495/18/1206, 10–11, RGASPI.

434 Fliegende Abstimmung, 25.6.1937, Beschlussentwurf betr. International eder Seeleute und Hafenarbeiter, 495/18/1206, 18, RGASPI.

435 Protokoll (A) Nr 155 des Sekretariats des EKKI am 27.6.1937, 495/18/1206, 1; EKKI 23.6.1937, entgültiger Text vom EKKI am 27.6.1937 bestätigt, 495/20/857, 3–5, RGASPI.

III. Sektioner och aktörer – ISH:s nätverk i Nordeuropa

Mellankrigstidens Nordeuropa måste ur Moskvas synvinkel ha framstått som en potentiell operationsbas. I de skandinaviska länderna kunde partiet verka fritt medan kommunistisk politisk och facklig verksamhet under olika perioder var bannlyst i Finland och de baltiska staterna. Sverige var strategiskt viktig på grund av malmfyndigheterna i Lappland, medan Norge hade en av världens största handelsflottor. Även de andra nordeuropeiska staterna idkade handelssjöfart och i alla länderna fanns det etablerade fackföreningar för sjömän, eldare och däckspersonal. Dessutom gick en av Kominterns centrala kommunikationsleder över Finland och Baltikum via Sverige och Danmark till Tyskland och kontinenten.

Kommunisternas ställning var dock trängd i Nordeuropa under 1920-talet. Till en början såg utvecklingen lovande ut. Den radikala oppositionen inom det norska arbetarpartiet (Det norske arbeiderpartiet) tog över partiledningen 1918, understödde bolsjevikerna i Ryssland och valde att ansluta sig till Komintern 1919. Arbeiderpartiet bröt dock med Komintern 1923 vilket resulterade i en splittring av partiet och grundandet av Norges kommunistiska parti (NKP).¹ I Danmark bildade oppositionen inom socialdemokratiska partiet ett revolutionärt parti, Socialistisk Arbejderparti, i mars 1918 som omorganiserades ett år senare till Ventresocialistisk Parti vilket ett par år senare upp-

1 Se vidare Einhart Lorenz, *Det er ingen sak å få partiet litet. NKP 1923–1931*, Oslo: Pax, 1983; Åsmund Egge, 'Hvorfor ble Arbeiderpartiet splittet i 1923?', *Historisk tidsskrift* 82:3, 2003, 229–262.

gick i Danmarks kommunistiska parti (DKP), se nedan.² Både det danska och det norska partiet utgjorde sedermera sektioner av Komintern.

I Sverige hade oppositionen inom Socialdemokratiska Arbeta-repartiet (SAP) hunnit grunda en rad kortvariga organisationer innan grundandet av Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti 1917. Partiet anslöt sig till Komintern 1919 men splittrades 1924 när majoriteten röstade emot krav på att underställa partiet Kom-interns styrning och kontroll. Minoriteten grundade därefter Sveriges kommunistiska parti (SKP). Bara ett år senare splittra-des SKP när partiledaren Zeth Höglund bröt med Komintern och grundade ett eget obundet parti med samma namn. Höglunds parti anslöt sig SAP 1926 medan SKP fortsatte som en sektion av Komintern. Det svenska kommunistpartiet – liksom många andra kommunistpartier i Europa och Nordamerika – drabba-des av en ny splittring hösten 1929 som en följd av införandet av klass-mot-klass-doktrinen inom Komintern. Partiledaren Karl Kilbom motsatte sig den nya ultravänsterinriktningen och bröt med Komintern. Partimajoriteten tillsammans med partiappara-ten, partipressen och partiets riksdagsgrupp samt majoriteten av dess funktionärer inom fackföreningarna och landsorganisatio-nen bildade ett oberoende kommunistiskt parti vilket bytte namn till Socialistiska partiet 1934. För partiminoriteten under Hugo Silléns ledning gällde det att bygga upp en ny partiorganisation från grunden; minoritetens parti kom att gå under namnet Sveri-ges kommunistiska parti, sektion av Komintern.³

Utvecklingen i Finland överskuggades av inbördeskriget 1918 och dess efterdyningar. Den politiska radikaliseringen 1917 och inbördeskriget 1918 resulterade i att socialdemokratiska partiets

2 Kurt Jacobsen, *Mellem København og Moskva*, København: Tiden, 1989.

3 Se vidare Bernt Kennerström, *Mellan två internationaler. Socialistiska Partiet 1929–37*, Lund: Arkiv förlag, 1974; Erland F. Josephson, *SKP och Komintern 1921–1924*, Uppsala: Studia historica Upsaliensia 84, 1976; Lars Björlin, 'Röd skandinavism i Komintern: SKP:s kris och splittring 1924', *Arbetshistoria* 18:1, 1994, 18–30; Jan Bolin, *Parti av ny typ? Skapande av ett svenskt kommunistiskt parti 1917–1933*, Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 2004.

(SDP) splittrades i en moderat majoritet och en radikal minoritet. Ledningen för den senare tvingades efter inbördeskriget att gå i landsflykt till Sovjetunionen där finländska exilrevolutionärer grundade Finlands kommunistiska parti, FKP, vilket sedermera blev en sektion av Komintern. Partiet var förbjudet i Finland men försökte verka medelst ett illegalt underjordiskt nätverk i landet. Yttervänsterns legala organisation blev i stället Finlands socialistiska arbetarparti FSAP som grundades i maj 1920; detta som en direkt följd av att oppositionen inom SDP misslyckats med att tillskansa sig majoriteten inom partiet i december 1919. FSAP var inte medlem av Komintern men accepterade Kominterns statuter. Partiet bytte namn till Finlands arbetarparti FAP 1923. Partiets förbindelser med Moskva uppdagades dock snart, det stämpades som landsförrädiskt och upplöstes samma år. Något legalt parti existerade därefter inte, i stället inrättades De socialistiska arbetarnas och småbrukarnas valorganisation som verkade fram till hösten 1930.⁴

Kommunisterna i Nordeuropa hade splittrats i två huvudfåror vid slutet av 1920-talet. Minoriteten var trogen Moskva och underordnade sig Komintern även om enskilda aktörer kom att bibehålla en viss grad av manöverfrihet och försökte markera en självständig position gentemot Moskva, framför allt när det gällde inrikespolitiska frågor och det parlamentariska arbetet. Majoriteten däremot hade officiellt brutit med Komintern och framhävde sin oberoende ställning både gentemot Moskva och det Kominterntroga partiet och dess olika hjälp- och frontorganisationer, inklusive röda fackföreningsoppositionen. Framför allt i Sverige och Finland kom kommunisternas två grupperingar att teckna motparten som förrädare, splittrare och avfallingar. ”Sillénkommunisterna”, d.v.s. minoriteten i Sverige, brännmärktes av ”Kilbomkommunisterna” eller majoriteten att vara Moskvas lakejer medan minoriteten anklagade majoriteten för att vara av samma skrot och korn som socialdemokraterna, nämligen ”socialfas-

4 Se vidare Tauno Saarela, *Suomalaisen kommunismin synty*, Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto, 1996; Tauno Saarela, *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*, Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura, 2008.

cister” och ”reformister”. I Finland utspelades samma verbala smutskastning inom det kommunistiska lägret framför allt inom fackföreningarna och landsorganisationen, se nedan.

Utmaningen för en utomstående betraktare är dock att hitta en lämplig beskrivning för de olika grupperna inom yttervänstern i slutet av 1920- och början av 1930-talet, framför allt i Sverige och Finland. Samtida beteckningar, såsom reformister, sillén- eller kilbomkommunister, är inte att föredra i och med att de är laddade och ofta nedsättande termer medan minoritets- och majoritetskommunister eller vänstersocialister är efterhandsrekonstruktioner och inte användes under samtiden. För att denna undersökning skall bli hanterbar är jag dock tvungen att göra en kompromiss. De kominterntrogna kommunisterna och deras partier och massorganisationer kommer i texten att betecknas ”kommunister”/”kommunistiska partiet”, medan de kommunister som bröt med Komintern kommer att betecknas som ”vänstersocialister” även om de själva betecknade sig och sina partier som kommunistiska. När det gäller framväxten av röda fackoppositionen och radikaliserings inom sjötransportarbetarfacken i Nordeuropa blir denna splittring uppenbar och är den röda tråden som går igenom detta kapitel. Inledningsvis presenteras de centrala aktörerna som var aktiva under denna period och de förbunden mot vilka ISH:s och kommunisternas agitation riktade sig emot. Därefter granskas ISH:s och dess skandinaviska sektioners verksamhet. Tyngdpunkten för kapitlet blir sjöfartsstrejkerna i Finland, Lettland och Sverige 1933, Danmark 1934 och Estland 1935 samt ISH:s försökt till att styra upp internationella stödkampanjer.

Liksom i den övriga världen hade sjöfarten i de skandinaviska länderna drabbats hårt av den ekonomiska depressionen i början av 1930-talet. Svårast var läget inom den norska handelsflottan där enligt ISH:s uppgifter en fjärdedel av tonnaget var upplagt. De danska och svenska handelsflottorna hade drabbats i mindre omfång, omkring tjugo procent av den förra och sju procent av den senare hade tagits ur bruk, se tabell 10.

Av runt 27 000 norska sjömän var 4 800 arbetslösa hemma i Norge den 1 september 1931 och ytterligare 7–8 000 i utländska

Tabell 10. De skandinaviska ländernas handelsflotta 1931.

	Bruttoregisterton (Brt)	Upplagt tonnage (Brt)
Norge	4 065 725	1 312 805
Sverige	1 700 000	116 336
Danmark	1 500 000	380 000

Källa: *Länderbericht Norwegen, Schweden, Dänemark, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI*

hamnar. I Sverige fanns 24–25 000 sjömän av vilka cirka 4 800 var sysslolösa vid samma tidpunkt, i Danmark fanns 6 300 sjömän av vilka 1 400 var arbetslösa, se illustration 26.⁵

I alla nordeuropeiska länder inträffade en radikaliseringsprocess bland sjötransportarbetarna under 1920-talet. Som följd av detta räknade de olika syndikalistiska fackförbunden ett ökat antal såväl socialdemokratiska, vänstersocialistiska som kommunistiska medlemmar. Överlag dominerade socialdemokraterna och vänstersocialisterna i de olika nationella fackförbunden och förbundsledningen var i deras händer. Kommunisterna utgjorde sällan en betydelsefull minoritet och följde generellt den av kommunistpartierna och Moskva utpekade enhetsfrontstaktiken som skulle tillämpas såväl underifrån som ovanifrån, men med tyngdpunkten lagd på enheten underifrån. Med Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens omvärdering av världsläget 1928 och övergången till klass-mot-klass-doktrinen ändrades dock kommunistpartiernas fackliga taktik och kommunisterna övergick till öppen attack mot det socialdemokratiska och vänstersocialistiska ledarskapet inom sjötransportfacken, i främsta hand de nationella sjömans- och eldarunionerna. Taktiken resulterade i att den kommunistiska minoriteten i de olika fackförbunden formade den så kallade röda fackföreningsoppositionen eller RFO som kom att bli inblandad i slitsamma uppgörelser inom

5 Länderbericht Norwegen (Samsing), Schweden (Persson), Dänemark (Christensen), Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

Illustration 26. Den arbetslösa sjömannens prekära situation, karikatyr publicerad i Rød Kurs 2:3, 1932, 1.

de nationella sjötransportarbetarnas fackförbund under första hälften av 1930-talet. I de skandinaviska länderna kom den röda fackföreningsoppositionen att verka öppet, medan den i Finland och de baltiska länderna försökte organisera sig under olika täckmantel eller verka illegalt.

Synliga och osynliga aktörer på ISH:s nordeuropeiska arena

Sjömännens och hamnarbetarnas international eller ISH var en hierarkisk takorganisation med nationella sektioner som utgjorde dess medlemsorganisationer. Toppen utgjordes av ISH:s internationella sekretariat som fanns i Hamburg och leddes av Albert Walter och Adolf Shelley. Centralen i Hamburg var i sin tur underställd Röda fackföreningsinternationalens byrå i Berlin och i sista hand Röda fackföreningsinternationalens sekretariat i Moskva. ISH:s internationella sekretariat var i sin tur i kontakt med de olika nationella sektionernas ledning. Formen, innehållet

och intensiteten av kontakten mellan internationella sekretariatet och ISH:s sektioner berodde på huruvida det var spörsmål som hade initierats av Komintern och Röda fackföreningsinternationalen i Moskva eller av internationella sekretariatet i Hamburg. Till det förra hörde olika internationella solidaritetskampanjer såsom dem i samband med krisen i Manchuriet 1931–33 och Abessinienkrisen 1934–36 samt olika antifascistiska kampanjer vilka behandlas närmare i kapitel V. Till den senare hörde internationella solidaritetskampanjer i samband med nationella sjöfartsstrejker.

Centralerna i Hamburg och de nationella sektionerna bildade ett nätverk som var typiskt för alla organisationer och enheter knutna till Komintern. Dock komplicerades denna bild av en parallellstruktur som inbegrep centralen i Hamburg och de internationella sjömansklubbarna eller interklubbarna, se vidare kapitel IV. Dessa skulle nämligen i princip inte vara underställda de nationella sektionerna utan det internationella sekretariatet. Interklubbarna skulle dessutom vara indelade i olika nationella sektioner vars arbete skulle handhas av representanter från de respektive nationella sektionerna eller, alternativt, en person som kunde kommunicera med sjömän från olika länder. Exempelvis skulle arbetet i interklubbarnas skandinaviska sektioner handhas av danska, norska eller svenska instruktörer. I praktiken visade det sig vara svårt att förverkliga denna dubbelstruktur och centralen i Hamburg hade svårt att dirigera verksamheten i de enskilda sektionernas sjömansklubbar, än mindre hade den något som helst inflytande över de sovjetiska internationella sjömansklubbarna.

Trots att ISH utmålade sig själv som en global massorganisation var det endast ett fåtal aktörer som kom att få en central position i organisationen. Dessa personer kom att diktera och dirigera verksamheten i centralen och de enskilda sektionerna samt upprätthålla kontakten mellan centralen och de enskilda sektionerna. En del av dessa personer kom att omplaceras eller tvingas flytta till nya verksamhetsorter p.g.a. taktiska beslut eller politiska orsaker, i det senare fallet eftersom de anklagats för subversiv eller illegal verksamhet och blivit utvisade av polisen. En

speciell aktör var dessutom den så kallade politiska instruktören, en person som fått ett specialuppdrag antingen av centralen eller till och med Moskva och försetts med instruktioner som förbigick de nationella partiernas och fackföreningsledningens befogenheter och beslut.

Bland de nordeuropeiska aktörerna inom ISH och dess föregångare Transportarbetarnas internationella propagandakommitté (TIPK) fanns det en person som hörde till organisationens absoluta inre cirkel, nämligen dansken Richard Jensen (1894–1974). Jensen for till sjöss som femtonåring och seglade under första världskriget som eldare. Vid denna tidpunkt kom han i kontakt med Thøger Thøgersen (1885–1947) som var agitator för den syndikalistiska Fagoppositionens Sammenslutning. Jensen blev syndikalist 1916 och engagerade sig i det danska eldarförbundet, vars ordförande han var 1919–1920. Thøgersen bildade Socialistisk Arbejderparti 1918 som ett år senare gick samman med Danmarks venstresocialistiske parti. 1921 bytte partiet namn till Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) och Jensen gick med i partiet. Via Thøgersen var Jensen tidigt i förbindelse med Komintern och slussade ofta fripassagerare till Europa och USA ombord de fartyg som han var anställd på. Genom detta kom Jensen att tillskansa sig ett grundmurat förtroende i Moskva och på Kominterns order valdes Jensen i såväl DKP:s politbyrå som centralkommitté. Dessa organ tillhörde han sedermera mellan 1922 och 1940.

Jensens position inom partiet byggde såväl på hans nära kontakter till Thøger Thøgersen som att han ledde DKP:s inflytelserika sjömanscell eller avdelning för sjötransportarbetarna i Köpenhamn. Han inrättade 1926 interklubben i Köpenhamn som då var den första (och länge den enda) av sitt slag i Nordeuropa. Jensens position inom DKP underminerades dock som en följd av splittringen och fraktionskampen under slutet av 1920-talet. Jensen slöt upp bakom Thøgersen som varit ordförande sedan 1928. Den andra fraktionen leddes av Aksel Larsen som fick stöd av Komintern och gick segrande ur konflikten 1931. Det som slutligen avgjorde maktkampen inom det danska partiet

var kalabaliken vid eldarförbundets kongress i augusti 1931 som slutade med att de kommunistiska delegaterna avlägsnade sig från kongressen trots partiledningens order om att stanna kvar; utmarschen resulterade i att kommunisterna misslyckades med att ta över förbundet.⁶ Thøgersen sändes till Moskva för ”omskolning” medan Jensen kom att tillhöra oppositionen mot den nya partiledaren.⁷ Jensen anklagades bland annat för interklubbens oklara räkenskaper och penningtransaktioner och Larsen sökte i ett skede till och med att utesluta honom ur partiet. Jensen hölls under armarna av inflytelserika kretsar i Moskva, inklusive ledningen för Kominterns förbindelseapparat OMS, vilket omintetgjorde Larsens planer.⁸ Larsen tvingades slutligen att respektera Jensens ställning som ledaren för den inflytelserika sjöcellen och sina särskilda förbindelser till Moskva medan Jensen och sjöcellen för sin del avstod från att agitera mot Larsen.⁹ Som en följd av de partiinterna motsättningarna kom Jensen att spela en mera undanskymd internationell roll men vid ISH:s världskongress i Altona i maj 1932 räknades han till ISH:s inre krets.¹⁰ Denna position framhävdes ytterligare när det internationella sekretariatet flyttades efter nazisternas maktövertagande till Köpenhamn i början av mars 1933; flytten hade organiserats av Jensen och han kom därefter att ingå i internationella sekretariatet och tidvis framstod han i det offentliga som ISH:s sekreterare så länge som det var placerat i den danska huvudstaden.

Vid sidan om den legala verksamheten verkade Jensen även som kurir mellan Moskva och Köpenhamn samt upprätthöll en

6 Kurt Jacobsen, *Aksel Larsen. Stifteren af SF*, Köbenhavn: Informations forlag, 2010, 107.

7 A.J., ’Thøger Thøgersen’, Leksikon for det 21. århundrede, <http://leksikon.org/art.php?n=2559> (hämtad 5.1.2017).

8 [Handling IV.A.] Komintern. Schematisk uppställning av organisationen och dess underavdelningar, odaterad rapport [Reg. 20.12.41 BW], 20–21, SÄPO Vol. 169 IV A, SRA.

9 Jacobsen, *Aksel Larsen*, 110.

10 Richard Jensens autobiografi, 495/208/41, RGASPI.

hemlig byrå för förfalskning av pass och identitetshandlingar.¹¹ Enligt den brittiska underrättelsetjänsten skulle Jensen årligen ha mottagit ett ansevärt finansiellt understöd från Moskva för att både bekosta sin verksamhet och för 'specialuppdrag' på 1920-talet. Uppgifterna om hur stora summor det var fråga om var dock oklara, underrättelsetjänsten uppskattade att han mottagit 20 000 danska kronor 1926 för verksamheten i Danmark medan hans årliga utgifter samma år uppskattades uppgå till uppemot 100 000 kronor. Merparten av dessa utgifter var för olika (ospecificerade) 'specialuppdrag'.¹² Enligt en annan källa skulle han ha fått 1 200 pund av Moskva för att bekosta interklubbens verksamhet medan klubbens sammanlagda medel som stod till hans förfogande uppskattades vara upp till 5 000 pund per år. Hur stor andel av summan som kommit från Moskva var oklart.¹³ Erik Nørgaard har dessutom hittat dokument som visar att Jensen redan 1919 mottagit pengar från Moskva och att han tjänade som Moskvas kurir och hade olika specialuppdrag under 1920-talet.¹⁴

Andra centrala nordiska aktörer inom ISH var norrmännen Arthur Samsing och Leif Foss. Liksom Jensen hade dessa redan varit aktiva i Transportarbetarnas internationella propaganda- och aktionskommitté, ISH:s föregångare på 1920-talet och tillhört kretsen kring Albert Walter. Arthur Charles Grønhoff Samsing (1899–1945) hade dragit till sjöss som sjuttonårig. Han anslöt sig till Norsk Matros og Fyrbøterunionen 1916 och var senare även medlem i både General Workers Union i London och Deutscher Schiffahrtsbund i Emden. Samsing sändes 1925 som organisatör till London för att etablera en avdelning till den norska unionen men utvisades snart av de brittiska myndigheterna. Därefter flyttades han till Hamburg med samma uppdrag och samarbetade där med Albert Walter. Samsing var aktiv i Walters hamnbyrå och

11 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar, 2.11.1933, KV 2/2158, TNA.

12 Extract from letter to Cuthbert Laws Esq., The Shipping Federation, 52, Leadenhall Street, E.C.3., dated 25.7.27, KV2/2158, TNA.

13 Kopia av rapport, daterad 3.11.27, KV2/2158, TNA.

14 Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 88–95.

interklubben i Hamburg fram till 1926 då han kallades hem till Norge. Ett år senare var han tillbaka i Hamburg, nu som ledare för interklubbens skandinaviska sektion med uppgift att bilda skeppsceller ombord på norska fartyg. Arbetet i Hamburg fick ett abrupt slut i augusti 1929 då de tyska polismyndigheterna anklagade honom för illegal verksamhet och utvisade honom. Därefter verkade Samsing i Norge, huvudsakligen inom Sjøfolkens Revolusjonære Fagopposition och interklubben i Oslo. Samsing deltog vid ISH:s instiftande konferens i Hamburg i oktober 1930 och blev invald i ISH:s provisoriska exekutivkommitté med ansvar för arbetet i Skandinavien.¹⁵

Liksom flertalet av unionens medlemmar valde Samsing att ansluta sig till norska kommunistpartiet NKP 1926 och var därefter aktiv i partiet. När den revolutionära fackföreningsoppositionen kom igång i Norge utsågs Samsing till sekreterare för dess centralstyre vilket resulterade i att han uteslöts ur Matros og Fyrbøterunionen 1929. Samma år invaldes han i NKP:s politbyrå, 1932 i NKP:s partisekretariat. Samsings relationer till den inre kretsen i ISH stärktes inte minst genom att Ragnhild Wiik, som var hans hustru Aagot Wiik Samsings syster, var gift med Ernst Wollweber. I april 1933 flyttade Samsing och hans fru till Sovjetunionen och fick i uppdraget att leda den skandinaviska sektionen i interklubben i Leningrad.¹⁶

Leif Olaf Foss (1899–1982) gick till sjöss som femtonåring och arbetade som sjöman till 1919 då han blev hamnarbetare. Liksom Samsing var han medlem i Norsk Matros og Fyrbøterunion och ledde Dokkearbeidernes forening mellan 1921 och 1925. Därefter ingick han i ledningen för Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund fram till 1929. Han var medlem i NKP och verkade som partiets fackliga sekreterare från 1928 till 1930 samt förestod TIPK:s skandinaviska sekretariat i Oslo. I denna egenskap försökte han att dirigera RFO-arbetet bland de norska sjömännen fram till RFI-kongressen i Moskva i juli-augusti 1930. Foss deltog som

15 Arthur Samsing, autobiografi, daterad Oslo 5.8.1932, 495/247/540, RGASPI; Olstad, *Vår skjebne i vår hånd*, 209–210, 212.

16 Borgersrud, Wollweber-organisajonen i Norge, 48–51, 56.

norsk representant i kongressen, blev invald i RFI:s exekutiva kommitté och vistades därefter i Moskva fram till 1933. Efter sin återkomst till Norge övertog han Samsings uppgifter och försökte (förgäves) hålla igång RFO-arbetet.

Medan Jensen och Samsing tillhörde ISH:s internationella ledning finns det mycket lite som tyder på att de ledande aktörerna i Sverige skulle ha tillhört denna grupp. Till skillnad från Danmark eller Norge tycks det inte ha funnits lika färgstarka personligheter eller sjömän som redan under 1920-talet skulle ha verkat i kretsen kring Albert Walter och interklubben i Hamburg eller Köpenhamn. I och med att RFO-verksamheten bland sjömännen i Sverige delvis omgavs av hemlighetsmakeri – upprop och pamfletter som endast undertecknades med 'Riksledningen' utan att denna någonsin presenterats i oppositionens tidskrift eller vid namn omnämnts i sjömansförbundets tidning – är det svårt att ge en klar bild av vem eller vilka de centrala aktörerna var i Sverige. En viss fingervisning ger dock listan på delegater vid ISH:s möte i september 1931. Medan Jensen och Samsing gav en översikt över arbetet i Danmark respektive Norge, gavs rapporten för Sverige av "Genosse Persson".¹⁷ Det är högst troligt fråga om Gunnar Persson som redan deltagit vid ISH:s grundande möte året innan och som vid denna tidpunkt tillhörde riksledningen i Sverige. Persson hörde till de synliga agitatorerna bland sjöfolket vid denna tidpunkt och var ofta huvudtalare vid sammankomster och demonstrationer i Göteborg.¹⁸ Vid tredje landskonferensen för Sjötransportarbetarnas RFO i början av december 1932 valdes Gunnar Persson i riksledningen och var ansvarig för arbetet

17 Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10-12.9.1931, 534/5/224, 52, RGASPI.

18 'Sjömännen till RFO i allt större skaror. Möte i Göteborg protesterar mot reformistledarnas förräderi. Solidariserar sig med de stridande massa- och transportarbetarna', *Norrskensflamman* 18.6.1932; 'Sjöproletärerna fick ej komma in på reformisternas möte. Ohejdad lögnhets mot kommunisterna. 800 arbetare protesterar mot reformistledarna i Göteborg', *Ny Dag* 30.12.1932.

bland sjömännen och för skeppsgrupperna.¹⁹ I februari 1933 tog han över huvudansvaret för 'byrån', d.v.s. sekretariatet i Göteborg.²⁰ Dessvärre avled han i lungtuberkulos redan i juni 1933.²¹

Mycket tyder på att Gunnar Perssons position i riksledningen i Sverige togs över av Knut Björk (1904–1937). Även han var en synlig och ökänd agitator både i Göteborg och på övriga orter i Sverige. Björk hörde visserligen till den revolutionära oppositionens förgrundsgestalter inom svenska eldarförbundet men tycks inte ha haft några uppenbara kontakter till ISH:s internationella sekretariat.²² Tidvis tycks Björk ha blivit kritiserad för att ha arbetat 'individualistiskt', vilket resulterade i en offentlig avbön i mitten av december 1932: "Jag hoppas att kamraterna här i Göteborg skall bättre kunna göra sig gällande när diktatorn försvinner."²³ Huruvida han verkligen drog sig tillbaka kan dock ifrågasättas i och med att alla krafter behövdes för att planera taktiken inför den instundande löneuppgörelsen vintern 1933 där RFO:s konfrontations- och strejktaktik skulle få sitt elddop. Under sjömansstrejken i mars 1933 framställdes han i offentligheten som ordförande för Sjötransportarbetarnas RFO.²⁴ Dessutom är det möjligt att han verkade som ISH:s kurir eller agitator i Finland.²⁵ En tredje person inom den svenska riksledningen var Erik Persson om vilken det finns ännu färre uppgifter om än Gunnar Persson. Enligt den svenska säkerhetspolisen figurerade han dock som

19 Erik Persson till Sigfrid Söderberg, Göteborg 6.12.1932, SÄPO Äldre Akt-systemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 103, SRA.

20 Protokoll 22.2.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, fol. 106, SRA.

21 *Hamn- och sjöproletären* 3:9, 1933, 6.

22 Erik Persson till Sigfrid Söderberg, Göteborg 6.12.1932, SÄPO Äldre Akt-systemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 103, SRA.

23 K. Björk till 'Kamrater!', Göteborg 13.12.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 104, SRA.

24 'Göteborgspolisen gör lyckat kap på tåget', *Svenska Dagbladet* 27.3.1933.

25 Kjell Oswald till riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO, Stockholm 1.9.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 223, SRA.

riksledningens politiska ledare 1933 och tycks ha övertagit Gunnar Perssons position efter dennes frånfälle samma år.²⁶

Etableringen och upprätthållandet av kontakterna till de skandinaviska sektionerna var sist och slutligen en ganska enkel match för ISH:s internationella sekretariat. I alla tre länder fick kommunistiska partiet och dess organisationer samt röda fackföreningsoppositionen verka legalt. Visserligen kunde kamraterna i Hamburg utgå ifrån att de enskilda ländernas polis- och säkerhetsmyndigheter övervakade kommunisternas verksamhet men detta kunde lätt kringgåås med hjälp av hemliga kurirer. Av en helt annan karaktär var verksamheten i Finland och de baltiska staterna. Här var kommunisternas verksamhet helt förbjuden. Försök gjordes dock gång på gång att skapa antingen olika underjordiska eller förtäckta organisationer och föreningar.

ISH:s centrala förbindelseperson i Östersjöområdet var Ernest Alexander Lambert (1902–1943), mera känd under sin pseudonym Michael Avotin (Awotin).²⁷ Han föddes i Riga men flydde från Lettland 1918 och arbetade därefter som sjöman på engelska och nederländska fartyg mellan 1919 och 1932. Under denna tid var han mestadels bosatt och skriven i Antwerpen. Oklart är när han blev politiskt aktiv och anslöt sig till kommunisterna. Han utvisades av de belgiska säkerhetsmyndigheterna i april 1931 för kommunistisk subversiv agitation och subversiv propaganda bland sjömännen i Antwerpen. Blev därefter engagerad av ISH under pseudonymen Avotin som ledare av ISH:s baltiska avdelning, d.v.s. den baltiska sektionen i interklubben i Hamburg. Lamberts aktionsfält var Östersjöregionen där han verkade som kurir till de baltiska länderna, Finland och Skandinavien och använde bl.a. täcknamnet Kalle när han vistades i Finland. Efter nazister-

26 Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 23, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 1, SRA.

27 'Lambert', *Le Maitron. Dictionnaire Biographique, Mouvement Ouvrier Mouvement Social*, <http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article 75830> (hämtad 13.8.2018); Alexander Lindemans, 'Terreur' in Antwerpen. De Wollwebergroep Revisited, opubl. MA-avhandling i historia, Universiteit Gent, 2014, 21.

nas maktövertagande pendlade Lambert mellan interklubbarna i Rotterdam, Antwerpen, Dunkerque och Rouen och blev föreståndare för den baltiska sektionen i interklubben i Antwerpen 1935. Under en resa till Danmark arresterades han av den danska polisen i juni 1935, anklagad för att bära på förfälskade resedokument, och utvisades från landet.²⁸

En annan person som användes för att upprätthålla kontakterna mellan internationella sekretariatet och Östersjöregionen var en viss 'Leo'. Denna sades vara en finsk sjöman från Torneå i trettioårsåldern som uppgavs tala finska, svenska (med finsk brytning), estniska och spanska. Enligt den estniska polisen hade Leo vistats utomlands under de senaste 8 åren och lärt sig spanska när han vistades längre tider i Montevideo. Leo tycks ha blivit engagerad efter att internationella sekretariatet hade flyttats till Köpenhamn 1933 och försåg illegala celler i Lettland, Estland och Finland med direktiv, subversiva flygblad och diverse tryckalster. Enligt polisens informanter brukade Leo vanligtvis ta ångbåten till Riga, därefter hoppa på tåget till Tallinn och slutligen ta ångbåten över till Helsingfors.²⁹ Trots idoga försök lyckades den finska säkerhetspolisen inte avslöja Leos identitet.³⁰

Internationella sekretariatet sände även förtäckta kurirer och instruktörer till de skandinaviska länderna. Ofta var det fråga om personer som sändes för att leda och organisera nationella strejker såsom Richard Krebs under den svenska sjöfartsstrejken 1933 och Ernst Wollweber under den danska sjöfartsstrejken 1934. Andra personer sändes ut med särskilda mandat att ingripa i sektionernas inre angelägenheter då dessa visade sig ha funktions-

28 Etienne Verhoeyen, "De zaak Block en Celis". De moeizame relatie van de Antwerpse gerechtelijke politie met de Gestapo (1938–1941). Deel 1; Cools, E. Debruyne en F. Franceus (eds.), *Cahiers Inlichtingenstudies/Cahiers d'études du renseignement* 2, Antwerpen, Apeldoorn: Maklu, 2012, 20–21.

29 [maskinskrivet brev] Poliitilise Politsei Komissar Tallinnas [Täht] an Herrn Direktor E. Riekki in Helsinki. Vertraulich. 22.2.1934, AMP I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, EK-VALPO, FRA.

30 [maskinskrivet meddelande] Er.sal. KDN:o 1719/122. 9.4.1934, AMP I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, EK-VALPO, FRA.

svårigheter eller behövde omorganiseras, bl.a. till Norge (Richard Krebs) och Sverige (Gustav Långfors). Liksom kurirerna skulle instruktörerna vara osynliga för myndigheterna och reste därför under falskt pass och fingerad identitet. Osynligheten gällde även visavis de nationella partierna och partiledningen. Enligt ISH:s reglemente som bekräftats i Moskva stod instruktörerna ovanför sektionens och partiets riksledning och ju mindre partiledningen kände till om instruktörernas identitet och förehavanden, desto bättre. Resultatet var dock att ISH och internationella sekretariatet ofta råkade på kollisionkurs med de olika nationella partiledningarna. Å andra sidan förvånar motsättningen inte: även på lokal och nationell nivå var det mer än vanligt att ledningen för sjötransportarbetarnas opposition och kommunistpartiets ledning var på politisk kollisionkurs.

Utöver gruppen av mer eller mindre synliga aktörer inom ISH:s högre hierarkier fanns det en uppsjö av skandinaviska, finska och baltiska sjömän som kom att agera som ISH:s kurirer. De flesta har inte lämnat några spår efter sig i myndigheternas arkiv och om de fåtal som väckt polisens misstankar finns endast uppgifter om deras (förmodade) namn. En av dessa var en viss Gustav Svensson som de brittiska myndigheterna misstänkte att var ISH:s hemliga agent mellan europeiska hamnar.³¹

ISH:s nordeuropeiska nätverk: legala och illegala organisationer

Sjötransportarbetarnas international brukade i sina pamfletter meddela att det hade sektioner i alla tre skandinaviska länder. Frågan är dock vad som menas med en sektion. Var det fråga om nationella fackförbund som anslutit sig till Röda fackförbundsinternationalen vilket varit organisationens ursprungliga och egentliga avsikt? I de länder där Strassburgteserna, d.v.s. Röda fackförbundsinternationalens riktlinjer för den revolutio-

31 'I.S.H.:s kurir: Gustav Svensson [1.4.1934]', SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 277, SRA.

nära fackföreningsoppositionstaktiken som antogs vid ett möte i Strassburg 1929, hade resulterat i grundandet av kommunistiska sjötransportarbetarfackförbund kom dessa att ansluta sig till internationalen. Detta hade varit fallet i Tyskland, Frankrike och i USA. Dessa röda fackförbund skiljde sig från de existerande fackförbunden i och med att de sammanförde sjömän, eldare och hamnarbetare, i vissa fall även insjö- och flodtrafikens samt fiskeflottans sjöarbetare under en och samma organisation.

I Skandinavien var läget dock en annan. Här kom oppositionen inte att bryta sig ut ur sjö- och hamnfacken och bilda fristående och självständiga fackförbund utan man fortsatte att verka inom de etablerade sjö- och hamnarbetarfacken. Endast i ett fall – det danska eldarförbundet – kom ett sjöfack att officiellt bryta med Internationella transportarbetarfederationen (ITF) och ansluta sig till ISH (se nedan), de övriga sjöfacken valde att förbli inom ITF och dess nordiska plattform, den Skandinaviska transportarbetarfederationen (STF). Men medan RFO-grupperna framträdde som den revolutionära oppositionen inom de olika sjö- och hamnarbetarfacken utgjorde de en enhet – sjötransportarbetarnas RFO – inom den nationella RFO-rörelsen, se illustration 27. I slutändan var det således endast de olika nationella oppositionsgrupperna eller RFO-enheterna – som varken var självständiga enheter eller registrerade organisationer – som utgjorde ISH:s sektioner i de skandinaviska länderna. Deras status var dock allt annat än officiell vilket man var väl medveten om i ISH:s ledning. RFO-grupperna kunde inte ansöka om officiellt medlemskap i ISH i och med att de ju endast var en opposition inom facket. Något egentligt medlemsregister kunde inte föras i och med att oppositionens medlemmar alla tillhörde samma fackförbund. Å andra sidan försökte RFO-grupperna bygga upp parallella strukturer jämsides med de existerande inom sjöfacken. I praktiken resulterade det i att RFO-enheterna brukade bestå av en riksledning samt ett antal lokala grupper.

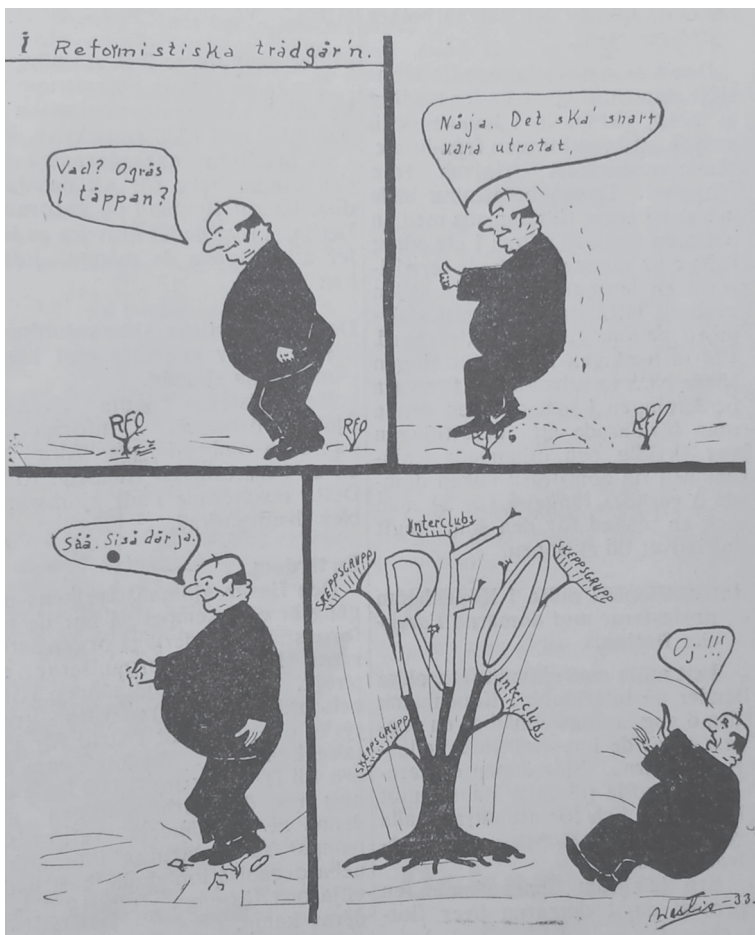

Illustration 27. RFO slår fackföreningsledningen med häpnad, karikatyr publicerad i Hamn- och sjöproletären 3:9, 1933.

Den grundläggande målsättningen för kommunisternas strategi för den revolutionära oppositionen var upprättandet av en plattform som skulle sammanföra de enskilda yrkesgruppernas såsom eldarnas, sjömännens, däckspersonalens, stuvornas och övriga hamnarbetarnas fackföreningar under en gemensam organisation. Liknande tendenser fanns även inom sjöfacken i

de nordiska länderna vilket i Sverige och Finland resulterade i sammanslagningar av eldare- och sjömansunionerna i början av 1930-talet. Kommunisterna ställde sig dock kritiska till denna utveckling så länge som ledningen för de nya sjöfacken låg i socialdemokraternas och vänstersocialisternas händer och var ansluten till Internationella transportarbetarfederationen. Den stora konflikten inom sjöfacken gällde dock frågan om den revolutionära oppositionens krav på att underifrån välja kampledningar för att leda strejker av såväl organiserade som oorganiserade arbetare i stället för att ha en kampledning som bestod av fackledningen.

ISH:s internationella sekretariat kom att fokusera på arbetet i Skandinavien under två faser. En första kritisk genomgång av de nationella sektionernas verksamhet inträffade när ISH:s exekutivkommitté möttes i Hamburg i september 1931. Här avgav de olika delegaterna lägesrapporter om hur långt RFO-arbetet kommit i de enskilda länderna, vilka möjligheter, svårigheter och utmaningar som låg framför dem. Efter varje rapport gav ISH-ledningen kritiska kommentarer och gav direktiv om hur verksamheten borde utvecklas och fokuseras. Ett nytt möte organiserades i Köpenhamn i januari 1933 för att se över verksamheten i de skandinaviska länderna. Särskilt under den andra fasen, då det internationella sekretariatet verkade i Köpenhamn från april 1933 till slutet av 1934, lades stort fokus på arbetet i Skandinavien och Östersjöområdet, inte minst för att koordinera och dirigera såväl den nationella organisationen som de internationella kampanjerna i samband med sjöfartsstrejkerna i Finland, Sverige och Lettland 1933 och i Danmark 1934.

Danmark: Søfolkenes og Havnearbejdernes revolutionære fagopposition

Kommunisternas propaganda- och agitationsverksamhet bland det danska sjöfolket påbörjades 1925 då DKP grundade sin Søafdeling eller sjöcell för eldare och sjömän. I enlighet med direktivet från Transportarbetarnas internationella propaganda-

kommittén stödde partiets sjöcell den revolutionära oppositionens aktiviteter inom eldar- och sjömansunionen.³² Arbetet såg till en början ut att vara framgångsrikt, oppositionen inrättade en interklubb i Köpenhamn och hade tidskriften *Laternen* som sitt språkrör.³³

Det danska eldarförbundet eller Søfyrbødernes Forbund grundades 1897 och hade varit involverad i en rad svåra arbetskonflikter och strejker under 1920-talet. Under generalstrejken 1920 ledde Richard Jensen förbundet och fortsatte därefter att ha en inflytelserik position i förbundet, inte minst som ledare av dess avdelning i Köpenhamn.³⁴ Under andra hälften av 1920-talet ökade kritiken bland kommunisterna mot fackledningen inom eldarförbundet, som anklagades för passivitet gentemot redarna. Oklart är dock när oppositionen omformades och omstöptes till den röda fackoppositionen. Mycket pekar på att bildandet av RFO-organisationen inträffade först under sensommaren 1931.³⁵ Å andra sidan framhäver ett (odaterat) memorandum att det inte fanns något behov att inrätta en regelrätt RFO-organisation inom förbundet i och med att kommunisterna kontrollerade förbundet.³⁶ Detta var säkerligen läget efter 1933 (se nedan). Innan dess bildade oppositionen inom förbundet en RFO-enhet, möjligen sammankopplad med RFO-gruppen inom den danska sjömansunionen (se illustration 28).³⁷

32 Tortzen, *En sømand han maa lide*, 224.

33 'Tätigkeitsbericht des IPAK', *Die 5. Internationale Konferenz der Revolutionären Transportarbeiter*, 26.

34 Rasmussen, *Søfyrbødernes Forbund 50 år*.

35 'Organisering af den revolutionære fagopposition', *Laternen* 6:8, 1931, 14.

36 Odaterad, maskinskriven rapport angående Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Sømændenes Forbund i Danmark og Havearbejdernes Fællesforbund (ca 1933/1934), Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Kasse 1, 107 Richard Jensen Arkiv, ABA. Rapporten skrevs tidigast efter den 20.12.1933 vilken är senaste hänvisning i texten.

37 [Flygblad] Sømaendenes of Søfyrbødernes RFO sektion af ISH: Skal Søfyrbødernes-Forbund vedblivende ledes af en Social-fasist?, Mapp 1. RFO Diverse, Grå Guld Fagopposition 33.136, ABA.

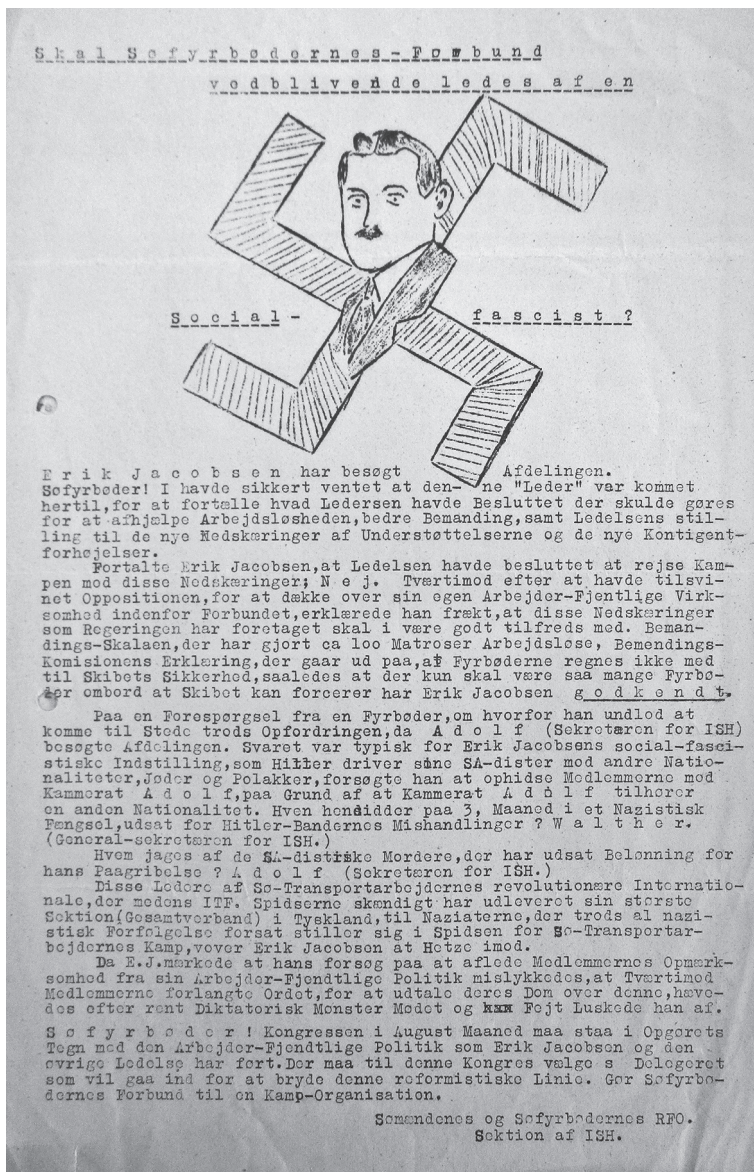

Illustration 28. Skal Søfyrbedernes-Forbund vedblivende ledes af en Social-fasist? Flygblad publiceret av Sømaendenes og Søfyrbedernes RFO sektion af ISH. Källa: Richard Jensen Arkiv, ARA.

Medan den revolutionära oppositionen misslyckades i de övriga skandinaviska sjötransportarbetarförbunden med att tillskansa sig ledande positioner inom respektive fackförbund behöll Richard Jensen sin plats inom styrelsen för Søfyrbødernes Forbund. Redan i augusti 1931 sökte oppositionen att åsidosätta den socialistiska ledningen men denna lyckades avvärja kommunisternas manöver vid förbundskongressen.³⁸ Ett par år senare lyckades oppositionen med konststycket att få sina representanter valda som delegater till förbundskongressen i augusti 1933. Sålunda utgjorde oppositionen majoriteten vid kongressen – av 29 röstberättigade delegater tillhörde 22 oppositionen. Förbundsledningen utsattes för hård kritik och efter ett misstroendevotum avsattes den sittande ledningen.³⁹ Efter omröstning valdes Jensens vapendragare Georg Hegner till ny ordförande medan Jensen fortsatte som förman för Köpenhamnsavdelningen och Julius Vanmann blev kontrollör.⁴⁰ Hegner (1902-?) hade anslutit sig till DKP 1927 och ingick i partiets centralkommitté 1933–1937.⁴¹ Vanmann (1900-?) var ökad som redaktör för den kommunistiska tidskriften *Den røde Mariner* som riktade sig till flottans matroser. Visserligen utkom tidskriften endast i ett nummer i mars 1932 men det skärrade myndigheterna i och med att Vanmann försökte att uppvigla till strejk bland flottisterna.⁴² Mera

38 Socialfascisterne sprænger søfyrbødernes kongres! – *Extranummer av Laternen*, augusti 1931.

39 'Medlemmernes linie sejrede i Søfyrbødernes forbund! Erik Jacobsen og den gamle hovedledelse suspenderet!'; *Rød Kurs* 3:8, 1933, 1.

40 Odaterad, maskinskriven rapport angående Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Sømændenes Forbund i Danmark og Havearbejdernes Fællesforbund (ca 1933/1934), Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Kasse 1, 107 Richard Jensen Arkiv, ABA; Harry Rasmussen, *Søfyrbødernes Forbund 50 år*.

41 Georg Hegner autobiografi, 495/208/281, RGASPI.

42 Personuppgifter (maskinskriven rapport, ca 1934), Julius Eigil Marius Jensen Vanmann, Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Kasse 1, 107 Richard Jensen Arkiv, ABA; 'Arbejderhistorisk bladliste 1931-1940', <http://spip.modkraft.dk/tidsskriftcentret/undersider/article/arbejderhistorisk-bladliste-1931> (hämtad 5.1.2017); Jano, 'På sporet af kommunisterne', 5.

betydelsefull var dock hans position som ansvarig redaktör för interklubbens och senare RFO-tidskriften *Laternen* mellan april 1931 till oktober 1932.

I sjömansfacket, Sømændenes Forbund i Danmark, även grundat 1897, var kommunisternas oppositionstaktik mindre framgångsrik. Från 1926 till 1930 upprätthöll förbundet ett kontor i Leningrad som leddes av den tyske kommunisten och ledaren för Leningrads interklubb Hermann Knüfken.⁴³ Kommunisterna räknade med omkring 550 medlemmar i förbundet år 1931 fördelade på RFO-grupper i Köpenhamn (300 medlemmar), Aalborg (48), Esbjerg (42), Sønderborg (25), Svendborg (24) och Odense (15).⁴⁴ Förbundsledningen var dock i socialdemokraternas händer och kommunisterna utgjorde endast en minoritet av medlemskåren.

Även i det tredje förbundet, Havnearbejdernes Fællesforbund, utgjorde kommunisterna minoriteten och RFO-gruppen bestod 1931 av endast 42 medlemmar.⁴⁵ Förbundet hade grundats under den stora hamnarbetarstrejken i Köpenhamns frihamn 1913–14 och bytte namn till Dansk Transportarbejderforbund i samband med hamnarbetarstrejken 1919 och blev härmed takorganisationen för de olika danska hamnarbetarförbunden. Tre år senare återupptog dock organisationen sitt tidigare namn.⁴⁶ Vid denna tidpunkt räknade förbundet med 4 000 medlemmar enbart i

43 Tortzen, *En sømand han maa lide*, 233; Knüfken, *Von Kiel bis Leningrad*, 227.

44 Länderbericht Dänemark (Christensen), Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

45 Länderbericht Dänemark (Christensen), Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI; Odaterad, maskinskriven rapport angående Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Sømændenes Forbund i Danmark og Havearbejdernes Fællesforbund (ca 1933/1934), Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Kasse 1, 107 Richard Jensen Arkiv, ABA.

46 Chr. Christensen, *Havnearbejdernes Fællesforbund gennem 50 år 1914–1964*, tillgänglig på <http://www.1980.dk/pdf/HF%20jubilaums%20skrift%201964.pdf>; Kåre Laurig, *Københavns Havn 1840–1940: som fotografierne så den*, København: Gyldendal, 2006, 124.

Köpenhamn av vilka merparten syndikalister. Kommunisterna sökte stärka sina positioner i förbundet och sände Richard Jensen som agitator till förbundets generalförsamling den 25 juni 1925 där han anklagade den socialdemokratiska fackföreningsledningen för att ha gjort upp med arbetsgivarsidan under hamnstrejken 1922.⁴⁷ Utspelet hade dock ingen effekt och kommunisternas inflytande bland hamnarbetarna var länge ytterst begränsat.

Den revolutionära oppositionen inom sjöfacken fick en takorganisation, Søfolkenes og havnearbejderes RFO, sommaren 1931. I juli publicerade man sitt 'kampprogram' samt kallade de revolutionära sjötransportarbetarna till landskonferens.⁴⁸ Sekretariatet låg vid Toldbodgade 4 i Köpenhamn, i samma utrymmen fanns även kansliet för interklubben. Den nya organisationen sökte att aktivt bedriva en bred propaganda för att synliggöra oppositionen. Albert Walter talade inför 400 deltagare vid en tillställning på Arbetarhuset i Köpenhamn den 18 augusti,⁴⁹ vid samma möte antog man en resolution som fördömde ledningen i sjöfacken.⁵⁰ Vid denna tidpunkt fanns det RFO-grupper i Aalborg, Esbjerg, Köpenhamn, Odense och Sønderborg samt ombord på 20 skepp.⁵¹ I september 1931 höll oppositionen sin första landskonferens. På dagordningen var förutom tariffsituationen under det kommande året och organiseringen av nya oppositionsgrupper även ISH:s utveckling och sjötransportarbetarnas planerade världskongress.⁵² Med hänvisning till de två sista punkterna

47 Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 94.

48 'R.F.O.s kampprogram. Lad kongressen blive en revolutionaer mønstring', *Laternen* 6:7, 1931, 1–2.

49 '400 Søfolk og Havnearbejdere til R.F.O.s møde i Rømersgade', *Laternen* 6:8, 1931, 7.

50 'Søfolk og Havnearbejdere protesterer mod Reformister', *Laternen* 6:8, 1931, 8.

51 'R.F.O.s fremmarch', *Laternen* 6:8, 1931, 8.

52 'Det revolutionaere søproletariats første landskonference', *Laternen* 6:10, 1931, 1; 'Sø- & Havnearbejdernes R.F.O.s føvrste landskonference affoldt i København den 27. Sept!', *Sø- og Havnearbejderen* 1:2, (oktober) 1931, 1–2.

antog konferensen enhälligt en resolution om RFO:s och ISH:s nationella och internationella uppgifter.⁵³

En viktig fråga som behandlades vid landskonferensen 1931 var vilket av de existerande tidskrifterna som skulle bli huvudorgan för RFO. De kommunistiska fraktionerna i de tre danska fackförbunden gav nämligen ut var sin tidning. *Faklen*, som var eldarförbundets tidskrift, var inte i oppositionens händer men redigerades av Georg Hegner. Huvudorgan för oppositionen inom sjömansförbundet var interklubbens tidskrift *Laternen* som trycktes i 1 500 exemplar.⁵⁴ I september 1931 utkom det första numret av tidskriften *Sø- og Havnearbejderen* vilken publicerades av den lokala RFO-gruppen i Esbjerg. Landskonferensen bestämde att *Sø- og Havnearbejderen* skulle bli huvudorgan för RFO medan *Laternen* skulle fortsätta som organ för Søfolkenes revolutionære fagopposition.⁵⁵ Från och med början av 1932 utkom RFO-språkröret under namnet *Rød Kurs*; tidskriftens redaktion fanns i Köpenhamn. Sista numret för *Rød Kurs* utkom i maj 1935.⁵⁶ Tidskriften *Laternen* blev i april (?) 1934 organ för Sømaendenes RFO.⁵⁷ Oppositionen inom hamnarbetarfacket publicerade tidskriften *Hooksen*, oklart är dock när och med vilken frekvens. RFO:s ungdomssektion gav ut *Søens Ungdom* från och med hösten 1932 (se illustration 29).⁵⁸ En kort tid utkom även den stencilerade tidskriften *Udkiggen – Organ for Søens og*

53 'Den internationale situation! RFO og ISHs opgaver nationalt som internationalt', *Sø- og Havnearbejderen* 1:2, (oktober) 1931, 7–8.

54 Länderbericht Dänemark (Christensen), Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

55 'Udbred Sø- og Havnearbejderen paa skibe og kontrolsteder!', *Laternen* 6:10, 1931, 2.

56 'Arbejderhistorisk bladliste 1931–1940', <http://spip.modkraft.dk/tidsskrift-centret/undersider/article/arbejderhistorisk-bladliste-1931> (hämtad 5.1. 2017).

57 I arbetarkivet i Köpenhamn finns endast nummer 2, (Maj) 1934 för *Laternen – Organ for Sømaendenes RFO*. Möjligtvis hade nummer 1 publicerats i april 1934.

58 Tortzen, *En sømand han maa lide*, 258.

Illustration 29. De danske RFO-publikationer Hooksen, Søens Ungdom och Rød Kurs.

Havnens Arbejdere, eventuellt med endast ett nummer i april/maj 1933.

Redan i mars 1932 höll RFO sin andra landskonferens. Framtiden såg positiv ut. Propagandaarbetet hade gett utdelning – RFO räknade med 800 medlemmar och 31 skeppsgrupper.⁵⁹ Oppositionen vädrade morgonluft: nu skulle man ta över sjöfacken.

59 'Søtransportarbejdernes RFOs organisatoriske tilstand', *Rød Kurs* 2:3, 1932, 3.

Sjøfolkens Revolusjonære Fagopposition – ISH:s sektion i Norge

Bildandet av den röda fackoppositionen i Norge påbörjades 1929 men blev aldrig särskilt framgångsrikt. Det norska kommunistpartiet (NKP), som hade grundats 1923, befann sig under hela 20-talet i kris och dess medlemsantal minskade från omkring 14 000 till 3 000 mellan 1924 och 1930. Pliktskyldigast genomdrev partiledningen Kominterns beslut om konfrontationstaktiken men vänsterradikaliseringen och angreppet mot det norska socialdemokratiska partiet resulterade endast i att kommunisterna marginaliserades ytterligare. Oppositionsarbetet inom de norska fackförbunden uppvisade likaledes ett magert resultat och resulterade överlag i ett svindlande nederlag för kommunisterna både inom de enskilda förbunden och inom den norska landsorganisationen. Vid utgången av år 1930 var det uppenbart att den norska RFO enligt Borgersrud endast var ”ett skelett utan liv”.⁶⁰

Kommunisternas propagandaarbete bland de norska sjömännen dirigerades till en början av Leif O. Foss. Han var även redaktör för tidskriften *Internasjonal sjøtransportarbeider* som var TIPK:s bulletin för de skandinaviska länderna. Tidskriftens första nummer utkom i maj 1926 och utgjorde startskottet för att organisera oppositionen inom sjötransportarbetarfacken. Foss redigerade tidskriften fram till slutet av 1928. Därefter tog Arthur Samsing över som tidskriftens redaktör. Han hade fram till dess haft ansvar för att leda agitations- och propagandaarbetet bland de skandinaviska sjömännen i Hamburg och inrättat där en avdelning för Norsk Matros og og Fyrbøterunionen.⁶¹ Med Samsings återkomst till Norge i början av 1929 fick agitationen och propagandan bland sjömännen upp i varv. Inom Norsk Matros og og Fyrbøterunionen sökte Samsing att samla oppositionen inom Sjøfolkens Revolusjonære Fagopposition eller Sjøfolkens RFO och gick till högljutt attack mot fackföreningsledningen. Vid

60 Borgersrud, Wollweber-organisajonen i Norge, 45–48.

61 ’Skandinaviske sjøfolk i Hamburg’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:1, 1928, 3; ’Hamburg Sjømansklubb – Virksomheten bland skandinaverne’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:8, 1928, 2.

denna tidpunkt upprätthöll man förbindelser med 67 fartyg och RFO-grupper hade etablerats i Bergen, Haugesund, Stavanger och Tromsø, ett år senare även i Porsgrunn och Tønsberg.⁶² Den kommunistiska oppositionen inom Norsk Matros og Fyrbøterunionen stötte dock på patrull redan under sommaren 1929 när unionens landsmöte beslöt om att utesluta Samsing ur förbundet.⁶³

Samsing sökte som oppositionens (exkluderade) ledare inom Norsk Matros og og Fyrbøterunionen driva en hård linje mot fackföreningsledningen. Stick i stäv mot denna frammanade han organiseringen av en gemensam 'klassfront' mellan organiserat och ickeorganiserat sjöfolk.⁶⁴ I och med ISH:s grundande i oktober 1930 kom Sjøfolkens RFO att bli ISH:s sektion i Norge och Samsing blev ledaren för ISH:s skandinaviska sekretariat. Fram till årets slut utgav sekretariatet *Den Internasjonale Transportarbeider*, från januari 1931 omdöpt till *Internasjonal Sjøtransportarbeider – Organ for Sjøfolkenes og Havnearbeidernes Internasjonale*. Sekretariatet upplöstes dock redan våren 1931 och efter mötet för ISH:s exekutivkommitté i september 1931 ändrades tidskriftens namn till *Sjøtransportarbeideren* och blev språkrör för Sjøfolkens RFO (se illustration 30).

Den revolutionära oppositionens svanesång inträffade i samband med den norska storkonflikten 1931. Arbetsgivarna försökte att knäcka fackföreningarna genom en lockout som pågick nästan ett halvt år. Arbetsgivarföreningarnas lockout omfattade dock inte sjöfolket. I stället befann sig sjömännen i ett avtalslöst tillstånd från om med 3 mars då redarföreningen förkastade ett förlikningsavtal. Norsk Matros og Fyrbøterunionen gick med hjälp av transportarbetarförbundet och landsorganisationen till motangrepp och förklarade alla fartyg som gick i utrikeshandel i bojkott. Bojkotten pågick fram till sensommaren när först arbets-

62 Borgersrud, Wollweber-organisajonen i Norge, 51–52.

63 'N.M. & F.U.:s Hamburg avdelning fra møtet 14 juni', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:7, 1929, 8.

64 Samsing, 'Sjømenn, klar til kamp!', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:13, 1929, 3.

Illustration 30.
Den norske sektio-
nens organ Sjøtran-
sportarbeideren.

givarföreningarna i augusti och redarförbundet i september gick med på en förlikning. Sjöfacket och dess ledning gick ut som vinrare i striden: visserligen blev man tvungen att godta en fyraprocentig lönereducering men man hade lyckats avvärja en drastisk försämring av arbetsavtalet. I och med att även levnadskostnaderna sjönk med samma proportioner innebar uppgörelsen i slutändan att reallönerna blev mer eller mindre oförändrade. Framgången i arbetskonflikten resulterade även till en markant ökning av fackanslutet sjöfolk: medan Matros og Fyrbøterunionen hade 22 avdelningar i början av året hade deras antal ökat med tio vid slutet av året.⁶⁵

65 Olstad, *Vår skjebne i vår hånd*, 141–143.

Den revolutionära oppositionen vädrade morgonluft i början av konflikten. Kampen mot redarna och myndigheterna skulle ledas av lokala aktionsgrupper som skulle väljas på massmöten och vara oberoende av sjöfackets avdelning. Avsikten med aktionskommittéerna var att genomföra enhetsfronten-underifrån-taktiken och samla de fackligt organiserade samt de oorganiserade och arbetslösa sjömännen. En annan central målsättning var att utvidga blockaden mot kustflottan (se illustration 31). I fokus för oppositionens agitation var Matros og Fyrbøterunionens avdelning i Bergen i och med att staden var centrum för kustflottan och för att kommunisterna dominerade i avdelningen. Den 7 maj beslöt majoriteten i avdelningen för att utlysa en strejk på kustflottan men beslutet stötte på patrull i förbundsledningen som fördömde tilltaget. Strejkhöret rann ut i sanden, endast ett fartyg kom att drabbas. Lika litet hade oppositionen några möjligheter att förhindra fackföreningsledningens förhandlingar med redarna och den uppgörelse som bilade konflikten.⁶⁶

Efter storkonflikten 1931 marginaliserades om inte utmanövrerades oppositionen inom Matros og Fyrbøterunionen och RFO framstod som en vingklippt statist. De mest radikala elementen uteslöts ur förbundet med hänvisning till att de varit verksamma i organ som upprättats för att direkt bekämpa och skada fackförbundet. Sålunda rensades såväl avdelningen i Oslo som den i Bergen av ledande RFO:are som inte skrev under en lojalitetsförklaring mot förbundsledningen. Oppositionen protesterade vilt och fick flankstöd av sina skandinaviska vapendragare men dessa klingade ut i det tomma intet.⁶⁷ Visserligen sökte Samsing att driva den revolutionära oppositionens agenda ännu ett par år framöver men fackförbundsledningen lyckades effektivt begränsa de utslutna kommunisternas handlingsutrymme. Enskilda konflikter och bojkott av fartyg som initierats av RFO kontrades genom att förbundet och rederierna nådde förlikningsavtal och bildade gemensam front mot kommunisterna. Samsing rapporterade vis-

66 Olstad, *Vår skjebne i vår hånd*, 214–216.

67 'Den norske søfolks kamp under den revolutionære oppositions ledelse', *Laternen* 6:8, 1931, 11.

Illustration 31. Storkonflikten i Norge 1931 – RFO manar till kamp mot redarna och fackförbundsledningen, karikatyr publicerad i *Internasjonal Sjøtransportarbeider* 6:3, 1931, 1.

serligen hösten 1932 att han hade skapat 48 skeppsgrupper och kontakter till fartyg på alla världens hav. Sjøfolkens RFO räknade närapå 1 000 medlemmar av vilka 250 tillhörde partiets sjöcell. Hur många av dem som var aktiva är dock oklart. Vid samma tidpunkt räknade sjöfacket med 3 000 betalande medlemmar. Men det fanns även stora problem inom Sjøfolkens RFO, inte minst för

att partiet ansågs ge för litet stöd till arbetet bland sjömännen. För att råda bot på situationen sände därför Giorgi Dimitrov, ledaren för Kominterns Västbyrå (WEB) i Berlin, Richard Krebs på en inspektionsresa till Norge i december 1932. I praktiken hade dock Sjöfolkens RFO spelat ut sin roll vid denna tidpunkt.⁶⁸

Sjötransportarbetarnas RFO, ISH:s sektion i Sverige: uppbyggnad och struktur

Det är oklart när Sjötransportarbetarnas RFO bildades i Sverige. Enligt en undersökning av den svenska säkerhetspolisen om organisationens verksamhet grundades organisationen i efterdyningarna av ISH:s konferens i Hamburg i september 1931. Som enda svenska representant deltog Gunnar Persson från Göteborg vid denna konferens.⁶⁹ Uppgifterna i säkerhetsmyndigheternas rapport uppvisar dock klara feltolkningar av rapportören – enligt denne skulle septemberkonferensen 1931 ha resulterat i ISH:s officiella grundande vilket dock ingalunda varit fallet: kampinternationalen hade grundats redan ett knappt år tidigare vid ett möte i Hamburg i början av oktober 1930. Även vid detta möte deltog en representant från Sverige, se kapitel II.

Kommunisternas agitation och propagandaverksamhet bland sjömännen i Sverige kom igång kring 1927/28. Till en början såg kommunistpartiets fackliga sekreterare Sven Linderot positivt om möjligheterna att vinna fotfäste inom sjöfacken.⁷⁰ ”Sjömanscellen är stadd i utveckling men då den är ganska ny har ej så stora resultat åstadkommits som vore önskvärt,” rapporterade Gunnar

68 Borgersrud, Wollweber-organisajonen i Norge, 64–65; Olstad, *Vår skjebne i vår hånd*, 216–221.

69 Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 23, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA.

70 Linderot till Leif Foss, 7.11.1928, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, 4. Mapp med diverse handlingar, R/7/F/3, ARAB.

Carlsson vid Transportarbetarnas internationella propaganda- och aktionskommittés interskandinaviska konferens i november 1928. Kärnan utgjordes till en början av Stockholms kommunistiska sjömanscell som hade förbindelsemän på bortåt 50 fartyg och hade lyckats etablera 16 skeppsceller med mellan tre och åtta medlemmar. Ett visst inflytande hade man dock lyckats förskansa sig inom ledningen för både eldare- och sjömansunionen; i den förra fanns det tre kommunister medan det fanns två kommunister i den senare.⁷¹ Förhoppningarna om att vinna inflytande i framför allt eldarunionen stod höga vid årsskiftet och oppositionen förde en ivrig kampanj för att förbundet skulle ratificera det så kallade Köpenhamnavtalet som fastslog ett samarbete mellan de skandinaviska och ryska transportarbetarfacken. Det visade sig dock vara ett fåfängt försök: den svenska landsorganisationen LO hade bestämt tagit avstånd från avtalet och hotade med att utesluta de förbund som undertecknade det.⁷²

Kommunisternas agitation och propaganda inom sjöfacken paralyserades dock av den interna striden som klöv partiet 1929. Vid partisplittringen valde nämligen majoriteten under ledning av Karl Kilbom att bryta med den Moskvatrogna minoriteten under ledning av Hugo Sillén. Minoriteten grundade ett nytt parti, Sveriges Kommunistiska Parti, Sektion av Komintern, medan majoriteten (hädanefter vänstersocialisterna) behöll kontrollen över det gamla, numera oberoende Sveriges kommunistiska parti som ombildades 1934 och bytte namn till Socialistiska Partiet. Inom fackförbunden var (minoritets-)kommunisternas huvudproblem efter partisplittringen deras ställning mellan å ena sidan den socialdemokratiska och vänstersocialistiska fackliga apparaten och dess lojalitetskrav och den av Komintern förespråkade konfronta-

71 Protokoll fört vid interskandinavisk konferens i Stockholm, lördagen den 16 november 1928, Mapp med diverse handlingar 7, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB.

72 Bericht ueber die Tätigkeit der Opposition innerhalb der Seemannsorganisationen in Schweden, Stockholm, 19.1.1929, Mapp med diverse handlingar 7, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB.

tionspolitiken som byggde på Strassburgteserna.⁷³ Dilemmat för de Moskvatrogna var att med majoriteten (vänstersocialisterna) följde även nästan alla partianslutna som fanns i fackförbundens ledning. Dessutom ställde sig vänstersocialisterna negativt till enhetsfronttaktiken underifrån och motsatte sig hela idén om att bilda röda fackoppositioner. Minoritetskommunisterna befann sig därför inför utmaningen att bygga upp hela sin fackliga bas från början.⁷⁴

Den revolutionära oppositionen gjorde sig bemärkt i de svenska sjöfacken från och med vårvintern 1930. Stommen utgjordes av partiets sjömanscell i vilka 'ett hundratal' sjömän var organiserade. Oppositionen gjorde entré genom att gå till frenetisk attack mot förbundsledningen och kommunisternas tonfall blev allt mera hätsk framåt sommaren när man försökte utmana den fackliga enheten.⁷⁵

Minoritetskommunisterna uppfattades med rätta av ledningen inom såväl eldare- som sjömansförbundet som en aggressiv och oresonlig opposition. Inför eldarunionens kongress i augusti 1930 hade Kurt Björk angripit förbundsledningen för att man vägrat avge en protest mot uteslutningen av tre oppositionella ur Norsk Matros & Fyrbøter Unionen. Förbundsledning avfärdade i sin tur det hela som "kommunistiskt skall" och hoppades att förbundet skulle bli besparat från liknande uppsåt i fortsättningen.⁷⁶

Deltagandet vid konferensen i Hamburg i oktober 1930 tycks ha satt fart på minoritetskommunisternas försök att bredda sin bas inom eldarförbundet och i november beslöt SKP:s politbyrå

73 Bernt Kennerström, 'Kommunistisk facklig politik 1929–1932', *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 1, 1972, 29.

74 Kennerström, *Mellan två internationaler*, 1974, 17; Tom Olsson, 'Oppositionen mot socialdemokratin i svensk arbetarrörelse under 30-talet', *Årbog for arbejderbevægelsens historie* 6, 1976, s. 2.

75 Erik Karlsson, 'Facklig enhet', *Sjömannen* 4, 1930, 107.

76 'Kommunistisk propaganda', *Eldaren. Organ för Svenska Eldare Unionen* 16:7, 1930, 1.

att aktivera fraktionsarbetet bland sjömän.⁷⁷ Agitationen och propagandan fördes inte enbart mot ”splittrarna”, d.v.s. majoritetskommunisterna (vänstersocialisterna), och mot socialdemokraterna inom förbundet utan man riktade sig framför allt till de arbetslösa sjömännen vilka identifierades som minoritetens centrala anhängarreserv.⁷⁸

Även inom sjömansförbundet trappades attackerna upp mot förbundsledningen vilken i sin tur svarade med att anklaga minoritetskommunisternas ”utomparlamentariska församlingar” för ”brist i objektiviteten” och ”tankeoreda”. Det första numret av oppositionens språkrör *Hamn- och sjöproletären* avfärdades som en ”beklaglig produkt” vars revolutionära och radikala innehåll lyste helt med sin frånvaro.⁷⁹ Oppositionen anklagades för att tilllämpa ”Lappofasoner” för att ”på äkta Mussolini-manér” försöka att tillskansa sig makten inom förbundet medan dess medlemmar stämplades som skrikhalsar och rabulister som var ”fullkomliga analfabeter på såväl det fackliga som det politiska området”.⁸⁰

Tydligt fick de båda fackförbundens ledning snart nog av minoritetskommunisternas agerande och bestämde sig i december 1930 för att utesluta två av deras mest högljudda agitatorer, Bernt Svensson och Knut Björk,⁸¹ ur sjömans- respektive eldarförbundet, vilket i sin tur väckte högljudda protester bland de radikala (arbetslösa) sjömännen.⁸² Även ISH:s skandinaviska

77 Politbyråprotokoll 17.11.1930, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5, ARAB.

78 *Ny Dag* 25.11.1930, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 289 Pärm VIII B3 2 Tidningsurklipp Enhetskommittén och uteslutningarna ur L.O. 1930–1931, SRA.

79 Wallentin Eliasson, ’Främmande inblanding i sjöfolkets avtalsfråga’, *Sjömannen* 11, 1930, 321–322.

80 Ekberg, ’Lappofasoner inom organisationen. Kosolas själsfränder på krigsstråt!’, *Sjömannen* 12, 1930, 359.

81 ’Den nya ledarekadern’. Riktlinjer – Resultat’, *Sjömannen* 2, 1931, 48.

82 *Ny Dag*, 8.1.1931, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 292 Pärm VIII C 2 7 Tidningsurklipp Strejker och tvister på arbetsmarknaden 1930–1931, SRA; Medl. 222 i S.S.U., ’En ny skandaltillställning. Sillénarna skämmer ut sjöfol-

sekretariat reagerade mot uteslutningen.⁸³ SKP:s (Sektion av Komintern) politbyrå klandrade å sin sida oppositionens ledande aktörer för att dessa inte förstått konfrontationstaktikens innebörd. Björk hade nämligen förespråkat att den revolutionära oppositionen inom sjöfacken inte skulle registreras vilket partiledningen ansåg att gick stick i stäv med Strassburgteserna.⁸⁴ Motsättningen mellan Björk och partiledningen ger en fingervisning om det tidvis spända förhållandet mellan partiet och oppositionen inom sjötransportarbetarfacken under 1930-talets första hälft. I Finland applåderade däremot den vänstersocialistiska ledningen i sjömansunionen över beslutet att utesluta 'splittrarna' Björk och Svensson och konstaterade att de svenska sjöfacken på detta sätt undgått att bli språkrör för kommunistisk extremism.⁸⁵

Senast vid Förstamajtåget 1931 manifesterades existensen av Sjötransportarbetarnas RFO (se även illustration 32). I Stockholm planerade man att marschera under egen klubbflagga tillsammans med kommunisterna.⁸⁶ I Oskarshamn demonstrerade sjömansoppositionen synligt genom att inte tåga tillsammans med Sjömansförbundets övriga medlemmar. I stället höjde man paroller där man propagerade för att sjömännen skulle ansluta sig till RFO och det Kominternanslutna partiet.⁸⁷ I juli konstaterade *Ny Dag* att "[o]ppositionsgrupper och Interklubbar finnes icke bara här i Stockholm utan består av avdelningar runt hela kus-

ket', *Sjömannen* 1, 1931, 5; 'Hälsingborgssjömännen vill ej ha något att göra med splittringsmakarna', *Sjömannen* 2, 1931, 40.

83 'Eksklusionsöxen satt i sving i Sverige', *Den Internasjonale Transportarbeider* 5:16, 1930, 5.

84 Politbyråprotokoll 1.12.1930, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5, ARAB.

85 'Äkkijyrkät moskovalaiset hajoittamassa Ruotsin Unionia', *Merimiehet* No 2, maaliskuussa 1931, 4.

86 P.G. Uhlin till 'Kamrater', Stockholm, 20.4.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 88, SRA.

87 K.L.K. 6.5.1931, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

Illustration 32. Sjötransportarbetarnas RFO:s medlemsbok. Källa: SÄPO/SRA.

ten.”⁸⁸ Majoriteten och ledningen i sjöfacken såg däremot med tilltagande oro på oppositionens ”veritabla smutskastnings- och beljgningsarbete” och svartmålade för sin del oppositionen som splittrare och unionsnedbrytare.⁸⁹

Mycket talar för att Sjötransportarbetarnas RFO omorganiserades i samband med en landskonferens i augusti/september 1931. Vid konferensen deltog representanter från Göteborg, Helsingborg, Oskarshamn, Stockholm och Sundsvall vilket återspeglade den revolutionära oppositionens verksamhetsorter vid denna tidpunkt. Konferensen drog upp riktlinjerna för taktiken i avtalsrörelsen, behandlade interklubbarnas verksamhet i Göteborg och Stockholm samt diskuterade behovet av att ge ut en egen tidskrift. SKP:s politbyrå beslöt därför att utarbeta instruktioner för Sjötransportarbetarnas RFO.⁹⁰ Detta antagande stöds av en

88 *Ny Dag* 29.7.1931, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

89 Wallentin Eliasson, ’Sätt stopp för intrigerna’, *Sjömannen* 9, 1931, 257–258.

90 Politbyråprotokoll 3.9.1931, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5, ARAB.

notis i det första numret av organisationens språkrör, tidningen *Hamn- och sjöproletären* som utkom i oktober 1931:

Sjömän och hamnarbetare! 'Hamn- och Sjöproletären' utkommer härmed med sitt första nummer och skall bli det organ som skall vara sjömännens och hamnarbetarnas förespråkare och kamporgan. I varje fartyg och i varje hamn skall det finnas korrespondenser till vår tidning. Men vi måste få ett bättre namn till den, ett namn som innefattar tidningens uppgift. Insänd omedelbart namnförslag till tidningen och korrespondenser till nästa nummer.⁹¹

I tidningen fanns även en programmatisk deklaration som drog upp riktlinjerna för den nya organisationens grundprinciper och verksamhetsformer. Föga förvånande återgav den ordförande ISH:s budskap om internationell solidaritet och enhet bland sjötransportarbetarna. Deklarationen om "att skapa en slagkraftig organisation, universell till räckvidd, d.v.s. organisera alla havets arbetare oavsett ras, religion eller politisk uppfattning" torde mer eller mindre direkt ha kopierats av ISH:s allmänna upprop till sjötransportarbetarna, liksom även parollen "Om en sjöman eller hamnarbetare är tysk, dansk eller kines, han skall vara vår kamrat och han skall in i vårt led, oavsett nation eller ras."⁹² Den nya organisationen positionerade sig härmed medvetet som en utåtriktad, internationell aktör till skillnad från sjöfolksförbundet som endast riktade sig till svenska sjömän, se illustration 33.

Uppbyggnaden av den nya organisationen tycks ha tagit vid under senhösten 1931. Riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO sammankallade nämligen till landsomfattande konferens för alla sjötransportarbetare som skulle ordnas i den internationella sjömansklubbens lokaler i Stockholm den 12 december. En central punkt på agendan var organisationsfrågor för RFO samt

91 'Anmälan', *Hamn- och sjöproletären* 1:1, (oktober) 1931, 2.

92 'Till sjöfolket. Klasskamrater! Sjöfarande!', *Hamn- och sjöproletären* 1:1, (oktober) 1931, 7.

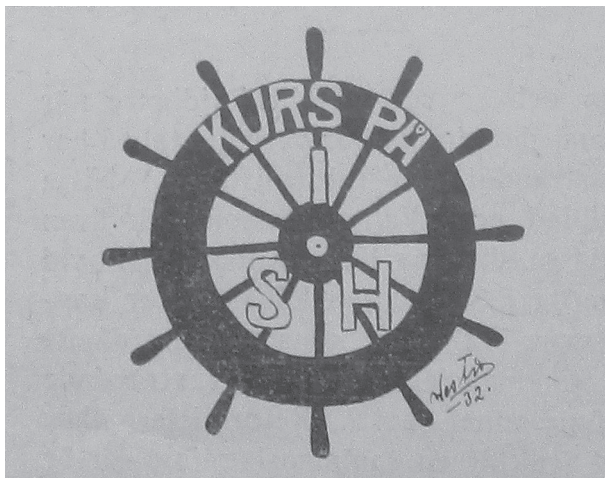

Illustration 33. Kurs på ISH, karikatyr publicerad i Hamn- och sjöproletären 1:2, 1931.

skapandet av en enhetlig ledning.⁹³ Riksledningens sammansättning från denna tidpunkt är inte känd men det är troligt att den bestod av kommunistiska sjömän som varit politiskt aktiva redan i början av 1930-talet, däribland Gunnar Persson och Knut Björk. Ledningen var först förlagd till Stockholm men verkade från och med den 1 mars 1933 i Göteborg. Orsaken till flytten var i första hand ekonomiska; oppositionens arbete i Stockholm hämmades av kronisk brist på likvida medel, svårigheter med att betala interklubbens hyror samt avsaknaden av arbetsrum för riksledningen. Bättre förutsättningar utlovades i Göteborg. Riksledningen hyrde ett rum i interklubben och oppositionen hade en bred bas i staden.⁹⁴

Sannolikt ingick ovannämnda personer i den inre kärnan av riksledningen. Någon enhetlig framställning över riksledning-

93 Hamn- och sjöproletären 1:2, (december) 1931, 5.

94 E[rik] P[ersson] till kamrat Ekman, Sjötransportarbetarnas RFO Oskarshamn, Stockholm 23.2.1932, SÅPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 83, SRA.

ens sammansättning under RFO:s existens finns dock inte. I det offentliga framstod riksledningen som ett anonymt kollektiv. Cirkulär och rundbrev undertecknades i riksledningens, inte i enskilda medlemmars eller ordförandens namn. Från december 1932 föreligger dock en enhetlig förteckning över riksledningens sammansättning. Denna hade valts på Sjötransportarbetarnas RFO:s tredje landskonferens och bestod av nio personer. Fyra av dessa hade centrala positioner och utgjorde organisationens sekretariat, nämligen Erik Persson som var ansvarig politisk ledare; Knut Björk, som ansvarade för de internationella sjömansklubbarnas verksamhet; Gunnar Persson, som var ansvarig för arbetet bland sjömännen och skeppsgrupperna samt en viss Lobbman som var ansvarig för arbetet bland hamnarbetarna förutom dem i Norrland. Därutöver ingick följande personer i riksledningen som var och en ansvarade för verksamheten på sina respektive orter: Artur Pettersson (Ådalen; med ansvar för hamnarbetarna i Norrland), Olle Eklöf (Landskrona), Georg Andersson (Västervik), Linné Karlsson (Stockholm), och Sigfrid Söderberg (Stugsund).⁹⁵

Under våren 1932 sökte oppositionen ännu att framstå i offentligheten som en partiobunden grupp. I interna anvisningar meddelade riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO att ”vi tillhör ej organisatoriskt ISH utan kan göra det endast kollektivt med förbunden, men vi arbetar efter dess riktlinjer och utnyttjar dess informationsapparat.” Målsättningen var dock klar: närhelst det var möjligt skulle oppositionen kväva att eldar- och sjömansförbunden skulle utträda ur ITF och kollektivt ansluta sig ISH.⁹⁶

95 [Erik Persson] till kamrat Sigfrid Söderberg, Stugsund, daterat Göteborg 6.12.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3, Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 103, SRA. Brevets uppgifter återfinns i utredningen om den röda fackliga oppositionen som gjordes för Kommittén angående statsfientlig verksamhet (1934), se Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 1, SRA.

96 NN till Kamrat Andersson, Sjötransportarbetarnas RFO-grupp i Ådalen, [Göteborg] 3.4.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 84, SRA.

Riksledningen meddelade dock snart öppet att organisationen var ISH:s svenska sektion. Sektionens ställning inom ISH samt RFO-gruppernas och sjömanscellernas hierarki och organisationens grundprinciper och handlingsprogram sammanfattades i några rader på medlemskortet. Enhetsfronttaktiken underifrån och kampen mot redarkapitalet genom direkta aktioner var ledstjärnan; Sjötransportarbetarnas RFO utgjorde den landsomfattande organisationen som i sin tur var underställd ISH som ledde den internationella kampen. De internationella sjömansklubbarna tjänade som nationella och internationella förbindelselänkar.⁹⁷

Tidskriften *Hamn- och sjöproletären* tjänade som förbindelselänk mellan riksledningen och medlemmarna, se illustration 34. Därutöver utvecklades tidskriften till ett propagandaverktyg för att sprida oppositionens budskap till ickekommunistiska sjömän. Tidskriftens långvarige redaktör var Knut Björk. Till en början fanns tidningens redaktion i Stockholm men då riksledningen flyttade till Göteborg följde även redaktionen med. Längre brottades tidskriften med en sviktande ekonomi vilket resulterade i att den under dess första år utkom oregelbundet.⁹⁸ Den prekära situationen fick redaktören att publicera en vädjan till dess läsare om att betala prenumerationsavgiften för att därigenom stöda dess utgivande. Dessutom uppmanade han läsarna att sända in artiklar och brev om förhållandena ombord så att tidningen kunde utvecklas till de radikala sjömännens språkrör och avslöjare av missförhållandena ombord:

Om det händer något ombord, om ni genomför en aktion, eller om ni har befäl, som är särskilt ”utmärkta” slavdrivare, skriv ett brev till tidningen och tala om det, så att en genomförd aktion i

97 Medlemskort: Sjötransportarbetarnas RFO, Biographica – organisationer [samling]: Sjötransportarbetarnas röda fackliga opposition, 3170/3/13/11, ARAB.

98 K[nut] B[jörk] till Internationella Sjömansklubben i Köpenhamn, Göteborg, 13.8.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 96, SRA; RFO Cirkulär Nr 5, Göteborg 10.2.1933, SÄPO Volym 118 III B 3 Sjömansstrejken 1933 Pärm 2, 183, SRA.

Illustration 34.
Hamn- och sjöpro-
letären, organ för
Sjötransportarbetar-
nas RFO.

ett fartyg kan bli känd och tjäna som exempel till efterföljd i andra fartyg, eller så att missförhållanden i en båt kan mana också andra kamrater till kamp, till skapandet av kamporgan ombord o.s.v.⁹⁹

Liksom alla kommunistiska organisationer var Sjötransportarbetarnas RFO en strikt hierarkisk organisation där den lokala verksamheten var underställd riksledningens kontroll. Basenheten för varje RFO-grupp var sjömanscellen eller sjömansgruppen. Dessa utgjordes av sjömän ombord på ett fartyg. I princip skulle cellen vara öppen för alla sjömän ombord men i praktiken bestod de huvudsakligen av kommunister och radikala men politiskt obundna sjömän. Skeppsgruppen existerade dessutom

99 'Vår tidning', *Hamn- och sjöproletären* 3:5, 1933, 2.

endast så länge som besättningen fanns ombord på ett fartyg och upplöstes automatiskt när den avmönstrade.¹⁰⁰

Skeppsgruppen var således en synnerligen plats- och tidsbunden enhet och kännetecknades av total avsaknad av kontinuitet. I stället var det RFO-grupperna i de olika hamnarna som kom att utgöra stommen i organisationen. Till en början fanns det lokala RFO-grupper endast i Göteborg och Stockholm men ett flertal grundades 1932, bl.a. i Kalmar, Luleå, Malmö, Oskarshamn och Västervik samt något senare även i Halmstad, Helsingborg, Hudiksvall, Norrköping, Stugsund, Sprängviken och Sölvesborg.¹⁰¹ I mars 1933 utökades RFO-grupperna med enheter i Härnösand, Mönsterås och Narvik (se tabell 11). Enheterna var i regel små och räknade i regel av mellan tio och tjugo medlemmar, exempelvis bestod gruppen i Mönsterås av elva medlemmar i april 1932. Vid samma tidpunkt hade även en RFO-grupp för svenska sjömän bildats i Narvik i vilken 16 personer ingick.¹⁰²

Avsikten var att RFO-grupperna skulle verka i samband med en internationell sjömansklubb som även skulle inrättas på orter där RFO-grupper hade bildats. Planen kunde dock aldrig förverkligas i sin helhet mycket på grund av att de flesta RFO-grupperna hade för få medlemmar för att dessa ekonomiskt skulle kunna upprätthålla en egen sjömansklubb.

Den organisatoriska uppbyggnaden av Sjötransportarbetarnas RFO och den lokala verksamheten är svår att rekonstruera. I en del interna dokument framgår att det landet var indelat i distrikt som i sin tur ledde de lokala RFO-grupperna och sjömanscellerna. Oklart är dock hur många distrikt som fanns eller om varje hamn där det fanns en RFO-grupp bildade ett eget distrikt. Handlingarna från Stockholms RFO-distrikt ger dock en inblick i distriktsledningens uppbyggnad och aktiviteter 1932, se tabell

100 Meddelande från Sjötransportarbetarnas RFO Stockholm till Riksledningen, Stockholm 15.12.1932, Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 120, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C3, SRA.

101 Lista på RFO-grupper, *Hamn- och sjöproletären* 2:2–3, 1932, 8, *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932, 8, *Hamn- och sjöproletären* 2:5, 1932, 8.

102 *Hamn- och sjöproletären* 3:5, 1933, 3.

Tabell 11. Sjötransportarbetarnas RfO-grupper i Sverige, 1931–(1935)

Ort [+interklubb*]	År
Stockholm*	1931
Göteborg*	1931
Oskarshamn*	1932
Sundsvall*	1932
Kalmar	1932
Västervik	1932
Luleå	1932
Malmö	1932
Halmstad	1932
Helsingborg	1932
Norrköping	1932
Stugsund*	1932
Hudiksvall	1932
Sprängviken	1932
Sölvesborg	1932
Härnösand	1932
Mönsterås	1932
Örnsköldsvik (?)	1933
Gävle* (?)	1933

Källa: Listor som på RFO-grupper och interklubbar som regelbundet publicerades i Hamn- och sjöproletären.)

12. Fram till juli 1932 var arbetet i Stockholm uppdelat mellan en sexpersoners distriktsledning, en fyrapersoners klubbledning och en fempersoners celledning. Den sistnämnda kontrollerade partiets sjömansceller.¹⁰³ Bland de ledande kamraterna omnämns vid denna tidpunkt såväl Bernt Svensson och den tjugottåriga Kjell Osvald (Osswald). Den förra anklagades dock för misskötsel som dock tycks ha retts ut i samband med ett krismöte i juli 1932.

¹⁰³ Sjötransportarbetarnas RFO Stockholm till Riksledningen, 29.3.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 85, SRA.

Tabell 12. Stockholms RFO ledning 1932.

	23.7.32	1.8.32	1.10.32	24.10.32
1 gruppleddare	Bernt Svensson	Kjell Osswald	K. Osswald	K. Osswald
2 gruppleddare	Erik Jansson	Erik Jansson	O. Lundell	Lundell (sekreterare)
Agitationsledare	Georg Uhlin	Gottfrid Englund	N. Johnson	[Gunnar] Alm
Huvudkassör	Gottfrid Englund	E. Johnsson	G. Englund	Englund
Studieledare	K.E. Johnson	[inga uppgifter]	Vakant	[inga uppgifter]
Litteraturchef	John Carlsson	J. Karlsson	G. Lindhult	Lindhult
Kvinnoledare	Ernst Gustafsson	[inga uppgifter]	[inga uppgifter]	[inga uppgifter]
Fraktionsledare – SEU	J. Jakobson	Gösta Lindhult	G. Lindhult	J. Nilsson; K.O. Berg
Fraktionsledare – SSU	T. Ekvall	T. Ekvall	T. Ekvall	Ekvall; [Henry] Björk
Fraktionsledare – NSF	E. Petterson	E. Petterson	Vakant	[inga uppgifter]

Källor: [Sjötransportarbetarnas RFO Stockholm] till Riksledningen, Stockholm 23.7.1932; Kjell Osswald till Riksledningen, Stockholm, 1.8.1932; Kjell Osswald till Riksledningen, 1.10.1932; Kjell Osswald till Riksledningen, 24.10.1932, alla i SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin Pärm 1, 91, 93, 97, 99, SRA.

Krismötet hade sammankallats av Knut Björk. Vid sidan om en ny ledning för distriktet tillsatte man även nya funktionärer för interklubben, arbetet bland de arbetslösa sjömännen samt en ny cellstyrelse.¹⁰⁴

Bernt Svenssons tid som distriktsledare i Stockholm varade endast i en vecka. Möjligtvis berodde detta på att han tog hyra ombord ett fartyg – redan i juni varskoddes riksledningen om att Svensson varit ensam ansvarig för arbetet bland de arbetslösa sjömännen men nått en punkt där han för sin egen del måste

¹⁰⁴ [Sjötransportarbetarnas RFO Stockholm] till Riksledningen, Stockholm 23.7.1932, Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 93, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C3, SRA.

”söka en eller annan inkomst för att inte bli alldeles fysisk undergrävd”.¹⁰⁵ I stället tog Kjell Osvald över. Av allt att döma var han kvar som distriktsledare ännu 1933 men tycks ha råkat i onåd i mitten av 1934,¹⁰⁶ därefter försvinner han ur RFO-materialet. Bernt Svensson däremot återfinns i handlingarna i december 1933 som ledare för interklubben och i juli 1935 som representant för oppositionen inom Sjöfolksförbundet i Stockholm.¹⁰⁷ Vid denna tidpunkt hade dock Sjötransportarbetarnas RFO redan upplösts.

Maktkampen mellan kommunister och vänstersocialister i Finland

Helsingfors sjömans- och eldarförening grundades 1916 och anslöt sig till transportbranschens fackliga takorganisation Suomen kuljetustyöntekijöiden liitto (SKL). Verksamheten i föreningen upphörde i efterdyningarna av inbördeskriget 1918 och återupptogs först 1919. Ett år senare lösgjorde man sig från SKL och bildade ett självständigt fackförbund 1920, Finska Sjömans- och Eldarunionen. Organiseringsgraden var dock låg, 1924 var endast 200 av de sammanlagt 10 800 finska sjömännen medlemmar i unionen. När unionen åter anslöt sig till SKL ökade medlemsantalet. Fackföreningsrörelsen i Finland skakades vid denna tidpunkt av dragkampen mellan socialdemokrater, vänstersocialister och kommunister. Efter upplösningen av Finlands Arbetarparti (FAP) var Finlands Landsorganisation FLO det viktigaste instrumentet för kommunisterna att nå ut till massorna.

105 Nils E. Lövestedt till Riksledningen, Stockholm, 14.6.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 90, SRA.

106 Avskrift. Brev av [polisinformant] Svensson till NN, Stockholm 31.10.1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 303, SRA.

107 Vördsam P.M. till Herr Polismästare, Stockholm 2.2.1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 189, SRA; Erik Jansson, 'Interklubbs ledning ger Folkets Dagblad besked', *Ny Dag* 9.7.1935.

Visserligen hade kommunisterna ett betydande inflytande inom fackföreningsrörelsen men detta kom med tiden att urholkas på grund av framväxten av en ”högeropportunistisk” opposition som vid slutet av 1920-talet öppet motsatte sig (det illegala) partiets centralkommitté och sökte i stället samarbete med socialdemokraterna vilket resulterade i en öppen schism inom den finska yttervänstern. Maktkampen fördes inför öppen ridå där parterna sökte att smutskasta varandra med verbala smädelser i sina respektive tidningar och tidskrifter – vänstersocialisterna kallades av de Moskvatrogna kommunisterna för ”de som vacklar/svajar” (fi: hoipertelijat) medan dessa svarade med att brandmärka kommunisterna som ”de som viftar i luften” (fi: huitojat).¹⁰⁸

Motsättningen drabbade även sjömans- och eldarunionen. Den ledande aktören för ”de som vacklar” eller den ”opportunistiska” linjen var Niilo Wälläri (1897–1967). Han hade gått till sjöss 1913 och bott i USA sedan 1916. Under denna tid radikaliserades han och tillhörde det syndikalistiska Industrial Workers of the World (IWW) 1917–1919 och var medlem i föregångaren till det amerikanska kommunistpartiet fram till sin utvisning 1920. Återkommen till Finland anslöt han sig både till FSAP och FKP och arbetade som redaktör för arbetartidningen *Suomen Työmies*. När FSAP:s partiledning och partipressens ansvariga redaktörer fängslades i januari 1922 tillsattes en provisorisk partikommitté med Wälläri som ordförande. Under sin tid som ordförande samarbetade Wälläri med Finlands socialdemokratiska parti i syfte att utveckla amnesti för de röda fångarna från inbördeskriget. När FSAP ombildades till FAP blev Wälläri dess sekreterare men fängslades i samband med myndigheternas pådrag mot partiet och satt därefter i Ekenäs tvångsarbetsinrättning till 1926. Under denna tid började Wälläri ifrågasätta FKP:s underjordiska verksamhet och när kommunisterna försökte att driva igenom konfrontationstaktiken och Strassburgteserna inom FLO 1929 ställde

108 Saarela, *Suomalainen kommunismi*, 736–751, framför allt 740–742; Saarela, *Finnish Communism Visited*, 78–79 (<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153855>).

sig Wälläri och de övriga vänstersocialisterna i opposition mot denna linje.¹⁰⁹

Maktkamp mellan vänstersocialisterna och kommunisterna fördes både inom SKL och Sjömans- och eldarunionen 1930. Kommunisterna yrkade på att konfrontationstaktiken och Strassburgteserna skulle tillämpas i förbundet och dess medlemsorganisationer. Wälläri, som hade fungerat som SKL:s sekreterare 1929–1930, var emot en ändring av taktiken vilket resulterade i att han inte återvaldes vid förbundets representantmöte. Inom Sjömans- och eldarunionen pyrde upprorsstämningar när den av yttervänstern dominerade förbundsledningen under ledning av Karl Ahonen hade förkastat ett samarbetsavtal mellan de nordiska och ryska sjöfacken (Köpenhamnsavtalet) vårvintern 1930 (se kapitel II). Kommunisterna satte igång en smutskastningskampanj mot Ahonen och förbundsledningen inför förbunds-kongressen i maj 1930 och anklagade dem för att vara ”Ochranans”, d.v.s. den finska säkerhetspolisens, hantlangare och för att vara ”socialfascister”;¹¹⁰ socialdemokraterna anklagade i sin tur kommunisterna för att splittra unionen.¹¹¹ Under ledning av John Österholm lyckades den av kommunisterna kontrollerade Åboavdelningen mobilisera sina anhängare och avsätta unionens ledning vid kongressen.¹¹² TIPAK:s skandinaviska sekretariat

109 Frans Niilo Wälläri 623a Henkilömappi, EK-Valpo, FRA; Tapio Bergholm, ’Wälläri, Niilo’, *Biografiskt lexikon för Finland 4. Republiken M-Ö* (Helsingfors, 2011, första webbpublicering i december 2014), URN:NBN:fi:sls-4446-1416928957052 (hämtad 23.1.2018); Saarela, *Suomalainen kommunismi*, 744.

110 ’Merimiesunionin palkkaama Ahonen ryhtynyt ohranan asioita ajamaan?’, *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* 23.5.1930; ’Hillitön hajoitustutyö sosialifascistien toimesta Merimiesten unionissa menee jo odottamattoman pitkälle’, *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* 24.5.1930.

111 ’Kommunistit repimässä merimiesten unionia’, *Suomen Sosiaalidemokraatti* 8.3.1930.

112 ’Merimiehet lopettaneet sosdem hajoittajien rikolliset vehkeilyt Unioninsa toiminnassa’, *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* 28.5.1930.

jublade, nu skulle kommunisterna göra upp med ”reformisterna” inom förbundet.¹¹³

Åboavdelningens kupp kom dock att bli verkningslös. Ahonen och den avsatta förbundsledningen gick i sin tur i angrepp mot ”huliganerna”, d.v.s. kommunisterna, och anklagade dem för att splittra unionen och för att driva ”öväsenpolitik” (fi: hulinapolitiikkaa).¹¹⁴ Snabbt grundade vänstersocialisterna och socialdemokraterna ett nytt fackförbund vilket även tog över det gamla kommunistkontrollerade fackförbundets kassa och registrerade det med det gamla förbundets namn (se illustration 35).¹¹⁵ Den av kommunisterna kontrollerade unionen kom dock att föra ett tynande liv; såväl Internationella som Skandinaviska transportarbetarfederationen godkände den nya unionen som sin medlem i augusti 1930 och när Finlands riksdag genomdrev de så kallade kommunistlagarna i september 1930 omöjliggjordes kommunisternas offentliga verksamhet. Den kommunistdominerade unionen liksom SKL gick därmed i graven, Österholm flydde i oktober via Sverige till Sovjetunionen och avled ett år senare i tuberkulos i Leningrad.¹¹⁶

Wälläri ingick i den nya unionens styrelse 1931 och blev följande år vald till dess sekreterare.¹¹⁷ I kommunisternas ögon var han en kappvändare och renegat medan den finska statspolisen såg på honom med misstro.¹¹⁸ han hade senast vistats i Moskva i samband med Kominterns sjätte världskonferens 1928 och ännu ett år senare uppmanat till internationell bojkott av finska fartyg

113 'De finske sjømenn holder justis med reformisterne', *Den Internasjonale Transportarbeider* 5:9, 1930, 3.

114 'Kuljetusliiton johtomiehet repivät merimiesten unionia', *Suomen Sosiaalidemokraatti* 4.6.1930.

115 'Merimiehet eivät alistu Moskovan johdettavaksi. Kommunistien "erotama" johto valittu jälleen toimeensa', *Suomen Sosiaalidemokraatti* 6.8.1930.

116 Se vidare Soukola, *Riistorauhaa rikkomassa*, 55–61.

117 Bergholm, 'Wälläri'.

118 E. R[iekk], rapport till Helsingfors stads polisinspektion, 11.4.1932, 2641 Merimiesten ja Lämmittäjän Unioni, V H 15 EK-VALPO, FRA.

Illustration 35.
Fascistkupp i Finland – planerna på att förbjuda all kommunistisk verksamhet i Finland väckte protest bland de skandinaviska kommunisterna.
Källa: Laternen 5:5, 1930, 1.

i Kominterns huvudorgan *Internationale Pressekorrespondenz*.¹¹⁹ Uppmaningen var ett led i Transportarbetarnas internationella propaganda- och aktionskommittés internationella kampanj i samband med den finska hamnarbetarstrejken. Dess skandinaviska sekretariat uttryckte sitt stöd för de strejkande i en rad upprop och uppmanade de sjötransportarbetarna att visa sin solidaritet genom att samla in pengar för att stöda hamnarbetarnas strejkkassa.¹²⁰ Det finska hamnarbetarförbundet (Satamatyöntekijäin liitto) hade grundats 1905, bytt namn till Suomen Satamajä Vesiliikennetyöntekijäin liitto SVTL 1907 men beslutat att ingå

119 Frans Niilo Wälläri 623a Henkilömappi, EK-Valpo, FRA.

120 'De finske transportarbeidere i kamp – Solidaritet med de finske klassefeller', *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:7, 1928, 1; 'Til alle sjømenn og transportarbeidere', *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:8, 1928, 7.

i Finska Transportarbetarförbundet SKL 1912. Motsättningarna inom hamnarbetaravdelningarna mellan socialdemokraterna och vänstersocialisterna eskalerade efter en svår och förlustbringande hamnstrejk 1919 då arbetsgivarna bröt strejken genom storskalig användning av strejkbrytare. SKL:s största avdelning var hamnarbetarna som redan 1927 yrkade på strejkåtgärder för att framtvunga ett kollektivavtal men FLO gav tillstånd först ett år senare. Strejken pågick i ett år fram till senvåren 1929 då den avbröts.¹²¹

De spända förhållandena inom transportarbetarfacken i Finland har lämnat få spår i det tillgängliga källmaterialet från Transportarbetarnas internationella propaganda- och aktionskommitté (TIPAK). Dock är det uppenbart att såväl TIPAK som dess skandinaviska sekretariat följde med utvecklingen i Finland och försökte att utnyttja den till sin egen fördel. Således övervägde deltagarna vid den interskandinaviska konferensen i Stockholm den 16–17 november 1928 att i offentligheten gå till angrepp mot Internationella transportarbetarfederationen ITF och anklaga den för att vara oduglig som kamporganisation. ITF hade intagit en undfallande inställning i den finska hamnarbetarkonflikten, i Danmark hade myndigheterna förhindrat lagstiftningsvägen en blockad av finska fartyg medan få finska fartyg anlöpte norska hamnar varför det inte var möjligt att genomföra några effektiva sympatiåtgärder. Däremot ansåg mötesdeltagarna att man borde överväga att utlysa en blockad i Sverige. Viktigast var dock att man skulle gå in för att få sympatiåtgärder till stånd i de länder som hade de tätaste förbindelserna med Finland, nämligen Tyskland, England och Nederländerna. Enligt SKP:s facklige sekreterare Sven Linderot hade den finska hamnarbetarkonflikten dock hittills misslyckats på grund av två orsaker. Till en del på grund av det tyska förbundets ställning vilket möjliggjorde att de finska arbetsgivarna vågade gå in för att ta konflikten på lång sikt. Den andra anledningen var de tusentals strejkbrytare vilka de finska arbetarna på grund av ”vit-Finlands ochranametoder” ej kunde göra något åt. Inre förhållanden i Finland och ITF:s svaghet har

121 Tapio Bergholm, *Hajanainen ja sekava sukupuoli. Kuljetusalan ammattiliitot 1905–1995*, www.tyark.fi/lists/aktliitto.htm (hämtad 23.1.2018).

gjort att den finska hamnarbetarkonflikten hittills har misslyckats var således Linderots slutsats. Konferensen uppmanade slutligen de skandinaviska partierna att pådriva ett beslut om blockad inom de respektive ländernas transportarbetarfack.¹²²

Någon blockad blev aldrig utlyst. Oklart är hur TIPAK eller dess skandinaviska sekretariat reagerade på hamnarbetarkonfliktens utgång 1929, kommunisternas försök att överta sjömans- och eldarunionen samt kommunistlagarnas införande ett år senare. Möjligtvis diskuterades händelseutvecklingen i Finland vid ISH:s grundande konferens i Hamburg i oktober 1930 men i så fall lämnade överläggningarna inga som helst spår efter sig. Förbindelserna till sjötransportarbetarfacken i Finland hade dock avbrutits och ännu i oktober 1931 beklagade Albert Walter att ISH inte hade några som helst kontakter till eller uppgifter om läget i landet.¹²³ Wälläri visste däremot bättre. En ”splittringsorganisation” vid namn Sjömännens oppositionsgrupp hade grundats av den underjordiska kommunistiska landsorganisationen Valankumouksellinen ammattillinen oppositio VAO under hösten 1931. ”Denna organisations verksamhet inskränkte sig till smådelar och upphörde småningom av sig själv, då den knappast alls fick något gensvar bland sjömännen,” konstaterade han i sin historik över sjömansunionen.¹²⁴ Att den revolutionära oppositionen inom sjötransportarbetarnas fackföreningar i Nordeuropa kom att definieras av såväl socialdemokrater som vänstersocialister som ett allvarligt hot under 1930-talets hade han dock knappast glömt.

Den revolutionära oppositionens agerande inom finska sjömans- och eldarunionen är i mångt och mycket ett okänt kapitel. När den gamla av kommunisterna kontrollerade unionen förbju-

122 Protokoll fört vid interskandinavisk konferens i Stockholm, söndagen den 17 november 1928, Mapp med diverse handlingar 7, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, Handlingar rörande fackliga frågor, R/7/F/3, ARAB.

123 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für September–Oktober 1931, 534/5/223, 26, RGASPI.

124 Wälläri, *Myrskyssä ja myötätuulessa*, 75.

dits av myndigheterna hösten 1930 tycks en del av dess medlemmar ha anslutit sig till den nya unionen och bildat stommen för den revolutionära oppositionen. Huruvida denna hade någon fast struktur eller ledning är inte känd. Att publicera en tidskrift i eget namn i Finland var otänkbart. Här kom ISH till hjälp och från och med sommaren 1932 trycktes tidskriften *Majakka* i Hamburg och smugglades till Finland. Officiellt var tidskriften språkröret för ISH:s sektion i Finland. Någon sådan fanns dock inte; tidskriftens redaktion fanns i interklubben i Hamburg och dess officiella redaktör var Albert Walter. I efterdyningarna av den finska sjömansstrejken 1933 försökte den revolutionära oppositionen att samla sina krafter för att göra ett allvarligt försök att ta över finska sjömans- och eldarunionen (se nedan). Möjligen utkom i samband med denna strävan den stencilerade tidskriften *Kipinä* vid årsskiftet 1933/34, senare även med titeln *Kipinä-Gnistan* (se illustration 36). I och med att jag har endast har lyckats lokalisera tre nummer av *Kipinä/Kipinä-Gnistan* i arkiven och inget av dem utkom under själva strejken antar jag att tidskriften inte utkom tidigare. Även denna tidskrift tycks ha publicerats indirekt i ISH:s regi – adressen för tidskriftens redaktion var interklubben i Köpenhamn, d.v.s. samma adress som ISH:s sekretariat och finländska avdelningen för ISH:s baltiska sektion. Den finska säkerhetspolisens ansåg att adressen i Köpenhamn endast var en dimridå och man misstänkte att *Majakka* i verkligheten trycktes i Sovjetunionen.¹²⁵ Klarhet i frågan om var de finska tidskrifterna trycktes fick man först i april 1934 när de danska myndigheterna meddelade att *Majakka* förvisso trycktes i Köpenhamn men att man inte hade några uppgifter om *Kipinä*.¹²⁶ Möjligtvis hade den senare tidskriften då upphört att existera. Ännu obskyrare är säkerhetspolisens uppgifter om publikationen *Oppositio*

125 Följebrev till beslutaget nummer av *Majakka* [9/maj 1933], 14.9.1933, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, XIV C5b, EK-VALPO, FRA.

126 [maskinskrivet meddelande] Er.sal. KDN:o 1719/122. 9/4-34, Tanskan valtionpoliisin päällikön kirje 6/4-34 sisältää vastauksen I a:n kirjeeseen 12/3-34, 2404 L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, EK-VALPO, FRA.

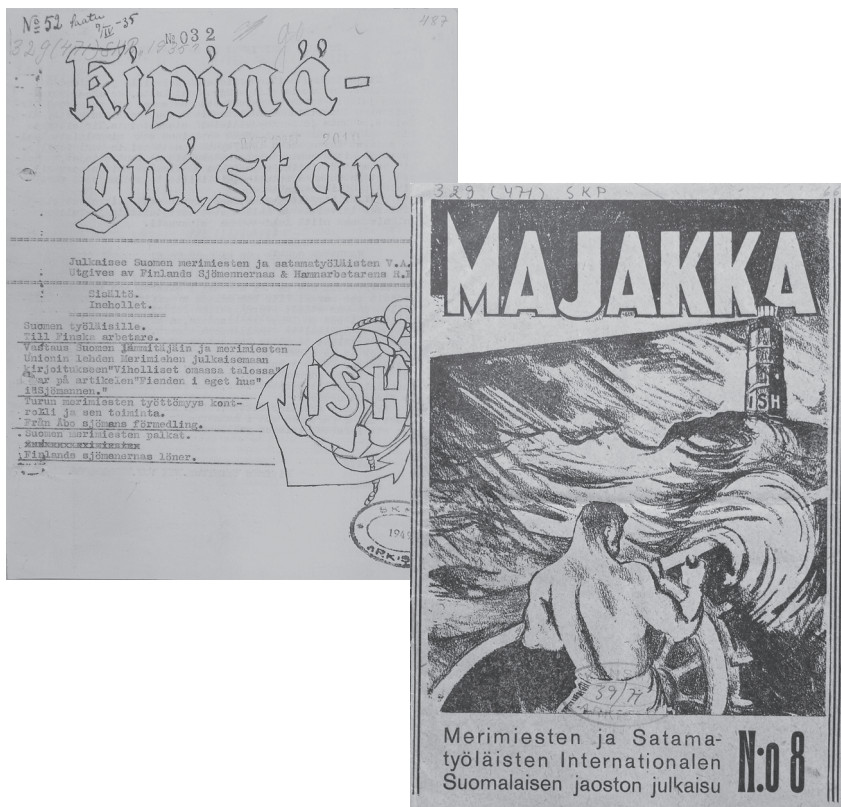

Illustration 36. De illegala tidskrifterna Majakka och Kipinä-Gnistan.
Källa: KA.

som man uppdagade i juli 1934; enligt en intern rapport uppgav den sig vara språkröret för den revolutionära oppositionen inom sjömans- och eldarunionen och all korrespondens till den skulle sändas till interklubben i Köpenhamn.¹²⁷ Något fysiskt exemplar av tidskriften har jag dock inte lyckats påträffa i arkiven.

¹²⁷ Intern rapport, 'Käsille on saatu ja po:n til.katsauksessa N:o 7/34 siitä mainittu, "Oppositio"-nimisen julkaisu N:o 1 [...]; inget datum, 2641 Merimiesten ja Lämmittäjain Unioni, EK-VALPO, FRA.

Hamburg och omorganiseringen av kontakterna till Skandinavien

ISH:s grundande konferens i Hamburg i början av oktober 1930 hade samlat representanter från Norge och Sverige vilket återspeglade sammansättningen av TIPAK:s skandinaviska sekretariat. På plats var såväl Arthur Samsing som [Gunnar] Persson. Någon deltagare från Danmark eller Finland fanns inte på plats.¹²⁸ Frånvaron av Richard Jensen eller någon annan deltagare från Danmark förvånar. Erik Nørgaards framställning är oklar på denna punkt och Jensen själv svarade undvikande.¹²⁹ Dokumentationen från mötet och ISH:s exekutivkommittés efterföljande möte pekar dock mot att Jensen inte var på plats och ej ännu hörde till ISH:s inre krets. Däremot förvånar det inte att det inte fanns någon deltagare från Finland på plats. Kommunistlagarna, som införts en månad innan mötet, tvingade de politiskt och fackligt aktiva kommunisterna att gå under jorden eller i landsflykt och den av kommunisterna kontrollerade sjömans- och eldarunionen existerade inte mera. Möjligtvis hade en finsk sjöman infunnit sig på konferensen – i ett upprop hänvisas till en representant från Finland¹³⁰ – men denna räknades inte upp bland de officiella delegaterna.

ISH:s statuter föreskrev att exekutivkommittén var organisationens beslutande organ mellan världskongresserna. I samband med Hamburgkonferensen utsågs en provisorisk 21-manna exekutivkommitté med representanter från de skandinaviska länderna.¹³¹ Hur många och vem som ingick framgår dock inte från mötesprotokollet. En jämförelse mellan deltagarna i exekutivkommitténs första plenum den 4 oktober 1930 och dess andra

128 Bericht über die internationale Konferenz der Seeleute und Hafenarbeiter am 3. Oktober 1930 in Hamburg, 534/5/219, 2, RGASPI.

129 Erik Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 112.

130 Upprop: Seeleute und Hafenarbeiter! Proletarier aus allen Häfen und von den Schiffen! [inget datum, ca. 1930], 534/5/219, 12–16, RGASPI.

131 Bericht über die internationale Konferenz der Seeleute und Hafenarbeiter am 3. Oktober 1930 in Hamburg, 534/5/219, 4, RGASPI.

plenium i september 1931 ger dock till handa att de skandinaviska medlemmarna var Samsing från Norge, Persson från Sverige och Christensen från Danmark.

Den nya organisationens förbindelseman i Skandinavien var Arthur Samsing som förestod ISH:s skandinaviska sekretariat med säte i Oslo. Sekretariatet ålades att koordinera verksamheten i Skandinavien. Uppgiften var dock svår att genomföra i praktiken och det blev snart uppenbart att sekretariatet huvudsakligen var verksam i Norge. Ett återkommande klagomål från Samsings sida var bristen på finansiellt understöd från ISH för att kunna utveckla verksamheten i de skandinaviska länderna. I klartext betydde det att det inte fanns några medel för att grunda nya interklubbar, stöda de existerande eller ens inrätta läsesalar i de viktigaste hamnarna.¹³²

Det krackelerande skandinaviska samarbetet blev uppenbart för ISH:s sekretariat under vårvintern 1931. Albert Walter hade riktat en uppmaning till Samsing för att upprätta en fastare förbindelse med de skandinaviska oppositionsgrupperna. Framför allt skulle man fästa uppmärksamhet på det hittills försummade arbetet bland hamnarbetarna och Walter insisterade på att Samsing skulle sammankalla till en överläggning för att diskutera de konkreta riktlinjerna för denna uppgift.¹³³ Visserligen hörsammade Samsing uppmaningen och kallade RFO-gruppernas representanter till en skandinavisk konferens i slutet av januari 1931 för att diskutera såväl taktiken i de aviserade kollektivförhandlingarna som arbetet bland hamnarbetarna men endast ett par deltagare dök upp och det hela rann ut i sanden. Från Norge kom det dessutom dystra besked. Demonstrationerna på de arbetslösas dag den 25 februari hade endast samlat en handfull deltagare samtidigt som det fackförbundsledningen hade ute-

132 Bericht über die Exekutive-Sitzung der ISH, 3.10.1930, 534/5/219, 9; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Februar 1931, 534/5/220, 85, RGASPI.

133 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, 534/5/219, 72, RGASPI.

slutit nio ledande medlemmar för oppositionen. Arbetet bland hamnarbetarna hade inte alls kommit igång.¹³⁴

I mars 1931 tillkännagav ISH:s ledning för Röda fackföreningens sekretariat i Moskva att upplägget i Skandinavien inte fungerade.¹³⁵ Planerna på att öppna interklubbar i Oslo och Stockholm var lagda på is på grund av bristen på likvida medel, den revolutionära oppositionen spelade en undanskymd roll i kampen mot lönesänkningar, arbetet i både Danmark och Sverige stampade på stället och till råga på allt hade Samsing kollapsat och låg på sjukhus. För att råda bot på situationen beslöt man därför att likvidera skandinaviska sekretariatet och inrätta direkta förbindelser med riksledningen för sektionerna i de skandinaviska länderna.¹³⁶

De direkta kontakterna resulterade i att ISH:s ledning kunde ingripa i de enskilda sektionernas verksamhet. I såväl Norge som i Sverige hade de nygrundade interklubbarna i Oslo och Stockholm börjat dela ut medlemskort till RFO-medlemmar vilket resulterade i en reprimand från ISH:s ledning och sektionerna uppmanades att upphöra med detta. Något dubbelmedlemskap kunde inte komma i fråga. För att reda ut situationen sände man dessutom en viss Henry som instruktör till länderna med uppdrag att ordna upp verksamheten. En särskild uppgift var att bistå de 92 uteslutna sjömännen i avdelningen i Bergen i att bilda en RFO-grupp med sikte på att skapa en nationell RFO-ledning i Norge. Identiteten bakom täcknamnet Henry är dock okänd.¹³⁷

134 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Dezember 1930, 534/5/219, 72; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Januar 1931, 534/5/220, 11; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Februar 1931, 534/5/220, 85, RGASPI.

135 ISH:s sekretariat till RFI, 9.3.1931, 534/5/220, 98, RGASPI.

136 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für April 1931, 534/5/221, 62; Kurze Übersicht der Tätigkeit der International eder Seeleute und Hafenarbeiter im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, [Hamburg] 12.5.1931, 534/5/221, 73, RGASPI.

137 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Mai-Juni 1931, 534/5/221, 186–187, RGASPI.

I och för sig återkom frågan om medlemskort på nytt hösten 1932. Denna gång var det fråga om att medlemmar i danska sjömansunionen hade tilldelats RFO-kort av interklubben i Leningrad vilket ISH-ledningen protesterade emot emedan deras förbund hade anslutit sig till ISH (vilket dock visade sig vara en kortvarig affär, se nedan).¹³⁸

Förbindelserna med Danmark och Sverige fortsatte att vara sporadiska under sommaren 1931. Visserligen hade ISH-ledningen erhållit post faktum information om att oppositionen i Sverige hållit en landskonferens, att dess arbete inom eldar- och sjömansfacken gjort framsteg och att man grundat en ny interklubb i Göteborg. I Danmark hade oppositionen misslyckats med att driva frågan om eldarförbundets utträde ur ITF och anslutning till ISH vid förbundets kongress medan danska RFO gett sitt stöd till hamnarbetarstrejken i Köpenhamn. Några reaktioner från ISH-ledningen väckte nyheterna dock inte annat än att man bestämde sig för att sända en representant till Danmark för att reda ut förhållandet mellan den danska sektionen och riksledningen för danska RFO. Annat var läget i Norge där ISH:s instruktör företagit en längre inspektionsresa under hösten och besökt de viktigaste hamnarna för att organisera sjömännen.¹³⁹

Läget i de skandinaviska länderna och utmaningarna för ISH:s sektioner behandlades utförligt på ISH:s exekutivkommittés plenum i Hamburg i mitten av september 1931. Svårigheterna var välkända: sektionerna hade för lite pengar för att effektivt bygga upp sin verksamhet. Interklubbarna i Norge och Sverige led av kronisk penningbrist och den planerade nyetableringen av interklubben i Köpenhamn hade inställts i och med att man inte hade hittat några utrymmen till en överkomlig hyra. Agitationen och propagandaverksamheten fokuserade huvudsakligen på sjöfolket. Visserligen beklagade ISH-ledningen dess begränsade möj-

138 Walter och Shelley till RFI, november 1932, 534/5/231, 60, RGASPI.

139 Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für Juni-August 1931, 534/5/222, 64, 68-69; Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, Monatsbericht für September-Oktober 1931, 534/5/221, 21, 23, 26, RGASPI.

ligheter att bistå sektionerna och interklubbarna men konstaterade samtidigt att något utökat finansiellt understöd inte kunde komma i fråga. I stället lyfte man fram interklubben i Esbjerg som ett föredömligt exempel: här hade klubbledningen lyckats samla ihop egna medel, köpt ett eget hus och därefter drivit klubbverksamheten utan utomstående bistånd.¹⁴⁰

Ett nytt försök att befästa positionerna i Nordeuropa gjordes i början av 1932. De nya riktlinjerna pådrev sektionerna i Skandinavien att förankra det politiska och organisatoriska arbetet och bygga upp RFO-grupperna i de enskilda länderna. I Danmark skulle man lägga särskild fokus på arbetet bland hamnarbetarna, för Sverige och Norge efterlystes en starkare regional ledning för sjötransportarbetarna. Interklubbarna i Leningrad och Sverige fick därutöver i uppdrag att uppmärksamma bearbetningen av finska och baltiska sjömän. Dessutom manades sektionerna till förstärkt kamp mot transporten av krigsmaterial från de skandinaviska länderna genom att grunda kontrollkommittéer i varje hamn.¹⁴¹

Vid sidan om arbetet i de skandinaviska länderna kom även Finland och de baltiska länderna att sättas i fokus för ISH-ledningen. Finska, estniska och lettiska oppositionsavdelningar grundades och förlades till Hamburg där de verkade inom interklubben och dess baltiska sektion. Till skillnad från arbetet i Skandinavien innebar förbudet mot kommunistisk verksamhet i Finland och i de baltiska staterna att tyngdpunkten kom att ligga på det extra-territoriella subversiva arbetet. I klartext innebar det att redaktionen för avdelningarnas organ, det finska *Majakka* [Fyren], det estniska *Majakas* [Fyren] och det lettiska *Baka* [Fyren], fanns i Hamburg (se illustration 37). Någon egentlig organiserad verksamhet förekom inte i de enskilda länderna annat än (möjliga)

140 Zweite Plenarsitzung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, 1–47, RGASPI.

141 Vorschläge zur Stärkung der organisatorischen Arbeit der ISH, 1.3.1932, 534/5/230, 53; An die R.G.O. Schwedens, Dänemarks, Norwegen. Kopie an die RGO der Seeleute und Hafenarbeiter Schwedens, Dänemarks, Norwegens, 15.3.1932, 534/5/230, 67–68, RGASPI.

Illustration 37. De estniska och lettiska sektionernas illegala tidskrifter Baka och Majakas.

underjordiska celler. Ledningen för avdelningarna och organen var ansiktslös; i det offentliga angavs Albert Walter som förbindelseman.

Riktlinjerna för arbetet i Finland och i de baltiska staterna drogs upp vid ett möte för den baltiska sektionen i Hamburg i samband med ISH:s världskongress i maj 1932. Kontakterna med Finland och Estland beskrevs som bristfälliga medan de inte alls fungerade med Litauen; från Finland deltog det en deltagare medan de fem estniska deltagarna kom från Rotterdam och Antwerpen. Största delegationen var den lettiska som bestod av åtta personer. För att effektivisera arbetet i Östersjöregionen inrättades därför ISH:s baltiska kommitté vars uppgift var att sam-

ordna aktiviteterna i de baltiska sektionerna i interklubbarna i Hamburg, Antwerpen, Rotterdam och Danzig.¹⁴² Från och med hösten 1932 leddes den baltiska sektionen av L. Avotin vilket var Ernst Lamberts täcknamn när han arbetade i Hamburg.¹⁴³

”Ut ur ITF, in i ISH”

Konfrontationstaktiken som den revolutionära oppositionen förpliktade sig att följa gick ut på att gå till angrepp mot fackförbundens ledning. Ett av oppositionens mest högljudda krav var att de skandinaviska sjöfolksförbunden skulle träda ut ur Internationella transportarbetarfederationen (ITF) och i stället ansluta sig till ISH. Den nya takorganisationen var raka motsatsen till transportarbetarfederationen som stämplades för att vara en ’socialfascistisk’ organisation som svikit klasskampen.¹⁴⁴ ISH förklarade kamp mot profithungern, kamp mot skeppsredarnas hänsynslösa arbetsköp, kamp mot socialfascismen och strejkbryteri, kamp mot världsimperialismen samt kamp för rätten att leva som människor. ISH:s målsättning var att samla sjöfolket till en internationell enhet och kräva lika lön för lika arbete samt fördömde all sorts chauvinism och rasism.¹⁴⁵

Svarthälsan tog fart i Sverige efter Bernt Svenssons och Knut Björks uteslutning ur sjömans- respektive eldarförbundet i början av 1931. *Ny Dag* rapporterade att vid ett stormigt möte i Göteborg hade kommunisterna avslutat sitt protestinlägg med att basunera: ”Kräv utträde ur ITF! Kräv anslutning till den Revo-

142 Walter, Bericht über die Konferenz der Baltischen Sektion der ISH, die vom 19–21 Mai 1932 in Hamburg tagte, 534/5/232, 36–37, RGASPI.

143 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar 23.9.1932, 23.11.1932, KV 2/3729, TNA.

144 ’Kaemp for: Udmeldelse af det socialfascistiske ITF og indmeldelse i det revolutionære S.H.I.’, *Laternen* 6:7, 1931, 5.

145 H. Christensen, ’Kammerater, Søens Folk!’, *Laternen* 5:8, 1930, 3.

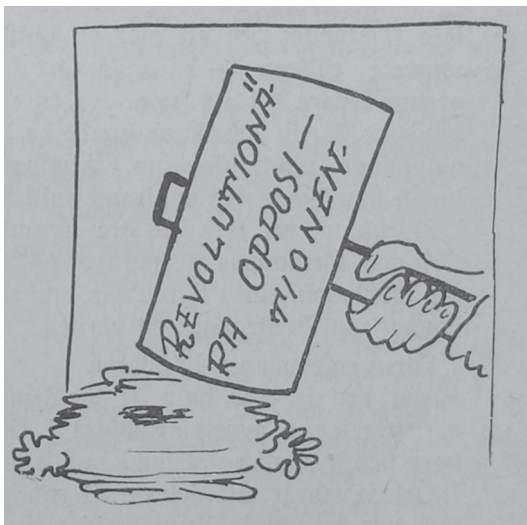

Illustration 38.
Den revolutionära
oppositionen slår
till, karikatyr
i *Hamn- och
sjöproletären* 2:5,
1932, 5.

lutionära Sjömans- och Hamnarbetarinternationalen!”¹⁴⁶ Av allt att döma måste slagordet ”ut ur ITF, in i ISH” ha blivit ledstjärnan under oppositionens kampanj under sommaren 1931 och en ’arbetarkorrespondent’ meddelade ivrigt att ”från kamrater ute på havet och i andra länder strömmar nu protesterna in mot herrar reformistpåvar. ... Leve sjömans- och hamninternationalen!”¹⁴⁷ En synlig manifestation för den revolutionära oppositionens enhet, dess kamp mot redarkapitalets ”hungeroffensiv” och krav på anslutning till ISH utgjorde RFO:s landskonferens för sjömännen och hamnarbetarna på interklubben i Stockholm den 12 december 1931, se även illustration 38.¹⁴⁸

Följande år återkom kritiken med full kraft när förbundsledningen och dess språkrör *Sjömannen* redovisade för den kommande löneuppgörelsen för sjömännen. I en artikel i *Hamn- och*

146 *Ny Dag* 16.1.1931. Samma krav restes även vid ett protestmöte i slutet av mars, *Ny Dag* 28.3.1931.

147 *Ny Dag* 29.7.1931.

148 ’Sjöfolket bereder kampen mot hungeroffensiven’, *Ny Dag* 27.11.1933; ’R.F.O.:s Landskonferens’, *Hamn- och sjöproletären* 1:2, (december) 1931, 5.

sjöproletären gick oppositionen till hårt angrepp mot den aviserade lönesänkningen och beskyllde både fackförbundets ledning och ITF för att vilja kapitulera för redarna:

Sidan 11 i januarinumret av "Sjömannen" säger mer än en tjock bok om den verkliga beskaffenheten av ITF. Hela sidan andas bara lönesänkning. Icke ett ord om kamp för den hungeroffensiv som redarkapitalet nu över hela världen anfaller sjötransportarbetarna med. Endast lönesänkning. Och ITF medverkar till att sjötransportarbetarna skall godtaga detsamma. Kamrater! Kräv på fackföreningsmötena utträde ur ITF. Kräv din fackförenings och förbunds anslutning till ISH.¹⁴⁹

Lika bitska angrepp följde mot förbundsledningen i såväl eldar- som sjömansunionen i samband med förhandlingarna om en sammanslagning av de två förbunden. Enligt oppositionen var det fråga om "sjöreformisternas" tilltag för att bibehålla de "reaktionära" stadgarna. Visserligen hade såväl ISH som RFO förespråkade en sammanslagning av sjötransportarbetarnas fackföreningar till enhetliga industrifack men den förestående sammanslagningen avvisades för att den hotade att utmanövrera oppositionen.¹⁵⁰ I stället förespråkade man "en verklig enhet på kampens grundval" som skulle ledas av "det revolutionära sjöfolkets international."¹⁵¹

Oppositionens protester hade föga inverkan på förhandlingarna mellan de två förbunden. Tillsammans med Nya Svenska Stewartsföreningen, Sveriges Sjöfarande Kvinnors Förening och Svenska Amerikalinjens Intendenturpersonals Förening bildade de fem tidigare sjöfacken ett nytt förbund, Svenska Sjöfolksförbundet, i oktober 1932. Ledningen för förbundet var i händerna

149 'In i ISH', *Hamn- och sjöproletären* 2:1, 1932, 7.

150 [Stencilerat flygblad] Sjötransportarbetarnas RFO, Förslag till stadgar [för Sjöfolksförbundet], utan datum [1932], SÄPO Volym 118, 171, SRA.

151 'Sammanslagningen, sjöreformisternas senaste bedrägeri', *Ny Dag* 23.5. 1932.

på socialdemokrater och vänstersocialister.¹⁵² Även inom funktionsnärskåren samt bland platsombudsmännen och uppbördsmännen dominerade socialdemokraterna och socialisterna. Kommunisterna däremot hade ingen representant i förbundsledningen och endast ett fåtal funktionärer räknades till deras led. Däremot tappade socialisterna sitt inflytande bland medlemskåren och i början av 1930-talet var det uppenbart att kommunisternas agitation föll i god jord, framför allt bland de arbetslösa sjömännen och att de politiskt organiserade sjömännen som tillhörde kommunistpartiet höll på att öka.¹⁵³ Som en följd av oppositionens svaga positioner i det nya förbundet uppmanade riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO sina medlemmar i sjömans- och eldarunionen att rösta emot förslaget till sammanslagning. Riksledningen vidhöll i sin politiska retorik att det var fråga om ett odemokratiskt beslut som fattas av fackföreningsbyråkrater utan att rådfråga medlemmarna och att det trampade på den fackliga demokratin. När denna agitationskampanj visade sig vara resultatlös förde riksledningen fram ett krav på att anta alternativa stadgar för det nya förbundet som vidhöll störtandet av det nuvarande samhällssystemet och förverkligandet av socialism som förbundets ändamål och syfte.¹⁵⁴

Föga förvånande avfärdade fackförbundsledningen oppositionens krav om att sammankalla en extraordinarie kongress för att behandla stadgarna för det nya förbundet. Det nya fackförbundets ledning angrep i sin tur oppositionen för att politisera fackföreningsarbetet. Oppositionen framställdes som en desperat ytterlighetsriktning och anklagades för att vara provokatörer som organiserade en systematisk smutskastningskampanj mot fack-

152 Hjern, *Svenskt sjöfolk*, 119–120; Bengt Svensson och Elisabeth Svensson, 'Sjömanstrejken 1933', *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 2, 1974, 1.

153 Kennerström, *Mellan två internationaler*, 62.

154 Avskrift. Riksledningens skrivelse beträffande reviderade stadgar för Sjöfolksförbundet, utan datum [senhösten 1932/vintern 1932/33], SÄPO 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 116, SRA.

ledningen.¹⁵⁵ De mest högljudda och stridslystna elementen uteslöts ur förbundet. ”I allmänhet lägger vi oss inte i medlemmars privata uppfattningar. De få vara hur radikala som helst, men det ögonblick som de använder denna radikalism på ett sådant sätt att man skadar vårt förbund, då slutar toleransen”, förklarade förbundsledaren Charles Lindley och konstaterade att de som valt radikalismens läger skulle uteslutas ur förbundet.¹⁵⁶

I Danmark fokuserade oppositionen till en början på agitation och konfrontation inom sjömansförbundet. Kommunisternas krav på att förbundet skulle bryta med ITF och Skandinaviska transportarbetarfederationen (STF) och ansluta sig till ISH stötte dock på patrull vid förbundets generalförsamling i november 1931. Oppositionens krav på utträde avfärdades: 457 delegater röstade mot medan 377 understödde det.¹⁵⁷ Ett nytt försök gjordes ett halvt år senare. Synbarligen lyckades kuppen denna gång och nyheten togs emot med jubel vid ISH:s världskongress i maj 1932 men sjöfackets ledning utlyste i december en ny medlemsomröstning som försökte att annullera beslutet,¹⁵⁸ vilket även lyckades i april 1933 trots idoga försök från ISH:s sida att uppmana sina anhängare att rösta nej.¹⁵⁹

Motgången inom det danska sjömansförbundet fick ISH-ledningen att sända en reprimand till DKP:s centralkommitté där såväl partiets sjöcell som RFO kritiserades för att ha följt en helt felaktig taktik för att bemöta förbundsledningen. Misstaget var att framställa ISH som en kommunistisk international och att

155 'Svenska sjöfolksförbundet', *Sjömannen* 1:1, (november) 1932, 1; 'Kommunisternas fackliga mål splittring av rörelsen', *Sjömannen* 2:2B, (februari) 1933, 75.

156 Charles Lindley till Viktor Grönberg, Stockholm 3.8.1932, SÄPO VIII C3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 94, SRA.

157 *Sømændenes Forbund i Danmark 60 år*, Festnummer av Ny Tid, 1957, <http://www.perbenny.dk/sailor.pdf>.

158 Stencilerat upprop adresserat till I.S.H.:s Tilhængere i Sømændenes Forbund, Komiteen, December 1932, Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Kasse 1, 107 Richard Jensen Arkiv, ABA. Okänd avsändare.

159 'Staa vagt om I.S.H.', *Rød Kurs*, November 1932, 1.

man yrkat på att förbundsledningen skulle ge finansiellt stöd till den kommunistiska pressen. Dessutom hade RFO ignorerat ISH:s krav på en mobilisering mot förslaget om en ny omröstning vilket med all tydlighet visade att RFO misslyckats med att förankra den revolutionära oppositionen inom förbundet, med att bygga upp en kommunistisk fraktion och att få de arbetslösa sjömännen att ansluta sig till oppositionen. I stället för en öppen kommunistisk motkampanj skulle man köra med släckte lyktor och underteckna uppropen som krävde en ny omröstning med "en grupp ISH-anhängare". Budskapet skulle vara att ISH är en oberoende fackförening som varken är medlem i Komintern eller Röda fackföreningsinternationalen. Framför allt skulle kampanjen breddas och även inrikta sig till eldarförbundets medlemmar med uppmaningen att även deras förbund skulle utträda ur ITF.¹⁶⁰

Efter ISH:s kritik gjordes visserligen försök att vända stämningen inom sjömansförbundet genom upprop som publicerades av "ISH:s anhängare" men de blev resultatlösa. Richard Jensen publicerade en lång utläggning om skillnaden mellan den verkliga kampinternationalen – ISH – och ITF: den förra flaggade för praktisk internationell solidaritet medan den senare lämnade sina medlemmar i sticket.¹⁶¹ Oppositionens offensiv hade dock ingen effekt. Vid medlemsomröstningen i april 1933 röstade endast 414 för att stanna kvar i ISH medan 887 röstade för ett utträde. Samtidigt röstade 806 för ett återinträde i ITF medan 466 var emot.¹⁶² I Sverige tolkades omröstningen i *Sjömannen* som början på slutet av ISH: "Det tog bara ett år för de danska sjömännen att komma till klarhet med humbugen i ISH. Det förvånar oss inte."¹⁶³

Inom danska eldarförbundet, som sedan sommaren 1932 var i händerna på kommunisterna, lyckades Jensen och Hegner därefter genomföra en länge planerad kupp. Ett av oppositionens cen-

160 ISH Sekretariat till DKP:s centralkommitté, 1.12.1932, 534/5/231, 117a–199, RGASPI.

161 Rich[ard] Jensen, 'Kun een Kampinternationale!', *Rød Kurs*, November 1932, 3–4.

162 Tortzen, *En sømand han maa lide*, 232.

163 'I.S.H. till förintelsen', *Sjömannen* 5, 1933, 158.

trala krav var att förbundet skulle bryta med ITF och ansluta sig till ISH. Redan 1932 lyckades man genomföra en omröstning där en majoritet ställde sig bakom detta krav.¹⁶⁴ Förbundsledningen lyckades dock avstyra manövern denna gång. Ett år senare hade man röstat bort den gamla förbundsledningen vid förbunds-kongressen i augusti 1933. Under kongressen lade Hegner fram en resolution som anklagade Amsterdaminternationalen och ITF för att bekämpa kommunismen i stället för fascismen och kapitalismen, att hymla för redarna och driva en samarbetspolitik samt att understöda strejkbrytarverksamheten. Förbundskongressen antog resolutionen vilket öppnade vägen för en ny omröstning den 12 december 1933. Som enda skandinaviska fackförbund ordnade förbundet en medlemsomröstning om huruvida förbundet skulle utträda ur ITF och ansluta sig ISH. Med 1 014 röster för och 377 röster emot ett utträde ur ITF var saken klar: Søfyrbødernes Forbund bröt som enda europeiska fackförbund med Amsterdaminternationalen och Internationella transportarbetar-federationen. Genom anslutningen till ISH blev förbundet även den enda sektionen som var ett nationellt fackförbund.¹⁶⁵

Det danska beslutet firades av ISH:s internationella sekretariat som en banbrytande vändpunkt. I ett meddelande, som bl.a. publicerades i *Hamn- och sjöproletären*, uppmanades ISH:s anhängare, d.v.s. oppositionen, att förstärka sin aktivitet inom sina respektive fackföreningar ”i kampen mot fascistiseringen” av förbunden. I klartext uppmanades oppositionen att fortsätta med sina attacker mot förbundens ledning och göra sitt yttersta

164 'Enhetskongressen i Hamburg d. 20 maj', *Hamn- och sjöproletären* 2:5, 1932, 2.

165 Søfyrbødernes forbund i Danmark, mötesprotokoll 4.12.1933 och 28.12.1933, Kasse 4 Förhandlingsprotokoll (17.10.1933–1934 samt 1935–1940), 33.13 Søfyrbødernes forbund i Danmark, 794 Dansk Metalarbejderforbund, Metal Søfart, ABA; Odaterad, maskinskriven rapport angående Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Sømændenes Forbund i Danmark og Havearbejdernes Fællesforbund (ca 1933/1934), Søfyrbødernes Forbund i Danmark, Kasse 1, 107 Richard Jensen Arkiv, ABA.

för att kapa förbundsledningen.¹⁶⁶ Rakt motsatta tongångar basunerades ut i *Sjömannen*: "Danska Eldarförbundet kommer att bli det nya försöksobjektet i ISH:s osunda laboratorium. Det är att hoppas att patienten inte dör på kuppen."¹⁶⁷ I Danmark svarade socialdemokraterna med att svartmåla kommunisterna och deras försök att ta över fackföreningarna. Hartwig Frisch framställde kommunismen som en totalitär fara från yttervänstern samtidigt som nazister och fascister hotade samhället från ytterhögern.¹⁶⁸ Kommunisterna var de verkliga "splittrarna" inom sjöfacken deklarerade i sin tur Hans Hedtoft Hausen.¹⁶⁹

Mellanspel – Svenska polisen slår larm om interklubben i Stockholm

De svenska myndigheterna som övervakade rikets inre säkerhet blev oroliga över kommunisternas agitation bland sjömännen och hamnarbetarna i juni 1931. I slutet av månaden registrerade polismyndigheterna att en ny, potentiellt subversiv och statsfientlig förening bestående av 58 medlemmar hade bildats av kommunisterna i efterdyningarna av Ådalenkonflikten.¹⁷⁰ Föreningen gick under beteckningen 'Röd Marin' och myndigheterna misstänkte att dess bildande var intimt kopplat med verksamheten i interklubben i Stockholm. Polisens bevakning av föreningen tycks i början ha varit halvhjärtat och det är oklart hur omfångs-

166 'Sabotörerna avsättes – RFO seger i Danmark', *Hamn- och sjöproletären* 3:9, 1933, 1.

167 'Danska Eldarekongressens facit', *Sjömannen* 9, 1933, 313–315.

168 Hartwig Frisch, *Pest over Europa: Bolchevisme – Fascisme – Nazisme*, København: Gyldendal, 1933.

169 Hans Hedtoft Hausen, *Kommunisterne splitter*, København: Fremad, 1933.

170 'Röd marin med 58 medlemmar', *Ny Dag* 16.5.1931; Översikt över den kommunistiska rörelsen i Sverige, uppgjord i slutet av juni 1931, s. 7, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 2, SRA.

rik verksamheten var fram tills mars 1932 då myndigheterna slog alarm.

Säkerhetspolisens oro förorsakades av den före detta stewarden Gustaf Franssonssons agerande under vintermånaderna 1932. Denne utpekades som en militant agitator och hade på eget initiativ övertalat en del sjömän, som han värvat i interklubben, att anskaffa och smuggla in vapen till Sverige. Den subversiva planen upptäcktes och i samband med polisens efterforskning framgick att även en rad hamnarbetare varit involverade i den.¹⁷¹ Snart varnade myndigheterna även att det bildats en så kallad Röd Hamnkontroll i Göteborg.¹⁷² Angående den senare gruppen konstaterade polisen dock att denna inte var ytterligare en ny kommunistisk förening utan att det var fråga om Röd Marins avdelning i Göteborg vars uppgift var att varje dag besöka de i hamnen liggande fartygen och kontrollera att besättningen hörsammade bojkotter och att efterhöra huruvida någon besättningsman ville framföra klagomål mot skeppsbefälet eller bespisningen ombord.¹⁷³

Det visade sig dock att Röd Marin inte var en underavdelning av Sjötransportarbetarnas RFO utan sorterade under Röda Frontförbundet. Röd Marin riktade sig nämligen enbart till flottisterna i Kungliga Flottan.¹⁷⁴ Gruppens propagandablad var tidskriften *Torpeden*. Den mest aktiva cellen fanns på Skeppsholmen i Stockholm och röda flottister sågs ofta frekventera interklubben, vilket fick *Aftonbladet* att anta att Röd Marin var en underavdelning av klubben.¹⁷⁵ Polisens efterspaningar visade dock att detta

171 Översikt över den kommunistiska rörelsen i Sverige, uppgjord i slutet av mars 1932, s. 8, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA.

172 Översikt över den kommunistiska rörelsen i Sverige, uppgjord i slutet av juni 1932, s. 8, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 2, SRA.

173 'Blå rapporten' beträffande Svenska kommunistpartiet (maskinskriven, utan år [sammanfattad senast 1934], s. 48, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 2, SRA.

174 Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, s. 24, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA.

175 'Röda Marin patruller dirigeras av Sillén-central på Söder', *Aftonbladet* 8.9.1933.

inte stämde. Den kommunistiska cellen inom Skeppsholmen i Stockholm samlades aldrig i interklubben eller i någon annan kommunistisk samlingslokal utan i kommunisters eller sympatisörers privata bostäder, och då aldrig två veckor efter varandra på samma ställe.¹⁷⁶ Befälet på Skeppsholmen miste slutligen tålamodet med de röda flottisterna när dessa protesterade högljutt genom att sjunga Internationalen när ett tyskt handbollslag gästade marinen. Framöver skulle besök på interklubben vara förbjudna för flottisterna och bestraffades med 15 dagars vaktarrest.¹⁷⁷ I och för sig var det just agitationen bland flottisterna som fick säkerhetsmyndigheterna att slå alarm och resulterade i tillsättandet av Kommittén angående statsfientlig verksamhet och dess utredningar år 1934. Säkerhetsmyndigheternas sista (?) anteckning om Röd Marin är från juni 1934. Organisationen uppgavs vara ännu aktiv i Stockholm vid denna tidpunkt och bestod av 14 statsanställda på Skeppsholmen och 45 civilanställda på varvet. Polisen famnade dock i mörkret – man hade fått reda på att gruppen samlades varje måndag i Östermalm men visste inte den exakta platsen.¹⁷⁸

Första (och enda) samlingen: den skandinaviska konferensen i januari 1933

Aktiveringen av ISH:s verksamhet i Skandinavien kom igång på allvar under hösten 1932. Krisen inom handelssjöfarten förvärrades runt om jorden. De nordiska länderna var inget undantag. I Sverige befarade *Hamn- och sjöproletären* att massuppläggnin-
gar av fartyg var att vänta under hösten och att den sedvanliga höstskeppningen med en bättre arbetstillgång skulle utebli detta år. Framtidsutsikterna var minst sagt dystra inom sjöfarten med

176 PM angående den antimilitära propagandan (3.5.1934), Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 1, SRA.

177 'Internationalen på Skeppsholmen', *Ny Dag* 16.2.1932.

178 Rengelin. Rapport 30/6-34, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 275, SRA.

endast massarbetslöshet och elände i sikte. ”Det gäller därför för RFO att idag konsolidera sina krafter för de kommande striderna,” manade tidningen sina läsare.¹⁷⁹ Kollektivavtalen i Sverige och Danmark löpte ut i början av följande år och arbetsgivarna hade tydligt signalerat om lönesänkningar vilket förebådade svåra förhandlingar. Den revolutionära oppositionen vädrade morgonluft och ISH:s ledning nåddes av uppgifter om att stort missnöje rapporterades från fältet gentemot förbundsledningarnas inställning till de kommande förhandlingarna. Albert Walter beslöt därför att sammankalla ledningen för oppositionen i de skandinaviska länderna till en gemensam enhets- och kampkonferens i Köpenhamn som skulle gå av stapeln i början av januari 1933.¹⁸⁰

Walter hoppades på att samla minst 50 delegater till konferensen. Uppslutningen skulle vara så bred som möjlig för att återspegla oppositionens bredd varför de enskilda sektionerna uppmanades att föra en aktiv värvningskampanj. Både i Danmark och i Sverige trycktes broschyrer som presenterade konferensens agenda samt uppmanade sjömän i alla yrkeskategorier att välja och sända delegater till Köpenhamn (se illustration 39).¹⁸¹

I Sverige dröjde dock startskottet för kampanjen, delvis på grund av ett intermezzo i Göteborg, delvis på grund av att riksledningen hade svårigheter med att kommunicera med ISH:s ledning i Hamburg. Oppositionen hade sökt att stärka sin position bland de arbetslösa sjömännen och krävt av förbundsledningen att till julen 1932 utbetala ur förbundskassan ett understöd på 25 kronor per man åt de arbetslösa. Ledningen avslog dock framställningen den 22 december. Vid nyheten om det negativa beslutet organiserade RFO dagen därpå en demonstration i Göteborg

179 'Upplagt tonnage', *Hamn- och sjöproletären* 2:6, 1932, 3.

180 Albert Walter till 'Werte Genossen', 2.12.1933, 534/5/231, 79, RGASPI.

181 [ISH broschyr, 4 sidor] Sjömän i alla yrkesgrupper, Göteborg: Örtenblad & Möller 1932, Richard Jensen Arkiv, ABA; [ISH broschyr, 4 sidor] dito på danska, Richard Jensen Arkiv, ABA.

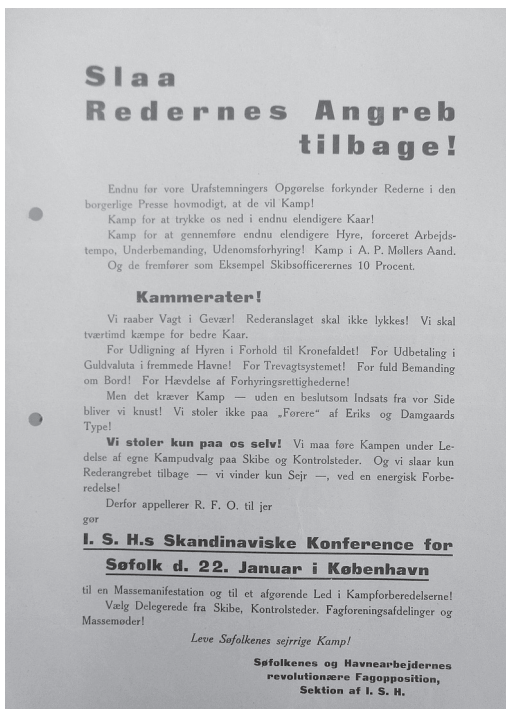

Illustration 39. Flygblad om ISH:s skandinaviska konferens i januari 1933. Källa: Grå Guld Fagopposition 33.136 Mapp 1. RFO Diverse, ARA.

mot arbetslöshetskommissionen och fackförbundets ledning i sjöfartshuset.¹⁸²

I och för sig var RFO-ledningen medveten om att förbundsledningen skulle avslå kravet; aktionen var för dem snarare ett politiskt vapen för att befästa sin position bland de arbetslösa sjömännen.¹⁸³ Ledningen för arbetslöshetskassan hade tillkallat polis och snart hettade det till. ”Sjömännen var rasande över reformisternas svartfotsarbete”, informerade Erik Persson ISH:s

182 ”Vad hände den 23 december 1932? Fakta om ”stormningen”, *Röd Vakt. Organ för Göteborgs Revolutionära Sjötransportarbetare*, Nr 1/1933, Sjömansstrejken 1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 118 III B 3, SRA.

183 [Riksledningen] till kamraterna i Stockholm, Göteborg 22.12.[1933], SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C3 Interklubb och Röd marin, Pärm 2, 102, SRA.

internationella sekretariat, ”fönster och dörrar slogs sönder och en del kamrater fängslades.”¹⁸⁴ Föga förvånande fördömde den borgerliga, socialdemokratiska och vänstersocialistiska pressen aktionen medan den kommunistiska svarade med att anklaga förbundsledningen för ”socialfascistisk hutlöshet mot svältande sjömän”.¹⁸⁵ Sjöfolksförbundets styrelse stämplade i sin tur oppositionen för att vara agitatorer och ”politiska äventyrare, vilka under etiketten R.F.O. söka sönderslå den fackliga rörelsen” som med sin ”infernalska hets” uppviglat demonstranterna.¹⁸⁶ RFO-ledningen tryckte för sin del upp ett flygblad där man gick till attack mot förbundsledningen och protesterade mot att de använde sig av polis mot sjömän i deras eget hus och tillbakavisade ledningens anklagelse om att extraunderstödet till de arbetslösa skulle tas från föreningskassan, se även illustration 40. ”Vi kräva att stat och kommun tilldelar oss erforderligt arbetslöshetsunderstöd.”¹⁸⁷

Efter jul fortsatte det att vara spänt i Göteborg och ett flertal demonstrationer som riktade sig mot förbundsledningen förekom mot slutet av året.¹⁸⁸ Denna svarade i sin tur med att uppmana medlemmarna att protestera mot RFO:s verksamhet bland sjöfolket och bilda front mot ”splittrarna”. Den fackliga enheten

184 Erik Persson till NN, översättning, Göteborg 23.12.1933, [Avskrift av originalbrevet ligger i Pärm 2, 105], SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 71, SRA.

185 ’Isolera den sillénska fascismen’, *Folkets Dagblad* 27.12.1932; ’Pressröster om överfallet’, *Sjömannen* 1A, 1933, 5–6; ’Reformistledarna provocerade med polisuppstånd mot Göteborgs sjöproletärer’, *Ny Dag*, 27.12.1932; Hjern, *Svenskt sjöfolk*, 125–126.

186 Svenska Sjöfolksförbundets styrelses utlåtande efter möte den 23 december 1932, tryckt flygblad, Richard Jensen Arkiv, ABA.

187 Maskinskrivet flygblad riktade till ’Sjömän. Arbetande och arbetslösa sjömän’, undertecknat Sjötransportarbetarnas RFO, utan datum [12/1932], Richard Jensen Arkiv, ARA.

188 ’Göteborgs sjömän mot Folkets Dagblad och Ny Tids lögnskrivelser. Över 200 sjömän i Göteborg samlade till enhetsmöte, protesterar mot ledarnas provokationer mot de arbetslösa’, *Ny Dag* 29.12.1932; ’Sjöproletärer fick ej komma in på reformisternas möte. Ohejdad lögnhets mot kommunisterna. 800 arbetare protesterar mot reformistledarna i Göteborg’, *Ny Dag* 30.12.1932.

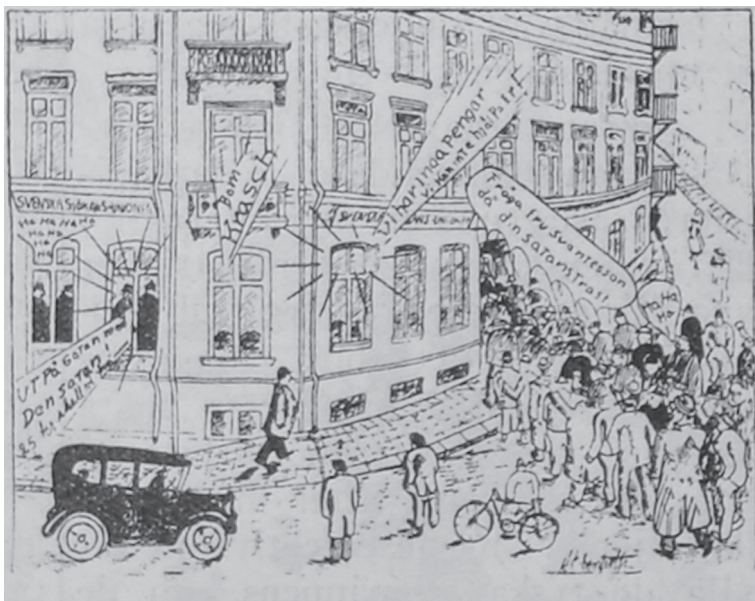

Illustration 40. De radikala sjömännens demonstration mot fackförbundsledningen, karikatyr publicerad i Hamn- och sjöproletären 2:1, 1932, 5.

krackelerade betänkligt samtidigt som förbundsledningen gick inför avtalsförhandlingar med arbetsgivarna.¹⁸⁹

Polisaktionen i Göteborg lamslog verksamheten i oppositionens huvudkvarter varför utarbetningen av flygblad för Köpenhamnkonferensen måste skjutas upp till nyår. Det som även fördröjde kampanjen var att korrespondensen mellan riksledningen i Göteborg och ISH:s sekretariat i Hamburg gick på tyska varför Erik Persson föreslog att den skulle gå på engelska framöver. Vid årsskiftet hade dock förberedelserna för konferensen kommit igång och Knut Björk reste runt längs kusten för att värva dele-

189 'Kommunisternas fackliga mål. Splittring av rörelsen', *Sjömannen* 2B, 1933, 73–74.

gater.¹⁹⁰ Fördröjningen av kampanjen i Sverige innebar dock att konferensen måste skjutas upp till den 22 januari 1933.¹⁹¹

Köpenhamnkonferensen blev av och Adolf Shelley som deltog i konferensen framställde tillställningen som en framgång för enhetsfronten underifrån. Den kommunistiska pressen presenterade ISH:s skandinaviska enhetskonferens som en milstolpe i kampen mot "redarkapitalets hungeroffensiv".¹⁹² Sammanlagt 99 delegater deltog i konferensen varav 26 från tio hamnar och tre fartyg i Sverige.¹⁹³ Huruvida det verkligen var fråga om en manifestation av enhetsfronten underifrån kan dock ifrågasättas: de olika nationella förbunden hade nämligen mangrant avvisat ISH:s inbjudan att delta i konferensen.¹⁹⁴ Däremot lämnade Shelley en skriftlig rapport om de taktiska överläggningarna med RFO-ledningen i de skandinaviska länderna. I Sverige hade kollektivavtalet förlängts så länge som förhandlingarna pågick och Shelley uppmanade ledningen för Sjötransportarbetarnas RFO att inleda en kampanj för att mobilisera manskapen ombord på fartygen och ställa krav på skriftliga garantier på full bemanning till redarna; avvisade redarna kravet skulle besättningarna nedlägga sitt arbete. I Danmark hotade redarna med lockout och planen var att blockera den danska exporten ifall redarna förverkligade

190 Erik Persson till Albert Walter, (Maskinskrivet brev) Översättning: Göteborg den 31.12.1932, SÄPO Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin Pärm 2, SRA.

191 Walter till 'Werte Kameraden', 31.12.1932, 534/5/231, 168, RGASPI.

192 'Enhets- och kampkonferens för Skandinaviens sjöfolk i Köpenhamn den 22 januari', *Ny Dag* 29.12.1932.

193 'Sjöfolkens enhetskonferens i Köpenhamn', S.S.K. 26.1.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA; 'Stor tillslutning, enhetliga beslut på köpenhamnkonferensen', *Ny Dag* 26.1.1933.

194 Förhandlingsprotokoll 2.1.1933, 33.13 Søfyrbødernes forbund i Danmark, Kasse 3 (Förhandlingsprotokoll 8.7.1927–19.9.1933), 794 Dansk Metalarbejderborbund, Metal Søfart, ABA; 'Skandinaviens sjöfolk fattar enhetliga kampbeslut på Köpenhamnkonferensen', S.S.K. 28.1.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

sitt hot. Såväl den svenska kampanjen som den danska blockaden skulle stödjas av ISH:s sektioner och interklubbar, i det senare fallet skulle en internationell kampanj rikta sig till hamnarbetarna att vägra loss och lasta danska fartyg.¹⁹⁵

Nationella strejker och hemlig strejkkledning

En av de viktigaste uppgifterna för den röda fackliga oppositionen var att ställa sig i ledningen för arbetarnas fackliga strider. I enlighet med Strassburgteserna skulle arbetarklassen välja särskilda kampledningar för ledningen av sina ekonomiska strider. Grundprincipen var att strejkkommittéerna inte skulle kontrolleras av fackförbundens ledning och funktionärer utan väljas underifrån av alla arbetare, såväl organiserade som oorganiserade.¹⁹⁶ Dessa riktlinjer gällde även för ISH och dess sektioner och de hade slagits fast vid världskongressen. Ett led i oppositionens propaganda mot socialdemokraterna och vänstersocialisterna var att svartmåla den gällande förhandlingstaktiken som en kapitulationspolitik medan den av den revolutionära oppositionens inslagna kompromisslösa linje visat sig åstadkomma resultat – under förutsättningen att striden fördes till det bittra slutet.¹⁹⁷

En annan grundbult i ISH:s strejktaktik var att uppmana till internationella stödaktioner under lokala och nationella strejker, se illustration 41. Genom att mobilisera andra länders sjötransportarbetare till solidaritetsaktioner hoppades man motverka både redarkapitalets taktik att utnyttja strejkbrytare och ITF:s ovilja att organisera internationella bojkotter eller sjö- och hamnarbetarförbundens negativa inställning till strejkernas ”politisering”.¹⁹⁸

195 Shelley till 'An die führenden Genossen der Sektionen der IS Hund Interklubs', Hamburg 30.1.1933, 534/5/236, 9–10, RGASPI.

196 Kennerström, 'Kommunistisk facklig politik', 3.

197 'Grunden lagd!', *Hamn- och sjöproletären* 2:6, 1932, 1.

198 'För kampen internationellt', *Hamn- och sjöproletären* 2:1, 1932, 6.

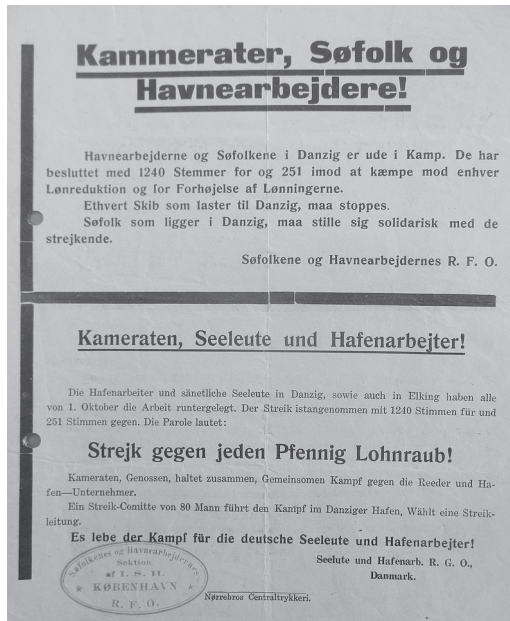

Illustration 41. Upprop om stödaktioner för sjötransportarbetarnas strejk i Danzig av Sjöfolkene og havnearbejdernes RFO. Källa: Grå Guld Fagopposition 33.136 Mapp 1. RFO Diverse, ARA.

ISH inledde hösten 1932 en internationell kampanj för full selsättning ombord på fartygen och i skiften i hamnarna.¹⁹⁹ I Sverige spreds flygblad som upplyste om kampanjen mot indragning och för full bemanning samt presenterade ISH:s och RFO:s krav på att välja självständiga kampledningar. Vidare presenterade den revolutionära oppositionen sina allmänna krav om månatliga dyrtidstillägg oavsett löneskala, förbättring av kosthållet ombord, tillämpande av trevaktssystemet för däckspersonal och fyra vakter för eldarna och maskinisterna medan man krävde sjutimmars arbetsdag för hamnarbetarna. Därutöver krävde man en hel eller

¹⁹⁹ ISH, An alle Sektionen der ISH und Interklubs betreffend Organisation einer internationalen Aktion unter der Parole 'Volle Besatzung an Bord, volle Gänge der Hafenarbeiter in der Ladung', Hamburg, September 1932, Reichskommissariat für die Überwachung der öffentlichen Ordnung und Nachrichtensammelstelle im Reichsministerium des Inneren, R1507/2084, 136–146, BArchB.

två halva fridagar med full lön per månad, full övertidsbetalning, samt fri läkar- och sjukhushjälp samt fri medicin under hela sjukdomsperioden för sjömännen och deras familjer.²⁰⁰

I Sverige räknade riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO med att de instundande kollektivförhandlingarna skulle bli resultatlösa redan under hösten 1932. Den ena ytterligheten utgjordes av redarnas krav på lönereduceringar, den andra av RFO:s kompromisslösa inställning till såväl redarna som fackföreningsledningen. ISH:s beslut att som en radikal fackföreningsinternational och takorganisation sammankalla till skandinavisk konferens hyllades som det enda rätta. Såväl den Internationella som den Skandinaviska transportarbetarfederationen anklagades för passivitet; det som gällde var att använda de kampmetoder som hårdast träffade redarna i den förestående kampen.²⁰¹ Genom flygblad försökte kommunisterna väcka sjömännen och ingjuta dem kampvilja inför den stundande uppgörelsen med redarna och fackföreningsledningen:

Sjötransportarbetare! Kamrater! Vi ser dagligen hur hungeroffensiven mot arbetarna skärpes. Vi ser också hur varje kampyttring, varje försök till förbättrande och bibehållande av vår levnadsstandard genom förräderi och sabotage omöjliggöres och slås ned av de reformistiska ledarna inom våra organisationer. Kamrater. R.F.O. vill inte splittra, endast omskapa våra organisationer till kamporganisationer, för att mobilisera arbetarna till kamp. Det gives otaliga exempel på reformisternas nederlagstaktik, på deras förräderi mot proletariatet. Sjötransportarbetarnas kamporganisation är I.S.H., den enda kämpande Internationalen, R.F.O. kämpar för våra fackföreningars kollektivanslutning till Sjömans-

200 Upprop av Sjötransportarbetarnas RFO, 1932, Biographica – organisationer [samling]: Sjömannens kommunistiska riksfraktion, 3170/3/13/10, ARAB.

201 Sjötransportarbetarnas R.F.O. (utg.), *Sjömansstrejakens lärdomar – R.F.O. i kamp*, 3.

och Hamnarbetarinternationalen. Din plats är i den kampen kamrat!²⁰²

I december 1932 uppmanade *Hamn- och sjöproletären* sjömännen att välja förberedande strejkledningar.²⁰³

Något större hemligmakeri från Sjötransportarbetarnas RFO:s sida om den egna taktiken i samband med arbetsavtalsförhandlingarna i de skandinaviska länderna vintern 1932/33 förekom inte. Vid årsskiftet hade förhandlingarna i Sverige kört fast och RFO-ledningen började förbereda oppositionens anhängare att göra sig klara för strejk. I ett stencilerat rundbrev angrep man förbundsledningen för att föra en ”nederlagstaktik” i förhandlingarna medan RFO stod för en ”revolutionär taktik”. Denna krävde att avgörandet skulle ligga hos besättningarna själva, inte hos förbundets ombudsmän, att besättningen skulle välja en kampkommitté och att strejk skulle utlysas oavsett om fartyget låg i Sverige eller utomlands.²⁰⁴ I samband med Köpenhamnkonferensen i januari 1933 fastställdes en kampplan inför de förväntade lönestriderna i Sverige och Danmark som även publicerades i den kommunistiska tidningspressen efter konferensen (se illustration 42).²⁰⁵

Kampplanen mot de planerade lönesänkningarna innefattade av sex punkter och riktade sig både mot redarna och förbundsledningen:

1. Förhandlingarna med redarna skulle endast föras på basis av sjöfolkets krav och endast genom av sjöfolket valda underhandlingsdelegater. Kravet riktade sig i första hand mot förbundsledningen som anklagades för att söka en kompromiss med redarna.

202 [maskinskriven stencil; antecknad datering: 31.8.32] Upprop, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 280 Pärm VIII B 2 1, SRA.

203 'Organisera striden', *Hamn- och sjöproletären* 12, 1932, 1–2.

204 Avskrift. Hur förbereda och utlösa strejken ombord i fartygen?, Göteborg, daterad ”i jan 1933”, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 105, SRA.

205 'Søfolkenes kampkrav vedtaget af den skandinaviske konference', *Rød Kurs* 3:2, 1933, 1.

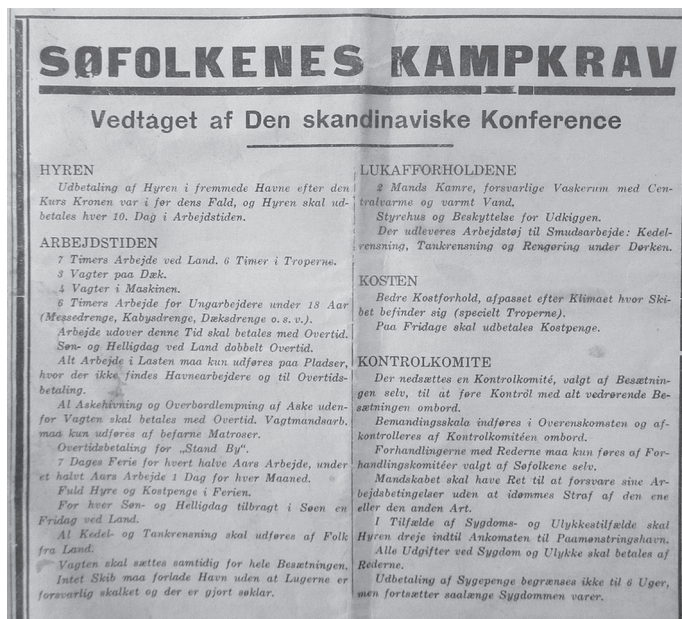

Illustration 42. RFO:s krav inför avtals- och löneförhandlingarna i Skandinavien 1933, publicerade i Rød Kurs 3, Februar 1933, 1.

2. Enhetsfronten var den viktigaste förutsättningen för en seger i den förestående striden. Ombord på varje fartyg skulle kamputskott väljas som en enhetsfront för hela besättningen, dess huvudsakliga uppgift var att förbereda och leda den förestående striden. Även detta krav riktade sig i första hand mot förbundsledningen och fackets ombudsmän; kampen skulle ledas nedifrån och förverkliga den "fackliga demokratin". I klartext innebar detta krav att förbundsledningen skulle åsidosättas i den förestående striden.

3. I varje hamn och arbetsförmedling skulle utskott för arbetslösa sjömän väljas. Deras viktigaste uppgift var att förhindra och motverka att arbetslösa sjömän skulle användas som strejkbrytare. I stället skulle de arbetslösa aktivt engageras i den förestående strejken.

4. I varje hamn skulle en central strejkledning inrättas som var sammansatt av representanter för det seglande och det arbetslösa sjöfolket samt av representanter för hamnarbetare. Liksom den andra punkten var även denna punkt enbart riktad mot förbundsledningen; avsikten var att på detta sätt frånta förbundsledningen möjligheten att kunna kontrollera den lokala strejkledningen.

5. Hamnarbetarna uppmanades att leva upp till den proletära solidariteten och vägra lossa eller lasta strejkelagda fartyg.

6. ISH:s uppgift var att mobilisera det internationella sjöfolket och hamnarbetarna till aktivt understöd av de förestående strikerna.²⁰⁶

Svenska sjöfartsstrejken 1933

ISH:s taktik under nationella strejker hade varit att utlysa såväl lokala som internationella stödåtgärder. Ifall det var fråga om en sjöfartsstrejk uppmanades hamnarbetarna att ansluta sig till strejkfronten i såväl hem- som utlandet. I utländska hamnar uppmanades sjömän att vägra ta hyra ombord på strejkande fartyg för att därigenom förhindra att de användes som strejkbrytare av redarna. ISH:s offensiva strejktaktik rimmade dock illa med den återhållsamma fackliga förhandlingslinjen inom såväl de nationella förbunden som de internationella takorganisationerna. ISH:s och den revolutionära oppositionens konfrontationslinje hade visserligen rönt framgångar i lokala konflikter såsom i Danzig, Spanien, Polen och Nederländerna men visade sig ohållbar i olika nationella sjöfartskonflikter såsom den tyska sjöfartsstrejken i oktober 1931, se illustration 43. Någon kritisk rannsaking och kursändring i strejktaktiken gjordes dock inte av ISH-ledningen. Framgångar såsom den i Polen presenterades som bevis på att ISH:s linje var den rätta:

206 'Köpenhamnkonferensen', *Arbetartidningen* 10–16.2.1933.

Denna strejk bevisar återigen reformistledarnas ”teorier” om att ”segerrik ekonomisk kamp är omöjlig för proletariatet under depressionstider” att denna teori är grundfalsk.

Vi bör lägga märke till att strejken genomfördes inte bara i Gdynia utan även i Danzig (=utlandet). Här ser vi den praktiska tillämpningen av ISH paroll om att sjöfolkets kamp måste genomföras icke enbart i hemlandets hamnar utan även i utländska hamnar.²⁰⁷

Motgångarna i nationella strejker skyllades i regel på fackföreningsledningens kapitulation och bristande internationellt stöd. Den enda lärdomen som ISH-ledningen tycktes ha tagit var att slå till ännu hårdare och föra strejken till det bittra slutet under ledning av instruktörer med mandat från ISH.

Beslutet att dirigera nationella strejker innebar att det vid sidan om den officiella nationella strejkleddningen fanns en inofficiell, hemlig ledning som var underställd ISH:s instruktör. ISH:s kampåtgärder omfattande därmed såväl synliga manifestationer i form av upprop från ISH:s sekretariat och osynlig ordergivning genom ISH:s instruktör. Inom ramen för den svenska sjöfartsstrejken kom båda åtgärder att omfattas. Visserligen uppdagade den svenska polisen ISH:s instruktör i slutskedet av strejken men omfattningen av ISH:s försök att styra strejken förblev i det fördolda.

Huruvida ISH:s internationella sekretariat följde en på förhand utarbetad plan för sitt ingripande i den svenska sjöfartsstrejken är oklart. Avtalsförhandlingarna gick i en återvändsgränd i februari 1933 och Sjötransportarbetarnas RFO förberedde sig till kampåtgärder.²⁰⁸ Riksledningen beslöt den 22 februari att sända Kurt Björk till Stockholm och Erik Persson till Helsingborg samtidigt

207 'De polska sjömännens segerrika strejk. ITF:s ynkliga roll', *Hamn- och sjöproletären* 1:1, (oktober) 1931, 2–3.

208 'Sjöfolkets kampkrav för avtalet', *Ny Dag* 7.2.1933; 'Sjöfolksförhandlingarna avbrutna. Oppositionen för stark – reformisterna vågade inte göra upp', *Ny Dag* 9.2.1933; 'Sjömännen i Malmö enhälligt för kamp', *Ny Dag* 11.2.1933; 'Stockholms sjömän förbereder strejk', *Ny Dag* 13.2.1933;

Illustration 43.
Handling är vägen
till seger! Den
proletära solidari-
teten i praktiken –
internationellt stöd
under en nationell
sjöfartskonflikt ger
framgång. Källa:
Sjøtransportarbei-
deren 6:10, 1932.

som kamraterna Eklöf från Landskrona och Wollin från Stockholm skulle komma till Göteborg och stöda Gunnar Erikssons arbete i byrån i Göteborg.²⁰⁹

SKP:s politbyrå deltog även aktivt i strejkens förberedelser. Sjömanscellerna mobiliserades och ett gemensamt möte för sjömän, hamnarbetare och tullmän inkallades för att utse medlemmar i solidaritetsutskott vars uppgift var att övervaka att ingen sjöman skulle ta hyra ombord på strejkande fartyg. Dessutom varskodde man Internationella Arbetarhjälpens svenska sektion att

209 Protokoll fört vid ett möte med byrån från Sjøtransportarbetarnas RFO den 22.2.1933 i Rialtohuset, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärn VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärn 2, 106, SRA.

vara beredd på att ge understöd åt strejkande sjömän.²¹⁰ Vid ett möte i Göteborg i början av mars drog politbyrån upp riktlinjerna för den kommande strejken. Sjötransportarbetarnas RFO:s ledning stärktes genom två kamrater, Holmberg och Senander. Kjell Osvald fick uppgiften att koncentrera sig på korrespondensen med fartygen. Gunnar Persson tillsattes som ansvarig ledare för strejken medan Knut Björk skulle organisera verksamheten i Göteborg.²¹¹ I Göteborg lovade hamnarbetarna att stöda en kommande strejk,²¹² i Gävle, Göteborg, Halmstad, Landskrona, Malmö, Oxelösund, Stockholm, Sölvesborg, Trelleborg och Västervik bildades kamporgan.²¹³

Samtidigt förde man en oförminskad attack gentemot förbundsledningen som i sin tur svarade med samma mynt.²¹⁴ För en utomstående betraktare framstod det hela som en trepartskonflikt där facket var oförmöget att bygga upp en gemensam front gentemot arbetsgivarna. RFO:s agerande stämplades i sin tur av fackföreningsledningen som ”systematisk nedsvärtningskampanj av de ryssbetonade sillénarna” som underminerade arbetstagarernas förhandlingsposition i de pågående avtalsförhandlingarna.²¹⁵ Situationen i Sverige användes som varnande exempel. Det finska sjöfackets organ *Merimies-Sjömannen* anklagade i sin tur RFO för att ta till ”fascistiska metoder” och sökte avråda sina medlemmar från att följa den revolutionära oppositionens lockelser – ISH och RFO splittrade svenska sjöfolkets kampfront och dess organ *Majakka* hade smutskastat finska sjömansunion såsom strejkbry-

210 Politbyråprotokoll, odaterat [före 9 mars 1933], Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

211 Politbyråprotokoll 7.3.1933, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

212 ’Sjömännens RFO förbereder kampen. Hamnarbetare i Göteborg lovar solidaritet’, *Arbetartidningen* 17–23.2.1933.

213 ’100 fartygs besättningar är redo för strejk’, *Ny Dag* 1.3.1933.

214 ’Förbundsapparaten riktas ej mot redarna utan mot RFO’, *Ny Dag* 23.2.1933.

215 ’Provokörer’, *Sjömannen* 2B, 1933, 75.

tarorganisation och att förbundsledningen står i tjänst för skeppsredarna.²¹⁶

Den 8 mars avbröts förhandlingarna och strejken var ett faktum, se illustration 44.²¹⁷ Oppositionen jublade: ”Seger för RFO:s linje!”²¹⁸ Förbundsledningen kontrade med att deklarera att RFO:s konfrontationstaktik dött sotdöden och att oppositionen kollapsat:

Trots allvarliga försök från riksledningens sida att inbilla medlemmarna det RFO arbetade inom ramen av fackföreningens stadgar och beslut och att RFO intet hade med Komintern att skaffa, men den gubben gick inte. Skulle man kunna lura dessa kamrater finge man allt bära sig mera slipat åt. Nu blev följden endast den att samtliga medlemmar kastade sina märken och begärde omedelbart sitt utträde. När jordfästningen skall ske är ännu inte bestämt. Närmaste släktingar och anförvanter bedes sätta sig i förbindelse med riksledningen i Göteborg, dit även eventuella kransar och kondoleanstelegram kunna sändas.²¹⁹

ISH:s internationella sekretariat var däremot – tyst. Någon omedelbar reaktion hördes inte från Hamburg vilket inte förvånar. Hitlers maktövertagande i januari 1933, riksdagsbranden i Berlin den 27 februari och den påföljande hetsjakten på kommunister samt förbudet mot kommunistisk verksamhet i Tyskland förhindrade ISH:s internationella sekretariat att ta ställning till situationen i Sverige. Samtidigt som förhandlingarna bröt samman i Stockholm flydde Adolf Shelley till Köpenhamn där han tillsammans med Richard Jensen försökte att bygga upp ett illegalt sekretariat för ISH (se kapitel II). RFO-ledningen hade visserligen per telefon meddelat Jensen om att strejken brutit ut men han svarade att ISH:s sekretariat för tillfället var helt upptagen

216 'Akta på politiska spekulanter!', *Merimies-Sjömannen* 4, (april) 1933, 2.

217 Om den svenska strejkens förlopp, se Svensson och Svensson, 'Sjömansstrejken 1933'.

218 'Sjöfolket strejkar', *Ny Dag* 9.3.1933.

219 H-G, 'Meddelanden', *Sjömannen* 3A, 1933, 188.

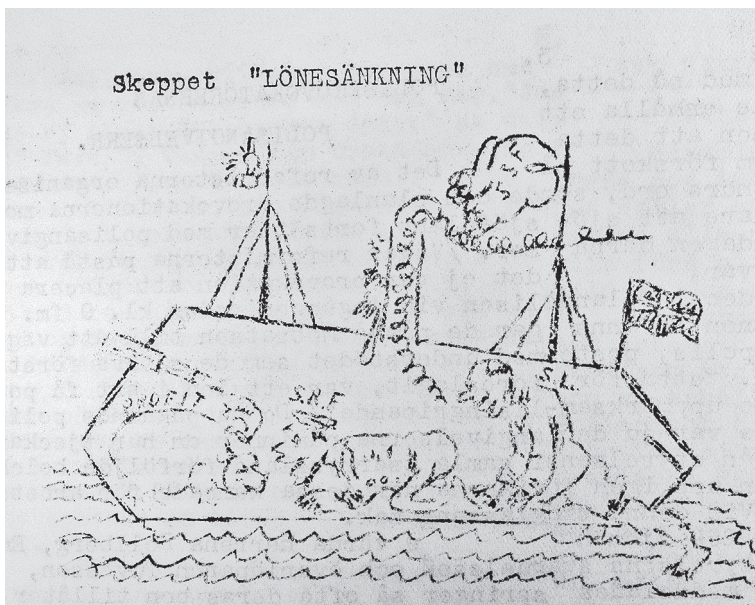

Illustration 44. Skeppet lönesänkning, karikatyr publicerad i Röd Vakt. Organ för Göteborgs revolutionära sjötransportarbetare – Sjömans och hamnarbetare internationellen 1, 1933. Källa: SÄPO Äldre Aktsystemet III B, Volym 118, SRA.

med att organisera en internationell antifascistisk arbetarkongress (se vidare kapitel V). Dock skulle man återkomma så fort som RFO-ledningen inkommit med en skriftlig rapport om händelseutvecklingen.²²⁰

Under strejkens två första veckor gick striden enligt förbundsledningens anvisningar om att sjömännen skulle respektera den lagstadgade sju dagars uppsägningstid innan man fick ansluta sig till strejksfronten. Ej heller var strejken total i och med att kustflottan inte omfattades av den. Oppositionens ”storskövande tungo-

²²⁰ Richard Jensen till Riksledningen, København 8.3.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 108, SRA.

målstalare” verkade ha tystnat.²²¹ Enheten var dock imaginär och berodde i främsta hand på SKP:s politbyrås agerande som den 14 mars slog fast att den av partiet fastställda linjen om att respektera gällande strejkgrelemente inte skulle ändras.²²² Riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO hade nämligen velat driva på en omedelbar total strejk under parollen ”Icke respektera uppsägningen, omedelbar arbetsnedläggelse” såväl i Sverige som i utlandet och till och med publicerat parollen i ett rundbrev den 11 mars.²²³ Partiets centralkommitté satte dock stopp för planerna. Partiledningen befarade nämligen att förbundsledningen skulle utnyttja RFO-parollen för att avstänga oppositionens medlemmar från understöd, för att beskylla Sjötransportarbetarnas RFO för att ha givit redarna möjlighet att erhålla stora summor i gottgörelse från fackföreningarna och använda detta som förövandning för att gå inför en uppgörelse med redarna. Visserligen var man tvungen att följa partiets direktiv men det gick stick i stäv med den taktik som utarbetats under Köpenhamnkonferensen. Riksledningen fann partiledningens beslut för oriktig och vände sig till ISH:s sekretariat med en skrivelse den 13 mars där man bad ISH att ingripa.²²⁴

ISH:s svar kom under de följande dagarna. Den 14 mars riktade ISH:s sekretariat en appell till alla länders sjö- och hamnarbetare om stöd till den svenska strejken.²²⁵ Ett par dagar senare meddelade RFO-ledningen att ISH nu inlett mobiliseringen av

221 'Sjömansstrejken', *Sjömannen* 3A, 1933, 97–98.

222 Politbyråprotokoll 14.3.1933, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB. I protokollet framgår visserligen inte vilken den fastslagna linjen var men det framgår i ett brev från riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO till ISH, se fotnot 157.

223 (Stencil) RFO Cirkulär Nr 9, Göteborg 11.3.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 117 III B 3 Sjömansstrejken 1933, Pärm 2, 187, SRA.

224 Översättning. [Riksledningen] till kommunistiska fraktionen av ISH, Göteborg 13.3.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 109, SRA.

225 Sjötransportarbetarnas R.F.O. (utg.), *Sjömansstrejkens lärdomar – R.F.O. i kamp*, 11.

sina sektioner till stöd för det svenska sjöfolket.²²⁶ Visserligen övervägde de brittiska säkerhetsmyndigheterna att stoppa försändningen av ISH:s rundbrev om stödåtgärder men beslöt att inte göra något åt saken.²²⁷ Någon effektiv internationell bojkott kan det inte ha varit fråga om i de länder som var centrala för svensk handelssjöfart – ISH:s sektion i England fanns knappast alls mera vid denna tidpunkt medan dess tyska sektion försökte frenetiskt bygga upp en underjordisk verksamhet. Endast ifrån Norge inkom kamphälsningar, en klen tröst.²²⁸

I Danmark var dock läget ett annat och det danska eldarförbundet gick i bräsch för en solidaritetskampanj till stöd för de strejkande svenska sjömännen. Redan den 13 mars hade eldarförbundet gått ut med ett eget upprop där man protesterade mot det svenska sjöfackets beslut att förbud mot påmönstring gällde från och med den 9 mars och samtidigt förordat att uppsägningsfristen på sju dagar gällde för det arbetande sjöfolket (se illustration 45). Enligt danskarna hade sjöfackets beslut negativa konsekvenser för strejken i och med att den inte blev total och att endast ett fåtal fartyg låg stilla i hamnarna. Lika förödande var att förbundsledningen ville återuppta förhandlingarna och danskarna anklagade den svenska fackföreningsbyråkratin för att inleda kapitulation. Därutöver svartmålade man förmannen i det svenska hamnarbetarförbundet Charles Lindley som var STF:s ordförande och satt i ITF:s ledning. Lindley hade nämligen avvisat kraven på stödåtgärder från hamnarbetarnas sida trots att vissa avdelningar redan hunnit signalera en beredskap till bojkott av fartyg i utrikes handelstrafik.²²⁹ Uppropet fick internationell spridning genom att det publicerades i ISH:s olika bulletiner.²³⁰

226 'Appell från Sjötransportarbetarnas RFO', *Ny Dag* 18.3.1933.

227 ISH cirkulär 'Alarm! Strike of the Swedish Seamen' samt brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar 28.3.1933, HO 144/20657, TNA.

228 'Kamphälsning från Norges sjömän', *Ny Dag* 13.3.1933.

229 'Resolution: Solidaritet med de svenske søfolk! Kampbeslutning hos fyrbørderne, 13.3.1933', *Rød Kurs* 3:3, 1933, 1.

230 'De svenske søfolks strejke (Solidaritetserklæring fra de danske Søfyrbørderne – Af ISH's Opraab)', *Anti-Fascistisk Front. ISH's Meddelseblad* nr 9,

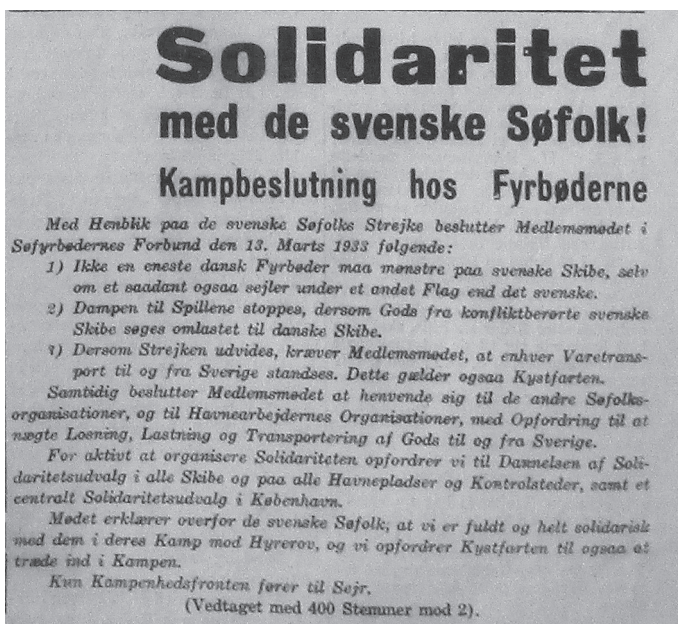

Illustration 45. Stöd till de strejkande svenska sjömännen! Det danska eldarförbundets ställningstagande i den svenska strejken den 13 mars 1933, publicerad Rød Kurs 3:3, 1933, 1.

Den danska solidaritetsyttringen publicerades den 18 mars i Sjötransportarbetarnas RFO:s strejkbulletin *Strejkvakten* och synliggjorde därmed ISH:s och den revolutionära oppositionens position i strejken. Strejktaktiken skulle följa parollen ”Självständig utlösning – självständig organisering – självständig ledning av strejken”. De svenska sjömännen uppmanades att följa den i januari vid skandinaviska enhetskonferensen fastslagna taktiken, nämligen att välja en självständig strejkledning ombord på fartygen och därefter lägga ned arbetet när man anlöpt en hamn antingen i Sverige eller utrikes, oavsett om besättningens upp-

25.3.1933, 13–15, Richard Jensen Arkiv, ABA. Samma uppprop publicerades även i bulletinens tyska och engelska version och fick således internationell spridning, bl.a. publicerades ISH-bulletinens uppgifter om den svenska strejken i USA i det ISH-närstående *The Waterfront Worker* 1:4, 1933.

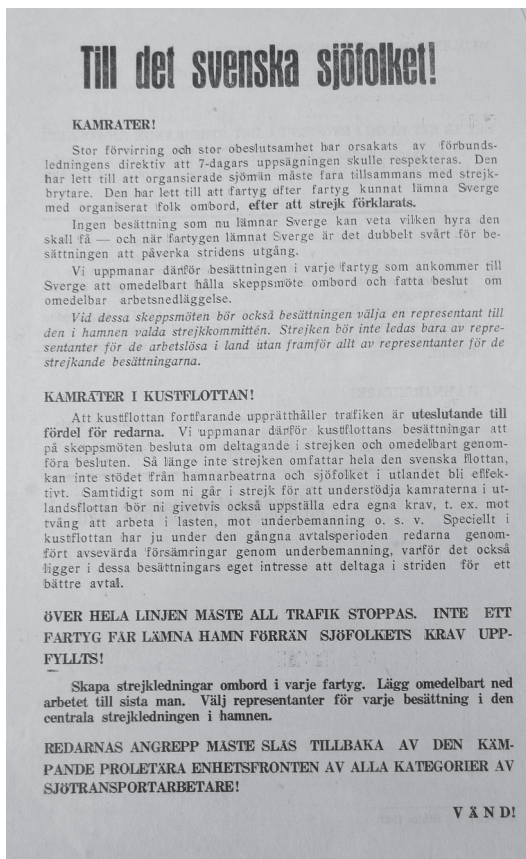
sägningstid var ute eller ej. I de svenska hamnarna skulle en representant från varje fartyg ingå i den lokala strejkkommittén medan solidaritetskommittéer skulle tillsättas vid hyreslokalerna för att förhindra att någon sjöman mönstrar på ett svenskt fartyg. Hamnarbetare i Sverige uppmanades att trotsa Lindleys förbud medan de i utlandet uppmanades att vägra lasta och lossa svenska handelsfartyg eller utländska fartyg som förde svensk frakt. Viktigast av allt var dock att strejken skulle utvidgas till hela handelsflottan och kustflottans besättningar uppmanades att ansluta sig till den, se illustration 46.²³¹

Ungefär vid samma tidpunkt sände ISH:s sekretariat sin första instruktör till Sverige. Dokumentationen över vem, när och varför är synnerligen spretig men det finns klara indicier på personens identitet. Att det inte var fråga om Richard Krebs – som var den andra instruktören som ISH sände till Sverige – framgår ur en rapport som är skriven på tyska men i själva verket är en översättning av anteckningar från ett möte som hölls i Göteborg den 19 mars. Vid mötet hade hela den svenska RFO-ledningen samlats och dryftade strejkläget, d.v.s. kamrat Berg (från Malmö), kamrat Karlsson (Helsingborg), kamrat Egelund (Oskarshamn), Karl Svendsen (Karlskrona), Bengt Bengtsson (Stockholm), [Kjell] Osvald (Göteborg), Erik Persson (Landskrona) samt [Kurt] Björk, Erik Persson och Gunnar Persson från riksledningen. På plats var även Martin Rasmussen Hjelmen från Oslo.²³² Oklart är om Sven Linderot var på plats: han redogjorde visserligen för mötet vid ett sammanträde av SKP:s politbyrå men det verkar mera troligt att han hade fått sina upplysningar av en tredje part.²³³ Mötesprotokollet tyder på att det ytterligare fanns minst en person på plats

231 *Strejkvakten. Strejkbulletin utgiven av Sjötransportarbetarnas RFO*, 18 mars 1933, Richard Jensen Arkiv, ABA. Ett annat exemplar finns även i SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 117 III B 3 Sjömansstrejken 1933, Pärm 2, SRA, ett tredje i SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 110, SRA.

232 Referat über die RGO-Konferenz in Gothenburg [sic!], 19-3-33, Richard Jensen Arkiv, ARA.

233 Politbyråprotokoll 21.3.1933, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

*Illustration 46.
Sjötransportarbetarnas RFO:s upp-
rop om att utvidga
strejken. Källa:
Richard Jensen
Arkiv, ABA.*

som gjorde anteckningarna. Av allt att döma var det fråga om ISH:s instruktör till vilken den svenska strejkkledningen lämnade en lägesuppdatering. Rapporten är skriven på en relativt god men grammatikaliskt inte helt felfri tyska vilket utesluter Rasmussen Hjelman som författaren – han hade inte tidigare figurerat i ISH:s eller interklubbarnas tyskspråkiga krets. Krebs skulle ha skrivit sin rapport på felfri tyska. Efternamnet Svendsen väcker ett frågetecken: kan rapportören ha menat Svensson men skrivit namnet på danska?

Mycket tyder på att ISH:s första instruktör i Sverige var den danska sjömannen och långvariga ISH-medhjälparen Gustav Långfors. Han hade fått av Richard Jensen en sjömansbok och seglat på *S/S Kolinghus* 13–23.2.1933. Hemkommen från sin resa fick han order av Jensen att arbeta för ISH och var troligtvis engagerad i sekretariatets överflyttning från Hamburg till Köpenhamn. Därefter verkade han som Adolf Shelleys kurir och företog under de följande månaderna ett antal resor till de skandinaviska länderna. Långfors vistades i Göteborg och Malmö med uppdrag att inhämta information om RFO-verksamheten i Sverige samt att överföra finansiellt understöd på sammanlagt 1 900 kronor. Under sommaren 1933 vistades han två månader i Oslo där han bodde hos ISH:s kontaktperson Dr. Arne Halvorsen.²³⁴

Långfors mötesprotokoll med den svenska strejkledningen är ett av de få bevarade handlingar från sjömansstrejken och ger en inblick i strejkläget i mitten av mars samt om Sjötransportarbetarnas RFO:s försök att kontrollera strejken. I Oskarshamn och Karlskrona kontrollerade RFO helt den lokala strejkkommittén, i Stockholm och i Halmstad hade man ett markant inflytande i och med att fem kommunister, en RFO:are, en sympatiserande och en socialdemokrat respektive tre RFO:are och två socialdemokrater/vänstersocialister satt i den lokala strejkkommittén. Däremot var man i minoritet i Göteborg (två RFO:are och sju socialdemokrater/vänstersocialister) och i Västervik vägde det jämt (fem RFO:are, fem socialdemokrater/vänstersocialister) medan man av allt att döma endast hade ett litet inflytande inom strejkkommittéerna i Malmö, Helsingborg, Landskrona och Gävle. Mötet präglades av självkritik: den revolutionära oppositionen hade försummat att förankra Köpenhamnkonferensens direktiv om den revolutionära strejktaktiken och man hade misslyckats med att bredda strejken. Dessutom hade man inte lyckats engagera hamnarbetarna i strejken. I många hamnar hade dessutom ett

234 Rapport fra Københavns Opdagelsepolit, 11.2.1941 och 17.5.1941, Politiets Efterretningstjenste, Wollwebersagen, Pakke 2, DRA.

flertal fartyg bemannats med strejkbrytare.²³⁵ Även SKP:s politbyrå bedömde läget som kritiskt men godkände slutligen den nya parollen om att utvidga strejken även om kommunisternas inte hade något stort i kustflottan och att det var för tidigt att kräva en central strejkledning i och med att många kamrater var för första gången i elden som strejkledare.²³⁶

Huruvida Långfors hade i uppgift att initiera RFO-kampanjen om omedelbar arbetsnedläggelse och uppmana till att utvidga strejkfronten till att omfatta även kustflottan framgår inte i handlingarna.²³⁷ ISH-ledningen kritiserade dock partiets undfallenhet och hade med hjälp av Kominterns representant sammankallat till krismötet i Göteborg den 19 mars som resulterade i en korrigering av strejktaktiken.²³⁸

I *Strejkvakten* öppnades den nya kampanjen med en frontal-attack gentemot förbundsledningens taktik som anklagades för att vara en skenmanöver, se illustration 47. Från och med nu gällde parollen: "Självständig utlösning, självständig organisering, självständig ledning av striden."²³⁹ Två dagar senare publicerade riksledningen sitt första rundbrev som sammanfattade Göteborgsmötets beslut. För det första skulle strejkkommittéerna läggas i händerna på de valda strejkledningarna: "Varje försök av ombudsmän eller förbundsledningen att dirigera strejkledningar eller ge direktiv åt besättningar eller strejkvakter med förbigående av strejkledningarna, måste avvisas och avslöjas inför medlemmarna." För det andra skulle solidaritetskommittéer sättas upp i vilka representanter för hamnarbetare och andra arbetsgrupper

235 Referat über die RGO-Konferenz in Gothenburg [sic!], 19.3.33, Richard Jensen Arkiv, ARA.

236 Politbyråprotokoll 21.3.1933, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

237 Odaterat flygblad undertecknat av Sjötransportarbetarnas RFO, 'Till det svenska sjöfolket!', Richard Jensen Arkiv, ARA.

238 NN, Material über die ISH und über die Arbeit unter den Seeleuten und Hafenarbeitern, 20.1.1934, 534/5/241, 85, RGASPI. Rapporten är skriven av Adolf Shelley som vid denna tidpunkt vistades i Moskva, se kapitel II.

239 *Strejkvakten* 1, 18.3.1933, 1.

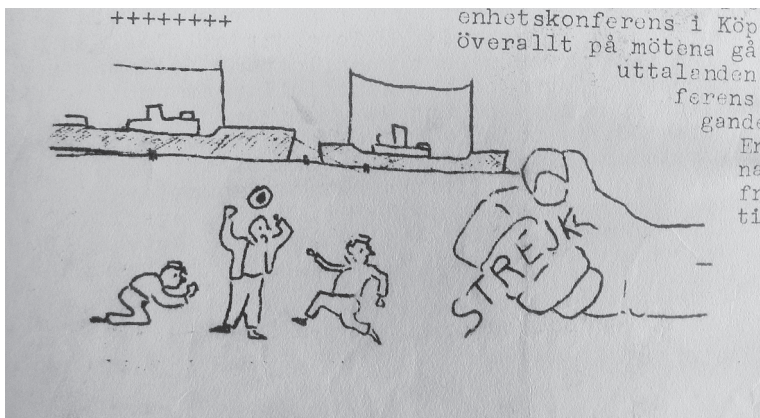

Illustration 47. Hårdhet i stället för undfallenhet, karikatyr i *Strejkvakten* 1, 18.3.1933. Källa: Richard Jensen Arkiv, ABA.

skulle ingå. För det tredje skulle man intensifiera kampen mot strejkbryteriet genom att organisera strejkvakter och massdemonstrationer i hamnarna. Dessutom skulle strejken föras till gatorna och det offentliga rummet: ”Vi bör också organisera i varje hamn en eller flera shock-brigader, som har till uppgift att taga iland brytarna från fartygen. Vi bör också organisera grupper, försedda med mönja och penslar, som målar paroller i hamnen – inte bara på staket och skjul, utan även på stenläggningen och kajerna. I demonstrationer och mass-strejkvakter bör vi draga in också andra arbetargrupper.” För det fjärde skulle Riksledningen ge ut en strejkbulletin, i Göteborg skulle en telefonvakt organiseras och en strejkkonferens skulle sammankallas inom de närmaste tio dagarna.²⁴⁰

Synbarligen återvände Långfors till Köpenhamn efter Göteborgsmötet för att rapportera till ISH-ledningen som därefter fattade beslutet att sända en ny inspektör till Sverige för att leda

240 Avskrift av Cirkulär nummer 11, Göteborg den 20 mars 1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 112, SRA. Se även Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 30–33, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA.

oppositionens strejkapparat. Denne var Richard Krebs vilket även de svenska polismyndigheterna lyckades fastställa i efterhand. Krebs anlände till Göteborg omkring den 19 mars; oklart är dock om han deltog i mötet samma dag. Mycket tyder på att radikaliseringen i RFO:s taktik under den svenska konflikten får sin början med hans närvaro och genomförandet av ISH:s direktiv.²⁴¹ Kravet på att bilda chock- eller slagtrupper för att ta iland strejkbrytare kommer troligtvis från ISH. I ett odaterat "strejktelegram" uppmanas strejkleddningen att lansera en ny paroll, "Holt die Streikbrecher von den Schiffen!", samt att organisera särskilda enheter för detta ändamål.²⁴² Enligt Säkerhetsmyndigheternas interna anteckningar härrör sig uppmaningen från "någon tysk kommunist i Göteborg".²⁴³ Uppmaningen publicerades sedermera i såväl Riksledningens Cirkulär 11 samt i Sjötransportarbetarnas RFO:s stencilerade strejkbulletin *Strejknyheter*, båda daterade den 20.3.1933. I den senare beskrevs chockbrigaderna som "särskilda grupper som har till speciell uppgift att gå ombord till svartfotsbesättningarna och göra klart för dem det 'olämpliga' i att de stannar ombord".²⁴⁴

Med den ändrade taktiken militariserades strejken. En första fingervisning kom ifrån Landskrona där strejkvakterna gick till angrepp mot strejkbrytare och kastade sten mot ett fartyg som lossades i hamnen men polisen förhindrade en eskalering av konflikten.²⁴⁵ I Stockholm hettade det till inte bara i hamnen utan även

241 Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 35, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA.

242 Avskrift. Strejk telegram, utan datum och avsändare eller mottagare, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 115, SRA.

243 Säkerhetsmyndigheterna, anteckningar om sjömanstrejken, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 122, SRA.

244 *Strejknyheter. Strejkbulletin utgiven av Sjötransportarbetarnas RFO*, 20.3.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 118 III B 3, Sjömansstrejken 1933, SRA.

245 'En stenkastare i Landskrona, annars lugnt', *Dagens Nyheter* 19.3.1933.

utanför samlingslokalerna för ”arbetsvilliga”, såsom Nationella skyddsskårens lokaler på Drottninggatan 57 där chockbrigadernas aggressiva uppträdande resulterade i att polis tillkallades.²⁴⁶ I Malmö försökte strejkvakterna förhindra fartyget *Ursus* avgång, även här höll dock polisen demonstranterna på avstånd.²⁴⁷ I Göteborg eskalerade situationen natten till den 21 mars då omkring 200 demonstranter försökte genom att kasta sten och tombuteljer förhindra lastningen av ångaren *Hedda*. Chockbrigadens försök att äntra fartyget avvärjdes dock av dess redare som tvingade dem att retirera under vapenhot. Demonstrationen skingrades när ett stort polisuppbåd anlände på platsen.²⁴⁸ Under följande dygn var Göteborgs hamn under hård polisbevakning vilket förhindrade en upprepning av bombardemangen av strejkbrytare.²⁴⁹

Samtidigt som strejken eskalerade blev den även synlig i gatubilden. I Göteborg målade de strejkande nattetid inskriptioner med uppmaningar om att gå till aktion mot de arbetsvilliga på husväggar och plank runt om i staden.²⁵⁰ Liknande nattliga aktioner förekom även i Stockholm där kommunisterna målade med röd oljefärg slagorden ”Ned med strejkbrytarna”, ”Stöd de strejkande sjömännen” och likande paroller på tullhusen i Stadsgården och på Skeppsbron, på gator i Gamla stan, på plank och på bergväggen i Stadsgården.²⁵¹ Polisen försökte i regel att tvätta bort inskriptionerna på morgonen, men vissa av var omöjliga att utplåna med tvål och vatten och kvarstod som ett vittnesmål om den pågående strejken.

246 'Strejkvakter hämtade ut arbetsvillig', *Dagen Nyheter* 20.3.1933.

247 'Polisen fann telefonledning sönderklippt', *Dagens Nyheter* 21.3.1933.

248 'Tomflaskor och sten mot fartyg i hamnen i två timmar i natt', *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 20.3.1933; 'Första uppträdet i Göteborg', *Dagens Nyheter* 21.3.1933.

249 'Inga möten i hamnens närhet', *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 22.3.1933.

250 'Uppmaningar i olja till strejkaktion', *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 22.3.1933.

251 'Sillénagitation i rödfärg', *Dagens Nyheter* 29.3.1933.

Krebs närvaro ledde till en början till ett uppsving för oppositionens arbete men detta spårade totalt ur den 22 mars. I samband med kampen mot strejkbryteriet hade en grupp strejkvakter äntarat ångfartyget *Kjell* som låg i Göteborgs hamn och avlägsnat fem ”arbetsvilliga” från fartyget. I och för sig var detta vanligt under strejker men tilltaget fick en negativ vändning när de fem fördes till en obebodd trakt utanför staden och misshandlades. Händelsen väckte ett ramaskri i den borgerliga pressen och kommunisterna anklagades för att vara terrorister.²⁵² Vid en polisrazzia mot interklubben och högkvarteret för Sjötransportarbetarnas RFO i Göteborg den 24 mars kom polisen över cirkuläret från den 20 mars som man tolkade att legat bakom beslutet att äntra *Kjell*.²⁵³ Den kommunistiska pressen protesterade högljutt. Dels anklagade man Göteborgspolisen för att ta till ”Hitlermetoder”, dels tillbakavisade man anklagelserna på att partiets lokalavdelning eller RFO skulle ha initierat eller varit delaktiga i den påstådda misshandeln.²⁵⁴

Riksledningen hade anhållits i samband med raiden och under polisförhöret medgav Gunnar Persson att Krebs hade gett instruktioner till honom vid formuleringen av de cirkulär, strejkbulletiner och flygblad, som polisen misstänkte att ha bidragit till överfallet och misshandel på de arbetsvilliga. Krebs hade dessutom lämnat ekonomiskt bidrag till tryckningen medgav Persson men därutöver gav han inga upplysningar åt polisen angående Krebs’ verksamhet i landet. Det som myndigheterna dock misstänkte var att Krebs hade stått i kontinuerlig förbindelse med ISH:s sekretariat i Köpenhamn.²⁵⁵

Polisen kom dock aldrig Krebs på spåren och mycket tyder på att han gick under jorden och fortsatte att koordinera verksam-

252 'Kommunistisk terrorism i Göteborg', *Nya Dagligt Allehanda* 23.3.1933.

253 'R.F.O. bakom kuppen', *Dagens Nyheter* 24.3.1933.

254 'Terroristerna vädrar morgonluft' samt 'Göteborgspolisen börjar med Hitlermetoder', *Ny Dag* 27.3.1933.

255 Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 35, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA.

heten i Sverige så länge som strejken pågick. Möjligtvis ingick i hans uppgift även att bistå den illegala oppositionens ageranden i Finland. Stockholmspolisen fick nämligen i slutet av april information av sin förbindelseman om att Krebs hade hjälpt den finske kommunisten Allan Wallenius när denne besökte Sverige under sjömansstrejken. Wallenius hade besökt en rad sjöstäder och hamnplatser och bedrivit propaganda för den röda fackliga oppositionen bland sjötransportarbetarna i Finland. Under dessa resor hade Wallenius biträtt av Krebs som hade haft en större snabbgående motorbåt till sitt förfogande.²⁵⁶

Hur länge Krebs vistades i Sverige är okänt. Den första säkra uppgiften om hans verksamhet i Skandinavien är från den 26 april när han häktades och förhördes av polisen i Oslo. Dagen därpå anlände en svensk polis som fortsatte förhöret varefter konturerna för Krebs verksamhet i Sverige började klarna. De handlingar som polisen hade funnit i hans ägo visade med all tydlighet att han ännu verkade i Sverige i slutet av mars, bl.a. ett kvitto på betalningar till Gunnar [Persson] den 27 mars. Dessutom hade han – av allt att döma – bekostat tryckningarna av flygbladet 'Sjömän' (signerat Svenska Sjöfolksförbundets Stockholmsavdelning strejktuskottet) i 4000 exemplar,²⁵⁷ av flygbladet 'Se upp för förbundsledningens förräderi' (signerat Skandinaviska kampkommittén) i 10 000 exemplar,²⁵⁸ av flygbladet 'Organisera segern' i

256 Upplysningar av Bertil Wisell angående Antifa och RFF, 21.4.1933, Stockholmspolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare, F X:6 Kommunistiska handlingar 1930–1933, 82, SRA.

257 'Av sjömannens RFO emottagit för räkning 4 000 ex flygblad (Sjöman!) gm Paul Thunell, kronor tjugo. Stockholm den 31.3.33. Förlagskatiebolaget Arbetarekultur, Fritz Haglund', Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 36, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA. Ett exemplar av flygbladet finns i Richard Jensen Arkiv, ARA.

258 'Kvitto från Civiltryckeriet i Göteborg till Skandinaviska Kampkommittén, Göteborg, för 10 000 flygblad "Se upp för förbundsledningens förräderi", kronor 35, daterat den 28.3.33', Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 36, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA. Ett exemplar av flygbladet finns i Richard Jensen Arkiv, ARA.

5 000 exemplar (signerat Strejkledningen, Stockholm),²⁵⁹ samt tusen stycken av flygbladet 'Nederlagsuppgörelse'.²⁶⁰ Krebs medgav visserligen att han var en representant för ISH med uppdrag att organisera den revolutionära oppositionen bland sjötransportarbetarna men detta var i och för sig inte straffbart i Norge. Däremot hade han inte registrerat sig hos myndigheterna vid sin inresa varför han utvisades av polisen och avreste den 28 mars med ångfartyg från Oslo till Amsterdam.²⁶¹

ISH:s officiella linje i den svenska konflikten drevs av den "Skandinaviska sjöfolkens kampkommitté" som hade valts vid Köpenhamnkonferensen och leddes av Richard Jensen. Kampkommittén aktiverades i samband med Krebs överflyttning till Sverige och den 24 mars sände man en uppmaning till Skandinaviska transportarbetarfederationen för att dryfta frågan om gemensamma förhållningsregler för praktiskt understöd i strejken. Jensen åkte samma dag till Göteborg för ett möte i stadens interklubb för att redogöra för de åtgärder som ISH hade vidtagit för att stöda den svenska strejken samt presentera ISH:s enhetsfrontsförslag, se illustration 48.²⁶² I ett upprop publicerades inför mötet där man presenterade den "Interskandinaviska kampkommitténs" förslag till STF om att utvidga strejken till att omfatta

259 'Kvitto från Civiltryckeriet till Strejkledningen i Stockholm för 5 000 flygblad "organisera segern", kronor 17,50, dat. 29.3.33', Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 36, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA. Ett exemplar av flygbladet finns i Richard Jensen Arkiv, ARA.

260 'Kvitto från Civiltryckeriet till (namnet bortrivet) Göteborg, för 1 000 st flygblad "Nederlagsuppgörelse", kronor 6, dat. 29.3.33', Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 36, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA. Ett exemplar av flygbladet finns i Richard Jensen Arkiv, ARA.

261 Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, 37, RA Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, SRA; Lars Borgersrud, *Die Wollweber-Organisation und Norwegen*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 2001, 39.

262 Flygblad 'Sjömansmöte i B-salen', Richard Jensen Arkiv, ABA. Ett annat exemplar av flygbladet finns i SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 107, SRA.

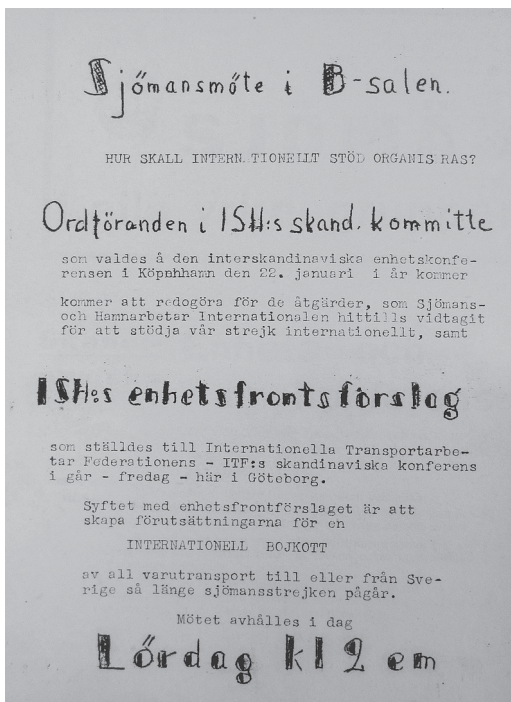

Illustration 48.
Flygblad för att sam-
mankalla ett möte för
att diskutera ISH:s
enhetsfrontsförslag.
Källa: Richard Jensen
Arkiv, ABA.

kustflottan, att uppmana hamnarbetarna till sympatistrejkt samt att tillsammans med ITF organisera en internationell bojkott av all godstransport med fartyg till eller från Sverige.²⁶³

Kampkommitténs invit avvisades av STF:s ordförande Charles Lindley som kallade sjömännens kamp för "vansinnig".²⁶⁴ På tågresan tillbaka till Köpenhamn blev Jensen anhållen av den svenska polisen som misstänkte honom att vara en av anstiftarna i Kjellaffären. Den borgerliga och socialdemokratiska pressen jublade, den kommunistiska rasade och anklagade fackförbundsledningen för att vara "hetsare" och Lindley "polisangivare" i och

263 Interskandinaviska kampkommittén, flygblad till 'Sjömän, Kamrater', utan datum (24 mars 1933), Richard Jensen Arkiv, ABA.

264 'Endast ISH kämpar för sjömännen', *Ny Dag* 3.4.1933; Sjötransportarbetarnas R.F.O. (utg.), *Sjömansstrejkens lärdomar - R.F.O. i kamp*, 15.

med att denne visste att Jensen var ISH:s representant och rest till Göteborg för att möta STF-ledningen.²⁶⁵

Jensen var snart på fri fot – någon koppling till Kjellaffären kunde polisen inte påvisa – och återvände till Danmark. I stället blev det Krebs som i den Skandinaviska kampkommitténs namn publicerade ett upprop till såväl sjömännen som hamnarbetarna om att ignorera STF negativa inställning och sluta upp bakom Skandinaviska kampkommitténs yrkan att utvidga strejken både nationellt och internationellt.²⁶⁶ Samtidigt inkom de första rapporterna om sympatiåtgärder för de strejkande – i Norge utlystes en sympatistrejktill till den 8 april och i Oslo organiserade kommunisterna demonstrationer mot svenska fartyg.²⁶⁷ I Danmark spred RFO flygblad och uttryckte sitt stöd till strejken, se (illustration 49). Den 30 mars publicerade ISH ett upprop på tyska och engelska där man anklagade förbundsledningen för att organisera strejkbrytare för att kväsa strejken samt STF för att ha avvisat ISH:s invit om enhetsfront. Åter uppmanades alla interklubbar och sektioner att organisera sympatityttringar och proteststrejker för de strejkande svenska sjömännen och mot förbundsledningen.²⁶⁸

Kritiken mot användandet av våld mot strejkbrytare i samband med Kjellaffären resulterade inte i en ändring i RFO:s strejktaktik. Riksledningen manade i ett rundbrev den 25 mars till kontinuerlig synlighet genom att fortsätta att måla parollerna ”I land med strejkbrytarna” och ”Stoppa alla fartyg” i hamnarna runt om i landet. Det gällde att väcka uppmärksamhet för RFO:s krav, vidhöll riksledningen och konstaterade att där parollerna målats,

265 'Flyende sillénare anhölls på tåget', *Socialdemokraten* 27.3.1933; 'Göteborgspolisen gör lyckat kap', *Svenska Dagbladet* 27.3.1933; 'Redare, regering och reformister förbereder nederlagsuppgörelse', *Ny Dag* 28.3.1933; 'Lindley som fräck polisangivare', *Ny Dag* 3.4.1933.

266 Flygblad 'Se upp för förbundsledningens förräderi', Richard Jensen Arkiv, ABA.

267 'Strejk i Norge', 'Sympatidemonstrationer i Norge', *Dagens Nyheter* 31.3.1933, 1, 6.

268 Aufruf der ISH zur Solidarität mit den schwedischen Seeleuten, Kopenhagen 30.3.1933, 534/5/236, 10–11, RGASPI.

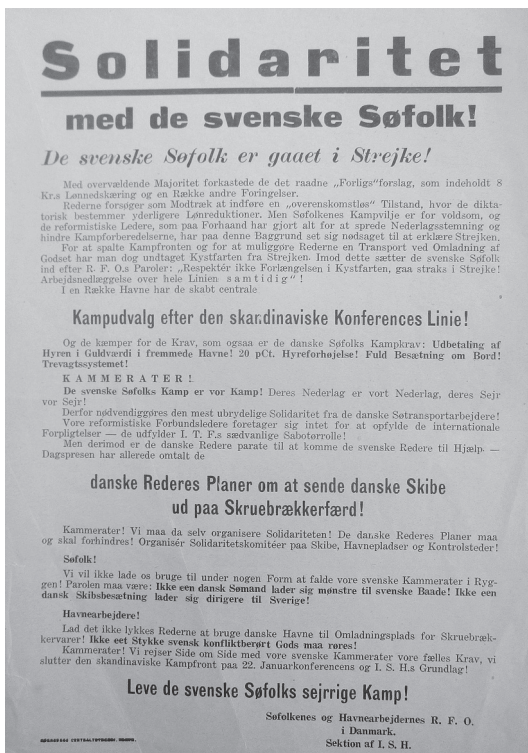

Illustration 49.

Danskt upprow om stöd till den svenska strejken (källa: Richard Jensen Arkiv, ABA).

har de gjort nytta i och med att arbetarna varit intresserade och borgarpressen skrivit om strejken. Slagbrigader efterlystes i varje hamn för att stoppa strejkbrytarbesättningar. Riksledningen vädrade morgonluft: ”Den nuvarande situationen är synnerligen gynnsam för RFO. Stora grupper av förut ’likgiltiga’ sjömän har understött RFO:s linjer och betraktar RFO som den verkliga ledaren av strejken.”²⁶⁹ (Se även illustration 50).

Förbundsledningen gick i sin tur till angrepp mot oppositionen och fördömde våldsmetoderna. Vid ett möte i Stockholm den 29 mars framförde en ombudsman förbundsledningens ultimatum

269 Avskrift. Cirkulär 13, Göteborg 25.3.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 114, SRA.

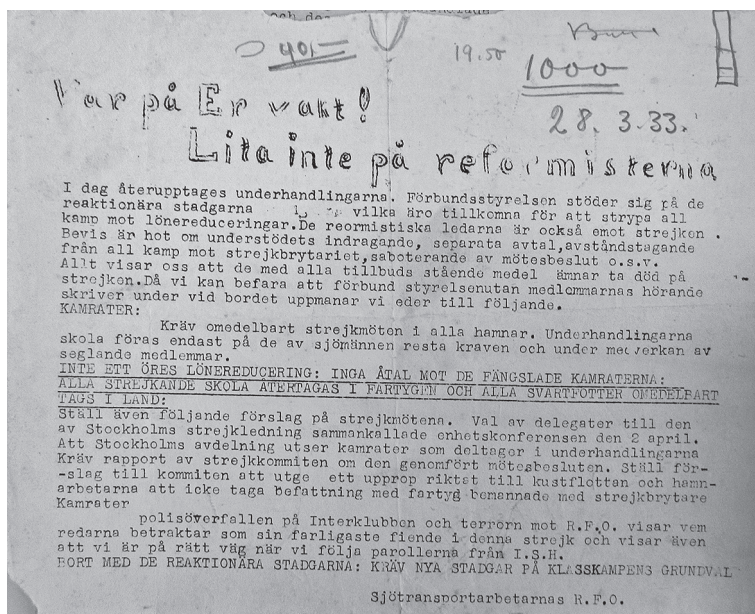

Illustration 50. *Var på er vakt!* – stencilerat upprop av Sjötransportarbetarnas RFO. Källa: Richard Jensen Arkiv, ABA.

om att utesluta oppositionens medlemmar ifall de inte underordnade sig förbundets riktlinjer och statuter. Förbundsledningens ultimatum möttes av kommunisternas vrål och vissekonst.²⁷⁰ Samtidigt som oppositionen försökte att intensifiera strejken återupptog förbundsledningen förhandlingarna med redarna och uppnådde den 31 mars ett förhandlingsresultat. Den av oppositionen kontrollerade Stockholmsavdelningen utestängdes ur förbundet. Oppositionen rasade: förbundsledningen hade godtagit redarnas krav på lönesänkning och krävde att förhandlingsresultatet skulle underställas en medlemsomröstning.²⁷¹ Strejkled-

270 'Ett stormigt sjömansmöte i Stockholm', *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 30.3.1933.

271 'Förräderiuppgörelse för sjöfolket. Kräv omröstning!', *Ny Dag* 31.3.1933; 'Sjömännen godkänna ej svältavtalet', *Ny Dag* 1.4.1933.

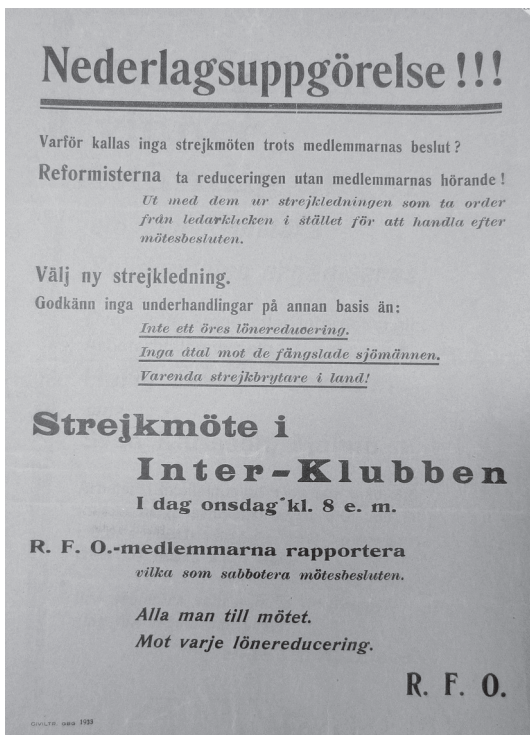

Illustration 51.
RFO:s protest mot
'nederlagsupp-
gårelsen'. Källa:
Richard Jensen
Arkiv, ABA.

ningen sammankallade till enhetskonferens i Stockholm den 2 april för att förkasta "nederlagsuppgörelsen" och fortsätta striden, se illustration 51.²⁷² Konferensen antog en resolution som i det närmaste var ett misstroendevotum mot förbundsledningen samt en svartmålning av Lindley och STF. ISH, basunerade man, var den enda international som organiserat strejker av svenska sjö- män i utlandet och genom andra åtgärder understött den svenska

272 Flygblad 'Organisera segern!', Richard Jensen Arkiv, ABA. Beslutet om att sammankalla till en konferens hade i och för sig redan fattats vid mötet i Göteborg den 19 mars, se Politbyråprotokoll 21.3.1933, Protokoll – polit- byrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

strejkens internationalisering medan STF och ITF hade visat sig vara ”sabotörer av kampens internationalisering.”²⁷³

Uppmaningen om fortsatt kamp klingade dock inför döva öron. Majoriteten av sjömännen godkände förbundsledningens förhandlingsresultat utan omröstning och strejken avblåstes slutgiltigt när RFO-ledningen den 3 april uppmanade sina anhängare att återgå till arbetet. ISH:s internationella sekretariat kommenterade nederlaget med att fastän förbundsledningen sålt ut sjömännen till redarna och trots att majoriteten av medlemmarna var missnöjda med ledningen, hade RFO valt rätt taktik med att kvarstå som opposition inom förbundet för att därigenom förhindra ytterligare uteslutningar av revolutionära sjömän. Nederlaget skyldes på förbundsledningens ”terror” och ”strejkbryteri”.²⁷⁴

De finska och lettiska sjömansstrejkerna

Knappt hade den svenska sjöfartsstrejken ebbat ut seglade nya konflikter upp i den östra delen av Östersjöregionen. Såväl i Finland som i Estland och Lettland varslades om strejk. Förutsättningarna för att ISH att ingripa i dessa arbetskonflikter var dock diametralt motsatta än i Sverige. Medan ISH:s internationella sekretariat hade kontakter till sektionen i Sverige och kunde sända instruktörer för att om inte leda så i varje fall bistå oppositionens strejkleddning var detta inte möjligt i Finland eller de baltiska staterna. Kommunistisk agitation och samling var förbjuden vilket innebar att den revolutionära oppositionen var tvungen att verka i det fördolda. Det oaktat försökte man från såväl ISH:s som de

273 Maskinskrivet flygblad, 'Resolution om I.S.H:s enhetsfrontaktion och om I.T.F:s och S.T.F:s förräderi mot de svenska sjömännen', Richard Jensen Arkiv, ABA; 'Fortsatt kamp, avsluter sjöfolket. Strejkkonferensen ger direktiv', Ny Dag 3.4.1933; Politbyråprotokoll 4.4.1933, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

274 ISH an alle Sektionen der IS Hund Interklubs. Betrifft: Strejk der schwedischen Seeleute, Kopenhagen 7.4.1933, 534/5/236, 39–40, RGASPI.

illegala kommunistpartiernas sida bygga upp en underjordisk opposition inom de existerande fackförbunden.

Arbetet bland såväl de finska som de baltiska sjömännen koordinerades av ISH:s internationella sekretariat och framför allt interklubbarna. Budskapet i de av ISH bekostade och utgivna tidskrifterna *Majakka*, *Majakas* och *Baka* följde den gängse devisen: sjömansunionen är till för medlemmarna, inte fackföreningsbyråkratin och ledningen, förbundsledningen var inkapabel att bemöta rederikapitalets offensiv och måste därför åsidosättas med nya män.²⁷⁵ Hårda tider stod inför dörren och signaturen Prinssi målade en tröstlös bild av det 'vita Finland': hungerns, fattigdomens och misärens land som erbjöd hundratusentals arbetslösa endast nöd, elände och svält till julen 1932.²⁷⁶ Den revolutionära oppositionen i Sverige uppmanades att "knyta solidaritetsbanden starkare mellan de förtryckta finska sjömännen" trots att svenska redare överförde tonnage till finsk flagg för att därmed dra nytta av de låga finska sjömanslönerna. Läget var dock inte hoppöst, visste *Hamn- och sjöproletären* att berätta. En revolutionär opposition inom den av "reformist- och renegatklicken Ahonen, Wälläri et consortes" ledda finska sjömansunionen hade spirat fram under hösten 1932.²⁷⁷ ISH:s riktlinjer till oppositionen var att agitera mot förbundsledningen och dess försök att uppnå ett kollektivavtal.²⁷⁸

Frågan är dock i hur hög grad ISH:s internationella sekretariat var kapabel att reagera i samband med arbetskonflikterna i Östersjöregionen senvåren och sommaren 1933. Fartygsbesättningen ombord på finländska handelsfartyg hörde till Europas sämsta betalda samtidigt som arbetslösheten var hög bland finska sjömän. Framför allt de små rederierna försökte dra nytta av situationen och sänkte lönerna ytterligare 1931 och 1932. Inom Fin-

275 'Toista tietä', *Majakka* 6, (joulukuu [december]) 1932, 5–6.

276 Prinssi, 'Suorinta tietä', *Majakka* 6, (joulukuu [december]) 1932, 30.

277 'Finska sjömannens läge', *Hamn- och sjöproletären* 2:12, 1932, 3–4.

278 NN, Material über die ISH und über die Arbeit unter den Seeleuten und Hafenarbeitern, 20.1.1934, 534/5/241, 84, RGASPI. Rapporten är skriven av Adolf Shelley som vid denna tidpunkt vistades i Moskva, se kapitel II.

ska Sjömansunionen pyrde missnöjet och oppositionens tidskrift *Majakka*, som publicerades av ISH:s baltiska sektionens finländska avdelning i Hamburg fram till februari 1933, gick i bräsch för att kräva löneförhöjningar och bättre arbetsförhållanden. När avtalsförhandlingarna strandade i april 1933 röstade 536 medlemmar på förslaget att inleda strejk medan 47 röstade emot.²⁷⁹ Strejk utlystes den 23 april; enligt egna uppgifter uppgick de strejkande till knappa 1 600 medan arbetsgivarsidan uppgav att endast omkring 930 medan 600 arbetstagare återgått till arbete medan strejken pågick. Till skillnad från den svenska strejken blev den finska en fyra månader lång kamp som slutade i ett bitert nederlag den 29 augusti.²⁸⁰

Någon omedelbar reaktion hördes inte från ISH:s internationella sekretariatet i Köpenhamn och enligt Niilo Wälläri var kommunisterna hela tiden emot strejken som utlysts av förbundsledningen. Tvärtom, enligt Wälläri publicerade ISH hela tiden flygblad och upprop som fördömde strejken.²⁸¹ Pinsam uppmärksamhet väckte nyheten om att finska fartyg fick obehindrat lasta och lossa i Leningrad under sex veckors tid innan hamnarbetarna gick in för en blockad den 10 juni. Strejken var svår i och med att de fackligt anslutna utgjorde en minoritet bland sjömännen i Finland och redarna i stor omfattning utnyttjade arbetslösa som strejkbrytare för att bemanna fartygen. Strejkledningen hoppades på internationella stödaktioner men endast den Skandinaviska transportarbetarfederationen ställde upp med finansiellt stöd och utlysning av blockad vilken hörsammades i Norge och i Sverige.

279 Suomen Merimiesten Vallankumouksellinen Ammatillinen Oppositio-ryhmä, *Merimieslakko: Miksi siitä tuli tappio?*, [Köpenhamina: Merimiesten ja Satamatyöläisten Internationalen (ISH:n) suomalainen osasto, 1933], F Merimieslakko 1933, Suomen Punainen Ammattijärjestö 1930–1935, KA.

280 Anitta Manninen, Punaisesta ammattijärjestöstö SAK:hon. Ammattiyhdistystoiminta SKP:n yhteisrintamataktiikan tienraivaajana 1930–1935, avhandling pro gradu i politisk historia, Helsingfors universitet, 1981, 94–95; Soukola, *Riistorauhaa rikkomassa*, 89–98.

281 Niilo Wälläri, *Antoisia vuosia. Muistelmia toiminnasta ammattiyhdistysliikkeessä*, Helsinki: Weilin et Göös, 1967, 94–95.

Den största besvikelsen var dock ITF:s och det brittiska transportarbetarförbundets negativa inställning till blockad av finska fartyg i engelska hamnar vilket slutligen avgjorde strejken.²⁸²

I Sverige användes den finska strejken som slagträ av förbundsledningen mot den revolutionära oppositionens försök att erövra och driva förbundets anslutning till ISH. "Hur har det gått i Finland?", frågade *Sjömannens* redaktör Walentin Eliasson, och svarade att på samma sätt som i Tyskland med sönderslagna fackorganisationer och åtföljande "fascistvälde". Både i Tyskland och i Finland hade detta förorsakats av "kominternkommunisterna". De finska sjömännen hade dock lyckats bygga upp en ny union som var fri från kommunisterna och stred mot redarna: "Därtill få de hjälp av oss, de svenska, norska och engelska transportarbetarna. Men vad för hjälp av kominternkommunisterna? Hur går det när ett finskt fartyg bemannat med strejkbrytare kommer till Leningrad?"²⁸³ ISH anklagades för att dess uppmaning om internationella stödaktioner var tomma fraser: varför ställde man sov-jethamnarna utanför blockaden under den finska sjöfartsstrejken?²⁸⁴ Sjöfolksförbundets ordförande Sven Lundgrens facit över ISH:s osynlighet i den finska konflikten var inte nådig:

Vi har då i vårt fall ej hört att ISH skulle ha blockerat ett enda finskt fartyg vare sig i England, Belgien, Holland eller något annat land. Finns den ej där eller är det som Rickard Jensen upplyste danska eldarekongressen om, att sammanslutningen fanns i Sydamerika och Kina. Hade ISH blockadmöjligheter och icke utnyttjade dem, var detta både oklokt och osolidariskt. Oklokt ur organisationshänseende, för här mer än någonsin har det varit möjligt visa "proletariatet" vad ISH duger till. Kunde ISH blockera och ej gjorde det, var detta i högsta grad osolidariskt. Det stöd som lämnades i Ryssland om detta ens kan kallas stöd, är väl ändock icke

282 *Sjömansstrejken i Finland och blockaden i England*, Helsingfors: Finska sjömans- och eldarunionen 1933, 1.

283 Wallentin Eliasson, 'Kämpa – lär!', *Sjömannen* 6, 1933, 185–186.

284 Medl. 14626, 'ISH:s sammanbrott', *Sjömannen* 6, 1933, 188–190.

ISH:s insats. Är så fallet måste vi returnera beskyllningen: ISH har organiserat nederlaget.²⁸⁵

Lika svartmålande angrepp förekom även i det finska sjömansorganet *Merimies-Sjömannen*. Redan i början av strejken varnade tidskriften medlemmarna för att lyssna på oppositionens och ISH:s propaganda. Utgången i den svenska strejken visade tydligt ISH:s och RFO:s negativa inverkan i strejken där nederlaget var en följd av oppositionens och ISH:s sabotage, våldsmetoder och äventyrspolitik. De finska sjömännens fiender var både yttervänsstern och ytterhögern; såväl ISH:s organ som fascisternas *Ajan Suunta* stod i skeppsredarnas tjänst.²⁸⁶ Interklubbarna i Leningrad och Archangelsk hade fraterniserat med finska strejkbrytare och trakterat dem med öl och smörgåsar samtidigt som ISH hade anklagat sjömansunionen för att inte motarbeta strejkbryteriet.²⁸⁷

Den finska och svenska förbundsledningens negativa vittnesmål var del i den pågående kampen om kontrollen över sjöfacken. Fullt så ljudlös och osynlig var inte oppositionen även om ISH:s centrala apparat visade sig oförmögen att påverka händelseförloppet i såväl den finska som de senare baltiska sjöfartsstrejkerna. I strejkens initialskede meddelade sjömansunionens ledning att såväl ITF som ISH uppmanat sina medlemmar till bojkott mot finska fartyg men att det sovjetiska sjötransportarbetarfacket inte hörsammat ISH:s beslut.²⁸⁸ I stället konstaterade myndigheterna i Leningrads hamn att strejken var en intern finsk och att man därför inte kommer att stöda strejken.²⁸⁹ Det negativa sovjetiska beslutet användes sedermera som slagträ av Wälläri och för-

285 S[ven] L[undgren], 'Den finska sjömanskonflikten', *Sjömannen* 10, 1933, 361–362.

286 'Akta er för politiska spekulanter!' och 'Röda oppositionen – ISH – slagen av svenska sjöfolk', [Merimies-]*Sjömannen* 4, 1933, 2, 3.

287 'Interklubbar och strejkbrytare', *Merimies-Sjömannen* 12, 1934, 20.

288 'Internationella sympatiaktioner', [Merimies-]*Sjömannen* 4, 1933, 5.

289 Luottamuksellinen. Työläistilasto-osaston tiedonanto no 12/33 (22.5.1933), 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

bundsledningen i kampen mot oppositionen medan ISH:s positiva uppmaning snabbt ignorerades. I stället framställdes ryssarna och ISH som strejk- och blockadbrytare: ”våra redare få nöja sig med den hjälp de få från de till ISH anslutna ryska transportarbetarna, vilka utan någon som helst samvetsksamhet lasta och lossa brytarfartyg i ryska hamnar.”²⁹⁰ Kommunisterna i sin tur svarade med att svartmåla strejkleddningen. Den illegala kommunistiska landsorganisationen anklagade förbundsledningen för att vägra ta till krafttag mot strejkbrytare; i stället hade Wälläri varnat förbundets medlemmar att ta följa RFO:s exempel i Sverige. En sådan taktik var dömd att misslyckas, i stället skulle man överföra strejkleddningen till oppositionen och ta itu med hårdhandskarna mot strejkbrytarna.²⁹¹ Oppositionen fick även flankstöd av det illegala partiet som i flygblad påminde om att ISH förvisso genast hade skridit till åtgärder och understött strejken.²⁹² Kampen mot förbundsledningen fördes även utanför Finland – i Rotterdams hamn erhöll finska sjömän ISH:s flygblad som var svenskspråkiga och tryckta i Danmark med upplysning om att förbundsledningen inte försvarade medlemmarnas intressen.²⁹³

Även ISH:s sekretariat reagerade mot smutskastningen av Sovjetunionen. I slutet av maj vände sig Shelley till den kommunistiska pressen i England och bad dem publicera ett genmäle mot den ”reformistiska” kritiken om att hamnarbetarna i Leningrad lastar och lossar finska handelsfartyg.²⁹⁴ Att så var fallet berodde enligt Shelley dels på Wälläris beslut om att endast vända sig till

290 [Maskinskriven stencil; Upprop från Finlands Sjömans och Eldares Union, 23 maj 1933: Blockad i England, Sverige och Norge börjar, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

291 [Avskrift] S.A.J.:n koko maata käsittävä keskus, Kaikille merimiehille ja satamatyöläisille! [anteckning: 23.5.1933], 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

292 'Merimieslakko', SKP:n Tiedonantaja No 5/1933, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

293 Rapport, dat. Hki 31 toukokuu 1933, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

294 Kopia av brev från Shelley till NN, Kph 30.5.1933 [troligtvis någon kommunistisk tidning/SMM i England i och med att det finns en hänvisning

ITF om stöd – vilket enligt hans mening kommer att vara ett slag i luften i och med att de ITF-anslutna förbunden inte kommer att hörsamma uppmaningen, dels för att Sovjetunionen är förpliktad att hålla internationella ”kapitalistiska” överenskommelser vilket innebär att en ensidig bojkott skulle tära hårt på arbetarstatens finanser i form av straffavgifter och böter för avtalsbrott.²⁹⁵

I och för sig var uppgifterna om ISH:s tidiga engagemang korrekta. ISH:s baltiska sektion fick en ny bas i interklubben i Köpenhamn under våren och dess finländska avdelning gav sig på nytt till känna genom ett strejcknummer av *Majakka* i slutet av april. I en fyrasidors artikel kritiserade man hårt unionsledningens beslut om att införa sjudagarsregeln samt att begränsa strejken till endast ångfartyg i finska och skandinaviska hamnar. Dessutom anklagade man Wälläri för att inte informerat ISH:s sekretariat eller det sovjetiska sjötransportarbetarförbundet om strejken varför ISH inte hade haft några möjligheter att vidta omedelbara åtgärder.²⁹⁶ En månad senare krävde *Majakka* att strejken måste intensifieras och utvidgas;²⁹⁷ dessutom publicerade man ett uppprop av ISH om internationell bojkott av finska handelsfartyg.²⁹⁸

Tvärt emot anklagelserna att ha ignorerat den finska strejken sände ISH:s sekretariat redan den 4 maj ett rundbrev till sektio-

till 'Murphy' i texten; Murphy är troligtvis ISH:s kontaktperson i England], 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

295 Översättning [?] Kosk. Erästä periaatteellista kysymystä. Vastaus niille, jotka panettelevat Venäjää. Muutamia huomautuksia koskeva Suomen merimiesten lakkoa, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

296 'ISH:n Baltianmaiden seksian suomalainen jaosto: Suomen merimiehille ja satamatyöläisille!', *Majakka* 8, [mars-april] 1933, 1–4. Samma uppprop publicerades även som en fyrasidors särtryck; tidskriften och särtrycket är arkiverade i F Merimieslakko 1933, Suomen Punainen Ammattijärjestö 1930–1935, KA.

297 'Taisteluluotteita on kiristettävä', *Majakka* 9, maj 1933, 1–2. Ett exemplar av detta nummer finns i 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

298 'ISH:n toimeenpaneva komitea, Lakon avulla voittoon. Kaikille suomalaisille merimiehille!', *Majakka* 9, maj 1933, 3–5.

nerna och interklubbarna om att bojkotta finska fartyg i utländska hamnar.²⁹⁹ ISH:s baltiska sektionens estniska avdelning publicerade ett uppprop om att bojkotta finska fartyg och uppmanade estniska sjömän att vägra ta hyra ombord på finska båtar samt uppmuntrade finska hamnarbetare att ansluta sig till strejkfronten.³⁰⁰ Samma uppprop publicerades även i Danmark, se illustration 52.³⁰¹ I Sverige riktade Sjötransportarbetarnas RFO en uppmaning till hamnarbetarna att organisera sympatittringar till stöd för de strejkande finska sjömännen redan den 22 april.³⁰² I början av maj publicerade *Ny Dag* uppmaningar till hamnarbetarna och sjömännen att visa solidaritet med det finska sjöfolket och bistå dem med att genomföra strejken så fort som en finsk båt anländer till en svensk hamn. Hamnarbetarna uppmanades att bojkotta finska fartyg, penninginsamlingar till strejkande finska sjömän var en annan form av proletarisk internationell solidaritet. I den svenska kommunistiska pressen framställdes den finska sjöstrejken som en kamp mot fascistdiktatur som med polisens och strejkbrytarnas hjälp försökte att underkua sjömännen. Utsikterna för en lyckad strejk förelåg inte, reformisterna hade förberett dess nederlag från början när de begränsade den till finska hamnar. STF och ITF kommer knappast att träda till hjälp, endast ISH:s linje om en internationell bojkott var den enda rätta:

Därför står kravet om följandet av ISH:s paroller: strejk, och omedelbar strejk, i alla fartyg och i alla hamnar, även utländska, som den viktigaste uppgiften för de finska sjömännen. Vidare måste all inblandning från reformisternas sida absolut avkopplas och sjö-

299 ISH Sekretariat. Beträffat Finnischer Seemannsstreik, 4.5.1933, 534/5/236, 55, RGASPI.

300 'Toetage kõige jõududega soome merimeeste streiki', *Majakas* 9–10, (april–maj) 1933, 10–11.

301 'De finske søfolk strejker. Organiser straks den internationale solidaritet!', *Rød Kurs* 3:4, 1933, 1.

302 Cirkulär Nr 21 till alla RFO-grupperna i hamnarna, Göteborg 22.4.1933, Richard Jensen Arkiv, ARA.

folket själva i varje fartyg föra striden under egna valda ledningar till dess de av dem uppställda kraven har blivit godkända.³⁰³

I oppositionens upprop kopplades parollen om stöd åt de finska sjömännen ihop med kommunisternas och ISH:s pågående internationella antifascistiska kampanj (se vidare kapitel V): ”Skärp kampen mot fascismen!”³⁰⁴

Vid samma tidpunkt gick ISH:s sektioner i såväl Danmark som i Sverige ut med en vädjan om solidaritet för de finska sjömännen. STF har visserligen lovat att bistå de strejkande finska sjömännen men kommer att svika dem, varnade Havnearbejder og Søfolkens RFO, endast ISH har inlett en internationell solidaritetskampanj med parollen ’Ingen internationell sjöman mönstrar på ett finskt fartyg, ej heller på sådana under främmande flagg; ingen hamnarbetare lastar eller lossar ett finskt ”skruebrækkerskibe” (fartyg bemannat med strejkbrytare) eller flyttar strejkgods från ett finskt till ett annat fartyg.³⁰⁵ ”I Finland råder en fascistisk regim,” deklarerade Sjötransportarbetarnas RFO i sin appell till hamnarbetarna, vilket innebar att oppositionen inom det finska sjömansunionen inte kunde organisera sig och ge ut flygblad, ej heller var några sympatiaktioner från transportarbetarförbundet tillåtna. Därför gällde det att vägra befatta sig med finska fartyg samt att kräva att hamnarbetarförbundets ledning skulle påminna STF om sina löften om stödåtgärder till det finska sjöfolket (se illustration 52).³⁰⁶ I *Utkiggen* anklagade det danska RFO ledningen för den finska sjömansunionen för att sabotera strejken och tillsammans med ”Lappopolitiet” organisera strejkbrytare. Endast ISH för kampen för de finska sjömännen, endast ISH

303 ’Den finska sjömansstrejken’, *Ny Dag* 2.5.1933.

304 ’Sjötransportarbetare! Stöd de kämpande finska sjömännen’, *Ny Dag* 9.5.1933.

305 Flygblad ’Til alle havnearbejdere og søfolk’, Richard Jensen Arkiv, ABA.

306 Upprop, ’Hamnarbetare’, Sjötransportarbetarnas RFO, 1933 [ca april/maj 1933], Biographica – organisationer [samling], Sjötransportarbetarnas röda fackliga opposition, 3170/3/13/11, ARAB.

De finske Søfolk strejker!

Organiser straks den internationale Solidaritet!

Efter et voldsomt Pres fra Medlemmaserne har Ledelsen i Finske Sjömans och Eldare Union set sig nødsaget til at lade foretage en Afstemning for eller imod Kamp mod Rederier, som leder Søfolkene sejle til Sultehylder, og som nægter at afslutte Overenskomst.

Reformistiske Ledere for nægtede sig imidlertid ikke: De søgte allerede ved Afstemningen at sprengte Søfolkernes Enhedsfront ved at nægte at lade de Arbejdsløse samt Besættningerne paa Statens Skibe stemme med! Ikke desto mindre besluttede Søfolkene med overvældende Majoritet Kampen, — nemlig med 447 Stemmer mod nogle ganske faa.

Den 23. April er Kampen brudt ud og omfatter alle finske Passager- og Frigterkibe i inden- og udenlandsk Fart. De første Arbejdsløse og Besættninger fandt ifølge Dagspresen Sted samme Dag.

De reformistiske Ledere hævder at have faaet Mandat gennem Afstemningen til at træffe alle Beslutninger vedrørende Kampen. Endvidere erklærer de, at ITF vil støtte Kampen paa „normalt“ Maade.

Hvad dette betyder, ved vi fra den svenske Sømandstrejke! Reformisterne vil sætte alt ind paa at slaa Kampen ned!

— Vor Solidaritet er da nødvendig allerede nu, — og det gælder særlig for de skandinaviske Søfolk. Vi maa slutte op om ISHs Paroler for den finske Strejke:

Ingen international Sømand mønstret paa finske Skibe, selv ikke, hvor saadanne overføres til fremmed Flag!

Ingen Havnearbejder bearbejder et strejkebesat finisk Skib!

Ingen Omsludning af Strejkegode fra finske Skibe!

Søfolk og Havnearbejdere! Organiser Solidaritetsaktioner i alle Havne og tag Kampen op for jeres egne Fordringer: „Mod hvert Angreb paa jeres Løn- og Arbejdsbetingelser, for fuld Demandsing og fulde Gæng! For fuld Arbejdsløshedsdemandsing!“

Forbød Solidaritetsaktionen med Organisationerne af den antifascistiske Enhedsfront!

1. MAJ i København

samlæs Søfolkene og Havnearbejderne

Kl. 1,15 paa Sct. Pouls Kirkepl.

Derefter demonstreres gennem Gaderne til Fælledparken (Bstre Fælled).

Køb Majmarkat!

Hamnarbafare!

Kamrater,

Sedan den 23 april beslutar sig det finske Sjöfolket ut i strejke. De finska redarna vägrar att upprätta avtal med sjömannens förbund vägrar kategoriskt att betala de byröer som sjöfolket kräver o. s. v. Detta har föranlett de finska sjömännen att uppta strejkkampen.

Men i Finland råder fascistisk regim, vilket gör att våra kamraters kamp genomföres under mycket svåra omständigheter.

Icke ett möte kan sjöfolket avhålla för att diskutera kampsituationen och för att dra upp riktlinjer för sin fortsatta kamp, icke ett flygblad kan utges, inga sympatikonferenser från transport eller andra arbetares sida kan företagas.

I Finland regerar LAPPO!

Men detta till trots så utvecklas strejken för varje dag, besättning efter besättning lämnar fartygen och vänder sig i de strejkandes led.

Men Lappo har gott om strejkbrytare och ännu har ingen här blivit stoppad. Varje kamptåg i Bandit-Finland, varje finska till att bekämpa strejkskyrtler o. s. v. är förenat med drönlaga tukthusstraff.

Finlands sjömän kämpar mot redarkapitalismens hungersfems och mot lappofascismen!

Kamrater,

Utan det internationella sjötransportproletariats solidariska stöd kan icke våra finska kamrater segra.

Om vi rycker de kämpande till undsättning, om vi ser till att det icke kommer en enda utländsk sjöman ombord som strejkbrytare om vi vägrar att ta befattning med alla finska fartyg, om icke ett skoll kommer i land eller ombord i några finska fartyg förin våra kamraters krav är uppfyllda, då skall de finska sjömännen segra.

Skandinaviska Transport Federationen (S. T. F.) avhöll i slutet av mars månad i Göteborg en konferens, där det bl. a. beslutades, att direkt det finska sjöfolket skulle komma ut i kamp, skulle omöjligt sympatikonferenser i Skandinavien vidtagas.

Strejken har nu pågått i tre veckor, men ännu har icke herr Lindley gett någon paroll om denna sympatikonferens förverkligande.

Därför ställer vi till alla hamnarbetare parollen:

De uppfrågan om sympatikonferens på alla möten!

Fatta beslut om att icke lösa eller lasa något finskt fartyg så länge strejken pågår!

Kriv att „ledarna“ skall infria sina löften till det finska Sjöfolket!

Finska sjöfolkets kamp, är framförallt en kamp mot fascismen.

Fatta därför också beslut om konkreta kamptågar mot fascismen!

Vägra att ta befattning med fartyg som för hakekorfslagget!

Ine en dag, kamrater, får gå förbi, i tid måste den svenska arbetarklassen uppta kampen mot den allt mer växande fascistfaran. Förbinda att ett Hitlers banditvalde skall få mark också här.

Vill deltaga er till den Europeiska antifascistkonferensen i Köpenhamn den 4-5 juni!

Fram för det finska sjöfolkets segrer!

Fram för den antifascistiska masskampen!

Leve den internationella solidariteten!

SJÖTRANSPORTARBETARNAS R. F. O.

Ark.-kult. Tr. Bihlm 1983

Illustration 52. ISH:s uppprop om stöd till den finska strejken, tryckt i Rød Kurs i april 1933 samt som flygblad av Sjötransportarbetarnas RFO. Flygbladet finns i SÄPOs arkiv, SRA.

uppmanade hamnarbetarna att bojkotta finska fartyg vilket även gällde i Danmark. 'Deras kamp är vår kamp.'³⁰⁷

Huruvida ISH:s och RFO:s uppprop från början av maj fick någon som helst genklang är oklart. RFO manade till demonstrationer och blockader mot finska strejkbrytarbåtar samt anklagade hamnarbetarförbundets ledare Charles Lindley för att organisera blockadbrytare.³⁰⁸ Av allt att döma uteblev de direkta åtgärderna

307 'Sømandsstrejke i Finland', *Utkiggen. Organ for Søens og havens arbejdere* 1, [maj 1933], 2, Richard Jensen Arkiv, ABA.

308 'Demonstration mot finsk strejkbrytarbåt', *Ny Dag* 4.5.1933; 'Lindley gör skenaktion mot finska fartyg', *Ny Dag* 24.5.1933; 'Blockerad finsk ångare

i Sverige i och med att *Hamn- och sjöproletären* ett flertal gånger upprepade ISH:s uppmaning att bojkotta finska fartyg. I Danmark däremot hade de danska hamnarbetarna mobiliserats av RFO som vänt sig till sina förbund och krävt att dessa även skulle trycka på STF och ITF. Dock utan att få gensvar – ledningen vägrade att vidta några som helst solidaritetsaktioner.³⁰⁹ Tvärtemot, under det rådande strejklösbudet uppmanades hamnarbetarna att lossa finska fartyg.³¹⁰

Kommunisterna gjorde ett stort nummer av den misslyckade internationella bojkotten mot finska handelsfartyg. Vändningen inträffade den 19 juni när hamnarbetarna i Leningrad inledde en blockad mot nio finska fartyg. Det finska kommunistpartiets (FKP) politbyrå vädrade morgonluft och uppmanade kommunisterna att organisera oppositionen inom sjömansunionen och gå till angrepp mot Wälläri.³¹¹ Snart spreds det flygblad om att Wälläri och unionen motsatt sig att informera ISH och dess sektioner om att strejk utlysts och att man vill få stöd men att taktiken misslyckats när ISH och Leningrads hamnarbetare insett att de finska sjömännen verkligen kämpade för bättre arbetsförhållanden och högre lön.³¹² FKP:s politbyrå uppmanade vidare sjömännen att ta avstånd från ”avfällingen” Wälläris fientliga smutskastningskampanj mot ISH och Sovjetunionen.³¹³

lossas i Värtahamnen. Lindley & co organiserar blockadbrytare, *Ny Dag* 3.6.1933.

309 'Finska sjömansstrejken', *Hamn- och sjöproletären* 3:6, 1933, 2.

310 Flygblad 'Til Alle Søfolk og Havnearbejdere!', Richard Jensen Arkiv, ABA.

311 Riekkä till inrikesministeriet, 20.6.1933, re beslagtagna stenciler från FKP:s politbyrå angående sjömansstrejken, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

312 [maskinskriven stencil] Suomen merimiesunionin vällärliläisen johdon harjoittama provokatio, valheet ja vääristelyt, johtavat sen itsensä auttamattomasti häpeään [utan datum, skriven efter att man inlett bojkottaktioner mot finska fartyg i Leningrad den 10 juni; ca juli 1933], 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

313 [maskinskriven stencil] SKP:n KK:n Politbyro, Merimiehet ja satamatyöläiset! [anteckning: heinäkuu 1933], 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA. Om FKP:s och SAJ:s kampanj mot Wälläri

I utlandet väckte blockaden i Leningrad stor begeistring bland kommunisterna. Sovjetunionen hade hamnarbetare vägrat befatta sig med strejkberörda fartyg medan STF och ITF organiserade nederlaget, konstaterade *Hamn- och sjöproletären*:

Deras handlingar slår ihjäl de feta fraserna. Intet finskt fartyg har stoppats i Skandinavien, men däremot har en hel del lossats och lastats. Vad gäller England har denna sektion av ITF återtagit sitt beslut om sympatiåtgärder. Det inträffade avslöjar de fraserika herrarna i ITF och STF som numera tagit till sin uppgift att organisera strejkbryteriet. Fram för fortsatt kamp mot redarkapitalet under ISH:s baner.³¹⁴

Adolf Shelley poängterade samma sak i ett brev till finska sjömans- och eldarunionen – ingen av de ITF-anslutna hamnfacken hade anslutit sig till bojkotten medan framgången i Leningrad visade tydligt att den av ISH förespråkade internationella blockaden mot strejkbrytarfartyg kan bli effektiv.³¹⁵

Det som *Hamn- och sjöproletären* inte berättade åt sina läsare var att blockaden i Sovjetunionen inte var en följd av ISH:s beslut utan dikterats av den sovjetiska utrikeshandelns premisser – så länge som finska fartyg förde sovjetiska råvaror till England var en blockad utesluten.³¹⁶ Först den 10 juni beslöt det sovjetiska kommissariatet för utrikeshandel att stoppa lossandet och lastandet av finska fartyg i Leningrads hamn. Därefter fick såväl Komintern som Röda fackföreningsinternationalen uppdrag att föra en kampanj mot de socialdemokratiska partierna i Skandinavien och Baltikum samt den finska sjömansunionen och anklaga dem

och förbundsledningen under sommaren 1933, se Soukola, *Riistorauhaa rikkomassa*, 100.

314 'Finska sjömansstrejken – ISH kontra ITF', *Hamn- och sjöproletären* 3:7, 1933, 2.

315 [Avskrift] Brev från Shelley till Finlands sjömans- och eldarunion, Köpenhamn 17.8.1933, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

316 *Sjömansstrejken i Finland och blockaden i England*, 1.

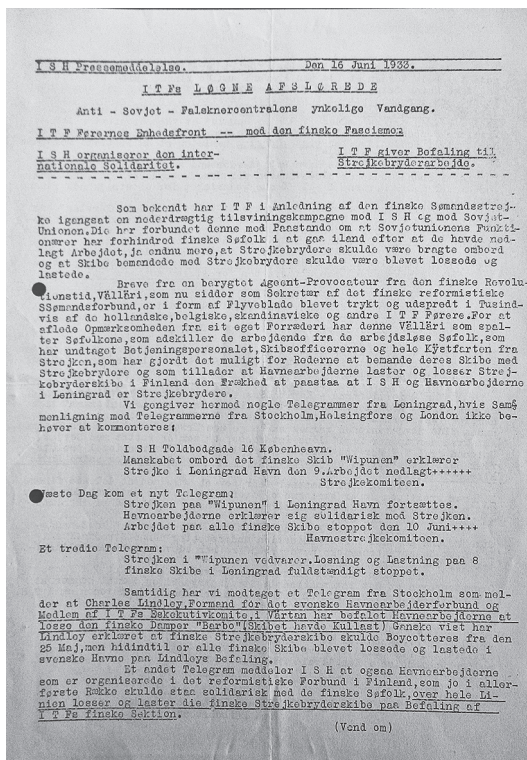

Illustration 53.
ISH:s "pressmeddelande" den 13 juni 1933 om den finska strejken och aktionerna i Leningrad. Källa: Grå Guld Fagoppositiöns 33.136 Mapp 1. RFO Diverse, ARA.)

för att sända fartyg bemannade med strejkbrytare för att åsamka maximal skada mot Sovjetunionen.³¹⁷ ISH drog genast igång en kampanj mot ITF, se illustration 53. Uppmaningen hörsammades i varje fall i Danmark där RFO gick till angrepp mot förbundsledningen och anklagade dem för att understöda strejkbrytare och hetsa mot Sovjetunionen, se illustration 54.³¹⁸

Liknande solidaritetsyttringar gjordes även i Sverige vid mid-sommar. RFO-konferensen i Jönköping antog ett utlåtande som uppmanade hamnararbetarna att följa de ryska arbetarnas exem-

317 [Sov.Bol.Part?] Politbyråprotokoll 139, 15.6.1933, 17/3/924, 16, RGASPI.

318 'Skal de finske søfolks strejke snigløbes efter svensk mønster?', *Rød Kurs* 3:6 1933, 3.

Reformisternes Snigløb mod de strejkende finske Søfolk

International Transportarbejderforbunds Løgn-
kampagne mod Sovjet-Unionen og I.S.H. afsløret

I. T. F.-Førernes Enhedsfront mod den finske Fascisme

Som bekendt har I. T. F. i Anledning af den finske Samandstrefke igangsat en udsørgtregtig Tilværingkampagne mod I. S. H. og mod Sovjet-Unionen. De har forbandt denne med Passanten, at Sovjet-Unionens Fagforeninger har forhindret finske Søfolk i at gaa i Land efter at de havde nedlagt Arbejdet, is. endnu mere, at Strejkebyrdere skulde være bragt ombord og at Skibe, bemandede med Strejkebyrdere skulde være blevet losende og lastede.

Breve fra en berøgtet Agent-Provokator fra den finske Revolutionstid, Villari, som nu sidder som Sekretær i det finske reformistiske Samandstrefke, er i Form af Flyveblade blevet trykt og udspredd i Tansland af de hollandske, belgiske, skandinaviske og andre I. T. F.-Førere. For at afsløre Omkarnheden fra sit eget Forrederi har denne Villari, som spalter Søfolkene, som adskiller de arbejdende fra de arbejdsløse Søfolk, som har midtagt Besættelsespersonalt, Skibsfloccererne og hele Kystfarten fra Strejken, som har gjort det muligt for Rederne at passere, at I. S. H. og Havnearbejderne i Leningrad er Strejkebyrdere.

Vi gengiver hermed nogle Telegrammer fra Leningrad, hvis Sammenligning med Telegrammerne fra Stockholm, Helsingfors og London ikke behøver at kommenteres:

Mandskabet ombord paa det finske Skib „Wagon“ udsender Strejke i Leningrad Haven den 8. Juni. Arbejdet nedlagt. Strejkekomitéen.

Næste Dag kom et nyt Telegram:

Strejken paa „Wagon“ i Leningrad

Haven fortættede, Havnearbejderne erklære sig solidarisk med Strejken. Arbejdet paa alle finske Skibe stoppet den 10. Juni.

Havnearbejderkomitéen.

Et tredje Telegram:

Strejken i „Wagon“ udsender Leningrad og Leningrad paa 8 finske Skibe i Leningrad fuldstændig stoppet.

Reformistene organiserer Strejkebyrdere.

Sædvanlig har vi modtaget et Telegram fra Stockholm, som meddelte, at Charles Lindbergh, Formand for det svenske Havnearbejderforbund og Medlem af I. T. F. Eksekutivkomitéen, i Visbanen har befalet Havnearbejderne at lade den finske Dampskib „Jacht“, (Slibet havde Kallat). Ganske vist har Lindbergh befalet, at finske Strejkebyrdere skulde boykottes fra den 25. Maj, men alligevel er alle finske Skibe blevet losende og lastede i svenske Havne paa Lindbergh Befaling.

Et andet Telegram meddelte I. S. H., at ogsaa Havnearbejderne, som er organiseret i det reformistiske Forbund i Finland, som jo i alderstid Rakke skulde staa solidarisk med de finske Strejkebyrdere, har ladet Løgnen og latter de finske Strejkebyrdere paa Befaling af ITF's finske Sektion. Og nu den tredje Meddelelse: „Daily Herald“, som i sin Tid udsåmstrøede til hele Verden, at fra den 12. Juni skulde finske Skibe blokere i engelske Havne, bekræfter nu følgende Efterretning: „Finland med den finske Import, som var erklæret af Arbejderarbejderforbundet og Transportarbejderforbundet, vil ikke blive gennemført.“ (Begge disse Forbund er tilsluttet I. T. F.). Man erfarer videre i „Daily Herald“, at „Repræsentanter for de britiske Forbund og for de finske Redere, som tilføje sig opholdt sig i London, drevler enes Forlig, kaldet af de britiske Forbunds Attornéer er nået.“

Ogsaa det slægtende Havnearbejderforbund, som er tilsluttet I. T. F., Øverste Forbund, udsender ogsaa nu som før Strejkebyrdere. Skibene forbereder ITF-Førerne i alle Lande Nederlaget for de strejkende finske Søfolk.

Det vil ikke være uden Interesse at høre de visse Forslag, som de finske Redere og de britiske Fagforeningsførere drevler. Det tyske Rotterdams „Hamburger Fremdenblatt“ skriver i sin Artikel den 15.

Juni under Titlen „Med livlig Forrettning følger finske Tredere“ følgende:

„Hvis Biskaden med de finske Skibe i Redard Silver gennemførte, vil den stjerstjort indskrænke paa den finske Transport og derigennem ogsaa paa Skibsfarten, for tilgæld det engelske Forbund med Transport af russisk Træ bliver der i denne Tid indført vorendtellig, meget fin Træ i det hele taget har det finske og for den Sag Skigt ogsaa det svenske, Træmarked i den sidste Tid været meget livligt, og dette har haft til Følge, at Redere er blevet trængt i Vejret af Efterpørgslen efter prompt Tømmer.“

Dette Citat bekræfter, at en Boykot af de finske Skibe i England, som er den største Afhæng af den finske Export, meget hurtigt vilde bringe et Resultat i de finske Søfolks Strejke.

Reformistene i Enhedsfront mod den finske Fascisme.

Men Reformistene — Kapitalens trofaste Lakajer — vil hvilken gøre den fineste Rødsel paa den finske Fascisme nogle Forrederligheder, fordi paa den ene Side Redere og Profitvorne stiger, mens paa den anden Side Sovjet-Unionen rammer, saa lange som Træet importeres fra Finland. Alt hvad der tjener Kapitalens Interesser og som er rettet mod Sovjet-Unionen er I. T. F.-Førerne lærere og viggere end internationalt proletarisk Solidaritet, Strejkeopsløst i England, Sverige og andre Lande bliver forladt.

Om Reder og hans Kampagne fæx Lov at være med til at lade de finske Redere Profite, om de er bestukne og hvor meget de har modtaget for deres Halvtjeneste med deres Forrederi mod de finske Søfolk vil vi ikke, men en Ting kan dog alle se: det reformistiske Forbund i Finland „proklamerer“ en Samandstrefke, som ligesom I. T. F.-Organisationen underskriver denne Strejke. Kan I. S. H. og de sovjetrussiske Havnearbejdere har været praktisk Solidaritet til Gavn for de finske Søfolk.

Endnu engang er det blevet ugensiderligt bekræftet, at I. T. F. er Organisatoren af det internationale Strejkebyrdere, og dertil kommer, at I. T. F. har afsløret sig som en Falskneutral mod Sovjet-Unionen og I. S. H.

Illustration 54.
Dansk flygblad
riktat mot ITF som
spreds under den
finska sjömansstrejken (källa: Grå
Guld Fagopposi-
tion 33.136 Mapp
1. RFO Diverse,
ARA.)

Aftryk efter Arbejderbladet - - - - - Køb og læs Arbejderbladet!

Nordens Centraltrykkeri.

pel och inte befatta sig med strejkberörda fartyg.³¹⁹ I Leningrad organiserade interklubben möten för skandinaviska sjömän där man protesterade mot ”reformisternas hets- och smutskampanj” mot ISH och Sovjetunionen.³²⁰ Kommunisternas propaganda övertygade dock inte motståndarna och det vänstersocialistiska *Folkets Dagblad* konstaterade sarkastiskt att den kommunistiska standpunkten inte övertygar: till en början applåderade man de

319 'Sjöfolkens kampvilja obruten', *Ny Dag* 26.6.1933.

320 '33 svenska sjömän i Leningrad protesterar mot reformisthetsen', *Ny Dag* 5.7.1933.

sovjetiska hamnarbetarnas beslut om att inte blockera, nu höjer man den sovjetiska blockaden i skyarna.³²¹

Mitt under den finska konflikten nåddes ISH:s sekretariat av nyheten om att sjömännen i Lettland planerade att utlysa en strejk den 15 juni 1933. Även i Lettland hade redarna sänkt lönerna under början av 1930-talet och missnöjet pyrde i det lettiska sjömansförbundet. Såväl det illegala lettiska kommunistpartiet som ISH:s baltiska sektion sökte att uppmuntra oppositionen att sätta hårt mot hårt. I april publicerade kommunisterna ett upprop till sjömännen om att inleda förberedelserna för strejk. Ombord på 45 handelsfartyg bildades skeppskommittéer där uppropet diskuterades. Överläggningarna resulterade i en resolution i maj som riktades till sjömansunionen med en uppmaning om att stöda strejkförberedelserna. Förbundsledningen valde dock att ignorera uppropet vilket i sin tur fick oppositionen att skrida till motåtgärder och uppmanade besättningarna att inrätta strejkkommittéer ombord på fartygen.³²²

Uppgifterna om oppositionens agerande i det lettiska sjömansförbundet är sparsamma men allt tyder på att ISH:s baltiska sektion under ledning av Ernest Lambert varit aktiv i såväl förberedelserna som genomförandet av strejken. Senast i maj var även ISH:s baltiska sektion införstådd med planerna och varskodde ISH:s övriga sektioner och avdelningar om den förestående strejken.³²³ Lambert hade träffat Shelley i Köpenhamn den 10 juni och överlade om strejktaktiken. Lambert förslag var att ISH skulle gå ut med ett telegram den 15 juni och uppmana i den centrala strejkledningens namn till generalstrejk ombord på varje fartyg. Shelley motsatte sig planen i och med att det vid denna tidpunkt inte ännu fanns någon central strejkledning och bestämde att strejken skulle ordnas stegvis så att när det första lettiska fartyget

321 'Sillénarna kräver att brytarna skall bilda strejkkommitté', *Folkets Dagblad* 20.7.1933.

322 S. Levitans, 'Nelegālā komunistiskā prese ciņā par strādnieku šķiras ikdienas prasībām buržuāziskajā Latvijā (1920–1940.)', *Zinātniskie raksti* 40:3, 1961, 27–28.

323 'Latvian merimiehet taistelun edessä', *Majakka* 9, (maj) 1933, 32.

anlände till Köpenhamn skulle interklubbens funktionärer upp-
vigla manskapet till strejk. Det första försöket den 14 mars slu-
tade dock med ett fiasko: manskapet hade stannat kvar ombord
och kaptenen hotade med att tillkalla dansk polis och kasta dem
alla i fängelse, varefter strejken avbröts och fartyget lämnade sta-
den. Dagen därpå ändrade man taktiken och manskapet på *S/S
Kaupo* lämnade fartyget. Shelley sände i de strejkande sjömän-
nens namn telegram till Riga och Rotterdam med en uppmaning
att ansluta sig till strejken. I Lettland hände därefter ingenting på
två veckor. Lambert råkade i panik och skyllde på fraktionsstri-
der inom partiet och förbundet och krävde att ISH skulle avblåsa
strejken. Åter motsatte sig Shelley hans förslag. Den 16 juni erhö-
ll han från interklubben i Leningrad tre paket flygblad med ett upp-
rop om internationella stödåtgärder för den lettiska strejken ”som
utbrutit den 15 juni”. Flygbladet hade tryckts i god tid innan strej-
ken var planerad att bryta ut – vilken den inte gjorde. Först när
S/S Kaupo återvänt till Lettland spred sig strejken till Riga och
Libau (Liepaja).³²⁴

Vid samma tidpunkt hade även *Ny Dag* fått ett meddelande
”från strejkledningen i Riga” om att det lettiska strejkbrytarfarty-
get *Arethusa* var på väg till Sverige. Strejkledningen uppmanade
svenska hamnarbetare att vägra lossa eller lasta båten.³²⁵ I och
med att det vid denna tidpunkt inte ännu fanns någon strejkled-
ning i Riga förefaller det att det antingen är ett telegram som Shel-
ley eller ledningen för interklubben i Leningrad sänt till Stock-
holm. Möjligtvis hade även interklubbarna i Sverige varskotts
om strejkplanerna emedan interklubben i Stockholm spelade en
aktiv roll i att förmå besättningen ombord den lettiska ångaren
Wizma att gå i strejk den 14 juli. Samma dag anlände ett annat
lettiskt fartyg i Sundsvall. Ett telegram sändes till besättningen

324 NN, Material über die ISH und über die Arbeit unter den Seeleuten und
Hafenarbeitern, 20.1.1934, 534/5/241, 85–86, RGASPI. Rapporten är skri-
ven av Adolf Shelley som vid denna tidpunkt vistades i Moskva, se kapitel
II.

325 ’Brytarbåt på väg hit’, *Ny Dag* 14.7.1933.

om att gå i strejk och en representant från Stockholms interklubb reste iväg till Sundsvall för att sätta igång med aktioner.³²⁶

Oklart är huruvida ISH:s internationella sekretariat i fortsättningen tog ställning i konflikten eller om man överlät koordineringen av kampanjen till Jensen. Ett annat frågetecken är Wollwebers och Lambert roll. Wollweber kom till Köpenhamn i slutet av juni och övertog Jensens position som tillförordnad sekreterare för ISH. Hans huvudsakliga uppgift var dock att koordinera och genomföra stödaktioner för den underjordiska verksamheten i Tyskland. Gällande Lambert är det oklart var han befann sig vid denna tidpunkt. Den första säkra uppgiften är att han anlände den 24 augusti till Rotterdam för att leda den baltiska sektionen vid interklubben och koordinera den lettiska strejken.³²⁷

ISH:s taktik under den lettiska strejken gick ut på att dels agera via och därmed stärka oppositionen inom sjömansfacket, dels propagera för en internationell blockad och koppla ihop den med den kampanjen mot de finska strejkbrytarfartygen.³²⁸ Till skillnad från den finska strejken förelåg det inga separatuppgörelser eller nationella begränsningar av kampen. Oppositionen hade därför kunnat omsorgsfullt planera och organisera strejken på förväg och lyckats tillsätta en central strejkledning när den väl kom igång med befogenheter att underhandla och leda kampen. Dessutom

326 PM från [polisagent] Svensson, Stockholm, 17.7.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 170, SRA.

327 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar 11.9.1933, KV 2/3729, TNA.

328 [Maskinskriven stencil], Latvian merimiesten voittoisa lakkojohto on vakavissa käsissä, utan datum, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA; 'Internationale Solidarität', *Der Scheinwerfer*. Organ des Einheitsverbandes d. Seeleute, Hafenarbeiter Binnenschiffer für die Nordsee Häfen des Auslandes und den Rheinstrom. Kampfblatt der Seeleute und Rheinschiffer, Kopenhagen, R1501/20224, BArchB; 'Lettisk og finsk sømandsstrejke', Meddelelse fra landssekretariatet, Søfolkens og havnearbejdernes RFO, sektion af ISH, København 15.7.1933, Richard Jensen Arkiv, ABA; 'Soome ja läti merimeeste streikide toetamisele', *Majakas* 11–12, (juni-juli) 1933, 4–5; 'Taistelutta ei saavuteta voittoa', *Majakka* 10, (juni-juli) 1933, 3–6.

I Sverige blev det ett stort rabalder när det visade sig att interklubben i Stockholm understött den lettiska strejken. Sjöfolksförbundets ledning anklagade Sjötransportarbetarnas RFO för att ha förfalskat ett telegram från det lettiska förbundet i vilket man bad om stödaktioner: ”Vill letterna ha de svenska arbetarnas stöd, så få de finna sig i att gå de vanliga vägarna och inte springa till Hornsgatan 17, ty där blir de endast bedragna.”³³¹ Kommunisterna kontrade med att publicera telegrammet i *Ny Dag* och triumferande deklarerade att detta var ytterligare ett bevis på att det endast är ISH som stöder de kämpande lettiska sjömännen utanför deras gränser.³³²

Ännu i augusti uppfattade kommunisterna både den finska och den lettiska strejken som framgångsrika. I samband med det danska eldarförbundets kongress hälsade man med hänförelse de strejkande finska och lettiska sjömännen och uttryckte sin fulla solidaritet med dem.³³³ I slutet på månaden kapitulerade det finska sjöfacket. Kommunisterna visste varför: ”reformistiskt blockadbryteri” hade gett redarna segern; de enda som visade solidaritet med de strejkenade finska sjömännen var de sovjetiska hamnarbetarna och ISH.³³⁴ Även de finska sjömännen visste det, hävdade kommunisterna och åberopade resolutionen från ett protestmöte som hade hållits i Kotka den 27 augusti.³³⁵ Möjligtvis hade strejkmötet organiserats av Knut Björk som vid denna tidpunkt befann sig i Finland.³³⁶ Om så var fallet är det inte långsökt att utgå ifrån att Björk hade samma roll som Richard Krebs i Sverige, nämligen att bakom kulisserna dirigera strejken.

331 'Oerhört bedrägeri mot lettiska sjömän i Stockholms hamn', *Sjömannen* 8, 1933, 303.

332 'ITF:s lettiska sektion tackar ISH för dess stöd', *Ny Dag* 26.7.1933.

333 'Kongressen og de finske og lettiske søfolks kamp', *Rød Kurs* 3:8, 1933, 2.

334 'Nederlag i den finska sjömanskonflikten', *Ny Dag* 4.9.1933.

335 'ITF organiserede nederlaget i den finske strejke', *Rød Kurs* 3:9, 1933, 1–2.

336 Kjell Osvald till riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO, Stockholm 1.9.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 223, SRA.

Trots ISH:s och den revolutionära oppositionens stödkampanjer slutade även den lettiska sjömansstrejken med ett partiellt nederlag. Visserligen höjdes de lettiska sjömanslönerna med 15 procent men i övrigt lyckades man inte uppnå strejkmålen.³³⁷ Liksom i den finska konflikten följde ett efterspel som var en fortsättning för den revolutionära oppositionens försök att erövra fackföreningarna inifrån. Richard Jensen anklagade ITF och STF för nederlaget medan den svenska förbundsledningen kontrade med att påvisa ISH:s och RFO:s oförmåga att genomföra stödkationer.³³⁸

Ur ISH:s synvinkel fanns det ett positivt resultat i den lettiska strejken: den gamla förbundsledningen hade röstats bort och den nya bestod helt av oppositionens representanter.³³⁹ Detta skulle även sporra de finska sjömännen att ställa sin förbundsledning till svars för förlusten och följa de lettiska sjömännens exempel och ”kasta de vita slavhandlarna överbord” (heittäa valkoiset orjakauppiat yli puurin), deklarerade den i Köpenhamn utgivna oppositionsstencilen *Kipinä*.³⁴⁰ Spindeln i nätet blev Ernest Lambert som anlände till Köpenhamn i mitten av oktober 1933 för att ta över propagandaarbetet som riktade sig till de finska, baltiska och polska sjömännen.³⁴¹

Oppositionens angrepp mot den finska förbundsledningen följde samma upplägg som i Sverige. FKP:s politbyrå gav SAJ i uppdrag att skruva upp attackerna mot Wälläri och sjömansunionens ledning. Framför allt skulle oppositionen inom sjömansuni-

337 'Latvian merimieslakko', *Kipinä – Suomen V.A.O. jaoston julkaisu*, utan datum [Köpenhamn; december 1933/januari 1934], 9, D Toimitteet, Piiri- ja jaostolehdet, Suomen Punainen Ammattijärjestö, KA. Samma nummer finns även i SÄPO:s arkiv.

338 S.L., 'Hvorfor led de lettiske søfolk nederlag', *Sjömannen* 12, 1933, 473.

339 'Verschiedene Bewegungen', rapport, december 1933, 534/5/236, 230, RGASPI.

340 'Lätiläiset merimiehet valinneet uuden johdon Unionissa', *Kipinä. Suomen V.A.O. jaoston julkaisu*, [december 1933/januari 1934], 9, D Toimitteet, Piiri- ja jaostolehdet, Suomen Punainen Ammattijärjestö, KA.

341 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar 2.10.1933, 16.10.1933, KV 2/3729, TNA.

onen organiseras mera systematiskt med särskilt uppdrag att bilda celler ombord på fartygen och i hamnarna.³⁴² Den underjordiska finska landsorganisationen satte genast igång med sina attacker mot Wälläri och tryckte upp ett flygblad där man gick i frontalangrepp mot sjömansunionens ledning och anklagade dem för att medvetet ha orkestrerat nederlaget i strejken.³⁴³ Oppositionens representanter å sin sida samlades vid ett möte i Helsingfors Arbetarhus den 12 september.³⁴⁴ Wälläri anklagades på mötet för att ha hemlighållit de engelska hamnarbetarnas beslut om att inte utlysa en blockad mot de finska handelsfartygen och reste därefter krav på misstroendevotum mot honom.³⁴⁵ Efter mötet spred man ett flygblad med en uppmaning till förbundsledningen att omedelbart sammankalla en extraordinarie förbundskongress för att dryfta nederlaget – med tillägget att 235 medlemmar hade godkänt förslaget.³⁴⁶ I oktober fortsatte angreppen mot förbundsledningen med oförminskad fart.³⁴⁷ ISH:s ”finländska sektion”, d.v.s. den baltiska sektionens finländska avdelning, publicerade en 32-sidors uppgörelseskrift om varför den finska sjömansstrejken slutade i ett nederlag, *Merimieslakko: Miksi siitä tuli tappio?*

342 Jäljennös. SKP:n KK:n politbyro, SKP:n tehtävästä päättäneen merimieslakon johdosta, maskinskriven kopia, daterad av säkerhetsmyndigheterna i Vasa, 12.4.1934, innehållet i promemorian pekar mot att den författats kort efter strejken, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

343 [Maskinskriven stencil] S.A.J:n maata käsittävä keskus, ’Kuka petti merimiehet?’, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, EK-VALPO, FRA.

344 Rapport om mötet i Helsingfors Arbetarhus den 12 september 1933, daterad 14.9.1933, 2641 Merimiesten ja Lämmittäjain Unioni, EK-VALPO, FRA.

345 Frans Niilo Wälläri, 623a, 159–160, EK-Valpo henkilömappi, FRA; Soukola, *Riistorauhaa rikkomassa*, 103.

346 Avoin kirje Suomen merimiehille – Öppet brev till Finska sjömän, utan datum [hänvisning till att förslaget hade publicerats i september 1933 finns i *Kipinä* (Köpenhamn: december 1933/januari 1934), 1], E Lentolehdet, Suomen Punainen Ammattijärjestö, KA.

347 ’Sammandrag av innehållet i ’Miksi Suomen merimieslakosta tuli tappio?’ i den i Leningrad tryckta tidningen *Vapaus*, Sanomalehtikatsaus No 23, 21.10.33, 2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto, FRA.

Som uppdragsgivare för skriften anfördes Suomen Merimiesten Vallankumouksellinen Ammattillinen Oppositioryhmä eller finska sjömännens RFO (VAO). Texten hade dock knappats författats av illegala VAO i Finland utan var en sammanställning av skrifter och upprop som ISH publicerat under strejken. Föga förvånande skyldes nederlaget på förbundsledningens felaktiga strejktaktik och svek. Niilo Wälläri framställdes som boven i dramat som innan strejken gjort sitt yttersta för att motarbeta oppositionen och medan strejken pågick hade fördömt VAO:s upprop om kamp och krafttag mot strejkbryteriet samt att utvidga strejken till att omfatta såväl kust- som insjöflottan, se illustration 56. Förbundsledningens anklagades för att ha följt en ”reformistisk nederlagstaktik” som gick ut på att arbetstagarna skulle stanna hemma och lugnt skulle invänta att arbetsgivarna skulle gå med på deras krav.³⁴⁸

Huruvida ISH låg bakom oppositionens konfrontationskampanj i Finland är oklart. I och för sig påminde den om motsvarande kampanjer som ISH hade understött i Danmark och Sverige, å andra sidan utgjorde kravet på att ersätta förbundsledningen en grundbult i Röda fackföreningsinternationalens mantra om ’enhetsfront nedifrån’. Vad som än är fallet tog ISH:s sekretariat ställning och sökte styra den kommande uppgörelsen inom den finska sjömansunionen i en för oppositionen positiv riktning. Under hösten publicerade man ett upprop där man anklagade Wälläri för att införa regelrätt diktatur och lanserade parollen: tag exempel från de danska eldarna och avsätt ledningen som organiserat nederlaget!³⁴⁹

Typiskt för kommunisterna idkades även en offentlig självkritik om orsakerna till nederlaget i den finska sjömansstrejken. ”De finska sjömännens RFO var inte ännu tillräckligt stark för

348 Suomen Merimiesten Vallankumouksellinen Ammattillinen Oppositioryhmä, *Merimieslakko: Miksi siitä tuli tappio?*, [Kööpenhamina: Merimiesten ja Satamatyöläisten Internationalen (ISH:n) suomalainen osasto, 1933], 12, F Merimieslakko 1933, Suomen Punainen Ammattijärjestö 1930–1935, KA.

349 ’ISH:s paroller till Finlands sjömän’, *Ny Dag* 7.11.1933.

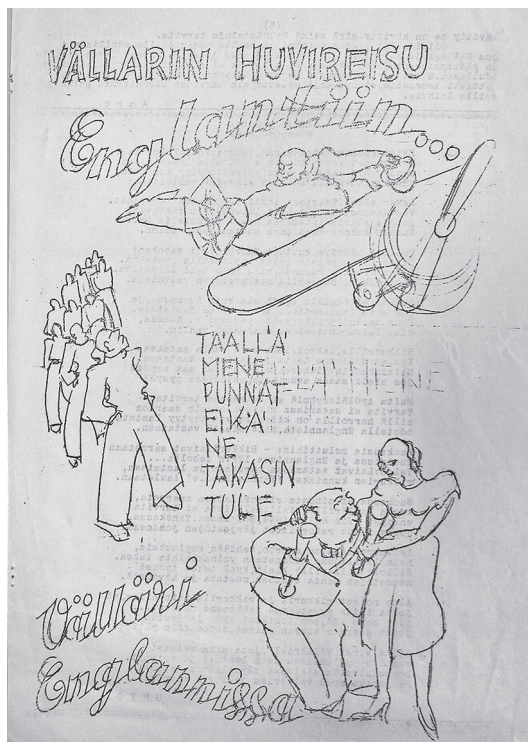

Illustration 56. Wälläris flygfärd till England. Finska RFO publicerade i Kipinä en nidbild på Wälläri där denne framställdes som lögnare och för-rädare. Wälläri hade besökt England i samband med strejken men miss-lyckats i sitt försök det engelska hamnarbetarförbundets understöd. Enligt kommunisterna hade Wälläri hemlighållit beslutet vid sin hemkomst och på detta sätt dragit ut på strejken. Källa: 'Vällärin huvireissu Englantiin', karikatyr publicerad i Kipinä, KA.

att organisera strejken till en revolutionär masskamp”, konstaterade signaturen 'En finsk sjöman' i en stencil.³⁵⁰ Att följa 7-dagars regeln var ett taktiskt fel och hjälpte endast strejkbrytarna, den

350 Den finska sjömansstrejken. Varför det blev ett nederlag, odaterad stencil [hösten 1933], F Merimieslakko 1933, Suomen Punainen Ammattijärjestö 1930–1935, KA.

strejkande besättningen borde ha stannat ombord fartygen och bildat självständiga strejkkommittéer vilka i sin tur borde ha varit underställda en central strejkledning. ”Vi saknade egen förmåga att leda kampen och lät bli att ta till krafttag då det behövdes”, sammanfattade VAO:s tidskrift *Kipinä*.³⁵¹ De självkritiska tongångarna tycks dock ha varit undantag – i en annan 7-siders stencil skyllde ”en grupp oppositionella sjömän och eldare i Helsingfors, Åbo, Kotka och Viborg” nederlaget på Wälläris ”nederlagstaktik” och krävde förbundsledningens avgång.³⁵²

Till oppositionens förvåning sammankallade Wällari ett extraordinarie representantmöte den 10 december 1933. Förbundsledningen ignorerade dock oppositionens krav på en grundlig genomgång av strejken och presenterade endast sin egen redogörelse för strejkens gång och orsakerna till nederlaget.³⁵³ Kommunisterna rasade – i och med att det endast var fråga om ett representantmöte var ingen av oppositionens medlemmar närvarande. Trots den misslyckade uppgörelsen uppmanade signaturer ’Merimies’ [Sjömannen] att de revolutionära sjömännen inte skulle träda ut ur unionen. Det gällde för oppositionen att samla sig, sluta sina leder och fortsätta agitera mot förbundsledningen.³⁵⁴ Troligtvis skrevs uppropet av VAO:s representant i Köpenhamn i samspråk med ISH:s ledning.

351 ’Uusiin taisteluihin – voittoon’, *Kipinä – Suomen VAO jaoston julkaisu*, utan datum [Köpenhamn; december 1933/januari 1934], 6–7, D Piiri- ja jaostolehdet, Suomen Punainen Ammattijärjestö, 1930–1935, KA.

352 Merimieslakosta. Avoin kirjelmä kaikille työläisille, odaterad stencil [höstén 1933], F Merimieslakko 1933, Suomen Punainen Ammattijärjestö 1930–1935, KA.

353 Soukola, *Riistorauhaa rikkomassa*, 104–105.

354 ’Suomen Merimiesunionin ylimääräinen edustajakokous: Mitä nyt on tehtävänä’, *Kipinä – Suomen VAO jaoston julkaisu*, utan datum [Köpenhamn; december 1933/januari 1934], 1-2, D Piiri- ja jaostolehdet, Suomen Punainen Ammattijärjestö, 1930–1935, KA.

Mot tystnaden – Sjömansstrejkerna i Danmark 1934 och Estland 1935

ISH:s agerande under strejkerna i Östersjöregionen återspeglade internationalens kapacitet att agera som en global aktör. Fram till sommaren 1933 understödde Röda fackföreningsinternationalen verksamheten i Köpenhamn men efter den drastiska nedskärningen av ISH:s budget i juli gick sekretariatet på sparlåga. Understöden till sektionerna och den revolutionära oppositionen i de olika länderna stoppades (se vidare kapitel II). Samtidigt sökte sekretariatet att såväl upprätthålla som initiera nya internationella kampanjer, nämligen mot den japanska invasionen av Manchuriet och mot hakkorsflaggan samt stödkampanjerna i samband med de svenska, finska och lettiska strejkerna (se vidare kapitel V). I slutet av året inträffade en ny kursändring i Moskva: ISH skulle frångå konfrontationstaktiken och eftersträva en enhetsfront med ITF. Någon officiell deklaration om den nya linjen gjordes aldrig, officiellt gällde ännu klass-mot-klass-doktrinen (se kapitel II).

Kursändringen i Moskva innebar i klartext en gradvis nedtrappning av ISH. Grundtanken var att ISH på sikt skulle ingå om inte sammansmälta med ITF och därefter utgöra en samlande plattform för oppositionen inom ITF. Ett första steg i verkställandet av denna plan var att samla ITF-oppositionen till en gemensam överläggning. Det dröjde sex månader innan planen kunde verkställas. Konferensen ordnades i Köpenhamn i början av juni 1934. Föga förvånande ställde sig de ITF-anslutna förbunden avvisande till idén om att inrätta en ”internationell oppositionskommitté” och vägrade att befatta sig med initiativet.³⁵⁵ Dröjsmålet berodde dels på den långsamma beslutsprocessen i Moskva, dels på förändringar i Köpenhamn under våren 1934. Röda fackföreningsinternationalen genomgick en omstrukturering som innefattade en nedskärning av personalen i sekretariatet i Moskva. Dess europeiska sekretariat som hade flyttats från Berlin till Köpenhamn i mars/april 1933 avvecklades under vintern

³⁵⁵ 'Två konferenser', S.S.K. 26.6.1934; 'Fienden i eget hus', *Merimies-Sjömannen* 1, 1935, 9–14.

1933/34. Under vårvintern 1934 flyttades ISH:s illegala sekretariat till Antwerpen. Kvar i Köpenhamn fanns Wollweber och Jensen (se kapitel II).

Det som ytterligare satte käppar i hjulet på planerna på att ordna en konferens för ITF-oppositionen var den danska sjömansstrejken som bröt ut natten till den 12 april 1934.³⁵⁶ Arbetskonflikten hade förberetts under flera månader av Jensen. Både han och Wollweber ingick i strejkledningen, den senare dock som bakgrundsdirigent.³⁵⁷ I egenskap av ISH:s officiella sekretär kunde Jensen sända ut cirkulär till ISH:s sektioner och interklubbarna och be dem om praktiskt och finansiellt understöd i ISH:s namn. Uppropet fick en viss genklang. I Sverige publicerades uppropet den 17 april med den sedvanliga uppmaningen att bojkotta danska fartyg och danskt exportgods, vägra ta hyra ombord på danska fartyg och att organisera solidaritetsutskott.³⁵⁸ Två dagar senare ordnade RFO en solidaritetsdemonstration på Stortorget i Stockholm som samlade 400 deltagare.³⁵⁹ Solidaritetshälsningar inkom även från Göteborg, Landskrona och Norrköping samt från Haugesund, Oslo och Trondheim i Norge. I Bergen, Göteborg och Haugesund ordnades dessutom demonstrationer medan hamnarbetarna i Oslo och Bergen blockerade danska strejkbrytarfartyg. Därutöver inkom det hälsningar från hamnarbetarna i London och den franska kommunistiska landsorganisationen CGTU.³⁶⁰

356 Om själva strejken, se Knud Knudsen, 'Arbejderkampe i Danmark under verdenskrigen, 1931–34 – skotojslockouten 1931 og søfolkenes strejke 1934', *Årbog for Arbejderbervælgelsens historie* 6, 1976, 5–84; Tortzen, *En sømand han maa lide*, 238–247.

357 Tortzen, *En sømand han maa lide*, 238.

358 'Upprop från ISH:s exekutivkommitté i anledning av sjömansstrejken i Danmark', S.S.K. 17.4.1934.

359 '400 på Stortorgsmöte för seger åt det danska sjöfolket', *Ny Dag* 19.4.1934.

360 Søfolkenes R.F.O., sektion af I.S.H. (utg.), *Søfolkenes Strejke 1934*, København: Søfolkenes R.F.O., sektion af I.S.H., 1934; 'Sjömansstrejk i Danmark! Visa praktisk solidaritet!', *Hamn- och sjöproletären* 4:4, 1934, 1.

Strejken leddes i praktiken av RFO och var därmed den första sjömansstrejk som fördes under kommunisternas ledning. Strejkleddningen meddelade att ISH hade initierat en internationell stödkampanj och bidragit med 10 000 franc till strejkkassan.³⁶¹ Summan väcker dock en rad frågetecken, inte minst med tanke på att det i ISH:s budget inte ingick strejkunderstöd och exempelvis ISH:s sektion i Sverige inte hade fått något understöd. Vad det kan ha varit fråga om är ett understöd från Röda fackföreningsinternationalen som dirigerades via dess enhet i Paris och utbetalades i ISH:s namn. Dokumentationen om den internationella kampanjen är sparsam och ISH:s illegala sekretariat i Antwerpen tycks inte ha varit involverat i kampanjen annat än att man vidarebefordrade Jensens upprop.³⁶²

Den danska strejken blev inte långvarig trots att kommunisterna satte hårt mot hårt och lyckades få en bred uppslutning bakom strejken. Hamnarbetarna sympatistrekade och den 17 april utlystes generalstrejk i Esbjerg vilket lamslog staden för ett dygn.³⁶³ Allt förgäves. Efter åtta dagar tvingades strejkleddningen att avbryta konflikten. Efterspelet var inte nådigt. Socialdemokraterna och vänstersocialisterna anklagade kommunisterna och strejkleddningen för att ha totalt misslyckats med att uppnå sina mål. Framför allt var det en synlig manifestation på den felaktiga taktik som RFO och ISH hade pläderat för. Synbarligen hade kommunisterna lidit skeppsbrott?³⁶⁴ Mot denna kritik står Wollwebers konstaterande att strejken lyckades nå sina mål men inte på grund av ISH:s tidigare taktik utan för att man ändrat den och gått in för att avbryta strejken i ett tidigt skede när man nått

361 'ISH i spidsen for den internationale kampsolidaritet! 10,000 francs til kampudvalget, som første strejkebidrag!', *Rød Kurs* 4:4, 1934, 2.

362 Intercepted telegram Antwerpen to Jones/London: Strike Danish Seamen Commenced Stop Danish Ships and Exportwares, undertecknat Richard Jensen, 12.4.1934, KV 2/2158, TNA.

363 Lars U. Thomsen, Lars U., *Folkets trae – kampens trae. DKP i Esbjerg 1923–1948. Udgivet i anledning af DKP Esbjerg 75 års jubilaeum*, Esbjerg: eget forlag DKP Esbjerg 1998 og 2006, 16–18.

364 "'ITF:s antautumispolitiikka'? – ISH ja Tanskan merimieslakko', *Merimies* 4, 1934, 2; 'Tanskan merimieslakon opetukset', *Merimies* 5, 1934, 1–2.

ett delmål i konflikten i stället för att totalt misslyckas och driva strejken till det bittra slutet.³⁶⁵

Den danska konflikten var inte den sista där ISH sökte eller angavs driva en internationell stödkampanj. I slutet av maj spreds en internationell appell av ISH:s estniska sektion om stöd i de estniska sjömännens förestående kamp mot lönereduceringar.³⁶⁶ Den estniska sjömansstrejken lämnade dock inga spår efter sig i ISH:s arkiv, lika litet som turbulensen i det estniska sjöfolksförbundet, Uli – Eestimaaline Meremeeste Liit. Ett av de första tecknen på att ISH planerade att göra en framstöt mot Estland är ifrån juli 1932. I ett protokoll från ISH:s baltiska kommittés estniska sektion hittas konturerna av den planerade inriktningen. Något fotfäste hade man inte i landet men avsikten var att genom konspiratoriskt propagandaarbete organisera illegala revolutionära oppositionsgrupper inom det estniska 'socialfascistiska' (d.v.s. socialdemokratiska) sjöfacket. Fokus låg på arbetet bland arbetslösa sjömän i Reval (Tallinn) samt på att upprätta kontakt med hamnarbetarna i Hapsal (Haapsalu), Paldiski och Pärnu. Ansvaret för agitationen bland de estniska sjömännen låg framför allt på interklubbarnas estniska sektioner i Antwerpen, Archangelsk, Danzig, Hamburg, Leningrad, Lübeck, Murmansk och Rotterdam.³⁶⁷

Konferensen blev startskottet för ISH:s (illegala) estniska sektion och manifesterades genom utgivningen av dess organ *Majakas* som utkom med sitt första dubbelnummer i augusti 1932. Genom olika manövrar och till en följd av ISH:s agitation och propaganda hade man lyckats forma en (förtäckt) revolutionär opposition som i början av 1933 erövrade makten i förbundet. Någon direkt kontakt med ISH:s internationella sekretariat i Köpenhamn lyckades den nya ledningen aldrig etablera varför den senare aldrig kom att framställa det estniska förbundet som

365 Wollweber, Lebenserinneringen, NY 4327/10, BArchB.

366 'Estniska sjömän förbereder strejk mot lönereduceringar', *Ny Dag* 26.5.1934.

367 Arbeitsplan der Estnischen Sektion des Baltischen Komitees der ISH für das Halbjahr Juli-Dezember 1932, utan datum [1932], 534/5/234, 1–4, RGASPI.

en medlem i ISH. I stället fortsatte ISH:s estniska sektion sin verksamhet och tycks hela tiden ha varit underordnat ISH:s illegala sekretariat. Under våren 1933 uppmanade ISH de estniska sjömännen att inleda strejk men den estniska förbundsledningen lyckades förhindra detta.³⁶⁸ När det illegala sekretariatet flyttades från Köpenhamn i februari/mars 1934 fortsatte den estniska sektionen att verka ett par månader i den danska huvudstaden men senast i maj 1934 förlades dess huvudkvarter till interklubben i Rotterdam.³⁶⁹

Under tiden hade de estniska socialdemokraterna gått till motangrepp. Det gamla förbundet upplöstes och delades upp i sju yrkesförbund, däribland ett för sjömännen, ett annat för eldarna och ett tredje för maskinisterna. Oppositionen sökte (förgäves) att driva på skapandet av ett nytt industriförbund med statuter som utarbetats av ISH. Inom de olika yrkesförbunden försökte oppositionen tvätta av sig den revolutionära stämpeln genom att kalla sig för ”Grupp av anhängare till fackföreningsenheten och det nya industriförbundet”.³⁷⁰ Agitationen misslyckades dock, i mars 1934 genomförde Konstantin Päts med stöd av arbetarpartiet en statskupp och en ny ITF-ansluten takorganisation, Eesti Meremeeste Ühing, uppstod därefter.³⁷¹ ISH:s estniska sektion sökte fram till september 1934 att driva en agitations- och propagandakampanj för att återfå ett fotfäste i Estland dock utan att lyckas. Därefter tycks verksamheten ha legat på sparlåga i Rot-

368 'Viron merimiesten taistelu kysymyksiä', *Kipinä – Suomen VAO jaoston julkaisu*, utan datum [Köpenhamn; december 1933/januari 1934], 10, D Piirija jaostolehdet, Suomen Punainen Ammattijärjestö, 1930–1935, KA.

369 Flyttningen till Rotterdam framgår i postadressen för *Majakas* redaktion: ännu i dubbelnumret för mars–april angavs Gothersgade 15 i Köpenhamn som adress, medan majnumret 1934 angav Willemskade 7 a i Rotterdam.

370 NN, Material über die ISH und über die Arbeit unter den Seeleuten und Hafenarbeitern, 20.1.1934, 534/5/241, 79, RGASPI. Rapporten är skriven av Adolf Shelley som vid denna tidpunkt vistades i Moskva, se kapitel II.

371 Johannes Mihkelsen, 'Sjöfolket i Estland', *Merimies-Sjömannen* 4, 1935, 12–13.

terdam, *Majakas* kom ut som maskinskriven stencil i december 1934 och på nytt som dubbelnummer i mars-april 1935.³⁷²

Någon strejk bröt aldrig ut 1934 utan först i augusti 1935. Av allt att döma sökte ISH uppmana till internationella stödaktioner i samband med den estniska sjömansstrejken men ISH:s estniska sektion hade vid det laget ingen möjlighet att ingripa i händelserna utan tilldelades rollen som utomstående åskådare. Huruvida uppmaningen om internationellt stöd hörsammades är oklart. De skandinaviska interklubbarna tycks i varje fall ha hörsammat den; i Köpenhamn lyckades man förmå besättningen ombord på åtta estniska fartyg att gå i strejk och klubben härbärgerade dessutom strejkledningen.³⁷³ I efterhand sökte den estniska sektionen att driva en kampanj mot förbundets beslut att avbryta strejken och deklarerade att endast ISH och dess estniska sektion sökt att driva en internationell kampanj till förmån för de strejkande medan ITF inte gjorde någonting.³⁷⁴ I oktober 1935 utkom *Majakas* sista nummer som organ för ISH:s estniska sektion, därefter tycks denna ha blivit upplöst.

ISH och upplösningen av sektionerna i Sverige och Danmark

I början av år 1934 sammanfattade Adolf Shelley en lägesrapport om ISH i Moskva. Organisationen var visserligen en global aktör men dess nationella fackliga betydelse var allt annat än tillfredställande (se kapitel II). I Nordeuropa var situationen tvetydig. I Danmark bedömde Shelley att oppositionen utgjorde en tredjedel inom sjömansförbundet samt var i minoritet i dess

372 *Majakas* 25, (september) 1934; *Majakka Bülletän* Nr 1, Dets. 1934; *Majakas* 26, (mars-april) 1935.

373 Aus dem Bericht des Klubs in Kopenhagen für August, September und Oktober 1935, 534/5/245, 116, RGASPI.

374 'Palgawõitlus ei ole lõppenud!', *Majakas* 28, (augusti) 1935, 1–2; 'ISH tegi kõik, et toetada eesti merimeeste streiki', *Majakas* 28, 1935, 4–5; 'Streigi õppetund', *Majakas* 29, (oktober) 1935, 9–13.

förbundsledning; däremot tillhörde uppåt 90 procent av medlemmarna i eldarförbundet och hela dess ledning till oppositionen. I Norge var oppositionens inflytande starkt bland sjömän som inte var fackligt organiserade men svag inom fackförbunden, endast sex av hamnförbundets och tre till fyra av sjömansförbundets Ortsavdelningar var i oppositionens händer. I Sverige räknade Sjötransportarbetarnas RFO med 1 200 betalande medlemmar; dessutom hade man förbindelsemän ombord på 115 ångfartyg men å andra sidan hade man en ytterst svag ställning bland hamnarbetarna förutom i vissa hamnar uppe i Norrland. I Lettland däremot dominerade oppositionen sjömansförbundet. Shelley var förhoppningsfull: just inom de reformistiska förbunden i Nordeuropa hade ISH och oppositionen gjort sina största framsteg under det föregående året.³⁷⁵

Shelleys lägesbedömning var dock för positiv. Den revolutionära oppositionens position i Norge befann sig i en återvändsgränd sedan ett par år tillbaka. Samsings position hade blivit ohållbar och på order av ISH:s internationella sekretariat flyttades han i april 1933 till Sovjet-Ryssland för att verka som politisk instruktör vid den skandinaviska sektionen vid interklubben i Leningrad.³⁷⁶ Hemma i Norge hade hans position hade övertagits av Leif Forss som återvänt från Moskva samt av Martin Hjelmen Rasmussen.³⁷⁷ Kräftgången fortsatte dock under hela året.

Även i Sverige var situationen allt annat än tillfredsställande. Oppositionen hade tillförskansat sig en stark ställning under sjömansstrejken men förlorade det genom ett drastiskt motdrag från den reformistiska förbundsledningen. Denna bedömde att Sjötransportarbetarnas RFO:s agitation under den sista strejkveckan varit till den grad effektiv att en majoritet skulle ha röstat emot deras avtal om uppgörelsen med redarna varför för-

375 NN, Material über die ISH und über die Arbeit unter den Seeleuten und Hafenarbeitern, 20.1.1934, 534/5/241, 75, 78, RGASPI.

376 Galauen, Parteivertreter KP Norwegen, an die Kaderabteilung, Moskau 1.11.1936, 495/247/540, RGASPI.

377 Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, 72; Borgersrud, *Die Wollweber-Organisation und Norwegen*, 36.

bundsledningen bestämde sig att inte föra avtalet till omröstning. RFO-lägre rasade visserligen men förbundsledningen kontrade med att det hela skett i stadgeenlig ordning. Att fortsätta strejken skulle enbart ha lett till fullständigt kaos, totalt nederlag och i slutändan förbundets splittring. Dessutom påpekade man syrligt att RFO:s och ISH:s storordade paroller om internationell solidaritet enbart varit tomma ord: inte ett enda fartyg hade stoppats vare sig i hem- eller utlandet, inte ens i "världens enda arbetarrestat".³⁷⁸

Hotet mot att oppositionen skulle tillskansa sig förbundet kontrades genom LO:s och sjöfolksförbundets dekret Nr 807 från den 14 april 1933 om att utesluta alla RFO-anhängare ur förbundet vilket drabbade 130 ledande aktivister. Dessutom infördes ett system med kontrollkort som i praktiken gav kaptenerna möjlighet att hindra uteslutna RFO:are att få anställning ombord.³⁷⁹ RFO försökte gå till motangrepp genom att driva en kampanj för att inkalla en extrakongress och kräva att samtliga uteslutna skulle återupptas i förbundet.³⁸⁰ Till en början lyckades man till och med få sin röst hörd i *Sjömannen*:

Vi sjöproletärer, som år från år kämpa för vårt knappa uppehälle, söndag och måndag lika, vi, som svettas framför glödheta fyrar eller taga långa vakter i rykande snöstormar på brygga och back, medan redarna och hans släkt tråder dansen kring den gyllene kalven, som är hopsmält av vår svett och våra långa, överanstängande vakter, som vi påtaga oss för att föra hans fartyg över världshaven. Hos oss födas revolutionära idéer och ett hat till hela det kapitalistiska utsugarsystemet, ett hat, som ej slocknar, om de kalla brottsjöar som överskölja oss, när vi med vår många gånger usla föda söka att uppnå vår ännu torftigare boning långt förut.

378 'Avtalsuppgörelsen', *Sjömannen* 2:4, 1933, 121–122.

379 'Landorganisationen i Sverige, Till förbundsstyrelser, avdelningar och medlemmar. Mot skadegörelse inom fackföreningsrörelsen', *Sjömannen* 5, 1933, 174–175; Olsson, 'Oppositionen mot socialdemokratin', 5.

380 Cirkulär Nr 21 till alla RFO-grupperna i hamnarna, Göteborg 22.4.1933, Richard Jensen Arkiv, ABA; 'Kräv extra kongress! Hindra uteslutningen av revolutionära krafter från fartygen!', *Hamn- och sjöproletären* 3:6, 1933, 1.

Vi förstå också de kamrater, som öppet krävt en skärpt kamp mot dessa blodsugare-kapitalister. Jag vill därför ge ett varnande ord till de, inom sjöfolksförbundet och även inom andra organisationer, som satt igång med denna utsagningspolitik: inom tio månader ha ni säkert att vänta ett nytt anfall från redarehåll [...]

Vi måste också lära oss att vi alla ha samma mål, att erövra makten från kapitalet och om det från radikala medlemmar yrkas på, att följa andra linjer, så få vi ej taga detta som en åtgärd från dessa kamrater att vilja splittra vårt förbund, för detta är icke förenat med fakta. [...] ³⁸¹

Föga förvånande väckte kampanjen inga sympatier bland förbundsledningen. ³⁸² I stället riktade man en breddsida mot kommunisterna och RFO och stämplade dem som storordade skrikare och svikare under strejken som endast tänkte på sitt eget och inte de strejkande arbetarnas bästa, se illustration 57. ³⁸³

Förbundsledningens dekret om uteslutning visade sig vara ett effektivt motdrag för att lamslå oppositionen. Denna svarade för sin del till en början medelst en dubbeltaktik. Å ena sidan registrerade man alla uteslutna för att kunna kräva deras kollektiva återinträde. Å andra sidan uppmanades de av oppositionens medlemmar som inte ännu uteslutits att neka att de tillhör Sjötransportarbetarnas RFO och riksledningen gav skriftliga intyg på detta om så krävdes. Taktiken var i det närmaste subversiv: genom att hemlighålla sitt medlemskap skulle oppositionens medlemmar kunna delta i omröstningen i den kommande förbundskongressen. ”Vi har alla ingen skyldighet att deklarerat för pamparna vilka som tillhör RFO; officiellt står alla utanför RFO under omröstningen.” ³⁸⁴ I och för sig räknade riksledningen kallt

381 G. Ahlin, 'Kring nederlagsuppgörelsen 1933', *Sjömannen* 7, 1933, 219.

382 S[ven] L[undgren] (ansvarig utgivare), 'Kommentar till G. Ahlin', *Sjömannen* 7, 1933, 219–220; 'R.F.O. förfalskar protester', *Sjömannen* 8, 1933, 278–278.

383 Hjalmar Ericsson, *Sillénkommunisterna under sjömansstrejken 1933*, Göteborg: Svenska sjöfolksförbundet, 1933.

384 G till Sven Eriksson, Göteborg 15.4.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 319, SRA.

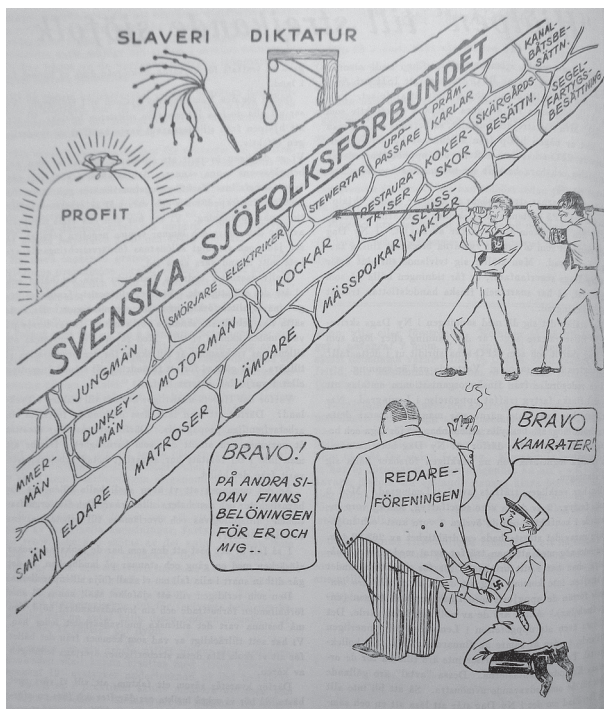

Illustration 57. Svenska sjöfolksförbundets fiender och splittrare – kommunisterna, fascisterna och redarna, karikatyr publicerad i Sjömannen 10, 1933, 402.

med att de kända av oppositionens medlemmar skulle bli utslutna men att man genom denna taktik hoppades att hålla kvar merparten av anhängarna inom förbundet.³⁸⁵ De som lyckades hålla sig kvar inom förbundet uppmanades att föra en "smidigare" taktik och ligga så lågt som möjligt.³⁸⁶

Förhoppningarna om att hålla oppositionens ställningar grusades dock snart. Från Trelleborg och Landskrona meddelades

385 K[urt] B[jörk] till Kamrat Jönsson, Göteborg 21.4.1933, SÄPO Äldre Akt-systemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 321, SRA.

386 K[urt] B[jörk] till Karl Svensson, Göteborg 22.4.1933, SÄPO Äldre Akt-systemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 323, SRA.

redan i april att Sjötransportarbetarnas RFO inte mera hade något inflytande bland sjöfolket. Än värre var att nederlaget i strejken skyldes på oppositionen.³⁸⁷ Uteslutningarna hotade att underminera oppositionens arbete varför ISH-ledningen sände Leo Pechmann, medlem i Röda fackföreningsinternationalens illegala byrå i Köpenhamn och tillika medlem i ISH:s illegala sekretariat, till Sverige för att dra upp nya riktlinjer för verksamheten.³⁸⁸ Tillsammans med ledningen för Sjötransportarbetarnas RFO samt Fritjof Lager från SKP:s politbyrå höll man en konferens i Jönköping i juni där man beslöt att undvika alla åtgärder som kunde leda till sprängning av Sjöfolksförbundet. Uppgiften var fortsättningsvis att utbygga oppositionen inom förbundet, fortsätta kampanjen för extrakongress, samt vidta åtgärder som skulle försvåra och förhindra reformistledarna att utestänga de uteslutna från att ta hyra ombord på ett fartyg.³⁸⁹

Sjötransportarbetarnas RFO gick ut i offentligheten med en stursk deklaration om att ”reformistledarnas uteslutningsoffensiv” hade misslyckats.³⁹⁰ Internt var man övertygad om att någon kompromiss med reformisterna inte kom ifråga: ”Vi får inte göra oss någon illusion om att det går att sluta stillestånd med reformisterna, dessa är beredda att när som helst där de ser en svag punkt rikta in ett dråpslag.”³⁹¹ Kritiken mot den inslagna linjen avfärdades med hänvisning till att nuläget krävde att man ställde sig bakom förbundsledningen så att denna inte fick anledning till att splittra förbundet. Den inslagna taktikens centrala punkt var

387 A. Jönsson till 'kamrater', Trelleborg 21.4.1933, och G.E. Sahlström till 'kamrater', Landskrona 30.5.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 322, 326, SRA.

388 Leo [Pechmann], Bericht 8.6.1933, 534/4/460, 141, RGASPI.

389 Politbyråprotokoll 22.6.1933 och 29.6.1933, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

390 'Sjöfolkens kampvilja obruten', *Ny Dag* 26.6.1933.

391 NN till Sjötransportarbetarnas RFO Sundsvall, Göteborg 13.7.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 328, SRA.

kravet på att inkalla en extra kongress: "[där] skall vi göra upp räkningen med förrädarna."³⁹²

Någon omedelbar effekt hade inte de nya riktlinjerna varför ISH-ledningen sände nya direktiv. Denna gång ställde sig SKP:s politbyrå kritisk till den föreslagna kursändringen.³⁹³ Däremot gick man med i enlighet med ISH:s direktiv in för att omorganisera ledningen för lokalavdelningarna och indela dem i tre utskott, ett var för ekonomi- och organisationsfrågor samt ett för agitation och propaganda.³⁹⁴ Någon vidare framgång i att vinna gehör för oppositionens linje inom Sjöfolksförbundet följde dock inte; vid ett möte i Göteborg för att få kontrollkortet avskaffade vandrade de flesta deltagarna ut när de hörde att det hade samman kallats av Sjötransportarbetarnas RFO.³⁹⁵ Möjligtvis fattade man även vid denna tidpunkt ett beslut om att trappa upp propagandaarbetet bland sjöfolket och i hamnarna genom att ge ut två nya stencilerade publikationer, *Storm* och *Hamnarbetaren* (se illustration 58). Båda tidskrifter kom ut med ett nummer 1934, oklart är dock huruvida de följdes upp av flera. Ej heller finns det några uppgifter om deras upplagor eller spridning. Det är sannolikt att tidskrifterna inte kom att bli långlivade med tanke på den kroniska penningbrist som Sjötransportarbetarnas RFO led av. Möjligtvis gäller detta även för det finska stencilerade bladet *Kipinä* som utkom 1934. Uppgifterna om denna propagandaskrift är ännu mera knapphändiga än vad gäller de två svenska tidskrifterna – hade det producerats på hemlig ort i Finland eller utomlands, kanske rent av i Sverige? Innehållsmässigt överlappar nämligen *Storm* och *Kipinä*, i båda skrifterna återfinns nämligen

392 Riksledningen till Henry Carlsson, Göteborg 11.8.1933, SÄPO Äldre Akt-systemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 332, SRA.

393 Politbyråprotokoll 22.8.1933, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

394 Sjötransportarbetarnas RFO Stockholm till riksledningen, Stockholm 21.11.1933, SÄPO Äldre Aktssystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 231, SRA.

395 'Möte i Göteborg', *Sjömannen* 9, 1933, 318.

III. Sektioner och aktörer – ISH:s nätverk i Nordeuropa

Illustration 58. Nya kortvariga organ för RFO – Storm och Hamnarbetaren

samma karikatyr av en sjöman som spottar på hakkorsfanan (se vidare kapitel V).

Kursändringen i Moskva 1933/34 och nedtrappningen av konfrontationstaktiken innebar ytterligare utmaningar för ISH:s sektioner i Sverige, Norge och de baltiska länderna. De nya riktlinjerna för ISH:s arbete innebar att tyngdpunkten flyttades från att värva medlemmar till Sjötransportarbetarnas RFO till att stärka oppositionen inom de reformistiska förbunden.³⁹⁶ För att underbygga den nya linjen lanserades en kampanj för enhetsfront underifrån inom sjötransportarbetarförbunden:

396 Entwurf. Vorschläge zur Diskussion über die Aufgaben der ISH. IV. Die Werbung für reormistische Verbände, 19.8.1934, 534/5/241, 221, RGASPI.

För löneförhöjning och full bemanning och fulla gäng i lasten. Åttatimmarsdag till sjöss och sjutimmarsdag i hamn med löne-kompensation. Fullt arbetslöshetsunderstöd för hela arbetslös-hetstiden. Konkretisera dessa fordringar genom nationellt och lokalt gjorda tillägg och skapa överallt enhetsfrontsorgan för ledning av kampen för dem. Understöd solidariskt alla strejk-strider för bättre arbets- och lönevillkor. Välj i varje hamn kon-trollutskott som övervakar att intet fartyg får lämna hamn utan fulltalig kvalificerad besättning. På detta sätt kan tusentals sjö-män erhålla arbetstillfällen. Kontrollera genom liknande kom-mittéer att överallt fulltaliga gäng sysselsätter lasten. På detta sätt kan tusentals hamnarbetare beredas arbete. Organisera kamp – arbetsnedläggelse, där så erfordras – för genomdrivande av full-talig arbetsstyrka. ISH och dess sektioner förklarar sig beredda att understöda varje aktion till försvar av löne- och arbetsvillkor för sjötransportarbetarna, och villiga att med envar organisation, som instämmer i ovanstående aktionsplan överlägga om metoder för dess genomförande. ISH:s exekutiv föreslår särskilt alla avdel-ningar av till ITF anslutna organisationer att taga ställning till vårt förslag.³⁹⁷

ISH:s ledning kom att fokusera på läget i Sverige under hösten 1934. Adolf Shelley besökte Stockholm för att tillsammans med Sven Linderot dra upp riktlinjerna i det fortsatta arbetet med att omorganisera den revolutionära oppositionen. Sikte var på för-bundskongressen i september 1935, målsättningen var att befästa oppositionens position inom förbundet och styra det i riktning mot enhetsfronten, se illustration 59.³⁹⁸

Arbetet för att stärka oppositionen inom sjöfolksförbundet krävde en omorganisering av Sjötransportarbetarnas RFO. Shel-leys plan var att medlemskortet och stämpelmärken för RFO skulle avskaffas. Avsikten med denna manöver var att osynliggöra oppositionella sjömäns medlemskap i RFO vilket varit föranled-

397 'ISH:s arbetsanskaffningsaktion', *Hamn- och sjöproletären* 9, 1934, 3.

398 Ad[olf Shelley] och Henry [Luigi Polano?] till 'Lieber Freund André [Adolf Deter], 23.8.1934, 534/5/241, 230–231, RGASPI.

Illustration 59. Sjötransportarbetarna marscherar under ISH:s fana. En av de sista bilderna där ISH:s symbol ännu finns med i en RFO-publication, teckningen publicerades i Hamn- och sjöproletären 5:4, 1935, 1.

ning till deras uteslutning ur förbundet. *Hamn- och sjöproletären* skulle fortsättningsvis utgöra språkröret för oppositionen som man hoppades kunna bredda genom de planerade åtgärderna, se illustration 60.³⁹⁹ I januari 1935 utsåg SKP:s politbyrå kamrat Rydstedt till instruktör med uppgift att leda omorganiseringen av RFO.⁴⁰⁰

Sedan hände något som fick ISH-ledningen att tappa fattningen. Den 26 februari 1935 mottog Kominterns skandinaviska Ländersekretariat ett brev från SKP:s centralkommitté med en anhållan om att Sjötransportarbetarnas RFO skall likvideras: "För att uppnå enhetsfront [...] står RFO hindrande i vägen. Vi är därför av den meningen, att vi resolut skall avskaffa organisationen RFO och finna andra former för att utveckla oppositionsrörelsen." Partiet uppmanade Ländersekretariatet att ta ställning till frågan och meddelade i samma andetag att man sänt en kopia av brevet till ISH-ledningen. Partiet var av den åsikten att RFO hade spelat ut sin roll och blivit betydelselös; organisationen hade endast 400 medlemmar varav 130 aktiva uteslutna ur sjöfolksförbundet. Då kampanjen för en kollektiv återanslutning hade tillbakavisats av förbundsledningen bytte man taktik och 79 av de uteslutna hade individuellt återupptagits i förbundet. I stället för RFO föreslog man att de kommunistiska particellerna i hamnarna skulle bli oppositionens samlande kraft och att särskilda kommissionärer ombord på fartygen och i hamnarna skulle bli oppositionens förtroendemän. Upplösningen av Sjötransportarbetarnas RFO skulle officiellt beslutas vid en särskild sammankallad konferens i februari och offentliggöras i *Hamn- och sjöproletären* en månad senare.⁴⁰¹

399 Shelley till Sekretariat des ZK der KPSch zu Händen des Gen. Linderoth, 24.1.1935, Handlingar rörande fackliga frågor, Mapp med diverse handlingar 12, R/7/F/3, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

400 Till ISH, Stockholm 29.1.1935, Handlingar rörande fackliga frågor, Mapp med diverse handlingar 12, R/7/F/3, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

401 [Fritjof] L[ager], Till skandinaviska Ländersekretariatet, Komintern, mottaget 26.2.1935, 495/15/204, 58–59, RGASPI. Ett handskrivet utkast till Skandinaviska Ländersekretariatet, Komintern, om upplösningen av Sjö-

Illustration 60. De moderna sjörövarna. Ännu i januari 1935 gick RFO in för kamp mot förbundsledningen och tecknande en nidsbild av dem; kari-katyren publicerades i Hamn- och sjöproletären 5:1, 1935, 1.

ISH-ledningen reagerade bestört på SKP:s planer som man fick kännedom om redan den 2 februari 1935. I ett telegram till Moskva protesterade Shelley och framhöll att partiet misstolkat ISH:s direktiv; någon likvidering av RFO hade man aldrig förespråkat.⁴⁰² Alfred Deter var förbluffad: både partiets centralkommitté och riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO hade redan godkänt ISH:s plan om att avskaffa RFO-märkena och medlemskortet. Detta, vidhöll han, var inte en uppmaning att likvidera RFO och yrkade på att partiledningen skulle återkalla beslutet att ordna en konferens i februari för att låta RFO gå i graven.⁴⁰³

Partiledningen gav dock inte vika. Konferensen hölls och Sjötransportarbetarnas RFO upplöstes i all stillhet. Någon officiell proklamation om beslutet gjordes inte. Däremot sände man en hälsning till ISH-ledningen:

Kamrater, Edra brev med kritiska synpunkter på arbetet bland sjöfolket har vi fått, liksom bidraget om februari. Tack. [...] Under alla förhållanden betydde [Göteborgs]konferensen en märkbar stimulans för arbetet. Nya grupper har kommit i arbete i flera viktiga hamnar och kamrater har sänts ut till de hamnar där vi saknat organisatoriska förbindelser. Medlemsantalet i de kommunistiska sjömanscellerna har ökat och ökar fortfarande.⁴⁰⁴

I *Hamn- och sjöproletären* försvann Sjötransportarbetarnas RFO utan ett ord. "Oppositionen är inget fackförbund och kan

transportarbetarnas RFO finns i Handlingar rörande fackliga frågor, Mapp med diverse handlingar 12, R/7/F/3, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

402 Telegram från Adolphe [Adolf Shelley] till Dengel, avsänt Paris 11.2.35, ankommet i Moskva 20.2.1935, 495/15/204, 60, RGASPI.

403 Komfraktion der ISH, sign. André [Alfred Deter] till ZK Schweden, 2.2.1935, Handlingar rörande fackliga frågor, Mapp med diverse handlingar 12, R/7/F/3, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

404 NN till ISH, Stockholm 4.3.1935, Handlingar rörande fackliga frågor, Mapp med diverse handlingar 12, R/7/F/3, Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.

alltså icke vara som sådant anslutet till ISH,” hälsade man de kritiska rösterna inom förbundet.⁴⁰⁵ Dessa var föga övertygade om att RFO hade gått i graven: ”[N]u ville man förkunna sitt eget självmord. Men det måste vara något fel på självmordet, ty huvudet skulle vara kvar samt ge order till lemmarna, fast kroppen upplösts.”⁴⁰⁶

Moskvas officiella ställningstagande i frågan kom dock att dröja. Liksom ISH protesterade även Röda fackföreningsinternationalens byrå i Paris mot partiets likvideringsbeslut och hoppades på att fackföreningsinternationalens fraktionsbyrå skulle fatta ett nekande beslut i ärendet. Det stämde visserligen att RFO-arbetet låg nere i Sverige men detta berodde i huvudsak på att det ekonomiska uppsvinget lett till en ökad efterfråga på manskap vilket även gett arbetslösa RFO-funktionärer arbete ombord på fartygen. Av detta följde att en stor del av RFO-grupperna var utan ledare och av de tidigare 3 000 medlemmar betalade endast 200 till 300 sina medlemsavgifter. Däremot utkom RFO-organet *Hamn- och sjöproletären* fortsättningsvis med en upplaga på 2 500 exemplar.⁴⁰⁷

Protesterna hjälpte föga. RFI:s fraktionsbyrå behandlade SKP:s anhållan i mars och den 4 april godkände man upplösningen av Sjötransportarbetarnas RFO.⁴⁰⁸ Någon officiell proklamation om organisationens likvidering gjordes aldrig. I oktober beslöt SKP:s politbyrå att det tidigare RFO-språkröret skulle ändra namn till *Hamn och Sjö* samt bli organ för SKP:s sjömansceller.⁴⁰⁹ Inom partiets centralkommitté inrättades en speciell avdelning för arbetet bland sjömän. Sjömännen i land organiserades inom par-

405 'S.k. kritik av stadgeförslaget', *Hamn- och sjöproletären* 3, 1935, 14.

406 H. Wiström, 'Assassinernas själsliv', *Sjömannen* 6, 1935, 182–184.

407 Georges och André till Komfraktion der RGI, [Paris] 19.2.1935, 534/5/242, 47–48, RGASPI.

408 RFI Fraktionsbyrå, protokoll 79, 4 mars 1935, 534/3/971, protokoll 83, 26.4.1935, 534/3/1041, RGASPI.

409 Politbyråprotokoll 30.10.1935, Protokoll – politbyrå/AU/VU, R/7/D/5 Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet, ARAB.; 'Till Hamn & Sjös läsare o. vänner', *Hamn och sjöproletären* 10–11, 1935, 2.

tiets sjömansceller som var direkt underställda partiets sjömansavdelning. Även skeppscellerna skulle stå i direkt förbindelse med sjömansavdelningen.⁴¹⁰

Kommunisternas agitation bland sjöfolket fortsatte i Sverige efter RFO:s upplösning men hade ingen koppling mera till ISH. Inför Sjöfolksförbundets kongress gick kommunisternas plan ut på att skapa en enhetsfront underifrån tillsammans med vänstersocialisterna och kapa ledningen i förbundet, vilket dock be-lackades och genomskådades av de senare (se illustration 61). Ett femtiotal motioner lämnades in,⁴¹¹ bland annat ett förslag till nya förbundsstadgar.⁴¹² Shelley och möjligtvis även Deter reste förhoppningsfullt till Sverige och försökte bistå kommunisternas agitation under kongressen. Taktiken rann dock ut i sanden – samförståndet med vänstersocialisterna visade sig vara ima-ginär och själva kongressen slutade med en total besvikelse för kommunisterna.⁴¹³ Endast sex av de 57 valda ombud var kom-munister och oppositionens samtliga motioner avfärdades utan debatt vid kongressen.⁴¹⁴ ISH:s sekretariat beklagade utgången av förbundskongressen i ett brev till SKP:s sekretariat men kritise-rade samtidigt partiet för att ha misslyckats med att etablera ett fungerande samarbete med vänstersocialisterna inför och under kongressen.⁴¹⁵

410 Avskrift. Förslag till omorganisering av particellerna bland sjöfolket. [Stäm-pel: Förtroligt; handskrivet tillägg: Ink. d. 5.1.36], SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin Pärm 5, 450, SRA.

411 Wallentin Eliasson, 'Kongressmotionerna', *Sjömannen* 7, 1935, 201–204.

412 Svenska Sjöfolksförbundet (utg.), *Sjömannen Bilaga 7B. En granskning av Sillénarnas förslag till nya förbundsstadgar*, Göteborg: Tryckeriaktiebolaget Framåt, 1935.

413 Rapport undertecknat av Ad[olf], Henri & André gällande 'Seeleutege-werkschaft Schweden', 24.10.1935, 534/5/243, 125–126.

414 'Sjöfolket ville icke ha kommunister', *Sjömannen* 9, 1935, 286; 'Om kongres-sen', *Sjömannen* 10, 1935, 305–306.

415 'Komfraktion des Sekretariats der ISH' till 'Sekretariat der KP. Schwedens', 1.10.1935, 534/5/243, 127–128, RGASPI.

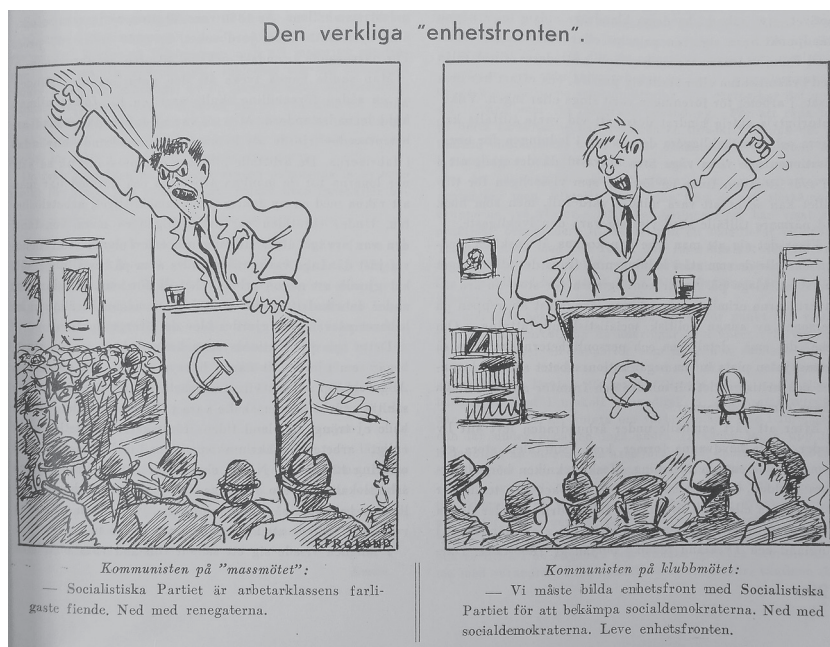

Illustration 61. Den verkliga enhetsfronten. Kommunismens ageranden under våren och sommaren möttes med spydiska kommentarer i tidningen Sjömannen 4, 1935, 119.

Från Lettland inkom lika bedrövliga nyheter. Karlis Ulmanis statskupp den 15 maj 1934 tillintetgjorde kommunisternas verksamhet. Sjöfacket upplöstes och i de nya fackföreningarna kontrollerades medlemmarnas politiska tillhörighet noggrant. Oppositionen gick under jorden och kontakterna till ISH bröts.⁴¹⁶ Vid utgången av 1935 fanns det endast en fungerande sektion kvar – det danska eldarförbundet.

Den sista akten i avvecklandet av ISH:s verksamhet i Nordeuropa pågick under vårvintern 1936. Riktlinjerna var klara: även det danska eldarförbundet skulle försöka att återansluta sig till

⁴¹⁶ Bericht von Avotin, ohne Datum, erhalten 12.4.35, 534/5/241, 147–148, RGASPI.

STF och ITF. De båda takförbunden var dock misstänksamma. Vid STF-konferensen i Göteborg 1933 hade Jensen som förbundets representant vägrat ge en skriftlig försäkran på att eldarförbundet inte var anslutet till RFO, varefter förbundet hade utesluts ur STF. Kursändringen i Moskva 1933/34 samt Kominterns sanktionering av enhets- och folkfrontstaktiken i augusti 1935 innebar att RFO-grupperna började likvideras även i Danmark.⁴¹⁷ I augusti 1935 fattades beslutet om att eldarförbundet skulle försöka att sammangå med sjömansförbundet samt söka ansluta sig till danska LO.⁴¹⁸ Inom de danska förbunden var man dock misstänksam mot kommunisternas försök att avveckla RFO och stärka oppositionen inom fackföreningarna:

Den kämpande arbetarklassens farligaste fiender äro de individer, som i skepnad av stridskamrater göra sina anfall inifrån. [...] Även inom ITF finna vi klasskämpar av detta slag. Efter otaliga misslyckade försök att upprätta en "revolutionär" organisation för järnvägsmän, sjömän, hamn- och andra transportarbetare arbetar sedan en tid tillbaka den s.k. "Internationella oppositionskommittén". Allt tvivel faller bort, då man erfar, att kommittén har samma adress som "Sjömans- och hamnarbetareinternationalen", vilken på sin tid upprättades av Moskvariktningen för att ersätta ITF. Tydligen välförsedd med pengar publicerar kommittén månadstidningar på olika språk och bombarderar till och med ITF-organisationernas avdelningsstyrelser i många länder med "öppna" och andra brev och söker genom sina hantlangare sprida förvirring och splittring inom organisationen. I sin vignett efterapar tidningen ITF:s gamla bulletin och genom att ofta använda namnet ITF, väcker man hos flyktiga läsare det intrycket, att man tillhör vår international. "Oppositionens" kärna är danska

417 Sitzung der Exelutive der RGI am 7.2.1936: Unsere Gewerkschaftsarbeit in Dänemark und die spezielle Lage im Seeheizerverband. Referat Genosse Jensen, 534/3/1089, 26–27, RGASPI.

418 NN till 'Werte Genossen', 13.8.1935, 534/5/243, 68, RGASPI; NN till 'Liebe Freunde', 5.10.1935, 534/5/243, 112, RGASPI.

eldarunionen, vilken ”kommunisterna” lyckades erövra medelst allehanda knep och speciellt med hjälp av de arbetslösa.⁴¹⁹

Läget i Danmark debatterades av Röda fackföreningsinternationalen i februari 1936. Jensen protesterade mot att mekaniskt genomföra kursändringen: den måste förberedas och det skulle kräva tid. Någon uppbackning fick han dock inte, inte ens av Shelley som närvarade vid mötet. Tvärtom, Shelley konstaterade att man såg upp till det danska eldarförbundet men att det var helt isolerat.⁴²⁰ I mars kontaktade eldarförbundet Skandinaviska transportarbetarfederationen och anhöll om att bli återupptagen. Förbundet svarade att det endast var möjligt om eldarförbundet först anmälde sitt utträde ur ISH vilket även Deter och Polano förordade.⁴²¹ Något alternativ fanns inte så ISH:s exekutivkommitté godkände eldarförbundets utträde.⁴²² Vid STF:s konferens i juni anhöll eldarförbundet om inträde i ITF. Jensen deklarerade att förbundet lämnat ISH, i kritikernas ögon såg det ut som om kommunisterna hade likviderat sjötransportarbetarinternationalen.⁴²³

419 'Fienden i eget hus: Lögn, förtal och misstänklighöranden', *Sjömannen* 1, 1935, 18–19.

420 Sitzung der Exelutive der RGI am 7.2.1936: Unsere Gewerkschaftsarbeit in Dänemark und die spezielle Lage im Seeheizerverband, 534/3/1089, 68, RGASPI.

421 André [Deter] och Henri [Polano] till Komfraktion der RGI, 26.3.1936, 534/5/245, 62, RGASPI.

422 Exekutivkomitee der ISH an Hauptleitung des Seeheizerverbandes Dänemarks, utan datum, 534/5/245, 140–145, RGASPI.

423 'Kommunisterna likvidera facklig international', *Folkets Dagblad* 2.7.1936.

IV. Interklubbarna – globala rum i skandinaviska hamnstäder

Den centrala enheten i ISH:s verksamhet bland sjömännen var de så kallade internationella sjömansklubbarna även kallat interklubbarna. Ett par av dessa hade redan grundats på 1920-talet som Transportarbetarnas internationella propagandakommittés (TIPK, från och med 1928 Transportarbetarnas internationella propaganda- och aktionskommitté, TIPAK) hamnbyråer. Efter grundandet av ISH i oktober 1930 genomfördes en omfattande reorganisering av interklubbarna. De flesta interklubbarna existerade endast under korta perioder, endast ett fåtal av dem längre än tio år. Under ISH:s aktiva fas var omkring 47 interklubbar samtidigt operativa och bildade ett globalt nätverk. Endast i Sovjetunionen, i Tyskland och Skandinavien fanns det interklubbar i alla betydelsefulla hamnstäder (se Bilaga 1). Interklubben i Leningrad var den äldsta, den hade grundats redan 1922 och dess verksamhetsformer kom att bli förebilden för de övriga interklubbarna. En annan viktig interklubb inrättades 1923 i Vladivostok. De sovjetiska interklubbarna hade dock en klar nackdel – handeln till Sovjetunionen var begränsad, de sovjetiska hamnarna anlöptes endast i begränsad omfattning av icke-sovjetiska fartyg och kaptenerna som anlöpte sovjetiska hamnar gjorde sitt yttersta med att förhindra att manskapet skulle få besöka bolsjevikiska propagandacentraler. I och med grundandet av interklubbar utanför Sovjetunionen ändrades dock situationen. Medan kommunisternas verksamhet var begränsad i de större sjötransportnationerna, såsom Storbritannien och USA, kom det tyska kommunistiska partiet att bli ett massparti och kommunisterna fick även ett starkt fotfäste bland de tyska sjötransportar-

betarna. Till skillnad från Storbritannien eller Frankrike kunde kommunisterna verka legalt i Tyskland vilket är en förklaring till att interklubben i Hamburg kom att bli den centrala noden i både TIPK:s/TIPAK:s och ISH:s globala nätverk.

De internationella sjömansklubbarna var en nagel i ögat för polis- och säkerhetsmyndigheterna, redarna och sjöfacken under 1920- och 1930-talet. I en tysk polisrapport från 1928 beskrevs interklubbar som agitationsnäten vilka inriktade sig på att sprida kommunistisk litteratur bland sjömännen och utgöra mötesplatser för de internationella propagandakommittéerna.¹ I Sverige utpekades såväl de inhemska som de utländska interklubbar att vara nästen för den antimilitära propagandan inom flottan. Speciellt unga sjömän som inte ännu fullgjort sin värnplikt ansågs vara i farozonen, emedan de lockades under sina uppehåll i hamnstäderna till interklubbar där de kom i kontakt med den kommunistiska propagandan genom föredrag och filmföreläsningar. För flottan var detta ett allvarligt problem i och med att den militära underrättelsetjänsten rapporterade att interklubbar frekventerades av både civila sjömän och flottister.² Den borgerliga *Dagens Nyheter* varnade för att interklubbar var ett tillhåll för allehanda ljusskygga och radikala element.³ I den tyska säkerhetspolisens rapport om ISH från september 1937 framställdes interklubbar som de nationella sektionernas hjälporgan och utpekades som den centrala stödpunkten för den internationella kommunistiska agitationen och Kominterns kommunikationsnätverk. I och med att interklubbar vände sig till såväl inhemska som utländska sjömän utmålades klubbarna som potentiella subversiva noder där arbetet utfördes av speci-

1 Internationella hamnbyråer, 1.11.1928. Rapporten är en översättning, originalet okänt men informationen i rapporten tyder på att den troligtvis hade skrivits av den tyska polisen 1927, UD:s arkiv 1920 års dossiersystem, HP 1459 32D, Den bolsjevikiska rörelsen: Sverige och utlandet, 1927–1928, SRA.

2 PM angående den antimilitära propagandan (3.5.1934), Kommittén ang. Statsfientlig verksamhet, Kartong I, SRA.

3 'Ökänd dansklubb genomsöktes och rensades i Göteborg', *Dagens Nyheter* 26.3.1933.

ella internationella aktivistgrupper. Oftast kom medlemmarna till dessa grupper från de vederbörande landsorganisationerna. Rapporten framhävde vidare att det fanns upp till 50 interklubbar runt om i världen vilka utmålades som rena agitations- och propagandacentraler: "Allt möjligt trevligt erbjudes honom [sjömannen, HW] där. Sjömannen få logi, förplägnad och underhållning parallellt med lömsk, kommunistisk propaganda. Nykomlingen erbjudes i första hand allt sådant, som han måst undvara ombord."⁴

Fastän den tyska säkerhetspolisens rapport om ISH och interklubbarnas verksamhet hade föga med verkligheten att göra – när rapporten skrevs existerade nämligen inte mera ISH och nästan alla interklubbar utanför Sovjetunionen hade bommat igen – så ger den en ögonblicksbild av den rumsliga tolkning som en utomstående aktör, såsom myndigheterna, redarna eller fackförbundsledningen, framförde i sina vittnesmål om interklubbarna och deras verksamhet. Interklubbarnas politiska, sociala och kulturella aktiviteter berörde både de som besökte klubbarna och de som bevakade deras verksamhet. Interklubben var ett skapat, föreställt och gränslöst rum. Klubbarna fanns på särskilda platser, i mån av möjligheten så nära hamnen som möjligt så att de var lättillgängliga att uppsökas. Likaväl skapades på denna plats ett särskilt rum – radikalt och lockande för sjötransportarbetarna till vilka man riktade sig men subversivt och likaväl utmanande för dem som ville motarbeta sjöfolkets radikalisering. Liksom den svenska utredningen om den antimilitära verksamheten bland flottisterna beskrev även författaren till den tyska rapporten interklubbarnas verksamhet som styrd från utlandet medan klubbarna själva påstods vara underordnade ISH:s enskilda nationella sektioner. Interklubbarnas position i ISH:s organisationshierarki visade sig dock vara mera komplicerad och deras handlingsrum och aktionshorisont mera mångfacetterad än en enkel schematisk framställning låter påskina.

4 Sjömännens och hamnarbetarnas international ISH (översättning från tyskan), överlämnat september 1937, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 5, SRA.

Interklubbarna – lokala förbindelselänkar i ett globalt nätverk

Internationella sjömansklubbar etablerades på ett flertal kontinenter under 1920-talet. Offentlighet och legalitet var en grundläggande förutsättning för deras existens. En interklubb kunde endast etableras i ett land där en radikal sjömansklubb kunde verka öppet; en sjömansklubb som konstant utsattes för polisraid eller stängdes av myndigheterna var av intet värde. Lika betydelsefullt var dock sjömännens fackliga anslutning samt framväxten av en kommunistisk eller vänsterradikal opposition både bland sjömännen och bland sjötransportarbetarfacken. Målsättningen för TIPK/TIPAK var därför att grunda sjömansklubbar i anslutning till sina egna verksamhetspunkter, de internationella hamnbyråerna. Såväl hamnbyråerna som sjömansklubbarna skulle utgöra agitations- och propagandacentraler vars syfte var att sprida det kommunistiska budskapet bland sjömännen, organisera kommunistiska eller vänsterradikala sjömän i sjömansceller ombord på fartygen, motverka de kristliga sjömanshemmens, sjömansmissionernas och de 'socialfascistiska' sjötransportarbetarfackledarnas falska budskap och bistå sjömännen i deras strävan att förbättra arbets- och löneförhållanden ombord på fartygen (se illustration 62).⁵ Målsättningen deklarerades öppet och klubbarnas radikala inriktning var känd för såväl målgruppen som myndigheterna: "Sømand! Naar I kommer til en Havn, saa gaa til Sømandsklubbens Lokaler! Klassebevidste Sømand gar ikke til Havne-'missionerne', men træffer kammerater i de internationale klubber. [...] Vil du have Læsestof med til søs, kom da op u klubben og faa en Pakke med, naar du skal ombord."⁶

I motsats till de existerande kristna sjömansmissionerna eller de av redarna bekostade sjömanshemmen så var det fråga om samlingsutrymmen som kontrollerades av sjömännen själva och som hade inrättats för att driva sjömännens intressen och

5 'Hampurin merimiesklubi 10-vuotias', *Majakka* 6, 1932, 21.

6 'Sømænd!', *Laternen* 2:6, 1927, 8.

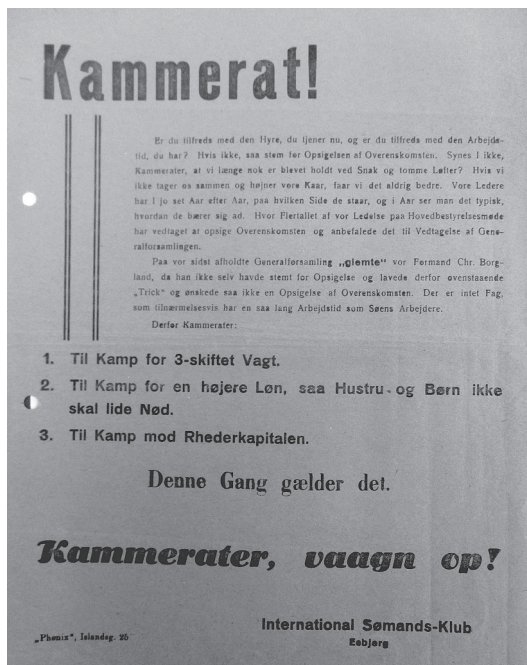

Illustration 62.
*Upprop till kamp
för treskiftesvakt
och för bättre lön
samt mot redar-
kapitalet från
interklubben i
Esbjerg. Källa: Grå
Guld Fagopposi-
tion 33.136 Mapp
1. RFO Diverse,
ARA.*

erbjuda dem möjlighet till rekreation och bildning. Eller rättare sagt: så framställdes de i offentligheten av ledningen för interklubbarna: opolitiska rum för klassmedvetna sjömän.⁷ ”De har fått lære – icke bare teoretisk, men også ved praktiske eksempler hvad arbeidernes solidaritet virkelig kan utrette,” deklarerade *Den Internasjonale Transportarbeider*.⁸ I och för sig var interklubbens kopplingen till kommunistpartiet ingen hemlighet och den norska partiorganet *Arbeidet* deklarerade öppet att de kommunistiska sjömans- och skeppscellerna har funnit en hjälpsam kamrat i den internationella sjömansklubben och de av denna organiserade skeppskommittéerna.⁹ I Australien sågs klubbarna

7 *Haugesunds Avis* 9.4.1934.

8 ’De internasjonale sjømannsklubber. Faktorer i arbeiderbevegelsen’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 2:4, 1927, 5.

9 *Arbeidet* 22.7.1930.

med oblida ögon av myndigheterna och sjöfartsunionens ledning som – med rätta – varnade att de inte var något annat än den Röda fackföreningsinternationalens förtäckta agitationsnästen: ”The club in Sydney was full of communist literature and prominence is given to a photograph of Lenin.”¹⁰ Föga förvånande varnade den amerikanska *Seamen’s Journal* att sjömansklubbarna eftersträvade ”to make use of the world’s seamen as the shock troops for communism”,¹¹ medan de brittiska flottisterna sedermera förbjöds att besöka klubben i Sydney.¹²

Själva idén med att inrätta särskilda agitations- och propagandarum för sjömän gick tillbaka till matrosupproret på pansarkryssaren *Potemkin* i Odessa och grundandet av en revolutionär sjömansklubb i staden under den första ryska revolutionen 1905. Arbetet bland sjömännen öppnade då våra ögon, mindes Leo Pechmann när ISH:s exekutivkommitté sammanträdde i september 1931, och underströk klubbens roll i att radikaliserat sjömän och hamnarbetare inte bara lokalt utan via klubben och dess tidning kom det revolutionära budskapet att spridas till rumänska sjömän och slutligen runtom hela Svarta havet.¹³ Verksamheten i Odessa blev dock kortvarig och arbetet bland de utländska sjömännen och dess institutionalisering i Sovjetunionen kom igång först efter det ryska inbördeskriget.

Den första sjömansklubben grundades av TIPK i Leningrad år 1922. Den fanns vid Prospekt Ogorodnikova 15 och vände sig till utländska sjömän som anlände till den sovjetiska hamnen via Östersjön. För att kunna agitera bland sjömän i Stilla havet öppnades 1923 hamnbyrån och sjömansklubben i Vladivostok

10 *Canberra Times* 3.5.1928.

11 *Seamen’s Journal*, September 1928, citerad i Nelson, *Workers on the Waterfront*, 76.

12 §153. Club ”Out of Bonds” at Sydney, Commonwealth Navy Orders, Navy Office, Melbourne 3.11.1931, http://www.navy.gov.au/sites/default/files/documents/Commonwealth_Naval_Orders_1931.pdf (hämtad 20.11.2015).

13 Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, 80, RGASPI.

Tabell 13. Interklubbar i Sovjetunionen

Östersjön/Finska viken:

Leningrad

Ishavet/Vita havet:

Archangelsk

Murmansk

Soroka (Belomorsk)

Svarta havet:

Odessa

Batumi

Feodosija (Kaffa)

Cherson

Mariupol

Nikolajev (Mykolajiv)

Novorossijsk

Tuapse

Poti

Stilla havet:

Vladivostok

Källa: Majakka 1, 1932; Majakas 9–10, 1933.

vid Ulitza Lenina 52, senare inrättades sjömansklubbar även vid Svarta havet i Odessa vid Boulevard Feldman 2, i Novorossijsk vid Beregovaja 5 samt i Ishavs- och Vitahavshamnarna Murmansk och Archangelsk, se tabell 13.

I och med att handeln till Sovjetunionen vid denna tidpunkt var begränsad och de sovjetiska sjömansklubbarna från början hade brandmärkts av såväl redarna som sjöfararnationernas myndigheter som bolsjevikiska pesthärddar vilka sjömännen helst skulle förbjudas att besöka strävade TIPK att flytta tyngdpunkten för sin verksamhet till neutrala länder. Huvudansvaret för denna verksamhet ålades Albert Walter; centralorten för verksamheten blev Hamburg där Walter grundade den första internationella sjömansklubben utanför Sovjetunionen i oktober 1922.¹⁴ Året därpå köpte han fastigheten vid Rothesoodstrasse 8 där de inter-

14 'Hampurin merimiesklubi 10-vuotias', *Majakka* 6, 1932, 21.

nationella hamnbyråerna och sjömansklubbarna sedermera kom att ha sitt officiella huvudkvarter.

Interklubbarna i och utanför Sovjetunionen

Fram till början av 1927 var interklubbarna i Sovjetunionen underställda Transportarbetarnas internationella propaganda-kommitté och i sista hand Röda fackföreningsinternationalen. Arrangemanget ändrades dock i mars 1927 då det sovjet-ryska förbundet för sjömännen och flodskepparna övertog kontrollen över enheterna. Beslutet signalerade en krass förändring i syftet med interklubbarna och huvuduppgiften för klubbarna i de sovjetiska hamnarna blev att bedriva politisk upplysningsverksamhet och föra ut propaganda om förhållandena i Sovjetunionen till utländska besättningar. Någon direkt delaktighet i sjömännens kamp mot redarkapitalet tillskrevs de inte i och med att någon sådan inte förelåg i 'arbetarklassens fädernesland'.¹⁵ Detta innebar att de sovjetiska interklubbarna visserligen formellt räknades till de radikala sjömännens anlöpningspunkter i främmande hamnar men *de facto* stod utanför TIPK:s och ISH:s kontroll och insyn.

Efter 1927 var således endast interklubbarna i hamnarna utanför Sovjetunionen under TIPK:s kontroll. Vid sidan om det politiska agitations- och propagandaarbetet bland såväl sjömän som hamnarbetare hörde det till klubbarnas uppgift att ställa upp med juridisk hjälp för sjömän som råkat ut för agenternas eller kaptenernas trakasserier. Målsättningen var att inrätta interklubbar längsmed de viktigaste handelstrafiklederna för att därigenom skapa ett globalt nätverk av sinsemellan förbundna agitations- och propagandaenheter. Lika viktigt som det var att bearbeta vita, fackligt organiserade sjötransportarbetare var att inkludera såväl färgade arbetare enligt devisen 'lika lön för lika arbete' som oorganiserade och arbetslösa sjömän. Grundtanken var att den

15 'Bericht der Kommission über die Arbeit der Interklubs und ihre Aufgaben', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 57–58.

revolutionära oppositionen skulle bäras av en genuin internationell övertygelse som förenade klasskampen och den proletära solidariteten med de koloniala folkens befrielsekamp och rätt till självständighet.¹⁶

Till en början fanns interklubbar endast i ett fåtal hamnar utanför Sovjetunionen. Vid tidpunkten för TIPK:s fjärde konferens i Hamburg 1924 hade de första etablerats i Bordeaux, Hamburg och Rotterdam, under de följande åren öppnades interklubbar i Köpenhamn, Marseilles och New York.¹⁷ År 1927 listade den danska radikala sjömansjournalen *Laternen* endast tolv adresser av vilka sex i Västvärlden: Quai de Balacan 104 i Bordeaux, Rothesoodstrasse 8 i Hamburg, Toldbodgade 15 i Köpenhamn, Rue Fauchier 10 i Marseille, South Street 26 i New York och Maastraat 1 i Rotterdam.¹⁸ Ett år senare hade nya klubbar öppnats i Philadelphia och Antwerpen.¹⁹ Våren 1930 fanns det redan 23 stycken av vilka 14 utanför Sovjetunionen,²⁰ och i augusti 1930 kunde George Mink, TIPAK:s representant och organisatör i Förenta Staterna, meddela kamraterna i Moskva att det numera fanns elva interklubbar i USA.²¹ Ett år senare hade nya interklubbar öppnats i Danzig, Oslo, Pireus, Stockholm, Sydney och

16 'Bericht der Kommission über die Arbeit der Interklubs und ihre Aufgaben', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 59–61.

17 'Bericht der Kommission über die Arbeit der Interklubs und ihre Aufgaben', Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 57.

18 'Sømænd!', *Laternen* 2:6, 1927, 8. Enligt en tysk polisrapport skulle det även ha funnits en Interklubb i Duisburg redan år 1927, se Internationella hamnbyråer, 1.11.1928, UD:s arkiv 1920 års dossiersystem HP 1459 32D, Den bolsjevikiska rörelsen: Sverige och utlandet, 1927–1928, SRA.

19 Bericht über die Verteilung der Zellenzeitung "Der Sturm" im Jahre 1928, RY 1/I 2/708/54, 100, BArchB.

20 Abschrift. Internationaler Seemannsklub in/Adressen der Internationalen Seemannsklubs (odaterad rapport; men lägesbeskrivningen tycks peka på våren/maj 1930), R1501/20224, 7, BArchB.

21 Pedersen, 'George Mink', 312.

Wien.²² I början av 1932 – som en följd av ISH:s strävan att utöka antalet klubbar i Afrika, Asien, Australien, Central- och Sydamerika, Europa och Nordamerika²³ – fanns de redan i 39 hamnar på alla kontinenter (se karta 2).²⁴

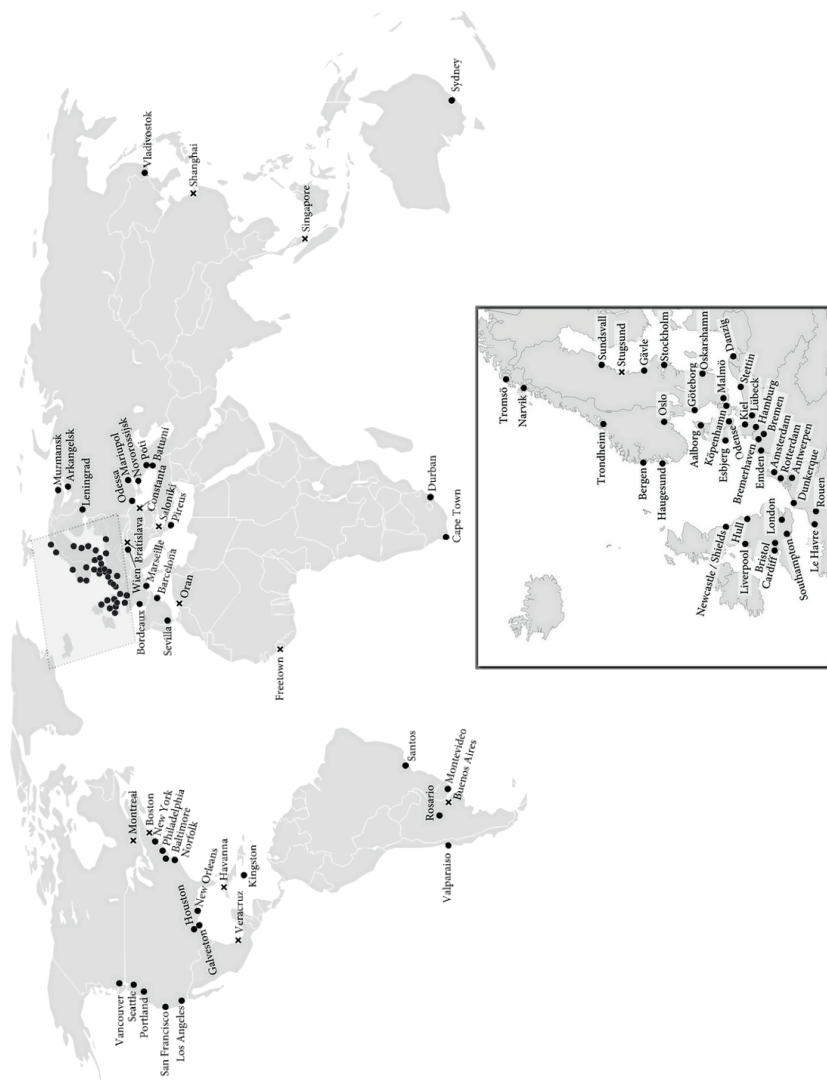
De internationella sjömansklubbarnas kom dock aldrig att bilda ett heltäckande internationellt nätverk vilket återspeglar möjligheterna och begränsningarna för både Röda fackföreningsinternationalens och ISH:s räckvidd. Föga förvånande fanns det mest heltäckande nätverket av interklubbar kring Nord- och Östersjön, Svarta havet och den nordöstra Atlanten. I södra Atlanten, i Indiska oceanen och i Stilla havet fanns det enstaka verksamhetspunkter medan planerna på att inrätta interklubbar i Karibiska havet aldrig förverkligades (se Bilaga 1). Således framstår interklubbornas globala nätverk som ett övervägande europeiskt-nordamerikanskt verksamhetsområde. Nätverkets geografiska begränsning innebar dock inte att interklubbornas och ISH:s sektioner skulle ha varit ointresserade av att fånga upp och bearbeta koloniala sjömän (se vidare kapitel V).

Att inrätta och driva en interklubb var ingen enkel uppgift. Ett av de återkommande kritiska frågorna var vem som skulle stå för klubbens omkostnader. Under 1920-talet hade interklubborna utanför Sovjetunionen upprätthållits med understöd från Moskva men i och med deras ökade antal i början av 1930-talet var detta inte mera möjligt utan klubbarna ålades att täcka sina utgifter själva. Bland annat Auguste Dumay protesterade mot kravet på att utöka nätverket av interklubbar: de var dyra organ som krävde en kompetent ledning för att få verksamheten att gå ihop. Problemet var dock bristen på funktionärer som hade såväl internationella kontakter som erfarenhet av att driva en klubb

22 Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

23 'Internationale Seemannsklubs', *Internationale Gewerkschafts-Pressekorrespondenz* Nr 76, 8.10.1931, 7, R1501/20224, 83, BArchB.

24 Aufruf des Einheitsverband der Seeleute, Hafenarbeiter und Binnenschiffer Deutschlands: An alle Seeleute im Ausland auf deutschen Schiffen, R1501/20224, BArchB.

Karta 2. Interklubbarnas internationella nätverk omkring 1932/1933, sammanställt av Victor Wilson. De flesta interklubbar (•) fanns i Väst- och Nordeuropa, följt av USA. Planerna (x) på att öppna interklubbar i Montreal, Boston, Havanna, Veracruz, Buenos Aires, Freetown, Bratislava och Constanta förverkligades aldrig. I alla sovjetiska hamnar fanns det internationella sjömansklubbar; dessa var dock inte underställda ISH. I Stillahavsområdet utanför kartan fanns det interklubbar i Vladivostok, Shanghai (tidvis) och Sydney. Källa se bilaga 1.

och sköta dess bokföring. En utväg var att sända potentiella kandidater till interklubben i Leningrad för att genomgå en sexmånaders skolning i det praktiska klubbarbetet.²⁵

Interklubben och sjöfolkets kulturella, fackliga och politiska medvetenhet

I den radikala oppositionens framställningar var de internationella sjömansklubbarna inrättningar vars syfte var sjöfolkets kulturella, fackliga och klassmedvetna upplyftning. Interklubben skulle värva nya medlemmar till klubben och främja organiseringen av celler om bord på fartygen. Under 1920-talet betecknades cellerna ”vänner av de internationella sjömansklubbarna”. En av huvudtyngdpunkterna var kampen mot fascismen. Interklubbarnas uppgift var att förklara för sjömännen fascismens betydelse och dess koppling till den kapitalistiska reaktionen som riktades mot arbetarrörelsen i allmänhet och speciellt mot Sovjetunionen. Därför skulle interklubbarna lägga tyngdpunkten på det politiska upplysningsarbetet. Interklubbarnas uppgift var att hjälpa sjöfolket att orientera sig i alla dagliga frågor och håller dem underriktade om livets och världens begivenheter.²⁶ Framför allt skulle interklubbarna motverka sjöfolkets isolering och vara öppna för alla sjömän ”oberoende av deras ras, hudfärg eller nationalitet.”²⁷ Målsättningen var att få sjöfolket att spendera sin fritid på interklubben i stället för att de spenderade sina pengar på maldrycker och ”pene damer” och att engagera dem i den fackliga kampen för att uppnå bättre arbetsförhållanden ombord på fartygen.²⁸

Visionen var att interklubbarna skulle bli sjöfolkets andra hem. På sjön var sjömän utsatta för naturens krafter, i hamnarna för

25 Dumay till ‘Liebe Genossen’, Paris 15.1.1931, 534/5/228, RGASPI.

26 ‘Sømandenes Liv og Kamp’, *Laternen* 3:4–5, 1928, 6.

27 ‘Internationella sjömansklubbar’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 1:4, (augusti) 1926, 6–8.

28 A. Samsing, ‘Får vi sjömansklubb i Oslo’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 1:5, (oktober) 1926, 6.

olika plundrare, shipmasters och bordellvärdar. Sjömanshemmen och de kristliga sjömansmissionerna svartmåldades för att endast tjäna kapitalisternas och redarnas intresse. För det radikala sjöfolket kunde endast de internationella sjömansklubbarna vara frizoner och ge dem möjlighet att vila ut efter ett långt och tungt arbete, erbjuda dem ett nyttigt tidsfördriv och utvidga deras kunskaper om världen. Sålunda låg det i deras intresse att interklubbar kom att inrättas i varje hamn i och med att det då blir möjligt för dem att organisera sig och gå till attack mot skeppsredarnas och kapitalisternas utplundring av sjöfolket.²⁹ I interklubben blev sjömannen inte påtvingad sjömansmissionernas falska budskap om frälsning och ett bättre liv i paradiset, försäkrade *Den Internasjonale Transportarbeider* sina läsare; i stället fanns där litteratur som skulle underbygga sjömannens klassmedvetenhet och hjälpa honom att kämpa för människovärdiga arbets- och levnadsförhållanden ombord på fartygen.³⁰

Sjöfolket uppmanades dock att vara på sin vakt. När kapitalisterna väl insett interklubbarnas betydelse som kulturinstitutioner skulle de gå till motangrepp och organisera de kristliga missionerna eller inrätta egna klubbar för sjömän. Kapitalisterna och fascisterna kommer att använda stora penningssummor och sparar på inga medel för att hindra sjöman att besöka de internationella sjömansklubbarna eller grunda nya interklubbar. För sjömännen gäller att stå emot påtryckningarna och lockelserna. Sist och slutligen var det en enkel ekvation – det som är skadligt för kapitalisterna och fascisterna är till nytta för sjöfolket. Därför gällde devisen att sjötransportarbetarna skall själva organisera de internationella sjömansklubbarna och själva söka sin lycka utan att lita på hjälp från andra.³¹

29 'Sømandenes Liv og Kamp', *Laternen* 3:4–5, 1928, 6.

30 'Sjømannsklubberne', *Den Internasjonale Transportarbeider* 1:7, (december) 1930, 6.

31 'Sømandenes Liv og Kamp', *Laternen* 3:4–5, 1928, 6.

Noder i ett globalt nätverk

De internationella sjömansklubbarna utgjorde noderna i ISH:s globala kommunikations- och propagandanätverk. Hamburg var centrum i detta nätverk men hamnen var vid denna tidpunkt ingen global metropol. Amsterdam, Antwerpen, Bordeaux, London, Marseilles och Rouen var centralorterna för förbindelser till de brittiska, franska, belgiska och holländska kolonierna samt för sjötrafiken till Nordamerika, Latinamerika, Indien och Kina. Sjömansklubbarna i Baltimore, New York och Philadelphia skulle inrikta sig på sjötransportarbetarna vid den amerikanska östkusten, Galveston och New Orleans öppnade kontakterna till Karibien, medan San Francisco och Seattle var centrala noder för både kustsjöfarten längsmed den amerikanska västkusten och för agitationen bland kinesiska och japanska sjömän och därmed ISH:s transpacificiska nätverk i vilket även Shanghai och Sydney ingick. Verksamheten koordinerades från och med 1927 av Röda fackföreningsinternationalens Stillahavsbyrå (Pan-Pacific Trade Union Secretariat, PPTUS) i Shanghai;³² stora delar av dess propagandalitteratur producerades dock av dess amerikanska filial i San Francisco och som smugglades till Japan och Kina.³³ I Sydamerika var Montevideo den centrala noden. Den enda svaga länken var verksamheten i Afrika. Visserligen figurerade tidvis en sjömansklubb i Freetown i Sierra Leone men verksamheten torde knappt ha kommit igång i United Seamen's Club eftersom de brittiska kolonialmyndigheterna hade förbjudit all bolsjevi-

32 Barton Whaley, *Soviet Clandestine Communication Nets. Notes for a History of the Structures of the Intelligence Services of the USSR*, Cambridge, MA: Research Program on Problems of International Communication and Security, Center for International Studies, Massachusetts Institute of Technology, September 1969, 82–83.

33 Om PPTUS och dess verksamhet i Kalifornien, se vidare Robert W. Cherny, 'Prelude to the Popular Front: The Communist Party in California', *American Communist History* 1:1, 2002, 16–17, och Josephine Fowler, 'From East to West and West to East: Ties of Solidarity in the Pan-Pacific Revolutionary Trade Union Movement, 1923–1934', *International Labor and Working-Class History* 66, 2004, 108–109.

kisk och kommunistisk verksamhet i sina respektive kolonier i Afrika, Asien och Karibien.³⁴ Däremot öppnades en interklubb i Durban i Sydafrika men dess verksamhetsradie begränsade sig till södra Afrika.

Ett problem som nästan alla interklubbar brottades med var bristen på språkkunniga funktionärer. I princip skulle arbetet bland sjömännen handhas av representanter från de olika nationella sjöfartsenheterna som hade sänts ut till olika interklubbar. I praktiken fanns det endast i ett fåtal interklubbar en större mängd med språkkunniga funktionärer och arbetet bland de främmande sjömännen blev ofta lidande när de närvarande klubbaktivisterna endast talade sitt modersmål. Bland annat var detta fallet i Vladivostok där det förutom ryska funktionärer även fanns en tysk agitator som hade sänts till klubben från tyska kommunistpartiets lokalavdelning i Hamburg.³⁵ Hamnbyråns och interklubbens specialuppdrag var dock arbetet bland de kinesiska och japanska sjömännen och att producera material på dessa språk. Verksamheten rönte länge ringa framgång då ingen av funktionärerna bemästrade språken. Ur TIPK:s perspektiv var därför arbetet bland sjömännen i Stilla havet otillfredsställande så länge verksamheten enbart begränsades till enheten i Vladivostok. Situationen ändrades först under slutet av 1920-talet genom George Minks pådrivande att inrätta interklubbar vid den amerikanska västkusten.³⁶

I samband med ISH:s grundande företogs en omfattande reorganisering av sjömansklubbarnas verksamhet.³⁷ TIPK:s/TIPAK:s

34 Weiss, *Framing a Radical African Atlantic*.

35 'Dok. 225. Brief der deutschen Vertretung bei der Komintern an das Parteisekretariat über den Kampf gegen "Sozialfaschismus" und den deutschen Seemannsklub in Vladivostok, Moskau 28.6.1929'; Weber, Drabkin, Bayerlein (Hrsg.), *Deutschland, Russland, Komintern II. Dokumente*, 695.

36 Fowler, 'From East to West and West to East', 102–103.

37 (ISH) An alle Interclubs und sämtliche angeschlossene Organisationen, 4.4.1931, 534/5/221, 1–4, RGASPI; Resolution über die Tätigkeit des Hamburger Internationalen Klubs, inget datum, arkiverat 15.IV.1931, 534/5/220, 155–161, RGASPI; Decisions of the II. Plenary Session of the

tidigare agitations- och propagandaenheter skulle under ISH:s regi utvecklas till sjötransportarbetarnas ”politiskt-organisatoriska” centra.³⁸ I princip skulle varje interklubb bestå av nationella sektioner, som var och en skulle koncentrera sig på arbetet bland sina landsmän eller sjömän från bestämda språkgrupper. I praktiken kom endast de större interklubbarna att ha ett flertal sektioner. I enlighet med ISH:s provisoriska statuter skulle interklubbarna vara underställda ISH och dess internationella sekretariat i Hamburg.³⁹ ISH:s styrelse skulle dirigera interklubbarnas arbete, för detta ändamål skulle den provisoriska styrelsen tillsätta en byrå bestående av fem personer som skulle väljas bland styrelsemedlemmarna. Denna byrå hade bl.a. som uppgift att förse de olika interklubbarna med litteratur samt informations- och propagandamaterial såsom bulletiner och pamfletter.⁴⁰

Interklubben som föreställt rum

Den första och enda kritiska genomgången av interklubbarnas verksamhet gjordes av ISH:s exekutivkommitté i september 1931. Under ett tvådagars möte stöttes och blöttes klubbarnas aktiviteter vilket resulterade i en resolution som fastställde klubbarnas syften och uppgifter. Sedan ISH:s grundande hade nya klubbar öppnats i Antwerpen, Danzig, Oslo, Rotterdam och Sydney. En del klubbar hade kommit igång med arbetet bland koloniala sjömän, konstaterade rapportören Liao Chengzhi. Men mycket

Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, 191–203, RGASPI.

38 Avskrift från *Internationale Gewerkschafts-Pressekorrespondenz* Nr 76, 8.10.1931, 7, R1501/20224, BArchB; 'Hampurin Merimiesklubi 10-vuotias', *Majakka* 6, (december) 1932, 21.

39 Draft Decision: Basic Principles, inget datum [ca 1930], 534/5/219, 81–84, RGASPI.

40 *Rotes Gewerkschafts-Bulletin* (R.G.B.), Sondernummer, Nr. 68, 18. Oktober 1930: Seeleute und Hafenarbeiter hissen die rote Fahne!, R1501/20224, 19, BArchB.

arbete återstod och många klubbar fungerade otillfredsställande och hade på långt när missat de uppställda målen. Den största kritiken riktades mot själva klubbarna: de hade inte ännu blivit till sjömännens internationella hemvist och inte ännu utvecklats till sjömännens politiska organisationscentrum. I stället framstod klubbarna enbart som agitationslokaler. Klubbarna uppvisade klara brister i att fokusera på ett systematiskt arbete bland de utländska sjömännen och förutom klubbarna i Bremen, Hamburg, Marseilles och Rotterdam saknade de flesta en kollektiv ledning för att planera och genomföra arbetet. I Antwerpen och Bremerhaven bestod klubbledningen av en sekreterare och en partisekreterare vilket resulterat i kaos och det var oklart om klubben var en sjömans- eller partilokal.⁴¹

Allt för ofta visade sig klubbarna vara lokala RFO-filialer som enbart riktade sig till de lokala sjömännen och hamnarbetarna. Alfred Shelley kritiserade ISH:s sektioner för att ha missförstått arbetsuppdelningen: medan de enskilda nationella sektionerna hade som uppgift att koncentrera sig på att värva sjömän och hamnarbetare skulle interklubbarna i första hand fokusera på arbetet bland utländska sjömän så att de på sikt skulle ansluta sig till sina nationella sektioner. Förvisso, underströk han, interklubbarna skulle även bistå i det lokala arbetet men det kom i andra hand.⁴² Leo Pechmann framhävde att kommunisternas ståndpunkt var att fackföreningsarbetet och partiarbetet inte kan skiljas åt, interklubbarna stod under partiets ledning och skulle tillvarata partiets intresse på samma sätt som ISH stod under Kominterns ledning. Detta, underströk han med enfass, innebar dock inte att man jämt och ständigt skulle skrika ”partiet!” i klubbarna utan att det dagliga arbetet skulle följa fackföreningsverk-

41 Genosse Liao, Die Aufgaben der Interklubs, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

42 Kommentar Adolf (Alfred Shelley) zu Genosse Liao, Die Aufgaben der Interklubs, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

samhetens grundprincip, nämligen att rikta blicken på sjömännens vardagliga behov och att inte tala partipolitik.⁴³

Albert Walter instämde i kritiken: de flesta interklubbarna hade mera karaktären av en partiinstitution än en sjömansklubb. Visserligen skulle interklubben och partiet samarbeta intimt men detta skulle vara osynligt och inte framhävas utåt. I vissa fall körde partiets intressen över klubbens, exempelvis i Marseille där partiet och den kommunistiska fackföreningen hade omvandlat klubben till ett natthärbärge och de kvarvarande klubbutrymmena var ogästvänliga. Klubben i Rotterdam måste stängas efter att verksamheten paralyserats på grund av partiinterna stridigheter. Interklubbarna, poängterade Walter, var ISH:s organisationer, inte de nationella partiernas vilket innebar att kopplingen mellan interklubben och partiet officiellt inte skulle påtalas eller framhävas. Detta var framför allt en nödvändighet för att garantera interklubbarnas verksamhet i länder eller situationer där kommunistiska partiet var illegalt.⁴⁴

Därutöver kritiserades klubbarna för att sakna ”röda hörnor”, funktionärerna hälsade inte besökarna välkomna och för en utomstående framstod utrymmena mera som ett vanligt utskänkingsställe än en sjömansklubb. Här efterlyste Shelley att en agitations- och propaganda- eller agitprop-grupp skulle bildas i varje klubb och att klubbarna skulle förses med bibliotek och väggtidningar. Stor vikt lades på att ha språkkunniga funktionärer vars uppgift var att upprätta olika språksektioner i klubbarna. Arbetet i hamnarna ombord på de utländska fartygen skulle ses över – i stället för att vad som var nuläget endast inrikta sig på enskilda sjömän måste aktivisterna sammankalla besättningen till skeppsförsamlingar där såväl deras vardagliga och fackliga frågor som politiska frågor skulle behandlas. Målsättningen med sammankomsterna var inrättandet av skeppsgrupper fram-

43 Kommentar Walter zu Genosse Liao, Die Aufgaben der Interklubs, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

44 Kommentar Adolf [Alfred Shelley] zu Genosse Liao, Die Aufgaben der Interklubs, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

om värvandet av enskilda medlemmar. Sist och slutligen efterlystes ett systematiskt arbete: när ett bearbetat fartyg lämnade en hamn skulle interklubben i destinationshamnen informeras om att fartyget var på väg så att bearbetningen av besättningen kunde fortsätta där.⁴⁵

Interklubbarnas brister och svagheter krävde en ny handlingsplan. Denna hade utarbetats av Albert Walter inför mötet och godkändes av exekutivkommittén med smärre ändringar. Planen underströk den principiella arbetsuppdelningen mellan interklubbarna och de nationella sektionerna; medan de förra skulle arbeta bland utländska sjömän skulle de senare organisera sjöfolket och hamnarbetarna i de egna länderna. Interklubbarna skulle inte enbart locka RFO-anslutna sjömän utan vara öppna för medlemmar i socialistiska och kristna sjömansunioner samt för facklig oorganiserat sjöfolk. Av största vikt var samarbetet mellan interklubbarna och de nationella sektionerna i och med att ett effektivt arbete bland utländska sjömän förutsatte att de nationella sektionerna hade en solid bas. Medan interklubbarna fortsättningsvis skulle vara underställda ISH:s kontroll var det de nationella sektionernas ledning som hade ansvar för interklubbarnas arbete i hamnarna. Ledningen för de nationella sektionerna påmindes dock om att interklubbarna visserligen var plantskolor för de nationella sektionerna men att deras huvudsakliga uppgift var agitations- och propagandaarbetet ombord på utländska fartyg.⁴⁶

Handlingsplanen fäste stor vikt i att ge klara instruktioner för interklubbarnas organisation av det taktiska och strategiska arbetet. I varje interklubb skulle det finnas medlemskort och -märken för de olika nationella sektionerna. När en utländsk sjöman värvats via en interklubb skulle den respektive nationella sektio-

45 Kommentar Adolf [Alfred Shelley] zu Genosse Liao, Die Aufgaben der Interklubs, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

46 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

nens högkvarter omedelbart informeras om detta; kom sjöman-
nen ifrån ett land där RFO-arbetet var illegalt skulle i stället ISH
sekretariatet i Hamburg informeras. En central målsättning var
att bilda skeppsgrupper och -kommittéer ombord på fartygen
och interklubbens skyldighet var att kontakta dessa grupper och
ordna möten med dem. Skeppsgruppen var den lägsta enheten
inom en nationell sektion. En enskild RFO-medlem definierades
som en konfidentiell delegat, fanns det flera skulle de bilda en
grupp och bestod gruppen av fem till åtta medlemmar skulle de
välja en kollektiv ledning bestående av tre medlemmar. Skepps-
kommittéerna skulle däremot omfatta hela besättningen och
bildas i enlighet med 'enhetsfronten underifrån'-principen, med
vilket kommunisterna avsåg en lokal partiöverskridande sam-
manslagning som styrdes av dess medlemmar till skillnad från
de existerande skeppskommittéerna som organiserades och led-
des av representanter från de olika fackföreningarna och ofta
tenderade att inte omfatta hela besättningen. Inom skeppskom-
mittéerna skulle dagliga frågor och olägenheter ventileras och
besättningens krav på förändringar och förbättringar formule-
ras.⁴⁷

Handlingsrummet för en interklubb utgjordes av såväl fartygen
som olika platser i hamnen och dess närhet. Lyckades man inte
besöka ett fartyg skulle dess besättning bearbetas när de rörde sig
i hamnområdet eller på gatorna, besökte barer eller sjömanshem.
Interklubbarna skulle ordna programaftnar och föreläsningsse-
rier för utländska sjömän och besättningar på deras respektive
modersmål. Stor vikt skulle läggas på att framhäva och förverk-
liga den "proletära internationella solidariteten" genom att öppna
dörrarna för koloniala och färgade sjömän och avskaffa alla for-
mer av rasdiskriminering och vit chauvinism inom de nationella
sektionerna och interklubbarna. Interklubbarna skulle samarbeta
med de lokala byråerna för utländska sjöfack, dels inom byrå-
erna, dels genom att bjuda representanter för byråerna som talare

47 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH
on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September
1931, 534/5/224, RGASPI.

till interklubbarna. Gentemot de kristna sjömanshemmen skulle interklubbarna inta en konfrontativ position: det gällde att sända agitatorer till dessa institutioner för att locka sjömän över till interklubbarna. Dessa i sin tur skulle föra en synlig aggressiv anti-religiös kampanj: klubbens väggar skulle täckas med banderoller innehållande antireligiösa slagord och deras bibliotek skulle uppta antireligiös litteratur.⁴⁸

En central politisk uppgift för interklubbarna var kampen mot faran för det kommande imperialistiska kriget och mot den vita terrorn och fascismen. Det räckte inte med att klubbens väggar pryddes med anti-imperialistiska och antifascistiska slagord och att dess tidningar innehöll artiklar om kampanjerna. Av interklubbarna och de nationella sektionerna krävdes aktiva åtgärder i form av inrättandet av övervakningskommittéer som skulle bestå av såväl kommunistiska som reformistiska, kristna, arbetslösa eller fackligt oorganiserade sjömän och hamnarbetare. Kommittéernas uppdrag var att rapportera om transporten av krigsmaterial och trupper för ”kontrarevolutionära syften” och organisera protestmöten och –demonstrationer för att förhindra deras utförelse.⁴⁹

Handlingsplanen gav detaljerade instruktioner för den enskilda interklubbens organisations- och verksamhetsformer. Språkbegåvade kamrater skulle ta emot de utländska sjömännen och klubbens funktionärer skulle finnas tillgängliga varje dag. Klubben skulle organisera juridisk hjälp för att bistå utländska sjömän när de hamnat i trångmål. I klubbarna skulle det finnas läsrum, bibliotek, skrivrum och brevlådor för såväl utgående som ankommande post. Stor vikt lades vid att klubbutrymmena skulle vara rena och trivsamma. Klubben skulle organisera orkestrar, teatergrupper, körer, idrottsevenemang samt exkursioner för

48 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

49 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

att fylla ut sjömännens fritid i hamn. Med andra ord: klubben skulle bli de utländska sjömännens hem och inte framstå som sjaskiga hålor. Det operativa ansvaret för en interklubb innehade dess kollektiva ledning som skulle bestå av klubbsekreteraren, en sjöman, en hamnarbetare samt representanter för de utländska nationella sektionerna. Det praktiska arbetet skulle utföras av ett så kallat klubbaktiv som bestod av såväl lokala som utländska sjömän och hamnarbetare. Klubbaktivet skulle indelas i språkgrupper eller sektioner i enlighet med de språk som medlemmarna bemästrade. Sist och slutligen var det språkgruppernas uppgift att kontakta och bearbeta enskilda utländska sjömän. Klubbledningen å sin tur hade som uppgift att uppgöra såväl månads- som veckoplaner som skulle vägleda och styra klubbaktivets arbete.⁵⁰

Avgörande var det transnationella samarbetet mellan de olika interklubbarna. Av stor vikt var det konstanta utbytet av information och erfarenheter, att arrangera ”revolutionära tävlingar” mellan olika klubbar och att kontinuerligt följa upp bearbetningen av besättningen ombord på fartygen. Som en nyhet introducerade handlingsplanen idén om att vissa bättre organiserade klubbar skulle ha specialansvar över mindre välorganiserade klubbar (se karta 3). Således skulle klubben i Hamburg dirigera verksamheten i Danzig vilken i sin tur skulle inrikta sig på arbetet bland de polska sjömännen. Dessutom skulle klubben i Danzig etablera engelska, estniska, finska, latinska (d.v.s. franska), lettiska och skandinaviska sektioner. Klubben i Marseille fick som uppgift att koncentrera sig på italienska, spanska, jugoslaviska och grekiska fartyg och bilda särskilda sektioner för detta arbete i klubben. Därutöver fick man i uppdrag att öppna en klubb i Oran. Klubbarna i Rotterdam och Antwerpen hade som sitt specialansvar besättningen på tyska, franska, holländska, belgiska och schweiziska flodångare. Klubben i Pireus i Grekland skulle vara underställd interklubben i Marseilles och Odessa samt inrikta sig på rumänska, jugoslaviska, turkiska, italienska och bulgariska

50 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

besättningar. Klubbarna i New Orleans och New York hade som sitt specialansvar organiseringen av sjömän från Central- och Sydamerika, Karibien och Filippinerna. Särskild vikt lades på arbetet bland de koloniala och färgade sjömännen vilket ålades klubbarna i Antwerpen, Hamburg, London, Marseilles, Rotterdam och Vladivostok.⁵¹

Även klubbarna i de skandinaviska länderna skulle knytas tydligare i ISH:s nätverk. Klubbarna i Köpenhamn, Oslo och Stockholm underställdes klubbarna i Archangelsk, Leningrad och Murmansk. Deras specialansvar var agitation och propaganda bland de finska, baltiska och polska sjömännen. Interklubben i Stockholm skulle etablera en fungerande kontakt mellan Gdynia och Helsingfors. Dessutom skulle två nya sjömansklubbar öppnas i de nordiska länderna, nämligen i Göteborg och i Trondheim. Interklubben i Hamburg skulle å sin sida bistå de nationella sektionerna i de skandinaviska länderna och framför allt inrikta sig på att motarbeta det norska sjömansfackets filial i Hamburg.⁵²

Den centrala noden: Hamburg, Rothesoodstrasse 8

Huset vid Rothesoodstrasse 8 var en fyra våningar hög byggnad där interklubben var inrymd i första våningen (se illustration 63). Våningen inrymde en mötessal och en restaurang. Därutöver fanns ett bibliotek och en läsesal där en uppsjö av kommunistiska tidningar och tidskrifter i ett flertal språk fanns tillhanda.⁵³ Huset hade renoverats av Walter år 1928; i samband med ombyggnationen hade i interklubbens utrymmen öppnats en bakdörr som förde direkt till Albert Walters byrå. Fr.o.m. senhösten 1930 fanns

51 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

52 ISH, Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activities and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, 191–203, RGASPI.

53 Valtin, *Out of the Night*, 106; Nørgaard, *Revolutionen der udeblev*, 89.

Karta 3. Interklubbarnas inbördes kopplingar, sammanställd av Victor Wilson. I samband med ISH:s exekutivkommittés andra plenum i september 1931 fastslog ISH:s ledning att de stora och väletablerade interklubbarna skulle bistå nya och mindre välfungerande interklubbar. Interklubbarna i Murmansk och Arkangelsk fick i uppdrag att upprätthålla kontakten med interklubbarna i Skandinavien. Interklubben i Leningrad skulle framför allt stöda verksamheten i Stockholm medan interklubben i den senare staden skulle försöka att upprätthålla kontakter med Finland, Estland, Lettland och Polen.

det ytterligare två enheter inrymda i dessa utrymmen, nämligen ISH:s sekretariat och International Trade Union Committee of Negro Workers, officiellt en fristående organisation men de facto Röda fackföreningsinternationalens enhet som skulle organisera verksamheten i Afrika och Karibien.⁵⁴

Huset på Rothesoodstrasse 8 ägdes av den Internationella hamnbyrån. Fastän de olika enheterna, inklusive interklubben, officiellt verkade i huset som fristående enheter och ”underhyres-gäster”, betalade ingen av dem någon hyra till ”husägaren”, vilket bl.a. framgår i en utredning om ISH:s ekonomi som Walter sände till Moskva omkring år 1931:

Es werden weder von der ISH, noch von dem Negro Worker Committee, noch von dem Sekretariat des Klubs selbst irgendwelche Mieten gezahlt, die unter normalen Verhältnissen für die Steuerzahlungen aller Art verwendet werden müssen. Auch für Versammlungen, die in den Räumen des Hauses abgehalten werden, sei es vom Einheitsverband oder von sonstigen überparteilichen Institutionen, sowie von der Partei selbst, werden keine Vergütungen bezahlt.⁵⁵

I klartext betydde detta att verksamheten bekostades uteslutande med medel som kanaliserades till Walter från Moskva. Enligt de tyska polismyndigheterna användes årligen omkring 7 700 Reichsmark enbart för att täcka utgifterna för propaganda-verksamheten under andra hälften av 1920-talet,⁵⁶ däribland tryckningskostnaderna för klubbens tidskrift *Der Sturm* som

54 Waldenfels, *Der Spion der aus Deutschland kam*, 188–119; Arbeitsbericht der ISH (odaterad), 534/5/222, 64–74, RGASPI. Om ITUCNW och dess aktiviteter, se Weiss, *Framing a Radical African Atlantic*.

55 Aufstellung über die finanzielle Lage unseres Hauses Hamburg, Rothesoodstr. 8, inget datum, 534/8/157, 203–205, RGASPI.

56 Översättning. Internationella kommunistiska hamnbyråer (tysk sammanställning, ca 1927), Stockholmspolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare, F X:8 Utländska kommunistiska handlingar, SRA.

utkom från och med februari 1926.⁵⁷ Att det inte var några små summor framgår ur de månatliga penningtransaktionerna som sändes från Röda fackföreningsinternationalens kontor i Moskva via dess europeiska byrå i Berlin till Hamburg, se vidare kapitel II.

Verksamheten vid interklubben i Hamburg omorganiserades i början av år 1931 då en anglo-amerikansk, kolonial, latinsk och skandinavisk sektion inrättades.⁵⁸ Den koloniala sektionens arbete riktade sig till afrikanska och asiatiska sjömän och organiserades av den afro-amerikanske fackföreningsaktivisten James W. Ford, som samtidigt var ITUCNW:s sekreterare, och kinesen Liao Chengzhi, se vidare kapitel V. Därutöver fanns det både en finsk och en baltisk sektion vid interklubben i Hamburg; enligt de finska och estniska tidskrifterna *Majakka* respektive *Majakas* tycks verksamheten ha kommit igång kring mitten av 1932.⁵⁹ Dessutom inreddes ett särskilt Leninrum, i vilken diskussionstillfällen organiserades och där sjömännen kunde uträtta sin korrespondens, samt ett lånebibliotek med över 500 böcker.⁶⁰

Ett aktivt arbete bland utländska sjömän krävde att klubben hade tillgång till språkkunniga funktionärer. Detta sökte man att åtgärda genom att arrangera språkkurser i engelska och spanska för tyska sjömän. Utbildningsprogrammet innehöll även politiska och fackliga kurser om exempelvis den 'koloniala frågan', strejktaktik, kampen mot reaktionär maritim lagstiftning eller den revolutionära fackföreningens historia.⁶¹ Klubbaktivet möttes varje morgon för att diskutera och planlägga dagens arbete.

57 Oplysninger vedrørende kommunistisk propaganda (april 1926), Stockholmspolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare, F X:8 Utländska kommunistiska handlingar, SRA.

58 Resolution über die Tätigkeit des Hamburger Internationalen Klubs, inget datum, [arkivstämpel: 15.3.1931,] 534/5/220, 158–161, RGASPI.

59 Båda tidningarna trycktes i Hamburg och uppgav som redaktionens adress Rothesoodstrasse 8, d.v.s. ISH:s och interklubbens hus.

60 Bericht des Internationalen Hafenbüros, Hamburg, für den Monat Januar 1931, 534/5/220, 40–41, RGASPI.

61 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

Illustration 63. Interklubben i Hamburg. Källa: 'Seemannsleben', Arbeiter-Illustrierte Zeitung IX:32, 1930, 629.

Här bestämdes vilket fartyg som skulle besökas av en enskild funktionär och denne fick med sig litteratur, medlemskort och -märken. På eftermiddagen lämnade funktionären en rapport om besöket till klubbsekreteraren. Därefter följde överläggningar om besökets resultat. På kvällen ordnade språksektionen möten för besättningen där frågan om den nationella organisationen i de respektive länderna togs upp.⁶²

George Hardy var dock inte nöjd med verksamheten i Hamburg. Endast ett fåtal skandinaviska och estniska sjömän hade anslutit sig till den tyska sektionen medan arbetet bland de koloniala sjömännen hade haft svårt att komma igång.⁶³ De tyska redarna hade visserligen ett världsomfattande linjenätverk men för att effektivt nå ut till afrikanska och asiatiska sjömän föreslog Hardy 1931 att verksamheten borde förläggas till London. Hardys förslag fick dock inget understöd bland ISH:s ledning eller i Moskva. Detta berodde i huvudsak på att ISH:s nationella sektion i Storbritannien, Seamen's Minority Movement, hade svårt att komma igång och att interklubbarnas arbete ständigt hämmades av interna gräl och kroniska ekonomiska svårigheter.⁶⁴ För att råda bot på detta skulle interklubben i Hamburg utöka sitt samarbete med ISH:s avdelningar i Nederländerna, Storbritannien och USA. Framför allt behövde man få fart på latinska sektionens verksamhet vilken fick i uppgift att fokusera såväl på belgiska, franska, italienska, portugisiska och spanska besättningar samt på fartyg från Latinamerika. Sist men inte minst skulle interklubben samarbeta med ISH:s avdelning i Tyskland med agitationen bland de koloniala – kinesiska och indiska – sjömännen och med International Trade Union Committee of Negro Workers när det

62 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

63 Koschnik, Länderbericht Deutschland, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

64 The Situation, the Work and the Tasks of the ISH – Resolution on the Report of Comrade Hardy and Walter, 12.VI.1931, 534/5/221, 114–123, RGASPI.

gällde propagandaarbetet bland de afrikanska och karibiska sjömännen.⁶⁵

I det offentliga presenterades däremot arbetet bland de koloniala sjömännen som ett av interklubben i Hamburg mest framgångsrika verksamhetsfält. I samband med dess tioårsjubileum hösten 1932 publicerades en detaljerad utläggning på finska om vikten av interklubbens agitations- och propagandaarbete bland de afrikanska och asiatiska sjömännen och om de ”otaliga” framgångar som man hade vunnit på detta område. Grundprincipen var solidariteten mellan de vita och de färgade sjömännen i enlighet med Röda fackföreningsinternationalens deklaration om den klassbaserade, rasöverskridande enhetsfronten och slagordet om lika lön för lika arbete. Budskapet var tydligt – radikala, klassmedvetna sjömän skulle ansluta sig till denna enhetsfront underifrån. Rasism skulle vara portförbjuden i sjömansklubbarna. Sist, men inte minst, de övriga sjömansklubbarna skulle följa Hamburgs exempel.⁶⁶

Den skandinaviska sektionen vid interklubben i Hamburg

Interklubbarna i Hamburg, Antwerpen och Rotterdam var ISH:s fixpunkter för propagandaarbetet bland sjömän från Norden. Handelsfartygen från Norden anlöpte sällan sina hemmahamnar p.g.a. det inte fanns tillräckligt med frakt att lasta från de nordiska hamnarna. Därför gällde det för interklubbarnas skandinaviska och baltiska sektioner att fånga upp sjömännen när de besökte någon av klubbarna. Sektionerna i interklubbarna var tänkta att utgöra transnationella förbindelselänkar till de nationella sjötransportarbetarförbunden (se illustration 64).⁶⁷ Framför

65 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, RGASPI.

66 'Hampurin Merimiesklubi 10-vuotias', *Majakka* 6, (december) 1932, 23.

67 Förhørsprotokoll med Richard Krebs (datum!), 6, 52, CIC (Army Counter Intelligence Corps) FO 10501 Report R-G44-50, National Archives, Wash-

allt inriktades arbetet mot de norska sjömännen, detta berodde på att den norska handelsflottan hade det fjärdestörsta tonnaget i början av 1930-talet. Dock var arbetet bland de norska sjömännen krävande och föga framgångsrikt, beklagade funktionärerna i interklubben i Hamburg, framför allt när de var sysslolösa för-drev de tiden med att dricka alkohol och var mestadels beru-sade.⁶⁸ Även logistiskt var Hamburg inte idealisk för att agitera bland norska sjömän i och med att de norska handelsfartygen nästan uteslutande anlöpte hamnar på de brittiska öarna, vilket Hardy anförde som den andra vägande orsaken i sitt förslag om att flytta ISH:s verksamhet till London.⁶⁹

Den skandinaviska sektionen i interklubben i Hamburg leddes till en början av norrmannen Artur Samsing som var Alberts Walters förtroendeman i arbetet bland de norska sjömännen. Samsing hade arbetat i två repriser i interklubben i Hamburg redan på 1920-talet där han hade som uppgift att organisera celler ombord de norska fartygen som anlöpte hamnen. Han anlände första gången omkring 1923/24 efter att ha blivit utvisad från London, anklagad för att ha försökt bygga upp en kommunistisk sektion inom Norsk Matros- og Fyrbøterunionen. I Hamburg koncentrerade han sin verksamhet på arbetslösa norska sjömän, troligtvis med bas i interklubben, men råkade i konflikt med den norska unionen och kallades hem 1926. Året därpå var han dock tillbaka i staden, enligt Lars Borgersruds förmodan låg Albert Walter bakom beslutet att kalla honom till att bygga upp arbetet bland de skandinaviska sjömännen i Hamburg. Den 7 december 1927 organiserade Samsing till ett möte med 32 deltagare för att diskutera arbetet bland de skandinaviska sjömännen.⁷⁰ Mötet kom att bli startskottet för den skandinaviska sektionens verksamhet och i januari 1928 publicerade han ett upprop om att besöka inter-

ington DC.

68 Internationales Hafenbüro für Seeleute, Hamburg, Bericht März 1930, RGASPI 534/5/216, 17–18.

69 Hardy till Lozovskij, Hamburg 30.3.1931, 534/5/220, 139–142, RGASPI.

70 'Sjømens interesse for politiske spørsmål', *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:1, 1928, 5.

klubben i Hamburg – varje onsdag ordnades det sammankomster för skandinaviska sjömän med föredrag och samkväm efteråt.⁷¹ Under den första hälften av 1928 besökte Samsing 227 fartyg, de flesta norska, och delade ut propagandalitteratur. Därutöver arrangerade han 35 tillställningar som samlade närmare 1 900 deltagare, dock var det endast omkring 190 av dem som deltog i politiska diskussioner.⁷² En annan central uppgift var arbetet bland arbetslösa skandinaviska sjömän. För att effektivisera detta arbete och för att kunna dela ut finansiellt understöd till arbetslösa sjömän inrättade han en understödskommitté för detta ändamål vid interklubben i december 1928.⁷³ Samsings andra verksamhetsperiod vid interklubben i Hamburg fick dock ett abrupt slut efter att de tyska polismyndigheterna började särskåda interklubbens aktiviteter och utvisade Samsing den 15 augusti 1929.⁷⁴

Efter Samsing leddes den skandinaviska sektionen av norrmännen Fred Nilssen och en viss ”Emil”.⁷⁵ Under denna tid kom även den danska sjömannen Gustav Långfors (Langfors) i förbindelse med interklubben i Hamburg. Han hade strövat runt i Europa i mitten på 1920-talet men hade svårt att få försörjning då han saknade identitetshandlingar. Efter att ha återvänt till Danmark 1928 blev han anhållen och inkallad till marinen men frikänd p.g.a. sjukdom. Följande år reste han till Hamburg och började därefter arbeta som funktionär vid interklubben; hans uppgift var att besöka fartyg och dela ut kommunistiskt propagandamaterial samt locka sjömännen till att besöka interklubben.⁷⁶ Där-

71 A. Samsing, ’Til alle skandinaviske sjøfolk’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:1, 1928, 7.

72 A. Samsing, ’Hamburg Sjømansklubb – Virksomheten blandt skandinaviere’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:8, 1928, 2.

73 ’Hjelp de arbeidsløse skandinaviske sjømenn i Hamburg’, *Den Internasjonale Transportarbeider* 3:13, 1928, 2.

74 Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, 49–51.

75 Rapport fra Københavns Opdagelsepolititi, 17.5.1941, Politiets Efterretningstjeneste, Wollwebersagen, Pakke 2, DRA.

76 Möjligtvis övertog Långfors de tidigare uppgifterna som Artur Samsing handhade, inklusive arbetet bland de norska sjömännen. Om detta vitt-

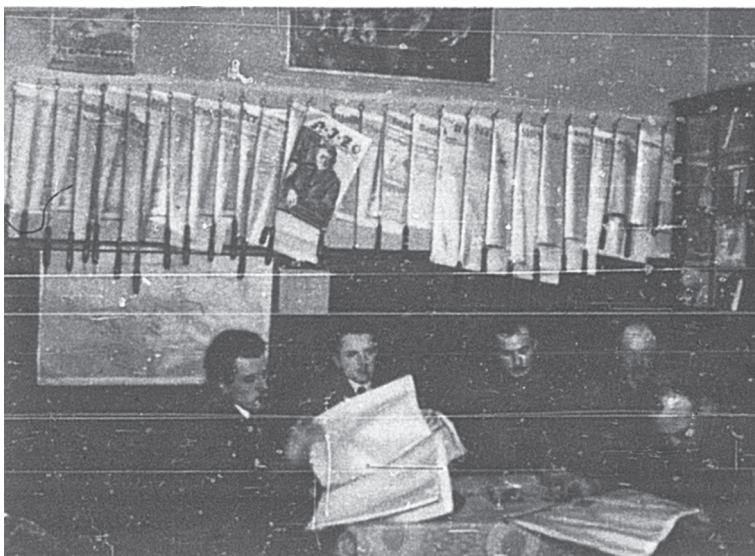

Illustration 64. Läsörnan i interklubben i Hamburg. Källa: Egon Kisch, 'Der Arbeiter auf dem Schiff', Arbeiter-Illustrierte Zeitung VII:6, 1929, 6.

utöver fick han i uppdrag av Walter att översätta material som producerades i Frankrike, Portugal, Spanien och de skandinaviska länderna till engelska, såsom brev, cirkulär, tidningsartiklar och andra trycksaker. Långfors verksamhet i Hamburg blev dock kortvarig, han utvisades av polisen den 5 maj 1930 och flyttade till Bremen och var verksam i stadens interklubb innan han igen gick till sjöss. Två år senare var han igen tillbaka i Hamburg och deltog vid ISH:s världskongress i maj 1932, bara för att åter utvisas till Danmark i oktober 1932.⁷⁷

nar månadsrapporten för interklubben i Hamburg från januari 1930: en norsk sjöman uppgavs att ha anställts för agitations- och propagandaarbetet bland norska sjömän; eventuellt rör det sig om Långfors. Monatsbericht des Interklub/Hamburg, Januar 1930, 534/5/216, 10–12, RGASPI.

77 Rapport fra Københavns Opdagelsepolit, 17.5.1941, Politiets Efterretningstjenste, Wollwebersagen, Pakke 2, DRA. Långfors aktiviteter mellan 1930 och 1932 är dock oklara. Enligt interklubbens rapport skulle han ha utvisats av polisen i Hamburg redan i april 1930 (Internationales Hafen-

Fram till omvälvningen i Tyskland i februari 1933 var interklubbarna i de tyska Nord- och Östersjöhamnarna, d.v.s. Bremen, Bremerhaven, Emden, Hamburg, Kiel, Lübeck och Stettin, samt interklubbarna i Antwerpen, Archangelsk, Danzig, Leningrad och Rotterdam de centrala enheterna för arbetet bland de baltiska, finska, polska och skandinaviska sjömännen. I de flesta av dessa klubbar fanns såväl baltiska som skandinaviska sektioner.⁷⁸ Det intimaste samarbetet tycks ha förekommit mellan den skandinaviska sektionen och det danska kommunistkontrollerade eldarförbundet och de danska sjöcellerna och handelsfartygen utgjorde pålitliga förbindelselänkar mellan Skandinavien och Tyskland både före och efter nazisternas maktövertagande. Arbetet bland de svenska sjömännen är mindre känt och i den interna diskussionen ventilerades den sällan. I och med stängningen av interklubbarna i Tyskland och flytten av ISH:s sekretariat till Köpenhamn koncentrerades agitations- och propagandaarbetet bland de skandinaviska sjömännen helt till interklubbarna i Danmark, Norge och Sverige. Annat var det med det illegala transnationella arbetet som de baltiska (inklusive finska) sektionerna i interklubbarna bedrev – efter mars 1933 blev interklubben i Köpenhamn deras nya hemort.

Den skandinaviska sektionen vid interklubben i Leningrad

Mellan 1923 och 1929 organiserade tysken Hermann Kücken verksamheten i Leningrad. Under denna tid besöktes interklubben av tre aktörer som framledes skulle inneha centrala positioner i Sjötransportarbetarnas kampinternational: dansken Richard

büro für Seeleute, Hamburg, Bericht April 1930, 534/5/216, 21, RGASPI). Då den danska säkerhetspolisen förhörde honom i februari 1941 uppgav han att han varit kortvarigt i Hamburg i oktober 1930 – således kunde han ha deltagit vid ISH:s grundande – varefter han igen förflyttade sig till Bremen. (Raport fra Københavns Opdagelsepolitii, 11.2.1941, Politiets Efterretningstjenste, Wollwebersagen, Pakke 2, DRA).

.78 'Üleskutse', *Majakas* 1–2, (juli-augusti) 1932, 12.

Jensen, polacken Adolf Stolarski (Alfred Bem) och tysken Richard Krebs.⁷⁹ Själva interklubben var inrymd i ett gammalt adelspalats som enligt Krebs hade varit en ståtlig byggnad omgiven av en trädgård (se illustration 65). Husets interiör vittnade om dess forna aristokratiska glans samtidigt som dess omvandling till sovjetisk agitationsort var tydligt markerat: i vestibulen stod en bronsstaty av Lenin omgiven av palmer. ”Store spejle genspejlede det strålende lys. Langs væggene stod der tunge læderlænestole. Store døre malet i elfenbenshvidt og guld førte ud i alle retninger. På skilterne på dørene stod: ’Fransk sektion’, ’Engelsk-amerikansk sektion’, ’Sektionen for kolonilande’. Jeg var i Leningrads internationale klub.”⁸⁰ Leningrad interklubbens organisering och funktioner kom att bli stilbildande: i början av 1930-talet fanns det i huset en matsal med buffetservering, en idrottssal och ett bibliotek. Själva interklubben var indelad i sektioner, bl.a. den tyska och den skandinaviska, som hade ansvaret för arbetet bland de olika nationella sjömännen.⁸¹

I kommunistisk press prisades det rikliga utbudet på idrotts- och kulturaktiviteter som interklubben i Leningrad ordnade för gästande sjömän. I klubben fanns både en gymnastiksal och en barberarsalong. Klubben ordnade fotbollsmatcher och utflykter längsmed Nevafloden. Sjömän kunde genom klubben ta in på rekreationshem för att vila ut under veckoslutet och om kvällarna ordnade klubben konserter där Leningrads bästa musiker och sångare uppträdde.⁸²

Arbetet inom den skandinaviska sektionen organiserades fram till 1929 av Hermann Knüfken. Hans aktiviteter fick ett abrupt

79 Knüfken, *Von Kiel bis Leningrad*, 218–261; Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 83–85.

80 Valtin, *Out of the Night*, dansk översättning i Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 83.

81 Eröffnung des Internationalen Seemannsklubs in Leningrad, Deutsche Botschaft. Deutsches Generalkonsulat Leningrad, 8.6.1932, R1501/20224, 126, BArchB.

82 ’Im Seemannsklub von Leningrad’, *Arbeiter Illustrierte-Zeitung* XI:44, 1932, 1058.

slut när de ryska myndigheterna anklagade honom för att oklarheter i klubbens räkenskaper och anhöll honom. En av anklagelsepunkterna var att han hade försnillat danska sjömansunionens kontingentpengar. Detta visade sig dock vara ogrundade och det verkar mera troligt att Knüfkens arrestering berodde på en maktkamp mellan klubben och de sovjetiska myndigheterna. Till en följd av internationella påtryckningar släpptes Knüfken och flyttade 1932 till Hamburg där han kom att verka som funktionär inom interklubben.⁸³ Arbetet inom den skandinaviska sektionen kom igång på nytt i början av 1930-talet när skandinaviska funktionärer tog över arbetet. En av dessa var svensken Lukander.⁸⁴

De skandinaviska besättningarna bearbetades systematiskt av Lukander och interklubbens övriga funktionärer. Medan inga sjömän hade organiserats 1930 hade ett år senare sammanlagt 268 skandinaviska sjömän organiserats inom den revolutionära oppositionen varav 107 norrmän, 97 danskar och 64 svenskar. Visserligen var det en ansevärd framgång men de utgjorde endast en bråkdel av de 9 850 skandinaviska sjömän som hade besökt hamnen samma år.⁸⁵ Lukander uppmanade därför kamraterna inom den danska fackföreningsoppositionen att sända material till interklubben; de svenska och norska kamraterna hade redan hört hans efterfrågan. Dessutom försäkrade han att de pengar som sektionen får in genom försäljning av medlemsböcker och -märken kommer att sändas via Moskva till ISH:s konto i Hamburg varifrån de överförs till de skandinaviska förbunden.⁸⁶

83 Knüfken, *Von Kiel bis Leningrad*, 227–315.

84 Sammanställning av årsrapport 1931, Lukander och Ralf [N?N?], skandinavisk sektion av Leningrad interklubb, Leningrad 31.1.1932, Mapp 1. RFO Diverse, Grå Guld Fagopposition 33.136, ARA.

85 Sammanställning av skandinaviska sektionens arbete 1931, Leningrad 30.1.1932, Mapp 1. RFO Diverse, Grå Guld Fagopposition 33.136, ARA.

86 Sammanställning av årsrapport 1931, Lukander och Ralf [N?N?], skandinavisk sektion av Leningrad Interklubb, Leningrad 31.1.1932, Mapp 1. RFO Diverse, Grå Guld Fagopposition 33.136, ARA.

Lukanders sammanställning över sektionens aktiviteter ger en inblick i hur klubben arbetade. Minst en gång i veckan ordnades sektionsförsamlingar i klubben, 1931 räknade man med 899 deltagare vid 58 samlingar. Ungefär lika många deltagare uppvisade filmaftnarna (51 föreställningar/824 deltagare). Internationella aftnar med konserter och exkursioner till muséer ordnades ungefär varannan vecka och var även populära (36 föreställningar/843 deltagare respektive 34 föreställningar/440 deltagare). Även de 17 internationella möten lockade ett stort antal besökare (553). Mindre attraktiva tycks föreläsningarna, sportevenemangen, exkursionerna till fabriker, sovjetiska fartyg och vilohem ha varit. Å andra sidan ordnades dessa evenemang endast sporadiskt. Det lägsta antalet deltagare uppvisade den enda RFO-samlingen som ordnades av sektionen – endast 20 deltagare. Å andra sidan kan det ha berott på att RFO-arbetet inom de skandinaviska länderna först kom igång på allvar under den senare hälften av året.⁸⁷

Interklubben i Leningrad tjänade även som utbildningsenhet för de utländska klubbarnas funktionärer. I början av 1930-talet fanns det exempelvis planer på att sända Kjell Osvald som praktikant till Leningrad för en tremånaders utbildning. Ärendet föranledde en hel del korrespondens under hösten 1932 mellan interklubben i Stockholm där Osvald verkade och riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO i Göteborg.⁸⁸ Den stora stötestenen var finansieringen av praktikanternas resa till Leningrad. Dessutom skulle praktikanten kunna helst flera utländska språk vilket uteslöt kandidater som endast kunde svenska. Enligt ISH:s direktiv skulle dessutom de lokala RFO-grupperna täcka praktikanternas reseutgifter medan uppehållet i Leningrad skulle vara gratis.⁸⁹ Researrangemangen löstes slutligen i slutet av oktober

87 Sammanställning av skandinaviska sektionens arbete 1931, Leningrad 30.1.1932, Mapp 1. RFO Diverse, Grå Guld Fagopposition 33.136, ARA.

88 G. Persson till RFO Stockholm, Göteborg 12.10.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 97, SRA.

89 K[nut] Björk till 'kamrater', Göteborg 30.6.1932, samt Gunnar Persson till kamrat Enbom, Göteborg 24.10.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 91–92, SRA.

Illustration 65. Interklubbarna i Leningrad. Källa: 'Im Seemannsklub in Leningrad, Arbeiter-Illustrierte Zeitung XI:44, 1932, 1058.

1932 men det är oklart om Oswald någonsin kom att bege sig iväg.⁹⁰ Om så var fallet måste han ha varit endast för en kortare sejour i och med att han var en av de centrala aktörerna i den svenska sjömansstrejken i mars 1933.

90 G. Persson till Kjell Oswald, 28.10.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 100, SRA.

En betydligt bättre bild över verksamheten i Leningrad ger handlingarna från mitten av 1930-talet. Vid denna tidpunkt hade svensken A. O. Gustavsson och norrmannen Arthur Samsing ansvar för sektionen. Sektionen räknade vid denna tidpunkt officiellt 23 medlemmar i aktivgruppen men dess kärngrupp utgjordes av endast sju personer. Klubben ordnade under våren 1935 en rad utbildningskurser för aktivgruppen men det oaktat kvarstod språkproblematiken som ett stort hinder då endast Gustavsson och Samsing bemästrade något av de skandinaviska språken. Av detta följde att besöken ombord på skandinaviska fartyg var begränsade; exempelvis i maj 1935 bokfördes kontakter med 27 danska, 20 svenska och två norska fartyg. Endast en bråkdel av besättningen på fartygen var medlemmar i någon av de nationella sektionerna i ISH – 24 av sammanlagt 501 sjömän ombord på danska fartyg, tolv av 367 svenska sjömän och ingen av de 34 norska sjömännen. Trots detta lyckades Samsing och Gustavsson hålla tre sektionsmöten där sammanlagt sex norska, elva svenska och 25 danska sjömän deltog och nya skeppsgrupper bildades ombord på två norska [?] fartyg.⁹¹

Däremot lyckades klubben i sin uppgift att utgöra ett besöksmål för skandinaviska sjömän. Klubben ordnade 41 exkursioner i maj 1935 som riktade sig till fabriker och kulturinrättningar, visade upp arbetarhem i staden och gjorde stadsrundvandringar samt gjorde besök ombord på sovjetiska fartyg. I dessa exkursioner deltog 289 svenska, 167 danska och 18 norska sjömän. I klubbens sex filmvisningar under samma månad deltog 145 skandinaviska sjömän, i de 16 koncertaftnar 319 sjömän och de elva föredragsaftnar som Samsing ordnade samlade sammanlagt 209 åhörare. Sammanlagt registrerade Samsing inemot tusen klubbbesök under månaden.⁹²

Samsing var dock kritisk till frågan om huruvida klubbbesöken hade någon bestående effekt eller lyckades omvända ickekommu-

91 Samsing, Rapport der skandinavischen Sektion fuer Mai 1935, Leningrad Interclub, Skandinavische Sektion, 9.6.1935, 495/292/81, 9–10, RGASPI.

92 Samsing, Rapport der skandinavischen Sektion fuer Mai 1935, 495/292/81, 10, RGASPI.

nistiska sjömän. Endast 29 exemplar av *Hamn- och sjöproletären* och 70 av *Rød Kurs* hade delats ut vid sidan om kommunistiska dagstidningar, såsom svenska *Ny Dag*, danska *Arbejderbladet* och de norska tidningarna *Arbejderen* och *Ty Tid*. Största problemet var det begränsade agitations- och propagandaarbete ombord på fartygen; Gustavsson hade endast hunnit med 47 och Samsing med 16 besök. Resultatet blev magert och man hade lyckats värva endast 25 nya medlemmar till ISH.⁹³

Ett år senare hade utsikterna för arbetet bland de svenska sjömännen klart försämrats. Omkring trefjärdedelar av alla svenska sjömän hade nämligen inga fotografier tillhanda vilket krävdes av de sovjetiska myndigheterna för att erhålla en passersedel för att komma i land och besöka interklubben. En annan försämring var att Gustavsson var den enda instruktören i den skandinaviska sektionen; Samsing hade flyttats till interklubben i Archangelsk i juli 1936 för att organisera arbetet i dess skandinaviska sektion.⁹⁴ Personalbristen i Leningrad resulterade i att Gustavsson endast hann besöka 27 fartyg i juli 1936, varav 18 svenska, sex danska, två norska och ett grekiskt. I och för sig följde klubbverksamheten sitt utarbetade program med exkursioner till fabriker, museer och sovjetiska handelsfartyg samt koncertaftnar och föredrag kring enhetsfronten, kriget i Spanien, kampen mot fascismen och krigsfaran, förhållandena i Sovjetunionen inklusive kollektiviseringen, den nya författningen och nationalitetspolitiken.⁹⁵

93 Samsing, Rapport der skandinavischen Sektion fuer Mai 1935, 495/292/81, 11, RGASPI.

94 Brev från Arthur Samsing till NN, utan datum [ca oktober/november 1936], 495/247/540, 11–13, RGASPI.

95 A. O. Gustavsson, Skandinavische Sektion. Bericht für Juli 1936, Leningrad, 8.8.1936, 495/15/14, 3, RGASPI.

Interklubbarna i de skandinaviska länderna: en topografisk framställning

Interklubbarnas verksamhet riktade sig till såväl utländska som inhemska sjömän. Därför skulle de vara strategiskt placerade, helst nära hamnen eller i hamn- och sjöarbetarnas kvarter så att sjömännen hade möjlighet att besöka klubbarna under sin fritid eller permission. Endast i ett fåtal fall hade den lokala gruppen råd med att köpa en lokal eller till och med ett hus, såsom var fallet i Hamburg. Vanligare var dock att klubben organiserades i hyreslokaler vilket var fallet i de skandinaviska länderna. Detta innebar att klubbens läge även dikterades av hyresläget i och med att de flesta interklubbarna inte hade råd med att betala höga hyror för sina lokaler.

Den första interklubben i Norden inrättades i Köpenhamn, troligtvis i mars 1926 då även första numret av klubbens tidskrift *Laternen* utkom.⁹⁶ Tydligt gick verksamheten till en början på sparlåga men i september samma år gick man ut i offentligheten med inbjudan till att besöka interklubben.⁹⁷ Klubben kom sedermera att verka vid ett flertal adresser i staden, mestadels i kvartieren kring Nyhavn som under 1920- och 1930-talet var en utpräglad arbetarstadsdel och tillhåll för de lägre sociala klasserna. Den tongivande aktören i upprättandet av TIPK:s verksamhet i Köpenhamn var Richard Jensen. Syndikalisten och sedermera 'den bolsjevikiska strejkorganisatören' Jensen var ett känt namn för de danska myndigheterna redan 1919 då det ryktades om att han mottagit stora summor pengar från en bank i Hamburg för att organisera en strejk.⁹⁸ Under 1920-talet kom Jensen att

96 Oplysninger vedrørende kommunistisk propaganda (april 1926), Stockholmspolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare, F X:8 Utländska kommunistiska handlingar, SRA.

97 [Annons] Alle skandinaviske sjøfolk som anløper Kjøbenhavn bør besøke Sjømannsklubben, *Den Internasjonale Transportarbeider* 1:4, (september) 1926, 2.

98 Erik Nørgaard, *Richard Jensen – historien om en mand*, Köpenhamn: Holkenfeldt, andra reviderade utgåvan 2007, 19.

bli en central förbindelselänk i TIPK:s hemliga kontaktnätverk i Östersjöregionen och verkade regelbundet som kurir. TIPK:s plan tycks ha varit att utveckla Köpenhamn som en förbindelsenod mellan Leningrad och Hamburg och för detta ändamål krävdes att en hamnbyrå och interklubb skulle inrättas i staden. Jensen fick i uppdrag att organisera detta, till en början dock föga framgångsrikt vilket framgår i en reprimand som han fick av sin förbindelseman Leif O. Foss: ”Din meddelelse om, at det lejede kontor allerede er fraflyttet, er uhørt. Vi må have kontor og et sted, hvorfra bureauets virksomhed ledes og hvortil folk kan henvende sig. [...] Endvidere må du undersøge, hvorledes det ligger med dannelsen af en International Sømandsklub, hvorledes dette arbejde skal gribes an, og de eventuelle omkostninger. [...] Det er endvidere forslået, at hvis der ikke nu kommer orden i Havnebureauet, så skal dette lægges under partiet.”⁹⁹ Att komma under DKP:s kontroll var det sista som Jensen önskade, hamnbyråerna och interklubbarna skulle hållas utanför partiets och partistyrrelsens insyn och kontroll, något som redan Albert Walter hade understrukt och själv genomdrivit i Hamburg.

Jensen lyckades få ordning på situationen i Köpenhamn. Den första interklubben verkade i en lokal på Toldbodgade 15 i Nyhavn. Klubben höll öppet hus alla dagar mellan 19 och 23. Varje onsdag ordnades föredragsaftnar och skandinaviska dagstidningar och socialistiska litteratur på de skandinaviska språken fanns tillgängliga.¹⁰⁰ Nyhavn var beryktad för sitt dåliga rykte, dels beroende på den mångfald av billiga hotell och krogar som anhopades i kvarteren, dels för att dess invånare huvudsakligen tillhörde de lägre samhällsklasserna. Under mellankrigsperioden måste stadsdelen ha framstått som ett suspekt, om inte radikalt rum som speciellt riktade sig till sjömännen. Vid Nyhavn 29 låg Hotel Skandinavien som utlovade alltid goda sängar, mat till ”moderate priser” och musik till midnatt, i fastigheten nr 37 fanns Richardt Sørensens Smørrebrøds-Forretning og Pensio-

99 Leif O. Foss till Richard Jensen, odaterat brev, avskrivet i Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen: Komintern og de revolutionære søfolk*, 90.

100 ’Klubben’, *Laternen* 2:7, 1927, 4.

nat ("Anbefaldes til Søfolkens velvillige erindring"), ett stenkast därifrån låg Café Nyhavn 41. Mittemot låg krogen "Marstal" vid Nyhavn 40 som hade en fransk kock och spelade musik från fyra på eftermiddagen till midnatt ("Billige priser. English spoken. Man spricht Deutsch"). Vid Nyhavn 49 låg Det billige Skotøjsudsalg medan Bro Kaféen til Julius låg vid Nyhavn 51. Vid Toldbodgade 2 fanns Café Bræddehydden, senare Smørrebrøds- og Paalaegsforretning P. Rersøe, vid nr 4 biografen Hollywood; mittemot låg Café Esbjerg ("flaskeøl 35, ingen drikkeenge"), Café Brooklyn (Reel betjening, musik hver after") och Hans Philips butik där vin och cigarrer kunde köpas billigt; vid Toldbodgade 8 fanns den Internationale Frisør-Salon ("anbefaldes til Søens folk. English spoken. Man spricht Deutsch. On parle francais") medan Den røde Kaelder vid nr 14 lockade med vin, cigarrer och cigaretter till billiga priser. Hotel Sct. Anna vid Sct. Anna Plads 12 utlovade "hygelige værelser til meget billige Priser" och "god mad til billige priser", i huset bredvid fanns Smørrebrødsforretningen "Dana" medan Café Hellig Olaf lockade på Lille Strandstræde 7.¹⁰¹

Förutsättningarna för att idka en effektiv verksamhet var dock begränsade i klubbens utrymmen på Toldbodgade 15 och i april/maj 1928 flyttades klubben till nya utrymmen vid Havnegade 53 (se illustration 66).¹⁰² Dessa ansågs som mera ändamålsenliga. Klubben hyrde två våningar i huset. I källaren fanns en restaurant med biljardbord, i våningen ovanför fanns ett kafé, en läsesal, skrivsal med radio och ett bibliotek. Dessutom fanns det en stor garderob där sjömännen kunde lämna sina persedlar till förvar; persedlarna kördes av klubbens bil till och från hamnen gratis (se illustration 67).¹⁰³

Ett och ett halvt år senare upphörde verksamheten på Havnegade. Enligt de brittiska säkerhetsmyndigheterna lyckades inte Jensen täcka utgifterna för att driva interklubben. När det

101 Annonser i *Laternen* 2:7, 1927; *Laternen* 5:1, 1930; *Laternen* 5:2, 1930; *Laternen* 5:4, 1930; *Laternen* 6:1, 1931; *Laternen* 6:7, 1931.

102 Addressuppgifter i *Laternen* (1927) och (1928).

103 'Nye Klub-Lokaler', *Laternen* 3:4–5, 1928, 3.

dessutom förekom oklarheter i bokföringen beslöt Moskva att strypa understödet för klubben.¹⁰⁴ Under de följande två åren är det oklart om klubben hade något eget samlingsutrymme. Visserligen uppgavs att Hotel St. Annæ vid St. Annæ plads 12 skulle bli omdöpt till Sjømanshuset,¹⁰⁵ men det är oklart huruvida det var fråga om en regelrätt interklubb. I vilket fall som helst verkade man på denna adress från januari 1929 till januari 1930 (se illustration 68), därefter på Store Kongensgade 100A, men troligt är att det endast avsåg redaktionens adress för klubbtidningen *Laternen*. Först i november 1930 informerade *Laternen* att klubben fått ett nytt kontor i ett hus på Toldbodgade 4. Tydligt hade man fram till dess inte haft någon egen verksamhetspunkt ty sjömännen uppmanades att besöka kontoret för att få agitationsmaterial. Någon egentlig klubbverksamhet förekom inte, kontorets föreståndare var Svend Christensen och det var öppet endast på eftermiddagen mellan klockan 12 och 15.¹⁰⁶ Alla sammankomster och tillställningar ordnades på andra adresser i staden, bland annat i Arbejdernes Forenings- og Forsamlingsbygningens lokaler vid Rømersgade 22. Således saknas Köpenhamn i Albert Walters uppräknings av interklubbar i april 1930 eller i de listor på klubbar som publicerades i *Laternen* samma år.¹⁰⁷

Först i slutet av 1930 inkom en uppgift om att en ny interklubb hade öppnats på Toldbodgade 4.¹⁰⁸ Verksamheten tycks dock ha varit kortvarig på denna adress. Under sommaren 1931 sökte man febrilt efter en ny lokal men utmaningen var att hitta ett lämpligt

104 Brittiska säkerhetstjänstens anteckningar 8.11.1933, KV 2/2158, 30a, TNA.

105 'Sjømannsklubben i Kjöbenhavn', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:1, 1929, 3.

106 'International Sømandsklub faar kontor', *Laternen* 5:8, 1930, 4.

107 [Albert Walter] Kurze Übersicht der Tätigkeit der ISH im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, 12.V.1931, 534/5/221, 68–77, RGASPI.

108 Plan of immediate tasks (tillägg för hand: Alexander), odaterad, 534/5/219, 54–57, RGASPI. Brevet kan utifrån dess arkivering samt en intern källanalys dateras till omkring november/december 1930, troligtvis författas av George Hardy i Hamburg.

ställe till ett överkomligt pris.¹⁰⁹ Efter en kort sejour på Store Søndervoldstraede 9 i södra ändan på Christianshavns kanal under hösten 1931 flyttades verksamheten till Toldbodgade 16 ett par månader senare.¹¹⁰ I maj 1932 fanns man åter i Christianshavn på Store Søndervoldstraede 9.¹¹¹ Från och med denna tidpunkt var Alberti Hansen ledningen av interklubben och verkade som dess sekreterare och kassör fram till 1934.¹¹² Senast i augusti 1932 fanns interklubben åter på Toldbodgade 16.¹¹³ Här kom interklubben att finnas ända fram till början av 1934 då den flyttade till Gothersgade 15 norr om Kongens Nytorv. Den gamla klubblokalen var både sliten och oändamålsenlig uppmärksammade *Rød Kurs* sina läsare. Den nya lokalen lovordades för att omfatta ett flertal ljusa och luftiga rum inklusive en läs- och skrivstuga som var trevligt möblerade och dekorerade. Vid ingången finns en kiosk med ett stort urval av danska och utländska tidskrifter.¹¹⁴ På denna adress fanns klubben fram till i mars 1937;¹¹⁵ under hela denna period var Helge Theil Kierulff klubbsekreterare.¹¹⁶

Huruvida interklubben i Köpenhamn hade utvecklat en internationell verksamhet under 1920-talet är oklart. Senast 1933 registrerades dock en uppenbar diversifiering av aktiviteten och i mitten av året fanns det minst tre aktiva sektioner i klubben:

109 Christensen, Länderbericht Dänemark, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

110 'Søfolkenes R.F.O. opretter Sømandsklub i København', *Laternen* 6:10, 1931, 3; lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932.

111 Abschrift Nr 2 Kleine Bibliothek der ISH. Inter-Klub-Adressen (odaterad, lägesbeskrivning ca maj 1932), R1501/20224, 124, BArchB.

112 Rapport fra Københavns Opdagelsepolit, 11.2.1941, Politiets Efterretningstjenste, Wollwebersagen, Pakke 2, DRA.

113 Lista på interklubbar i *Majakas* 1–2, (juli–augusti) 1932.

114 'Ny Interclub i København', *Rød Kurs* 4:2, 1934, 1.

115 Adressen Gothersgade 15 finns första gången i *Majakas* 19–20, (mars–april) 1934; sista nedslaget för adressen finns i *Hamn och Sjö* 7:3, 1937.

116 Rapport fra Københavns Opdagelsepolit, 11.2.1941, Politiets Efterretningstjenste, Wollwebersagen, Pakke 2, DRA.

Illustration 66. Interklubben i Köpenhamn har fått nya lokaler, annons i Laternen 3:3–4, 1928.

Illustration 67. Interklubben i Köpenhamn, adress Havnegade 53 – utanför byggnaden står Richard Jensen. Källa: Richard Jensen Arkiv, ARA.

Illustration 68. Interklubben har flyttet igen, annons i Laternen 4:1, 1929.

en dansk, en svensk och en tysk.¹¹⁷ Från och med hösten 1933 rapporterades det om att klubben även lockade till sig finska sjömän,¹¹⁸ ett par månader senare att det fanns en baltisk sektion som inriktade sig på estniska, finska, lettiska, norska och svenska sjömän.¹¹⁹ Klubbens storhetstid varade dock inte länge. Redan under hösten 1935 hade aktiviteterna begränsats till att bearbeta skandinaviska, engelska och tyska besättningar medan arbetet

117 Meddelelse fra Landssekretariatet. Søfolkenes og Havnearbejdernes R.F.O. Sektion af ISH, København den 15 juli 1933, Richard Jensen Arkiv, ARA.

118 [Maskinskrivet brev] Kööpenhaminassa oleva lähetystö, N 2174, Kööpenhamina 25.10.1933. Ulkoasiainministeriölle. Kommunistinen merimiesklubi Kööpenhaminassa. [sänt från Utrikesministeriet till Detektiva centralpolisen 30.10.1933], I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale EK-Valpo, FRA.

119 [Maskinskrivet brev] Poliitilise Politsei Komissar Tallinnas [Täht] an Herrn Direktor E. Rieki in Helsinki. Vertraulich. 22/2-34. I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale EK-Valpo, FRA.

bland de finska och baltiska sjömännen låg nere i och med att man saknade språkkunniga funktionärer.¹²⁰

Aktiviteterna i Köpenhamn begränsades ytterligare av att interklubben led av en kronisk brist på funktionärer. Som ett led i att värva flera klubbaktivister publicerades ett utrop i klubbens stencil *Udkiggen* där klubbledningen redovisade för de olika aktiviteternas omfattning, nämligen att alla skepp som besökte hamnen hade besökts och att antifascistisk upplysningsverksamhet hade bedrivits bland besättningen. Dessutom hade man talat om bemanningsfrågan, om den (nyligen avslutade) svenska och (ännu pågående) finska sjöfartsstrejken samt berättat om ISH:s positiva och ITF:s negativa ställningstaganden i konflikterna.¹²¹ Ett par år senare sökte interklubben locka sjömän med att utlova kaffe, te, sodavatten, smørrebrød och cigaretter till billiga priser, dessutom fanns det två biljardbord och olika brädspele samt filmföreläsningar och dans och annan underhållning utlovades.¹²²

Utöver interklubben i Köpenhamn fanns det verksamhet i Esbjerg, Odense, Århus och Ålborg. Sjömansklubben i Esbjerg, grundat 1928, var den nästäldsta i Norden. Ursprungligen fanns den på Smedegade 11 och leddes av Ejnar Nilsen och hans hustru Minna.¹²³ Lokalen var ett stenkast från Dokhavnen. Smedegade var mest känd för att Esbjergs Jernstøberi og Maskinfabrik (grundat 1899) låg där fram till 1962.¹²⁴ Även Smedegade utgjorde ett ”radikalt rum” där olika kommersiella aktiviteter riktade sig till sjömän som läste *Laternen*: Barber- og Frisør-Salonen E. Svendsen vid Smedegade 8, i samma fastighet fanns även List’s Tobaks-

120 Aus dem Bericht des Klubs in Kopenhagen für August, September, Oktober 1935, 534/5/245, 116, RGASPI.

121 *Udkiggen* 1, 1933, Richard Jensen Arkiv, ARA.

122 Trotzig, *En sømand han maa lide*, 261.

123 Lista på interklubbar i *Laternen* 3:4–5, 1928; *Hamn- och sjöproletären* 1, (oktober) 1931; Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 91.

124 Arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen, Byhistorisk Arkiv Esbjerg, 'Esbjerg Tidsrejse 2 – Smedegade', <https://www.youtube.com/watch?v=UOako3Xxmp8> (hämtat 10.11.2105). I videon nämns inte gatans förföljtna som 'röd' samlingsort för sjömän.

forretning, i fastigheten bredvid Sømændens Skomager.¹²⁵ Huset vid Smedegade 11 hade köpts av den lokala avdelningen av det (kommunistiskt dominerade) Søfyrbrødernes forbund; således var interklubben inhyst i ett av de få hus som ägdes av den lokala organisationen som drev klubben. Att gatan var ett 'rött' rum måste ha varit känt för sin samtid – tegelstenshuset huset vid Smedegade 11 var utsmyckat på utsidan med stjärnformade emblem med hammaren och skäran i mitten och hyste DKP:s lokaler i början av 1930-talet (se illustration 69).¹²⁶

Interklubben i Esbjerg framstod som den mest välorganiserade i Norden i början av 1930-talet. Vid denna tidpunkt var klubben den enda som var ekonomiskt självbärande och ägde sitt hus. Den internationella verksamheten inriktade sig på bland annat på polska och italienska sjömän som anlöpte hamnen.¹²⁷ Under sommaren och hösten 1932 verkade interklubben på adressen Smedegade 18,¹²⁸ från december 1932 till maj 1933 fanns den åter på Smedegade 11.¹²⁹ Därefter fanns klubben på Borgergade 60 fram till våren 1935,¹³⁰ varefter den åter fanns på Smedegade 18 fram till mars 1937.¹³¹

Interklubben i Odense var den tredje och yngsta verksamhetspunkten som inrättades i Danmark under våren 1930 och

125 Reklamer i *Laternen* 6:4, 1931.

126 Thomsen, *Folkets trae – kampens trae*, 9, 11.

127 Christensen, Länderbericht Dänemark, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, RGASPI 534/5/224.

128 Abschrift Nr 2 Kleine Bibliothek der ISH. Inter-Klub-Adressen (odaterad, lägesbeskrivning ca maj 1932), R1501/20224, 124, BArchB; *Majakas* 1–2, (juli–augusti) 1932 t.o.m. 11–12, (juni–juli) 1933; *Majakka* 7, (april) 1933 och 10, (juni–juli) 1933.

129 Se lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 2:12, 1932 t.o.m. *Hamn- och sjöproletären* 3:5, 1933.

130 Se lista på interklubbar i *Majakas* 23–24, (juli–augusti) 1934 t.o.m. 26, (mars–april) 1935.

131 Se lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 5:5, 1935 t.o.m. *Hamn och Sjö* 7:3, 1937.

låg på St. Jørgensgade 40.¹³² Eventuellt blev verksamheten kortvarig, ty någon interklubb i Odense finns inte listad i slutet av året. 1932 var klubben tillbaka, enligt *Hamn- och sjöproletären* låg den på Dybdevej 20, ca 2,5 km från hamnen i stadsdelen Bolbro.¹³³ Uppgiften stämmer dock inte överens med den informationen som *Rød Kurs* meddelade sina läsare; enligt tidskriften hade den nya klubben inrättats i februari på adressen Nørrebro 94.¹³⁴ Detta var ett hus i Nørrebrokvarteret, ett arbetarkvarter vid Nørregades ändpunkt Nørreport varifrån det var 300 meter till Nyhavn. Stadsdelen var okänd bland sjömän för sin koncentration av vårdshus och små hotell. Nørrebrokvarteret försvann i samband med saneringen under 1960-talet.¹³⁵ Interklubben var endast öppen på kvällen och tillhandahöll både danska och utländska skrifter i läsesalen.¹³⁶ Av allt att döma blev sejouren vid Nørrebro kortvarigt emedan Dybdevej 20 uppges som interklubbens adress i december 1932. På denna plats existerade klubben fram till maj 1933 varefter verksamheten tycks ha upphört.¹³⁷

Ännu färre uppgifter finns det om interklubben i Århus. Initiativet att öppna en sjömansklubb i staden hade tagits av Richard Jensen. Denne anförtrorde uppgiften till den danske sjömannen Klaus Jensen (1913-?) som 1933 ledde den tyska sektionen i interklubben i Köpenhamn och kortvarigt även samma enhet i interklubben i Göteborg. Klaus Jensens agerande i Århus fick dock ett abrupt slut efter den danska sjömansstrejken 1934 då han i maj samma år sändes till Leningrad och kom därefter att arbeta som instruktör vid sjömansklubbarna i Leningrad och Archan-

132 Abschrift. Internationaler Seemannsklub in/Adressen der Internationalen Seemannsklubs (odaterad rapport; men troligtvis våren/maj 1930), R1501/20224, 7, BArchB.

133 Lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932.

134 'Nye Interklubber i Odense og København', *Rød Kurs* 2:2, 1932, 2.

135 http://historiskatlas.dk/N%C3%B8rrebro-kvarteret_%281816%29 (hämtad 10.11.2015).

136 'Nye Interklubber i Odense og København', *Rød Kurs* 2:2, 1932, s. 2.

137 Se lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 2:12, 1932 t.o.m. *Hamn- och sjöproletären* 3:5, 1933.

Illustration 69. Interklubben i Esbjerg- Källa: Nørgaard, *Drømmen om verdensrevolutionen*, 92.

gelsk.¹³⁸ Det oaktat kördes verksamheten i Århus igång i maj 1934; klubblokalen fanns på Havnegade 18.¹³⁹ Hur länge den kom att existera är dock okänt, den sista uppgiften är från april 1936 då adressen var Mejlgade 70.¹⁴⁰ Allra minst uppgifter föreligger om interklubben i Ålborg. Den finns inte med bland listan på interklubbar som publicerades i *Laternen* eller *Hamn- och sjöproletären*, däremot uppger tidskriften *Majakas* att en interklubb skulle ha funnits på adressen Kattevad 28 åren 1934 och 1935.¹⁴¹

I Norge grundades tio interklubbar mellan 1930 och 1932, nämligen i Bergen, Fredrikstad, Haugesund, Larvik, Narvik, Oslo, Stavanger, Tromsø, Trondheim och Ålesund. Planer på att inrätta interklubbar i Bergen, Oslo, Stavanger och Trondheim

138 Claus Jensens autobiografi, 495/208/208, RGASPI.

139 'Giv Agt!'; *Laternen* 2, (maj) 1934, 4.

140 Se lista på interklubbar i *Majakas* 30, (april) 1936. Interklubben i Aarhus finns inte upptagen i listorna i *Hamn- och sjöproletären*.

141 *Majakas* 17/18, (januari-februari) 1934 t.o.m. *Majakas* 28, (augusti) 1935.

fanns redan under andra hälften av 1920-talet,¹⁴² men dessa rann ut i sanden. I januari 1929 kom man slutligen igång med verksamheten i Oslo, dock inte i egna lokaler utan man ordnade regelbundna möten på Sjømændenes Hus på Grev Wedels plass.¹⁴³ Samsings förebild var interklubben i Esbjerg;¹⁴⁴ på sikt hoppades han hyra egna utrymmen och satte igång med en insamlingskampanj bland sjömännen för att bekosta företaget.¹⁴⁵ Våren 1930 hade man samlat ihop tillräckligt med medel för att kunna öppna en läsesal och den 3 december 1930 invigdes interklubbens faciliteter på Brogaten 24 i Oslo.¹⁴⁶ Det hade tagit femton månader för att samla ihop tillräckligt med medel för att öppna och driva klubben, meddelade Samsing och vädjade samtidigt till att de klassmedvetna sjömännen även i fortsättning skulle stöda klubbens verksamhet.¹⁴⁷ Det lokala understödet var dock otillräckligt för att täcka klubbens utgifter i längden och i en lägesrapport från september 1931 konstaterades att verksamheten hade kollapsat. Någon förklaring till detta gavs dock inte.¹⁴⁸ Senast i november samma år var man dock igen igång och fram till februari/mars 1932 låg klubben på Tomtegate 9,¹⁴⁹ därefter på adressen Skip-

142 A. Samsing, 'Får vi sjømansklubb i Oslo', *Den Internasjonale Transportarbeider* 1:5, (oktober) 1926, 6.

143 'Sjømansklubb i Oslo', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:2, 1929, 3.

144 'Sjømansklubb i Oslo', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:9, (augusti) 1929, 6.

145 'Sjømannens levevilkår', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:12, (oktober) 1929, 3; 'Oslo internasjonale sjømannsklubb', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:13, (november–december) 1929, 6.

146 'Internasjonale Sjømansklubb i Oslo', *Den Internasjonale Transportarbeider* 5:4, (mars) 1930, 7; 'Den første Internasjonale sjømansklubb åpnet i Norge', *Den internasjonale transportarbeider* 5:16, (december) 1930, 8.

147 'Besøk de Internasjonale sjømannsklubber! Ny klubb i Oslo!', *Den internasjonale transportarbeider* 5:15, (november) 1930, 4.

148 Samsing, Länderbericht Norwegen, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

149 Se lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 1:1, (november) 1931 t.o.m. *Hamn- och sjöproletären* 2:2–3, 1932.

pergaden 30 fram till senhösten 1932.¹⁵⁰ Från december 1932 till våren 1933 fanns den på Karl Johansgate 2,¹⁵¹ mitt emot järnvägsstationen och omkring 500 meter från hamnen. Året därpå fanns klubben på Rødfyllgate (Rødfyldgate) 12, en gata som försvann i samband med moderniseringen och anläggningen av nya trafikarrangemang i Oslos centrum på 1960-talet.¹⁵² Det var visserligen ett längre avstånd till hamnen men på denna adress fanns även ett kafé som drevs av föreningen för de arbetslösa åren 1932–1934.¹⁵³ Det är sannolikt att interklubben använde samma lokal för sin verksamhet. Under de första åren var Artur Sam-sing verksamhetsledare för interklubben i Oslo, 1933 tog Martin Hjelman Rasmussen över.¹⁵⁴ Under andra hälften av år 1935 fanns verksamheten på Toldbodgate 11, i januari 1936 var den på nytt på Rødfyldgate varefter klubben slutade att existera.¹⁵⁵

Uppgifterna om de övriga interklubbarna i Norge är mera sparsamma. Verksamheten i Tromsø tycks ha varit var relativt

150 Se lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932 t.o.m. *Hamn- och sjöproletären* 2:11, 1932. Adressen Skippergaden uppges även i en tysk sammanställningen från 1933, Abschrift (Stockholm, den 19.1.1933) Merkblatt für Bordvertrauensleute. Adressen der Inter-Klubs, R1501/20224, 152, BArchB. Eventuellt verkade klubben en kort tid på sin tidigare adress (Tomtegate) hösten 1932 emedan listan i *Majakas* 1–2, 1932 anger Skippergaden medan den i *Majakas* 3–4, 1932 anger Tomtegate.

151 Se lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 2:12, 1932 t.o.m. *Hamn- och sjöproletären* 3:5, 1933 samt *Majakas* 9–10, (april–maj) 1933.

152 <http://no.cyclopaedia.net/wiki/Rødfyllgate> (hämtad 10.11.2015).

153 Fotografi med bildtext 'Kø utenfor Arbeidsløses Kafé i Rødfyllgate i Oslo', Ingar Kaldal, 'Foreninger av arbeidslause i mellomkrigstida', *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 1, 1983, 50–51.

154 Børgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, 57. Enligt listan på interklubbar som publicerades i *Hamn- och sjöproletären* skulle interklubben i Oslo ha legat på Tomtegate 9 (oktober 1931 t.o.m. 6/1933) medan en tysk lista för internt bruk anger adressen Skippergaden 30 (Abschrift (Stockholm, den 19.1.1933) Merkblatt für Bordvertrauensleute. Adressen der Inter-Klubs, R1501/20224, 152, BArchB.

155 Se lista på interklubbar i *Hamn- och sjöproletären* 5:8, 1935 t.o.m. *Hamn och Sjö* 6:1, 1936. Enligt listan som publicerades i *Majakas* 28, (augusti) 1935 skulle det inte mera ha funnits någon verksamhet i Oslo.

stabil och långvarig, den internationella sjömansklubben kom att verka vid en och samma adress, Vestergaten 22. Oklart är dock när verksamheten började. Enligt Samsings utsaga existerade interklubben redan i januari 1931,¹⁵⁶ men några hänvisningar till den eller dess adress finns inte förrän senare hälften av 1932 (*Majakas*), i listorna i *Hamn- och sjöproletären* dyker interklubben första gången upp i augusti 1933. Verksamheten pågick till januari 1936. Lika oklara är uppgifterna om när interklubben i Haugesund öppnade. Enligt *Haugesunds Avis* inledde interklubben sin verksamhet i maj 1932,¹⁵⁷ medan *Majakas* anger att den fanns på Torvgaten 1 från hösten 1932 till slutet av 1933, därefter uppges adressen Store Strandgate 3. *Hamn- och sjöproletären* uppger endast adressen Store Strandgate 3 där verksamheten pågick till januari 1936.¹⁵⁸ Enligt uppgifter i *Internasjonal Sjøtransportarbeider* öppnades en interklubben i Stavanger den 22 februari 1931 men någon annan information om den eller dess adress föreligger inte.¹⁵⁹ I Narvik öppnades en interklubb i början av december 1931;¹⁶⁰ klubben kom sedermera att verka i Arbeidernes hus i Frydenslund mellan mars/april 1932 och maj 1933 (se illustration 70), i Trondheim angavs adresa Hotel Scandinavic, i Alesund Kirkegaten 12 och i Fredrikstad Glemmegaten 43 under samma period.¹⁶¹ I Bergen fanns interklubben först på adressen ”Knut

156 'Sjøfolk og Havnearbeidere. Frem for oprettelsen av Internasjonale Sjømansklubber', *Internasjonal Sjøtransportarbeider* 6:1, 1931, 1.

157 *Haugesunds Avis* 16.6.1932.

158 Tromsø: *Hamn- och sjöproletären* 3:8, 1933 t.o.m. 6:1, 1936 samt *Majakas* 3–4, 1932 t.o.m. 27, 1935; Haugesund: *Hamn- och sjöproletären* 3:8, 1933 t.o.m. 6:1, 1936 samt *Majakas* 3–4, 1932 t.o.m. 27, 1935, *Majakka* 10, (juni–juli) 1933.

159 *Internasjonal Sjøtransportarbeider* 6:4, (mars) 1931, 4.

160 'Internasjonal sjømansklubb åpnet i Narvik 2 december 1931', *Internasjonal Sjøtransportarbeider* 6:12, (december) 1931, 4.

161 Narvik och Trondheim: *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932 t.o.m. 3:5, 1933, *Majakas* 1–2, 1932 t.o.m. 13–14, 1933, *Majakka* 1, 1932 [endast Trondheim], *Majakka* 6, 1932 och *Majakka* 10, 1933; Alesund och Fredrikstad: *Majakas* 3–4, 1932 t.o.m. 13/14, 1933, *Majakka* 6, 1932 och *Majakka* 10, 1933, ej listade i *Hamn- och sjöproletären*. *Hamn- och sjöproletären* med-

Skurveits Hus, 'Tyske Brygge' fram till maj 1933, därefter tycks verksamheten ha legat nere ända fram till 1934 då klubben fanns på Halfdan Kierulfsgaten 2 ända fram till senhösten 1935.¹⁶²

Invigningen av sjömansklubben i Narvik i början av december 1931 hälsades som ett stort framsteg i Sverige. "Den revolutionära rörelsen vinner massor av anhängare", basunerade *Norrskensflamman*. Invigningen var en internationell fest, föredrag hölls av Konrad Strandskog och Arthur Samsing, varefter kamrat A. Björkman överbringade hälsningar från Sveriges kommunistiska parti. Telegrafiska hälsningar sändes till partistyrelsen i Oslo och till ISH:s sekretariat i Hamburg. Slutligen sändes ett telegram till rådhusrätten i Menstad i vilket klubben protesterade mot polisens övergrepp mot demonstrerande arbetare i staden.¹⁶³ Från öppningsfestligheterna finns ett av de fåtaliga fotografierna bevarade som visar både interiören och människorna. Salen pryddes av banderoller med kommunistiska slagord såsom 'Inn i RFO! Frem for NKP'. På väggarna hängde porträtt av (oidentifierbara) personer, troligtvis radikala eller revolutionära aktörer. Fotografiet är en gruppbild, deltagarna är klädda i festkostymer. Det är dock inte fråga om ett uteslutande manligt rum, i grupp-fotografiet poserar ett tiotal kvinnor och även ett par barn, i en del fall kan det vara fråga om familjemedlemmar till närvarande sjömän.¹⁶⁴

I Sverige inrättades den första interklubben i Stockholm under våren 1931.¹⁶⁵ Fram till april 1932 låg den i Gamla Stan, först

delade dock att interklubben i Narvik öppnade på nytt i juni 1933 men det är oklart hur länge och var den fanns i och med att den inte anfördes i tidningens lista på interklubbar!

162 *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932 t.o.m. 3:5, 1933 samt 4:1, 1934 t.o.m. 5:10–11, 1935; *Majakas* 3–4, 1932 samt 17/18, 1934 t.o.m. 27, 1935.

163 'Internationell sjömansklubb startad i Narvik', *Norrskensflamman* 4.1.1932.

164 'Internasjonal sjömansklubb åpnet i Narvik 2. december 1931', *Sjøtransportarbeideren* 6:1, 1931, 5.

165 I Albert Walters lägesrapport om verksamheten fram till april 1931 uppges att "In Stockholm ist ausserdem ein Interklub in der Organisation begriffen." [Albert Walter] Kurze Übersicht der Tätigkeit der ISH im Zeitraum vom Oktober 1930 bis April 1931, 12.V.1931, 534/5/221, 68–77, RGASPI.

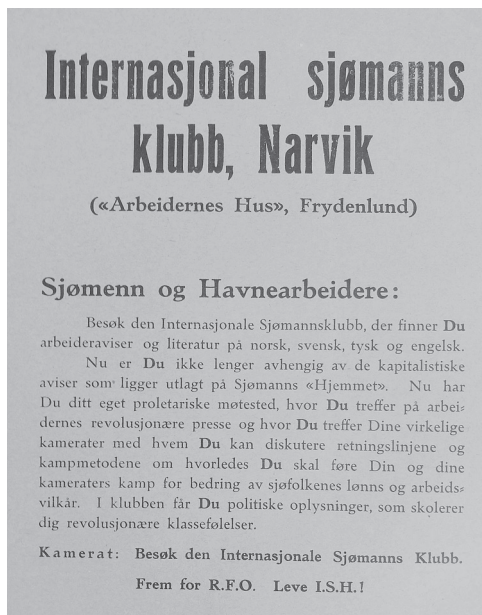

Illustration 70. Flygblad med inbjudan till interklubben i Narvik. Källa: Lösblad liggande mellan Den Internasjonale Sjøtransportarbeider, Norges Nasjonalbibliotek, Oslo.

på Österlånggatan 7,¹⁶⁶ i mars 1932 på Lilla Nygatan 11. Under denna period förestods klubben av en kollektiv ledning; i mars 1932 utgjordes den av B.D. Järn, Gösta Lindhult, Nils. E. Lövestedt, och Kjell Osvald.¹⁶⁷ Verksamheten led dock av kronisk kassakris och klubbledningen hade svårt att få ihop tillräckligt med intäkter för att täcka hyresutgifterna. Lika bekymmersamt var att klubben inledningsvis saknade kompetenta funktionärer och att arbetet huvudsakligen låg i händerna på en begränsad krets aktiva.¹⁶⁸ Högljutt klagade kamraterna över att läget och verksamhetsformerna var allt annat än optimala i Gamla Stan: ”[D]

166 *Hamn- och sjöproletären* 1:1, (oktober) 1931, *Hamn- och sjöproletären* 2:3, 1932.

167 Styrelsen för Sjötransportarbetarnas RFO Stockholm till Riksledningen, 29.3.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 85, SRA.

168 Gösta Lindhult till 'kamrat', Stockholm 26.3.1931, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

et ligger dåligt till eftersom den här lokalen har endast använts till danslokal så det enda som här har diskuterats så har det varit samkväm och dans.” Framför allt tycks det politiska arbetet lyst med sin frånvaro vilket resulterat i utrensningar av ”en del element som endast tar det här som något privat geshäft [sic].”¹⁶⁹

Klubbarbetet i Stockholm dryftades även av ISH:s exekutivkommitté i september 1931. Klubben hade öppnat den 1 maj och dess första ledare var [Gunnar?] Persson. Liksom i Köpenhamn hade det även varit svårt att hitta en lämplig lokal. Persson beklagade svårigheterna med att täcka hyresutgifterna. Trots detta hade man under dess första verksamhetsmånad lyckats arrangera 22 tillställningar som hade besökts av 700 sjömän. Mera bekymrande var att klubben i huvudsak besöktes av svenska sjömän. Agitation och propaganda på utländska fartyg förekom inte. Klubbens speciella ansvarsområde var finska fartyg men Persson konstaterade att det hittills varit omöjligt att få kontakt med finska sjömän emedan besättningen uteslutande bestod av ”fascister”. Ej heller hade man lyckats organisera skeppsgrupper ombord på svenska fartyg. Däremot hade man kontaktpersoner ombord på 39 båtar. Huruvida klubbens aktiviteter hade förbättrats under sommaren kunde Persson inte ge några upplysningar om emedan han varit på sjön sedan juni 1931.¹⁷⁰

Lösningen var att hitta en ny lokal. En sådan hittades på Hornsgatan 17 dit klubbverksamheten förlades i mitten på april 1932. I fastigheten verkade Södermalms elektriska institut. Hyran var visserligen högre än i den ”förbaskade Gamla stan” – 3 000 kronor i stället för tidigare 2 800 kronor, men den nye klubbledaren Karl Sandén räknade med att klubben kunde få extra inkomster genom att hyra ut lokalen till andra organisationer. Det viktiga var

169 Karl Sandén till 'Kamrat Persson', Stockholm 11.4.1932, SÄPO Äldre Akt-systemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

170 Persson, Länderbericht Schweden, Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10–12.9.1931, 534/5/224, RGASPI.

dock att komma igång med det politiska arbetet bland sjömännen och ”hålla den förbannade anarkin borta som varit rådande.”¹⁷¹

Under de följande två åren fanns interklubben på Hornsgatan 17.¹⁷² Ledningen byttes dock ett flertal gånger. Fram till juli 1932 var Sandén föreståndare för klubben, därefter tog Nils Lövestedt tillsammans med G. Englund, C.F. Lundberg och Bernt Svensson över för några månader.¹⁷³ I början av oktober anklagades Bernt Svensson för att ha bedrivit fraktionsarbete och avkopplades från allt arbete bland sjömännen,¹⁷⁴ i stället tillsattes Kjell Osvald som ledare för både RFO:s lokalavdelning och interklubben i Stockholm.¹⁷⁵

Interklubben kom med tiden att få ett rykte av sig att vara ett populärt tillhåll, inte minst för att klubben ordnade dansaftnar under veckosluten. För att säkerställa sig om att ordningsmakten inte skulle ha anledning om att stänga verksamheten i samband med en razzia skrevs medlemskort ut gratis: ”Inget tvivel att det blir en gång, därför gå vi också in för att allting kommer att vara just.”¹⁷⁶ Klubben höll öppet varje dag och besöktes av folk som sysselsatte sig dagtid med att läsa tidningar, spela schack eller dricka kaffe. Kommunistiska affischer utanför lokalerna signalerade att det var fråga om ett politiskt rum vilket – föga förvånande – väckte grannarnas förtrytelse och resulterade i ofta återkom-

171 [Sandén] till 'Kamrat', Stockholm, 20.4.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

172 *Hamn- och sjöproletären* 2:5, 1932; oförändrade adressuppgifter t.o.m. *Hamn- och sjöproletären* 4:4, 1934.

173 Sjötransportarbetarnas RFO/Stockholm till Riksledningen, Stockholm 23.7.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 93, SRA.

174 K[jell] Osvald till Riksledningen, Stockholm 19.10.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 99, SRA.

175 Sjötransportarbetarnas RFO/Stockholm till Riksledningen, Stockholm 1.10.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 97, SRA.

176 Gösta Lindhult till 'kamrat', Stockholm 26.3.1931, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 80, SRA.

mande klagomål till polisen.¹⁷⁷ Speciellt dansaftnarna sågs med misstro. Egentligen var de avsedda för klubbens medlemmar men polisen registrerade att även ickemedlemmar och 'lösa kvinnor' bevistade klubben. Mera suspekt var att klubblokalerna ansågs utgöra tillhåll för kriminella element som även övernattade där.¹⁷⁸

De återkommande klagomålen resulterade slutligen till att polisen gjorde en razzia mot interklubben i början av februari 1934. Vid denna tidpunkt fanns klubben på adressen Hornsgatan 19B;¹⁷⁹ oklart är när den flyttat dit eller om klubben fanns både på adressen 17 och 19B. I maj 1934 vräktes klubben från Hornsgatan 19B.¹⁸⁰ Nya lokaler hittades på Brunnsgård 4 i Gamla Stan som blev interklubbs sista adress i Stockholm. Det finns dock inga uppgifter om när verksamheten kom igång på denna adress; det första säkra tecknet på klubbaktiviteter finns ifrån maj 1935, den sista ifrån våren 1938.¹⁸¹ Vid denna tidpunkt var klubben indelad i en svensk, en norsk och en tysk sektion och hade hösten 1935 kontakter med besättningen ombord på 16 svenska, åtta finska, sex estniska, fem norska, fyra engelska, två amerikanska och ett polskt fartyg. Speciell betydelse hade klubben i spridningen av kommunistisk litteratur till Finland och Estland; det fanns kontaktpersoner ombord på sex estniska ångfartyg och tio estniska

177 P.M. till Herr Polismästare, Stockholm, 2:a polisvaktstriktets station 2.2.1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärn 2, 187–189, SRA.

178 P.M. angående Internationella Sjömansklubben, 27.10.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärn 2, 176, SRA.

179 P.M. beträffande razzian å Interklub, Hornsgatan 19B 1 tr. den 3 februari 1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärn 3, 275, SRA.

180 Vräkningen av IK-Hornsgatan 19B (maj 1934), SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärn 2, SRA; 'Interclub vräkt', *Folkets Dagblad* 24.5.1934.

181 *Hamn- och sjöproletären* 5:5, 1935, oförändrade adressuppgifter t.o.m. *Hamn- och Sjö* 8:3, 1938.

segelskepp vid sidan om ett stort antal finska förbindelsepersoner.¹⁸²

Klubbens ledande funktionär var vid denna tidpunkt Gunnar Alm. Han verkade under olika tider som sekreterare, kassör och ordförande. Han lämnade även en av de få ögonvitnesskildringarna om klubben på Brunnsgränd 4 när han intervjuades i mitten av 1970-talet. Klubben låg på andra våningen och innefattade två rum och kök. Lokalen hade hyrts av en sjukkasse och Alm minnes att man uppgav att det skulle vara till schackklubb för sjömän för att lägga dimridåer på den politiska verksamheten. Dock blev man snabbt avslöjad – när Alm höll på att tapetsera och måla taket hade han lagt ut gamla plakat från en solidaritetsdemonstration som man hållit under den danska sjömansstrejken tidigare under året. ”Men jag tror att vi blev omtyckta hyresgäster,” mindes Alm, ”[v]i hade radioapparat. Och vi hade till och med stencilapparat så vi kunde göra flygblad. Vi hade tidningar. Pravda var en av dem.”¹⁸³

Interklubbar öppnades även i Gävle, Göteborg, Härnösand, Landskrona, Luleå, Malmö, Oskarshamn, Stugsund och Sundsvall. Beslutet av att inleda verksamheten i Göteborg hade fattats av ISH:s exekutivkommitté vid sitt möte i september 1931;¹⁸⁴ Interklubben etablerades sedermera i översta våningen i hörnhuset Järntorgsgatan 12–14/hörnet Norra Allégatan i december 1931.¹⁸⁵ Huset var under sin tid känd som Rialtohuset, ett sex-våningars kontorsbyggnad som uppförts i början på 1920-talet. I

182 Einige Auszüge aus dem Klubbericht aus Stockholm für November 1935, 534/5/245, 116, RGASPI.

183 Hans-Axel Holm, ”Du skulle prata med Alm”, *Stockholm/På Stan. Ett urval artiklar och bilder ur På Stans stadsdelsnummer hösten 1976 – sommaren 1977*, Stockholm: Dagens Nyheter, 1977, 12–14.

184 Decisions of the II. Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, 191–203, RGASPI. I och för sig fanns det planer på att öppna en interklubb i Göteborg redan i februari 1930, men dessa tycks aldrig ha realiserats, se Internationales Hafenbüro für Seeleute, Hamburg, Bericht Februar 1930, 534/5/216, 14–15, RGASPI.

185 *Hamn- och sjöproletären* 1:2, (december) 1931.

bottenvåningen fanns biografen Rialto, sedermera känd som Pusterviksteatern.¹⁸⁶

Interklubben i Göteborg kom att bli den centrala enheten i Sverige efter att ledningen för Sjötransportarbetarnas RFO flyttade dit i januari 1932. Klubbens föreståndare var under hela perioden Knut Björk som även satt i riksledningen med ansvar för arbetet i interklubbarna.¹⁸⁷ Kurt Björk var även den centrala länken i klubbarnas internationella arbete.¹⁸⁸ Rialtohuset måste under sin samtid ha varit något av en röd högborg: bredvid klubben fanns Röda fackföreningsoppositionens expedition.¹⁸⁹ Interklubben fanns tidvis på andra adresser i staden (t.ex. i mars 1932 på Andra Långgatan 11, i december 1932 i Gamla Posthuset vid Packhusplatsen)¹⁹⁰ men Rialtohuset förblev den huvudsakliga samlingspunkten ända fram till september 1933 (se illustration 71).¹⁹¹

Anledningen till att interklubben slutade med sin verksamhet i Rialtohuset är inte kända. I oktober 1933 låg aktiviteterna nere, därefter hittade interklubben en ny hemvist i Café Verdandi på Husargatan 19 som angavs som adress ända fram till september 1935.¹⁹² Kaféet var emellertid inte en utpräglad interklubb för endast medlemmar även om det framhävdes i annonserna att den riktade sig enkom till sjöfolk och hamnarbetare: ”In- och

186 Gudrun Lönnroth (red.), *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg. Ett program för bevarande, Del I*, Göteborg: Göteborgs stadsmuseum, 1999, s. 160, http://goteborgsstadsmuseum.se/sites/default/files/media/bevarandeprogram_gbg_vol_1_del_1.pdf (hämtad 10.11.2015).

187 [Erik Persson] till Sigfrid Söderberg, Göteborg 6.12.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, SRA; Rapport om RFO:s förvaltning, 16.12.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

188 K[nut] B[jörk] till Interklubb Köpenhamn, Göteborg 13.8.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

189 *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* 27.3.1933

190 *Majakka* 1, (april) 1932; *Hamn- och sjöproletären* 2:12, 1932.

191 *Hamn- och sjöproletären* 1:2, (december) 1931 t.o.m. 3:9, 1933.

192 *Hamn- och sjöproletären* 3:11, 1933 t.o.m. 5:9, 1935.

Utländska tidningar. Läsrum för sjötransportarbetare. Gott kaffe. Goda smörgåsar. Soppor serveras.”¹⁹³ Senhösten 1935 tycks klubbens aktiviteter ha legat nere; från januari till mars 1936 verkade klubben i ett café på Barlastgatan 1, därefter fanns det åter ingen fast punkt för verksamheten.¹⁹⁴ Först i juni 1936 kunde klubbledningen informera att regelbunden verksamhet skulle återupptas i och med att man hade övertagit Arbetarklubben på Kronhusgatan 1 B, ”som nu är interklubb fastän det gamla namnet har bibehållits. Den är vackert dekorerad, ljus och rymlig. In- och utländska tidningar finnes, samt för dem som önska skriva ett brev eller dylikt står alltid material till förfogande. Kamrater sjömän och hamnarbetare! Besök klubben och gynna dess kafé, där gott, nybryggt kaffe och te, choklad och läskedrycker alltid tillhandahålles till humana priser.”¹⁹⁵

På denna adress verkade interklubben ända fram till mars 1938.¹⁹⁶ Eventuellt drev man efter 1935 även en kaféörelse i interklubbens regi i ett hus på Stigbergsgatan. Föreståndaren för detta etablissemang var Gustav Söder. Denne hade varit sjöman mellan 1928 och 1935 och varit inskriven i Norges kommunistiska parti under denna period; sin medlemsavgift betalade han dock genom interklubben i Hamburg vilket tyder på att han tillhörde de sjömän som Artur Samsing lyckats knyta till partiet. När han återvände till Sverige skrev han in sig i Sveriges kommunistiska parti genom interklubben i Göteborg.¹⁹⁷

De övriga svenska interklubbarna tycks ha mera kortlivade. Klubben i Oskarshamn på Hantverksgatan 20 hade visserligen redan inrättats i oktober 1931 men den existerade endast till maj 1933. I Sundsvall verkade klubben i Kafé Temperance på Storgatan 33 från december 1931 till sommaren 1932, därefter från sep-

193 Se annons i exempelvis *Hamn- och sjöproletären* 5:5, 1935.

194 *Hamn- och sjöproletären* 6:1, 1936 t.o.m. 6:3, 1936.

195 *Hamn- och sjöproletären* 6:6, 1936, 10.

196 *Hamn- och sjöproletären* 6:7, 1936 t.o.m. *Hamn och Sjö* 8:3, 1938.

197 Rapport 4, 27 juli 1941, ang. filare Gustav Adolf Söder, Blad 8266–8358, 13, Stockholms kriminalavdelning 6:e roteln Serie B I: 13 Rapport för Luleå-ärendet, SRA.

Illustration 71. Interiören i interklubben i Göteborg. Det framgår inte när fotografiet är taget, möjligtvis föreställer det lokalen när klubben inte mera verkade i Rialtohuset. Källa: Vykort som troligtvis beslagtagits av polisen i samband med räden mot interklubben i Stockholm 1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3, SRA.

tember 1933 fram till april 1934 på Skepparegatan 23 ”i samma hus som Café Tomtebo, Norrmalm”.¹⁹⁸ Verksamheten i Luleå var obskyr: Luleå Sjömansklubb finns inte upptagen på de publicerade listorna i *Hamn- och sjöproletären* men i en annons i *Norr-*

¹⁹⁸ *Hamn- och sjöproletären* 1:1, (december) 1931 t.o.m. 4:4, 1934. Enligt uppgifter i *Majakka* 1, (april) 1932 skulle Interklubben i Sundsvall ha funnits i Hamncaféet medan både *Majakka* 6, (december) 1932 och *Majakka* 10, (juni–juli) 1933 uppger adressen Storgatan 33. Den senare uppgiften är förbryllande – antingen hade tidningens redaktion i Hamburg och exilredaktionen i Köpenhamn inte blivit informerade om att klubben hade stängt eller så hade *Hamn- och sjöproletärens* redaktörer i Göteborg under ett flertal månader låtit bli att ange att det fanns en sjömansklubb i Sundsvall (vilket i och för sig verkar föga troligt).

skensflamman i juli 1931 meddelades att klubben skulle ordna stora festligheter i Luleå Folkets park första veckoslutet i augusti.¹⁹⁹ Om klubbens fortsatta existens finns inga uppgifter. Interklubben i Landskrona, som fanns på Trädgårdsgatan 1, tycks ha existerat från augusti 1932 till maj 1933.²⁰⁰ De första försöken att inrätta verksamheten i Malmö (Torpgatan 9 C) och Härnösand (Smedjegatan 9) i december 1931 tycks ha runnit ut i sanden;²⁰¹ först i augusti 1933 meddelades att en interklubb hade öppnats i Malmö på Isac SlaktaREGatan 3 (se även illustration 72),²⁰² medan det aldrig kom att bli något i Härnösand.²⁰³ På idéstadiet stannade även planerna att öppna interklubbar i Åhus²⁰⁴ (januari 1931), Hudiksvall²⁰⁵ (oktober 1932) och Trelleborg (april 1933)²⁰⁶. Oklart är även om det någonsin fanns en interklubb i Västervik; någon sådan fanns aldrig i *Hamn- och sjöproletärens* listor men skulle enligt tidskriften *Majakka* ha existerat på adressen Nybygget 3.²⁰⁷ Däremot förverkligades idén på att komma igång i Stugsund²⁰⁸ (maj 1932) och Gävle²⁰⁹ (juni 1932); i den förra staden fanns interklubben på adressen Skeppsgatan 6 från augusti 1932,

199 *Norrskensflamman* 31.7.1931.

200 *Hamn- och sjöproletären* 2:8, 1932 t.o.m. 3:5, 1933.

201 Översikt över den kommunistiska rörelsen i Sverige, uppgjord i slutet av december månad 1931, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 2, SRA.

202 *Hamn- och sjöproletären* 3:8, 1933.

203 Uppgifterna om Interklubben i Härnösand är motstridiga. Den finns inte upptagen i *Hamn- och sjöproletärens* listor, däremot i *Majakas* 3–4, 1932 t.o.m. 13–14, 1933 och i *Majakka* 1, (april) 1932.

204 [Erik Persson] till Kamrat Svärd, Åhus, Sthlm 6.1.32, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

205 *Ny Dag* 21.10.1932.

206 Sjötransportarbetarnas RFO/Trälleborg till Riksledningen, Trelleborg 21.4.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, SRA.

207 *Majakka* 1, (april) 1932 och *Majakka* 6, (december), 1932.

208 *Hamn- och sjöproletären* 2:5, 1932.

209 Erik Persson till Kamrat Andersson, Gävle, Gbg 5.6.32, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

i den senare öppnades en – kortlivad – klubb på Trädgårdsgatan 3 i oktober 1933.²¹⁰ Båda klubbarna existerade ännu i början av 1934 men fanns inte mera uppräknade i *Hamn- och sjöproletären* fr.o.m. år 1935.

I och med att de svenska interklubbarna var offentliga rum är det något förbryllande att det finns en diskrepans mellan de adresser som finns uppräknade i tidningen *Hamn- och sjöproletären* och de svenska myndigheternas lista på orter där sådana klubbar skulle ha funnits. Enligt 1934-års utredning angående den Röda fackliga organisationens organisation och verksamhet skulle interklubbar ha organiserats i ett flertal hamnstäder, inklusive Göteborg, Stockholm, Sundsvall, Halmstad, Hudiksvall och Karlskrona.²¹¹ Medan det säkerligen fanns interklubbar i de tre förstnämnda hamnarna finns det dock inga uppgifter huruvida planerna på att öppna interklubbar i de tre sistnämnda städerna någonsin realiserades.

Interklubbarna som öppna rum och motrum

De internationella sjömansklubbarna var mångfacetterade och komplexa enheter. De utgjorde lokala, öppna och synliga noder i ett globalt och transnationellt offentligt nätverk. Listorna på interklubbarna och deras adresser publicerades i de olika tidskrifterna och publikationerna som gavs ut av ISH:s nationella sektioner och var därmed tillgängliga för såväl sjöfolket som myndigheterna. Utsmyckningen av klubbhusens exteriörer vittnade om att det var fråga om radikala, röda rum, vilket var fallet i Esbjerg eller Hamburg. Även interiörerna vittnade om samma inriktning: planscher och affischer med radikala och politiska slagord och budskap, upprop undertecknade av kommunistiska oppositionsenheter, samt porträtt av Lenin. Framme på borden låg radikala

210 *Hamn- och sjöproletären* 3:10, 1933, 3:11, 1933 och 4:1, 1934.

211 Bilaga 6. Confidentialt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 1, SRA.

Illustration 72.
Medlemskort för
interklubben i
Malmö. Källa:
SÄPO Äldre Akt-
systemet Volym 295
VIII C 3, SRA.

fackföreningstidskrifter på olika språk, i bok- och tidskrifthyllorna fanns ISH:s och RFI:s olika publikationer. Budskapet var klart politiskt och uppenbar för såväl användare som övervakare.

Interklubbarna försökte fånga upp såväl utländskt som inhemskt sjöfolk. Agitation och propaganda skulle inrikta sig på fartyg som anlöpte hamnarna men även mot lokala sjömän och hamnarbetare. Klubbarna skulle ordna programaftnar men även inbjuda till tillställningar som riktade sig till allmänheten (se även illustration 73). Som ovan nämndes ordnade exempelvis Luleå sjömansklubb stora festligheter första veckoslutet i augusti 1931 i Folkets park i staden med dans, skjutbana och tombola. Försäljning av varm korv, kaffe och läskedrycker, full servering och konditori utlovades.²¹²

Interklubbarna skulle vara öppna rum och vara lätt tillgängliga för sjömän. Därför kunde de endast inrättas på orter där kommunisterna kunde verka (relativt) fritt och legalt. Spänningen mellan kommunisternas aktivitet och myndigheterna inställning till denna satte dock gränser för klubbarnas verkningsmöjligheter. Vid tidpunkter av politisk och facklig kamp, framför allt under strejkaktioner, utsattes klubbarna för polisraider, såsom var fallet i Hamburg under den tyska sjöfartsstrejken i oktober 1931 eller i Göteborg under den svenska sjöfartsstrejken våren 1933.

²¹² Annons i *Norrskensflamman* 31.7.1931, 2.

Ur de radikala sjömännens och fackföreningsaktivisternas perspektiv utgjorde interklubbarna ett motrum till de förhatliga sjömanshemmen och –institutet.²¹³ De senare var redarnas verktyg för att kontrollera sjömän:

But the worst inequity was, by far, the 'slave market' fink hall and its fink book. A sailor could fight demoralization, although not the psychical health problems, caused by bad food and quarters, by keeping up the hope that the next ship would be better. But from the humiliation involved incrawling into the fink hall, book in hand, there was little immediate relief; and, in addition, the unity of the shipowners implied by the fink hall and the fink book stood as a warning that the bad treatment offered on the worst ships would become standard, should the shipowners wish it. [...] To the committed unionist among the men the fink hall was an institution so degrading, so depicable, that should they be given a chance to destroy it, no power on Earth would be able to save it.²¹⁴

Framför allt skulle en radikal sjöman undvika "svartrockarna" eller sjömansprästerna och sjömanskyrkorna emedan de utpekades att vara "redarkapitalets" lakejer. "Bort med sjömanskyrkorna! Upprätta sjömansklubbar!" och "Avfolka prästernas läsrum. Besök Sjömansklubbarna" basunerade *Hamn- och sjöproletären* och varnade sina läsare för att sjömansprästernas enda avsikt var att förhindra att sjömännens politiska radikalisering.²¹⁵

Politiska, sociala och kulturella rum

Interklubben framställdes som ett politiskt socialt och kulturellt rum, som såväl en mötesplats och nöjesrum som en agitations-

213 'Hampurin Merimiesklubi 10-vuotias', *Majakka* 6, (december) 1932, 22.

214 Stephen Schwartz, *Brotherhood of the Sea: A History of the Sailor's Union of the Pacific 1885–1985*, New Brunswick: Sailors' Union of the Pacific, AFL-CIO, distributed by Transaction Books, 1986, 69.

215 *Hamn- och sjöproletären* 2:1/1932, 5; *Hamn- och sjöproletären* 2:4/1932, 5.

LANTERNEN 5

<p>Mandag d. 17. Novbr. Kl. 8. „Empiresalen“ Blegdamsvej 26 Entre gratis.</p>	<h1 style="margin: 0;">STOR FEST</h1> <p>i International Sømandsklub.</p>	
<h2 style="margin: 0;">Røde Glimt.</h2> <p>Antifascistkonferencen.</p> <p>Paa Medlemsmødet hos Fyrbødernes blev det enstemmigt vedtaget at lade sig repræsentere paa Antifascistkonferencen den 29. Oktober. Valgt blev vore Klubkammerater Danielson og Svend Christensen. Paa Konferencen var desuden repræsenteret Kvindernes Afd. 5; Skibsværftsarbejderne, Smølesnes Fællesskab, Arbejderkvindens Oplysningsskole, Røde Hjælp, en Række kommunistiske Parti- og Ungdomsorganisationer m. fl.</p> <p>Man behandlede Kampen mod Fascismen, berørte de forskellige For-</p>	<p>Korte Taler af Rich. Jensen og Thøger Thøgersen</p> <p>Fleire Tusind B. & W.-Arbejdere gik forleden flere Gange i Strejke som Protest mod en Tillidsmandsafsigelse paa Grund af den ellers hævdede Rygning. Først efter de utroligste Kramspring, Trusler og Løfter fra Pampernes Side lykkedes det dem i Arbejdernes Interesse at drive Arbejderne ind paa Bedriften igen.</p>	<p>Optræden af de RØDE RAKETTER „Rigsdagsaaabning“ „Sopamperne“ m. m.</p> <p>HARMONIKA-MUSIK</p>

Illustration 73. Inbjudan till fest som ordnas av interklubben i Köpenhamn, annons i Laternen 5:8, november 1930, 5.

och propagandaort. ”Besök sjömannens press-samkväm onsdagen 19 kl 7 em å Interclub. Rikhaltigt program utlovas”, utlovades i en annons i *Ny Dag*.²¹⁶ Läsro och en god lunch för ett överkomligt pris; en plats där sjöman inte nedvärderades som slödder och patrisk; ett andrum där man fick vara ifred från redarnas och polisens vakande öga förklarades i amerikanska kommunistiska sjöfartstidningar.²¹⁷ Interklubbarna i Sovjetunionen imponerade med sitt tydliga budskap om att även sjöproletärerna hade rätt till sociala bekvämligheter och kulturell bespisning. I många fall var de inrymda i gamla adelspalats, såsom i Leningrad och i Odessa. ”De fyra veckor vi legat här har verkat som blott en vecka, man kunde nästan tro att man blev barn på nytt,” rapporterade en svensk sjöman efter sin vistelse i Odessa och fortsatte i lyriska ord ”nu i detta palats får alla världens folk, vilken simpel neger som helst, vara med i den stora nöjessalen och deltaga i de uppträdan-

²¹⁶ *Ny Dag* 18.4.1933.

²¹⁷ Nelson, *Workers on the Waterfront*, 76.

den och danser som förekommer. En del kvällar var det biograf, musikkonsert och storartade teateruppträden, alla dessa nöjen kostade oss inte ett enda öre.”²¹⁸ På andra orter kunde det vara nybyggen, såsom var fallet i Soroka (Sorotskoye, från 1938 Belomorsk) vid Vitahavskanalens mynning som rymde en stor danssal, en biograf för 400 personer, klubbrum med ett skilt rökrum, klädloge och en restaurang där mat och läskedrycker serverades gratis.²¹⁹ Klubben i Antwerpen framställdes som ett varmt hem dit frusna och strandsatta sjömän kunde söka sig till: ”För första gången på länge känner vi oss som människor bland människor”, sammanfattade en svensk eldare sina positiva intryck och försäkrade att ”[...] när vi går därifrån på kvällen, med vetskap om att vara välkommen åter, lovar vi varandra att även vi skall träda in i den grupp av sjöfolk, som en av kvällens talare kallade för ’revolutionens förtrupp!’”²²⁰

Interklubben var sjömannens eget rum, organiserat av dem själva, inte av partiet, sjömansprästerna eller redarna. Därmed skulle de utgöra gränsöverskridande rum som riktade sig till såväl radikala som oorganiserade sjömän. Detta var budskapet då interklubben skulle starta i Hudiksvall:

[S]jömännen [har] tagit i uppgift att starta en Interklubb. Dennas uppgift blir att samla, i första hand då alla sjötransportarbetare, men även de klassmedvetna arbetarna i övrigt. Det skall bli en plats varest de kilbomskt organiserade, syndikalistiskt och socialdemokratiskt organiserade arbetarna kan samlas. Vid de möten, som klubben anordnar, skall där bli tillfälle för arbetarna att fritt få diskutera om arbetarklassens frågor, om kampen för dagskraven etc. I denna fråga om Interklubb skall våra kamrater även förstå att intressera övriga arbetare av andra politiska riktningar,

218 'Skeppskorrespondens från Sovjet', *Hamn- och sjöproletären* 1:2, (december) 1931, 4.

219 'Vad vi såg...', *Hamn- och sjöproletären* 5:7, 1935, 6.

220 'En natt i konsul Petris paradis', *Norrskensflamman* 28.6.1933.

få dem att förstå betydelsen av densamma, få dem att arbeta för den etc.²²¹

Programmen omfattade allt från politiska föredrag till mera lättsamt program och utflykter. Interklubben i Stockholm ordnade dansaftnar varje veckoslut; ”från början ha vi gått in för ordning – inga berusade personer tillåts komma in – heller inga ligisttaktiker – så att jag glädjande nog kan konstatera att klubben redan är högst populär.²²² Sommaren 1933 var tillströmningen till dessa evenemang så stor att klubben hyrde en dansbana ute i Rinkeby.²²³ Stor uppslutning fick även besöket på Tuborgs fabriker som interklubben i Köpenhamn ordnade. 200 sjömän ställde upp och blev introducerade i den industriella ölbryggningens hemligheter, därefter blev det samkväm i bryggeriets ölhall. ”Alle var enige om, at det var en vellyckket dag”, konstaterade rapportören.²²⁴ Eller så kunde det vara fråga om storstilade middagar, såsom gåsfesterna i Köpenhamn (se illustration 74) eller julmiddagen som ordnades av skandinaviska sektionen vid interklubben i Hamburg.²²⁵

Klubbarna var även samlingsorter för stödverksamheten under strejkaktioner och för arbetslösa sjömän. Under den svenska sjöfartsstrejken i mars 1933 var interklubben på Hornsgatan strejkledningens huvudkvarter i Stockholm;²²⁶ här sammankom även Internationella Arbetarhjälpens solidaritetsutskott för att grunda kommittéer som skulle samla in kläder och understöd för de strejkande: ”Fullt hus i kväll i B-salen! Pionjärernas friskspor-

221 'Organisera RFO!'; *Ny Dag* 21.10.1932.

222 Gösta Lindhult till 'kamrat', Stockholm, 26.3.1931, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, 80, SÄPO, SRA.

223 Kindblom, R.M. beträffande RFE, 3.6.1933, Stockholmpolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare F X:6, 89, SRA.

224 'Besøg paa Tuborg', *Laternen* 3:7, 1928, 7.

225 Meddelanden i *Laternen* 3:7, 1928 (gåsmiddagen), *Laternen* 5:1, 1930 (julmiddagen i Hamburg) och *Rød Kurs* 4:12, 1934 (gåsmiddag).

226 *Ny Dag* 1.4.1933.

tare medverkar. Musik av Curtinos kapell.”²²⁷ En återkommande programpunkt var stödverksamheten för de arbetslösa sjömännen. Även denna samordnades ofta med Internationella Arbetarhjälpens lokalavdelningar. Exempelvis initierade interklubben i Stockholm en aktion till förmån för de arbetslösa hösten 1933 som inkluderade servering av kaffe och smörgåsar.²²⁸ Den lokala RFO-ledningen betvivlade dock att aktionen infriade sina politiska mål. Vid årets slut bedömde man att endast ett tjugotal tycks vara under RFO:s omedelbara inflytande till skillnad från de tidigare deklarerade 90 procenten av alla arbetslösa sjömän.²²⁹

Subversiva agitationsrum

Myndigheterna, fackförbundsledningen och borgerliga kretsar utmålade klubbarna i främsta hand som subversiva agitationsrum dit sjömän lockades med ett till synes apolitiskt kulturellt och socialt program. De tyska polismyndigheterna stämplade interklubbarna och hamnbyråerna som avstjälningsplatser för illegalt införd kommunistisk propagandalitteratur.²³⁰ I amerikanska antikommunistiska publikationer utmålades interklubben i New York som en smutsig rövarhåla som sökte locka till sig sjömän med billig mat:

Oldtimers will recall the club in New York which was situated around the corner from the Seamen's Church Institute at 26 South St. It was a dirty room upstairs where seamen could buy a greasy

²²⁷ *Ny Dag* 1.4.1933.

²²⁸ K[jell] O[svald] till Riksledningen, Stockholm 1.9.1933, SÄPO Äldre Aktssystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 223, SÄPO, SRA.

²²⁹ Georg Uhlin till Riksledningen, Stockholm 12.11.1933, SÄPO Äldre Aktssystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 230, SÄPO, SRA.

²³⁰ Översättning. Internationella kommunistiska hamnbyråer [tysk rapport sammanfattad ca 1927], SÄPO Stockholmspolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare F X:8, SRA.

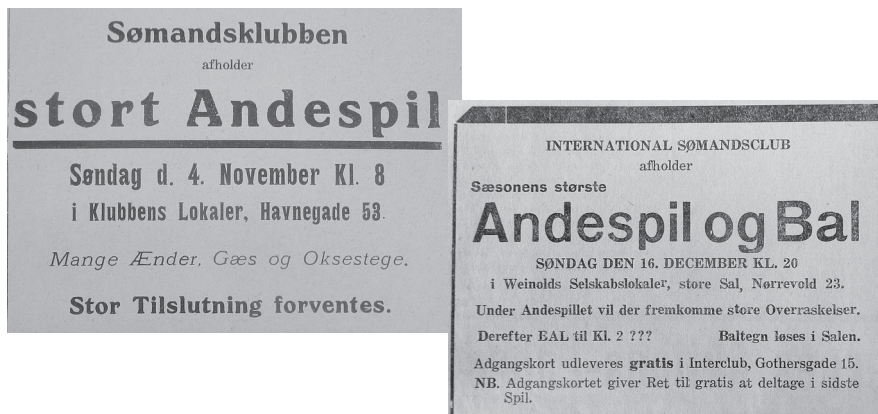

Illustration 74. Gåsmiddagarna var en återkommande höjdpunkt som ordnades av interklubben i Köpenhamn. Källa: Annonns i Laternen 3:7, 1928, 7 och annons i Rød Kurs 4: December 1934, 4.

meal slightly cheaper than in the neighbourhood "joints." The sugar, knives, forks and spoons, in tin cans and the plain board tables gave the place that certain "proletarian" atmosphere. Meetings were also held in the building.²³¹

Till skillnad från de kristna sjömanshemmen fanns det få regler eller begränsningar; sjömännen fick för en billig peng utspisning och kaffeservering, kvällstid fanns även öl- och alkoholservering samt danstillställningar och filmuppvisningar. Det subversiva elementet var det närvarande politiska budskapet – planscherna, tidskrifterna, pamfletterna och publikationerna – och de politiska programpunkterna som öppet erbjöds: föredrag av kommunistiska fackföreningsfunktionärer och politiker, utflykter till och samkväm ombord sovjetiska fartyg som besökte en hamn. Sjömännen skulle aktiveras och bli politiskt aktiva, inte minst genom att delta i demonstrationer och protestaktioner, se illustration 75.

231 Jerry King, Ralph Emerson, Fred Renaud, Lawrence McRyn, *We accuse (from the record)* [A Factual History of the Seamen's Labor Movement], s.a., s.l., 6.

Enligt myndigheterna och fackföreningsledningen hade verksamheten en enda avsikt, nämligen att locka och förföra (oskyldiga) sjömän till den bolsjevikiska pestsmittan och omvandla dem till potentiella rabulister och kommunistiska agitatorer. Svenska eldarunionens organ *Eldaren* publicerade en engelsk rapport om ISH och interklubbarna i vilken de senare utmålades som falska fasader bakom vilka ”bedrägeriet, baktaleriet, den osunda politiken och den alltid pågående striden om taburetten” var rådande. Sjöfolket varnades för att falla för klubbarnas budskap om det revolutionära kamrat- och broderskapet. Lika chimär var deras påstående om att verksamheten finansierades medelst sjöfolkets bidrag, vad besökarna inte fick se var att hela verksamheten bekostades genom frikostigt understöd från Moskva.²³² ”Så småningom har den kanske till en början endast nyfikne sjömannen helt gripits av de kommunistiska idéerna”, varnade den svenska säkerhetspolisen.²³³ Än värre: den 15 maj 1931 hade interklubben i Stockholm anordnat ett möte på klubben vid Österlånggatan som resulterat i att en Röd Marin-enhet hade grundats i staden.²³⁴ Följande år registrerade polisen att radikala element hade uppmanat sjömän som var medlemmar i stadens interklubb att införskaffa och insmuggla korta vapen för att beväpna de lokala enheterna i Röda frontförbundet.²³⁵ För de svenska nazisterna framstod interklubbarna som subversiva hålor där ett väpnat uppror planerades: ”Sköta om den röda propagandan, införa olovligt och lagra för framtida bruk vapen och ammunition.”²³⁶ Några vapen

232 ’Avslöjanden om I.S.H.’, *Eldaren* 3, 1932, 9.

233 Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 1, SRA.

234 Översikt över den kommunistiska rörelsen i Sverige, uppgjord i slutet av juni månad 1931, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 2, SRA.

235 Översikt över den kommunistiska rörelsen i Sverige, uppgjord i slutet av mars 1932, s. 8, Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Kartong 2, SRA.

236 ’Väpnat uppror hotar Sverige’, *Svenska Rikstidningen* 7.3.1934.

Illustration 75.
Upprop till demon-
stration, publicerad
i Laternen 5:4, maj
1930.

hittades dock aldrig vid razzian som poliserna sedermera genomförde mot interklubben på Hornsgatan i februari 1934.

För de kristna sjömansmissionerna var interklubbarna en militant konkurrent om sjömännens själar och hålor som spred ateismens och antiklerikalismens budskap. I och för sig utgjorde den antireligiösa kampen en av Kominterns och därmed även såväl TIPK:s/TIPAK:s som ISH:s grundpelare. Visserligen var just den antireligiösa propagandan omtvistad bland ISH:s ledning och Fred Thompson konstaterade vid ISH:s exekutiva kommittés möte i september 1931 att man avhållit sig från att driva den antireligiösa kampanjen i England framför allt att en stor del av arbetarna i Liverpool och Cardiff var katoliker. Den brittiska sektionen klandrades av Albert Walter för att man ännu levde i tron att det är omöjligt att göra en revolution på en söndag och underströk för sin del att varje interklubb var ålagd att delta i

denna kampanj.²³⁷ På vissa orter övergick den antireligiösa kampanjen till militanta aktioner mot sjömansmissionerna, bland annat i Oslo där sjömansmissionens läsesal tvingades stänga efter att interklubbens 'aktionsgrupp' gjorde en räd mot den i januari 1932.²³⁸

Ett försök att stoppa interklubbarnas dragningskraft var att etablera alternativa sjömansklubbar. Som ett led i att motverka kommunisternas agitation och propaganda grundade det danska sjöfacket Sømændenes Klub i Köpenhamn den 30 oktober 1933; i ett upprop i socialdemokratiska *Ny Tid* proklamerades att klubbens mål var att arbeta såväl mot kommunisterna som nazisterna: *Kamp mod ISH og RFO og mod Moskva- og Nazipolitik i Forbundet*.²³⁹ I Göteborg tog sjöfacket initiativ till att bygga ett nytt sjömanshem; det planerade sexvåningshuset skulle innehålla bostäder till sjöfolket utöver samlingsrum, bibliotek, läs- och spelrum "jämta en del andra lokaler för rekreation, nöjen och vila."²⁴⁰

För myndigheterna, den borgerliga, kristliga, socialdemokratiska, vänstersocialistiska och högerradikala pressen, de socialdemokratiska, syndikalistiska och katolska fackförbunden samt för redarnas och missionssällskapens sjömanshus utgjorde interklubbarna oangenäma, om inte farliga motrum. Detta framgår tydligt i de tyska polismyndigheternas rapporter, bl.a. i kommentaren till ett urklipp ur tidningen *La Liberté du Sud-Ouest* ifrån maj 1932: "die Interklubs sind gefährliche bolschewistische Stätten und Mittelpunkte der kommunistischen Propaganda,"²⁴¹ medan den tyska katolska rikstidningen *Germania* varnade för att interklubbarna utövade en farlig lockelse för de katolska sjömännen. Av omkring 1,2 miljoner sjömän sades 800 000 vara katoliker men endast 12 000 var anslutna till det katolska sjö-

237 Zweite Plenarsitzung der Exekutive der ISH, 10-12.9.1931, 534/5/224, 78, RGASPI.

238 'Vellykket aksjon fra 'fortroppen', *Arbeiderbladet* 8.1.1932.

239 Tortzen, *En sømand han maa lide*, 226.

240 K. Ring, 'Sjöfolkets hus i Göteborg', *Sjömannen* 10, 1934, 339.

241 Aus *La Liberté du Sud-Ouest*, Bordeaux Nr 8.483 vom 28.Mai 1932: Die Klubs der Seeleute, R1501/20224, 125, BArchB.

apostolatet, resten av dem utsattes för bolsjevikisk propaganda i interklubbarna och hotade att bli ”Träger der Sowjetidee und Revolutionierung der Welt.”²⁴² Den syndikalistiska tidskriften *Marine Worker* svartmålade interklubbarna som ”scratch-a-way-Inn’ som användes av kommunisterna ”to lure penniless seaman, especially in the winter months, to come in and partake of watery stew and political propaganda.”²⁴³ Den finska högerradikala tidskriften *Ajan Sana* varnade för sin del att kommunisterna genom interklubbarna sökte att locka arbetslösa sjömän och utsätta dem för en systematisk hetspropaganda.²⁴⁴

Även de svenska myndigheterna såg de sovjetiska sjömansklubbarna, framför allt interklubben i Leningrad, som orter där svenska sjömän utsattes för bolsjevikisk indoktrinering:

I Leningrad, där Interklubbs verksamhet är av stora mått, finnes en särskild skandinavisk sektion, som f.n. förestås av en känd silénkommunist vid namn Kjell Osswald [Oswald]. Därifrån utgår stora mängder propagandalitteratur, avfattade på ett flertal språk. Till Leningrad sändes även de bästa propagandisterna för att där under en tid av tre månader genomgå propagandakurser. Ett flertal svenska sjömän hava genomgått dylika kurser.²⁴⁵

Den nämnde Kjell Oswald hade sänts i slutet av 1932 som praktikant till Leningrad på anhållan av den svenska ISH-sektionen, vilket hade förordats av Albert Walter.²⁴⁶ När kommunisterna skruvade upp sin hetskampanj mot fackförbundsledningen 1934

242 ’Sowjetpropaganda auf dem Seewege’, *Germania* Nr 5, 7.1.1931, R8051/207/1-2, BArchB.

243 *Marine Worker*, 15.10.1928, citerad i Schwartz, *Brotherhood of the Sea*, 71.

244 ’Punaista järjestelmällistä kiihoitusta merimiesten keskuudessa’, *Ajan Sana* 11.5.1932.

245 Kommittén ang. statsfientlig verksamhet, Bilaga 6. Confidentiellt. Den röda fackliga oppositionen (RFO) organisation och verksamhet i Sverige, Kartong 1, SRA.

246 Brev av Albert Walter, dat. 12.10.1932, 534/5/231, 43, RGASPI.

svarade denna med att smutskasta interklubbarna för att samarbeta med nazisterna.²⁴⁷

Syndiga frizoner

En bärande tongång i såväl i extremhögerens och den moderata borgerlighetens som i socialdemokraternas och socialisternas framställningar i Sverige var att interklubbarna var syndiga frizoner som lockade med spritorgier och övriga förlustelser. ”Pundflaskan gick rondan och kvinnorna dansa nakna,” konstaterade *Hamn- och sjöproletären* sarkastiskt att de svenska nazisternas tidning *Svenska Rikstidningen* hade svartmålat interklubbens verksamhet i Stockholm. *Hamn- och sjöproletären* refererade vidare att nazistorganet hade påstått att klubbens officiella program hade följts av efterfesterna som man påstod att urartade till ”orgier av skörlevnad och superier”, att mången godtrogen sjöman sades ha fallit för frestelsen att besöka klubben och fallit för den kommunistiska läran och att klubben blivit tillhåll för allehanda inhemska och – än värre – utländska subversiva element, speciellt ryska kommunister.²⁴⁸ *Hamn- och sjöproletären* tillbakavisade med det bestämdaste beskrivningen. Liknande rapporter inkom dock även från polisens tjallare. Klubbarna utgjorde tillhåll för ”en hel del kriminella element” medan kvinnorna som brukade besöka klubbens dansaftnar ”var samtliga troligen lösa kvinnor.”²⁴⁹

Ett par månader senare riktade föreståndarinnan för Stockholms stads lärlingshem en klagan till polisen där stadens interklubb påstods vara en bordell. En av hennes kvinnliga skyddslingar hade besökt klubben en kväll och kommit i kontakt med

247 ’Interclub och nazisterna samarbeta’, *Sjömannen* 7, 1934, 218.

248 ’Pundflaskan gick rondan och kvinnorna dansa nakna!’, *Hamn- och sjöproletären* 4:4, 1934, 6.

249 Svensson, P.M. Angående Internationella Sjömansklubben Hornsgatan 17, Stockholm 27.10.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 176, SRA.

ett gäng flottister som dansat med henne och enligt föreståndarinnan lär ha sökt introducera till henne deras lära om den sexuell friheten. Den konservativa *Aftonbladet* gjorde stort nummer av "bordellaffären" vilket väckte stort förtret i den kommunistiska pressen.²⁵⁰ Den påföljande polisundersökningen gav dock inget stöd för hennes anklagelse och klubbledningen anklagade i sin tur den borgerliga pressen för att föra fram lögner och söka svartmåla interklubbens verksamhet.²⁵¹

Vänstersocialisterna utnyttjade i sin tur anklagelserna mot interklubbarna för att bedriva en öppen kampanj mot dem. *Folkets Dagblad* utmålade interklubbarna till rena bordeller i en smädedikt:

Uppå Interclub –
Sillénarnas "Maxim",
lär man vara rent
sjusärdeles intim.
Unga töser
hastigt löser
konvenansens hårda band.
Utav blygsel lär ej
finnas ens ett grand.
Ja, man måste säga –
det finns energi,
när man till och med
försöker [hängleri?].
Kanske leder
dessa seder
till kontakt med "massorna" –
och en liten slant
i magra kassorna.²⁵²

250 'Bordell startad av Aftonbladet', *Ny Dag* 31.7.1934; 'Bordell startad av Aftonbladet', *Norrskensflamman* 3.8.1934.

251 'Borgarkärring fantiserar om Interclub-bordell. Polisens undersökning avslöjar det hela som politisk lögnhets', *Hamn- och sjöproletären* 4:8, 1934, 8.

252 *Folkets Dagblad* 4.8.1934.

Kommunisterna svarade på den verbala attacken medelst ett motangrepp i *Norrskensflamman*. Då interklubbarna och andra arbetarorganisationer ordnar danstillställningar avkräver de verkligen inte besökarna några intyg på att ungdomarna av olika kön avstår från att göra varandra sällskap efteråt om de så önskar, utbasunerade tidningen. Därefter riktades en släng mot vänster-socialisterna: de kanske avkrävde unga flickor kyskhetslöfte och läkarintyg på orörd jungfrudom när de ordnade danstillställningar?²⁵³

Liknande negativa beskrivningar av interklubbarna förekom även i Finland där kommunistisk verksamhet hade förbjudits i efterföljden av Lappotåget 1930 och där Finska Sjömans-Unionen varnade sjömännen för att falla för ISH:s och interklubbarnas lockelser. Den finska säkerhetspolisen var väl införstådd med de svenska interklubbarnas potentiellt subversiva verksamhet; redan i juni 1933 förelåg en finsk översättning av den svenska förundersökningen som ingick i 1934-års utredning om den kommunistiska verksamheten i Sverige.²⁵⁴ I oktober 1933 varnade den finska ambassaden i Köpenhamn för att finska sjömän gärna sökte sig till interklubben vid Toldbodgade 16.²⁵⁵ Än värre, ett år senare meddelade den estniska säkerhetspolisen att de fått säkra uppgifter om att den baltiska sektionen i interklubben i Köpenhamn blivit centrum för ett subversivt nätverk som omfattade de baltiska länderna och Finland. Sektionen leddes av en finne med täcknamn Leo, som upprätthöll kontakter med celler i Estland, Finland, Lettland, Norge och Sverige och organiserade distribu-

253 'Kilbom i par med Aftonbladet i bordellstarten', *Norrskensflamman* 5.8. 1934.

254 Poimintoja Ruotsista saadusta Ruotsin punaista amm. liikettä koskevasta selostuksesta 28/6–33, EK-VALPO I AMP 2404 I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, FRA.

255 [Maskinskrivet brev] Kööpenhaminassa oleva lähetystö, N 2174, Kööpenhamnina 25.10.1933. Ulkoasiainministeriölle. Kommunistinen merimiesklubi Kööpenhaminassa. [sant från Utrikesministeriet till Detektiva Centralpolisens 30.10.1933], EK-VALPO I AMP 2404 I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, FRA.

tionen av de finska och estniska tidskrifterna via Danmark och Sverige.²⁵⁶

Föga förvånande varnade det finska sjöfacket sina medlemmar för att besöka interklubbarna. Klubbarnas ledare utmålades som politiska skojare med uppgiften att splittra Sjömansunionen, erövra förbundet och ombilda det till kommunistiska partiets hjälporganisation. Kommunisterna hade yppat sig som de verkliga klassfienderna och förrädarna samt anklagades för att ha bildat en 'enhetsfront' med redarna och strejkbrytare i den finska sjöfartsstrejken våren och sommaren 1933.²⁵⁷

Transnationella motrum

De internationella sjömansklubbarnas uppdrag var att skapa ett transnationellt motrum för hamnarbetare och sjömän. Uppgiften var att genomföra ett systematiskt arbete för att bekämpa den imperialistiska krigsfaran och förhindra transporten av krigsmaterial samt mobilisera sjötransportarbetarna till Sovjetunionens försvar. Närhelst det var möjligt skulle interklubbarna stöda de koloniala sjömannens kamp om lika lön för lika arbete, för deras kamp om fackliga och politiska rättigheter samt motarbeta vit chauvinism och rasism.²⁵⁸ Ett flertal av dessa aktiviteter och kam-

256 [Maskinskrivet brev] Poliitilise Politsei Komissar Tallinnas [Täht] an Herrn Direktor E. Rieki in Helsinki. Vertraulich. 22/2-34, EK-VALPO I AMP 2404 I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, FRA. Den Detektiva Centralpolisen lyckades aldrig avslöja Leos identitet, efterspaningar i Köpenhamn kammade hem noll: ingen vid Interklubben sade sig känna någon Leo och den danska polisen hade (föga förvånande) inga uppgifter om honom (Er.sal. KDN:o 1719/122. 9/4-34, Tanskan valtiopoliisin päällikön kirje 6/4-34 sisältää vastauksen I a:n kirjeeseen 12/3-34, EK-VALPO I AMP 2404 I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, FRA).

257 'Interklubbar och strejkbrytare', *Merimies-Sjömannen* 12, (december) 1934, 20.

258 'Die Aufgaben der Interklubs', Zweite Plenartagung der Exekutive der ISH, 10-12.9.1931, 534/5/224, 48, RGASPI.

panjer arrangerades kontinuerligt, andra vid specifika tidpunkter som ett led av internationella kampanjer, se kapitel V. En typisk internationell samling ordnades exempelvis den 6 augusti 1933 på interklubben i Stockholm. Tillställningen avslutades med att läsa upp en protest mot de imperialistiska krigsrustningarna varefter de närvarande deklarerade sin vilja till aktiv kamp mot krigsfaran och för att stoppa transporter av krigsmaterial.²⁵⁹ Huruvida de skandinaviska interklubbarna även kom att inrikta sig på att söka bearbeta koloniala sjömän är dock ovisst och har inte lämnat några spår i de fåtaliga dokumenten. En viss fingervisning ger dock sammanställningen av utländska broschyrer och flygblad som den svenska polisen hittade vid sin raid mot interklubben i Stockholm den 3 februari 1934. Utöver stencilerade propagandaskrifter på svenska språket fanns det även engelska, estniska, finska, franska, japanska, kinesiska, lettiska och tyska tryckalster.²⁶⁰ Tidvis var bearbetningen av utländska sjömän aktiv men i mitten av 1930-talet kritiserades interklubbarna i Köpenhamn och Stockholm för att nästan uteslutande besökas av inhemska sjömän och hamnarbetare.²⁶¹

I de länder där myndigheterna försökte övervaka om inte förbjuda kommunisternas verksamhet sökte ISH att kamouflera sina stödjepunkter genom att i offentligheten framställa dem som läsesalar eller inrätta dem under fingerat namn. Skaffa en lokal, kalla den för Hamnarbetarnas vänskapsförbund eller bibliotek, namnet spelar inte någon roll, underströk Albert Walter när ISH:s exekutivkommitté diskuterade möjligheten att öppna interklubbar i Wien och Pireus. Huvudsaken var att de inte skulle framstå

259 'Internationellt', *Hamn- och sjöproletären* 3:10, 1933, 8.

260 'Resultatet av polisrazzian blev magert', *Arbetaren* 5.2.1934; P.M. beträffande razzian å Interklubb, Hornsgatan 19 B 1 tr 3 februari 1934, Stockholm 6.8.1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 275, SÄPO, SRA.

261 Alex Bandura, Zur Lage des Interklub in Rotterdam, Leningrad, 7.7.1936, 495/292/81, 61, RGASPI.

utåt som partiinstitutioner.²⁶² En sådan situation uppstod i juli 1933 då det illegala arbetet bland – troligtvis – tyska sjömän planerades. I det kodade dokumentet framgår inte orten men avsikten var att öppna en liten restaurang som officiellt skulle stå under beskydd av tyska [?] borgerliga intellektuella vilka sympatiserade med kommunisterna. Det dagliga arbetet skulle ledas av två tyska [?] kamrater varav den ena skulle arbeta som kypare, den andra besöka fartygen och inbjuda besättningen till restaurangen.²⁶³

Efter nazisternas maktövertagande och förbudet mot kommunistisk verksamhet i Tyskland blev såväl de skandinaviska interklubbarna som interklubbarna i Antwerpen och Rotterdam transnationella motrum där politiska flyktingar från Tyskland försökte uppvigla och engagera tyska och andra sjömän i kampen mot nazisterna och fascisterna. Oftast förde de en ”semi-legal” tillvaro under fingerade identiteter och förfälskade pass. Ur myndigheternas ögon sysslade de med illegal agitation, framför allt om det framstod att de hade kopplingar till Komintern och Moskva. Exempelvis rapporterades det om en ungersk-tysk kommunist vid namn Werner Freidam som sades vistas i Stockholm i oktober 1933 och omväxlande under namnet Brown eller Hopkin framträdde förklädd på interklubben ”på kvällarna där han på bruten svenska, omväxlande med engelska och tyska deltagar i de där hållna livliga debatterna.” Enligt polisens informant skulle Freidam ha varit Kominterns representant i Stockholm, med särskilt uppgift att leda och övervaka propagandan bland det svenska och norska flottmanskapet. Tidvis uppträdde han även som politisk flykting i Göteborg och Karlskrona, visste polisen att berätta.²⁶⁴

262 Bericht über die Exekutiv-Sitzung der internationalen Seeleute und Hafenarbeiter, 3.10.1930, 534/5/219, RGASPI.

263 Kodat brev från NN till W.G., 12.7.33, 534/5/236, 76, RGASPI.

264 Johan Algot Erikssons rapport till Charles Cunningham (19.10.1933), UD 1920 års dossiersystem HP vol 1460, Den bolsjevikiska rörelsen i Sverige och utlandet, Vol. XI, SRA. Noteras bör att uppgifterna dock ifrågasattes av Stockholms polismyndigheter som uppgav att de inte kände till en person vid namn Verner Freidam, ej heller någon Brown eller Hopkin.

Interklubbarna positionerade sig synligt i kampen mot fascismen och nazismen. Närhelst det var möjligt synliggjorde man sina paroller även i gaturummet. I Hamburg pryddes fasaden på interklubbens hus med banderoller med röda oppositionens slagord: (se illustration 76) "Socialismen betyder: Frihet! Arbete! Bröd! – Kapitalismen däremot: Arbetslöshet och förtryck!", "Rösta inte på fascistlakejerna eller verkstads- och redarkapitalisterna! – Den 27 september väljer vi kommunister", "Sjöfolk! Er paroll är: Hamburg blir rött! – Framåt sjömän till kamp för Sovjet-Tyskland!". På plakaten som hängde framför fönstret på gatuplan kunde man läsa: "Här huserade socialfascisterna! Så här ser socialfascisternas kamp mot fascismen ut! Den riktar sig inte mot fascismen utan mot arbetarklassen!"²⁶⁵

I Stockholm hängdes kommunistiska affischer på väggarna utanför klubben på Hornsgatan till grannarnas förtret. Natten mellan den 18 och 19 december hade klubbens aktivister hängt två röda tygstycken med inskriptionen "Vi anklaga den tyska Nazist-regeringen för mordbranden i Berlin" och "Kräv frihet för Torgler och övriga antifascister". Aktionen blev inte långvarig, dagen därpå gav polisen order om att banderollerna skulle omedelbart tas ned och åtalade klubbens sekreterare Bernt Svensson för förargelseväckande beteende. Polisdomstolen dömde Svensson att plikta 100 kronor.²⁶⁶

Det transnationella uppdraget skulle ytterligare stärkas medelst så kallade socialistiska tävlingar. Idén med dessa var att dels knyta sjömännen starkare till klubbarna, dels att stärka förbindelserna mellan de olika klubbarna. I praktiken gick tävlingarna ut på att en klubb utmanade en annan klubb i fråga om antalet organiserade sjömän, anordnade tillställningar eller insamlade medel. En sådan tävling pågick exempelvis mellan interklubbarna i Göteborg och Köpenhamn mellan mars och maj 1932. Målsättningen

265 'Den Internasjonale Sjømansklubb i Hamburg', *Internasjonal Sjøtransportarbeider* 6:10, 1931, 5.

266 'Polisövergrepp mot Interklubb', *Ny Dag* 22.12.1934; Vördsam P.M. till herr Polismästaren, Stockholm 2.2.1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 187–189, SRA.

var att insamla 400 kronor till fonden som skulle bekosta ISH:s världskongress, organisera sex RFO-grupper på fartygen och anordna elva upplysningsmöten i Världskongressens tecken.²⁶⁷

Minnesrum

Radikala sjömän utmålade klubbarna som frizoner; för dem framstod klubbarna som positiva minnesrum. Ett av de få bevarade yttranden om detta är Franz Tetrowitz reaktion på omvandlingen av Rothesoodstrasse 8 till ett Mädchenheim eller ett internat för flickor i april 1934. Tetrowitz protesterade vilt när han fick höra om detta och ställde till med en scen utanför huset samma kväll när han protesterade mot myndigheternas agerande: "Das Haus ist mit unserem Geld bezahlt. Man hat es uns gestolen. Ihr habt uns wohl alles weggenommen? Ich werde mich dafür im Ausland rächen. Die SA Leute sind alle Lumpen." Tetrowitz rabalder blev kortvarigt: närvarande åskådare grep honom och förde honom till polishäktet. Senare anklagades han för offentlig smädelse av SA och dömdes i januari 1935 till 6 månaders tukthus.²⁶⁸

Polisens övergrepp, framför allt deras raider mot interklubbarna framställdes i den vänsterradikala pressen som myndigheternas och kapitalisternas strävan att motverka klasskampen. Det var utslag för den "pågående fascistiseringen" och "stegrade polisvåldet" som genomsyrade samhället.²⁶⁹ Raiden mot interklubben i Stockholm den 2 februari 1934 sammankopplades med en undantagslagstiftning som den svenska riksdagen höll på att utarbeta. "Meningen är att ge poliskosackerna fria händer att överfalla arbetarorganisationerna och deras lokaler, d.v.s. i de fall där dessa organisationer riktar sig mot kapitalismen och dess profithunger," varnade *Hamn- och sjöproletären* och kons-

267 'Socialistisk tävlan', *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932, 3.

268 Staatsanwaltschaft Landgericht – Strafsachen Franz Tetrowitz, 213-11_00142/36, Staatsarchiv Hamburg.

269 '70 poliser överfaller Interklubb', *Ny Dag* 5.2.1934.

Illustration 76. Politiska budskap i Hamburgs gaturum. Källa: 'Den Internasjonale Sjømansklubb i Hamburg', Internasjonal Sjøtransportarbeider 6:10, 1931, 5.

taterade att de 70 ”poliskosackerna och ochranamän [hemliga poliser]” som stormade klubben inte hittade något annat än ”medlemsmatrikeln som är tillgänglig för vem som helst, några flygblad och broschyrer, samt en pärm med besvarad post som växlats mellan riksledningen och Stockholms RFO-grupp!” Av de berömda sprit- och vapengömmorna som den borgerliga pressen varit övertygade om att skulle upptäckas fanns det däremot intet spår.²⁷⁰

Interklubbar: från tredje rum till icke-rum

Två parallella berättelser utkristalliseras av interklubbarnas verksamhet genom en rumslig läsning. Den ena är myndigheternas negativa och relativt passiva, den andra de radikala sjömännens och ISH:s positivt-aktiva. Myndigheterna försökte övervaka dessa rum genom att sända tjallare och informanter till sammanträden eller låta polispatruller hålla ett vakande öga över vem som frekventerade klubbarna. I samband med arbetskonflikter identifierades klubbarna som strejkledningens huvudkvarter vilket resulterade i att klubbarna utsattes för polisraider och tidvisa stängningar; uppfattade säkerhetsmyndigheterna att interklubbarna utgjorde subversiva nästen kunde det även resultera i polisaktioner och stängningar, vilket inträffade i Stockholm våren 1934. Ett definitivt slut på klubbens verksamhet förelåg i fall kommunisterna utpekades som samhällsfiender vilket inträffade i Tyskland efter riksdagshusbranden i slutet av februari 1933: det kommunistiska partiet och dess olika organisationer förbjöds och i början av mars stormade tysk polis och SA-trupper Rothersoodstrasse 8.

ISH:s ambition var att interklubbarna skulle vara tillgängliga och öppna mötesplatser. Interklubbarna utmålades som kultur- och upplysningsinstitutioner som organiserades och drevs

270 'Polisen gör aftonvisit hos Sillén', *Socialdemokraten* 4.2.1934; 'Resultatet av polisrazzian blev magert', *Arbetaren* 5.2.1934; 'Polisöverfall på Interklubb', *Hamn- och sjöproletären* 4:2, 1934, 1–2.

i sjötransportarbetarnas regi.²⁷¹ Interklubbarna var de revolutionära sjömännens och hamnarbetarnas frizon eller 'tredje rum', deras verksamhet skulle visserligen understödjas men inte underställas partiet. Förutsättningarna för att starta en interklubb var att det fanns en välorganiserad lokal RFO-grupp som kunde uppbåda de nödvändiga finansiella medlen för att täcka klubbens löpande utgifter, upplyste Erik Persson kamraterna i Åhus och Gävle; något ekonomiskt understöd kunde man varken räkna med från riksledningen eller ISH:s sekretariat.²⁷² Målsättningen var att inrätta hemtrevliga utrymmen så att de blev samlingspunkter för sjöfolk och hamnarbetare: "Inter-club är icke och har icke varit någon facklig organisation!"²⁷³

Sjömännen uppmanades att besöka klubbarna, de skulle vara samlings- och vistelserum för såväl sjömän på genomresa som arbetslösa eller strandsatta dito. I tidskriften *Majakas* kritiserades apolitiska och apatiska sjömän som slösar bort sin fritid – varför skulle kaptenen vara orolig med ett sådant manskap? Budskapet var tydligt: sjöman, följ med till interklubben!²⁷⁴ Om möjligt skulle interklubbarna vara strategiskt placerade så att sjömännen valde att besöka dem i stället för sjömanshemmen eller någon av hamnkvartersens otaliga ölhak och bordeller. Således gavs i *Majakas* detaljerade anvisningar om hur sjömän skulle ta sig från olika punkter i Stockholm (Frihamnen, Värtahamnen, Hammarbyhamnen) med spårvagn eller buss till interklubben vid Brunnsgränd 4.²⁷⁵ I Hamburg uppsökte Liao Chengzhi och James W. Ford de 'koloniala' d.v.s. afrikanska, indiska och kinesiska sjömännen ombord på fartygen och visade dem vägen till Rotheroodstrasse. Ännu effektivare var Ford's kampanjer i de lokala krogarna Africa Bar och India Bar, som var de mest populära anhaltspunkterna

271 'Sømandens liv og kamp', *Laternen* 3:4–5, 1928, 6.

272 Erik Persson till kamrat Svärd i Åhus, Stockholm 6.1.1932; Erik Persson till Kamrat Andersson i Gävle, Göteborg 5.6.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärn 2, SRA.

273 'Interclubs ledning ger Folkets Dagblad besked', *Ny Dag* 9.7.1935.

274 'Miks kapten mheleb?', *Majakas* 3:4, 1932, 46.

275 *Majakas* 28, 1935.

för afrikanska sjömän. Någon öppen agitation var omöjlig – krögaren skulle ha slängt ut Ford – men i privata diskussioner med sjömännen framhöll Ford fördelen med att besöka interklubben: där fanns alltid någon som lyssnade på sjömannens nöd och besvär och kunde erbjuda hjälp medan denne på krogen endast skulle förlora pengarna på sprit och kvinnor.²⁷⁶ I New York hade International Seamen's Club placerats strategiskt ett stenkast ifrån Seamen's Church Institute. Klubben inledde sin verksamhet 1926 och erbjöd en billigare lunch än de omkringliggande etablissemangen.²⁷⁷ "DONT [sic!] EAT IN DIRTY STEW POT JOINTS / THE GRUB IS BAD ENOUGH ABOARD SHIP / DRY [sic! – borde var try!] THE CLEANIEST PLACE ON SOUTH ST. INTERNATIONAL SEAMEN'S CLUB RESTAURANT," deklarerade ett flygblad som lämnats i sjömanshemmet i ett led att locka sjömän över till klubben.²⁷⁸

Huruvida interklubbarna lyckades med att skapa hemtrevnad och en lockande atmosfär är dock oklart. Enligt den finska fackföreningsrepresentanten Oiva Lappalainen utövade interklubben i Köpenhamn ingen särskild dragningskraft på finska sjömän som vistades i staden. Klubbens interiör beskrevs som sjaskigt och ohemtrevligt; borden och bänkarna såg ut som om de hastigt hade snickrats ihop och väggarna pryddes av bilder av den sovjetiska ledningen och ryska revolutionära slagord.²⁷⁹ Kominterns emissarie Alex Bandura hade en helt annan uppfattning. Enligt honom var interklubbarna i Stockholm och i Köpenhamn rena och trevliga utrymmen. Deras motpol var interklubben i Rotterdam som Bandura beskrev som ett smutsigt hak som huvudsakligen frekventerades av arbetslösa.²⁸⁰

276 Weiss, *Framing a Radical African Atlantic*, 353.

277 Schwartz, *Brotherhood of the Sea*, 70.

278 Seamen's Church Institute, "Hospital Flyer," *SCI Digital Archives*, <http://seamenschurch-archives.org/sci/items/show/1828> (hämtad 23.11.2015).

279 Oiva Lappalainen till N. Välläri, 25.1.1934, citerad i Soukola, *Riistorauhaa rikkomassa*, 110.

280 Alex Bandura, Zur Lage des Interklub in Rotterdam, Leningrad, 7.7.1936, 495/292/81, 61, RGASPI.

Den positivt-aktiva bilden av interklubbarna mörkades dock av de lokala gruppernas och de nationella sektionernas möjlighet att upprätthålla verksamheten över en längre tid. Ett flertal av interklubbarna existerade endast under ett, högst två år, vilket bland annat var fallet i England. Interklubbarna i Marseilles, Rotterdam och Antwerpen var under ständig omorganisering. Alla interklubbar i Tyskland upphörde med sin verksamhet i februari/mars 1933, de i USA upphörde efter ISH:s amerikanska sektion Marine Workers' Industrial Unions upplösning i början av 1935. Vid denna tidpunkt fanns de endast i 19 hamnar utanför Sovjetunionen, se tabell 14.

Såvida interklubbarna utgjorde noderna eller fixpunkterna i ISH:s globala nätverk hade detta krympt ansevärt från dess största omfång i början av år 1933. Överhuvudtaget är det svårt att tala om ett globalt nätverk mera vid denna tidpunkt i och med att merparten av interklubbarna fanns i Nord- och Östersjön, endast en i Medelhavet (Marseilles) och en i södra Atlanten (Montevideo).

Motdraget till stängningen av interklubbar var att öppna nya sådana även om omstruktureringen av ISH:s verksamhet och minskningen av organisationens budget sommaren 1933 gav föga utrymme därtill. Endast sektioner som kunde bekosta både sin och klubbarnas verksamhet hade möjlighet till ett proaktivt agerande. Slutligen var det Richard Jensen och Adolf Shelley som stod för initiativet att öppna en interklubb i Shanghai som skulle inrikta sig på skandinaviska sjömän. Uppdraget gick till Gustav Långfors som anlände till Shanghai i mars 1934 och drev klubben från augusti 1934 till december 1937.²⁸¹ Klubben tycks dock aldrig ha varit kopplad till eller underställd ISH och räknades således aldrig upp på de publicerade listorna över interklubbarna.

Nedkörningen av ISH resulterade i att de tidigare subversiva rummen kördes ned eller omorganiserades blev politiska ickeor-

281 Rapport fra Københavns Opdagelsepolit, 11.2.1941 (förhör med bl.a. Gustav Longfors/Långfors) samt rapport från retsmøde 17.5.1941/Longfors, Wollwebersagen, Pakke 2, Politiets Efterretningstjenste, DRA; Nørgaard, *Truslen om krig*, 98–102.

ter. I och med att ett flertal av ISH:s sektioner hade upplösts eller uppgått i reformistiska förbund blev ödesfrågan hur arbetet bland sjömännen skulle gestaltas i fortsättningen. ISH:s internationella sekretariat pläderade för att sjötransportarbetarfacken skulle inrätta egna sjömansklubbar genom vilka ISH i fortsättningen skulle kunna agera. Utmaningen och svårigheten var dock huruvida den revolutionära agitationen alls var möjlig i sådana rum och omständigheter. I slutändan var det fråga om huruvida de få kvarvarande interklubbarna skulle finnas kvar eller försvinna.²⁸²

Interklubbarnas framtid dryftades av Röda fackföreningsinternationalens byrå i Paris i mars 1936. Regelrätta klubbar fanns vid denna tidpunkt endast i åtta hamnar, nämligen i Dunkerque, Esbjerg, Köpenhamn, Marseille, New York, Rotterdam, Rouen och Stockholm. Utöver regelrätta klubbar hade man ”internationella stödjepunkter” i Antwerpen, Göteborg, Liverpool, Malmö, Montreal, Oslo, San Francisco, Sydney och Vancouver. Interklubbarnas grunduppdrag hade inte förändrats: deras huvudsakliga uppgift var bearbetningen av besättningen ombord på utländska fartyg. På denna punkt skiljde sig interklubbarna från de socialdemokratiska, syndikalistiska eller autonoma förbundens syften som inriktade sig på de egna, inhemska sjömännen. De få existerande interklubbarna arbetade i motvind och i hård konkurrens av de kristliga sjömansmissionerna och de av redarna bekostade och konsulaten övervakade sjömanshusen. Talande var läget i Rotterdam där interklubben tävlade om sjömannens gunst med ett protestantiskt, ett katolskt och ett metodistiskt missionshus samt ett tyskt, ett engelskt och ett skandinaviskt sjömanshus. Däremot var det mera ovanligt att de reformistiska sjöfacken upprätthöll egna sjömansklubbar men i vissa länder, såsom i Sverige, existerade dylika inrättningar som bekostades av socialdemokratiska partiet men som enbart inriktade sig till de inhemska sjömännen.²⁸³

282 Adolf, Henri och André till Komfrakton der RGI, 6.11.1935, 534/5/243, 149–150, RGASPI.

283 Bericht über die Internationalen Seemannsklubs und einige Vorschläge zu ihrer weiteren Tätigkeit, 31.3.1936, 534/5/245, 107, RGASPI.

Tabell 14. Interklubbar 1935

Belgien:

Antwerpen (Huis der Zeelieden, Brouwerstraat 29)

Danmark:

Esbjerg (Smedegade 18)

Köpenhamn (Gothersgade 15)

Frankrike:

Bordeaux (Quai de Chartrond 126)

Dunkerque (Club International des Marins, Rue de l'Ecluse des Bergues 9)

Marseille (Club International des Marins, Place de l'Observance 2)

Rouen (Rue Fontanelle 10, Vauxbaillon)

Nederländerna:

Amsterdam (Y.S. Schilp, Raamgracht huis 37)

Rotterdam (International Seamen's Club, Willemskade 7 a)

Norge:

Bergen (Internasjonal Sjømansklubb, Halfdan Kjerulfsgaten 82)

Haugesund (Interklubb, Store Strandgaten 3)

Oslo (Internasjonal Sjømansklubb, Rödifyldsgaten 12, 2)

Tromsø (Internasjonal Sjømansklubb, Vestergaten 22)

Storbritannien:

Hull (Seamen's Club, Posterngate 24)

Liverpool (19-20 Old Haymarket Room 12)

North Shields (24 Elmwood Road, Chirton. A. Robson)

Sverige:

Stockholm (Internationella Sjömansklubben, Brunnsgärd 4)

Göteborg (Café Werdandi, Husargatan 19)

Uruguay:

Montevideo (Muelle Viejo 1640)

Källa: Hamn- och sjöproletären 5:6, 1935.

Myndigheternas inställning till interklubbarna pendlade mellan avoghet och systematisk förföljelse. Ofta nekades de tillstånd till ölförsäljning och drabbades av förbud mot tillställningar av politisk karaktär. Interklubbarnas vardag kännetecknades av razzior mot och husundersökningar av lokalerna, arresteringar av klubbmedlemmar och -funktionärer, utvisning av utländska klubbaktivister, höga skatteavgifter för dansaftnar och för spelandet av radiomusik. Än värre var att ISH inte hade kunnat ge något som helst finansiellt understöd till interklubbarna från och med

sommaren 1933. Detta innebar att klubbarna blivit tvungna att på egen hand trygga finansieringen av sin verksamhet och täcka utgifterna som uppkom i samband med de dagliga besöken på fartygen som ligger i hamnarna samt tryckningskostnader för klubbarnas flygblad och tidskrifter, och månadsabonnemang av tidningar och tidskrifter för interklubbarnas läsesalar.²⁸⁴

Dödsstöten för interklubbarna var sist och slutligen inte konkurrensen från sjömansmissionerna och sjömanshusen eller myndigheternas repressalier utan snarare beslutet i Moskva om att upplösa ISH:s sektioner. Den omedelbara följden var att interklubbarna upphörde att vara direkt underställda ISH:s sekretariat. I stället hade de nationella kommunistiska partierna tagit över ansvaret för att driva klubbarna vilket praktiken innebar att underställdes partiets kontroll. ISH:s ledning var inte lycklig över denna utveckling utan såg hellre att man tog kontakt med ITF och de nationella sjöfacken för att diskutera klubbarnas framtida öde. En tredje möjlighet som man kunde tänka sig var att grunda en täckorganisation med arbetsnamnet *Gesellschaft zur Förderung der internationalen Seeleuteklubs* som skulle överta klubbarna samt dirigera och bekosta deras arbete.²⁸⁵

Röda fackföreningsinternationalens byrå i Paris ville dock inte se slaget förlorat. Interklubbarna ansågs vara nödvändiga för att ISH även i fortsättningen skulle kunna genomföra sina internationella kampanjer och solidaritetsaktioner under strejker. Den centrala frågan var dock hur de få kvarvarande interklubbarna skulle omorganiseras så att de kunde svara mot detta behov. I Esbjerg hade såväl sjömans- som eldarförbundets lokalavdelningar aviserat möjligheten till att driva klubben; klubbledningen skulle dock kvarstå i kommunisternas händer. I Oslo planerade de lokala avdelningarna i hamnarbetar- och sjömansförbunden att grunda en ny klubb med en revolutionär klubbledning. I Stockholm förelåg ett beslut på att lägga ned såväl den socialde-

284 Bericht über die Internationalen Seemannsklubs und einige Vorschläge zu ihrer weiteren Tätigkeit, 31.3.1936, 534/5/245, 107–108, RGASPI.

285 Bericht über die Internationalen Seemannsklubs und einige Vorschläge zu ihrer weiteren Tätigkeit, 31.3.1936, 534/5/245, 109, 113, RGASPI.

mokratiska som kommunistiska sjömansklubben och inrätta en ny gemensam klubb. I Dunkerque skulle sjöfacket ta över finansieringen i och med att det hade grundats en kommitté för att organisera en gemensam klubb i Liverpool.²⁸⁶

I New York räknade ISH den skandinaviska sjömansklubben i Brooklyn som en del av sitt nätverk men det är oklart huruvida den alls kontrollerades av ISH. Klubben hade inlett sin verksamhet 1935 och samarbetade till en början med norska sjömansförbundet men detta fick ett abrupt slut när det norska förbundet anklagade sjömansklubben för att vara en kommunistisk organisation. Därefter försökte klubben samarbeta med de danska och svenska förbunden.²⁸⁷

Röda fackföreningsinternationalens försök att hålla interklubbarna kvar under ISH:s kontroll rann dock ut i sanden. I sin kritiska bedömning av ISH:s inverkan och betydelse konstaterade Luigi Polano att egentliga interklubbar, d.v.s. sådana som var under ISH:s kontroll, endast fanns i Dunkerque, Göteborg, Köpenhamn och Stockholm i slutet av år 1936. Andra klubbar hade blivit autonoma, däribland alla skandinaviska sjömansklubbar i USA. Läsesalar som drevs i ISH:s namn fanns i Antwerpen och Rotterdam medan det fanns en kommunistisk sjöcell i Marseilles.²⁸⁸

De återstående skandinaviska interklubbarnas öde avgjordes i början av 1937. Den 1 februari avvecklades verksamheten vid Gothersgade 15 i Köpenhamn. Klubbarna i Göteborg och Stock-

286 Bericht über die Internationalen Seemannsklubs und einige Vorschläge zu ihrer weiteren Tätigkeit, 31.3.1936, 534/5/245, 111, RGASPI.

287 Om den Skandinaviska sjömansklubben i Brooklyn, se vidare Dirk Hoerder (ed.), *The Immigrant Labor Press in North America, 1840s–1970s: An Annotated Bibliography. Migrants from Northern Europe*, New York, Westpost, CT, London: Greenwood Press 1987, 102; Finn Olstad, 'Norsk sjömann eller internasjonal proletar? Striden mellom Norsk Sjømannsforbund og Den skandinaviske sjømannsklubben 1935–41', *Arbeiderhistorie* 2010, 101–119.

288 [Polano] L.I.M.D. et l'Unité Syndicale, arkiverat 13.4.1937, 534/5/247, 172–173, RGASPI.

holm skulle omorganiseras och därefter drivas i partiets regi.²⁸⁹
Därmed försvann de sista radikala revolutionära rummen för sjö-
männen och hamnarbetarna.

²⁸⁹ André till Henri, 27.3.1937, 534/5/247, 82–84, RGASPI.

V. ISH:s globala kampanjer och aktionerna i Norden

Sjötransportarbetarnas kampinternational var mer än bara sjöfackens radikala takorganisation som skulle driva sjömännens och hamnarbetarnas fackliga intressen. De internationella aktionerna som ISH initierade till stöd för nationella strejker i Nordeuropa som behandlats i kapitel tre sammanföll med globala aktioner och kampanjer som inte hade koncipierats av det internationella sekretariatet. I och med att ISH var en del av Röda fackföreningsinternationalen var de uppmanade att verkställa Kominterns upprop och direktiv om globala internationella protestkampanjer. Den ständigt återkommande solidaritetsyttringen som sedan 1920-talet blivit en grundpelare i Kominterns politiska retorik var att uppmana världens arbetare att ställa upp till försvaret av "arbetarnas fosterland", Sovjetunionen. Detta mantra blev en politisk doktrin senast vid tidpunkten kring Röda fackföreningsinternationalens och Kominterns världskongresser 1928 då Sovjetledningen varnade för att stormakterna, "imperialisterna", ånyo riktade sina blickar mot Sovjetunionen och förde en allt mera aggressiv politik gentemot landet för att invadera det och störta bolsjevikerna.¹

I Kominterns retorik framställdes krigshotet mot Sovjetunionen som en nära förestående verklighet som det gällde att mot-

1 "Theses of the Eighth ECCI Plenum on War and the Danger of War, 29 May 1927", *Internationale Pressekorrespondenz* VII:61, 1927, 1285. Se även 'Extracts from the Resolution of the Tenth ECCI Plenum on the International Day of Struggle Against Imperialist War, July 1929', Jane Degras (ed.), *Communist International 1919-1943 Documents, Volume III. 1919-1943*, London and New York: Routledge, 1971, 64-67.

verka om inte avvärja. Kominterns läsning av världspolitiken var grundläggande paranoid. Varje utrikespolitisk kris som på ett eller annat sätt utspelade sig i närheten av Sovjetunionen tolkades som ett bevis på att tesen om nästa världskrig – anfallet mot Sovjetunionen – stod inför dörren. Kapprustningen mellan stormakterna ansågs i grund och botten vara riktad mot Sovjetstaten. Eskalationen som föregick krigsutbrottet 1914 fanns i klart minne – och lika klart sammanbrottet av arbetarklassens internationella solidaritet. För att förhindra att detta skulle ske på nytt myntades doktrinen om arbetarklassens internationella ansvar för Sovjetunionens försvar.² Doktrinen låg som grund för alla andra solidaritetsyttringar som Komintern och Röda fackföreningsinternationalen skulle initiera under 1930-talet. Sovjet- och Kominternledningens gängse tolkning av olika lokala och regionala kriser och konflikter var att en sådan alltid var det första steget mot 'imperialisternas' ultimata målsättning, nämligen en invasion av Sovjetunionen. Därför betydde arbetarklassens internationella solidaritet med den angripne parten mer än att stöda under- och förtryckta folk i deras anti-imperialistiska kamp; i slutändan gällde det alltid att imperialisternas sovjetfientliga strategi motades i grind (se illustration 77).³

Även för ISH var doktrinen om arbetarklassens internationella ansvar för Sovjetunionens försvar grundläggande vilket framgår i ett upprop som publicerades i Röda fackföreningsinternationalens bulletin i december 1930: "Till alla sjömän, hamnarbetare och flodskeppare! Stor fara för ett närstående imperialistiskt angrepp mot Sovjetstaten - Skydda Sovjetunionen!"⁴ Uppropet

2 [Komintern,] *Krigsfaran och kommunisternas uppgifter: teser över kampen mot det imperialistiska kriget, antagna å Kominterns sjätte världskongress 1928*, Stockholm: Fram, 1929; [Komintern,] *Världskriget och kommunistiska internationalens uppgifter*, Stockholm: Fram, 1929.

3 Neil Redfern: *Class or Nation: Communists, Imperialism, and Two World Wars*, London, New York; Tauris Academic Studies, 2006; Fredrik Petersson, 'Imperialism and the Communist International', *Journal of Labor and Society* 20, 2017, 23–42.

4 *Rotes Gewerkschafts-Bulletin* No 78/9, 13.12.1930, R1501/20224 Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannklubs, Jan.

Der 4. August in Berlin. Kundgebung der Berliner Arbeiterschaft gegen die Kriegsvorbereitungen der Imperialisten und für die Friedenspolitik der Sowjetunion.

Illustration 77. Proletariatet fördömer det imperialistiska kriget, fotomontage publicerat i Arbeiter-Illustrierte Zeitung 17.8.1927.

var visserligen skriven i ISH:s namn men knappast författad av internationella sekretariatet i Hamburg. En annan återkommande uppmaning var att bilda antikrigskommittéer som skulle övervaka utförseln och transporten av krigsmaterial. Talande var följande anklagelse i samband med det japanska angreppet mot Manchuriet 1931: "Detta är endast förberedelser för det egentliga kriget som är avsett att riktas mot Sovjet-Unionen, arbetarstaten som är avsedd att bli det byte som de kapitalistiska staterna sinsemellan tänker uppdelat. Därför måste vi även aktivt gå in för att utöva kontroll av all transport och hindra all sådan som är avsedd för krig."⁵ Texten, som publicerades i *Hamn- och sjöproletären*, riktade sin udd mot Internationella transportarbetarfederationen som anklagas för att föra en bluffkampanj mot Japan. Troligt är att den skrivits av någon redaktionsmedlem men lika sannolikt är att det rör sig om en översättning i och med att den i sin grundton följde de direktiv som kom från ISH:s internationella sekretariat och i sista hand hade sanktionerats av Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens ledning i Moskva. Ett mera specifikt och troligtvis eget initiativ var däremot uppmaningen om att upprätta kontakt med ryska sjötransportarbetare som spreds via de enskilda nationella sektionerna till dess medlemmar. "Räck Sovjet-Unionens arbetare brodershanden", uppmanade *Hamn- och sjöproletären* sina läsare och meddelade att de skulle skriva om sin vardag, breven skulle sändas till det ryska Sjötransportarbetarförbundet.⁶ Denna typ av "vardaglig" internationell solidaritet hade sina rötter i mitten av 1920-talet då sovjetryska lokala arbetarkollektiv försökte upprätta kollektiva och individuella brevkontakter framför allt via Internationella Röda Hjälp (IRH; MOPR i Sovjetunionen) med arbetarföreningar och -grup-

1930 – Nov. 1933, 31, BArchB.

5 'I.T.F. och kampen mot kriget. En bluffparoll av ITF', *Hamn- och sjöproletären* 1:2, (december) 1931.

6 *Hamn- och sjöproletären* 2:2–3, 1932.

per i västvärlden.⁷ Hur omfattande denna korrespondens var för sjötransportarbetarna i början av 1930-talet är dock okänt.

Antikrigscommitteerna och kampanjen mot transport av krigsmaterial

Komintern och dess 'sympatiserande massorganisationer' såsom Internationella Arbetarhjälpen och Förbundet mot imperialismen kom under 1920-talet att organisera en rad internationella solidaritetskampanjer. Till en början var det fråga om aktioner till stöd för olika nationella befrielseörelser, såsom kampanjen mot fransmännen i Syrien 1925 eller stormakternas agerande i Kina under senare hälften av 1920-talet. Dessa kampanjer följde den så kallade enhetsfrontprincipen vilken innebar att kommunisterna eftersträvade ett partiövergripande samarbete med vänstersocialisterna, socialdemokraterna och syndikalisterna.⁸

Transportarbetarnas internationella propagandakommitté (TIPK) var starkt engagerad i antikrigskampanjen på 1920-talet.

7 Gleb J. Albert, *Das Charisma der Weltrevolution. Revolutionärer Internationalismus in der frühen Sowjetgesellschaft 1917–1927*, Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2017, 445–446.

8 Hans Piazza, 'The Anti-Imperialist League and the Chinese Revolution', Mechthild Leutner, Roland Felber, M. L. Titarenko and A.M. Grigoriev (eds.), *The Chinese Revolution in the 1920s: Between triumph and disaster*, London and New York: RoutledgeCurzon, 2002, 166–176; Thomas Kampen, 'Solidarität und Propaganda: Willi Münzenberg, die Internationale Arbeiterhilfe und China', *Zeitschrift für Weltgeschichte* 5:2, 2004, 99–106; Tom Buchanan, 'China and the British Left in the Twentieth Century: Transnational Perspectives', *Labour History* 54:5, 2012, 540–553; Kasper Braskén, 'The British Miners' and General Strike of 1926: Problems and Practices of Radical International Solidarity', Holger Weiss (ed.), *The Global Dimension of Radical International Solidarity Organizations during the Interwar Period*, Leiden and Boston: Brill, 2017, 168–190; Fredrik Petersson, 'History, Transnational Connections and Anti-Imperial Intentions. The League against Imperialism and for National Independence (1927–1937)', Immanuel Ness, Zak Cope, Saer Ba (eds.), *The Palgrave Encyclopedia of Imperialism and Anti-Imperialism*, New York: Palgrave MacMillan, 2015, 688–696.

1927 gick man ut med ett upprop om att bojkotta transporten av krigsmaterial till Kina.⁹ Kommunisterna anklagade Storbritannien för att förbereda en intervention i Kina för att motverka den nationella befrielsekampen under ledning av Kuomintang. Denna eftersträvade att återställa Kinas enhet och kämpade såväl mot lokala krigsherrar som utländsk imperialistisk inblandning. Enligt kommunisternas läsning var det inte fråga om något annat än ett steg mot det imperialistiska kriget som via Kina skulle riktas mot Sovjetunionen. Röda fackföreningsinternationalen uppmanade därför till en global "Händerna bort från Kina"-kampanj.¹⁰ TIPK i sin tur kallade transportarbetarna att organisera aktionskommittéer för att övervaka och bojkotta utförseln av vapen och ammunition.¹¹ I Hamburg hörsammade såväl hamnarbetarna som sjömännen uppropet och de lyckades stänga hamnen för tysk vapenexport. Segern var dock kortlivad i och med att den tyska vapenexporten kom därefter att söka sig via norska hamnar. Visserligen sökte TIPK:s skandinaviska sekretariat i sin tur att förhindra utförseln av vapen och krigsmaterial till Kina från de norska hamnarna men deras uppmaning till bojkott avvisades av den reformistiska förbundsledningen.¹²

Med klass-mot-klass-doktrinen från 1928, som utmålade socialdemokratien som kommunisternas huvudfiende, och doktrinen om det imperialistiska kriget och uppmaningen till Sovjetunionens försvar ändrades dock de internationella solidaritetsyttringarnas karaktär och syfte. Sjömännen och hamnarbetarna spelade en central roll i antikrigskampanjerna och både TIPAK och ISH bedrev i slutet av 1920- och början av 1930-talet en aktiv pro-

9 'Transport av troppe- og krigsmaterial til Kina må hindres', *Den Internasjonale Transportarbeider* 2:3, 1927, 3.

10 'Enhetlig arbeiderfront mot verdensimperialism', *Den Internasjonale Transportarbeider* 2:6, 1927, 1.

11 'Vær på vakt!', *Den Internasjonale Transportarbeider* 2:6, 1927, 3.

12 'Norge som transitland for transport av krigsmateriell til de kapitalistiske røver-armeer', *Den Internasjonale Transportarbeider* 2:7, 1927, 3; Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 25, 32–33, 37.

paganda för att väcka sjötransportarbetarnas beredskap. *Den Internasjonale Transportarbeider* publicerade två 1929 texter av Alf Amble som framhävde sjötransportarbetarnas centrala position i att förhindra en kommande militär intervention mot Sovjetunionen. Redarkapitalisterna står i imperialisternas tjänst och de socialdemokratiska fackföreningsledarna ger dem uppbackning, varnade han. Det gällde för kommunisterna att förhindra deras planer genom att avslöja de pågående krigsrustningarna och samla sjötransportarbetarna till gemensam front för att försvara Sovjetunionen.¹³ Sjötransportarbetarna bör vägra att frakta vapen, ammunition och krigsmaterial till imperialistiska krigsmakter emedan "[s]om proletarer er det vår simple plikt å nekte å hjelpe imperialisterne til å slakte våre bredre i Kina, India eller andre land."¹⁴ I juli 1929 publicerade *Den Internasjonale Transportarbeider* TIPK:s upprop om att stöda den revolutionära frihetskampen i kolonierna, om att bilda antikrigskommittéer och bojkotta krigstransporter inför firandet av 1:a augusti som den internationella antikrigsdagen.¹⁵ I Danmark publicerade *Laternen* en artikelserie vintern 1930 om krigshotet, den imperialistiska rustningen mot Sovjetunionen och Danmarks roll som förpost och medlöpare till England.¹⁶ I april publicerade interklubben i Köpenhamn en protest mot att de danska sjöfacken inte gjort något för att motverka den borgerliga och socialdemokratiska pressens krigspropagandan mot Sovjetunionen.¹⁷ Höjdpunkten på året var antikrigsdemonstrationen den 1 augusti som riktade

13 Alf Amble, 'Sjøfolkenes og transportarbeidernes stillning til krigsfaran', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:6, 1929, 3.

14 Alf Amble, 'Sjøfolkens opgaver i kampen mot den imperialistiske krig', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:7, 1929, 3.

15 TIPK, 'Til alle arbeidere innen sjøtransporten! Sjøfolk og havnearbeidere', *Den Internasjonale Transportarbeider* 4:8, 1929, 4.

16 'Paa Krigens Tærskel', *Laternen* 5:1, 1930, 1; 'Paa Krigens Tærskel. II', *Laternen* 5:2, 1930, 2.

17 'Mødet for Søsmænd og Matroser', *Laternen* 5:4, Mai 1930, 2.

sig mot den imperialistiska krigsrustningen.¹⁸ ISH:s sekretariat för sin del publicerade i december 1930 en särskild broschyr i 10 000 exemplar som varnade för den ökade interventions- och krigsfaran. Flygblad och pamfletter uppmanade sjömän och hamnarbetare att inrätta aktionskommittéer i hamnarna för att förhindra exporten av krigsmaterial.¹⁹ I Köpenhamn kallade interklubben sjöfolket till nya protestdemonstrationer mot krigsförberedelserna den 12 december,²⁰ medan ISH:s skandinaviska sekretariat kallade de radikala sjötransportarbetarna att demonstrera mot krig och fascism och för Sovjetunionen under Första Maj-tåget 1931 (se även illustration 78).²¹

”Händerna bort från Kina”

Kominterns nya strategi för internationella solidaritetskampanjer kom att formas i samband med krisen i Manchuriet 1931. Krisen eskalerade när en bomb exploderade på järnvägslinjen i närheten av Mukden i september 1931. Japan anklagade kinesiska extremister för dådet och gav den japanska Guandongarmén förevändning att invadera Manchuriet. Kinas regering protesterade mot aktionen och vädjade till Nationernas förbund att medla i konflikten. Förbundet krävde i en resolution i oktober 1931 att de japanska trupperna skulle dras tillbaka. Japan, i sin tur, tillbakavisade resolutionen och krävde direkta förhandlingar med den kinesiska regeringen. Konflikten förblev låst i över två år ända tills Japan etablerade lydstaten Manchukuo. Handlingen fördöm-

18 '1. August-Dagen – Frem til demonstration mod de imperialistiske krigsförberedelser', *Laternen* 5:5, Juli 1930, 5.

19 Bericht der ISH für den Monat Dezember 1930, 534/5/219, RGASPI.

20 'Frem til Protestdemonstration mod de Imperialistiske Krigsförberedelser', *Laternen* 5:9, December 1930, 4; 'Søens og havnens Arbejdere protesterer mod Krigsanstifterne', *Laternen* 6:1, 1931, 2.

21 'ISH, skandinavisk sekretariat: Ud til demonstration 1. Maj mod krigen, mod fascismen, for Sovjet-Unionen!', *Laternen* 6:4, 1931, 1–2.

*Illustration 78.
Sjötransportarbetarna till kamp mot det imperialistiska kriget, upprop publicerat i Hamn- och sjöproletären 2:2-3, 1932, 2.*

des av Nationernas förbund vilket i sin tur resulterade i att Japan lämnade förbundet.²²

Japans angrepp innebar ett diplomatiskt och säkerhetspolitiskt dilemma för Sovjetledningen. Sovjetunionen hade övertagit de tidigare tsarryska intressena i Manchuriet, inte minst gällande delar av järnvägslinjerna i regionen. Den japanska invasionen sågs därför som ett direkt hot mot Sovjetunionens strategiska och ekonomiska intressen i Manchuriet. Problemet var dock att Sovjetunionen inte var en medlem i Nationernas förbund och stod därför utanför de diplomatiska förhandlingarna för att lösa krisen. Ej heller vågade Sovjetledningen öppet utmana Japan med risk för att bli indragen i konflikten. Därutöver hade man brutit sina kontakter med den kinesiska Kuomintangregeringen vilken

22 Thomas W. Burkman, *Japan and the League of Nations: Empire and world order, 1914-1938*, Honolulu: University of Hawaii Press, 2008.

i sin tur var fientligt inställd till det kinesiska kommunistpartiet och försökte eliminera det.²³ Den officiella sovjetiska utrikespolitiska linjen kom därför att följa en dubbelstrategi: att försöka avvärja ett möjligt japanskt ("imperialistiskt") angrepp mot Sovjetunionen samtidigt som man försökte ingå en ickeangreppspakt med landet.²⁴

Medan den sovjetiska utrikespolitiken styrdes av en strikt återhållsamhet kom Komintern och Röda fackföreningsinternationalen att gå i bräschen för en internationell solidaritetskampanj som riktade sig mot den japanska aggressionen (se illustration 79). Initiativtagaren till kampanjen var internationalernas byråer i Berlin som i en gemensam deklaration fördömde det japanska angreppet mot Kina i september 1931.²⁵ Giorgi Dimitrov, chefen för Kominterns västeuropeiska byrå i Berlin, sände därefter en skarp vädjan till huvudkvarteret i Moskva och yrkade på ett officiellt ställningstagande även från dem. Kominternledningen var dock inte särdeles snabb på att reagera utan publicerade sitt officiella fördömande först i november. Ställningstagandet återspeglade den nya doktrinen: konflikten i Fjärran Öster hotade att utvecklas till ett nytt världskrig och Japan höll på att rusta för att angripa Sovjetunionen! Det gällde därför för de kommunistiska partierna, fackförbunden och övriga massorganisationer att mobilisera "massorna" och driva en global kampanj mot krigshotet.²⁶

23 George Alexander Lensen, *The Damned Inheritance. The Soviet Union and the Manchurian Crisis 1924–1935*, Tallahassee, Florida: Diplomatic Press, 1974.

24 Jonathan Haslam, *Soviet Foreign Policy 1930–1933: The Impact of the Depression*, London and Basingstoke: MacMillan, 1983, 79–82.

25 'Appeal by the West European Bureau of the ECCI and the European Secretariat of the RILU on the Japanese Invasion of Manchuria', *Internationale Pressekorrespondenz* XI:93, 29.9.1931, 2080; se även Degras, *Communist International 1919–1943 Documents, Volume III*, 176.

26 Haslam, *Soviet Foreign Policy 1930–1933*, 86–87; Anna Belogurova, 'Networks, Parties, and the "Oppressed Nations": The Comintern and Chinese Communists Overseas, 1926–1935', *Cross-Currents: East Asian History and Culture Review* 6:2, 2017, 558–582.

Illustration 79. Den japanska imperialismen slår till i Fjärran Östern.
Källa: 'Krieg im fernen Osten', Arbeiter-Illustrierte Zeitung X:46, 1931.

I många länder misslyckades kommunistpartierna med mobiliseringen av massorna bakom 'Händerna bort från Kina'-kampanjen. Uppslutningen bakom demonstrationer mot den japanska aggressionen var exempelvis i Storbritannien en besvikelse för partiledningen. När krisen eskalerade i samband med det japanska angreppet mot Shanghai i januari 1932 försökte man blåsa nytt liv i kampanjen, dock utan bättre resultat. I en självkritisk slutbedömning konstaterade den brittiska partisekreteraren Harry Pollitt att partiets kampanj varit föga effektiv.²⁷

De kommunistiska fackföreningarnas och massorganisationernas respektive Kinakampanjer var av en helt annan kaliber än partiernas. Särskilt den av Internationella Arbetarhjälpens initierade "Händerna bort från Kina"-kampanjen byggde på en nästan tio års erfarenhet av att organisera internationella solidaritetskampanjer och utnyttjade effektivt de medier som stod till organisationernas förfogande, inte minst arbetarpressen (se illustration 80).²⁸

Kampanjen mot den japanska imperialismen i Manchuriet

För ISH:s del kom Kinakampanjen att bli organisationens första globala aktion. Kampanjen hade två målsättningar. Dels skulle man gå i angrepp mot Internationella transportarbetarfederationen (ITF), dels etablera lokala antikrigskommittéer. Det gällde att avslöja ITF:s "bluffparoll" om att förhindra transport av krigsmaterial; i stället skulle sjöfolket gå in för att stoppa all dylik transport.²⁹ ITF anklagades för att spela ett dubbelspel. Visserligen

27 Tom Buchanan, *East Wind: China and the British Left, 1925–1976*, Oxford: Oxford University Press, 2012, 53–55.

28 Se vidare Kasper Braskén, 'In Pursuit of Global International Solidarity? The Transnational Networks of the International Workers' Relief, 1921–1935', Holger Weiss (ed.), *International Communism and Transnational Solidarity: Radical Networks, Mass Movements and Global Politics, 1919–1939*, Leiden and Boston: Brill, 2017, 130–167.

29 'ITF och kampen mot kriget', *Ny Dag* 4.12.1931; Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, 55.

*Illustration 80.
Den japanska
arméns brutala
framfart i Kina.
Källa: 'Vor der
Erschiessung',
Arbeiter-Illus-
trierte Zeitung
XI:11, 1932.*

hade organisationen antagit en resolution som i allmänna ordalag uppmanade till att bekämpa militarismen och krigsfaran men, som ISH:s ledning framhöll, inte tagit avstånd eller fördömt den japanska imperialismen och angreppet mot Manchuriet. I stället hade det japanska sjöförbundet till och med ställt sig bakom sin regerings politik och ledningen för det engelska hamnarbetarförbundet hade bestämt tagit avstånd från bojkotter av japanska fartyg.³⁰

I Skandinavien ställde sig RFO-grupperna bakom ISH:s upprop. I Danmark spreds ISH:s pamflett som kallade hamnarbetarna och sjömän till aktion mot den japanska imperialismen

30 *ITF-kongressen i Belysning af Officielle Dokumenter* [ca 1932], 2, Richard Jensen Arkiv, ABA.

och till försvar av Sovjetunionen och Sovjetkina. De danska kamraterna hade en viktig uppgift att uppfylla – Danmark utpekades nämligen att vara ”portvakten” till Östersjön och de danska RFO-grupperna kallades att förhindra och stoppa all transport av krigsmaterial genom danska hamnar och på danska fartyg.³¹ I Sverige blev krigsfaran och krisen i Manchuriet en av huvudfrågorna vid RFO:s landskonferens för sjöfolket i december 1931.³²

Huruvida ISH:s uppmaning genomfördes redan i början av krisen är dock oklart. En fingervisning om att så inte var fallet ger den uppmaning som Röda fackföreningsinternationalens europeiska sekretariat publicerade i februari 1932. Denna riktade sig uttryckligen till sjötransportarbetarna och påminde dem om deras särskilda uppgift om att förhindra transporten av krigsmaterial.³³ Denna gång fick uppropet respons, möjligtvis efter att även ISH:s internationella sekretariat ställt sig bakom uppmaningen. I Danmark antog sjömansfacket en resolution där man i skarpa ordalag protesterade mot den japanska ockupationen av Manchuriet och angreppet mot Shanghai. Texten hade synbarligen formulerats av oppositionen i och med att det varnades för att imperialisterna skulle utnyttja ockupationen till att inrätta stödjepunkter i Manchuriet för ett angrepp mot Sovjetunionen och Sovjet-Kina.³⁴ En liknande resolution antog eldarförbundet en månad senare.³⁵ Samtidigt kallade de danska sjötransportarbetarna till att bilda en enhetsfront mot kriget i Fjärran Östern, protestera mot ’krigsprovokatörerna’ och mot ’rövertåget’ i Kina,

31 (ISH:s pamflett) Söfolk! Havnearbedere! [4 s.; ca 1932], Richard Jensen Arkiv, ABA.

32 ’R.F.O.:s landskonferens’, *Hamn- och sjöproletären* 1:2, (december) 1931, 5.

33 Rote Einheitsfront gegen den räuberischen Überfall auf China und gegen das imperialistische Kriegskomplot gegen die Sowjetunion und Sowjet-China. Kampf gegen die eigenen Ausbeuter und ihre Helfer. Reichskomitee Agitprop Anfang Februar 1932, R1501/20442 Reichsministerium des Innern, KPD – Revolutionäre Gewerkschaftsbewegung, Jan. 1932–Mai 1932, 469, BArchB.

34 ’Resolution’, *Laternen* 7:2, 1932, 1.

35 ’Resolution’, *Röd Kurs* 2:3, 1932.

kräva att alla imperialistiska trupper skulle dras tillbaka från Kina samt förhindra all transport av vapen och ammunition till imperialisterna.³⁶

I Norge uppmärksammade *Sjøtransportarbeideren* kriget i Fjärran Östern på första sidan i februari 1932.³⁷ En månad senare riktade Sjøtransportarbeidernes RFO en appell till hamnarbetarna och sjömännen och uppmanade dem att organisera anti-krigskommittéer i alla hamnar och ombord på alla norska fartyg för att förhindra transporter av krigsmaterial till de japanska imperialisterna och för att protestera mot det japanska angreppet mot Shanghai.³⁸ I Oslo ordnade hamnarbetarna en demonstration mot det japanska angreppet i mars 1932;³⁹ samma månad uppmanade Søfolkenes og havnearbejderes RFO flottisterna att ansluta sig i kampen mot det imperialistiska kriget och bilda anti-krigskommittéer.⁴⁰ En månad senare rapporterades nya aktioner mot vapentransport, såsom agitation bland besättningen ombord på fartyg för att förhindra transport av krigsmaterial till turkiska och rumänska hamnar.⁴¹

I Sverige organiserades antikrigsmöten i Stockholm och Halmstad; vid den senare tillställningen antogs även en resolution där man riktade en skarp protest mot den japanska invasionen, uppmanade till blockad av all transport av krigsmaterial till Japan och krävde att fackföreningsledarna inte skulle sabotera dessa blockader.⁴² I april 1932 publicerade *Hamn- och sjöproletären* en uppmaning om att bilda antikrigskommittéer i och med att krigsmaterial även hade transporterats från Sverige till Fjärran Östern:

36 'Krigen raser i Østen!'; *Rød Kurs* 2:2, 1932; 'Enhetsfront mod krigen', *Laterne* 7:2, 1932, 2.

37 'Kriget i Østen i full gang', *Sjøtransportarbeideren* 6:2, 1932, 1–2.

38 'Organiser antikrigskomiteer i alle hamner og skib!'; *Sjøtransportarbeideren* 6:3, 1932, 1.

39 'Massdemonstration i Oslo', *Sjøtransportarbeideren* 6:3, 1932, 3.

40 'Organiser kampen mot den imperialistiske krig!'; *Sjøtransportarbeideren* 6:3, 1932, 4.

41 *Arbeideren* 13.4.1932.

42 'Mot det imperialistiska kriget', *Hamn- och sjöproletären* 2:2–3, 1932, s. 2.

”Det åligger varenda klassmedveten sjöproletär att bland arbetskamraterna aktualisera denna fråga, göra klart för alla vilken betydelse det har att vi håller ögonen öppna, så att så snart vi får reda på någon påtänkt eller pågående transport av krigsmaterial, vi omedelbart kan hejda densamma.” En bredsida riktades där-
efter till sjöfackets ledning som anklagades för att ignorera upp-
ropet.⁴³ Liknande tongångar hördes även från Danmark när det
framgick att ett danskt fartyg var på väg med vapen till Japan.⁴⁴ I
Norge protesterade *Sjötransportarbeideren* mot att ett norskt far-
tyg hade transporterat 150 ton patroner från Oslo till Shanghai.⁴⁵
Därför gällde det att ta saken i egna händer:

I varenda hamn måste vi skapa antikrigskommittéer, samman-
sätta av alla kategorier av vid hamnarna och i fartygen anställda,
oavsett om de är revolutionärt inställda eller ej. Uppgiften för
dessa kommittéer består i dels att bedriva propaganda mot kriget
och dels i möjligaste mån skaffa underrättelser om påtänkta eller
pågående leveranser samt organisera spridandet av dessa medde-
landet till bredast möjliga massor och organisera stoppandet av
transporten. På så sätt skapar vi möjligheten att slå till genast och
slå till hårt, när det gäller. Ännu ett viktigt led i antikrigskomit-
téernas arbete är populariserandet av det socialistiska uppbygg-
nadsarbetet i Sovjet-Unionen samt avslöjandet av de imperialis-
tiska krigsivrnarnas manöver och provokationer för en attack på
detta proletariats enda fosterland.⁴⁶

43 'Kamp mot kriget – Bilda antikrigskommittéer!', *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932, 4.

44 ”'Peter Mærsk' med ammunition til Japan og besætning udenom Anvis-
ningerne!’, *Rød Kurs* 2:3, 1932.

45 '150 ton patroner med "Røsten" fra Oslo til Shanghai', *Sjötransportarbeide-
ren* 6:5, 1932, 4.

46 'Kamp mot kriget – Bilda antikrigskommittéer!', *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932, 4.

Redan i slutet av mars 1932 hade en första antikrigskommitté bildats i Göteborg och hamnarbetarna uppmanades att bilda motsvarande kommittéer i de övriga hamnarna.⁴⁷

Huruvida antikrigskommittéerna endast var en dagslända är oklart. Däremot finns det starka indicier på att ett samarbete planerades mellan de danska och svenska aktionerna. Ett skandinaviskt antikrigs- och förbrödringsmöte planerades nämligen att hållas i Helsingör i början av juli 1932 på initiativ av de svenska kamraterna.⁴⁸ ISH:s världskongress i maj 1932 hade dessförinnan tagit kraftigt ställning mot det 'imperialistiska kriget'⁴⁹ och för inrättandet av antikrigskommittéer.⁵⁰ ITF anklagades för att inte göra någonting;⁵¹ i kommunisternas ögon hade ITF:s generalsekreterare Edo Fimmen till och med sanktionerat ockupationen av Manchuriet när han hävdade att ITF skulle följa Nationernas förbunds utslag i frågan.⁵² En månad senare sammankallades därför en antikrigskonferens i Göteborg vilken resulterade i att en (ny? eller nationell?) antikrigskommitté på nio medlemmar bildats och en ny enhet, Röd Hamnkontroll, inrättats i Göteborgs hamn. Hamnkontrollens uppgift var att göra varje dag en rond ombord på alla båtar i hamnen för att bearbeta sjömännen. "Kontrollen

47 'Kamp mot kriget – Bilda antikrigskommittéer!', *Hamn- och sjöproletären* 2:4, 1932, 4.

48 'Till Helsingör', *Hamn- och sjöproletären* 2:6, 1932, 4; Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, 61.

49 'Kämpft gegen den imperialistischen Krieg! Der Erste Einheitskongress des internationalen Wassertransportproletariats an die Seeleute, Hafenarbeiter, Binnenschiffer und Fischer aller Länder!', *Hamburger Volkszeitung* Nr. 121, 26.5.1932, 458/9/54, 20, RGASPI; 'Enhetsfront av alle sjötransportarbeidere mot kapitaloffensiven og den imperialistiske krig!', *Sjøtransportarbeideren* 6:6–7, 1932, 3–4.

50 'Organisiert das Stoppen der Kriegstransporte! Der internationale Seeleutekongress an das Wasserproletariat der ganzen Welt!', *Ruhr-Echo* Nr. 110, 28.5.1932, 458/9/54, 78, RGASPI.

51 'ITF og krigen i Østen', *Rød Kurs – Kongressnummer*, Maj 1932.

52 'Edo Fimmen sanksjonerer ockupasjonen i Mansjuria og transporten av krigsmateriell', *Sjøtransportarbeideren* 6:5, 1932, 2.

blir därigenom mycket god", försäkrade *Stormklockan* sina läsare.⁵³

Kampanjen för att bilda antikrigskommittéer fortsatte under hela sommaren och skulle kulminera på den internationella anti-krigsdagen den 1 augusti (se även illustration 81). Parollen i de olika länderna manade till bildandet av antikrigskommittéer på alla arbetsplatser och kallade till massuppslutning i antikrigsdemonstrationerna.⁵⁴ I Norge klagade en insändare i *Sjøtransportarbeideren* om fackföreningsledningens motvilja att organisera bojkotter mot krigsleveranser i Oslos hamn.⁵⁵ Hamnarbetarna uppmanades därför att ta saken i sina egna händer. Det gällde både att avslöja norska krigsleveranser som att söka förhindra dem.⁵⁶ Till en början hade deras aktioner ringa effekt men i december 1932 lyckades man genomföra en effektiv bojkott.⁵⁷

Antikrigsaktioner hade ett propagandamervärde och lokala bojkotter skulle tjäna som föredömen i den internationella mobiliseringen. I de nationella tidskrifterna rapporterades om genomförda aktioner i andra länder. Dessa rapporteringar skulle sporra de egna lederna att genomföra liknande aktioner. Så upplyste exempelvis *Rød Kurs* om att stuvorna i Göteborg försökt att genomföra en bojkott av M/S *Hemland* som skulle lastas med vapen. I Durban hade 23 holländska eldare gjort myteri ombord på den till Japan sålda 22 000 tons ångfartyget *New Amsterdam*. I och för sig misslyckades aktionerna – i Göteborg förhindrade hamnarbetarförbundets ledning att bojkotten blev genomförd

53 *Stormklockan* 9-16.6.1932, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 1, SRA.

54 Cirkulär Nr 3. 1:a augusti – Den internationella anti-krigsdagen [inget datum; ca 1932], SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 5, SÄPO, SRA.

55 'Oslo bryggearbeidere må ta initiativet til en effektiv blokade av all våben og ammunisjonstransport', *Sjøtransportarbeideren* 6:6–7, 1932, 2–3.

56 'Bryggearbeiderne i Oslo nekter å laste ammunisjon', *Sjøtransportarbeideren* 6:8–9, 1932, 1.

57 'Norske skibe smugler ammunisjon inn i Kina', *Sjøtransportarbeideren* 6:12, 1932, 1.

Illustration 81.
Upprop till internationella solidaritetsdagen den 12 juni 1932, publicerad i *Arbeiter-Illustrierte Zeitung* XI:23, 1932, 531.

medan den sydafrikanska polisen hade burade in de holländska eldarna.⁵⁸ Tidskriften *Majakka* meddelade för sin del om aktionen mot det engelska fartyget *Caronia* i "en viss hamn" i England: hamnarbetarna hade förhindrat fartygets avgång genom att hälla svavelsyra i motorns dynamo. Detta, deklarerade *Majakka*, var ett praktexempel på internationell solidaritet med det kinesiska proletariatet.⁵⁹

Föga förvånande fick ISH:s antikrigskampanj inget gensvar inom de nationella sjöfacken. I Sverige tillbakavisades kampanjen mot Japan som kommunistiskt dubbelspel. I tidningen *Sjö-*

58 *Röd Kurs* – Kongressnummer, Maj 1932, 8.

59 'Miten aselaivan lähtö estetään', *Majakka* 6, (joulukuu) 1932, 32.

mannen konstaterade ledarskribenten att ISH:s upprop var rena rama bluffen. Varför bojkotta transporten av krigsmaterial till Japan när ryska järnvägsmän organiserade i det ryska järnvägsmanaförbundet vilket i sin tur var anslutet till Röda fackföreningsinternationalen samtidigt transporterade japanska soldater och japanskt krigsmaterial på den östmanchuriska järnvägen?⁶⁰ I en annan ledare tillbakavisades kommunisternas "fredspropaganda". Antikrigskampanjen utmålades som inget annat än ett förtäckt sätt att agera till förmån för Sovjetunionen. "Att denna s.k. anti-krigspropaganda icke har några andra bevekelsegrunder, att den icke är avsedd att förhindra transport av krigsmaterial, därom äro arrangörerna alltför väl införstådda med ett misslyckande av sina planerade aktioner," underströk ledarskribenten och lyfte fram exemplet med aktionen i Göteborgs Frihamn mot Svenska Orientlinjens fartyg som lastade jaktkrut till Turkiet: knappast var det menat att användas i kriget i Fjärran Östern?⁶¹

Det internationella läget samt Japans ockupation av Manchuriet och attacken mot Shanghai dryftades av Kominterns exekutivkommitté (EKKI) vid sitt möte i slutet av augusti och början av september 1932. England och Frankrike anklagades för att understöda den japanska imperialismen i Fjärran Östern och för att ha tvingat Nationernas förbund att ställa sig på Japans sida. Förenta Staterna kritiserades för att fullfölja egna imperialistiska mål i regionen. Slutsatsen var att "hela komplexet av motsättningar i Stilla Oceanen är huvudhärden för det nya imperialistiska kriget." Situationen tillspetsades av att förberedelserna för det kontrarevolutionära kriget mot Sovjetunionen ansåg vara i full gång, inte bara i Stillahavsregionen utan även i Europa. Därför, förkunnade EKKI, uppmanades de kommunistiska partierna att ta till konkreta åtgärder mot krigsförberedelserna till skillnad för "social-

60 'Internationell orientering', *Sjömannen* 5, 1932, 131, samma text publicerades en månad senare i eldarunionens organ *Eldaren*.

61 'Vad är krigsmaterial och hur förhindra krig?', *Sjömannen* 8, 1932, 225–226.

demokratins abstrakta och hycklande pacifistiska förklaringar”.⁶² I den resolution om kriget i Fjärran Östern som antogs vid mötet framhölls att de kommunistiska partiernas centrala uppgift var i detta skede att organisera och leda kampen för Kinas och den kinesiska revolutionens försvar och för skydd åt Sovjetunionen (se även illustration 82). En breddsida riktades mot Andra Internationalens omväxlande taktik och sedermera ”fullständiga tystnad” gällande kriget i Fjärran Östern medan de reformistiska fackföreningarna anklagades för att ha saboterat kampen mot produktion och transport av krigsmaterial till Japan. Samtidigt riktades dock även en svidande kritik mot kommunisternas anti-krigsarbete som betecknades som svagt om inte efterblivet och halvhjärtat. De kommunistiska partierna anklagades för att ha försummat att skapa legala, halvlegala eller illegala kontroll- och aktionsutskott i rustningsindustrin, inom transportsektorn, i hamnarna och på fartygen. Antikrigskampanjerna hade förblivit halvmesyryr och försöken att förhindra trupptransporter till Kina och vapentransporter till Japan hade inte utvecklats till massmobiliseringar. Än värre: de kommunistiska partierna anklagades för en opportunistisk underskattning av och passivitet i kriget i Kina. Därför inskräptes de kommunistiska partierna att göra sitt yttersta med att skapa kontroll- och aktivutskott ”i syfte att utlösa massaktioner och omsorgsfullt förbereda proteststrejker och ekonomiska strider för att förhindra transporter av krigsmaterial och trupptransporter.”⁶³

62 Otto Kuusinen, 'Om det internationella läget och uppgifterna för Kommunistiska internationalens sektioner', *Det internationella läget och Kominternsektionernas uppgifter*, Stockholm: Arbetarkultur 1933, tillgänglig på marxistarkiv.se.

63 'Kriget i Fjärran Östern och kommunisternas uppgifter i kampen mot det imperialistiska kriget och interventionen mot Sovjet-Unionen. Resolution till kamrat Okanos referat', i *Det internationella läget och Kominternsektionernas uppgifter*, Stockholm: Arbetarkultur, 1933, tillgänglig på marxistarkiv.se.

*Illustration 82.
Hotet om ett före-
stående angrepp
mot Sovjetunionen.
Källa: Arbeiter-Il-
lustrierte Zeitung
XI:16, 1932, 363.*

ISH:s sekretariat svarade på uppmaningen och i januari 1933 publicerade Albert Walter ett nytt upprop till världens sjötransportarbetare. Alarm i hamnarna och ombord på fartygen, ljud varningen. Japans imperialister rustar upp och har ockuperat orter nära den rysksovetiska gränsen i Kina. Ökad transporter av vapen och krigsmaterial registreras från franska, engelska, tyska, nordamerikanska och skandinaviska hamnar. Antikrigsarbetet fick inte vila, ammunitions- och vapentransporter till Japan måste avslöjas och förhindras.⁶⁴ Det skulle bli det sista upprop

64 'An alle Wassertransportarbeiter aller Länder!', upprop undertecknat av Albert Walter och Exekutivkomitee der ISH, Hamburg Januar 1933, SÄPO Äldre Aktsystemet 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin Pärm 2, 124, SRA.

som Albert Walter publicerade. Någon egentlig kampanj kom aldrig igång, den politiska utvecklingen i Tyskland tvingade ISH:s sekretariat under jorden och i landsflykt till Köpenhamn.

Mot rasism, kolonialism och vit chauvinism

Vid sidan om antikrigsarbetet stod det antikononiala arbetet i fokus för kommunisterna.⁶⁵ De revolutionära sjötransportarbetarna var inget undantag. Både Transportarbetarnas internationella propagandakommitté och Sjömännens och hamnarbetarnas international deklarerade sitt fulla understöd till de koloniala sjömännens kamp för likaberättigande och jämställdhet, för de koloniserade folkens rätt till självbestämmande och nationella självständighet samt avvisade all form av rasism och vit chauvinism inom fackföreningarna. Ändå var det mycket svårare att i praktiken ta ställning till och leva upp till de högtställda politiska och ideologiska idealen. Redan vid de revolutionära transportarbetarnas konferens i Moskva 1928 kritiserade Auguste Dumay såväl organisationen som dess aktörer för att behandla antikononialismen, rasismen och chauvinismen som en sekundär fråga och försumma arbetet bland de koloniala sjömännen. Ändå var den koloniala frågan enligt honom en av de mest centrala för sjömännen, inte minst för att redarna i allt högre grad försökte spela ut vita mot koloniala besättningar och trycka ned lönerna genom att ersätta vita med koloniala sjömän. Detta var fallet såväl i Storbritannien som i Frankrike under 1920-talet.⁶⁶

65 John Callaghan, 'The Communists and the Colonies: Anti-imperialism between the Wars', G. Andrews, N. Fishman & K. Morgan (eds.), *Opening the Books: Essays on the Social and Cultural History of the British Communist Party*, London: Pluto Press, 1995, 3–22; John Callaghan, 'Storm over Asia: Comintern Colonial Policy in the Third Period', Matthew Worley (ed.), *In Search of Revolution: International Communist Parties in the Third Period*, London and New York, 2004, 18–37.

66 Internationales Propaganda- und Aktionskomitee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 39.

Kommunisternas deklaration om internationell solidaritet med de koloniala sjötransportarbetarna är en del av de koloniala sjömännens globala historia och deras radikaliserings under mellankrigsperioden. I takt med ångfartygstrafikens expansiva uppgång från och med andra hälften av 1800-talet hade europeiska redare och kaptenar börjat värva icke-vita arbetare från Afrika, Arabien, Asien och Karibien för att utföra tungt, lågavlönat arbete ombord.⁶⁷ Under 1900-talets första årtionden räknades deras antal redan till flera tiotusen.⁶⁸ Den största gruppen var de indiska sjömännen som utgjorde omkring en fjärdedel av besättningarna ombord på brittiska handelsfartyg.⁶⁹

De koloniala sjömännens vardag ombord var genomsyrad av rasism och diskriminering. De erhöll lägre lön, mindre sovutrymme och sämre matransoner än de vita sjömännen. Föga bättre var deras situation i hamnstäderna i Västeuropa där de förvisades till de mest illaberyktade arbetarbostadskvarteren.⁷⁰ Rasismen kom i öppen dager när de vita sjömännen och deras fackförbund i såväl Storbritannien som i Frankrike försökte för-

67 Jonathan Hyslop, 'Steamship Empire: Asian, African and British Sailors in the Merchant Marine c. 1885–1945', *Journal of Asian and African Studies* 44:1, 2009, 49–67; Ravi Ahuja, 'Mobility and Containment: The Voyages of South Asian Seamen, c. 1900–1960', *International Review of Social History* 51:S14, 2006, 111–141. Se även Ray Costello, *Black Salt: Seafarers of African Descent on British Ships*, Liverpool: Liverpool University Press, 2012.

68 Gopalan Balachandran, 'Conflicts in the International Maritime Labour Market: British and Indian seamen, employers, and the state, 1830–1939', *The Indian Economic & Social History Review* 39:1, 2002, 77.

69 Marika Sherwood, 'Race, Nationality and Employment among Lascar Seamen, 1660 to 1945', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 17:2, 1991, 229–244; Marika Sherwood, 'Lascar Struggles Against Discrimination in Britain 1923–45: The Work of N. J. Upadhyaya and Surat Alley', *The Mariner's Mirror* 90:4, 2004, 438–455.

70 Diane Frost, 'Racism and Social Segregation: Settlement patterns of West African seamen in Liverpool since the nineteenth century', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 22:1, 1996, 85–95; Diane Frost, 'Diasporan West African Communities: the Kru in Freetown and Liverpool', *Review of African Political Economy* 29:92, 2002, 285–300; Gopalan Balachandran, 'Subaltern Cosmopolitanism, Racial Governance and Multiculturalism: Britain, c. 1900–45', *Social History* 39:4, 2014, 528–546.

hindra att redarna skulle anställa koloniala sjömän. I England hade raskravaller 1919 följts av en åtstramning i lagstiftningen om anställning av koloniala sjömän och införandet av Colored Alien Seamen's Order 1920 vilken försökte begränsa hyrningen av "utländska", speciellt kinesiska, afrikanska och karibiska sjömän.⁷¹ Påhejad av den nationella sjömansunionen utökades denna lag 1925 med införandet av det så kallade PC5-systemet 1930 vilket innebar att varje sjöman måste ha ett individuellt sjömanskort för att få hyrning ombord på ett brittiskt fartyg.⁷²

I Frankrike och USA var situationen inte mycket bättre. Svarta sjömän levde i Sydstaterna i segregerade och rasifierade samhällen och möttes av ingen sympati i Nordstaternas vita fackföreningar medan kinesiska och japanska sjömän diskriminerades på grund av sin härkomst och hudfärg vid Västkusten.⁷³ Den enda fackförening som tog avstånd från ras och hudfärg och godkände ickevita arbetare bland sina medlemmar var det syndikalistiska Industrial Workers of the World (IWW), men organisationen

71 Neil Evans, 'Across the Universe: Racial Violence and Post-war Crisis in Imperial Britain, 1919–25', *Immigrants and Minorities* 13: 2–3, 1994, 58–88; Diane Frost, 'Racism, Work, and Unemployment: West African Seamen in Liverpool, 1880s–1960s', Diane Frost (ed.), *Ethnic Labour and British Imperial Trade: A History of Ethnic Seafarers in the UK*, London: Psychology Press, 1995, 22–33; David Byrne, 'Class, Race, and Nation: The Politics of the "Arab Issue" in South Shields, 1919–39', Diane Frost (ed.), *Ethnic Labour and British Imperial Trade: A History of Ethnic Seafarers in the UK*, London: Psychology Press, 1995, 89–103.

72 Laura Tabili, 'The Construction of Racial Difference in Twentieth-Century Britain: The Special Restriction (Coloured Alien Seamen) Order, 1925', *Journal of British Studies* 33:1, 1994, 54–98; Tony Lane, 'The Political Imperatives of Bureaucracy and Empire: The Case of the Coloured Alien Seamen Order, 1925', *Immigrants and Minorities* 13: 2–3, 1994, 104–129; Katheen Paul, *Whitewashing Britain: Race and Citizenship in the Postwar Era*, Ithaca, NY, and London: Cornell University Press, 1997.

73 Gerald Horne, *Red Seas: Ferdinand Smith and Radical Black Sailors in the United States and Jamaica*, New York and London: New York University Press, 2005; Josephine Fowler, *Japanese and Chinese Immigrant Activists: Organizing in American and International Communist Movements, 1919–1933*, New Brunswick, NJ, and London: Rutgers University Press, 2007.

levde ett tynande liv efter kriget.⁷⁴ Även i Frankrike stämplades de koloniala sjötransportarbetarna som andra klassens obildade proletariat som hotade den vita arbetaren.⁷⁵ För sjötransportarbetarfacken i de dominerande sjöfartsnationerna utgjorde därför de koloniala sjömännen och hamnarbetarna ett hot mot den egna medlemskårens löne- och levnadsförhållanden. Endast i Tyskland hade redarna slutat upp att hyra koloniala sjömän i och med att de tyska sjömännens löner redan hade tryckts ned i samband med inflationen 1923. Wall Street kraschen och den efterföljande ekonomiska världskrisen kom dock att tillspetsa läget inom sjöfarten och i stort sett alla nationella sjöfack intog en negativ inställning till koloniala sjömän.

Huruvida skandinaviska och finländska redare och kaptener anställde eller hyrde koloniala och färgade sjömän är okänt och frågan har inte undersökts. Mycket tyder dock på att norska handels- och valfångstfartyg hade en blandad besättning. Troligtvis var vardagen ombord på de norska fartygen präglad av samma rasistiska och chauvinistiska hierarkier som ombord på brittiska, franska eller amerikanska. Till en början uppmärksammade *Den Internasjonale Transportarbeider* missförhållandena på de norska fartygen och beklagade att kinesiska sjömän behandlades värre än djur: råa skällsord, förolämpningar, hugg och slag haglade över dem medan de slet hårt och utförde det tyngsta arbetet ombord. I Tientsin försökte det kinesiska sjömansförbundet protestera mot förtrycket och rasismen ombord på det norska ångfartyget *Henrik*; när kapten vägrade ge tillstånd för de kinesiska förbundets funktionär att komma ombord för att undersöka saken gick

74 Ralph Darlington, *Syndicalism and the Transition to Communism. An International Comparative Analysis*, Aldershot and Burlington, VT: Ashgate, 2008.

75 Gérard Noiriel, *Immigration, antisémitisme et racisme en France (XIXe–XXe siècle). Discours publics, humiliations privées*, Paris: Librairie Arthème Fayard, 2007; Sylvain Pattieu, 'Souteneurs noirs à Marseille, 1918–1921. Contribution à l'histoire de la minorité noire en France', *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 64:6, 2009, 1361–1386.

besättningen i strejk varefter kapten tvingades retirera.⁷⁶ Om det var fråga om en engångsföreteelse är oklart – frågan om den färgade besättningens behandling och rasismen ombord på skandinaviska handelsfartyg kom därefter inte att ventileras i de skandinaviska kommunistiska sjötransportarbetartidskrifterna.

Lika lön för lika arbete

För Transportarbetarnas internationella propagandakommitté var arbetet bland de koloniala sjömännen en utmaning som man sist och slutligen inte kom någon vart med. Varför har vi inte bjudit någon representant från Senegal, Sudan, Kongo eller Martinique till vår konferens, beklagade Dumay i Moskva i april 1928, medan George Hardy efterlyste att TIPK och dess sektioner ägnade mera uppmärksamhet för arbetet bland de koloniala sjömännen i de europeiska hamnarna och i deras hemländer. De revolutionära transportarbetarna och deras organisationer skulle utgöra en motpol till de etablerade reformistiska fackförbunden i sin inställning till den koloniala frågan och de ickevita ("färgade") arbetarna. Parollen löd: Organisera inte enligt ras eller nation utan enligt klasstillhörighet; ickevita transportarbetare har samma rättigheter att ansluta sig till facken som vita; oorganiserade ickevita transportarbetare är såväl ett hot mot arbetarrörelsen som ett vapen i händerna på redarna och den reformistiska fackföreningsledningen.⁷⁷

Några klara riktlinjer för arbetet med de koloniala sjömännen fick den revolutionära oppositionen först efter ISH:s grundade. Vid ISH:s exekutivkommitténs första möte i oktober 1930 fick ISH:s politbyrå i uppdrag att utarbeta en konkret plan för effekti-

76 'Av det kinesiske sjömannsforbunds arbeid', *Den Internasjonale Transportarbeider* 1:2, (juli) 1926, 4–5.

77 Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz*, 39, 41, 55–56.

veringen av arbetet bland de koloniala sjömännen.⁷⁸ Under våren 1930 utarbetade en arbetsgrupp bestående av ISH:s ordförande George Hardy, den kinesiske funktionären Liao Chengzhi och ITUCNW:s sekreterare James W. Ford ett utkast till en resolution om ISH:s koloniala arbete, vilken godkändes med smärre korrigeringar av exekutivkommittén vid dess andra plenum i september 1931.⁷⁹ En ytterligare omskriven version av resolutionen godkändes slutligen vid ISH:s världskongress i maj 1932.⁸⁰ Vid kongressen manifesterades även bilden av ISH som den anti-koloniala kampens forum och stöttepelare. Garan Kouyaté höll ett 45 minuters referat om sjötransportarbetarnas organisering i de koloniala länderna medan George Padmore riktade ”broderliga” hälsningar till kongressdeltagarna från International Trade Union Committee of Negro Workers. Redarna och kapitalisterna pådrev exploateringen av sjötransportarbetarna oberoende hudfärg, det gällde att förena sig i kampen mot imperialisterna och fascisterna.⁸¹

ISH:s resolution om det koloniala arbetet ålade dess sektioner att ställa sig bakom den proletära klassjämligheten och avvisa rasismen och diskrimineringen inom sjöförbunden samt understöda de koloniala folkens befrielsekamp. Den reformistiska fackförbundsledningen anklagades för att understöda redarnas strävan att utnyttja koloniala sjömän i sina försök att sänka hyrorna och försämra arbetsförhållanden ombord på fartygen. Dessutom

78 Bericht über die Exekutiv-Sitzung der internationalen Seeleute und Hafenarbeiter, 3.10.1930, 534/5/219, RGASPI.

79 Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg, 24.11.1931, 534/5/223, 86, RGASPI.

80 'Resolution on the situation and struggles of the seamen and harbor workers in the colonial and semi-colonial countries and the tasks of the sections of the ISH', [ISH], *The World Unity Congress of the International Water Transport Workers*, 16–19.

81 En sammanfattning av Kouyatés referat och Padmores hälsning finns i Protokoll des 1. Welt-Einheits-Kongresses der revolutionären Wassertransportarbeiter, Hamburg-Altona, 21–24. Mai 1932, Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD, 4533, LAS.

anklagades de för att främja ras- och religiösa fördomar. ITF anklagades för sin del för att blockera kampen för koloniala folkens självständighet. ISH:s sektioner uppmanades därför att dels inrätta branscher av de radikala sjömansorganisationerna i de koloniala och semikoloniala länderna i europeiska hamnar, dels att stöda de koloniala sjömännens organisering inom de nationella sjöförbunden.⁸²

Interklubbarna och arbetet bland de koloniala sjömännen

Visserligen skulle arbetet mot kolonialism och rasism genom-syra alla ISH:s sektioner och vara grundläggande för sjötransport-arbetarnas revolutionära opposition i alla länder men det kom i praktiken att begränsa sig till ett fåtal enheter och interklubbar. Något ställningstagande i den koloniala frågan eller mot rasismen förekom exempelvis inte i ISH:s skandinaviska sektioner annat än i samband med kampanjerna mot den japanska och italienska imperialismen (se nedan). I England med des omfattande population indiska, arabiska, karibiska och afrikanska sjömän visade sig funktionärerna inom Seamen's Minority Movement (SMM) vara måttligt intresserade av att se vikten i arbetet bland de koloniala sjömännen eller bearbeta rasismen och chauvinismen både inom den revolutionära oppositionen som det nationella sjöfacket. George Hardy sade till och med rent ut att han inte trodde på att devisen 'lika lön för lika arbete' skulle vinna gehör bland de vita, fackanslutna sjömännen och motsatte sig därför att den skulle vara den centrala parollen för ISH.⁸³ Ledande aktivister bland de karibiska och afrikanska sjömännen såsom Harry O'Connell och Chris Braithwaite (alias Chris Jones) kritiserade SMM och kommunisterna för att mer eller mindre helt negligera arbetet bland

82 Resolution on the Colonial Work of the Sections of the I.S.H. in the Capitalist Counties, 495/25/1334, 1–5, RGASPI.

83 Hardy, *Those Stormy Years*, 217.

de koloniala sjömännen.⁸⁴ Motsättningarna kom i öppen dager 1932 och visade samtidigt utmaningarna för ISH:s arbete bland de koloniala sjömännen.

Grundtanken för ISH:s koloniala arbete var att dess nationella sektioner skulle dels stödja, dels försöka att styra de koloniala sjömännens egna organisationer. Interklubbarnas uppgift var att bearbeta besättningarna ombord på utländska fartyg så att de koloniala sjömännen bildade egna nationella skeppsceller och upptogs i skeppskommittéerna. Såväl de kinesiska som de indiska sjömännen hade existerande (radikala) fackförbund i sina hemländer inom vilka sjömännen skulle organisera sig. I London fanns det dessutom en avdelning till det indiska sjömansförbundet som ISH hoppades att SMM skulle vägleda och motsvarande avdelningar för det kinesiska (radikala) sjöfacket grundades i början av 1930-talet i Hamburg och Rotterdam. Utmaningen gällde dock de fall där det inte fanns någon etablerad sjömansunion som de koloniala sjömännen kunde ansluta sig till; här gällde det att bereda väg inom de nationella facken så att de koloniala sjömännen kunde bilda underavdelningar inom dessa. Ännu mera komplicerad var frågan om skillnaden mellan koloniala och främmande sjömän. Alla koloniala sjömän var inte utlänningar men deras status som koloniala undersåtar var segregerande i och med att de inte var jämlika med moderlandets nationella undersåtar.⁸⁵

ISH:s exekutivkommitté preciserade riktlinjerna för arbetet bland de koloniala sjömännen vid sitt plenum i september 1931. Detta gällde framför allt interklubbarna och de nationella sektionerna i Belgien, Frankrike, Nederländerna, Storbritannien och

84 Marika Sherwood, 'The Comintern, the CPGB, Colonies and Black Britons', *Science & Society* 60:2, 1996, 137–163; Hakim Adi, 'The Comintern and Black Workers in Britain and France 1919–37', *Immigrants and Minorities* 28:2–3, 2010, 224–245; Christian Høgsbjerg, 'Mariner, Renegade and Castaway: Chris Braithwaite, Seamen's Organiser, Socialist and Militant Pan-Africanist', *Race & Class* 53, 2011, 36–57; David Featherstone, 'Harry O'Connell, Maritime Labour and the Racialised Politics of Place', *Race & Class* 57:3, 2016, 71–87.

85 Hardy till Losovkij, 20.1.1931, 534/5/220, 14, RGASPI.

Tyskland. De skandinaviska enheterna och verksamhetspunkterna berördes inte av uppdraget; sannolikt är att exekutivkommitténs medlemmar ansåg att det inte bodde några koloniala sjömän i skandinaviska hamnstäder eller att skandinaviska fartyg inte skulle anlöpa sina hemmahamnar med koloniala besättningsmedlemmar.⁸⁶ I Stillahavsregionen skulle arbetet bland de kinesiska sjömännen koordineras av Röda fackföreringsinternationalens panpacificiska sekretariat och verkställas av interklubbar i San Francisco och Vladivostok. Panpacificiska sekretariatet ålades även koordinera arbetet med den indiska sjömansunionen. Arbetet bland de karibiska och afrikanska sjömännen skulle koordineras i samarbete med International Trade Union Committee of Negro Workers, se illustration 83.⁸⁷ En viss framgång rönt arbetet bland de kinesiska sjömännen och ett år senare hade Liao lyckats etablera lokala enheter till det kinesiska sjöfacket i Amsterdam, Antwerpen, Hamburg, London och Rotterdam samt i ett antal hamnar i USA och på Curaçao i Karibien.⁸⁸ I Frankrike hade Garan Kouyaté lyckats organisera afrikanska sjömän genom

86 'Internationale Seemannsklubs', *Internationale Gewerkschafts-Korrespondenz* Nr 76, 8.10.1931, 7, R1501/20224, 145, BArchB; Adolf [Shelley] till 'Werte Genossen', Hamburg, 24.11.1931, 534/5/223, 84–98, RGASPI. Huruvida norska, danska eller svenska fartyg hade ickevita besättningsmedlemmar är en mer eller mindre outforskad fråga.

87 Bericht des Sekretariats der ISH Februar 1931, 534/5/220, RGASPI; ISH, Decisions of the II Plenary Session of the Executive Committee of the ISH on the Activity and Tasks of the International Seamen's Clubs, September 1931, 534/5/224, 197–198, RGASPI. Om arbetet i Stillahavsregionen, se vidare David McKnight, *Espionage and the Roots of the Cold War: The Conspirational Heritage*, London: Frank Cass, 2002, Chapter Four; Fowler, 'From East to West and West to East'; om arbetet i Indien, se Carolien Stolte, 'Bringing Asia to the world: Indian trade unionism and the long road towards the Asiatic Labour Congress, 1919–37', *Journal of Global History* 7, 2012, 257–278.

88 Albert Walter, Kurzer Bericht des chinesischen Mitarbeiters im Interklub Hamburg, 12.11.1932, 534/5/231, 72, RGASPI.

Illustration 83. Svarta sjömän, gå in i ISH! Fotografiet är taget i samband med en demonstration i Hamburg 1931. Några afrikanska eller karibiska sjömän tycks inte ha deltagit i tillställningen men fotografiet publicerades i The Negro Worker 1:10–11, 1931, med texten "100 000 arbetare demonstrerade i Hamburg för internationell solidaritet och mot imperialismen i Afrika".

interklubben i Marseilles, medan Harry O'Connell samlade huvudsakligen karibiska sjömän i en egen förening i Cardiff.⁸⁹

På ytan såg det ut som om de nationella sektionerna och interklubbarna varit framgångsrika i att aktivera de koloniala sjömännen. Till skillnad från de sjöfackens offentliga uttalanden var den offentliga kommunistiska retoriken grundläggande antikolonial och antirasistisk. Under ytan pyrde det dock och kommunisterna anklagades för de politiska frasernas ihållighet. Kritiken ventilerades öppet i samband med ISH:s världskongress i maj 1932 sam-

⁸⁹ NN, Vorschläge zur organisatorischen Arbeit der ISH, 3.3.1932, 534/5/230, 52–55, RGASPI.

manträdde då såväl ITUCNW:s sekreterare George Padmores som Harry O'Connell och Garan Kouyaté anklagade ledningen för den brittiska och franska sektionen för att vidhålla vid rasistiska ståndpunkter när man ringaktade arbetet bland de koloniala sjömännen och försummade att stöda den antikoloniala kampen.⁹⁰

Kritiken mot bristerna i arbetet bland de koloniala sjömännen i England och Frankrike fick långtgående följder. Gällande England bestämde sig ISH:s ledning för att helt omorganisera verksamheten inom SMM. Resultatet var dock i det närmaste kontraproduktivt. Enligt ISH:s instruktör Richard Krebs borde SMM:s ledning bytas ut medan både Harry O'Connell och Chris Braithwaite (Jones) stämplades av honom som opålitliga och deras föreningar skulle ställas under SMM:s kontroll. Avpolletteringen av O'Connell och Braithwaite visade sig vara fatala: vid årsskiftet 1932/33 hade kommunisternas inflytande bland de koloniala sjömännen mer eller mindre kollapsat. Lika katastrofalt för arbetet bland de afrikanska sjömännen i Frankrike var kommunisternas angrepp mot Kouyaté som ledde till hans utfrysning och slutligen utestängning ur franska kommunistpartiet i augusti 1933.⁹¹

Antikolonialismen, antirasismen och antichauvinismen samt kravet om lika lön för lika arbete kvarstod visserligen som centrala pelare i ISH:s politiska retorik men i praktiken kom denna att tonas ned efter 1933. Visserligen skulle den flamma upp i samband med kampanjen för försvaret av Sovjet-Kina 1934 samt under den italiensk-etiopiska konflikten 1935 men budskapet riktades i detta skede i första hand till vita sjömän. Den huvudsakliga orsaken till nedtrappningen av det antikoloniala och antirasistiska budskapet beror på tyngdpunktsförskjutningen i den antifascistiska retoriken och Kominterns bundenhet till Sovjet-

90 Høgsbjerg, 'Mariner, Renegade and Castaway', 36; David Featherstone, 'Maritime Labour and Subaltern Geographies of Internationalism: Black Internationalist Seafarers' Organising in the Interwar Period', *Political Geography* 49, 2015, 11–13.

91 Weiss, *Framing a Radical African Atlantic*.

unionens utrikespolitiska övervägningar efter nazisternas maktövertagande i Tyskland.

Antifascism och kampen mot Hitler-Tyskland

Kampen mot fascismen hade varit ett centralt moment i de kommunistiska massorganisationerna sedan 1920-talet. Till en början riktade sig kommunisternas antifascistiska retorik och uppmaningar till aktioner huvudsakligen mot organisationer och regimer som öppet bekämpade kommunisterna eller kännetecknades av en reaktionär och ultranationalistisk agenda. Som en följd av klass-mot-klass-doktrinen kom dock kommunisternas antifascistiska retorik att ytterligare tillspetsas i och med att socialdemokratien utsågs som förrädare mot arbetarrörelsen och kom att stämplas som socialfascism. Enligt den kommunistiska retoriken var den socialdemokratiska kompromisspolitiken inget annat än ett första steg mot en borgerlig diktatur där högern och kapitalet skulle regera. Således stämplades de olika förbudena mot kommunistisk parti- och fackförbundsverksamhet i olika europeiska länder som införandet av fascistiska diktaturer. Än värre, enligt ett kommunistiskt perspektiv var fascismen stadigt på frammarsch i Europa under det tidiga 1930-talet och fascistiska regimer regeerade i Estland, Finland, Italien och Polen.

Nazisternas maktövertagande och förföljelsen av kommunisterna i Tyskland under våren 1933 kom att tillföra ett nytt moment i den kommunistiska antifascistiska retoriken. Från att den kommunistiska retoriken varit tidigare inriktad på att medvetandegöra proletariatet om den fascistiska faran och uppmana till kamp mot fascismen i de enskilda länderna kom den kommunistiska antifascistiska retoriken att vädja till arbetarklassens internationella solidaritet. Kampen mot Hitlertyskland var hela arbetarklassens uppgift och detta innebar att den antifascistiska kampen skulle föras på ett globalt plan och rikta sig mot såväl Nazityskland som alla andra fascistiska regimer. Kursändringen tillkännagavs i ett upprop av Kominterns exekutivkommitté om

bildandet av en enhetsfront underifrån mot den fascistiska diktaturen som publicerades den 5/6 mars 1933. Appellen var en halvhjärtad reaktion på Socialistiska arbetarinternationalens (SAI) vädjan från den 19 februari om gemensamma aktioner gentemot nazisterna. Försättningsvis anklagades de socialdemokratiska partierna för att ha ljerat sig med kapitalet och därmed banat väg för nazisterna. Att det tog Komintern mer än två veckor på att reagera på Arbetarinternationalens vädjan viftades undan med att lakoniskt konstatera att det var SAI som ändrat kurs medan kommunisterna hela tiden stått för en antifascistisk aktion.⁹²

ISH och dess sektioner hade även förbundit sig till den kommunistiska antifascistiska agendan och retoriken. Lappolagarna i Finland, den japanska invasionen av Manchuriet och Kuomintangregimens angrepp mot Sovjetkina stämplades som fascistiska.⁹³ Någon vädjan om internationell solidaritet för de kommunistiska sjömännen i Finland – annat än under sjömansstrejken våren 1933 – kom dock ISH:s internationella sekretariat aldrig att utfärda. Under Första maj skulle sjömännen demonstrera mot kriget, mot fascismen – läs: socialdemokratin – och för Sovjetunionen.⁹⁴ Fram till februari 1933 låg internationella sekretariatets huvudfokus ännu på antikrigsaktionerna mot Japan,⁹⁵ bland annat publicerades ett upprop om att stoppa transporten av krigsmaterial till Japan – inte minst för att landet sades rusta för ett anfall mot Sovjetunionen.⁹⁶ Sektionerna följde efter, i Danmark varnades för att kriget hade blossat upp på nytt i Fjärran Östern

92 'Dok. 311. Aufruf des Exekutivkomitees der Komintern zur Einheitsfront gegen die faschistische Diktatur', Weber, Drabkin, Bayerlein (Hrsg.), *Deutschland, Russland, Komintern. II. Dokumente (1918–1943)*, 960–962. Appellen publicerades i *L'Humanité* den 5 mars 1933, i *Daily Worker* och i *Pravda* den 6 mars 1933 och i *Rundschau* den 11 mars 1933.

93 'Fascist-Kup i Finland', *Laternen* 5:5, 1930, 1.

94 'Ud til Demonstration 1. Maj mod Krigen, mot Fascismen, for Sovjet-Unionen', *Laternen* 6:4, 1931, 1–2.

95 ISH-Antikriegsarbeit Feb 1933, R1507/2085, 86–91, BArchB.

96 ISH upprop, januari 1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, 124, SRA.

och i mars publicerade man på nytt ISH:s paroll om att neka lasta och lossa krigsmaterial samt att stoppa alla fartyg som transporterar vapen och ammunition.⁹⁷

Fascistiska regimer fördömdes visserligen men steget från retorik till aktion togs först i och med nazisternas maktövertagande i Tyskland. Således var kampen mot nazisterna i Tyskland i huvudsak en uppgift som berörde ISH:s tyska sektion. Den nazistiska terrorn och angreppen skulle bemötas genom sjötransportarbetarnas gemensamma front och antifascistiska aktioner – i Tyskland.⁹⁸ Efter riksdagshusbranden och Hitlerregimens förbud mot kommunisterna ändrades dock situationen. ISH hade träffats hårt – dess största och bäst organiserade sektion förklarades illegal och tvingades till underjordisk verksamhet samtidigt som internationella sekretariatet hade tvingats i landsflykt till Köpenhamn. För ISH:s del kom den antifascistiska aktionen att bli en överlevnadskamp. I fokus ryckte kravet på internationell solidaritet för att stöda den underjordiska verksamheten i Tyskland samtidigt som det gällde att organisera en global antifascistisk kampanj. Den förra aktionen gick ut på att trycka agitations- och propagandamaterial för de tyska illegala organisationerna som skulle spridas via olika hamnar och förbindelsepunkter utanför Tyskland. I den senare uppmanades ISH:s sektioner att bojkotta hakkorsflaggan, d.v.s. att vägra lossa eller lasta tyska handelsfartyg.

Den långa vägen till den europeiska antifascistiska enhetskongressen

En av Adolf Shelleys första åtgärder när han anlant till Köpenhamn i början av mars var att sända ett upprop till ISH:s sektioner

97 'Krigen raser igern i Østen', *Rød Kurs* 3:1, 1933, 1; 'Krigen i Østen', *Rød Kurs* 3:3, 1933, 3.

98 'Die ISH der Wasserkante an das Wassertransportproletariat: Kämpft in der antifascistischen Aktion gegen den Mordterror der Nazis, für Arbeit und Brot!', *Hamburger Volkszeitung* Nr. 163, 16.7.1932, 458/9/54, 23, RGASPI.

med en uppmaning till att bilda en global antifascistisk front mot Nazityskland. Han meddelade vidare att ISH:s ledning ställt sig bakom kampanjen att inkalla en europeisk antifascistisk enhetskongress och framhävde att från och med nu skulle kampen mot fascismen utgöra den centrala punkten i sektionernas verksamhet. Alla sektioner uppmanades därutöver att inrätta antifascistiska aktionskommittéer ombord på fartygen och i hamnarna. Vid alla fackföreningsmöten, vidhöll Shelley, bör den antifascistiska aktionen och solidariteten med det tyska proletarietet sättas högst på agendan. Slutligen underrättade Shelley sektionerna om att polisen stängd Rothesoodstrasse 8 och att Albert Walter blivit arresterad.⁹⁹

Den svenska riksledningen hade varskotts om ISH:s planer vid samma tidpunkt men via andra kanaler. I ett brev av Richard Jensen informerade denne om att internationella sekretariatet flyttats till Köpenhamn och att all korrespondens numera skulle ske på tyska. Han visste även berätta att Albert Walter hade fängslats och att ISH planerade att utlysa en storskalig antifascistisk kampanj för att synliggöra en inkallad europeisk antifascistisk arbetarkongress. ”Vi gør jer indtrængende opmærksom paa, at dette spørgsmaal maa staa i første række for alle ISH:s sektioner”, underströk Jensen.¹⁰⁰ Samtidigt erhöll riksledningen även Shelleys brev.¹⁰¹ Via sitt nätverk försökte internationella sekretariatet även nå sina kontaktpersoner i Finland, men det är oklart om Shelleys instruktioner nådde fram till dem.¹⁰²

I mitten av mars publicerade internationella sekretariatet sitt första medlemscirkulär, först på engelska och en knapp vecka

99 A. Shelley to all sections of the ISH and Interclubs, Copenhagen 8.3.1933, KV 2/2158, 6a, TNA.

100 Richard Jensen till riksledningen för Sjötransportarbetarnas RFO, Köpenhamn 8.3.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 118 III B3 s 101 111D, 189, SRA.

101 A. Shelleys brev, daterat Copenhagen 8.3.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 2, SRA.

102 En fotokopia av Shelleys brev finns i den finska säkerhetspolisens arkiv, I L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale, 2404, I AMP, EK-VALPO, FRA.

senare på danska.¹⁰³ Hela bulletinen genomsyrades av ett antifascistiskt patos. Huvudbudskapet var att det nu gällde att övergå från agitation till öppen aktion mot fascismen. I en längre artikel anklagades nazisterna för att ha anlagt branden och provocerat fram krisen i Tyskland.¹⁰⁴ Kampanjen för den antifascistiska enhetskongressen och bildandet av aktionskommittéer behandlades utförligt. Ett upprop publicerades om frihet för kamrat Albert Walter och alla fängslade proletära fångar samt krav på att mötes-, samlings- och pressfriheten skulle återställas i Tyskland: ”Op til masseprotest mod den fascistiske terror og Hitlerdiktaturet i Tyskland! Op til solidaritetsaktioner med det mishandlede tyske proletariat!” ISH och dess tyska sektion hade liksom alla andra kommunistiska organisationer blivit förbjudna i Tyskland: ”Kræv legal eksistens for ISH og for søfolkenes og havnearbejdernes enhedsforbund – Den tyske sektionen af ISH!”¹⁰⁵ För sjöfolket gällde enhetsfronten: sjömännen ombord skulle gå in för gemensamma aktioner i kampen mot fascismen och kapi-talet, hamnarbetarna skulle göra likaså: ”Vælg aktionskomiteer og optag kampen mod ethvert angreb fra skibsfartskapitalen!”¹⁰⁶ Sist, men inte minst, uppmanades sjöfolket att förbereda sig för och sända delegater till den europeiska arbetarklassens antifascistiska enhets- och kampkongress som planerades att hållas i Köpenhamn i april 1933. ISH:s internationella sekretariat hade för sin del sänt en inbjudan att delta i kongressen till alla reformistiska sjöförbund som var anslutna till ITF med en uppmaning att skapa en enhetsfront mot fascismen: ”Fascisme er en umiddelbar far edor det samlede internationale proletariat. Kun gennem

103 *Anti-Fascist Front: ISH News Items* No. 9, Copenhagen, 18.3.1933, HO 144/20657, TNA; *Anti-fascistisk Front – ISH:s Meddelelseblad* nr 9, 23.3.1933, Richard Jensen Archiv, ABA.

104 'The Incendiaries', *Anti-Fascist Front: ISH News Items* No. 9., Copenhagen, 18.3.1933, 1–3, HO 144/20657, TNA;

105 ISH:s upprop, *Anti-fascistisk Front – ISH:s Meddelelseblad* nr 9, 23.3.1933, 1, Richard Jensen Archiv, ABA.

106 ISH:s upprop, *Anti-fascistisk Front – ISH:s Meddelelseblad* nr 9, 23.3.1933, 1, Richard Jensen Archiv, ABA.

enhedsfrontaktioner af arbejderne af alle retninger kan fascistens fremmarsch afværges.”¹⁰⁷ Samma upprop publicerades även i *Majakka* i slutet av april.¹⁰⁸

ISH:s beslut om att delta i den europeiska antifascistiska arbetarkongressen hade fattats redan i början av mars. Det kom att bli det sista beslutet som ISH:s ledning fattade i Hamburg. Kongressen hade ursprungligen sammankallats på initiativ av den tyska, italienska och polska RFO.¹⁰⁹ Utöver situationen i de nämnda länderna ville ISH även lyfta fram sjömannens umbäranden under ”fascistiska diktaturer”, inklusive Finland, Grekland, Jugoslavien och Lettland.¹¹⁰ Genomförandet av den antifascistiska enhetskongressen visade sig vara en vanskelig affär. Planen hade ursprungligen varit att den skulle anordnas i Prag men den fick snart skrinläggas av kongressens organisationskommitté. Denna, som hade sitt säte i Köpenhamn och (i varje fall) bestod av Röda fackföreningsinternationalens representant Pechmann och Shelley, beslöt i slutet av mars att kongressen skulle förläggas till Köpenhamn i stället (se även illustration 84).¹¹¹ Samtidigt utropades april att vara den antifascistiska kampmånaden (”Kampformat gegen Faschismus”) och första maj utlystes till antifascistisk protestdag (”Sturmtag der antifaschistischen Einheitsfront gegen

107 'Brev fra ISH til de forskellige Forbund af Søtransportarbejderne der er tilsluttet ITF', *Anti-fascistisk Front – ISH:s Meddelelseblad* nr 9, 23.3.1933, 4, Richard Jensen Archiv, ABA.

108 'Sodanvastaiseen kongressiin valmistauduttava', *Majakka* 8, (mars-april) 1933, 15.

109 'Für einen antifaschistischen Arbeiterkongreß Europas!', *Internationale Gewerkschafts-Pressekorrespondenz* 3:17, 4.3.1933, 458/9/84, 147, RGASPI.

110 ISH upprop: Einberufung eines Antifaschistischen Arbeiterkongresses Europas, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 118 III B3 s 101 111D, 175, SRA. Riksledningen i Sverige erhöill uppropet både på tyska och engelska. Om Kominterns stämpling av Finland som fascistiskt, se Saarela, *Finnish Communism Visited*, 55.

111 *Rundschau* Nr. 7, 31.3.1933, citerad i Sanomalehdistökatsaus No 10, EK 25.4.1933, AMP I L Kansainvälinen kommunistinen toiminta (sekalaista), 2404, EK-VALPO, FRA.

Illustration 84. Kommunisterna kallar till antifascistisk kongress i Köpenhamn. Källa: Arbeiter-Illustrierte Zeitung XII:20, 1933, 360–361.

Faschismus und Kapitaloffensive”).¹¹² I stället försökte Richard Jensen sammankalla till en skandinavisk antifascistisk konferens.¹¹³

De danska myndigheterna var dock lika ointresserade att ge tillstånd för en antinazistisk demonstration varför planen att ordna en antifascistisk enhetskongress måste skrinläggas. I stället slogs Röda fackföreningsinternationalens initiativ samman med den europeiska antifascistiska kongressen som ordnades av Världskommittén för fred och mot fascism i Paris den 4–6 juni

112 Der Monat der Roten Gewerkschaftslitteratur – RGO Reichskomitee Presse Feb 1933; Anti-Faschistischer Kongress März/April 1933 [rapport Berlin, 12.4.1933], R1507/2085, BArchB; RGI-upprop, daterat ’Kopenhagen, 25. März 1933’, publicerad i Internationale Gewerkschafts-Presskorrespondenz 18/19, 27.3.1933, R1507/2085, BArchB.

113 Brittisk rapport om möte i Köpenhamn den 14 april 1933, Cross-reference, subject: Richard Jensen, KV 2/2158, 8a, TNA.

1933.¹¹⁴ Från Köpenhamn reste tre kamrater till Paris: Shelley, Jensen och Pechmann.¹¹⁵

I Danmark tog eldarförbundet genast ställning mot ”den bruna mordpesten” och kallade till enhetsfront mot fascismen och för en antifascistisk kampfront.¹¹⁶ I Sverige fördröjdes det antifascistiska aktionsarbete av sjömansstrejken som pågick i mars 1933. Först i början av april publicerade *Ny Dag* en appell om att bilda antifascistiska kommittéer ombord på svenskflaggade fartyg och i varje hamn. Den antifascistiska aktionen redan kommit igång runt om i världen, konstaterade *Ny Dag*, och från Vladivostok meddelades det att engelska, tyska, svenska, norska, finska, japanska och kinesiska sjömän hade riktat en skarp protest mot Hitlerregimen. Ännu var retoriken i artikeln anklagande mot socialdemokratin: ”Erfarenheterna från alla fascistiska länder visar att fascismen har hjälpts till makten av den förrädiska socialdemokratin.” Materialet från artikeln i *Ny Dag* hade troligtvis erhållits från ISH:s internationella sekretariat i och med att merparten av dess innehåll var hänvisade till mötet i Vladivostok och dess uppmaning till världens sjömän: ”Vi hälsar det tagna initiativet till antifascistiska konferenser som medel att organisera en mäktig enhetsfront mot fascismen. Stärk arbetet för antifascistkommittéer i fartygen och hamnarna för kamp mot fascismen, reaktionen och den imperialistiska krigspolitiken, och för försvar av Sovjet-Unionen. Ned med Hitlerdiktaturen. Fram för alla arbetandes enhetsfront.”¹¹⁷

I jämförelse med kommunisterna var det svenska sjöfolksförbundet sent med att reagera på nazisternas maktövertagande i Tyskland. Först i maj spred man en uppmaning om att bilda en gemensam mur mot ”den bruna pesten”.¹¹⁸ Däremot lät man

114 'Fascisminvastainen kongressi', *Majakka* 9, (maj) 1933, 14.

115 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar, 17.6.1933, KV 2/2158, 16a, TNA.

116 'Slut enhetsfronten mod fascismen! Den brune mordpest raser i Tyskland!' samt 'Fyrbøterne slutter op i den antifascistiske kampfront, 13.3.1933', *Rød Kurs* 3:3, 1933, 1.

117 'Bilda antifascistiska kommittéer i varje fartyg och hamn', *Ny Dag* 11.4.1933.

118 'Gör slut på terrorn!', *Sjömannen* 2:5, 1933, 155.

bli att uppmana till aktiva handlingar eller svara på inviten att grunda antifascistkommittéer i hamnarna.¹¹⁹

Kampanjen mot hakkorsflaggan

ISH:s antifascistiska aktion ändrade taktik efter att Nazityskland ålagt tyska fartyg att föra hakkorsflaggan i april 1933. Internationella sekretariatet utfärdade direktiv om internationell bojkott mot den nazistiska symbolen och uppmanade världens hamnarbetare att vägra loss och lasta fartyg som förde hakkorsflaggan (se illustration 85). Under upptågen i samband med firandet av Första Maj anföll demonstranter de tyska konsulaten i Fredrikstad, Kristiansand, Haugesund och Narvik i Norge samt de i Esbjerg och Kolding i Danmark och rev ned hakkorsflaggan från byggnaderna.¹²⁰ Den svenska borgerliga pressen andades ut: inga incidenter hade inträffat i Sverige.¹²¹

De första aktionerna inträffade den 9 och 10 maj i Antwerpen med påtagligt resultat. Snart spred sig bojkotten även till andra hamnar och fram till slutet av maj hade aktioner genomförts i Oslo och Bergen, Göteborg och Sundsvall, Köpenhamn och Esbjerg, Gdynia, Constanța och Galați (Rumänien), Barcelona, Le Havre och New York. De mest omfattande demonstrationerna inträffade i de hamnar som ”fullständigt” kontrollerades av ISH:s sektioner, nämligen Sevilla, Dunkerque och Marseilles. I dessa hamnar ännades tyska fartyg, hakkorsflaggan halades med våld, kaptenerna pryglades, lasten blev liggande och demonstranterna klämde till med Internationalen och Röd Front-rop. Exemplen

119 Martin Estvall, *Sjöfart på stormigt hav: Sjömannen och Svensk Sjöfarts tidning inför den nazistiska utmaningen 1932–1945*, Växjö: Växjö University Press, 2009.

120 'Hakkorsflaggan nedriven', *Norrskensflamman* 2.5.1933; Knut Dørum, 'De rødes kamp mot fascismen i Norge i 1930-årene', *Historisk tidskrift för Finland* 1, 2017, 90.

121 'Hakkorsflaggan nagel i ögat på demonstranter', *Svenska Dagbladet* 2.5.1933.

*Illustration 85. Riv ned hakkorsflaggan!
Källa: fotomontage publicerat i
Arbeiter-Illustrierte
Zeitung XII:20,
1933, 355.*

skulle uppmuntra till att aktionen skulle sprida sig ytterligare, manade *Ny Dag*: "Aktioner mot hakekorsflaggan är ingalunda avslutade. Tvärtom ISH och vår press mottager dagligen meddelanden om nya aktioner, demonstrationer och strejker igångsatta av hamnarbetarna i olika länder mot hakekorsflaggan."¹²² I Köpenhamns hamn cirkulerade Havnearbejdernes RFO:s flygblad med parollen "Ned med kluden!!!" och uppmanade stuvarna att bojkotta tyska fartyg.¹²³ I ett annat uppmanades hamnarbetarna att visa "praktisk solidaritet" med den tyska arbetarklassen

¹²² 'Hamnarbetarnas aktioner mot hakekorsflaggan', *Ny Dag* 28.6.1933.

¹²³ (Flygblad; Havnearbejdernes RFO), Ned med hagekorset, Richard Jensen Arkiv, ABA.

och följa stuvornas exempel i Antwerpen, Rotterdam och Oslo som redan inlett aktioner mot hakkorsflaggan.¹²⁴

Resultatet lät inte vänta på sig. Arbetslösa sjömän gick till aktion i Köpenhamn och antrade ett tyskt fartyg och kapade hakkorsflaggan (se även illustration 86); i en annan aktion försökte de borda ett tyskt passagerarfartyg och sprida antifascistisk litteratur.¹²⁵ I Odense och Sundsvall tvingade hamnarbetarna besättningen på ett tyskt fartyg att hala hakkorsflaggan innan lossningen påbörjades,¹²⁶ medan stuvorna i Örnköldsvik vägrade att lasta en tysk båt och besättningen fick själva utföra jobbet.¹²⁷ I Oslo vägrade stuvorna att lossa den tyska fraktaren *Holstenthor* i flera dagar. Till en början försökte den lokala avdelningen av hamnarbetarfacket att bryta bojkotten genom att inkalla hjälparbetare men när fartyget på nytt hissade hakkorsflaggan anslöt sig även dessa i bojkotten och den tyska besättningen fick själv lossa lasten.¹²⁸ Den norska arbetarpressen jublade – såväl i grannlandet Sverige (Göteborg och Sundsvall) samt i ett flertal hamnar runt om i Europa (Antwerpen, Barcelona, Gdynia, Groningen, L'Orient och Rotterdam) hade naziflaggan fått stryka med, se vidare karta 4.¹²⁹ I Danmark fortsatte hamnarbetare sina protestaktioner mot de tyska konsulaten i Aalborg, Horsens och Kolding och mot tyska fartyg i Aalborg, Köpenhamn, Nakskov,

124 (Flygblad: Søfolkens og Havnearbejdernes RFO), Til Alle Danske Havnearbejdere, Richard Jensen Arkiv, ABA. Även 'Havnearbedere nægter at arbejde under hagekorset', *Rød Kurs* 3:6, 1933, 2.

125 'Københavnske søfolk i aktion mod hagekorset' och 'Søfolk i København demonstrerer mod hagekorset!', *Udkiggen: Organ for søens og havnens arbejdere* 1, 1933, Richard Jensen Arkiv, ABA; 'Strejke mod hagekorsslapen', *Rød Kurs* 3:6, 1933, 1.

126 'Odense havnearbejdere i aktion mod hagekorsflaget', *Rød Kurs* 3:6, 1933, 1; 'Hamnarbetare i strejk mot hakekorsbåt', *Ny Dag* 28.6.1933; 'Hakekorsflaggan skars ner i Sundsvall', *Ny Dag* 7.7.1933.

127 'Strejk mot hakekorset i Örnköldsvik', *Ny Dag* 29.6.1933.

128 'Holstenthor blev utlosset', *Arbeiderbladet* 27.5.1933; 'Anti-Hitler Utbrudd', *Nordisk Tidene* 30.5.1933.

129 'Hakekorsflagge tåles ikke. Havnebyens arbejdere virer det ned', *Arbeiderbladet* 10.6.1933.

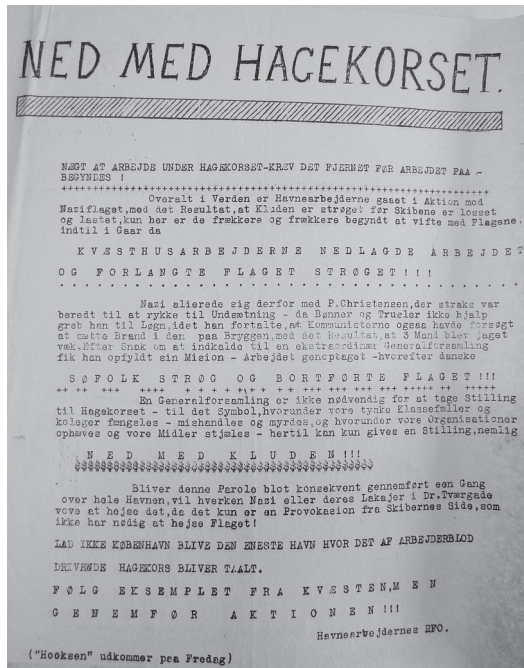

Illustration 86.
Danska hamnar-
betare uppmanas
till antinazistisk
aktion. Källa:
Richard Jensen
Arkiv, ABA.

Nørresundby, Odense och Svendborg. Oppositionen drev på: bojkotten skulle fortgå med oförminskad kraft och avslöja reformisternas maskopi med fascisterna.¹³⁰

Den tyska ambassaden i Oslo såg mycket kritisk på aktionerna i Norge och sände en not till det norska utrikesministeriet och krävde en officiell utredning om attackerna.¹³¹ Måttet var rågat för tyskarna även i Danmark när hamnarbetarna i Aabenraa vägrade att lossa ett tyskt fartyg i augusti. Incidenten ledde till en diplomatisk kris mellan länderna och resulterade i att den danska säker-

¹³⁰ 'Hagekorsflaget', *Rød Kurs* 3:7, 1933, 1.

¹³¹ Borgersrud, Wollweber-organisasjonen i Norge, 77–78; Borgersrud, *Die Wollweber-Organisation und Norwegen*, 43; Dørum, 'De rødes kamp mot fascismen i Norge', 90–91.

Karta 4. Kampanjer mot hakkorsflaggan 1933, sammanställd av Victor Wilson. Kartan bygger på de uppgifter som dels ISH:s sekretariat sammanställt och som publicerats i *Hamn- och sjöproletären* och *Rød Kurs*, dels på uppgifter som publicerats i skandinaviska tidningar. Trots att kartan troligtvis är ofullständig framträder Skandinavien med en – tidvis – synnerligen bred täckning av aktioner.

hetspolisen började intressera sig för ISH:s aktiviteter i landet.¹³² I Folketinget restes krav på att förbjuda DKP. Polisen genomförde raidar mot kommunistiska organisationers kontor och började övervaka personer som de misstänkte för "statsfientlig" verksamhet. Dessutom samarbetade Köpenhamn polisens specialenhet, Avdelning D, med den tyska hemliga statspolisen Gestapo.¹³³ Även i Sverige och Norge utdömde regeringarna protesterna och deklarerade att hamnarbetarnas aktioner bröt mot lagen.

Aktionerna mot hakkorsflaggan utdömdes av sjöfackens ledning som vilda strejker och illegala protester.¹³⁴ Föga förvånande resulterade detta i en ömsesidig smutskastning i de nationella sjömanstidningarna. I Sverige fördömde kommunisterna att förbundsstyrelsen förhindrat bojkotten av ett tyskt handelsfartyg i Kalmar.¹³⁵ Stort rabalder väckte även den av de kommunistiska hamnarbetarna genomförda strejk mot det tyska tankfartyget *Kah-Mal* i Stockholm i september 1933. Medan *Hamn- och sjöproletären* betecknade blockaden som den första segern i kampen mot hakkorsflaggan,¹³⁶ konstaterade *Sjömannen* sarkastiskt att detta var föga förvånande: fartyget skulle lossas av Naftasyndikatet och detta var ett sovjetiskt företag där arbetarna var "sillénare" d.v.s. RFO:are (se illustration 87).¹³⁷

Vid samma tidpunkt inträffade en incident i Göteborg som förtegs i den kommunistiska pressen. En okänd person hade halat hakkorsflaggan från den tyska ångaren *Gertrud* vilket resulterade i en polisraid mot interklubben. Polisen anhöll en dansk person

132 Jano, 'Politiets overvågning af DKP', 7, 11; F. Mikkelsen, 'Denmark 1914–1939: Popular Struggle in the Age of Mass Politics', S. Nyzell (ed.), *Popular Struggle and Democracy in Scandinavia 1700 – Present*, London: Palgrave MacMillan, 2018, 90.

133 Tortzen, *En sømand han maa lide*, 226.

134 'Holstenthor blev utlosset', *Arbeiderbladet* 27.5.1933.

135 *Hamn- och sjöproletären* 3:7, 1933, 6; 'Strejk mot hakekorset i Örnköldsvik', *Ny Dag* 29.6.1933.

136 'Hakekorset fick "stryka" flagg!', *Hamn- och sjöproletären* 3:9, 1933, 2.

137 'Sillénaktion med "positivt" resultat. Den första i Sverige', *Sjömannen* 2:10, 1933, 401.

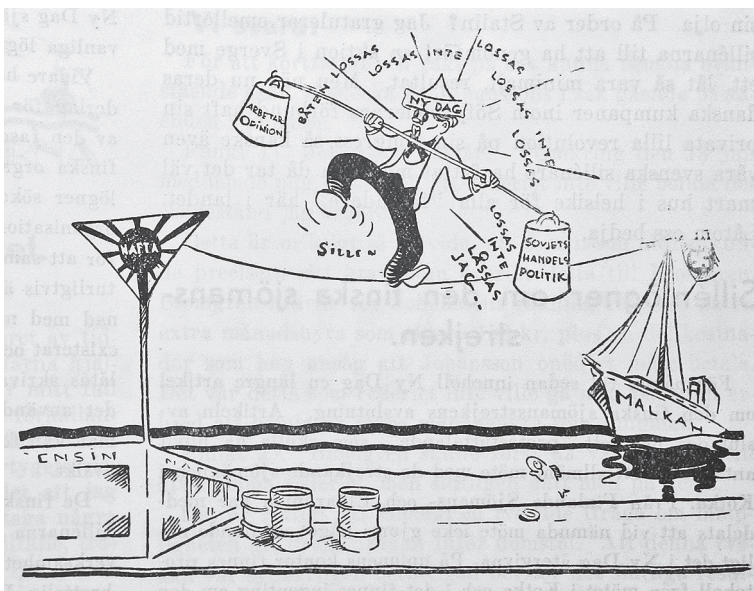

Illustration 87. "Sillén i brydsam situation" eller aktionen mot Kah-Mal
Källa: *Sjömannen* 2:10, 1933, 401.

som identifierades av besättningen som den skyldige; dansken nekade dock med det bestämdaste. Något senare inställde sig dock den verkliga flaggnedhalaren till polisen – som visade sig vara redaktören för *Sjömannen*, Walentin Eliasson.¹³⁸ Vid slutet av året rök kontrahenterna ihop igen. Kommunisterna anklagade den socialdemokratiska regeringen för att förbjuda hamnarbetarnas antifascistiska kamp samtidigt som man gett tillstånd att exportera 3 034 lådor ammunition från Bofors till Hamburg "där den skall finna användning för att skjuta ned arbetarna och för ett eventuellt krig mot Sovjet-Unionen". I en upprörd slutkläm avfärdades den "reformistiska reformparollen mot Hitler-Tyskland" och hamnarbetarna uppmanades att fortsätta med aktionerna mot hakkorsflaggan och stoppa all export av krigsmaterial

138 'Tysklands "kränkta ära" ingenting värd. Hakkorsflagga nedhalad från tysk båt i Göteborg', *Sjömannen* 3:9, 1933, 363–364.

till såväl Tyskland som Japan.¹³⁹ *Sjömannen* var inte sen och signaturen S.J. Hansson svarade sarkastiskt att man varken bojkottar eller halar hakkorsflaggan i sovjetiska hamnar och när han senast besökte Leningrad så vajade hakkorsflaggorna i hamnen och borgerlig musik spelades.¹⁴⁰

Sovjetunionens agerande under kampanjen blev ett problem för såväl kommunisterna i de skandinaviska länderna som ISH:s ledning. Varför predikade ISH och RFO om antifascism och manade till enhetsfront mot fascism och nazism när Sovjetunionen samtidigt underhandlade med Mussolini om inköp av italienska flygmaskiner och förnyade sitt handelsavtal med Nazi-Tyskland undrade *Sjömannen* (se illustration 88). Vilken typ av enhetsfront ville kommunisterna egentligen ha när Komintern gick ut och vägrade delta i gemensamma aktioner mot Tyskland som planerades i Holland under motiveringen att Sovjetunionen inte ännu hade brutit sina handelsförbindelser med Tyskland?¹⁴¹ Från Norge hördes liknande kritiska tongångar: varför protesterade man inte mot hakkorsflaggan i Sovjetunionen den Första Maj och varför lastades och lossades hakkorsprydda fartyg i ryska hamnar?¹⁴² Något svar publicerades aldrig i den kommunistiska pressen. Däremot var ISH:s ledning bekymrad och vände sig till Moskva för att få direktiv om hur man skulle bemöta kritiken. Kampanjen hade till en början varit synnerligen framgångsrik och ISH:s sekretariat registrerade 97 aktioner mot fartyg som förde hakkorsflaggan men hade börjat ebba ut i juli efter att ledningen för sjötransportarbetarfacken ifrågasatt bojkotten då hakkorsflaggan vajade fritt i Leningrad och Odessa och de ryska hamnarbetarna inte halade ned den. ITF-ledningen

139 'Reformistisk bojkott', *Hamn- och sjöproletären* 3:11, 1933, 8.

140 S.J. Hansson, 'Om kryssningar, konsekvens och hakkorsflaggor', *Sjömannen* 2:11, 1933, 415. Ett liknande vittnesmål finns i Nisse Lätts memoarer *En svensk anarkist berättar*, 1993, 8, <https://www.sac.se/content/download/3896/27769/file/nisse.pdf> (hämtad 20.2.2018).

141 'Aktuellt', *Sjömannen* 2:5, 1933, 158–159.

142 'Hakekorsflagge tåles icke. Havnebyens arbeidere virer det ned', *Arbeiderbladet* 10.6.1933.

Illustration 88. Kommunisternas dilemma – i Sverige skall man riva ned hakkorsflaggan, i Sovjetunionen vajar den. Källa: Sjömannen 2:10, 1933, 402.

hade även kontrat ISH:s uppdrag med att meddela att man följde de tyska hamnarbetarnas exempel. För att bevisa fackföreningsledningens och ITF:s svek uppmanade Shelley och Wollweber att kampanjen även skulle genomföras i sovjetiska hamnar.¹⁴³ Något svar fick man dock inte, ej heller halades hakkorsflaggan i de sovjetiska hamnarna.

Att protesterna mot hakkorsflaggan inte hade för avsikt att bojkotta Tysklands utrikeshandel måste ha varit klart för alla inblandade senast under hösten 1933. Ett sådant ställningstagande hade Amsterdaminternationalen och SAI visserligen efterlyst i början av augusti 1933 men Komintern ställde sig avvisande till en internationell bojkott av Hitler-Tyskland: "Die Kommunistische

143 Rapport från Ad[olf], Schmidt [Wollweber] & Rudolf, Kopenhagen 15.7.1933, 534/5/236, 79, RGASPI.

Internationale und ihre Sektionen können sich nicht hergeben, um so wie die II. und Amsterdamer Internationale als Mittel in den Händen eines imperialistischen Landes gegen das andere imperialistische Land, als eine Stütze der einen Form der bürgerlichen Diktatur gegen andere ausgenutzt zu werden." I stället skulle bojkotten mot tyska fartyg intensifieras.¹⁴⁴ Kominterns svar tolkades av reformisterna som ett regelrätt förräderi mot den tyska arbetarklassen och kampen mot fascismen och nazismen. "Ultravänsterns mask av arbetarvänlighet framstår nu i sin rätta belysning", proklamerade *Sjömannen* och konstaterade att det sovjetisk-tyska handelsavtalet visade med all tydlighet Sovjetunionens vänskapliga inställning till det tyska "legoknechtsbarbariet".¹⁴⁵ Kommunisternas antifascistiska upprop var inget annat än skenhelig propaganda för tydligen var Sovjetunionen undantagen kampfronten: det sovjetryska Naftabolaget transporterade nästan all sin olja på tyska kölar och i Leningrads hamn lossade och lastade tyska fartyg under hela året som om ingenting hade hänt.¹⁴⁶

Hur omfattande aktionerna mot hakkorsflaggan kom att bli i Skandinavien är sist och slutligen okänt (se illustration 89). I Danmark bojkottades det tyska fartyget *Maja* i Aabenraa i augusti; visserligen resulterade den i en kortvarig lokal generalstrejk men därefter rapporterade den kommunistiska pressen inte mera om några aktioner.¹⁴⁷ Vid samma tidpunkt genomfördes även aktioner i Follafor i Norge och Holmsund i Sverige.¹⁴⁸

144 'Dok. 333 Resolutionsentwurf der Komintern zur Ablehnung eines internationalen Boykotts gegen Hitler-Deutschland, Moskau 11.8.1933', Weber, Drabkin, Bayerlein, Galkin (Hrsg.), *Deutschland, Russland, Komintern. II. Dokumente*, 1039–1042.

145 E. Victor, 'Bojkotten mot Hitler-Land och Kominterns mystiska inställning till bojkotten', *Sjömannen* 2:10, 1933, 382. Se även Dørum, 'De rødes kamp mot fascismen i Norge i 1930-årene', 101.

146 'Skönt samförstånd', *Sjömannen* 2:11, 1933, 412; 'Hakkorset i Leningrad', *Sjömannen* 2:12, 1933, 477–478.

147 "'Hagekorsstrejkerene'", *Rød Kurs* 3:7, 1933, 3.

148 'Fascistflaggan ströks i Djupvik. Strejk mot hakkorsflaggan i Norge', *Norrskensflamman*, 11.8.1933.

Protestaktionerna hade nu även spridit sig till Island. I augusti rev demonstranter ned hakkorsflaggan från det tyska konsulatet i Sigluförður, i september och november bojkottades tyska fartyg i Reykjavik. Ännu i början av 1934 kunde finska tidskriften *Kipinä* meddela att demonstrationer förekommit i belgiska, holländska och franska hamnar.¹⁴⁹ I Skandinavien hade de dock ebbat ut, mycket på grund av de reformistiska fackförbundens negativa inställning till bojkotterna.¹⁵⁰ Eller nästan – möjligtvis var hamnarbetarnas aktion mot den tyska ångaren *Baltic* i Odense i mars 1934 den sista som genomfördes.¹⁵¹

Bojkotterna var synliga demonstrationer vars avsikt var att markera motståndet mot Nazityskland och uttrycka understöd och sympati för de tyska kommunisterna. På denna punkt ansågs protesterna ha uppnått sitt mål – i varje fall kortsiktigt.¹⁵² Dock tycks protesten mot de tyska fartygen under senare hälften av året ha övergått i en mera allmän antifascistisk aktion som i sin tur sammankopplades med antikrigsaktionerna. I december 1933 publicerade ISH en elva-sidors pamflett för att blåsa nytt liv i kampanjen för att stöda Sovjet-Kina och påminde om bojkotten mot all transport av krigsmaterial till Japan.¹⁵³ Kampen mot fascismen blev en nationell angelägenhet och i Sverige betecknade RFO-organet *Storm* strejkbryteri eller kaptenernas övergrepp mot sjömän som fascism och underströk att den skärpta kampen mot fascismen inte är någon propagandafras utan bitter nödvändighet. I tidstypisk klass-mot-klass retorik riktade tidskriften en bredsida mot fackföreningsledningen: ”Fackföreningsbyråkra-

149 'Protesteerauksia hakaristilippua vastaan', *Kipinä* [våren 1934], SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, SRA.

150 'Fackföreningsmötet mot lossning av tyska fartyg', *Hamn- och sjöproletären* 4:1, 1934, 14.

151 'Tysk søfolk lossert i Odense', *Rød Kurs* 4:3, 1934, 2.

152 Ernst Wollweber, *Lebenserinnerungen*, 184, NY 4327/10, BArchB.

153 ISH pamflett: Forsvar Sovjet-Kina – stop al Transport af Krigsmaterial (december 1933), SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 118 III B3 s 101 111D, 99, SRA.

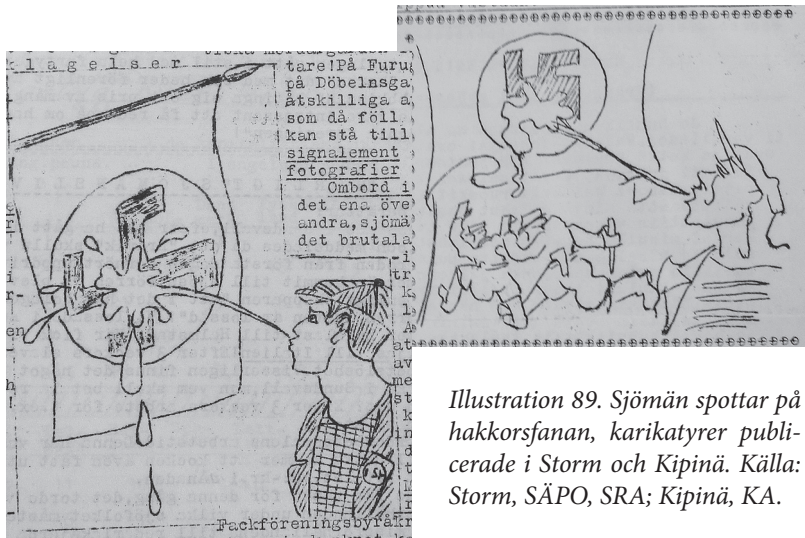

Illustration 89. Sjömän spottar på hakkorsfanan, karikatyrer publicerade i Storm och Kipinä. Källa: Storm, SÄPO, SRA; Kipinä, KA.

tins sabotage av varje konkret kampåtgärd är öppet ställnings- tagande för fascism. [...] När inte 'ledarna' inom vårt förbund vill ställa sig i spetsen, måste vi taga saken i egna händer. Över partigränsen.”¹⁵⁴ Senast i juni 1934 tycks även ISH:s ledning ha gått in för den nya antifascistiska policyn när man utlyste första augusti som en ”kampdag mot det imperialistiska kriget och mot fascismen”, se illustration 90.¹⁵⁵ Sjöfackets ledning var dock föga intresserade av att falla för kommunisternas lockelser om antifas- cistisk enhetsfront. Tvärt emot, den revolutionära oppositionens ”rävspel” under det senaste året hade visat att dess medel och väg var samma som fascismens och nationalsocialismens.¹⁵⁶

154 'Fortsätt aktionen! Mot den bruna mordpesten!', *Storm: Organ för Sjötrans- portarbetarnas RFO* 1, 1934, 2, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, SRA.

155 (Broschyr) Appel fra I.S.H.'s Eksekutivkomite – Lad 1. August blive en kampdag imod den imperialistiske Krig og den blodige Fascisme! (Rotter- dam, 10. juni 1934), Richard Jensen Arkiv, ABA.

156 'R.F.I.'s roll i Frankrike snart utspeld', *Sjömannen* 3:7, 1934, 225–226.

*Illustration 90. ISH:s upp-
rop om kampdag mot det
imperialistiska kriget och mot
fascismen, juni 1934. Källa:
Richard Jensen Arkiv, ABA.*

Kommunistisk litteratur till Nazityskland

Den andra hörnstenen i ISH:s kampanj mot Hitler-Tyskland var smuglingen av tryckalster och agitationsmaterial till de kvarvarande kommunistiska cellerna och aktionsgrupperna i Tyskland, se illustration 91. Denna verksamhet organiserades genom att anlita förbindelsemän som utplacerats i interklubbar runt om i Europa. De centrala noderna i detta nätverk fanns i Rotterdam, Antwerpen och Köpenhamn.¹⁵⁷ För att ytterligare stärka det anti-fascistiska propagandaarbetet bland de tyska sjömännen utökades bemanningen av interklubbarnas tyska sektioner i början

¹⁵⁷ Rapport av Schmidt [Wollweber], 15.7.1933, 534/5/236, 80, RGASPI; Ernst Wollweber, *Lebenserinnerungen*, 184, NY 4327/10, BArchB.

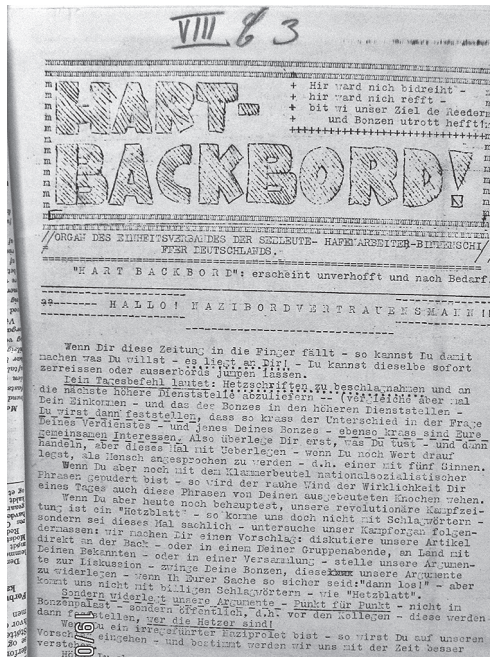

Illustration 91. Hard Backbord – Einheitsvereins illegala tidning som publicerades i Danmark. Källa: SÄPO, SRA.

av juni 1933.¹⁵⁸ Senast i och med Einheitsverbands ordförande Ernst Wollwebers överflyttning från Hamburg till Danmark i augusti 1933 kom interklubben i Köpenhamn att bli centralen för den mot Naziregimen riktade agitations- och propagandaverksamheten.¹⁵⁹ De tyska enheterna – aktivgrupperna – omfattade vanligtvis av tre till sju sjömän och leddes av en funktionär från Einheitsverband som emigrerat, såsom Herman Knüfken i Rotterdam, Franz Pietrzak i Antwerpen och Hermine Krebs i Köpenhamn. Enheterna försökte att upprätthålla kontakterna med Einheitsverbands underjordiska celler och enheter i Tyskland, bl.a. genom att smuggla de i utlandet tryckta tidskrifterna *Scheinwerfer* (Antwerpen), *Wellenbrecher* (Rotterdam) och *Sturm* (Köpenhamn). I takt med att Gestapo lyckades avslöja och oskadliggöra

158 Leo, Bericht 8.6.1933, 534/4/460, 141, RGASPI.

159 Eiber, *Arbeiter und Arbeiterbewegung*, 591.

de underjordiska enheterna kom verksamheten att avstanna och kontakterna till tyska celler klipptes av mot slutet av 1933; därefter inskränkte sig aktiviteterna till att smugga tidskriften *Rote Wacht* till Tyskland.¹⁶⁰

Även interklubbarna i Sverige kom att vara aktiva på denna punkt. Illegala tidskrifter och pamfletter hade god efterfråga. ”Sänd hit illegal tidning på tyska, skall delas ut bland tyska sjömän som besöker Interklubben”, uppmanade kamraterna i Stugsund.¹⁶¹ Bokslutet för kampanjen i Sverige var tillfredsställande, konstaterade kamraterna i Stockholm: ”resultaten börjar visa sig.”¹⁶² Oroväckande nyheter nådde de tyska säkerhetsmyndigheterna i juli 1934 om att medlemmarna i interklubben i Stockholm varit mycket aktiva i att pracka på tyska sjömän och passagerare antifascistiskt agitationsmaterial och kommunistiska flygblad.¹⁶³ Ett år senare beslagtogs den tyska säkerhetstjänsten propagandaskrifter som delats ut till tyska sjömän i interklubben i Stockholm.¹⁶⁴ Vid denna tidpunkt hade de belgiska, holländska, skandinaviska och sovjetiska interklubbarna varit länge en nagel i ögat för de tyska myndigheterna och fartygens befäl fick order om att öka övervakningen av ickepartianslutna (d.v.s. nazistiska) sjömän.¹⁶⁵

160 Nelles, *Widerstand und Solidarität*, 200.

161 Interklubben i Stugsund till ’kamrater’, 4.9.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 4, 333, SRA.

162 Sjötransportarbetarnas RFO Stockholm till Riksledningen, Stockholm 3.1.1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 235, SRA.

163 Behrends, Preussische Geheime Staatspolizei an die Leitung der Auslandsorganisation der Nazionalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei, Berlin 20.8.1936, 458/9/135, 56, RGASPI.

164 An das SD-Hauptamt des RFSS, Betr. Marxistische Propaganda auf deutschen Schiffen, 17.8.1935, 458/9/135, 9, RGASPI.

165 An das SD-Hauptamt des RFSS, Betr. Marxistische Propaganda auf deutschen Schiffen, 19.6.1935, 458/9/135, 15–20, RGASPI.

Frige Albert Walter!

Utöver kampanjen mot hakkorsflaggan och smugglingen av publikationer till Tyskland iscensatte ISH en kampanj för att Albert Walter skulle frigges. Denna kampanj samordnades med liknande kampanjer till förmån för fängslade tyska kommunister.¹⁶⁶ Den internationellt mest synliga kampanjen krävde frigivningen av den tyska partiledaren Ernst Thälmann samt den tyske kommunistledaren Ernst Torgler och den bulgariske kommunisten Georgi Dimitrov, de båda senare anklagades av nazisterna för att ha anlagt riksdagshusbranden. När domstolen i Leipzig skulle hålla sin slutplädering utlystes den 21 september till internationell protestdag då man skulle riva ned hakkorsflaggorna.¹⁶⁷

Albert Walter framställdes som ISH:s martyr som utsattes för tortyr i koncentrationslägret Fuhlsbüttel utanför Hamburg (se illustration 92).¹⁶⁸ Walters lidanden exponerades i den radikala sjömanspressen som regelbundet tryckte ISH:s krav på hans frigivning;¹⁶⁹ ISH:s sektioner publicerade i sin tur resolutioner som ställde samma krav.¹⁷⁰ Kampanjen manifesterades även i det offentliga rummet genom att interklubbarnas exteriörer kläddes med stora banderoller som krävde de tyska kommunisternas frihet; i Stockholm deklarerade dessa ”Vi anklagar den tyska nazistregimen för mordbranden i Berlin” och ”Kräv frihet för Torgler och övriga antifascister”. Banderollerna hängde kvar under hö-

166 'Amnesti för de dömda sjömännen och alla politiska fångar', *Hamn- och sjöproletären* 3:7, 1933, 5.

167 'Den 21 september skall hakkorsflaggorna ned', *Hamn- och sjöproletären* 3:9, 1933, 1.

168 'Albert Walter mishandles af nazisterne!', *Rød Kurs* 3:10, 1933, 1; 'Albert Walter torteras', *Hamn- och sjöproletären* 3:11, 1933, 3; Abschrift eines kommunistischen Flugblattes aus Antwerpen. Albert Walter wird gefoltert! [ISH:s flygblad, daterad Köpenhamn 2.10.1933], 241-1 I_2904 Justizverw. I, Staatsarchiv Hamburg.

169 'Kräv Albert Walter fri!', *Storm: Organ för Sjötransportarbetarnas RFO* 1, 1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, SRA.

170 'Resolution för att Albert Walter frigges (11.3.1933)', *Ny Dag* 13.11.1933.

ten 1933 men i slutet av december fick polisen nog och rev, trots klubbens högljudda protester, ned dem.¹⁷¹

Kampanjen för Albert Walter fick dock en oväntad vändning i oktober 1933. De tyska säkerhetsmyndigheterna svarade på tortyranklagelserna med att publicera ett ställningstagande som undertecknats av Albert Walter där denne dementerade ISH:s anklagelser om att han skulle ha utsatts för tortyr och att han nekats umgänge med sina närmaste anhöriga medan han satt i koncentrationsläger. Tvärtemot – han bedyrade att SS-fångvaktarna behandlade honom människovärdigt och hävdade att beskyllningarna om att han varje natt utsattes för berusade fascisters terror var osanna. För att ytterligare bestyrka Walters uttalande publicerade myndigheterna två fotografier som visade att hans bara överkropp inte hade några som helst spår av (yttre) tortyr.¹⁷²

Walters dementi tog luften ur Frige Albert Walter-kampanjen. ISH:s försök att föra fram Walter som en av martyrerna för nazisternas övergrepp och förföljelse av kommunisterna måste överges. Visserligen kunde ISH-ledningen ha ifrågasatt Walters utlåtande som påtvingad under hot och lagt på ytterligare varv i kampanjen men något sådant beslut fattades aldrig i Köpenhamn. I stället nåddes ISH-ledningen av oroande nyheter om Walters beteende under slutet av året. Det ryktades om att han ingått ett avtal med nazisterna och sedan frigivits. Till en början ställde sig ISH-ledningen tvivlande till ryktena men ändrade sin uppfattning när Walter vittnade mot kommunister i rättegångar under våren 1934. I all tysthet avpolletterades Walter, någon officiell eller offentlig deklaration om Walters avsättning som ISH:s sekreterare och uteslutning ur partiet gjorde man aldrig, se vidare

171 'Polisövergrepp mot Interklubb', *Ny Dag* 22.12.1933.

172 A. Walter, Generalsekretär der International of Seamen and Harbour Workers, Erklärung zu dem vom Sekretariat der International of Seamen and Harbour Workers in Kopenhagen am 2. Oktober 1933 herausgegebenen Flugblatt mit der Überschrift: Albert Walter wird gefoltert!, Konzentrationslager Fuhlsbüttel, 24.10.1933, 241–1 I_2904 Justizverw. I, Staatsarchiv Hamburg.

ALBERT WALTER mishandles af Nazisterne!

Fra vore Forbindelser i Hamburg er indløbet Meddelelse om, at I. S. H.s Generalsekretær, *Alb. Walter*, mishandles paa det frygteligste i Fængslet.

Albert Walter er kendt overalt, hvor der findes revolutionære Sø- og Havnearbejdere. Ogsaa de danske Søtransportarbejdere kender ham; han har talt ved flere Møder her, hvor han blev uhyre populær, fordi han forstod at tale til Søtransportens Folk, forstod at drage frem netop det, der laa dem mest paa Hjerte. *Albert Walter* er selv en gammel Sømand, som i 22 Aar har sejlet *before the mast* og kender derfor Søens Forhold ud og ind.

Albert Walter har fra sin Ungdom taget ivrig Del i den revolutionære Bevægelse, og især efter at han for 2 Aar siden blev valgt som Generalsekretær for I. S. H. har han været i Stand til at gøre sin Indsats; overalt, hvor Søtransportarbejderne stod i Kamp mod deres Udbyttere, ligegyldigt i hvilket Land eller paa hvilket Kontinent, var han parat til at organisere Søtransportproletariatets internationale Solidaritet og til at bekæmpe de reformistiske Fagforeningslederes forræderiske Politik og deres Samarbejde med Udbytterne, overalt satte han ind af al sin Kraft for at forbedre Søtransportarbejdernes Kaar.

Derfor var *Albert Walter* blandt de første, som efter den nazistiske Omvæltning i Tyskland blev arresteret; siden Begyndelsen af Marts har han sidet i Fuhlsbüttel Fængsel i Hamburg.

Hver Nat morer de brune Banditter sig med at pine snart en, snart en anden af Fangerne; vore Kammerater i Hamburg

skriver, at de frygter ikke alene for *Albert Walters* Sundhed, men ogsaa for hans Liv.

Vi har før omtalt, hvorledes Sømanden *August Lütgens*, som var Medlem af „Einheitsverband“ (I. S. H.s tyske Sektion), blev henrettet i Altona sammen med 3 andre Kammerater; nu faar vi Meddelelse om, at ogsaa *Jan Templin*, en af Førerne for Havnearbejderne i Hamburg og ligeledes Medlem af „Einheitsverband“, har begaaet „Selvmord“ i Fængslet. Den officielle Dødsattest lyder paa „Selvmord ved Hængning“, men i Virkeligheden fremviste Liget af *Jan Templin* blaa, blodunderløbne Pletter i Tindingen, Ansigtet og paa hele Legemet; hans Lig blev da ogsaa, efter højere Ordre, omgaaende brændt „paa Statens Bekostning“ for at udslette Sporene af Mordet.

Det er Hitler-Regeringen og Hamburgs Myndigheder, der er ansvarlig for disse Mishandlinger af vore Kammerater.

(Fortsættes Side 4).

Illustration 92. *Albert Walter* misshandlas av nazisterna – upprop till sjötransportarbetarnas internationella protestaktion. Källa: Röd Kurs 3, oktober 1933, 1.

sekreterare och uteslutning ur partiet gjorde man aldrig, se vidare kapitel II.

Försvara Sovjet-Kina!

Parallellt med kampanjen mot hakkorsflaggan pådrev ISH bildandet antikrigskommittéer i Skandinavien, framför allt när sekretariatet verkade i Köpenhamn från och med mars 1933. Krisen i Manchuriet hade visserligen ebbat ut i början av året men läget var fortsättningsvis spänt i Fjärran Östern. I kommunisternas ögon framstod Japan som en aggressiv militaristisk och imperialistisk stat. I Kina fortsatte Chiang Kai-shek och nationalisterna att gå hårt åt de kinesiska kommunisterna och deras samhällen i provinsen Jiangxi som samlades under namnet Den kinesiska sovjetrepubliken eller Sovjet-Kina. Nu gällde det för ISH att förhindra att nationalisterna skulle få krigsmaterial och antikrigskommittéernas fick en ny uppgift. I slutet oktober 1933 informerades ISH:s internationella sekretariat att man i Moskva yrkat på en internationell kampanj till försvar för Sovjet-Kina (se även illustration 93).¹⁷³ I december 1933 spreds flygblad skrivna på danska i svenska hamnar med uppropet: "Forsvar Soviet-Kina – stop al transport af krigsmaterial",¹⁷⁴ medan såväl *Hamnarbetaren* som *Hamn- och sjöproletären* vädjade till de svenska hamnarbetarna att uttala sin sympati för de kinesiska arbetarna, stoppa vapentransporterna till 'imperialismens Kina' (d.v.s. Kuomintangregimen) och således förhindra att Sovjet-Kina skulle slås sönder.¹⁷⁵ Det finska propagandabladet *Kipinä* lyfte fram i sin tur stuvarnas vägran att lasta ett fartyg med krigsmaterial i Le Havres

173 Henri [Luigi Polano] till Genosse Schmidt, 22.10.1933, 534/5/236, 125–126, RGASPI.

174 ISH flygblad, december 1933, Stockholmspolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare, F X:6 Kommunistiska handlingar 1930–1933, SRA.

175 'Sovjet-Kina', *Hamnarbetaren. Organ för hamnarbetarna* 1:1, 1934, 3–4, , SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, SRA; 'Sovjet-Kina', *Hamn- och sjöproletären* 4:5, 1934, 13–15.

hamn i november 1933 som ett exempel som andra hamnarbetare uppmanades ta efter.¹⁷⁶

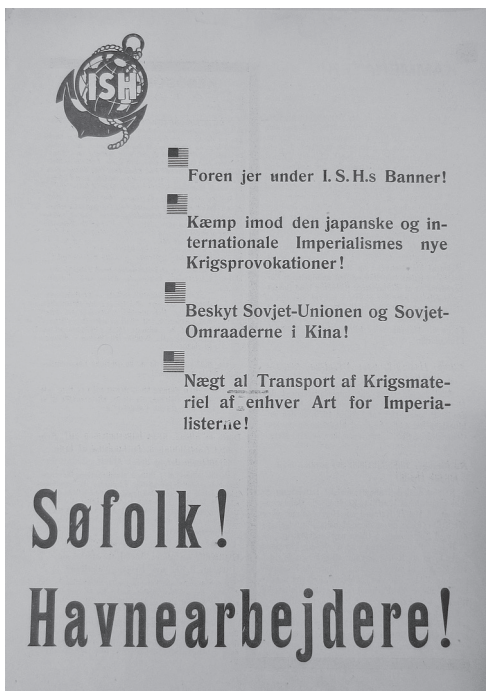
Ett år senare hade konflikten i Kina eskalerat ytterligare. Kommunisterna tvingades ge upp sina ställningar i Jiangxi i oktober 1934 och retirerade under den ”långa marschen” till provinsen Shaanxi där de kom att etablera ett nytt basområde. Vid denna tidpunkt sökte RFI:s europeiska sekretariat att samordna anti-krigsarbetet och bildade en ny planeringskommitté som bestod av ISH-ledningen – som numera verkade illegalt i Antwerpen, adressen i Köpenhamn användes som legalt kamouflage – och representanter för Internationella propagandakommittén för järnvägsarbetare och metallarbetare. För ISH:s del gällde det att göra trevanden till ITF och inbjuda dem till antikrigsarbetet. Officiellt svarade man således på ett upprop av Världskommittén mot krig och fascism till både ISH och ITF att sluta upp i en gemensam antikrigskommitté.¹⁷⁷ För ISH:s och dess sektioners del gällde det att intensifiera antikrigsarbetet. ”Att stoppa krigsmaterialtransporterna är ett livsintresse för arbetarklassen”, manade *Hamn- och sjöproletären*, och uppmanade sina läsare att vägra befatta sig med lastandet av krigsmaterial.¹⁷⁸ I början av november sände ISH:s ledning information om ITF-inviden och direktiv till alla sektioner om att gemensamma övervakningsutskott skulle bildas i hamnarna.¹⁷⁹ Sverige, noterade *Hamn- och sjöproletären*, var en viktig länk i detta arbete, inte minst för att Göteborg var Skandinavien största krigstransporthamn. Därför var det mer än rimligt att ITF:s exekutivkommitté skulle acceptera anbudet. Hoppet ställdes på lokala gemensamma aktioner såsom organiserandet av övervakningsutskott, som skulle kontrollera och fastställa när och var transporter av ammunition, vapen eller

176 'Satamatyöläiset Le Havressa antavat loistavan esimerkin kieltäytymällä sotatarvikkeiden lastauksessa', *Kipinä* [våren 1934], SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, SRA.

177 René, Bericht 24.4.1934, 534/4/493, 224–225, RGASPI.

178 'Masstransport av krigsmaterial', *Hamn- och sjöproletären* 4:2, 1934, 15–16.

179 Confidential instructions to the leading functionaries of the ISH-sections, 8.11.1934, 534/5/241, 271–274, RGASPI.

*Illustration 93.
Till försvar av Sov-
jet-Kina. ISH:s upprop
till kampanj mot det
japanska, internatio-
nella och kinesiska
(Kuomintang) angrep-
pet mot de kommunistiska kommunerna i
Kina. Källa: Richard
Jensen Arkiv, ARA.*

annat krigsmaterial inträffade, samt skulle organisera kampen för dess förhindrande.¹⁸⁰

ITF avböjde dock inviten.¹⁸¹ För ISH:s ledning och Röda fackföreningsinternationalens europeiska sekretariat kom beskedet dock inte som en överraskning och ur deras synvinkel var det till och med positivt och till fördel för ISH.¹⁸² ITF och sjöfackens ledning framstod som parten som motsatte sig antikrigsarbetet medan kommunisterna var – åter – de enda som utan förbehåll hade intagit en kompromisslös position i kampen mot kriget och för arbetarklassens väl.

180 'Krigsmolnen tättnar', *Hamn- och söproletären* 4:11, 1934, 1.

181 'Edo Fimmen manövrerar', *Hamn- och söproletären* 5:1, 1935, 1.

182 René, Bericht 10.12.1934, 534/4/493, 273–274, RGASPI.

Etiopienkrisen och ”Händerna bort från Abessinien”

I december 1934 drabbade italienska och etiopiska styrkor samma vid gränsposten i Walwal i Etiopien. Incidenten hade föregåtts av italienska påtryckningar mot Etiopien om krav på gränsregleringar och ifrågasättande av Etiopiens status som självständig stat. Incidenten gav upphov till en diplomatisk kris som snart eskalerade till en fullskalig upprustning från italiensk sida under våren 1935. Etiopien väddade till Nationernas förbund för att ingripa vilket resulterade i utdragna förhandlingar där stormakterna sökte att medla i konflikten och dämpa upp den italienska aggressionen mot den afrikanska staten.

Walwalincidenten och den påföljande krisen påminde i mångt och mycket om den i Mukden 1931 och krisen i Manchuriet. Såväl den angripne som angriparen var ordinariemedlemmar i Nationernas förbund och i bådadera fallen sökte Nationernas förbund att medla i konflikten. Sovjetunionens position hade dock ändrats – medan landet stod utanför Nationernas förbund i den förra krisen kom landet att bli en av de centrala aktörerna medan krisen debatterades i Geneve. Liksom i den förra krisen dikterades den sovjetiska diplomatin i första hand av säkerhetspolitiska överväganden vars målsättning var att garantera Sovjetunionens överlevnad. Bolsjevikernas primära strävan hade varit att erhålla både *de facto* och *de jure* status som likställd och likaberättigad stat. Ett första steg i att bryta inringningen var Rapallofördraget med Tyskland 1922. För att ytterligare lätta på trycket på sovjetstaten sökte den sovjetiska ledningen att förhandla om nonaggressionsavtal med grannstaterna i Europa och Asien. Senast med Stalins proklamation om att världsrevolutionen skulle förverkligas inom Sovjetunionens gränser och inte exporteras utanför dem framstod den sovjetiska utrikespolitiken alltmer i diametral motsättning till Kominterns grundtanke om att stöda de nationella kommunistpartiernas maktövertagande med alla tillbudsstående medel. Den sovjetiska ståndpunkten visavis Komintern hade redan framhållits av den sovjetiske ambassadören i Berlin 1930: visserligen härbärgerade Weimartyskland en rad ärkekonservera-

tiva organisationer som eftersträvade att underminera sovjetstyret men dessa var inte en del av den tyska utrikes- eller säkerhetspolitiken utan kunde i det närmaste betecknas som extraterritoriella enklaver. På samma sätt förhöll det sig med Komintern, försäkrade ambassadören: organisationen hade ingen möjlighet att påverka den ryska regeringen.¹⁸³

En första fingervisning om den sovjetiska utrikes- och säkerhetspolitikens primat över Kominterns förhoppningar om den internationella proletariska solidariteten var Sovjetunionens agerande under krisen i Fjärran Öster. Diskrepansen mellan sovjetisk realpolitik och Kominterns idealism framträdde i öppna dagar i samband med Etiopienkrisen. Medan Sovjetunionen deltog i förhandlingarna i Genève tog Komintern och Röda fackföreningsinternationalen aldrig officiellt ställning i frågan. Kommunisterna kom inte att gå i bräsch för den internationella mobiliseringen till försvar av Etiopiens sak. Ett halvhjärtat försök att bryta tystnaden i Moskva gjordes visserligen i samband med Kominterns sjunde världskongress i augusti 1935. Ställningstagandet kom dock för sent och lyckades inte dölja det faktum att antikolonialismen och antirasismen inte mera utgjorde en central pelare i Kominterns doktrin om den internationella solidariteten.¹⁸⁴ I stället kom panafrikanska organisationer och en rad ickekommunistiska organisationer att gå i främsta led i den internationella mobiliseringen mot Italien.¹⁸⁵

183 'Aufzeichnungen von Curtius, Auszug, Berlin 16.4.1930,' Horst Günter Linke (Hrsg.), *Quellen zu den deutsch-sowjetischen Beziehungen 1917 – 1945*, [Quellen zu den Beziehungen Deutschlands zu seinen Nachbarn im 19. und 20. Jahrhundert, Band 8] Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998, 163–164.

184 Tom Buchanan, 'The Dark Millions in the Colonies are Unavenged': Anti-Fascism and Anti-Imperialism in the 1930s', *Contemporary European History* 25:4, 2016, 645–665.

185 Joseph E. Harris, *African-American Reactions to War in Ethiopia, 1936–41*, Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1994; Joseph Fronczak, 'Local People's Global Politics: A Transnational History of the Hands off Ethiopia Movement of 1935', *Diplomatic History* 39:2, 2015, 245–274;

Tystnaden i Moskva

Tystnaden i Moskva berodde på de utrikes- och säkerhetspolitiska öppningar som Sovjetunionen hade lyckats förhandla sig fram under de föregående åren. 1933 upptogs landet i Nationernas förbund, 1934 hade man lyckats ingå avtal med både Frankrike och Tjeckoslovakien. Italien spelade en central roll i den sovjetiska utrikespolitiken vars utgångspunkt var att upprätthålla *status quo* med Nazityskland och samtidigt söka begränsa den tyska expansionismen. Ett samförstånd med det fascistiska Italien krävdes för att garantera Österrikes neutralitet och självständighet. De sovjetiska utrikespolitiska överväganden komplicerades i januari 1935 när den franska premiärministern Pierre Laval gav Mussolini fria händer för att reda upp den etiopiska frågan. Ett brittiskt förslag om att behandla ärendet vid Nationernas förbunds generalförsamling låg definitivt inte i Sovjetunionens intressen i och med att en öppen konflikt mellan Storbritannien och Italien skulle ha undergrävt de sovjetiska säkerhetspolitiska strävandena. I mån av möjlighet skulle en lösning på konflikten därför sökas genom förhandlingar bakom lyckta dörrar. Allra minst var man i Kreml intresserad av en internationell kampanj initierad och dirigerad av Komintern.¹⁸⁶

Bakom kulisserna försökte dock Kominternledningen att engagera sig i krisen. Redan i början av januari hade Kominterns politiska kommission inrättat en speciell kommitté vars uppgift

Neelam Srivastava, *Italian Colonialism and Resistances to Empire, 1920–1970*, London: Palgrave MacMillan, 2018.

186 Jonathan Haslam, *The Soviet Union and the Struggle for Collective Security in Europe, 1933–39*, New York: St. Martin's Press, 1984, 60–63; Keith Neilson, *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919–1939*, Cambridge, 2004; J. Calvitt Clarke III, *Alliance of the Colored People: Ethiopia and Japan before World War II*, Woodbridge, Suffolk & Rochester, NJ, 2011; James Currey, 106–107, 124; J. Calvitt Clarke III, 'Soviet Appeasement, Collective Security and the Italo-Ethiopian War of 1935 and 1936', G. Bruce Strang (ed.), *Collision of Empires. Italy's Invasion of Ethiopia and its International Impact*, London and New York, 2017 [2013]: Routledge, 261–286.

var att organisera en internationell kampanj mot den italienska aggressionen.¹⁸⁷ En månad senare ventilerade Kominterns exekutivkommitté (EKKI) krisen. I detta skede var man dock mest oroad över de diplomatiska kopplingarna mellan Addis Abeba och Tokyo och de etiopiska försöken att erhålla militär hjälp från Japan samt levde i tron att Japan försökte fördjupa det politiska och ekonomiska samarbetet med den etiopiska regimen.¹⁸⁸ Därför kom även de första riktlinjerna som EKKI sände till partierna att understryka försvaret av den etiopiska självständigheten framom att man skulle backa upp den etiopiska kejserliga regimen.¹⁸⁹

Grundidén i februarikampanjen var att den skulle iscensättas som en aktion mot det imperialistiska kriget och dirigeras av Världskommittén mot krig och fascism i Paris. Det brittiska kommunistpartiet skulle gå ut med att varna för att den brittiska imperialismen understödde den italienska aggressionen och komma med avslöjanden om att italienska vapenleveranser genom Suezkanalen bröt mot den brittiska neutraliteten. Huvudansvaret för kampanjen lades dock på det (illegala) italienska partiet som fick i uppdrag att gå i bräschen för ”Händerna bort från Abessinien”-kampanjen.¹⁹⁰

Kommunisternas kampanj fick inte någon omedelbar synlighet varför EKKI sände nya instruktioner till partierna i Frankrike, Spanien, Storbritannien och USA.¹⁹¹ Intresset tycks dock

187 Ercoli [Palmiro Togliatti] till Lozovskij, 20.1.1935, 534/3/1041, 125, RGASPI.

188 NN, Die japanischen Imperialisten in Abessinien, 22.2.1935, 495/4/459, 1–4, RGASPI.

189 NN, Leitsätze für den Kampf gegen den Krieg in Abessinien, 27.2.1935, 495/11/2, 4–9, RGASPI.

190 (Intercepted) Telegram Nos. 116–118 from P.C. to C.C., 3 March 1935, publicerad i Nigel West, *MASK: MI5's Penetration of the Communist Party of Great Britain*, London and New York: Routledge, 2005, 147; Neelam Srivastava, 'Anti-colonialism and the Italian Left', *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies* 8:3, 2006, 413–429.

191 Ferdi, Ethiopie, sous la menace d'invasion imperialiste. Le fascisme italien se lance à une guerre de rapide en Afrique Orientale, 20.3.1935, 495/11/2, 10–27, RGASPI; Peter [Kerrigan] till Harry Pollitt, [Moscow] inget datum,

ha varit lamt. Den enda som försökte driva på "Händerna bort från Abessinien"-kampanjen var ITUCNW:s sekreterare Otto Huiswoud som sökte att propagera för kampanjens spridning i Afrika, Europa, Karibien och USA. Såväl han som Förbundet mot Imperialismen hade varit bland de första som protesterade mot den italienska aggressionen i december 1934.¹⁹² Under sommaren 1935 stod det dock klart att hans försök att framställa kommunisterna och Sovjetunionen som den drivande kraften för att försvara den etiopiska självständigheten hade kommit på skam. I Afrika, Karibien och USA var det lokala, ickekommunistiska aktörer som hade gått i bräsch för kampanjen.¹⁹³ I Frankrike lät kommunistpartiet bli att ta ställning i konflikten, i stället var det både radikala och moderata grupperingar som ställde upp bakom Etiopien och vid den internationella konferensen för att koordinera Etiopienkampanjen den 22 augusti deltog varken PCF eller ITUCNW.¹⁹⁴

handskrivet tillägg: 3/VI/35, 495/20/44, 46, RGASPI. Samma upprop på tyska i 495/20/609, 10–12, RGASPI.

192 Weiss, 'Global Ambitions', 348–350.

193 Robert G. Weisbord, *Ebony Kinship. Africa, Africans, and the Afro-American*, Westport, CT & London: Greenwood Press, 1973; S.K.B. Asante, *Pan-African Protest: West Africa and the Italo-Ethiopian Crisis, 1934–1941*, London: Longman, 1977; Cedric J. Robinson, 'The African Diaspora and the Italo-Ethiopian Crisis', *Race and Class* 27:2, 1985, 61–62; Harris, *African-American Reactions to War in Ethiopia*; William R. Scott, *Sons of Sheba's Race: African-Americans and the Italo-Ethiopian War, 1935–1941*, Bloomington: Indiana University Press, 1993; Fikru Gebrekidan, 'In Defense of Ethiopia: A Comparative Assessment of Caribbean and African American Anti-Fascist Protests, 1935–1941', *Northeast African Studies, New Series* 2:1, 1995, 145–173; Barbara Bush, *Imperialism, Race and Resistance: Africa and Britain 1919–1945*, London: Routledge, 1999; Richard Pankhurst, 'Pro- and Anti-Ethiopian Pamphleteering in Britain during the Italian Fascist Invasion and Occupation (1935–41)', *International Journal of Ethiopian Studies* 1:1, 2003, 153–176; Jonathan Derrick, *Africa's 'Agitators'. Militant Anti-Colonialism in Africa and the West, 1918–1939*, London: Hurst, 2008, 333–337.

194 James E. Genova, 'The Empire Within: The Colonial Popular Front in France, 1934–1938', *Alternatives: Global, Local, Political* 26:2, 2001, 175–209.

Kommunisternas Etiopienkampanj råkade i motvind från och med mitten av 1935 när afroamerikanska aktivister och organisationer såsom National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) började ifrågasätta tystnaden i Moskva.¹⁹⁵ Än värre var när den radikale panafrikanisten och tidigare kommunisten George Padmore i en artikel i NAACP:s tidning *The Crisis* anklagade Sovjetunionen för att ha svikit den antiimperialistiska och antikoloniala kampen och låtit bli att fördöma den italienska aggressionen i Nationernas förbund. Padmores angrepp pekade på ihålligheten i kommunisternas tidigare ställningstaganden mot rasism och vit chauvinism och att stödet för de koloniala folken var inget annat än en läpparnas bekännelse.¹⁹⁶

Moskva bröt tystnaden när Kominterns sekreterare Palmiro Togliatti anklagade i sitt tal vid Kominterns sjunde världskongress i augusti 1935 såväl den tyska nazismen som den italienska fascismen för att vara de främsta krigshetsarna i världen.¹⁹⁷ Visserligen deklarerade han solidaritet med det etiopiska folket men i resolutionen som godkändes av kongressen lyste ett regelrätt fördömande av Italien med sin frånvaro. I stället framhöll texten att Mussolinis hot om att invadera Etiopien skulle leda till ökad spänning mellan de imperialistiska stormakterna.¹⁹⁸ Ställningstagandet återspeglade mer eller mindre den officiella sovjetiska positionen.

Den sjunde världskongressen innebar även att den tidigare klass-mot-klass-doktrinen ersattes officiellt av deklarationen om enhetsfront och folkfrontspolitiken. Den nya doktrinen genom-

195 Se vidare J. Calvitt Clarke III, Italy, Russia, Japan, Ethiopia, and the War of 1935–6, paper presented to the Third Pan-European International Relations Conference and Joint Meeting with The International Studies Association, Vienna, Austria, September 16–19, 1998.

196 George Padmore, 'Ethiopia and World Politics', *The Crisis* 42 (May 5, 1935), 138–139. Se vidare Clarke, *Alliance of the Colored People*, 107; Clarke, 'Soviet Appeasement', 271–272.

197 Aldo Agosti, *Palmiro Togliatti. A Biography*, London and New York: IB Tauris, 2008, 100–102.

198 E. H. Carr, *The Twilight of the Comintern 1930–1935*, Basingstoke: MacMillan, 1982, 413–416.

sytrade även de nya instruktionerna om Etiopienkampanjen som sändes till kommunistpartierna.¹⁹⁹ Något officiellt ställningstagande publicerades dock aldrig vilket väckte förundran i kommunistpartiernas ledning.²⁰⁰ I stället verkade det som om man bestämt sig för en taktisk uppdelning mellan de olika kommunistpartiernas agerande i krisen. Medan det italienska partiet, som gått i bräsch för "Händerna bort från Abessinien"-kampanjen sedan februari 1935, fick order om att fortsätta med sin attack mot fascistregimen i Italien, skulle det franska partiet initiera en gemensam kampanj tillsammans med de ledande europeiska socialistiska och reformistiska partierna. Likande uppmaningar fick även det brittiska partiet. Utåt skulle det verka som om Kominternledningen inte hade något att göra med dessa initiativ.²⁰¹

I själva verket sökte dock Kominternledningen att hitta en egen linje i Etiopienkrisen. Togliatti fick i uppdrag att sammanställa en rapport om krisen vilken diskuterades av EKKI den 26 september 1935.²⁰² Några dagar tidigare hade Kominterns generalsekreterare Giorgi Dimitrov sänt en uppmaning till Socialistiska arbetarinternationalen om att skapa en gemensam kampanj för att motverka krisens eskalering.²⁰³ Dimitrovs initiativ möttes med tystnad. En ny uppmaning riktades till ledningen för Socialistiska arbetarinternationalen ett par dagar efter att italienska trupper hade inlett sitt angrepp mot Etiopien den 2 oktober 1935.²⁰⁴ Liknande vädjanden om en gemensam front gjordes även av Förbundet mot Imperialism och Världskongressen mot fascism och

199 Declaration of Support for Abyssinia, 28.8.1935, 495/14/60, 22–25, RGASPI.

200 (Intercepted) Telegram No. 97 from West to Secretariat, 11 September 1935, publicerad i West, MASK, 80.

201 Haslam, *The Soviet Union*, 64–65.

202 Agosti, *Palmiro Togliatti*, 104.

203 Telegram from the ECCI Secretariat to the LSI Secretariat on the Danger of War in Abyssinia, 23.9.1935, Degras (ed.), *The Communist International*, 378.

204 Telegram from the ECCI Secretariat to the LSI Secretariat 7.10.1935, Degras (ed.), *The Communist International*, 378.

krig.²⁰⁵ Den Socialistiska arbetarinternationalen avvisade dock kommunisternas inviter. Lika framgångslösa var de nationella kommunistpartiernas upprop.²⁰⁶ Dödsstöten för kommunisternas lockrop i den atlantiska världen manifesterades när ledaren i *The Crisis* anklagade Sovjetunionen för att bistå det fascistiska Italien angreppskrig genom att förse landet med vete och olja.²⁰⁷

ISH och "Händerna bort från Abessinien" -kampanjen

Etiopienkrisen eskalerade samtidigt som ISH befann sig själv i en upplösningsprocess. Tystnaden i Moskva verkade därtill hämmande men en lika stor utmaning för ISH:s ledning var den av Moskva sanktionerade enhetsfrontpolitiken som den revolutionära oppositionen inklusive deras takorganisationer skulle följa. Redan den förnyade Kinakampanjen 1934 hade visat att varken fackförbunden eller ITF var intresserade av ett samarbete, för att inte tala om att ställa upp i gemensamma kampanjer under ledning av kommunisterna. Det oaktat hörde ISH till organisationerna som i ett tidigt skede sökte att mana till gemensam front mot den italienska imperialismen.

205 R. Bridgeman, Statement by the League Against Imperialism and for National Independence for the Defence of the Independence and Territorial Integrity of Ethiopia, 8.10.1935, 542/1/62, 62–63, RGASPI; David James Fisher, *Romain Rolland and the Politics of Intellectual Engagement*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1988, 204.

206 Robert Bozinovski, The Communist Party of Australia and Proletarian Internationalism, 1928–1945, PhD thesis, Victoria University, Australia, 2008, 183–184; Lars Folke Berge, 'Den bortglömda Afrikasolidariteten: Svenska manifestationer inför det Italiensk-etiopiska kriget 1935–36', Urban Claesson och Dick Åhman (red.), *Kulturell reproduktion i skola och nation. En vänbok till Lars Petterson*, Möklinta: Gidlunds förlag, 2016, 149–68.

207 'Soviet Russia Aids Italy', *The Crisis* 42:10 (October 1935); Christian Høgsbjerg, *Mariner, Renegade & Castaway: Chris Braithwaite – Seamen's Organizer, Socialist and Militant Pan-Africanist*, London: Socialist History Society/Redwoods, 2014, 101–102.

ISH:s kampanj följde de tidigare antikrigs- och anti-imperialistiska kampanjerna i mars 1935. I ett rundbrev uppmanades sjötransportarbetarna över hela världen att ställa upp till försvar av det etiopiska folket och förhindra den italienska mobiliseringen. Talande är att uppropet inte kallade till försvar av Etiopien, d.v.s. det rådande politiska systemet. Sannolikt är att ISH:s internationella sekretariat även fått instruktioner för att samordna kampanjen med Världskommittén mot krig och fascism.²⁰⁸ Till Adolf Shelleys stora frustration uteblev dock anvisningarna från Världskommittén vilket hämmade detaljplaneringen av kampanjen och några lokala aktioner organiserades aldrig.²⁰⁹ ”Händerna bort från Abessinien”-kampanj rann således ut i sanden – några antikrigskommittéer såg aldrig dagens ljus under våren 1935.²¹⁰

Ett nytt försök till att organisera en Etiopienkampanj gjordes efter Kominterns världskongress. Denna gång manade ISH:s upprop till en internationell bojkott av italienska fartyg samt mot försändelser av krigsmaterial till Italien. I enlighet med den nu officiella enhetsfrontpolitiken sökte ISH även sträcka ut handen till ITF med en inbjudan till en gemensam kampanj den 21 september 1935. Inviten fick dock inget gehör i Amsterdam och ITF:s ledning avvisade ISH som samarbetspartner.²¹¹

När de italienska trupperna inledde sitt angrepp mot Etiopien publicerade ISH sitt tredje upprop om en internationell bojkott. ”Mussolini har börjat ett rövartåg som lätt kan förvandlas till

208 ISH: Ein neuer Krieg steht unmittelbar bevor – Kriegsmobilisierung Italiens gegen Abessinien [utan datum; ca februari/mars 1935], 534/5/242, 59–60, RGASPI; 'L'I.M.D. pour l'unité d'action dans la lutte contre guerre', *La Correspondence Internationale* 30–31, 13.IV.1935, 495/20/858, 491–493, RGASPI.

209 Adolf [Shelley] till Herrn Alexander [Losovskij], 3.4.1935, 534/5/242, 109, RGASPI.

210 Report by Henri [Luigi Polano], André [Adolf Deter] and Ad[olf Shelly] on the activities of the ISH in 1935, January 1936, 534/5/245, 12–13, RGASPI.

211 Tillon till Gen[osse] Jusofowitsch, 12.10.35, 534/5/243, 116, samt 534/5/243, 173–177, RGASPI. Om ITF:s ovilja att engagera sig i Abessinienkrisen, se Willy Buschak, *Edo Fimmen. Der schöne Traum von Europa und die Globalisierung*, Essen: Klartext Verlag, 2002, 188.

ett världskrig”, varnade ISH:s exekutivkommitté och riktade sin vädjan till ITF och de reformistiska och obundna fackförbunden över hela världen. Hamnarbetarna uppmanades att skapa kontrollutskott i varje hamn för att förhindra befordrandet av krigsmaterial och andra varor till Italien och de italienska trupperna i Östafrika, sjömän kallades att vägra ta hyra ombord på italienska fartyg eller fartyg som köpts eller hyrts av Italien (se även illustration 94). Den politiska retoriken hade dock inte ändrats: fortsättningsvis riktade sig den internationella solidariteten mot det italienska folket, inte till att försvara den etiopiska samhällsordningen.²¹²

I och för sig var ISH:s tredje upprop en respons på aktioner mot italienska fartyg som redan hade genomförts på ett antal håll i världen. På Trinidad hade hamnarbetarfacket manat till bojkott redan innan ISH:s upprop, besättningen ombord på fem grekiska fartyg hade gått i strejk för att förhindra transporten av krigsmaterial till Italien, och i Alexandria (Egypten), Bombay (Indien), Durban och Kapstaden (Sydafrika) samt Marseilles (Frankrike) hade hamnarbetarna vägrat lasta italienska fartyg.²¹³ Ingen av dessa aktioner hade initierats av ISH:s internationella sekretariat utan de hade varit utslag för de kommunistiska partiernas uppmaning till protest mot den italienska imperialismen men användes av ISH dess sin politiska retorik för att sporra sjötransportarbetarna till att ansluta sig till kampanjen.²¹⁴ Så även i Sverige där *Hamn- och sjöproletären* redovisade för lyckade aktioner mot italienska fartyg i Antwerpen (Belgien), Bonê (Algeriet), Cardiff och London (Storbritannien), Lüderitz Bay (Sydvästafrika [Nami-

212 'Rädda freden... Upprop från ISH till alla världens sjötransportarbetare', *Hamn- och sjöproletären* 5:10–11, 1935, 6.

213 Brevväxling mellan ISH:s sekretariat och sekreteraren för The Stevedores' and Longshore Workers' Branch of the Trinidad Labour Party, 24.9.1935, svar från Trinidad, 6.11.1935, 534/5/243, 156–160, RGASPI; 'Rädda freden... Upprop från ISH till alla världens sjötransportarbetare', *Hamn- och sjöproletären* 5:10–11, 1935, 6.

214 Anri Delpont, 'Changing Attitudes of South Africans Towards Italy and its People during the Second World War, 1939 to 1945', *Historia* 58:1, 2013, 172.

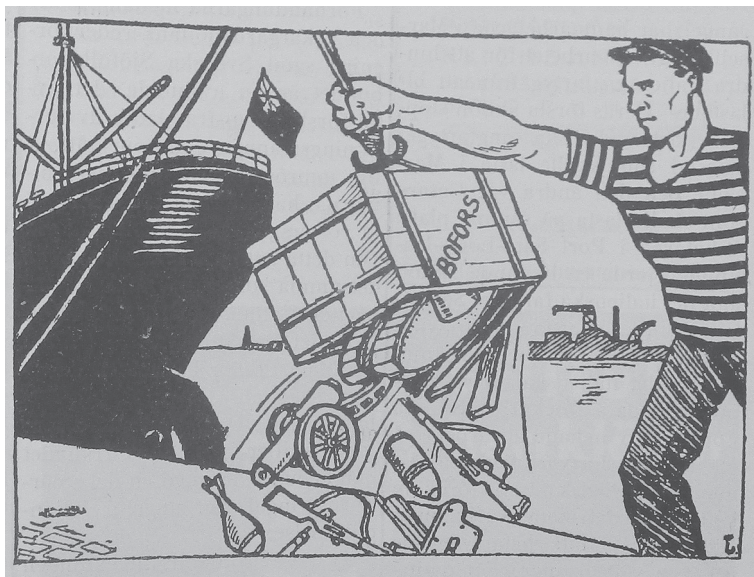

Illustration 94. Upp till kamp mot det italienska kriget, teckning publicerad i *Hamn- och sjöproletären* 6:4, 1936, 3.

bia]], Marseilles och Port Sant-Louis-du-Rhone (Frankrike), Pireus (Grekland), Port Said (Egypten) och San Pedro (USA).²¹⁵

I en del fall stod säkerligen kommunisterna och den lokala interklubben bakom aktionerna, såsom i Antwerpen och Marseille. I Köpenhamn skred tre medlemmar av DKP:s sjömanscell till aktion mot den amerikanska ångaren *United States* som ryktades att ha blivit sålt till Italien: efter tre misslyckade försök lyckades man anlägga en brand ombord på fartyget och orsakade skador på 100 000 kronor.²¹⁶ I Härnösand organiserades en demonstration mot Mussolinis angrepp och krav ställdes på att effektivt gå in

215 'Internationellt', *Hamn- och sjöproletären* 6:1, 1936, 10; 'Sjötransportarbetarnas kamp mot det italienska kriget i Abessinien', *Hamn- och sjöproletären* 6:4, 1936, 3.

216 Nørgaard, *Truslen om krig*, 165–170; Kjeld Pedersen, 'Thor Vang', *Bornholmske Samlinger* II:18, Rønne: Hakon Holm Offest, 1985, 154–155.

för att blockera all transport av krigsmaterial till Italien.²¹⁷ Några uppgifter om aktioner mot italienska fartyg i de andra skandinaviska länderna föreligger inte. I och med att ISH vid denna tidpunkt knappt hade några sektioner kvar måste uppropen i det närmaste ha haft ett propagandistiskt värde, någon organisatorisk kapacitet att leda och samordna en global kampanj hade ISH:s internationella sekretariat inte mera under hösten 1935.

Ledningen för ISH försökte dock påvisa att Etiopienkampanjens ingalunda hade stupat på kommunisterna och Moskva utan på sjöfackens och framför allt ITF:s negativa inställning till samarbete. Den kommunistiska oppositionen inom svenska sjöfolksförbundet väddade till en början till såväl förbundets som fackföreningsinternationalens ledning om att godkänna Kominterns invit till enhetligt uppträdande i kampen mot det italienska rövarkriget. När detta avvisades ställde man fackföreningsledningen frågan om vilka åtgärder som bör vidtagas för att förhindra krigsmaterialtransporter till Italien.²¹⁸ Något svar fick man aldrig. I en anklagelseskrift ifrån december 1935 publicerade ISH:s ledning all den korrespondens i form av telegram och brev som man sänt till ITF:s högkvarter i Amsterdam och de slutliga lakoniska svar man erhållit om inviterna på att bilda en gemensam front.²¹⁹ Ett liknande verbalt motangrepp försökte kommunisterna göra även i de nationella sjötransportarbetarfacken. I Sverige anklagades såväl socialdemokraterna som socialisterna för att vara njuggt om inte negativt inställda till ”de färgade folkens befrielsekamp”. Tvärtemot, det gällde att bilda en gemensam front för att understöda Etiopen ty ”[e]n seger för Abessinien ger mäktiga impulser till de färgade folken att resa sig till nationell befrielsekamp mot

217 'Sjöfolket kräver blockad av krigstransporterna', *Ny Dag* 24.10.1935.

218 'Sjöfolket i Stockholm kräver att Kominterns förslag accepteras', *Ny Dag* 16.10.1935.

219 ISH: For the Unity of the Transport Workers in the Struggle Against War – Correspondence between the International of Seamen and Harbour Workers (ISH) and the International Transport Workers' Federation (ITF) regarding Mussolini's attack on Abyssinia, December 1935, 534/5/243, 173–177, RGASPI.

den engelska, franska, italienska, japanska, belgiska, holländska och andra imperialistiska staters förtryck.” I slutändan skulle den koloniala befrielsekampen försvaga kapitalismen och befrämja arbetarklassens ställning i såväl hemma som överallt på jorden.²²⁰

I och för sig överdrev kommunisterna sin roll i Etiopienkampanjen. ITF hade ingalunda valt att ligga lågt eller låta bli att ta ställning för Etiopien och mot Italien men framhöll att frågan om en internationell bojkott endast kunde komma ifråga ifall Nationernas förbund gav klartecken därtill.²²¹ Kommunisterna var inte de enda som ömmade för det etiopiska folket. Såväl i Sverige som i Finland hade sjömansförbundens tidskrifter tagit ställning för Etiopien och publicerat nyheter om aktioner mot italienska fartyg.²²² Dessa, upplyste tidningarna, hade dock skett efter att de blivit godkända av ITF och sanktionerats av de nationella sjöfacken.²²³ Det italienska ”rövarkriget” väckte avsky och ett aktivt ställningstagande efterlystes:

Här måste handlas. Här måste var och en vara beredd att slänga en feghetens neutralitet för att i stället medverka till kraftiga ekonomiska åtgärder mot världens fredsstörare. Här kan man icke vara ljum. Här kan man icke sitta som åskådare på världsteatern och med hänvisning till vad som sker i Afrika slå fast: ”Vad som sker där, ligger så långt ifrån oss, så att det ha vi ej med att göra.” – Jo, vad vi har! Krigets problem berör oss alla, hela vårt släkte. Där kan icke någon halvhet tillåtas.²²⁴

220 'Arbetarpartierna och sanktionerna', *Hamn- och sjöproletären* 5:12, 1935, 1.

221 'ITF:s kongress i Köpenhamn', *Merimies-Sjömannen* 9, 1935, 3–8.

222 'Kursen mot klipporna', *Merimies-Sjömannen* 8, 1935, 4–6; 'Italiens rövarkrig. Italienska soldater utskeppas till Afrika', *Sjömannen* 9, 1935, 288–289; 'Sjömännen i Amerika mot kriget', *Merimies-Sjömannen* 11, 1935, 15; 'Krigets hyckleri', *Merimies-Sjömannen* 12, 1935, 16; 'Krigets åska rullar...', *Sjömannen* 12, 1935, 340–343.

223 'Från rövertåget till Abessinien. Fransk blockad mot italienska fartyg', *Sjömannen* 11, 1935, 358. Notisen gällde bojkotter i Bordeaux, Calais, Brest, Saint Nazaire, La Rochelle, Marseilles, Ajaccio och Tunis.

224 'Arbetarna och kriget', *Sjömannen* 10, 1935, 307–308.

Dessvärre avhöll sig de skandinaviska hamn- och sjöfacken från att själva utlysa en ensidig bojkott mot italienska fartyg,²²⁵ något som skarpt kritiserades från kommunistiskt håll. Medan socialdemokraterna kopplade beslutet om sanktioner till Nationernas förbunds utslag och de svenska socialisterna överhuvudtaget ställde sig negativt till frågan om sanktioner och krävde fullständig neutralitet intog kommunisterna en mellanståndpunkt:

Den internationella arbetarklassen är den enda verkliga fredsfaktorn, ty den bekämpar kriget av osjälviska intressen, den bekämpar imperialismen och kapitalismen som är krigets orsak. Kommunistiska partiet hävdar emellertid att man samtidigt som huvudvikten lägges på att få arbetarnas organisationer att besluta om åtgärder mot Italien skall kravet resas på Nationernas Förbund, att vidtaga ekonomiska sanktionsåtgärder.²²⁶

Visserligen utlyste Nationernas förbund en rad sanktioner mot Italien men dessa kom att bli ineffektiva och någon internationell bojkott utlystes aldrig.²²⁷ Dimitrovs utspel i augusti om en enhetsfront med ITF i Etiopienkonflikten tände till en början bland kommunisterna ett hopp om en gemensam internationell kampanj. Bland annat sände den lokala avdelningen för transportarbetarförbundet i Stockholm ett telegram till ITF:s kongress och hälsade att de med ”kampfylld spänning” väntade på direktiv till kamp mot den italienska fascismens planerade rövarkrig. Dessutom vände man sig till LO och yrkade på att landssekreteriatet skulle organisera demonstrationer mot krig och fascism.²²⁸ Det var tveklöst den kommunistiska fraktionen som hade varit i

225 'Norsk sjömansförbund 25 år', *Merimies-Sjömannen* 11, 1935, 17.

226 'Arbetarpartierna och sanktionerna', *Hamn- och sjöproletären* 5:12, 1935, 7. Om de svenska vänstersocialisternas och det Socialistiska partiets negativa inställning till sanktionerna, se Kennerström, *Mellan två internationaler*, 107–118.

227 G. Bruce Strang, "The Worst of all Worlds": Oil Sanctions and Italy's Invasion of Abyssinia, 1935–1936, *Diplomacy & Statecraft* 19:2, 2008, 210–235.

228 'Transportarbetarna i Stockholm mot krig och fascism', *Ny Dag* 24.8.1935.

farten; vid samma tidpunkter aktiverade sig nämligen interklubben i Stockholm även i denna fråga och fick sjöfolksförbundet att anta en resolution om att Amsterdaminternationalen och Socialistiska arbetarinternationalen skulle omfatta Dimitrovs förslag om gemensamma aktioner.²²⁹ Någon större framgång hade dock inte de svenska påstötarna: några direktiv kom aldrig från ITF (se även illustration 95).

I januari 1936 sökte ISH som ett sista försök att knyta ihop de pågående kampanjerna mot den japanska och italienska imperialismen till en samlad aktion mot det imperialistiska kriget. Kriget i Etiopien var endast förspelet för det kommande japanska anfallet mot Sovjetunionen, varnade ISH och vädjade till medlemmarna i sina sektioner att fortsätta bojkotten av transporter av krigsmaterial till Afrikas horn.²³⁰ Vem som ISH:s upprop egentligen var riktat till är dock oklart: vid denna tidpunkt hade ISH inte mera några sektioner. Till och med ISH:s ledning var nu tvungen att inse att deras uppmaningar inte hörsammades.²³¹

När de italienska trupperna marscherade in i Addis Abeba i början av maj 1936 hade ISH varit tyst i över fem månader. En radikalisering hade dock inträffat bland de gemene sjömännen, noterade tidningen *Sjömannen*, vilka till sin besvikelse tvingats inse att alla löften om sanktioner och gemensam sak med Etiopien visat sig vara tomma ord.²³² Nationernas förbund utpekades i *Sjömannen* som svikare, stormakternas agerande tjänade endast till att säkra sina egna intressen: ”Nu var det icke från Europas sida längre tal om att ingripa till Abessinien förman. Tyst som i graven är det rörande oljeembargo och skärpta sanktioner.

229 Rapport om verksamheten i Interklubben i Stockholm, november 1935, 534/5/245, 116, RGASPI.

230 ISH, Japan zergliedert heut China – morgen will es gegen die Sowjetunion vorstossen – Auf zu Einheitsaktionen gegen den japanischen Imperialismus, Rouen 3.1.1936 534/5/245, 1–3, RGASPI; ISH, United Front Action Against Japanese Imperialism Urgently Needed, 3.1.1936, 534/5/245, 7–9, RGASPI.

231 Bericht über die Internationalen Seeleuteklubs und einige Vorschläge zu ihrer weiteren Tätigkeit, 31.3.1936, 534/5/245, 107–117, RGASPI.

232 H. Wiström, 'Arbetarklassen och kriget', *Sjömannen* 3, 1936, 77–78.

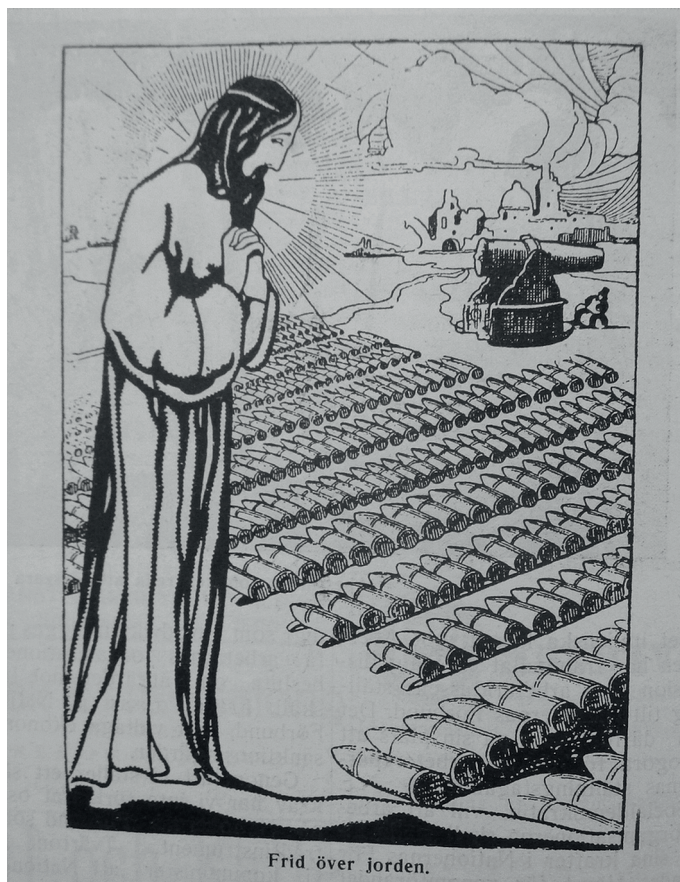

Illustration 95. Julens kaleidoskop eller Abessiniens sak är vår, teckning publicerad i Hamn- och sjöproletären 5:12, 1935, 8. Teckningen illustrerade Hugo Hammarströms betraktelse om den italienska imperialismen i Etiopien och det fascistiska angreppet och övergreppen mot den afrikanska staten. Bilden hade ursprungligen tecknats av Guillermo Dellhora SOM publicerat den med undertiteln 'Dos Mil Anos Despues... Los Frutos Del Sembrador...' i sin bok *La Iglesia Catolica Ante la Critica en el Pensamiento y en el Arte* (Mexico, 1929). Den kom sedermera att användas i antimilitaristiska och antiklerikala ställningstagande, bland annat med undertexten 'Zweitausend Jahre nachher... Die Früchte des Schein's' i *Arbeiter-Illustrierte Zeitung* IX:31, 1930.

Tvärtom ha makterna i största hemlighet börjat lossa litet på de ekonomiska sanktionerna som redan beslutats...”²³³ Förstamajdemonstrationen skulle bli en manifestation mot krig och för allmän fred, i tågen riktades slagorden såväl mot Italiens angrepp mot Etiopien som Hitlers intåg i Rhenlandet och de japanska provokationerna i Yttre Mongoliet.²³⁴

”Spaniens sak är vår”

Spanska inbördeskriget och den internationella kampanjen för den spanska republiken faller egentligen inte mera under ISH:s historia. Organisationens självupplösning var ett faktum i mars 1936 när den danska eldarunionen, ISH:s sista sektion, lämnade organisationen och anhöll om återinträde i ITF. Därefter existerade visserligen ISH:s internationella sekretariat på pappret i Paris men i praktiken var det fråga om en informationsinsamlingsenhet mer än en agitations- och propagandacentral. Ändå kan de militanta aspekterna av den internationella kampanjen för den spanska republiken svårligen förstås utan att se den som ett utslag för en medvetenhet om den proletära solidaritetens nödvändighet och konkreta innebörd som de olika internationella solidaritetskampanjerna kan ha gett upphov till hos sjötransportarbetarna i Skandinavien eller bland arbetarklassen överlag i Västvärlden.

Det har skrivits mycket om Kominterns och framför allt Sovjetunionens inblandning i det spanska inbördeskriget.²³⁵ Även

233 'Att vara eller icke vara...', *Sjömannen* 6, 1936, 172–173.

234 'Organisera en mäktig 1:sta majdemonstration', *Hamn- och sjöproletären* 6:4, 1936, 7.

235 E. H. Carr, *The Comintern and the Spanish Civil War*, London: Pantheon Books, 1984; Svetlana Pozharskaya, 'Comintern and the Spanish Civil War', *Ebre* 38:1, 2003, 47–56; Stanley G. Payne, *The Spanish Civil War, the Soviet Union, and Communism*, New Haven & London: Yale University Press, 2004; Daniel Kowalsky, *Stalin and the Spanish Civil War*, New York: Columbia University Press, 2004; Lisa A. Kirschenbaum, *International*

de internationella solidaritetskampanjerna, Spanienhjälpen och de Internationella brigaderna är väl dokumenterade och analyserade, både ur ett nationellt, transnationellt och internationellt perspektiv. Etiopienkonflikten hade frammanat en global antifascistisk medvetenhet oberoende av hudfärg men steget till konkreta yttringar att bekämpa fascismen hade förhindrats av stormakterna. För personer som aktiverats och radikaliserats under Etiopienkonflikten blev inbördeskriget i Spanien en ny möjlighet att manifesteras sin proletära solidaritet oberoende av hudfärg genom att delta som frivillig i de internationella brigaderna.²³⁶

Beslutet att inrätta de internationella brigaderna hade fattats av Kominterns exekutivkommitté i september 1936. Rekryteringen skulle verkställas av de nationella kommunistpartierna. Eftersom de europeiska stormakterna i ett led att förhindra konfliktens eskalering hade ingått ett noninterventionsfördrag den 24 augusti 1936 var värvningen illegal; den danska riksdagen antog en lag som förbjöd frivilliga att åka till Spanien den 25 februari 1937, i Sverige antogs ett likadant förbud den 3 mars, i Norge den 17 mars.²³⁷

Communism and the Spanish Civil War: Solidarity and Suspicion, New York: Cambridge University Press, 2015.

236 David Featherstone, 'Black internationalism, Subaltern Cosmopolitanism, and the Spatial Politics of Antifascism', *Annals of the Association of American Geographers* 103:6, 2013, 1406–20; David Featherstone, 'Black internationalism, international communism and anti-fascist political trajectories: African-American volunteers in the Spanish Civil War', *Twentieth Century Communism – A Journal of International History* 7, 2014, 9–40; Gleb J. Albert, "'To help the Republicans not just by donations and rallies, but with the rifle': Militant solidarity with the Spanish Republic in the Soviet Union, 1936–1937", *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 21:4, 2014, 501–518. Om spanska inbördeskriget, se vidare Anthony Beevor, *Spanska inbördeskriget*, Lund: Historiska media, 2008; Nathan Sachar, *Sin egen värsta fiende. Essäer om spanska inbördeskriget*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 2016.

237 J Claes-Göran Jönsson, 'SKP och den svenska spanienrörelsen', *Arkiv för arbetarhistoria* 4, 1973, 9; Svend Rybner, 'Fairyländ – Nordic Communism and the Spanish Civil War 1936–1939', Åsmund Egge and Svend Rybner (eds.), *Red Star in the North: Communism in the Nordic Countries*, Stam-sund: Orkana Akademisk, 2015, 228–229.

ISH utlyste aldrig någon egen kampanj till stöd för den spanska republiken eller för att värva frivilliga till de internationella brigaderna. Detta berodde på att ansvaret för agitations- och propagandaarbetet bland sjötransportarbetarna hade återförts till kommunistpartierna och deras sjöceller. I och med att det rådde ett förbud mot värvningen av frivilliga måste denna ske i det fördolda. Ett av dessa motståndsrum var interklubbarna där upplysnings- och värvningsaktioner kunde genomföras utanför myndigheternas insyn och kontroll. Även om de få kvarvarande interklubbarna officiellt inte mera stod under ISH:s kontroll försökte ISH:s ledning dock samordna verksamheten och koordinera den tillsammans med de lokala sjöcellerna eller partiavdelningarna. Sjötransportarbetarnas insatser och engagemang har dock hamnat i skymundan i de otaliga framställningarna och undersökningarna trots att de i varje fall bland de skandinaviska frivilliga utgjorde den största yrkeskategorin (se nedan).²³⁸

Radikaliseringen och den ökade kritiska globala medvetenheten bland sjötransportarbetarna kan exemplifieras genom två texter som publicerades i *Hamn- och sjöproletären* under sommaren 1936. I den första beklagade författaren att våldet och ”rövarideologin” vunnit i Etiopien. Fascism betydde ingenting annat än krig som dessutom bröt mot alla krigets regler när italienarna hade använt giftgaser i sin krigsföring. Lärdomen av nederlaget i Etiopien var att kampen mot fascismen kräver en enhetlig front och enhetlig organiserad aktion: ”Arbetarklassen och med den alla fiender till fascismens nedriga väsen skall med större förakt och djupare hat än hittills föra en djärvare och hänsynslösare kamp

238 'Swedish and Scandinavian Volunteers in the International Brigades in the Spanish Civil War (1936–1939); Communication of a minority group based on Swedish Printed Sources and Spanish Archives and Printed Sources', <https://michikomurai.wordpress.com/2011/08/12/title-swedish-and-scandinavian-volunteers-in-the-international-brigades-in-the-spanish-civil-war-1936-1939-communication-of-a-minority-group-based-on-swedish-printed-sources-a/>, hämtad 27.2.2018. Ett försök att sammanställa hamnarbetarnas och sjömännens insatser finns på den dansk-tysk-engelskspråkiga hemsidan 'Spanish Civil War and the Seafarers and Dockers', <https://scwharbour3639.wordpress.com/over/>, hämtad 2.3.2018.

emot reaktionen i vilka former den än framträder. Fascismen är kriget! Hitler är kriget! Mussolini är kriget!”²³⁹ Och just när fascismen tycktes fira sin största triumf publicerades den andra texten, nyheten om att strejkande spanska sjömän hade vunnit en storlagen seger. Ingen av de tidigare sjömansstrejkerna hade lyckats med att tvinga redarna och kapitalisterna på knä och gå med på revolutionerande förbättringar för sjömännen: 8-timmars arbetsdag för alla yrkesgrupper inom spanska handelsflottan samt allmän hyresförhöjning på mellan 50 och 100 procent beroende på yrkesgrupp. Dessutom fick besättningen rätt att kontrollera användningen av kostpengarna, vilka också höjdes. Arbetsförmedling reglerades och enhetliga mönstringsexpeditioner skulle inrättas i varje hamn. Övertidsarbete skulle betalas, likaså semester. Därtill kom en framgång som var en sensationell nyhet: Redare som lade upp fartyg förpliktades att dagligen hyra vaktmanskaper för övervakningen och annat arbete på de upplagda fartygen. Detta vaktmanskaper skulle bestå av sjömän som var över 45 år gamla.²⁴⁰ Ifall Etiopien framstod som antitesen i kampen mot fascismen måste Spanien ha varit sjömännens förlovade land och folkfrontsregeringen garanten för en bättre framtid. Militärens och högerens revolt mot republiken och folkfrontsregeringen i juli 1936 måste ha framstått för sjötransportarbetarna som ett kombinerat fascistisk-kapitalistiskt angrepp mot arbetarklassen.

Samtidigt som konflikten eskalerade i Spanien kom nyheterna om de pågående utrensningarna i Sovjetunionen vilka kulminerade i Moskvarättegångarna i augusti 1936. Även utländska kommunister drabbades, Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens funktionärskår misstänkliggjordes för att vara fiendens medlöpare eller fascistiska infiltratörer.²⁴¹ Oro spred sig

239 'Första etappen i Mussolinis erövringskrig', *Hamn- och sjöproletären* 6:5, 1936, 7.

240 'Stor seger för spanska sjöfolket', *Hamn- och sjöproletären* 6:6, 1936, 8.

241 William J. Chase, *Enemies Within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression, 1934–1939*, New Haven: Yale University Press, 2001. Se även diskussionen om 'terrorns topografi' i Karl Schlögel, *Terror und Traum: Moskau 1937*, München: Carl Hanser Verlag, 2008.

bland sjötransportarbetarna: varför, vad var på gång? Kommunisterna försökte förklara, vänstersocialister och socialdemokrater ställde sig frågande.²⁴²

Upptakten: Jansson-Mineur-kommittén

Sjötransportarbetarnas gemensamma antifascistiska aktioner föregicks i Sverige av en nationell solidaritetskampanj till förmån för två svenska sjömän som satt fängslade i Tyskland. Den ena var Knut Mineur (1905-?), aktiv RFO-medlem och tidvis funktionär vid interklubbarna i Stockholm och i fristaden Danzig under förra hälften av 1930-talet. I Danzig var hans uppdrag att bearbeta skandinaviska besättningar. Mineur utvisades av myndigheterna i fristaden 1933, anklagad för att ha spridit kommunistisk litteratur.²⁴³ Han hörde till de sjömän som utesluts ur förbundet 1933.²⁴⁴ Hösten 1933 verkade han vid interklubben i Stockholm med uppdrag att arbeta bland hamnarbetarna.²⁴⁵ Han var även aktiv inom interklubben i Gävle men kom på kant med de socialdemokratiska hamnarbetarna och hamnade i fängelse efter att ha betett sig våldsamt mot polisen. När straffet var avtjänat reste Mineur till Hamburg. Officiellt befann han sig i staden för att söka jobb men det verkar mera troligt att han agerade som kurir för ISH och smugglade in förbjuden kommunistisk och antinazistisk litteratur. I Hamburg kom Mineur i kontakt med en dansk sjöman som sedermera yppade sig som tjallare för Gestapo. Under ett försök att ta sig till Rotterdam anhöll den tyska

242 'Varför?', *Sjömannen* 9, 1936, 265–268.

243 Ulf Ivar Nilsson, 'Knut från Gävle torterades av nazisterna', *Arbetarbladet* 7.11.2010, <http://www.arbetarbladet.se/allmant/knut-fran-gavle-torteras-av-nazisterna>, hämtad 12.11.2015.

244 Sveriges redarförening, Cirkulär 50/1934: Förhyrning av sjöfolk, Göteborg 23.5.1934, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 279, SRA.

245 Kjell Osvald till Riksledningen, Stockholm 1.9.1933, SÄPO Äldre Aktsystemet Volym 294 Pärm VIII C 3 Interklubb och Röd Marin, Pärm 3, 223, SRA.

säkerhetspolisen Mineur i början av oktober 1934 och burade in honom på koncentrationslägret i Fuhlsbüttel. Vid en rättegång i Hamburg i januari 1935 dömdes han till 6 års tukthus.²⁴⁶

Fängslandet och rättegången mot Mineur väckte till en början ingen genklang i Sverige. Tidningen *Sjömannen* konstaterade efter hans fängelsedom att Mineur varit medveten om vilka risker han tog men att straffet inte stod i proportion med brottet.²⁴⁷ Något upprop till solidaritetskampanj publicerades dock inte, i stället uppmanades förbundets medlemmar att avhålla sig från att föra förbjuden till Tyskland eller uttala sig om landets politik medan de låg i tyska hamnar.²⁴⁸

Situationen ändrades dock när sjömannen Erik Jansson anhölls av de tyska myndigheterna i oktober 1935 och anklagades för att ha langat förbjuden litteratur. Denna gång reagerade kommunisterna och började driva på en kampanj för att få de två svenska sjömännen frigivna.²⁴⁹ Till en början väckte deras upprop föga gensvar i fackförbundsledningen.²⁵⁰ I stället gick Svenska Redarföreningen tillsammans med Svenska Sjöfolksförbundet ut med en maning till besättningar ombord på fartyg som anlöpte en tysk hamn och varnade dem för de stränga straff som tillämpades i Nazityskland för spridning av förbjudna tryckalster och skrifter.²⁵¹ Förbundets inställning ändrades efter att Erik Jansson dömdes till fem års tukthus i februari 1936 varefter han – men inte Mineur – kom att framställas i *Sjömannen* som ett offer för nazi-

246 'Sex år i Hitlers tukthus', *Hamn- och sjöproletären* 1, 1935; Ulf Ivar Nilsson, 'Knut från Gävle torterades av nazisterna', *Arbetarbladet* 7.11.2010, <http://www.arbetarbladet.se/allmant/knut-fran-gavle-torterades-av-nazisterna>; hämtad 12.11.2015. Se vidare Kurt Mineur, *Tukthus. En proletärs minnen*, Möklinta: Gidlunds förlag, 1970.

247 'Hört och hänt', *Sjömannen* 2, 1935, 41.

248 'Detta har hänt...', *Sjömannen* 2, 1935, 61.

249 Kurt Olsson, 'Två sjömän i fara! Rädda Erik Jansson och Kurt Mineur från Hitlerfascismens tukthus', *Hamn- och sjöproletären* 5:10–11, 1935, 7. Olsson var Röda Hjälpens sekreterare.

250 'Ett allvarsord till Sjömannen', *Hamn- och sjöproletären* 1, 1936, 5.

251 'Att utdelas till besättningen innan fartyget anländer till tysk hamn. Varning', Bilaga till *Sjömannen* 3, 1936.

regimen.²⁵² På initiativ av SKP och med Sjöfolksförbundet som drivande kraft grundades Jansson-Mineur-kommittén i oktober 1935 som kom att bli en samlande antifascistisk plattform 1936 (se illustration 96).²⁵³ Mest känd blev kommittén för sitt (misslyckade) försök att få till stånd en svensk bojkott av de olympiska spelen i Berlin.²⁵⁴ Initiativet tockades av SKP som det hittills mest framgångsrika steget på väg mot en enhetsfront i Sverige; ordföranden var socialdemokrat, sekreteraren kommunist. Kommittén ordnade den 28 juli 1936 en stor demonstration i Stockholm med 4 000 marscherande och 6 000 deltagare vid mötet på Östermalmstorg. Protesterna riktade sig mot domen över såväl Jansson som Mineur; i talen och på banderollerna yttrade deltagarna även sin solidaritet med folkfrontsregeringen i Spanien.²⁵⁵ Kampanjen för att verka för de två svenska sjömännens frihet enade sjötransportarbetarna;²⁵⁶ Erik Jansson släpptes i mars 1937, Knut Mineur i mars 1938.

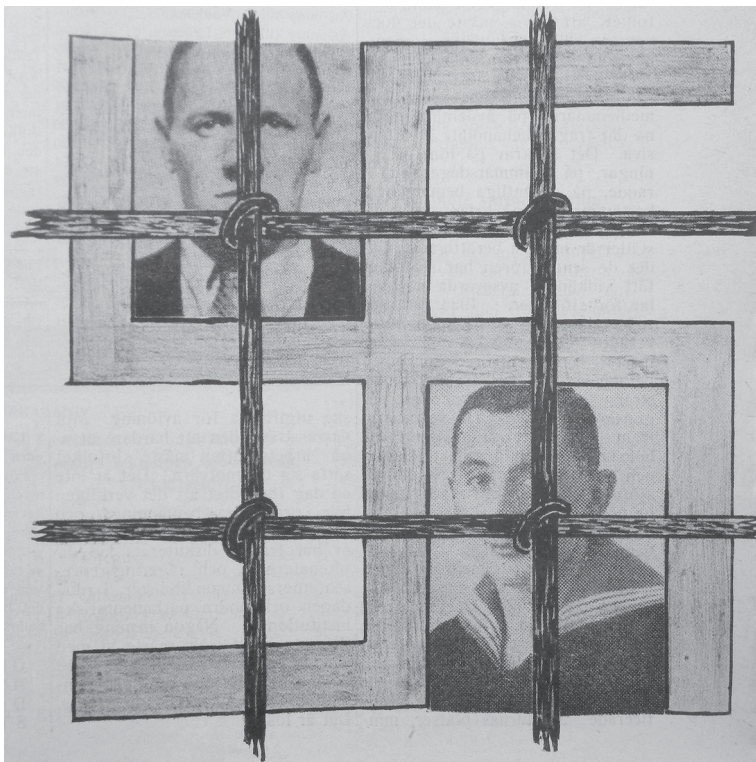
252 'Erik Janssons grymma öde', *Sjömannen* 3, 1936, 98; 'Några drag ur Eric Janssons liv i fängelsecellen i Celle', *Sjömannen* 5, 1936, 154–155.

253 Kurt Olsson, 'Våra sjömanskamrater Jansson och Mineur skall befrias', *Hamn- och sjöproletären* 12, 1935, 5–6. Sjöfacket tonade däremot ned att kommunisterna hade initierat kampanjen; i stället framställdes fackets ledning som den aktiva parten under vårvintern 1936, se 'Erik Janssons grymma öde', *Sjömannen* 3, 1936, 98, 'Erik Jansson och enigheten', *Sjömannen* 5, 1936, 137–138. Se vidare Tomas Widing, *Att jämna vägen för kommunismen. Sveriges Kommunistiska Parti, folkfrontspolitiken och Jansson-Mineur-kommittén 1935–1938*, masteruppsats, Historiska institutionen, Stockholms universitet, 2018.

254 'Upprop till alla arbetarorganisationer', *Hamn- och sjöproletären* 3, 1936, 4; E. W. Bergman, 'Jansson-Mineur och Berlinolympiaden', *Sjömannen* 5, 1936, 161; Robert Nilsson, *Bojkotta Hitlerolympiaden! Bojkottkampanjen 1936 som praktik*, uppsats i historia, Malmö högskola, 2007.

255 Bertel Lundvik, *Solidaritet och partitaktik. Den svenska arbetarrörelsen och spanska inbördeskriget 1936–39*, *Studia Historica Upsaliensia* 114, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1980, 25–27.

256 'Frihet även åt Knut Mineur', *Sjömannen* 10, 1937, 317.

*Illustration 96. Hjälp Erik Jansson och Knut Mineur ut ur Hitlers tukthus.
Källa: Hamn- och sjöproletären 5:12, 1935, 1.*

Sjömän till den internationella brigaden

Kuppförsöket och det efterföljande inbördeskriget i Spanien kom att bli startskottet för den första partiöverskridande internationella antifascistiska solidaritetskampanjen. Initiativet togs av Världskommittén mot krig och fred (Världsfreds rörelsen, RUP, Rassemblement pour la paix) som den 30 juli 1936 sände ett telegram till Socialistiska Internationalen med en uppmaning om gemensamma aktioner. Världskommittén var formellt partipolitisk obunden men förespråkade folkfrontstanken som ett led i försvaret mot fascism och nazism. Socialdemokraterna bet-

raktade dock Världskommittén som en förtäckt kommunistisk organisation och var till en början misstänksamma på planerna att inrätta en Koordinationskommitté för den internationella humanitära Spanienhjälpen. Initiativet stöttes och blöttes under sensommaren innan initiativtagarna vid en konferens den 7–11 september i hotell Lutetia i Paris (Lutetiakonferensen) lyckades sjösätta Koordinationskommittén. Parallellt med detta initiativ inrättade Socialistiska arbetarinternationalen och Amsterdaminternationalen den Internationella Solidaritetsfonden (Mateottifonden). Både Koordinationskommittén och Internationella Solidaritetsfonden kom därefter att gå i bräsch med att organisera och verkställa insamlandet av humanitär hjälp till den republikanska sidan fram till 1939; Internationella Solidaritetsfonden till ett värde av ca 50 miljoner francs (ca 5,5 miljoner kronor) medan Koordinationskommitténs insats uppgick till ca 800 miljoner francs (ca 88 miljoner kronor).²⁵⁷

I Norge uppstod det aldrig någon enhetsfront utan Arbetarpartiet tog initiativet och stod bakom insamlingsaktionerna och inrättandet av samarbetskommittén för att koordinera arbetet för Spanien. Kommunisterna var inte representerade i ledningen för de norska Spanienkommittéerna. Deras uppgift var organiseringen av den legala hjälpen till den republikanska sidan i konflikten i form av humanitärt bistånd samt sanitets- och sjukhushjälp. Vid sidan om de legala aktionerna förekom även en illegal form av hjälp, nämligen värvningen av frivilliga och försändelser av vapen och ammunition med norska fartyg.²⁵⁸ I Sverige kom verksamheten trevande igång. Sonderingar förekom mellan arbetarpartierna för att skapa den bred bas för kampanjen. I oktober 1936 grundades slutligen Svenska Hjälpkommittén för Spanien; officiellt dock utan Svenska Arbetarpartiets medverkan men med stort (vänster)socialdemokratisk uppbackning. Nominellt ställde sig kommunisterna i bakgrunden för ledningen; ordföranden var socialdemokraten Georg Branting. Sekreterareposten bru-

257 Lundvik, *Solidaritet och partitaktik*, 47–50, 104–105.

258 Jo Stein Moen, 'Aktivisme og avmakt. Norsk fagbevegelse og den spanske borgerkrigen', *Arbeiderhistorie* 2011, 159; Rybner, 'Fairyland', 231.

kade däremot tillfalla en kommunist vilket exempelvis var fallet i Stockholm. Däremot kom SKP:s kader att spela en aktiv roll inom de lokala Spanienkommittéerna.²⁵⁹ I Danmark misslyckades däremot kommunisterna med att skapa en gemensam enhetsorganisation. Detta berodde huvudsakligen på att det danska socialdemokratiska partiet hade regeringsansvar och följde en strikt noninterventionspolitik. Det danska kommunistpartiet sökte å sin sida att manövrera mellan Kominterns direktiv om folkfrontstaktiken och de partipolitiska realiteterna i Danmark; det danska socialdemokratiska partiet hörde till Socialistiska arbetarinternationalens högerflygel och ställde sig kyligt till ett samarbete med kommunisterna.²⁶⁰

Sjötransportarbetarna och deras fackföreningar tog i ett tidigt skede ställning för folkfrontsregeringen. Så även ISH som tilldelade sig själv rollen som informationskanal. Redan i slutet av augusti publicerade ISH:s internationella sekretariat en vädjan om solidaritet med det spanska folket och kom kontinuerligt att lyfta fram i sitt informationsblad olika antifascistiska aktioner till förmån för folkfronten under hösten 1936.²⁶¹ Ett sådant var bland annat aktionen mot den tyska atlantångaren *Bremen* i New Yorks hamn där kommunistiska hamnarbetarna äntrade fartyget och halade hakkorsflaggan.²⁶² Någon aktiv och synlig roll tycks ISH:s

259 Jönsson, 'SKP och den svenska spanienrörelsen'; Lundvik, *Solidaritet och partitaktik*, 55–61; Rybner, 'Fairyländ', 231.

260 Rybner, 'Fairyländ', 232–233.

261 'Solidarité avec le peuple Espagnol!', *Service d'information et de Presse de l'I.M.D.*, No. 76, 29.8.1936, 534/5/246, 14–17, RGASPI. Endast enstaka nummer av informationsbladet finns arkiverade: *Service d'information et de Presse de l'I.M.D.*, No. 77, 3.9.1936, 534/5/246, 21–23; *Service d'information et de Presse de l'I.M.D.*, No. 81, 8.10.1936, 534/5/246, 26–28; *Service d'information et de Presse de l'I.M.D.*, No. 82, 15.10.1936, 534/5/246, 29–32; *Service d'information et de Presse de l'I.M.D.*, No. 90, 18.11.1936, 534/5/246, 33–35; *Service d'information et de Presse de l'I.M.D.*, No. 93, 3.12.1936, 534/5/246, 60–62, RGASPI.

262 *Service d'information et de Presse de l'I.M.D.*, No. 76, 29.8.1936, 534/5/246, 14, RGASPI. Aktionen mot *Bremen* fick stor medial spridning, bl.a. i Sverige: 'Tyska flaggan kastad i sjön i New York', *Dagens Nyheter* 28.7.1936.

internationella sekretariat inte ha spelat under kampanjen. Däremot sammankallade man interklubbarnas representanter till ett möte i Paris i januari 1937 för att dryfta både den legala kampanjens framgång samt värvningen av frivilliga till de internationella brigaderna. På plats fanns representanter från Belgien, England, Frankrike, Spanien och Sverige som rapporterade om verksamheten. Värvningen av frivilliga hade varit en framgång. Informationsgången var dock en utmaning, framför allt då lokala grupper övervägde att bojkotta ett fartyg som var på väg till Spanien: förde det krigsförnödenheter och var de destinerade till rebellerna? ISH:s sekreterare Adolf Deter och Luigi Polano framhöll vikten av att kontinuerligt förse ISH med information om olika aktioner så att sekretariatet kunde framställa dem som konkreta exempel på hur man i praktiken bekämpar fascismen. Avsikten var dessutom att försöka få nyheterna publicerade i den borgerliga pressen. Om det förelåg oklarheter med ett fartygs destination skulle man genast telegrafera till ISH:s internationella sekretariat som framhöll att man på kort tid kan fastställa frakten och mottagaren. Framför allt manade de dock till att se till att aktionerna är legala eller legaliseras och att de genomförs tillsammans med och sanktioneras av de officiella fackförbunden.²⁶³

Närvaron av en representant från Sverige vid Parismötet visar att det vid årsskiftet 1936/37 ännu fanns någon typ av kontakt mellan interklubben i Stockholm och ISH:s ledning i Paris. Oklart är dock hur täta förbindelserna var. Den kommunistiska sjöcellen hade ställt sig bakom bildandet av Spanienkommittén som hälsades som en genuin enhetsfront.²⁶⁴ Retoriken i appellerna för Spanien påminde om den som under tidigare kampanjer hade odlats av ISH – dock utan att mera nämna organisationen med ett ord. I enlighet med enhetsfrontens politiska retorik vände man sig till ”sjötransportarbetarnas internationella proletariat” som

263 Konferenz am 18. und 19. Januar 1937. Diskussion zum Referat Henry: Spanien und Berichte aus den einzelnen Häfen bezw. Ländern, utan datum, 534/5/247, 13, 20, RGASPI.

264 'Hjälp till Spanien är vår huvuduppgift', *Hamn- och sjöproletären* 6:10, 1936, 1.

uppmannades att skapa övervakningskommittéer.²⁶⁵ Den 6 december uppträdde Svenska Sjöfolksförbundets ordförande Sven Lundgren, ordförande för Göteborgs socialdemokratiska klubb Wallentin Eliasson, ordförande för kommunistiska sjömanscellen Knut Björk och en representant för socialistiska sjömansklubben vid en gemensam "enhetsdemonstration" för Spanien i Göteborg.²⁶⁶

Nilson lämnade en utförlig redovisning för interklubbens arbete för den legala Spanienhjälpen, om att interklubben i Stockholm ordnat en gemensam stordemonstration för Spanien i december samt att Jansson-Mineur-kampanjen samlat in över 10 000 kronor. Det som han däremot inte berörde var interklubbens roll i värvningen av sjömän och hamnarbetare. Oklart är dock varför – i England och Frankrike utgjorde sjötransportarbetare en betydelsefull grupp av de frivilliga som åkte till Spanien.²⁶⁷ Såväl samtiden som senare akademisk forskning har dock framhållit att just sjömännen utgjorde den enskilt största gruppen bland de frivilliga från Skandinavien, se tabell 15.

Bertel Lundvik har funnit yrkesuppgifter för 377 svenska spanienfrivilliga. Av dessa var 121 sjömän. Kommunisterna utgjorde en proportionellt stor andel av de Spanienfrivilliga; av de 501 svenskar i den Internationella brigaden var 94 var medlemmar i SKP och ytterligare 75 var sannolika medlemmar i partiet medan 8 angav sig vara sympatisörer. Zeth Isaksson har ytterligare kunnat precisera uppgifterna; sjömän utgjorde omkring 18 procent av de 344 frivilliga som den svenska säkerhetstjänsten hade lyckats kartlägga medan knappt 53 procent var markerade som kommunister.²⁶⁸

265 'Aktivt understöd av de internationella sjömännen åt det spanska folket', *Hamn- och sjöproletären* 6:9, 1936, 8–9.

266 'Mot fascism – för demokrati', *Sjömannen* 12, 1936, 374.

267 Konferenz am 18. und 19. Januar 1937. Diskussion zum Referat Henry: Spanien und Berichte aus den einzelnen Häfen bzw. Ländern, utan datum, 534/5/247, 5–11, 25, RGASPI.

268 Zeth Isaksson, Frivilliga i det spanska inbördeskriget. Transnationell identitet och rollskapande praktiker i den svenska spanienrörelsen, C-uppsats i

Tabell 15. Spanienfrivilliga

Land	Internat.brigaden	Varav sjömän	Summa stupade och avlidna
Sverige*	659**	120*	127-177*
Danmark*	Ca 550	[...]	220
Norge***	Ca 225-255	82	100-150
Finland****	Ca 150-225	26*****	[...]

Källor: *Bertel Lundvik, *Solidaritet och partitaktik. Den svenska arbetarrörelsen och spanska inbördeskriget 1936–39*, *Studia Historica Upsalien-sia* 114, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1980, 135

**Zeth Isaksson, *Frivilliga i det spanska inbördeskriget. Transnationell identitet och rollskapande praktiker i den svenska spanienrörelsen, C-uppsats i historia, Historiska institutionen, Uppsala universitet*, 2016, 15

***Arve Kvaløy, *Norske frivillige i den spanske borgerkrig – norsk humanitær og militær hjelp til republikken 1936–39, hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo*, 1996, 81.

****Svend Rybner, 'Fairyländ – Nordic Communism and the Spanish Civil War 1936–1939', *Red Star in the North: Communism in the Nordic Countries*, eds. Åsmund Egge and Svend Rybner, Stamsund: Orkana Akademisk, 2015, 235

*****Jyrki Juusela, *Suomalaiset Espanjan sisällissodassa*, Jyväskylä: Atena Kustannus OY, 2003, 426–448.

Till en början utgjorde interklubbarna i Göteborg och Stockholm de centrala rekryteringspunkterna för de Internationella brigaderna. Här sammankom Spanienkommitténs värvnings- och resekommitté ledningsgrupp som utgjordes av kommunistiska sjömän, däribland redaktören för den kommunistiska sjöcellens organ *Hamn- och sjöproletären* Elis Wahlström samt den tidigare RFO-aktivisten Knut Björk. Såsom Lundvik framhåller hade SKP en stark ställning bland sjöfolket. Interklubbarna var ideala värv-

historia, Historiska institutionen, Uppsala universitet, 2016, 14, 17, 19. En förteckning med namn- och yrkesuppgifter om de svenska Spanienfrivilliga föreligger på 'Svenska frivilliga i Spanska inbördeskriget 1936–1939', <http://tjelvar.se/37-1.htm>, hämtad 19.1.2017; förteckningen upptar 115 personer med yrkesbeteckningen sjömän.

ningslokaler i och med att de var sjömännens samlingspunkter och kontrollerades av partiets förtroendemän. Därför bedömdes att risken för infiltration var liten i interklubbarna.²⁶⁹ I och för sig var detta ingen hemlighet utan ett känt faktum vilket såväl borgerliga som reformistiska samtida observatörer noterade. Björk utpekades i *Dagens Nyheter* som den centrale gestalten i Göteborg som sedermera begav sig iväg till Spanien med över femtio likasinnade.²⁷⁰ *Sjömannen* för sin del gav ett positivt erkännande: "Flertalet torde vara anslutna till kommunistiska partiet (kanske alla) men just nu kämpa de mot fascismen, för demokratin, för det spanska folkets frihet och rätt att själva bestämma över sina framtida öden."²⁷¹

Även bland de norska och danska frivilliga utgjorde sjömännen den största enskilda kontingenten och de flesta av dem var dessutom kommunister;²⁷² av de 152 norska frivilliga vars yrkesbakgrund Arve Kvaløy kunde identifiera var 82 sjömän medan omkring en tredjedel av de danska frivilliga var sjömän.²⁷³ I Jyrki Juuselas lista över finska frivilliga ingår såväl personer från Finland som Nordamerika; av 72 frivilliga från Finland var drygt en tredjedel sjömän.²⁷⁴

Medan den norska och svenska illegala hjälpen i huvudsak utgjordes av frivilliga kom Richard Jensen i Danmark att gå ett steg vidare i den "militanta antifascismen". Spindeln i nätet för de ytterst hemliga aktionerna var Kominterns tekniska byrå i Paris.

269 Bertel Lundvik, *Solidaritet och partitaktik*, 122–123, 137–138, 142. Även Jönsson, 'SKP och den svenska spanienrörelsen', 10, och Isaksson, *Frivilliga i det spanska inbördeskriget*, 22–24.

270 *Dagens Nyheter* 17.3.1937.

271 "Som ge mera än ord för sin socialism" – svenska sjömän i spanska regeringens uniformer', *Sjömannen* 4, 1937, 101.

272 Morten Møller, *De glemtes hær – danske frivillige i den spanske borgerkrig*, København: Gyldendal, 2017.

273 Arve Kvaløy, *Norske frivillige i den spanske borgerkrig – norsk humanitær og militær hjelp til republikken 1936–39, hovedoppgave i historie*, Universitetet i Oslo, 1996, 81.

274 Jyrki Juusela, *Suomalaiset Espanjan sisällissodassa*, Jyväskylä: Atena Kustannus OY, 2003, 426–448.

TIPK:s och ISH:s tidigare funktionär Auguste Dumay organiserade tillsammans med Émile Sellon fraktbolaget France-Navigation i april 1937 som täckmantel för den illegala transporten av krigsmaterial till den spanska regeringen.²⁷⁵ På Parisbyråns uppdrag chartrade eller köpte Jensen, officiellt i den spanska regeringens namn, nio fartyg och bemannade dem med pålitligt manskap med en bakgrund i RFO/ISH för att smuggla in vapen och militära förnödenheter till republikanerna. Officiellt var detta lika förbjudet som att värva frivilliga; Sovjetunionen hade förbundit sig att frånhålla sig att exportera eller re-exportera vapen till Spanien i och med man hade undertecknat noninterventionsfördraget. Därför skulle verksamheten under inga omständigheter få kopplas ihop med Sovjetunionen eller de legalt verksamma nationella kommunistpartierna. Försändelserna till regeringen måste därför ske i hemlighet och ordnas under täckmantel av någon typ av legal verksamhet.²⁷⁶ Jensens företag, som kom att gå under benämningen Jensen Shipping Company, ägdes officiellt av den spanska staten och fraktade till republikanerna vapen som man upphandlat i Danmark, Sverige, Finland, Estland, Lettland, Rumänien och Mexiko.²⁷⁷ En sådan aktion inträffade i augusti 1937 när hans kamouflagefraktbolag Franaviga Shipping Company köpte S/S *Tusker*. Under namnet S/S *Lola* gick fartyget under Panamas flagg från Köpenhamn till Konstanz i Rumänien där man skulle hämta en last med polska vapen och föra den till Grekland. De rumänska myndigheterna betvivlade dock fraktordern och när det visade sig att lasten var på väg till Spanien drog man tillbaka tillståndet.²⁷⁸

275 Se vidare Dominique Grisoni & Gilles Hertzog, *Les brigades de la mer*, Paris: Éditions Grasset et Fasquelle, 2012, första utgåvan 1979.

276 Nørgaard, *Krigen før krigen*, 17–20; Nørgaard, *Richard Jensen*, 80. Enligt Nørgaard skulle Ernst Wollweber ha varit spindeln i nätet för Jensens hemliga aktiviteter vilket dock betvivlas av Borgersrud, *Die Wollweber-Organisation*, 86–87.

277 Borgersrud, *Die Wollweber-Organisation*, 86; Tortzen, *En sømand han maa lide*, 264.

278 Brittiska säkerhetsmyndigheternas anteckningar, 30.8.1937, KV 2/2158, TNA.

Jensen Shipping Company är i och för sig redan en efterskrift till berättelsen om sjötransportarbetarnas international och dess verksamhet i Nordeuropa. Den figurerar inte i Gestapomaterialet som utmålade ISH att vara en sabotageorganisation som leddes av Ernst Wollweber. Lika litet omnämns Jensens aktioner i de få kvarvarande rapporterna från ISH:s sekretariat hösten 1936 och vintern 1937. Att Jensens aktioner inte omnämndes förvånar sist och slutligen inte: dels fanns det ingen rapportör från Danmark som närvarade vid ISH:s möte i januari 1937. Planerna av ISH:s sekreterare att fortsätta som informationsförmedlare förverkligades aldrig. Det som kamraterna i Paris inte visste var att Kominternledningen i Moskva bestämt sig för att likvidera både Röda fackföreningsinternationalen och ISH. Ungefär vid samma tidpunkt som Luigi Polano författade sin kritiska evaluering av ISH:s inflytande och betydelse för arbetet bland sjötransportarbetarna i Moskva publicerade *Hamn- och sjöproletären* ett utdrag från ett brev från Knut Björk som stred vid Guadalajarafronten. I samma nummer meddelade redaktionen att man inte visste om han mera var vid liv emedan han anmälts som försvunnen efter striderna.²⁷⁹ Den 1 april 1937 publicerade *Aftonbladet* fotografierna och namnen på tolv svenska frivilliga som stupat.²⁸⁰ Bland dessa fanns Knut Björk, en av dem ”som offrat sitt liv för demokratin”.²⁸¹

279 'Från våra svenska sjömän i den Internationella brigaden', *Hamn och Sjö* 7:4, 1937, 6.

280 'Tolv svenskar fallna i Spanien', *Aftonbladet*, 1.4.1937.

281 E. W. Berggren, 'De offrade sina liv för demokratin!', *Sjömannen* 4, 1937, 123.

Utblick: En radikalisering som kom av sig

Var allting förgäves? Var kommunisternas strävan att radikaliserar sjötransportarbetarna ett företag som var dömd att misslyckas från första början? Sjötransportarbetarnas fackliga organisering och den fackliga kampens politisering är en komplex historia som utgör den röda tråden i varje framställning om de nationella sjö- och hamnfackens historia. I regel framställs den som ett yrkesförbunds framväxt och dess fackliga fram- och motgångar med slutmålet att uppnå bättre arbetsförhållanden och löner. Globala förändringar såsom övergången från segel- till ångfartyg eller politiska och militära konflikter som försvårar eller förhindrar handelssjöfarten bildar ramverket för den nationella sjöfartens och sjömansyrkets historia.

Likaväl är dock den nationella berättelsen om sjötransportarbetarna en del av 1900-talets globala historia som denna bok avser att bidra till. Frånvaron av sjötransportarbetarnas politiska kamp i museerna beror inte på att den inte fanns – därom vittnar fackhistorikernas och fackförbundens egen framställning – utan kanske främst för att den tidvis hotade att splittra fackförbunden inifrån och därför inte passar föreställningen om de väderbitna och nedsotade arbetarnas enhet mot redarna och kaptenerna. Historikerna och egenframställningarna lyfter fram det mödosamma arbetet med att uppnå enighet och bilda en enad front. Men vem som kunde bli medlem i förbunden samt vilka medel och vilken väg man skulle slå in på för att nå en enhetlig front delade meningarna under 1900-talets första årtionden.

Sjömännens och hamnarbetarnas international hade inrättats som en radikal motpol till Internationella transportarbetarfede-

rationen. Den tillkom under en tidpunkt då den Kommunistiska internationalen eller Komintern hade gått in för en ytterväns-terlinje i slutet av 1920-talet och kom till uttryck genom klass-mot-klass-doktrinen. Denna doktrin skulle genomsyra både de kommunistiska partiernas taktik i förhållande till socialdemo-krater och vänstersocialister och den kommunistiska oppositio-nen inom de olika fackförbunden och i landsorganisationerna. Doktrinen påskrev en kompromisslös position gentemot den övriga vänstern och framförallt socialdemokratin utpekades som huvudfiende. Det socialdemokratiska ledarskapet anklagades för undfallenhet och för att samarbeta med de borgerliga partierna och arbetsgivarna. Enligt klass-mot-klass-doktrinen var detta ett svek mot arbetarklassen som i förlängningen beredde väg för ett fascistiskt maktövertagande. För kommunisterna gällde det att ta avstånd från allt samarbete med de förmenta 'socialfascisterna'; i stället skulle man bilda ett bålverk mot det socialdemokratiska partiet. Inom fackförbunden skulle den av kommunisterna ledda 'revolutionära' eller röda fackoppositionen gå till angrepp mot den socialdemokratiska och/eller socialistiska ledningen med mål att ta kontroll över förbunden.

Kommunisternas svekretorik hade sin grogrund i arbetarrö-relsens splittring under Första världskriget. Splittringen vidga-des till en klyfta i efterdyningarna av bolsjevikernas revolution i Ryssland i november 1917 och de misslyckade revolutionerna i Finland, Tyskland och Ungern 1918 och 1919 men lika väl som en följd av fredskrisen och arbetaroroligheterna i Storbritannien, Frankrike och USA 1919. För ytterväns-tern, som vid denna tid-punkt kom att omvandlas, formeras, omstöpas eller anslutas till kommunistiska rörelser och partier, framstod framför allt den moderata vänstern, arbetarpartierna eller socialdemokratin som den stora förrädaren – det var den tyska socialdemokratiska för-svarsministern Gustav Noske som kom att förkroppsliga detta svek när han kallade det tyska riksvärnet till hjälp för att kväva Spartakistupproret 1919.

Kommunisterna utgjorde i de flesta länderna och i de flesta fackförbunden en minoritet under mellankrigsperioden. Till en

början samarbetade kommunisterna med den radikala vänstern, i vissa länder anslöt sig arbetarpartier till Komintern, bland annat det norska. Början av 1920-talet var en tid då kommunisterna sökte riktning – samarbete med den radikala vänstern i vissa länder, parlamentariskt arbete där partiet var legalt. Med den Röda fackföreningsinternationalens grundade 1922 vidgades fältet och genom de olika Internationella propagandakommittéerna skulle aktiviteterna för den kommunistiska oppositionen inom fackförbunden samordnas. Någon stram organisatorisk hierarki förelåg inte, de Internationella propagandakommittéerna var i det närmaste politiska informationsplattformar framom organisationer med medlemmar och egna funktionärskårer. Grundidén var att kommunisterna skulle verka inom förbunden och samla och leda oppositionen mot fackledningen. I sig var denna opposition i regel mera löst strukturerad och saknade i de flesta fallen egna funktionärer eller språkrör.

Klass-mot-klass-doktrinen förpliktade även Röda fackföreningsinternationalen, de Internationella propagandakommittéerna och oppositionen inom fackförbunden. Följden var att den tidigare klyftan i arbetarrörelsen vidgades till ett gap och alla tidigare broar som hade slagits över klyftan raserades. Klyftan vidgades ytterligare som en följd av den världsomfattande ekonomiska depressionen som regeringarna och arbetsgivarna sökte att motarbeta, i regel genom lönesänkningar, rationaliseringar av produktionsprocessen samt avyttring av arbetskraft och nedläggning av produktionsanläggningar. Fackförbunden och arbetarpartierna stod trängda mellan två onda val – antingen söka kompromisser för att minska nöden eller gå in för en konfrontation mot arbetsgivarna och kapitalet. I regel valde man det förra och gav därmed utrymme för kommunisternas attacker mot socialdemokratien.

Kommunisternas kritik mot socialdemokratien och den moderata arbetarrörelsen fick under 1920-talet global respons. Den bolsjevikiska revolutionen och Sovjet-Ryssland framstod i ögonen på aktivister som motsatte sig den rådande koloniala, rassistiska och chauvinistiska världsordningen som idealet – här var

det en aktör och en stat som ansågs att hade förverkligat idealen om jämlikhet, broderskap och frihet oberoende av färg eller ras. Komintern och Sovjet-Ryssland, från 1922 Sovjetunionen, framstod som de enda aktörerna som kompromisslöst gick in för den 'proletära internationella solidariteten'. Denna gällde såväl i kampen mot den koloniala exploateringen och för nationernas rätt till självbestämmande och omedelbara självständighet som i frågan om vem som hade rätt att bli medlem i ett fackförbund. Även på denna punkt stod kommunisterna och den moderata arbetarrörelsen på var sin sida om gapet – de senare krävde att fackförbunden skulle vara öppna för alla och gick in för parollen 'lika lön för lika arbete oberoende av färg eller ras' medan de senare framstod som väktare av fackföreningen som en exkluderande sammanlutning som endast bevakade sina medlemmars intressen. I takt med att världsdepressionen framskred under början av 1930-talet framstod kommunisterna därför som de arbetslösas, de fackligt ickeanslutnas och de förtrycktas talförare.

För kommunisterna framstod Sovjetstaten som idealsamhället. Detta var en bild som effektivt vårdades och spreds av såväl Komintern som Röda fackföreningsinternationalen. Det var fråga om en positiv propaganda – inom loppet på tio år hade 'arbetarnas fädernesland' utvecklats till en modern industristat och medan de andra länderna registrerade en drastisk ekonomisk nedgång efter 1929 fortsatte de sovjetiska produktionssiffrorna att peka uppåt och någon arbetslöshet existerade inte. Propagandan var effektiv – att det sovjetiska 'undret' och industrialiseringen krävt miljontals offer när Stalin utraderade kulakerna förtegs lika mycket som att Ukraina drabbades av hungersnöd 1932. Ännu mindre var kommunisterna beredda att erkänna att Komintern och Röda fackföreningsinternationalen inte var en självständig aktör utan leddes ifrån Kreml. Allra minst ville man inse att Kominterns agenda i allt högre grad kom att följa Stalins realpolitiska bedömningar och avgöranden vilka efter 1933 inte nödvändigtvis var antifascistiska, antinazistiska, antikoloniala eller antirasistiska.

Kommunisterna hade gått i bräsch i kampen mot fascismen under 1920-talet. Klass-mot-klass-doktrinen varnade visserligen

för det fascistiska hotet men genom att socialdemokratin utpekades som 'arvfienden' som beredde vägen för fascismen stängde man möjligheten för att finna en gemensam linje gentemot ytterhögern. Nazisternas maktövertagande i Tyskland i januari 1933 tolkades således till en början inte som en katastrof utan som en nödvändig utveckling – först skulle man göra upp med de tyska socialdemokraterna, sedan med nazisterna. Planen på en generalstrejk rann ut i sanden, förslaget om en gemensam front med socialdemokraterna mot nazisterna avvisades. När nazisterna därefter slog till mot arbetarrörelsen i Tyskland i slutet av februari och början av mars 1933 var det för sent att agera.

Kommunisternas kollaps i Tyskland tolkades till en början inte som en kris för Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens verksamhet. Båda organisationer hade placerat huvudkvarteren för centrala enheter i Tyskland under 1920- och början av 1930-talet, däribland Röda fackföreningsinternationalens europeiska byrå i Berlin, internationella sekretariaten för Internationella arbetarhjälpen och Förbundet mot imperialismen i Berlin samt sekretariaten för Internationalen för sjömän och hamnarbetare och International Trade Union Committee of Negro Workers i Hamburg. När kommunisternas verksamhet förklarades illegal flyttades enheterna i all hast utanför Tysklands gränser, bland annat till Köpenhamn (delar av Röda fackföreningsinternationalens europeiska byrå samt Internationalen för sjömän och hamnarbetare) och Paris (Internationella arbetarhjälpen, Förbundet mot imperialismen och International Trade Union Committee of Negro Workers). Verksamheten skulle i princip fortsätta enligt gällande instruktioner man hade fått från huvudkvarteret i Moskva med tillägget att stöda det illegala arbetet i Tyskland, anslå en antinazistisk retorik i sin propaganda och uppmana till globala kampanjer mot Nazi-Tyskland.

I efterhand är det uppenbart att 1933 var krisåret som lade grunden till Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens upplösning och undergång. Redan en del samtida kommunistiska aktivister tolkade händelseutvecklingen som Stalins förräderi. Den mest högljudde och kända personen var Willi Münzenberg

som under 1920- och 1930-talet varit en av om inte den centrala aktören bakom en rad organisationer som hade gått i bräsch för den proletära internationella solidariteten, däribland Internationella arbetarhjälpen och Förbundet mot imperialismens. Under sin tid som landsflyktig i Paris hade han gått in för att bygga upp en gemensam front tillsammans med socialdemokraterna mot nazisterna. Denna kursändring hade blivit officiellt möjlig efter att Komintern vid sin sjunde världskongress 1935 gett avkall på klass-mot-klass-doktrinen och gått in för folkfrontsdoktrinen. I klartext innebar beslutet en helomvändning i kommunisternas inställning till vänstersocialister och socialdemokrater. Kursändringen hade inofficiellt redan påbörjats i Frankrike och Spanien 1934. Münzenberg hörde till förgrundsgestalterna i det tyska partiet som gick in för den nya doktrinen. Samarbetet varade dock endast några år och mot slutet av 1938 var det mer eller mindre lagt på is. Münzenberg hade vid denna tidpunkt fjärmats från partiet och Komintern; sista spiken för honom var det tysk-sovjetiska non-aggressionsfördraget den 23 augusti 1939 som tolkades av Münzenberg i sitt sista brev till Stalin som ett förräderi mot arbetarklassen och den internationella kommunismen.¹

Stalins svek och förräderi gentemot den internationella kommunismen började dock redan 1932, om inte tidigare. Det första – i efterhand – uppenbara tecknet på att Stalin ställde Sovjetunionens intressen framom Kominterns och den proletära internationella solidariteten inträffade under krisen i Manchuriet 1932 då Sovjetunionen till skillnad från Komintern *inte* protesterade mot den japanska imperialismen. Följande år avhöll sig Sovjetunionen att delta i bojkotten mot hakkorsflaggan och meddelade via Komintern att en handelsbojkott mot Nazityskland – som föreslagits av Socialistiska Internationalen – inte stod på agendan. Sovjetunionen protesterade inte mot förföljelserna av de tyska kommunisterna, ej heller bröt man de diplomatiska förbindelserna med Berlin. I stället förnyade Sovjetunionen sitt handelsavtal med Tyskland. Under Abessinienkrisen gällde det

1 Bernhard H. Bayerlein, *"Der Verräter, Stalin, bist du!" Vom Ende der linken Solidarität 1939–1941*, Berlin: Aufbau-Verlag, 2008.

för Stalin att upprätthålla sina förbindelser med Frankrike och Italien, någon bojkott av italienska fartyg eller förbud mot utförsel av livsmedel och råvaror från Sovjetunionen deklarerades aldrig. Under spanska inbördeskriget stod Sovjetunionen visserligen officiellt på republikens sida och försåg den republikanska armén med vapen, i gengäld tog man hand om den spanska centralbankens guldreserver.

Vissa kommunister blev i ett tidigt skede frustrerade och desillusionerade. George Padmore, landsflyktig sekreterare för International Trade Union Committee of Negro Workers i Paris, ville redan under hösten 1933 inleda samarbete med ickekommunister i den globala antikoloniala kampen; han uteslöts ur Komintern och USA:s kommunistparti i april 1934 med hänvisning till att han brutit mot den gällande doktrinen. Padmore själv förklarade att han bröt med kommunisterna när det blev uppenbart för honom att Stalin ämnade offra den antikoloniala kampen till förmån för att stabilisera Sovjetunionens relationer till Frankrike och Storbritannien. En annan som redan 1933 omvärderade sin position var Albert Walter, generalsekreteraren för Internationalen för sjömän och hamnarbetare; han anklagade de ledande anhängarna för konfrontationslinjen inom partiet för att ha förrått arbetarklassens sak.

Oklart är dock hur Albert Walters anklagelse skall tolkas. Var det förräderiet mot oppositionen och den linje som han företrädde inom Internationalen för sjömän och hamnarbetare? Walter hade varit med från början och var en av de ledande aktörerna bland de radikala sjömännen i Tyskland. Liksom de flesta fackligt aktiva sjömän var han i bakgrunden syndikalist men hade anslutit sig till partiet och därefter varit den ledande gestalten inom oppositionen i den tyska sjömansunionen. Tillika var han en av de ledande gestalterna i Internationella propagandakommittén för transportarbetarna under 1920-talet. När Internationalen för sjömän och hamnarbetare grundades i oktober 1930 valdes Walter till organisationens sekreterare och framstod som dess ledare fram tills han fängslades av nazisterna i mars 1933. Walter och hans organisation anammade helhjärtat konfrontationslinjen,

vilket även ledningen för organisationens sektioner, det vill säga den röda fackliga oppositionen i de nationella sjömans-, eldar- och hamnarbetarförbunden, gjorde. Något upprop om samarbete med socialdemokraterna eller en gemensam front gentemot nazisterna och fascisterna publicerade varken Walter eller hans organisation under vårvintern 1933. Var således förräderiet i Walters mening det att varken Röda fackföreningsinternationalen eller Sovjetunionen gick ut och fördömde Nazityskland?

Konfrontationstaktiken gick officiellt i graven hösten 1935. Detta beslut innebar även att mattan drogs undan för de olika kommunistiska organisationer som grundats av Röda fackföreningsinternationalen, bland annat Internationalen för sjömän och hamnarbetare. Beslutet innebar dock även slutet för moderorganisationen. Folkfrontstaktiken var lika med enhetsfronten och detta innebar att fackliga motorganisationer och fristående oppositioner skulle sammangå med de socialdemokratiska/västersocialistiska takorganisationerna och fackförbunden. Det som aldrig sades ut var att radikaliseringsprocessen och konfrontationstaktiken varit ett felbeslut.

Var Internationalen för sjömännen och hamnarbetarna, dess sektioner och dess aktivister endast brickor i ett större spel som planerades i och dirigerades från Moskva? Hade aktörerna en egenvilja eller var de endast hantlangare och verktyg som lydde order? Sett ur organisationens synvinkel var det fråga om en (relativt) strikt reglerad värld. Riktgivande planer och beslut fattades i Moskva i Kominterns och Röda fackföreningsinternationalens högkvarter där de mest inflytelserika personerna var Kremles representanter. I princip skulle sektionerna, vare det sig var nationella partier eller röda fackföreningsoppositioner, rätta sig efter planritningarna och doktrinerna som var bindande. Men det oaktat hade de enskilda aktörerna olika grader av handlingsutrymme och -möjligheter. Moskva kunde sända ut sina emissarier och instruktörer som kunde förbigå parti- och oppositionsledningen men redan behovet av att sända ut instruktörer visar att det var omöjligt att upprätta en strikt kontroll och absolut hierarki. Samma fick även Internationalen för sjömän och hamn-

arbetare erfar under sin korta verksamhetstid. Instruktioner från Hamburg möttes av motstånd och ignorerades, nationella och lokala aktörer tolkade direktiven på sitt eget sätt och agerade ofta efter eget bevåg (vilket i efterskott kunde resultera i en reprimand och offentlig självkritik). Speciellt under kampanjen mot hakkorsflaggan 1933 framstod diskrepansen mellan lokala handlingar och Moskvas agerande i öppen dager – aktioner mot hakkorsflaggan i Skandinavien möttes av kritik från fackförbundsledningen som undrade varför man överhuvudtaget skulle agera när ingenting händer i Sovjetunionen. För kommunisterna och ledningen för Internationalen för sjömän och hamnarbetare var detta ett dilemma. De vände sig till högkvarteret till för att få ett svar vilket dock uteblev i och med högkvarteret i Moskva var underställt Kremls intentioner.

Internationalen för sjömän och hamnarbetare, dess sektioner och aktivister befann sig i olika spänningsfält vilket både möjliggjorde och begränsade deras handlingsmöjligheter. Dels utgjorde man en del av Röda fackföreningsinternationalens och Kominterns globala nätverk, dels ingick man i nationella och lokala nätverk. Så länge som Komintern och Röda fackföreningsinternationalen var i behov av ett eget hemligt kommunikationsnätverk för att slussa hemliga agenter, handlingar, direktiv, korrespondens och pengar utanför myndigheternas kontroll behövdes Internationalen och dess föregångare som upprätthållare och samordnare av fungerande förbindelser vilka byggde på förtroendemän ombord på fartyg. I takt med att radiokontakter och flygtrafiken byggdes ut minskade behovet av att utnyttja sjöförbindelserna.

Internationalens och dess nationella sektioners förhållande till de nationella kommunistpartierna och dessas lokala sektioner gav ständigt upphov till schismer och interna bråk. Detta hade i de flesta länderna sitt ursprung i att den dominerande gruppen av radikala sjömän hade en bakgrund i syndikalismen och ofta varit medlemmar i International Workers of the World. Partidisciplinen och framför allt kravet att underordna sig partiledningen och -funktionärer var frågor som ständigt väckte debatt, inte minst för att sjömännen drogs med stigmat av att vara obotliga enstöringar

eller rabulister. Men liknande problem brottades även sektionernas ledning med – de aktiva medlemmarna hittades ombord ett fartyg medan de arbetssökande och arbetslösa fanns i hamnen. I och för sig var det samma utmaning som sjöfackförbundens ledning och funktionärer stod inför. Kampen i hamnen gällde därför vem som skulle få tillhöra förbundet medan kampen ombord gällde vem som förde besättningens talan.

Kommunisternas verksamhet i hamnarna och ombord på handelsfartyg under mellankrigstiden beskrivs träffande av Ludwig Eiber som rastlös. Knappt hade oppositionen utlyst den ena bojkotten eller strejken så följde redan nästa. Detta gällde speciellt i Tyskland under depressionen fram till 1933. I Nordeuropa var det mindre fråga om kontinuerliga strejk- och bojkottaktioner. I stället byggdes det upp ett radikalt tryck och en hög förväntan inför avtals- och löneförhandlingarna 1933 som i Sverige, Finland, Lettland och Danmark eskalerade och utmynnade i sjömansstrejker där kommunisterna och oppositionen hoppades kunna ta över strejkledningen och med hjälp av Internationalen räkna med konkret proletär internationell solidaritet. Ingen av strejkerna slutade med en framgång för oppositionen även om man vädrade morgonluft 1933 och 1934 och intalade sig att merparten av sjötransportarbetarna stod bakom dem.

Slaget gällde sist och slutligen inte lönereduceringarna utan fackförbundens ledning. I Danmark – som enda nordiska land – lyckades kommunisterna och oppositionen att genomföra under Richard Jensens ledning en kupp i eldarförbundet och avsätta den socialdemokratiska ledningen 1932 samt utträda ur Internationella transportarbetarfederationen och ansluta sig Internationalen för sjömän och hamnarbetare. I de övriga nordeuropeiska sjöfacken misslyckades aktionen, i Sverige och Finland framför allt för att förbundsledningen lyckades förbigå kraven på extrakongress samt genom att utesluta de mest radikala elementen ur förbunden. Talande är att när oppositionen i Sverige försökte ta sikte på förbunds kongressen hösten 1935 drog både partiet och Moskva mattan undan deras fötter genom att upplösa

Sjötransportarbetarnas röda fackföreningsopposition i enlighet med den nya doktrinen om fackföreningsenhet.

Kritiken från sjöfacken och framför allt deras ledning var att Internationalen för sjömän och hamnarbetare och dess sektioner hotade att splittra fackföreningarna och därmed underminera fackförbundens möjligheter att upprätta en enad front gentemot redarna. Kommunisterna och oppositionen utmålades som ansvarslösa vettvillingar och förespråkare för en kompromisslös agenda som var dömd att misslyckas. Det retoriska slaget gällde hur man skulle förstå begreppet 'enhet' och vem som skulle ha företrädet att definiera dess innebörd. Vem ingick i enheten, vems enhet var det fråga om och mot vem enade man sig? Skulle ickeanslutna och arbetslösa höra till enheten? Vem skulle leda den? Vems intressen styrde 'enheten' – partiet, förbundsledningen, funktionärskåren eller de som stod utanför den inre kretsen (d.v.s. oppositionen)? Frågan fick sin lösning med Internationalens och den röda fackföreningsoppositionens påtvingade självupplösning.

Några vittnesmål av enskilda sjömän, eldare eller hamnarbetare som varit engagerade i någon av de nationella sektionerna är svåra att spåra. Vad fick en besättningsmedlem eller hamnsjåare att ansluta sig till oppositionen? Vad innebar medlemskapet, vad betydde kommunismen för dem? Hur uppfattade de den internationella proletära solidariteten, vad läste de in i den, var den abstrakt eller kallade den till konkreta handlingar? En möjlig fingervisning ger den sista akten i mellankrigstidens proletära internationalism, nämligen sjömännens engagemang för republiken i det spanska inbördeskriget. Den troligtvis största kontingenten bland de frivilliga i den Internationella brigaden var kommunistiska sjömän och hamnarbetare. Min tolkning är att deras engagemang var en följd av att de tillhört en rörelse som aktivt gått in för och bejakat den proletära internationalismen som förespråkade en aktiv klassbaserad handling och ett stöd till dem som behövde hjälp oberoende av nation, färg eller ras. En liten minoritet valde att gå ett steg längre och bli militanta antifascister såsom Gustav Söder, Martin Rasmussen Hjelman, Gustaf Lång-

fors, Joseph Rimbartus Schaap eller Ernst Lambert som alla kom att ingå i Ernst Wollwebers organisation. Rasmussen Hjelman, Schaap och Lambert betalade med livet för sin insats – de dömdes till döden och avrättades av nazisterna; Söder och Wollweber dömdes till tukthus av de svenska myndigheterna medan Långfors tillsammans med Richard Jensen och andra danska aktivister dömdes till fängelsestraff av de danska myndigheterna för delaktighet i bombdåd som utfördes i Danmark. Den gemensamma nämnaren för dem alla var att de fått sitt elddop som aktivister i Internationalen för sjömän och hamnarbetare.

Bilaga 1. Existerande och planerade internationella sjömansklubbar, 1922–1937

Ort	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Nordsjön/Norska havet																
Aalborg																
Amsterdam																
Antwerpen																
Archangelsk																
Bergen																
Bremen																
Bremerhaven																
Emden																
Esbjerg																
Göteborg																
Hamburg																
Haugesund																
Hull																
London																
Murmansk																
Narvik																
Newcastle																
North Shields																
Odense																
Oslo																
Rotterdam																
South Shields																
Tromsø																
Trondheim																
Östersjön																
Danzig																
Gävle																
Kiel																
Köpenhamn																
Leningrad																
Lübeck																
Malmö																
Oskarshamn																
Stettin																
Stockholm																
Sundsvall																
Stugsund																
Rhen/Donau																
Bratislava																
Duisburg-Ruhrort																
Wien																
Medelhavet/Svarta havet																
Barcelona																
Batum																
Constanta																

[illegible]

Teckenförklaring:

Interklubb: existerar/reorganiseras	
Interklubb: plan/ej förverkligad	v
Ingen interklubb men annan RFI-enhet	l
Interklubb men ej under ISH:s kontroll	n

Källor: Lista på internationella sjömanklubbar i tidskrifterna Hamn- och sjöproletären (1931–1936) och Majakas (1932–1935) samt i listor i George Hardy, What is the International of Seamen and Harbour Workers? (1931), Kleine Bibliothek der ISH Nr 2, Einheitskongress des Wassertransportproletariats der Welt (1932); ISH, The World Unity Congress and its Decisions (1932). Därutöver uppgifter om enskilda interklubbar i följande RGASPI-mappar: 534/5/216 (1930), 534/5/219 (1930), 534/5/220–224 (1931), 534/5/230 (1932), 534/5/236 (1933), 534/5/241 (1934), 534/5/245 (1936).

Lista på figurer, illustrationer, kartor och tabeller

Figurer

1. ISH:s struktur enligt Gestapo 1937	... 31
2. Organisationsmodell för ISH, ca 1931	... 59
3. Sjöcellen och skeppscellerna	... 101

Illustrationer

1. R.F.O:s "kamp" för sjöproletärer – karikatyr publicerad i Svenska sjöfolksförbundets organ <i>Sjömannen</i>	... 63
2. Upprop till facklig enhetsfront i de danska sjötransportarbetarförbunden	... 78
3. Minns hjältarna i Kantons arbetarkommun och deras kamp mot övermakten!	... 81
4. Arbetslösa kinesiska eldare i Hamburgs hamn	... 83
5. Logotyp och symbol för TIPK:s skandinaviska sekretariat	... 89
6. <i>Den Internationale Transportarbeider: Transportarbeidernes Internasjonale Propagandakomitees Organ</i>	... 91
7. Fotografi över deltagarna i den skandinavisk-ryska sjömanskonferensen i Köpenhamn, december 1928	... 99
8. Flygblad från Söcellen DKP med inbjudan till 'segerfest' 8.9.1933	... 107
9. Klass mot klass: För kommunismen – mot socialfascismen	... 111
10. Den Röda Oppositionen slår till mot kapitalisterna	... 113
11. Gå med i den Röda Fackliga Oppositionen!	... 115
12. "De döda fartygen" – upplagda fartyg i Hamburgs hamn	... 117
13. Socialfascisternas blodhundar angriper interklubben i Hamburg	... 121
14. Sjömännens demonstration i Hamburg den 9.8.1930 under parollen "Inrätta sjömännens kampinternational"	... 123
15. Sjömännens och hamnarbetarnas international har grundats!	... 125

16. ISH:s första propagandaskrift	... 137
17. Kampinternationalens manifest för de skandinaviska sjömännen	... 139
18. ISH står emot redarnas utpressning!	... 176
19. Den lettiska sektionens organ <i>Baka</i>	... 183
20. "International kampfront"	... 188
21. "Välj delegater till ISH:s världskongress."	... 191
22. ISH:s världskongress samlades i Altona i maj 1932	... 198
23. Inför lönestriderna i Skandinavien 1933	... 207
24. <i>Anti-Fascist Front ISH News Items</i> 9, 18.3.1933	... 213
25. <i>Information and Press-Service of the ISH</i> 20, 10.8.1935	... 238
26. Den arbetslösa sjömannens prekära situation	... 254
27. RFO slår fackföreningsledningen med häpnad	... 266
28. Skal Søfyrbødernes-Forbund vedblivende ledes af en Social-fasist?	... 269
29. De danske RFO-publikationer <i>Laternen, Rød Kurs, Hooksen, Søens Ungdom</i> och <i>Udkiggen</i>	... 274
30. Den norska sektionens organ <i>Sjøtransportarbeideren</i>	... 277
31. Storkonflikten i Norge 1931 – RFO manar till kamp mot redarna och fackförbundsledningen	... 279
32. Sjøtransportarbeidernes RFO:s medlemsbok	... 285
33. Kurs på ISH	... 287
34. <i>Hamn- och sjöproletären</i>	... 290
35. Fascistkupp i Finland	... 298
36. De illegala tidskrifterna <i>Majakka</i> och <i>Kipinä-Gnistan</i>	... 302
37. De estniska och lettiska sektionernas illegala tidskrifter <i>Majakas</i> och <i>Baka</i>	... 308
38. Den revolutionära oppositionen slår till	... 310
39. Flygblad om ISH:s skandinaviska konferens i januari 1933	... 320
40. De radikala sjömännens demonstration mot fackförbundsledningen	... 322
41. Upprop om stödaktioner för sjötransportarbetarnas strejk i Danzig av Sjøfolkene og havnearbejdernes RFO	... 325
42. RFO:s krav inför avtals- och löneförhandlingarna i Skandinavien 1933	... 328
43. Handling är vägen till seger!	... 331
44. Skeppet lönesänkning	... 334
45. Stöd till de strejkande svenska sjömännen!	... 337
46. Sjøtransportarbeidernes RFO:s upprop om att utvidga strejken	... 339

47. Hårdhet i stället för undfallenhet	... 342
48. Flygblad för att sammankalla ett möte för att diskutera ISH:s enhetsfrontsförslag	... 348
49. Danskt uppprop om stöd till den svenska strejken	... 350
50. Var på er vakt!	... 351
51. RFO:s protest mot 'nederlagsuppgörelsen'	... 352
52. ISH:s uppprop om stöd till den finska strejken, tryckt i <i>Rød Kurs</i> i april 1933 samt som flygblad av Sjötransportarbetarnas RFO	... 362
53. ISH:s "pressmeddelande" den 13 juni 1933 om den finska strejken och aktionerna i Leningrad	... 365
54. Danskt flygblad riktat mot ITF som spreds under den finska sjömansstrejken	... 366
55. Danskt flygblad i samband med den lettiska sjömansstrejken	... 370
56. Wälläris flygfärd till England	... 375
57. Svenska sjöfolksförbundets fiender och splittrare – kommunisterna, fascisterna och redarna	... 386
58. Nya kortvariga organ för RFO – <i>Storm och Hamnarbetaren</i>	... 389
59. Sjötransportarbetarna marscherar under ISH:s fana	... 391
60. De moderna sjörövarna	... 393
61. Den verkliga enhetsfronten	... 397
62. Uppprop till kamp för treskiftesvakt och för bättre lön samt mot redarkapitalet från interklubben i Esbjerg	... 405
63. Interklubben i Hamburg	... 427
64. Läshörnan i interklubben i Hamburg	... 432
65. Interklubben i Leningrad	... 437
66. Interklubben i Köpenhamn har fått nya lokaler	... 445
67. Interklubben i Köpenhamn	... 445
68. Interklubben har flyttat igen	... 446
69. Interklubben i Esbjerg	... 450
70. Flygblad med inbjudan till interklubben i Narvik	... 455
71. Interiören i interklubben i Göteborg	... 462
72. Medlemskort för interklubben i Malmö	... 465
73. Inbjudan till fest som ordnas av interklubben i Köpenhamn	... 467
74. Gåsmiddagarna var en återkommande höjdpunkt som ordnades av interklubben i Köpenhamn	... 471
75. Uppprop till demonstration	... 473
76. Politiska budskap i Hamburgs gaturum	... 484

77. Proletariatet fördömer det imperialistiska kriget	... 497
78. Sjötransportarbetarna till kamp mot det imperialistiska kriget	... 503
79. Den japanska imperialismen slår till i Fjärran Östern	... 505
80. Den japanska arméns brutala framfart i Kina	... 507
81. Upprop till internationella solidaritetsdagen den 12 juni 1932	... 513
82. Hotet om ett förestående angrepp mot Sovjetunionen	... 516
83. Svarta sjömän, gå in i ISH!	... 526
84. Kommunisterna kallar till antifascistisk kongress i Köpenhamn	... 534
85. Riv ned hakkorsflaggan!	... 537
86. Danska hamnarbetare uppmanas antinazistisk aktion	... 539
87. "Sillén i brydsam situation" eller aktionen mot Kah-Mal	... 542
88. Kommunisternas dilemma – i Sverige skall man riva hakkorsflaggan, i Sovjetunionen vajar den	... 544
89. Sjomän spottar på hakkorsfanan	... 547
90. ISH:s upprop om kampdag mot det imperialistiska kriget och mot fascismen, juni 1934	... 548
91. <i>Hard Backbord</i> – Einheitsvereins illegala tidning som publicerades i Danmark	... 549
92. Albert Walter misshandlas av nazisterna	... 553
93. Till försvar av Sovjet-Kina	... 556
94. Upp till kamp mot det italienska kriget	... 567
95. Julens kaleidoskop eller Abessiniens sak är vår	... 572
96. Hjälp Erik Jansson och Knut Mineur ut ur Hitlers tukthus	... 580

Kartor

1. ISH:s kontaktpersoner, ca. 1936/37	... 245
2. Interklubbarnas globala nätverk	... 411
3. Interklubbarnas kopplingar	... 424
4. Kampanjer mot hakkorsflaggan	... 540

Tabeller

1. TIPK:s sekretariat	... 87
2. Zelle Hamburg 1928	... 104
3. ISH:s budget 1/1931–3/1933	... 147
4. ISH: Anslutna och sympatiserande organisationer, sommaren 1931	... 169
5. Delegater vid ISH:s världskongress	... 196

6. ISH:s budget 1933–1934	... 218
7. Organisationer anslutna till ISH i januari 1934	... 221
8. Interklubbar, januari 1934	... 222
9. Plan för omorganiseringen och utvecklingen av ISH, februari 1934	... 225
10. De skandinaviska ländernas handelsflotta 1931	... 253
11. Sjötransportarbetarnas RGO-grupper i Sverige, 1931-(1935)	... 292
12. Stockholms RFO ledning	... 293
13. Interklubbar i Sovjetunionen	... 407
14. Interklubbar 1935	... 490
15. Spanienfrivilliga	... 585

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Finland Riksarkiv, Helsingfors (FRA)

EK-Valpo I AMP

2404 L Kansainvälinen kommunistinen toiminta (sekalaista)

2404 L 1 Merimiesten ja satamatyöläisten internationale

EK-Valpo V H 15

2641 Merimiesten ja Lämmittäjien Unioni

EK-Valpo XIV C5b

2744 Merimieslakko v. 1933 – Kirjeenvaihto

EK-Valpo

623a Henkilömappi Frans Niilo Wälläri

Työväenarkisto (Arbetararkivet), Helsingfors (TA)

Sjömansstrejken i Finland och blockaden i England, Helsingfors: Finska sjömans- och eldarunionen 1933.

Kansan arkisto (Folkets arkiv), Helsingfors (KA)

Suomen Punainen Ammattijärjestö 1930–1935

D Toimitteet, Piiri- ja jaostolehdet

F Merimieslakko 1933

Sveriges Riksarkiv, Stockholm (SRA)

Kommittén ang. statsfientlig verksamhet

Stockholmspolisens kriminalavdelning Rotel 6 med föregångare

F X:6 Kommunistiska handlingar 1930–1933

Serie B I: 13 Rapport för Luleåärendet

SÄPO Äldre Aktsystemet

Volym 117 III B 3 Sjömansstrejken 1933 Pärm 1

Volym 118 III B 3 Sjömansstrejken 1933 Pärm 2-3

Volym 169 IV A 2 – IV A 4
Volym 279/28 VIII B1
Volym 280 Pärms VIII B 2 1
Volym 289 Pärms VIII B3 2
Volym 292 Pärms VIII C 2 7
Volym 294 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin Pärms 1
Volym 295 VIII C 3 Interklubb och Röd Marin Pärms 2–5

Utrikesdepartementets (UD) arkiv, 1920 års dossiersystem
HP 1459 32D, Den bolsjevikiska rörelsen: Sverige och utlandet, 1927–1928
HP 1460, Den bolsjevikiska rörelsen i Sverige och utlandet, Vol. XI

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Flemingsberg (ARAB)

Sveriges Kommunistiska Parti/Vänsterpartiet
R/7/D/5 Protokoll – politbyrå/AU/VU
R/7/F/3 Handlingar rörande fackliga frågor

Biographica – organisationer [samling]:
3170/3/13/10 Sjömännens kommunistiska riksfraktion
3170/3/13/11 Sjötransportarbetarnas röda fackliga opposition

Danmarks Riksarkiv, Köpenhamn (DRA)

Politiets Efterretningstjeneste
Wollwebersagen

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, Köpenhamn (ABA)

107 Richard Jensen Arkiv
33.136 Grå Guld Fagopposition
794 Dansk Metalarbejderforbund, Metal Søfart
33.13 Søfrybødernes forbund i Danmark

Ryska centret för bevarande och studium av samtidshistoriska dokument, Moskva (RGASPI)

Dokumentensammlung der deutschen Sicherheits- und Geheimdienste
1912–1945
458/9

Executive Committee of the Comintern (Kominterns exekutivkommitté,
EKKI)
495/4 EKKI/Politiska sekretariatet
495/11 Wilhelm Piecks sekretariat

495/12	Palmiro Togliattis sekretariat
495/14	André Martys sekretariat
495/15	
495/18	EKKI/Sekretariatet
495/20	EKKI/Byrå
495/25	EKKI/Organisationsbyrå (OrgBureau)
495/292/18	EKKI/Sekretariat

Komintern/Personmappar

495/205/188	Adolf Deter
495/205/2917	Albert Walter
495/205/5434	Adolf Deter
495/205/8628	Ernst Wollweber
495/208/41	Richard Jensen
495/208/208	Claus Jensen
495/208/281	Georg Hegner
495/221/425	Luigi Polano
495/247/540	Arthur Samsing

Parti Communiste Français (Franska kommunistpartiets handlingar)

517/1

Red International of Labour Unions (Röda fackföreningsinternationalen, RFI)

534/2	RFI/Sekretariat
534/3	RFI/Sekretariat
534/4	RFI/Europeiska sekretariatet
534/5	Internationella propagandakommittéer; ISH/ISH Sovbureau
534/6	RFI/Politbyrå
534/8	RFI/Exekutivbyrå

League Against Imperialism (Ligan mot imperialismen)

542/1

The National Archive, Kew (TNA)

HO 144/20657	International of Seamen and Harbour Workers, varia and bulletin
KV 2/1102	Richard Krebs, personmapp
KV 2/1799	Albert Walter, personmapp
KV 2/2158	Richard Jensen, personmapp
KV 2/3054	Ernst Wollweber, personmapp
KV 2/3729	Ernest Lambert (Avotin), personmapp
KV 3/127	Comintern 1931–1935
KV 3/128	International Organisations of Communist Parties

Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde (BArchB)

NY 4327/10 Nachlass Ernst Wollweber

R1507/2084 Reichskommissariat für die Überwachung der öffentlichen Ordnung und Nachrichtensammelstelle im Reichsministerium des Inneren

R1507/2085 Reichskommissariat für die Überwachung der öffentlichen Ordnung und Nachrichtensammelstelle im Reichsministerium des Inneren

R1501/20224 Reichsministerium des Inneren. Internationale Hafenbüros und Seemannklubs, Jan. 1930–Nov. 1933

R1501/20442 Reichsministerium des Inneren, KPD – Revolutionäre Gewerkschaftsbewegung, Jan. 1932–Mai 1932

R8051/207/1-2 Vereinigung für freie Wirtschaft

Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde – Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR (BArchB-SAPMO)

RY 1/I 2/708/54 Internationales Propagandakomitee der Transportarbeiter

Staatsarchiv Hamburg

213-11_00142/36 Staatsanwaltschaft Landgericht – Strafsachen Franz Tetrowitz

241-1 I_2904 Justizverw. I

621-1/90_7 Anklageschrift gegen Etkar André wegen Vorbereitung zum Hochverrat

Landesarchiv Schleswig (LAS)

Abt. 301 Akten des Ober-Präsidiums der Provinz Schleswig-Holstein betreffend die KPD

National Archive, Washington DC

CIC (Army Counter Intelligence Corps)

FO 10501 Report R-G44-50

Tryckta/publicerade källor

- Arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen, Byhistorisk Arkiv Esbjerg, "Esbjerg Tidsrejse 2 – Smedegade", <https://www.youtube.com/watch?v=UOako3Xxmp8>, (hämtad 10.11.2105).
- Commonwealth Navy Orders, \$153. Club "Out of Bonds" at Sydney, Commonwealth Navy Orders, Navy Office, Melbourne 3.11.1931, http://www.navy.gov.au/sites/default/files/documents/Commonwealth_Naval_Orders_1931.pdf (hämtad 20.11.2015).
- Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter (Hrsg.), *Die 5. Internationale Konferenz der Revolutionären Transportarbeiter Abgehalten in Moskau im April 1928*, Moskau: Internationales Propaganda- und Aktionskommittee der revolutionären Transportarbeiter, 1928.
- [ISH,] *Kleine Bibliothek der ISH, 20. Mai 1932 in Hamburg. Einheitskongress des Wassertransportproletariats der Welt*, Hamburg: International of Seamen and Harbour Workers, utan årtal [1931/32].
- ISH, *The World Unity Congress of the International Water Transport Workers and its Decisions*, Hamburg: International of Seamen and Harbour Workers, utan datum [ca 1932].
- [Komintern,] *Krigsfaran och kommunisternas uppgifter: teser över kampen mot det imperialistiska kriget, antagna å Kominterns sjätte världskongress 1928*, Stockholm: Fram, 1929.
- [Komintern,] *Världskriget och kommunistiska internationalens uppgifter*, Stockholm: Fram, 1929.
- Linke, Horst Günter (Hrsg.), *Quellen zu den deutsch-sowjetischen Beziehungen 1917–1945*, [Quellen zu den Beziehungen Deutschlands zu seinen Nachbarn im 19. und 20. Jahrhundert, Band 8] Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998.
- [NN,] 'Resultatet av kominternexekutivens tionde plenum', *Kommunistisk tidskrift. Månadsskrift för marxistisk-leninistisk teori och praktik*, utgiven av Sverges Kommunistiska parti (sektion av K.I.), Årgång 1, september 1929.
- Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktigärenden och säkerhetstjänst. II. Betänkande angående utlämnande av uppgifter om flyktningar. Statens offentliga utredningar 1946:93, Stockholm: Socialdepartementet, 1947.
- Seamen's Church Institute, "Hospital Flyer," *SCI Digital Archives*, <http://seamens-church-archives.org/sci/items/show/1828>.
- 'Spanish Civil War and the Seafarers and Dockers', <https://scwharbour3639.wordpress.com/over/>, (hämtad 2.3.2018).

'Svenska frivilliga i Spanska inbördeskriget 1936–1939', <http://tjelvar.se/37-1.htm>, (hämtad 19.1.2017).

Svenska Sjöfolksförbundet (utg.), *Sjömannen Bilaga 7B. En granskning av Sil-lénarnas förslag till nya förbundsstadgar*, Göteborg: Tryckeriaktiebolaget Framåt, 1935.

'Swedish and Scandinavian Volunteers in the International Brigades in the Spanish Civil War (1936–1939); Communication of a minority group based on Swedish Printed Sources and Spanish Archives and Printed Sources', <https://michikomurai.wordpress.com/2011/08/12/title-swedish-and-scandinavian-volunteers-in-the-international-brigades-in-the-spanish-civil-war-1936-1939-communication-of-a-minority-group-based-on-swedish-printed-sources-a/>, (hämtad 27.2.2018).

Weber, Hermann; Drabkin, Jakov; Bayerlein, Bernhard H. (Hrsg.), *Deutschland, Russland, Komintern II. Dokumente (1918–1943)*, Berlin/München/Boston: De Gruyter, 2015.

Samtidslitteratur och memoarer

Andersen, Sv. From, *Sømaendenes forbund i Danmark 60 års dagen*, Festnummer af "Ny Tid", København, 1957.

Casparsson, Ragnar, *LO under fem årtionden. Del 2, 1924–1947*, Stockholm: Landsorganisationen i Sverige, 1948.

Danielsson, O., *Några särdrag i förbundets historia*, Göteborg: Svenska sjöfolksförbundet, 1939.

Ericsson, Hjalmar, *Sillénkommunisterna under sjömansstrejken 1933*, Göteborg: Svenska sjöfolksförbundet, 1933.

Fisch, Hartvig, *Pest over Europa: Bolchevisme – Fascisme – Nazisme*, København: Gyldendal, 1933.

Hardy, George, *Those Stormy Years: Memories of the Fight for Freedom on Five Continents*, London: Lawrence & Wishart, 1956.

Hausen, Hans Hedtoft, *Kommunisterne splitter*, København: Fremad, 1933.

Hjern, Harald, *Svenskt sjöfolk. Fackligt värv under 25 år*, Stockholm: Svenska sjöfolksförbundet, 1939.

Jensen, Richard, *Frem i lyset. Jan Valtin Gestapo Agent Nr. 51*, København: Prior, 1946.

Jensen, Richard, *En omtumlet tilværelse*, København: Fremad, 1957.

King, Jerry; Emerson, Ralph; Renaud, Fred; McRyn, Lawrence, *We accuse (from the record) [A Factual History of the Seamen's Labor Movement]*, s.a., s.l.

Knüfken, Hermann, *Von Kiel bis Leningrad. Erinnerungen eines revolutionären Matrosen 1917 bis 1930*, Berlin: BasisDruck Verlag, 2008.

- Kuusinen, Otto, 'Om det internationella läget och uppgifterna för Kommunistiska internationalens sektioner', *Det internationella läget och Kominternsektionernas uppgifter*, Stockholm: Arbetarkultur 1933, tillgänglig på marxist-arkiv.se.
- Laurssen, Thomas, Sømændenes forbund i Danmark 1857–1947, København: Sømændenes forbund, 1947.
- Lätt, Nisse, *En svensk anarkist berättar*, 1993, <https://www.sac.se/content/download/3896/27769/file/nisse.pdf>, hämtad 20.2.2018.
- Mineur, Kurt, *Tukthus. En proletärs minnen*, Möklinta: Gidlunds förlag, 1970.
- Rasmussen, Harry, Søfyrbødernes forbund 1897–1947: jubilaumsskrift udarbejdet over de vigtigste begivenheder i de forløbne 50 aar, [København: Søfyrbødernes forbund 1947].
- Sayers, Michael och Albert E. Kahn, *Den stora sammansvärjningen mot Sovjetunionen*. Med förord av senator Claude Pepper. Översättning till svenska av Arthur Magnusson, Stockholm: Arbetarkulturs förlag, 1951.
- Sjötransportarbetarnas R.F.O. (utg.), *Sjömansstrejkens lärdomar – R.F.O. i kamp*, Stockholm: Sjötransportarbetarnas R.F.O., 1933.
- Szubanski, Rajmund, Sabotage Operations of the Prewar Anti-fascist League, translation of the article "Ships are Sinking" in the Polish periodical *Morze* No. 3, March 1960, Warsaw, page 7, U.S. Joint Publications Research Service, New York.
- Søfolkenes R.F.O., sektion af I.S.H. (utg.), *Søfolkenes Strejke 1934*, København: Søfolkenes R.F.O., sektion af I.S.H., 1934.
- Valtin, Jan, *Out of the Night*, New York: Alliance Book Corporation, 1941.
- Valtin, Jan, *Ur nattens djup*. Svensk översättning av Nils Homberg, Stockholm: Bonnier, 1942.
- Valtin, Jan, *Ud af mørkret*, København: Prior, 1946.
- Wälläri, N[iilo], *Myrskyssä ja myötätuulessa – I storm och medvind*, Helsinki: Suomen Merimies-Unioni, 1951.
- Wälläri, Niilo, *Antoisia vuosia. Muistelmia toiminnasta ammattiyhdistysliikkeessä*, Helsinki: Weilin+Göös, 1967.

Tidningar

Aftonbladet
Aftontidningen
Ajan Sana
Arbeiderbladet
Arbeideren

Arbeidet
Arbetaren
Arbetartidningen
The Crisis
Dagens Nyheter
Folkets Dagblad
Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning
Hamburger Volkszeitung
Haugesunds Avis
Hufvudstadsbladet
Nordisk Tidene
Norrskensflamman
Nya Dagligt Allehanda
Ny Dag
Socialdemokraten
Suomen Sosiaalidemokraatti
Svenska Dagbladet
Svenska Rikstidningen
Työ
Työväenjärjestöjen Tiedonantaja
Vossische Zeitung

Tidskrifter

Anti-Fascist Front: ISH News Items
Anti-Fascistisk Front. ISH's Meddelseblad
Arbeiter-Illustrierte Zeitung
Eldaren. Organ för Svenska Eldare Unionen
Hamn- och sjöproletären
Hamnarbetaren
Den Internasjonale Transportarbeider
Internationale Gewerkschafts-Pressekorrespondenz
Internationale Pressekorrespondenz
Laternen
Kipinä

Majakas
Majakka
Merimiehet
Merimies
Merimies-Sjömannen
Rød Kurs
Röd Vakt. Organ för Göteborgs Revolutionära Sjötransportarbetare,
Der Scheinwerfer
Service d'information et de Presse de l'I.M.D.
Sjömannen
Sjötransportarbeideren
Storm
Stormklockan
Strejknyheter. Strejkbulletin utgiven av Sjötransportarbetarnas RFO
Strejkvakten. Strejkbulletin utgiven av Sjötransportarbetarnas RFO
Sø- og Havnearbejderen
Utkiggen. Organ for Søens og havens arbejdere
The Waterfront Worker

Akademiska avhandlingar

- Borgersrud, Lars, Wollweber-organisasjonen i Norge, doktorsavhandling i historie ved Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, 1995, http://www.larsborgersrud.no/boker/wollweber_komplett_b5.pdf.
- Bozinovski, Robert, The Communist Party of Australia and Proletarian Internationalism, 1928–1945, PhD thesis, Victoria University, Australia, 2008.
- Isaksson, Zeth, Frivilliga i det spanska inbördeskriget. Transnationell identitet och rollskapande praktiker i den svenska spanienrörelsen, C-uppsats i historia, Historiska institutionen, Uppsala universitet, 2016.
- Kvaløy, Arve, Norske frivillige i den spanske borgerkrig – norsk humanitær og militær hjelp til republikken 1936–39, hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 1996.
- Lindemans, Alexander, 'Terreur' in Antwerpen. De Wollwebergroep Revisited, publ. MA-avhandling i historia, Universiteit Gent, 2014.
- Manninen, Anniitta, Punaisesta ammattijärjestöstä SAK:hon. Ammattiyhdistystoiminta SKP:n yhteisrintamataktiikan tienraivaajana 1930–1935, avhandling pro gradu i politisk historia, Helsingfors universitet, 1981.

- Margain, Constance Micalef, *L'Internationale des gens de la mer (1930–1937). Activités, parcours militants et résistance au nazisme d'un syndicat communisme de marins et dockers*. Thèse pour obtenir le grade de docteur de l'université du Havre, discipline: Histoire, 2015.
- Nilsson, Robert, *Bojkotta Hitlerolympiaden! Bojkottkampanjen 1936 som praktik*, uppsats i historia, Malmö högskola, 2007.
- Rantala, Viktor, *Den gemensamma kampen. Samarbetet mellan den finska och svenska säkerhetspolisen åren 1938–1941*, avhandling pro gradu i historia, Helsingfors universitet, 2013.
- Widing, Tomas, *Att jämna vägen för kommunismen. Sveriges Kommunistiska Parti, folkfrontspolitiken och Jansson-Mineur-kommittén 1935–1938*, masteruppsats, Historiska institutionen, Stockholms universitet, 2018.

Handböcker och referensverk

- 'Arbejderhistorisk bladliste 1931–1940', <http://spip.modkraft.dk/tidsskriftcentret/undersider/article/arbejderhistorisk-bladliste-1931>.
- Björlin, Lars, och Helene Carlbäck (red.), *Sverige i ryska arkiv: Guide till ryska källor om svensk historia under 1900-talet, volym 2*, Stockholm: Riksarkivet, 1999.
- Buckmiller, Michael & Klaus Meschkat (Hrsg.), *Biographisches Handbuch zur Geschichte der Kommunistischen Internationale. Ein deutsch-russisches Forschungsprojekt*, Berlin: Akademie Verlag, 2007.
- Degras, Jane (ed.), *Communist International 1919–1943 Documents, Volume III. 1919–1943*, London and New York: Routledge, 1971.
- Le Maitron. Dictionnaire Biographique, Mouvement Ouvrier Mouvement Social*, <http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/>.
- Leksikon for det 21. Århundrede*, <https://leksikon.org/art.php?n=3891&t=514>.
- Weber, Hermann; Herbst, Andreas (Hrsg.), *Deutsche Kommunisten. Biographisches Handbuch 1918 bis 1945*, überarbeitete und stark erweiterte Auflage, Berlin: Dietz-Verlag, 2008.
- Weber, Hermann; Drabkin, Jakov; Bayerlein, Bernhard H.; Galkin, Aleksandr (Hrsg.), *Deutschland, Russland, Komintern. II. Dokumente*, Berlin/Boston: De Gruyter, 2014.

Forskningslitteratur

- Adi, Hakim, 'The Comintern and Black Workers in Britain and France 1919–37', *Immigrants and Minorities* 28:2–3, 2010, 224–245.

- Agosti, Aldo, *Palmiro Togliatti. A Biography*, London and New York: IB Tauris, 2008.
- Agrell, Wilhelm, *Stora sabotageligan. Komintern och Sovjetunionens underjordiska nätverk i Sverige*, Stockholm: Atlantis, 2016.
- Ahuja, Ravi, 'Mobility and Containment: The Voyages of South Asian Seamen, c. 1900–1960', *International Review of Social History* 51:S14, 2006, 111–141.
- Albert, Gleb J., "'To help the Republicans not just by donations and rallies, but with the rifle': Militant solidarity with the Spanish Republic in the Soviet Union, 1936–1937", *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 21:4, 2014, 501–518.
- Albert, Gleb J., *Das Charisma der Weltrevolution. Revolutionärer Internationalismus in der frühen Sowjetgesellschaft 1917–1927*, Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2017.
- Andrews, Geoff, Fisherman, Nina and Kevin Morgan (eds.), *Opening the Books: Essays on the social and cultural history of British communism*, London: Pluto Press, 1995.
- Asante, S.K.B., *Pan-African Protest: West Africa and the Italo-Ethiopian Crisis, 1934–1941*, London: Longman, 1977.
- Balachandran, Gopalan, 'Conflicts in the International Maritime Labour Market: British and Indian seamen, employers, and the state, 1830–1939', *The Indian Economic & Social History Review* 39:1, 2002, 71–100.
- Balachandran, Gopalan, 'Subaltern Cosmopolitanism, Racial Governance and Multiculturalism: Britain, c. 1900–45', *Social History* 39:4, 2014, 528–546.
- Ballantyne, Tony & Antoinette Burton, 'Imperien und Globalität', Emily S. Rosenberg, *Geschichte der Welt. 1870–1945, Weltmärkte und Weltkriege*, München: C.H.Beck, 2012, 287–430.
- Bayerlein, Bernhard H., 'Das neue Babylon. Strukturen und Netzwerke der Kommunistischen Internationale und ihre Klassifizierung', *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung* 2004, 181–270.
- Bayerlein, Bernhard H., 'Der Verräter, Stalin, bist du!' *Vom Ende der linken Solidarität 1939–1941*, Berlin: Aufbau-Verlag, 2008.
- Bayerlein, Bernhard H., 'Deutscher Kommunismus und transnationaler Stalinismus – Komintern, KPD und Sowjetunion 1929–1943', Hermann Weber, Jakov Drabkin, Bernhard H. Bayerlein, Aleksandr Galkin, *Deutschland, Russland, Komintern. I. Überblicke, Analysen, Diskussionen*, Berlin/Boston: De Gruyter, 2014, 225–400.
- Beevor, Anthony, *Spanska inbördeskriget*, Lund: Historiska media, 2008.
- Belogurova, Anna, 'Networks, Parties, and the "Oppressed Nations": The Comintern and Chinese Communists Overseas, 1926–1935', *Cross-Currents: East Asian History and Culture Review* 6:2, 2017, 558–582.

- Berge, Lars Folke, 'Den bortglömda Afrikasolidariteten: Svenska manifestationer inför det Italiensk-etiopiska kriget 1935–36', Urban Claesson och Dick Åhman (red.), *Kulturell reproduktion i skola och nation. En vänbok till Lars Pettersson*, Möklinta: Gidlunds förlag, 2016, 149–68.
- Bergholm, Tapio, *Halpatyövoimasta hyvinvointiin – Suomen merimiesten ammattiyhdistysoiminta 1916–1996*, Helsinki: Suomen Merimies-Unioni, 1996.
- Bergholm, Tapio, *Hajanainen ja sekava sukupuoli. Kuljetusalan ammattiliitot 1905–1995*, <https://www.tyark.fi/lists/aktliitto.htm>.
- Bergholm, Tapio, 'Wälläri, Niilo', *Biografiskt lexikon för Finland 4. Republiken M–Ö*, Helsingfors, 2011.
- Bieler, Andreas and Ingemar Lindberg (eds.), *Global Restructuring, Labour and the Challenges for Transnational Solidarity*, London and New York: Routledge, 2011.
- Björlin, Lars, 'Röd skandinavism i Komintern: SKP:s kris och splittring 1924', *Arbetshistoria* 18:1, 1994, 18–30.
- Bolin, Jan, *Parti av ny typ? Skapande av ett svenskt kommunistiskt parti 1917–1933*, Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 2004.
- Borgersrud, Lars, *Die Wollweber-Organisation und Norwegen*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 2001.
- Bourgeois, Guillaume, 'Sans patrie ni frontières de Jan Valtin: l'affaire de presse et le secret bien gardé des services spéciaux', *Le temps des médias* 16:1, 2011, 19–51.
- Braskén, Kasper, 'In Pursuit of Global International Solidarity? The Transnational Networks of the International Workers' Relief, 1921–1935', Holger Weiss (ed.), *International Communism and Transnational Solidarity: Radical Networks, Mass Movements and Global Politics, 1919–1939*, Leiden and Boston: Brill, 2017, 130–167.
- Braskén, Kasper, 'The British Miners' and General Strike of 1926: Problems and Practices of Radical International Solidarity', Holger Weiss (ed.), *The Global Dimension of Radical International Solidarity Organizations during the Inter-war Period*, Leiden and Boston: Brill, 2017, 168–190.
- Buchanan, Tom, *East Wind: China and the British Left, 1925–1976*, Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Buchanan, Tom, 'China and the British Left in the Twentieth Century: Transnational Perspectives', *Labour History* 54:5, 2012, 540–553.
- Buchanan, Tom, 'The Dark Millions in the Colonies are Unavenged': Anti-Fascism and Anti-Imperialism in the 1930s', *Contemporary European History* 25:4, 2016, 645–665.
- Burkman, Thomas W., *Japan and the League of Nations: Empire and world order, 1914–1938*, Honolulu: University of Hawaii Press, 2008.

- Buschak, Willy, *Edo Fimmen. Der schöne Traum von Europa und die Globalisierung*, Essen: Klartext Verlag, 2002.
- Bush, Barbara, *Imperialism, Race and Resistance: Africa and Britain 1919–1945*, London: Routledge, 1999.
- Byrne, David, 'Class, Race, and Nation: The Politics of the "Arab Issue" in South Shields, 1919–39', Diane Frost (ed.), *Ethnic Labour and British Imperial Trade: A History of Ethnic Seafarers in the UK*, London: Psychology Press, 1995, 89–103.
- Callaghan, John, 'The Communists and the Colonies: Anti-imperialism between the Wars', G. Andrews, N. Fishman & K. Morgan (eds.), *Opening the Books: Essays on the Social and Cultural History of the British Communist Party*, London: Pluto Press, 1995, 3–22.
- Callaghan, John, 'Storm over Asia: Comintern Colonial Policy in the Third Period', Matthew Worley (ed.), *In Search of Revolution: International Communist Parties in the Third Period*, London and New York, 2004, 18–37.
- Carr, E. H., *The Twilight of the Comintern 1930–1935*, Basingstoke: MacMillan, 1982.
- Carr, E. H., *The Comintern and the Spanish Civil War*, London: Pantheon Books, 1984.
- Chase, William J., *Enemies Within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression, 1934–1939*, New Haven: Yale University Press, 2001.
- Clarke III, J. Calvitt, Italy, Russia, Japan, Ethiopia, and the War of 1935–6, paper presented to the Third Pan-European International Relations Conference and Joint Meeting with The International Studies Association, Vienna, Austria, September 16–19, 1998.
- Clarke III, J. Calvitt, *Alliance of the Colored People: Ethiopia and Japan before World War II*, Woodbridge, Suffolk & Rochester, NJ: James Currey, 2011.
- Clarke III, J. Calvitt, 'Soviet Appeasement, Collective Security and the Italo-Ethiopian War of 1935 and 1936', G. Bruce Strang (ed.), *Collision of Empires. Italy's Invasion of Ethiopia and its International Impact*, London and New York, 2017 [2013]: Routledge, 261–286.
- Cherny, Robert W., 'Prelude to the Popular Front: The Communist Party in California', *American Communist History* 1:1, 2002, 5–42.
- Christensen, Chr., *Havnearbejdernes Fællesforbund gennem 50 år 1914–1964*, [København: 1964], <http://www.1980.dk/pdf/HF%20jubilaums%20skrift%201964.pdf>.
- Costello, Ray, *Black Salt: Seafarers of African Descent on British Ships*, Liverpool: Liverpool University Press, 2012.
- Darlington, Ralph, *Syndicalism and the Transition to Communism. An International Comparative Analysis*, Aldershot and Burlington, VT: Ashgate, 2008.

- Delport, Anri, 'Changing Attitudes of South Africans Towards Italy and its People during the Second World War, 1939 to 1945', *Historia* 58:1, 2013, 167–190.
- Derrick, Jonathan, *Africa's 'Agitators'. Militant Anti-Colonialism in Africa and the West, 1918–1939*, London: Hurst, 2008.
- Dørum, Knut, 'De rødes kamp mot fascismen i Norge i 1930-årene', *Historisk tidskrift för Finland* 1, 2017, 75–113.
- Egge, Åsmund, 'Hvorfor ble Arbeiderpartiet splittet i 1923?', *Historisk tidsskrift* 82:3, 2003, 229–262.
- Egge, Åsmund, & Svend Rybner (eds.), *Red Star in the North. Communism in the Nordic Countries*, Stamsund: Okana Akademisk, 2015.
- Eiber, Ludwig, *Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Hansestadt Hamburg in den Jahren 1929 bis 1939. Werftarbeiter, Hafenarbeiter und Seeleute: Konformität, Opposition, Widerstand*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000.
- Eley, Geoff, *Forging Democracy: The history of the left in Europe, 1850–2000*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2002.
- Eliasson, Ulf, *I försvarets intresse. Säkerhetspolisens övervakning och registrering av ytterlighetspartier 1917–1945*, Lund: Nordic Academic Press 2006.
- Estvall, Martin, *Sjöfart på stormigt hav: Sjömannen och Svensk Sjöfarts tidning inför den nazistiska utmaningen 1932–1945*, Växjö: Växjö University Press, 2009.
- Evans, Neil, 'Across the Universe: Racial Violence and Post-war Crisis in Imperial Britain, 1919–25', *Immigrants and Minorities* 13: 2–3, 1994, 58–88.
- Featherstone, David, 'The spatial politics of the past unbound: transnational networks and the making of political identities', *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs* 7:4, 2007, 430–452.
- Featherstone, David, 'Black internationalism, Subaltern Cosmopolitanism, and the Spatial Politics of Antifascism', *Annals of the Association of American Geographers* 103:6, 2013, 1406–20.
- Featherstone, David, 'Black internationalism, international communism and anti-fascist political trajectories: African-American volunteers in the Spanish Civil War', *Twentieth Century Communism – A Journal of International History* 7, 2014, 9–40.
- Featherstone, David, 'Maritime Labour and Subaltern Geographies of Internationalism: Black Internationalist Seafarers' Organising in the Interwar Period', *Political Geography* 49, 2015, 11–13.
- Featherstone, David, 'Harry O'Connell, Maritime Labour and the Racialised Politics of Place', *Race & Class* 57:3, 2016, 71–87.
- Fisher, David James, *Romain Rolland and the Politic of Intellectual Engagement*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1988.

- Fleming, John V., *The Anti-Communist Manifestos. Four books that shaped the Cold War*, New York: W.W. Norton, 2009.
- Fowler, Josephine, 'From East to West and West to East: Ties of Solidarity in the Pan-Pacific Revolutionary Trade Union Movement, 1923–1934', *International Labor and Working-Class History* 66, 2004, 99–117.
- Fowler, Josephine, *Japanese and Chinese Immigrant Activists: Organizing in American and International Communist Movements, 1919–1933*, New Brunswick, NJ, and London: Rutgers University Press, 2007.
- Fronczak, Joseph, 'Local People's Global Politics: A Transnational History of the Hands off Ethiopia Movement of 1935', *Diplomatic History* 39:2, 2015, 245–274.
- Frost, Diane, 'Racism, Work, and Unemployment: West African Seamen in Liverpool, 1880s–1960s', Diane Frost (ed.), *Ethnic Labour and British Imperial Trade: A History of Ethnic Seafarers in the UK*, London: Psychology Press, 1995, 22–33.
- Frost, Diane, 'Racism and Social Segregation: Settlement patterns of West African seamen in Liverpool since the nineteenth century', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 22:1, 1996, 85–95.
- Frost, Diane, 'Diasporan West African Communities: The Kru in Freetown and Liverpool', *Review of African Political Economy* 29:92, 2002, 285–300.
- Gebrekidan, Fikru, 'In Defense of Ethiopia: A Comparative Assessment of Caribbean and African American Anti-Fascist Protests, 1935–1941', *North-east African Studies, New Series* 2:1, 1995, 145–173.
- Genova, James E., 'The Empire Within: The Colonial Popular Front in France, 1934–1938', *Alternatives: Global, Local, Political* 26:2, 2001, 175–209.
- Getty, Arch and Oleg V. Naumov, *The Road to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932–1939*, Yale: Yale University Press, updated and abridged version 2010 [1999].
- Goodall, Heather, 'Port Politics: Indian Seamen, Australian Unions and Indonesian Independence, 1945–47', *Labour History* 94, 2008, 43–68.
- Grisoni, Dominique & Gilles Hertzog, *Les brigades de la mer*, Paris: Éditions Grasset et Fasquelle, 2012, första utgåvan 1979.
- Harris, Joseph E., *African-American Reactions to War in Ethiopia, 1936–41*, Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1994.
- Haslam, Jonathan, *Soviet Foreign Policy 1930–1933: The Impact of the Depression*, London and Basingstoke: MacMillan, 1983.
- Haslam, Jonathan, *The Soviet Union and the Struggle for Collective Security in Europe, 1933–39*, New York: St. Martin's Press, 1984.
- Hedeler, Wladislaw, 'Möglichkeiten und Grenzen bei der Erstellung von Kollektivbiographien', Michael Buckmüller und Klaus Meschkat (Hrsg.), *Biographisches Handbuch zur Geschichte der Kommunistischen Internationale. Ein*

- deutsch-russisches Forschungsprojekt*, Berlin: Akademie-Verlag, 2007, 378–417.
- Hoerder, Dirk (ed.), *The Immigrant Labor Press in North America, 1840s–1970s: An Annotated Bibliography. Migrants from Northern Europe*, New York, Westpost, CT, London: Greenwood Press 1987.
- Holm, Hans-Axel, ”Du skulle prata med Alm”, *Stockholm/På Stan. Ett urval artiklar och bilder ur På Stans stadsdelsnummer hösten 1976 – sommaren 1977*, Stockholm: Dagens Nyheter, 1977, 12–14.
- Horne, Gerald, *Red Seas: Ferdinand Smith and Radical Black Sailors in the United States and Jamaica*, New York and London: New York University Press, 2005.
- Huber, Peter, 'The Cadre department, the OMS and the 'Dimitrov' and 'Manuilsky' Secretariats during the phase of the Terror', Mikhail Narinsky and Jürgen Rojahn (eds.), *Center and Periphery: The history of the Comintern in the lights of new documents*, Amsterdam: International Institute of Social History, 1996, 122–152.
- Hyslop, Jonathan, 'Steamship Empire: Asian, African and British Sailors in the Merchant Marine c. 1885–1945', *Journal of Asian and African Studies* 44:1, 2009, 49–67.
- Hyslop, Jonathan, 'The Politics of Disembarkation: Empire, Shipping and Labor in the Port of Durban, 1897–1947', *International Labor and Working-Class History* 93, 2018, 176–200.
- Høgsbjerg, Christian, 'Mariner, Renegade and Castaway: Chris Braithwaite, Seamen's Organiser, Socialist and Militant Pan-Africanist', *Race & Class* 53, 2011, 36–57.
- Høgsbjerg, Christian, *Mariner, Renegade & Castaway: Chris Braithwaite – Seamen's Organiser, Socialist and Militant Pan-Africanist*, London: Socialist History Society/Redwoods, 2014.
- Jacobsen, Kurt, *Mellem København og Moskva*, København: Tiden, 1989.
- Jacobsen, Kurt, *Aksel Larsen. Stifteren af SF*, København: Informations forlag, 2010.
- Jano, Torben, 'På sporet af kommunisterne. Politiets overvågning af DKP 1932–1941', *Arbejderhistorie* 1, 1996, 1–20.
- Josephson, Erland F., *SKP och Komintern 1921–1924*, Uppsala: Studia historica Upsaliensia 84, 1976.
- Juusela, Jyrki, *Suomalaiset Espanjan sisällissodassa*, Jyväskylä: Atena Kustannus OY, 2003.
- Jonsson, Karin, *Fångna i begreppen? Revolution, tid och politik i svensk socialistisk press 1917–1924*, Södertörn: Södertörn Doctoral Dissertations, 2017.
- Jönsson, Claes-Göran, 'SKP och den svenska spanienrörelsen', *Arkiv för arbetarhistoria* 4, 1973, 1–8.

- Kaldal, Ingar, 'Foreningar av arbeidslause i mellomkrigstida', *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 1, 1983, 43–65.
- Kampen, Thomas, 'Solidarität und Propaganda: Willi Münzenberg, die Internationale Arbeiterhilfe und China', *Zeitschrift für Weltgeschichte* 5:2, 2004, 99–106.
- Kennerström, Bernt, 'Kommunistisk facklig politik 1929–1932', *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 1, 1972, 29–59.
- Kennerström, Bernt, *Mellan två internationaler. Socialistiska Partiet 1929–37*, Lund: Arkiv förlag, 1974.
- Kern, Erich, *Verrat an Deutschland: Spione und Sabotage gegen das eigene Vaterland*, Pr. Oldendorf: Verlag K.W. Schütz KG, 1965.
- Kirschenbaum, Lisa A., *International Communism and the Spanish Civil War: Solidarity and Suspicion*, New York: Cambridge University Press, 2015.
- Klehr, Harvey and John Earl Haynes, 'Revising Revisionism: A New Look at American Communism', *Academic Questions* 22:4, 2009, 457–461.
- Knudsen, Knud, 'Arbejderkampe i Danmark under verdenskrisen, 1931–34 – skotøjslockouten 1931 og søfolkenes strejke 1934', *Årbog for Arbejderbevægelsens historie* 6, 1976, 5–84.
- Kowalsky, Daniel, *Stalin and the Spanish Civil War*, New York: Columbia University Press, 2004.
- Lane, Tony, 'The Political Imperatives of Bureaucracy and Empire: The Case of the Coloured Alien Seamen Order, 1925', *Immigrants and Minorities* 13: 2–3, 1994, 104–129.
- LaPorte, Norman, Morgan, Kevin and Matthew Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern: Perspectives on Stalinization, 1917–53*, Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2008.
- LaPorte, Norman and Ralf Hoffrogge (eds.), *Weimar Communism as Mass Movement, 1918–1933*, London: Lawrence and Wishart, 2017.
- Laurig, Kåre, *Københavns Havn 1840–1940: som fotograferne så den*, København: Gyldendal, 2006.
- Lensen, George Alexander, *The Damned Inheritance. The Soviet Union and the Manchurian Crisis 1924–1935*, Tallahassee, Florida: Diplomatic Press, 1974.
- Levitans, S., 'Nelegālā komunistiskā prese cīņā par strādnieku šķiras ikdienas prasībām buržuāziskajā Latvijā (1920–1940.)', *Zinātniskie raksti* 40:3, 1961, 1–41.
- van der Linden, Marcel, *Transnational Labour History: Explorations*, Abingdon, Oxon & New York: Ashgate, 2003.
- van der Linden, Marcel, *Workers of the World: Essays Toward a Global Labor History*, Leiden: Brill, 2008.

- Lucassen, Jan (ed.), *Global Labour History: A State of the Art*, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 2006.
- Lundvik, Bertel, *Solidaritet och partitaktik. Den svenska arbetarrörelsen och spanska inbördeskriget 1936–39*, Studia Historica Upsaliensia 114, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1980.
- Lorenz, Einhart, *Det er ingen sak å få partiet litet. NKP 1923–1931*, Oslo: Pax, 1983.
- Lönnroth, Gudrun (red.), *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg. Ett program för bevarande, Del I*, Göteborg: Göteborgs stadsmuseum, 1999.
- Madsen, Per, 'Nøytralitet og ettergivenhet', *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 2, 1982, 121–136.
- Manela, Erez, *The Wilsonian Moment. Self-determination and the international origins of anticolonial nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Margain, Constance, 'The German section of the International of Sailors and Harbour Workers', Ralf Hoffrogge and Norman LaPorte (eds.), *Weimar Communism as Mass Movement 1918–1933*, London: Lawrence & Wishart, 2017, 170–186.
- McDermott, Kevin, 'Stalin and the Comintern during the 'Third Period', 1928–33', *European History Quarterly* 25, 1995, 409–429.
- McDermott, Kevin and Jeremy Agnew (eds.), *The Comintern: A history of international communism from Lenin to Stalin*, Houndmills: MacMillan Press, 1996.
- McKnight, David, *Espionage and the Roots of the Cold War: The Conspirational Heritage*, London: Frank Cass, 2002.
- Mikkelsen, F., 'Denmark 1914–1939: Popular Struggle in the Age of Mass Politics', S. Nyzell (ed.), *Popular Struggle and Democracy in Scandinavia 1700 – Present*, London: Palgrave MacMillan, 2018, 73–102.
- Miller, James A., Pennybacker, Susan D., and Eve Rosenhaft, 'Mother Ada Wright and the International Campaign to Free the Scottsboro Boys, 1931–1934', *The American Historical Review* 106:2, 2001, 387–430.
- Moen, Jo Stein, 'Aktivisme og avmakt. Norsk fagbevegelse og den spanske borgerkrigen', *Arbeiderhistorie* 2011, 153–183.
- Morgan, Kevin, 'The Trouble with Revisionism: or Communist History with the History Left In', *Labour/Le Travail* 63, 2009, 131–155.
- Møller, Morten, *De glemtes hær – danske frivillige i den spanske borgerkrig*, København: Gyldendal, 2017.
- Neilson, Keith, *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919–1939*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

- Nelles, Dieter, 'Jan Valtins „Tagebuch der Hölle“ – Legende und Wirklichkeit eines Schlüsselromans der Totalitarismustheorie', 1999 *Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. und 21. Jahrhunderts* 9:1, 1994, 11–45.
- Nelles, Dieter, *Widerstand und internationale Solidarität. Die Internationale Transportarbeiter-Föderation (ITF) im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Essen: Klartext-Verlag, 2001.
- Nelles, Dieter, 'Die Rehabilitation eines Gestapo-Agenten: Richard Krebs/Jan Valtin', *Sozial.Geschichte* 18:3, 2003, 148–158.
- Nelson, Bruce, *Workers on the Waterfront: Seamen, longshoremen, and unionism in the 1930s*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1990.
- Noiriel, Gérard, *Immigration, antisémitisme et racisme en France (XIXe–XXe siècle). Discours publics, humiliations privées*, Paris: Librairie Arthème Fayard, 2007.
- Nollau, Günther, *International Communism and World Revolution: History & Methods*, New York: Praeger, 1961.
- Nørgaard, Erik, *Revolutionen der udeblev. Kominterns virksomhed med Ernst Wollweber og Richard Jensen i forgrunden*, København: Fremad, 1975.
- Nørgaard, Erik, *Drømmen om verdensrevolutionen: Komintern og de revolutionære søfolk*, Lyngbe: Bogan, 1985.
- Nørgaard, Erik, *Truslen om krig. Komintern, Folkefront og 5. Kolonne*, Lyngbe: Bogan, 1985.
- Nørgaard, Erik, *Krigen før krigen. Wollweber-organisationen og skibssabotagerne*, Lyngbe: Bogan, 1986.
- Nørgaard, Erik, *Krig og slutspil. Gestapo og dansk politi mod Kominterns "bombefolk"*, Lyngbe: Bogan, 1986.
- Nørgaard, Erik, *Richard Jensen – historien om en mand*, København: Holkenfeldt, andra reviderade utgåvan 2007.
- Olsson, Tom, 'Oppositionen mot socialdemokratin i svensk arbetarrörelse under 30-talet', *Årbog for arbejderbevægelsens historie* 6, 1976, 1–11.
- Olstad, Finn, *Vår skjebne i vår hand. Norsk Sjømannsforbunds historie*, Bind I, Oslo: Pax, 2006.
- Olstad, Finn, 'Norsk sjømann eller internasjonal proletar? Striden mellom Norsk Sjømannsforbund og Den skandinaviske sjømannsklubben 1935–41', *Arbeiderhistorie* 2010, 101–119.
- Pankhurst, Richard, 'Pro- and Anti-Ethiopian Pamphleteering in Britain during the Italian Fascist Invasion and Occupation (1935–41)', *International Journal of Ethiopian Studies* 1:1, 2003, 153–76.
- Pattieu, Sylvain, 'Souteneurs noirs à Marseille, 1918–1921. Contribution à l'histoire de la minorité noire en France', *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 64:6, 2009, 1361–1386.

- Paul, Katheen, *Whitewashing Britain: Race and Citizenship in the Postwar Era*, Ithaca, NY, and London: Cornell University Press, 1997.
- Payne, Stanley G., *The Spanish Civil War, the Soviet Union, and Communism*, New Haven & London: Yale University Press, 2004.
- Pedersen, Kjeld, 'Thor Vang', *Bornholmske Samlinger* II:18, Rønne: Hakon Holm Offest, 1985, 145–174.
- Pedersen, Vernon L., 'George Mink, the Marine Workers Industrial Union, and the Comintern in America', *Labor History* 41:3, 2000, 307–320.
- Pedersen, Vernon L., 'It's Hard to be Popular: The Marine Workers Industrial Union and the Coming of the Popular Front', *American Communist History* 11:3, 2012, 285–298.
- Petersson, Fredrik, 'Historical Trends and the Comintern: The Communist International (Comintern) and how it has been interpreted', *Comintern Working Papers (CoWoPa)* 8, 2007.
- Petersson, Fredrik, 'History, Transnational Connections and Anti-Imperial Intentions. The League against Imperialism and for National Independence (1927–1937)', Immanuel Ness, Zak Cope, Saer Ba (eds.), *The Palgrave Encyclopedia of Imperialism and Anti-Imperialism*, New York: Palgrave MacMillan, 2015, 688–696.
- Petersson, Fredrik, 'Imperialism and the Communist International', *Journal of Labor and Society* 20, 2017, 23–42.
- Piazza, Hans, 'The Anti-Imperialist League and the Chinese Revolution', Mechtild Leutner, Roland Felber, M.L. Titarenko and A.M. Grigoriev (eds.), *The Chinese Revolution in the 1920s: Between triumph and disaster*, London and New York: RoutledgeCurzon, 2002, 166–176.
- Pozharskaya, Svetlana, 'Comintern and the Spanish Civil War', *Ebre* 38:1, 2003, 47–56.
- Redfern, Neil, *Class or Nation: Communists, Imperialism, and Two World Wars*, London, New York: Tauris Academic Studies, 2006.
- Redfern, Neil, 'The Comintern and Imperialism: A Balance Sheet', *Journal of Labor and Society* 20, 2017, 43–60.
- Rees, Tim and Andrew Thorpe (eds.), *International Communism and the Communist International, 1919–43*, Manchester and New York: Manchester University Press, 1998.
- Robinson, Cedric J., 'The African Diaspora and the Italo-Ethiopian Crisis', *Race and Class* 27:2, 1985, 51–65.
- Rohrwasser, Michael, *Der Stalinismus und die Renegaten. Die Literatur der Exkommunisten*, Stuttgart: Metzler, 1991.
- Rosenberg, Emily S., 'Transnationale Strömungen in einer Welt, die zusammenrückt', Emily S. Rosenberg, *Geschichte der Welt. 1870–1945, Weltmärkte und Weltkriege*, München: C.H.Beck, 2012, 815–998.

- Rosenfelt, Niels Erik, *The "Special" World: Stalin's Power Apparatus and the Soviet System's Secret Structures of Communication 1–2*, Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2009.
- Rybner, Svend, 'Fairyländ – Nordic Communism and the Spanish Civil War 1936–1939', Åsmund Egge and Svend Rybner (eds.), *Red Star in the North: Communism in the Nordic Countries*, Stamsund: Orkana Akademisk, 2015, 228–247.
- Saarela, Tauno, *Suomalaisen kommunismin synty*, Helsinki: Kansan sivistystyön liitto, 1996.
- Saarela, Tauno, *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*, Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura, 2008.
- Saarela, Tauno, *Finnish Communism Visited*, Helsinki: The Finnish Society for Labour History, 2015, <http://helda.helsinki.fi/handle/10138/153855>.
- Saarela, Tauno & Kimmo Rentola (eds.), *Communism: National & international*, Helsinki: Finnish Historical Society, 1998.
- Sachar, Nathan, *Sin egen värsta fiende. Essäer om spanska inbördeskriget*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 2016.
- Schler, Lynn, 'Transnationalism and nationalism in the Nigerian Seamen's Union', *African Identities* 7:3, 2009, 387–398.
- Schlögel, Karl, *Terror und Traum: Moskau 1937*, München: Carl Hanser Verlag, 2008.
- Schmidt, Werner, *Kommunismens rötter i första världskrigets historiska rum. En studie kring arbetarrörelsens historiska misslyckande*, Stockholm: B. Östlings bokförlag Symposion, 1996.
- Schwartz, Stephen, *Brotherhood of the Sea: A History of the Sailor's Union of the Pacific 1885–1985*, New Brunswick: Sailors' Union of the Pacific, AFL-CIO, distributed by Transaction Books, 1986.
- Scott, William R., *Sons of Sheba's Race: African-Americans and the Italo-Ethiopian War, 1935–1941*, Bloomington: Indiana University Press, 1993, Bloomington, 1993.
- Selliaas, Arnt-Erik, 'Politisk politi i Norge 1914–1937', *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 2, 1982, 53–92.
- Sherwood, Marika, 'Race, Nationality and Employment among Lascar Seamen, 1660 to 1945', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 17:2, 1991, 229–244.
- Sherwood, Marika, 'The Comintern, the CPGB, Colonies and Black Britons', *Science & Society* 60:2, 1996, 137–163.
- Sherwood, Marika, 'Lascar Struggles Against Discrimination in Britain 1923–45: The Work of N. J. Upadhyaya and Surat Alley', *The Mariner's Mirror* 90:4, 2004, 438–455.

- Soukola, Timo, *Riistorauhaa rikkomassa. Suomen Merimies-Unionin ja sen edeltäjien vaiheita, 1905–2000*, Helsinki: Otava, 2003.
- Srivastava, Neelam, 'Anti-colonialism and the Italian Left', *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies* 8:3, 2006, 413–429.
- Srivastava, Neelam, *Italian Colonialism and Resistances to Empire, 1920–1970*, London: Palgrave MacMillan, 2018.
- Steiner, Zara, *The Lights that Failed. European International History 1919–1933*, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Stolte, Carolien, 'Bringing Asia to the world: Indian trade unionism and the long road towards the Asiatic Labour Congress, 1919–37', *Journal of Global History* 7, 2012, 257–278.
- Strang, G. Bruce, "'The Worst of all Worlds': Oil Sanctions and Italy's Invasion of Abyssinia, 1935–1936', *Diplomacy & Statecraft* 19:2, 2008, 210–235.
- Studer, Brigitte, *The Transnational World of the Cominternians*, Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2015.
- Svensson, Bengt och Elisabeth Svensson, 'Sjömansstrejken 1933', *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 2, 1972, 1–24.
- Sømændenes Forbund i Danmark 60 år*, Festnummer av Ny Tid, 1957, <http://www.perbenny.dk/sailor.pdf>.
- Tabili, Laura, 'The Construction of Racial Difference in Twentieth-Century Britain: The Special Restriction (Coloured Alien Seamen) Order, 1925', *Journal of British Studies* 33:1, 1994, 54–98.
- Thing, Morten (red.), *Guldet fra Moskva: finansieringen af de nordiske kommunistpartier 1917–1990*, København: Forum, 2001.
- Thomsen, Lars U., *Folkets træ – kampens træ. DKP i Esbjerg 1923–1948. Udgivet i anledning af DKP Esbjerg 75 års jubilæum*, Esbjerg: eget forlag DKP Esbjerg 1998 og 2006.
- Tortzen, Christian, *En sømand han maa lide, Sømændenes Forbund 1897–1997*, København: Forlaget Pantheon og Sømændenes Forbund i Danmark, 2001.
- Tosstorff, Reiner, "'Moscow' or 'Amsterdam'? The Red International of Labour Unions, 1920/21–1937", *Communist History Network Newsletter Online* 8, July 2000, <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/chnn/CHNN08AOM.html>.
- Tosstorff, Reiner, *Die Profintern. Die Rote Gewerkschaftsinternationale 1920–1937*, Paderborn: Schöningh, 2004.
- Tosstorff, Reiner, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920–1937*, Leiden and New York: Brill, 2016.
- Verhoeyen, Etienne, 'De zaak Block en Celis'. De moeizame relatie van de Antwerpse gerechtelijke politie met de Gestapo (1938–1941). Deel 1', : Cools, E.

- Debruyne en F. Franceus (eds.), *Cahiers Inlichtingenstudies/Cahiers d'études du renseignement* 2, Antwerpen, Apeldoorn: Maklu, 2012, 15–72.
- von Waldenfels, Ernst, *Der Spion der aus Deutschland kam. Das geheime Leben des Seemanns Richard Krebs*, Berlin: Aufbau-Verlag, 2002.
- Weisbord, Robert G., *Ebony Kinship. Africa, Africans, and the Afro-American*, Westport, CT & London: Greenwood Press, 1973.
- Weiss, Holger, *Framing a Radical African Atlantic: African American Agency, West African Intellectuals and the International Trade Union Committee of Negro Workers*, Leiden & Boston: Brill, 2014.
- Weiss, Holger, 'The International of Seamen and Harbour Workers – A Radical Global Labour Union of the Waterfront or a Subversive World-Wibe-Web?', Holger Weiss (ed.), *International Communism and Transnational Solidarity: Radical Networks, Mass Movements and Global Politics, 1919–1939*, Leiden and Boston: Brill, 2017, 318–362.
- Weiss, Holger, 'Global Ambitions Structural Constraints and Marginality as a Choice: The International Trade Union Committee of Negro Workers', Holger Weiss (ed.), *International Communism and Transnational Solidarity: Radical Networks, Mass Movements and Global Politics, 1919–1939*, Leiden: Brill, 2017, 318–362.
- Wendt, Hans-Gerd, Kurzer historischer Abriss der Entwicklung des "Einheitsverbandes der Seeleute, Hafenarbeiter und Binnenschiffer" unter besonderer Berücksichtigung des Wirkens der Hafenarbeiter und Seeleute in Emden, utan datum, <http://www.ubbo-emmius-gesellschaft.de/seeleute.pdf>.
- West, Nigel, *MASK: MI5's Penetration of the Communist Party of Great Britain*, London and New York: Routledge, 2005.
- Whaley, Barton, *Soviet Clandestine Communication Nets. Notes for a History of the Structures of the Intelligence Services of the USSR*, Cambridge, MA: Research Program on Problems of International Communication and Security, Center for International Studies, Massachusetts Institute of Technology, September 1969.
- Winkler, Heinrich August, *Geschichte des Westens. Die Zeit der Weltkriege 1914–1945*, München: C.H.Beck, 2011.
- Worley, Matthew, *Class Against Class: The Communist Party in Britain between the wars*, London: Tauris, 2002.
- Young, Robert J. C., *Postcolonialism. An historical introduction*, Oxford: Blackwell Publishing, 2001.
- Zumoff, Jacob, *Communist International and US Communism, 1919–1929*, Leiden: Brill, 2014.

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran verkkokirjat 2010–2018

31. Työväenkysymyksestä henkilöstöpolitiikkaan. Liiketoiminnan sosiaalinen ulottuvuus – tapaus Partek. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2018, 197 s.
30. Niina Naarminen, Naurun voima. Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2018, 427 s.
29. Tehtävänä työväentutkimus, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 30 vuotta, (toim. Jarmo Peltola & Erkki Vasara) Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2018, 300 s.
28. Yrjö Varpio, Suvun musta lammis. Herman Hesekiel Holmströmin elämä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 175 s.
27. Rohkea kynä. Syntymäpäiväkirja Maria Lähteenmäelle 9.6.2017. Toimittaneet Oona Ilmolahti ja Sinikka Selin. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 237 s.
26. Oona Ilmolahti, Eheys ja ennakkoluulo. Työväenyhteisön ja kansakouluopettajiston jännitteinen suhde Helsingissä sisällissodasta 1930-luvulle. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 525 s.
25. Anna Rajavuori, Esityksen politiikka. Sosialistinen agitaatio keskisuomalaisella maaseudulla 1906–1908. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 341 s.
24. Andreas McKeough, Kirjoittaen kerrottu sota. Tutkimus vuoden 1918 sodan kerronnallisesta käsittelystä omaelämäkerrallisissa teksteissä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 345 s.
23. Antti Kujala, Vastakkainasettelun yhteiskunnan synty. Syksyn 1905 suurlakko Helsingissä ja muualla Suomessa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 257 s.
22. ILMESTYSKIRJA Vietnamin sodan kulttuurihistoriaa. Toimittaneet Hanne Koivisto, Kimi Kärki ja Maarit Leskelä-Kärki. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 599 s.

21. Niko Kannisto, Vaaleanpunainen tasavalta – SDP, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 693 s.
20. Pertti Nurminen, Aatteesta ammatiksi – Puoluetyötä ja punapää-omaa. Julius Nurmisen ja Anna Haverisen (ent. Nurminen) elämä ja toiminta työväenliikkeen järjestöaktiiveina 1900-luvun alkukymmeninä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 462 s.
19. Matias Kaihovirta, Oroliga inför framtiden. En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs ca 1900–1920. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 452 s.
18. ¡NO PASARÁN! Espanjan sisällissodan kulttuurihistoriaa, toimittaneet Hanne Koivisto & Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 464 s.
17. Tauno Saarela, Finnish communism visited. The Finnish Society for Labour History, Papers on Labour History VII. Helsinki 2015, 236 p.
16. Petri Jussila, Tilastomies torpparien asialla. Edvard Gyllingin maatalouspoliittinen ajattelu ja toiminta suurlakon ja sisällissodan välillä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 286 s.
15. Pauli Kettunen, Historia petollisena liittolaisena – Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 248 s.
14. Tapio Bergholm, Kaksoissidoksen synty. Suomen työmarkkinasuhteiden muotoutuminen 1944–1969. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 270 s.
13. Juuso Marttila, Työ teollistumisen ja arjen rajapintana Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880–1950. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 283 s.
12. Seppo Hentilä, Bewegung, Kultur und Alltag im Arbeitersport – Liike, kulttuuri ja arki työläisurheilussa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 288 s.
11. Kulkijapoika on nähnyt sen – Kirjoituksia nykyhistoriasta, toimittaneet Kimmo Rentola & Tauno Saarela. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 256 s.
10. Leena Enbom, Työväentalolle vai seurahuoneelle? – Työväen vapaa-ajantoiminta, politiikka ja vastarinta 1920- ja 1930-lukujen tehdasyh-

dyskunnassa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 262 s.

9. Taina Uusitalo: Elämä työläisnaisten hyväksi. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930. Tutkimus työväenliikkeen sukupuolisidonnaisista käytännöistä. Helsinki 2014, 435 s.

8. Marjaliisa Hentilä: Sovittelija – Matti Paasivuori 1866–1937. Helsinki 2013, 446 s.

7. Elina Katainen: Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus – Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930. Helsinki 2013, 474 s.

6. Kai Hirvasnoro: Päätalon matkassa – Johdatusta Iijoki-sarjaan. Helsinki 2013, 337 s.

5. Jukka Tainio: Tienhaarasta vasempaan – Siperiaan kauppa-asiamieheksi ja Neuvosto-Karjalaan. Helsinki 2012, 196 s.

4. Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.): Ei ihan teorian mukaan – Kollegakirja Tauno Saarelalle 28.2.2012, Helsinki 2012, 289 s.

3. Hanne Koivisto: Poliitiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua – Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistoälymystöstä 1930-luvulta, Helsinki 2011, 340 s.

2. Sakari Selin: Kun valtiopetos oli isänmaallinen teko – Nuoret sodassa Hitleriä vastaan, Helsinki 2011, 357 s.

1. Jukka Rantala: Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio, Helsinki 2010, 195 s.

Tiedot kirjojen saatavuudesta löytyvät Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran www-sivuilta: <http://www.thpts.fi/julkaisut/muut-julkaisut/>

